This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

OGLEDALO ILIRIE,

ILITI

DOGODOVŠTINA

ILIRAH, ZA TIM SLAVINAH, A NAJPOSLĚ HORVATAH I SERBALJAH ZVANIH,

OD POTOPA, TO JEST GODINE SVĚTA 1656.

120456

NA ČETIRI STRANE RAZDĚLJENA,

I PO DUGOTERPNOM POSLU NA SVĚTLO DANA

OD

Ivana Šveara,

ŽUPNIKA U SVESVETIH KOD POŽEGE.

STRANA III.

(Od god. Isusa 540. do god. 1114.)

U ZAGREBU,

štampano kod Franje Suppana.

1840.

Digitized by Google

Digitized by Google

PREDGOVOR.

Golem i sasma težak poso jest, dogodjaje pukovah u Ilirii i Panonii stanujućih popisati, buduć da od njih starinski pisci samo někoja i to kao mimogred pisali su; potlašnji pako pisci ona ista pisma, koja starinski pisci ostavili, su odveć promatrajući, na toliko poměšali su: da oni takodjer dogodjaji, koji sami u sebi očiti i zadosta poznati su, u dvoumnost sada vući se mogu. Na priliku: najstarii pisci kanoti Herodot, Scilax, Schimnus Chius, Ilire očito spominjaju, njihove krajine i varoše izpisuju, i nje od Gerkah razlučuju; ali Pater Bedeković i Pater Timon tako jako zaboravili su se, da se nisu stidili svemu světu na světlo dati, da Iliri bili su Gerci, da su od postanja svoga gerčki govorili, i da narodni njihov i materinski jezik gerčki je bio! Ako su materinskim jezikom gerčki govorili i Gerci bili: kako su ih isti gerčki pisci Ilire nazvali? Ali od ovoga u strani pervoj dosta govorio sam. Nadalje Appian iz starinskih gerčkih pisacah u vrěme Rimljanah pisajući, i ostali gerčki i latinski pisci očito izpisuju: da Iliria kako Jonsko more sa adrianskim se sudara, od mora adrian-

Digitized by Google

skoga tiam do vrěla Dunava, pa iz desne strane Dunava tiam do cernog mora produljiva se; dakle današnja Romania, Serbia, Bosna i sve krajine do Macedonske pod Iliriu spadale su. U ovu Iliriu Galli godine od postanja Rima 163. i prie několiko godinah naselili su se, indi prie Isusova narodjenja 586 godinah. Starinski gerčki i latinski pisci, prie nego su Rimljani u Iliriu vladanje svoje preneli, zvali su nje sad Gale, sad Celte: potle pako, kako Rimljani svoje vladanje u Iliriu preneli su, nestalo je na jedan put Galah, i svi narodi, od Istrie tiam do Dunava, kako Sava u Dunav se utiče, postadoše Panoni. Čudo prevelikо! kako oni Gali i Celte, koji iz Latinske većom stranom u Panoniu su se preneli, kanoti Boji, nisu ostali Gali i Celte, to jest Germani, već su postali Panoni, i Rimljani nijednoga naroda nespominjaju, da bi bio narod Germanah, već sve narode u Panonii zvali su Panone, a u občinskom Ilire. Ovi Panoni i Iliri ostali su kao domorodci pod vladanjem Rimljanah tiam do vrěmena, u kojem carstvo zapadno rimsko jest se ukinulo: ovo se je dogodilo věka okolo četvertoga. Ali tko je silu rimsku nadjačio? Goti i Vandali morebiti sami? doista s pomoćju starinskih Ilirah i Panonah. Nu tko su bili starinski Iliri i Panoni? Ja sam dokazo, da su bili Slavi. Tko su bili Goti i Vandali, i tko su bili Longobardi? Ja sam po-

Digitized by Google

kazo i pokazati ću, da su bili Slavi. Jer ovi puci u Panonii i Ilirii mlogo godinah stanovali su, i sa starinskimi Iliri i Panoni skup stanujući, pleme svoje mlogo u Panonii i Ilirii ostavili su, odkuda ja ovako izvodim: kojega naroda i jezika bili su Goti, Vandali, Longobardi i drugi po Ilirii i Panonii stanujući puci, koji u Latinsku, Španjolsku, tiam u Afriku odišli su, onoga naroda i jezika bili su i njihovi ostanci u Panonii i Ilirii. Potle, kako Goti, Vandali, Longobardi odišli su u Latinsku i Španjolsku, bili su Slavi, pa ovi Slavi uvěk Gotom i potle Longobardom protiva Rimljanom carigradskim na pomoć su dolazili: indi Goti i Vandali bili su Slavi. Od ovuda lasno ćemo znáti, odkuda ona mložtva Slavinah je postala, koja mlogo putah tiam do zidinah carigradskih je robila i care carigradske sa Avari je natěrala, da su im morali harač plaćati, što će se u dojdućih dogodjajih vidět. U ovoj indi strani dogodovštine imat ćemo razgovor od Slavinah, koje pisci gerčki pokvareno pisali su Sclavine, odkuda pisci němački izvodili su Sklave (Sklave), što će reći našim jezikom sužanj, zarobljen, rob, kako dan danas Turci naše pod turskom vlastju stanujuće Arbanese, Serblje i Bosance zovu Raje. Ali ova sva imena **slavi naroda nasega** nauditi ništa nemogu: jerbo vidět ćemo, da ovi Sclavini care carigradske pod haračem deržali su;

Digitized by Google

vidět ćemo, da oni Sclavini svoje vlastite kralje imali su; vidět ćemo, da niti němačko zapadno carstvo njih podložnih sebi zaderžati nije moglo: uvěk oni **slavni** bili su, slobodni, mir ljubeći, dokle koi dušmanin progoniti njih nije počeo: ali kada je počeo, kervavo je doveršio, i spoznao je, da ovi narod krivodušne vladaoce junački preobladati, ali za pravedne i pravotvorne kerv svoju proléti i věrnost do kapi kervi ukazati, pripravan jest. Vidět ćemo: da u Panonii i Ilírii, gdě razuměvam i Dalmaciu, bili su mlogi i jaki puci slavinski, koji sa Avari sdruženi věkovite rate protiva carom carigradskim deržali su. Tko su bili Avari, promatrat ćemo. Odkuda su došli Ugri t. j. Hungari, ili današnji Madjari, najprie u Daciu, potle u Panoniu i Dalmaciu; kako su svoje kraljestvo utverdili, i jeli su Horvatsku, Slavonsku i Dalmatinsku po ratu, ili po prijateljstvu k svojoj kruni pridružili: ova sva promatrat ćemo.

Spisatelj.

Digitized by Google

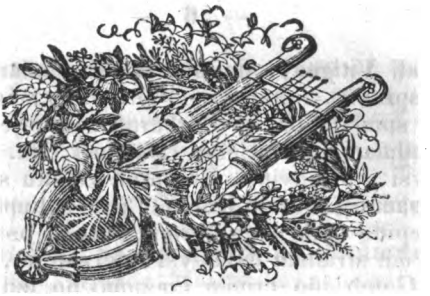

Poglavje I.

Od dogodjajah Ilirah i Panonah u vrěme carevah carigradskih Justiniana Justina mladjega, i Tiberia Konstantina. Od g. I. 540 do g. I. 582.

U poglavju stražnjem strane druge od Justiniana cara uspomene vrědna popiso sam; sada samo iz Prokopia gerčkoga pisca svědočanstva pervašnja ponoviti, i opet někoja nova napervo staviti imam, iz kojih more se viděti, da puci u Panonii i Dalmacii stanujući bili su mnogi, i to slavinski: jer ime Slavinah pod Justinianom carom pervi put na světlo je došlo. Pod ovim carom Justinianom takodjer ime Avarah pervi put na světlo je došlo. Indi od Slavinah Prokop (*Lib* I. *de bello Goth.*) kod Lucia (*Lib.* I. *cap* 6.) ovako spominja: „Potle ovih (to jest Gerkah), pod Latinsku kraljevinu spadaju Dalmatini, zatim Liburnia i Istria, i Benetačka města tiam do Ravene dosižu, i svi primorci u onih městih stanuju naproti: iz nad ovih Stichii jesu i Svevi, ali ne ovi, koji pod vladanjem Frankah jesu (jerbo Svevi prěko Dunava, u krajni Svevii, spadali su pod Merovinsko vladanje), izvan toga i drugi, koji bolje prama podnevu stanuju. Karii zatim i Murici, i pokraj ovih iz desna Daci i Panoni stanuju: kojim u drugih městih posědovanju Singidoni i Sirmii pridružuju se, i tiam do Istra rěke njihovo proteže se vladanje.— Ovim pukom Goti, koji izvan jonskoga primorja biahu, na početku ovoga ratja zapovědali su. — Dogodi se k tomu, da je Asinaria i Uligislava vojvode s najvećimi vojskami u Dalmatiu bio poslo

Digitized by Google

(to jest kralj Vitiges), da pod Gotah vladanje ovu (Dalmaciu) bi spravili, i zapovědio je, da iz městah u posavsku krajnu spadajućih, sa Barbarah sakupljenom vojskom uprav u Dalmaciu i u Solin (Salonu) idu. — Asinario indi, došavši u Posavinu, Barbarah vojsku sakupi; Uligislav pako sam u Liburniu Gote (to jest sakupljenu vojsku) povede. Gepide osim toga Sirmiu varoš i ostale Dalmacie varoše većom stranom osvojivši, deržali su, koje car nije davna od Gotah bio primio (razumij po izdajstvu Munda kralja gotskoga). — Sverhu toga Longobardi Dalmaciu svu i za jedno Iliriu tiam do Epidamna porobili su. Eruli izvan toga druga Dalmacie města i okolo Singidona varoša imali su, gdě i sadašnje vrěme stanuju, zatim ovi Ilire i iz nad Tracie sva napadali su" U govorenju pako Longobardah na cara „Gepido Care! Sirmiu imadu, Rimljane u sužanjstvo odvode, i svu Dalmaciu pod svoju vlast da su spravili, diče se." U govorenju pako Gepidah „Dakle pustaije ove Sirmiu varoš i ostala Dalmacie města, uzrok inače budućega rata, zahtěvaju (razumij, ako Sirmiu varoš i ostale varoše Dalmacie njima car, kano vlastite njihove neće odpustiti, da ćedu uvěk š njime boj biti). — i od onoga puta, koj uprav u Tesaloniku vodi, Slavi drugud na jedan mah okrenuše, i sasvim neusudeći se na polje spustiti, već ilirske berdine prolazeći, u Dalmaciu došli su." Prokop gerčki pisac, ovdě sve krajine i sve puke izpisuje, koji pod Vitigesa kralja Getah, u Latinskoj sa Belisarom velikim vojvodom Justiniana cara boj imajućega, spadali su. Od ovuda vidi se, da Justinian Dalmaciu i ostale krajine sproti je izgubio, koje po izdajstvu Munda je bio zadobio; nadalje vidi se, da u Dalmacii, Liburnii, Istrii, Panonii i svoj Ilirii mlogi puci osim Longobardah bili su, i stanovali, iz kojih Vitiges nove vojske sakupiti svojim vojvodam Asinariu i Uligislavu je zapovědio. Da pako ovi puci bili su Slavini, to isti Prokop (*Lib.* III.) svědoči: „Sclavini pako, koji carstva ove krajine već prie deržali su i naroda istoga drugi prihodeći, kada su prěko Istra prošli, sa svojimi sproti su se sdružili, koji već prie i slobodnie po kraljevini derčali su. Někoji mislili su, da Totila sam Barbare ove sa blagom mlogim je podplatio, i ovako podplatjene zato u ove krajine namamio, da car nebi imo mogućnost pravu sa Goti rat voditi, kada protiva Barbarom morao bi vojsku svoju potrěbovati. Ili dakle, da Totili zahvalnih se ukažu, ili sami od sebe, niti pozvani, Sclavini tamo su došli, ništa neimam, što bi zaisto kazati mogo. Kada su indi na tri strane Sclavini svoja mložtva

Digitized by Google

bili razdělili, na tri strane razišli su se, i u Europi zla neizkazana načinili su.“ Istinski pisac Prokop očito izpověda, da u krajinah iz ove strane Dunava, već odprie Slavini stanovali su, i da iz prěko Istra drugi Slavini došli su, i s ovimi Slavini sproti sdružili su se. Nadalje izpověda, da on sam pravo neznade kazati, kako i zašto ovi Slavini sdružili su se: ali uzrok ovoga koi želi znati, neka pogleda Strane II. pogl. 21., ondi će viděti iz Jornanda, kako po smerti Attile, Gepide Hunne preobladali su, nje po svoj Panonii, Dacii i Ilirii razdělili, i sebe za vladaoce sve Dacie, Panonie i Ilirie načinili. Ondi će viděti, da i Goti, koji su u Panonii stanovali, u Panonii ostali su, i da ovi Goti panonski bili su družbenici Gepidah, samo po tom različni, što oni iz Sarmacie Gepidom, to jest Getom, Bulgarom pridružili su se; ali da jednakoga jezika bili su, i svi Slavini, to isti Prokop svědoči; jerbo Gepide, to jest Gete iz Dacie, uvěk iz prěko dunavskih stranah pošiljali su vojske na pomoć, koliko putah bi bilo sila i potrěba, samo da svoje vladanje u Panonii i Ilirii zaderže. Cari opet carigradski kano Rimljani, hotěli su Panoniu, Traciu i svu Iliriu pod svojom vlastju imati, i ovo je bio uzrok věkovitih ratovah. Nadalje Prokop (*Lib* III. *c.* 38.) od Sclavinah ovako: „U isto vrěme Sclavinah vojska, iz trih hiljadah momakah sastavljena, jerbo nitko nije branio, prěko Dunava i brez svakoga truda prěko Hebra potoka je prešla, i na dvě strane se razišla: ovako obedvě njihove vojske, kano od premloge krvi pijane, i da za potle ostanu, koje bi hvatati mogli, njima život ostavili su, odkuda slědilo jest, da kući povratili su se sa robovah neizbrojenimi hiljadami.“ Nadalje (*Lib.* III. *c.* 40.) „Sclavinah čete, kolike nikada prie viděne nisu bile, u krajine carstva rimskoga nasernule su, i u Naisu došle, s onim, kako se kaže, dogovorom, da Tesaloniku i okolo stojeće varoše bi obseli i predobili.“ U vrěme istog Justiniana cara, godine carstva njegovoga 31., g. I. 557. piše Teofanes ovako: „U isto vrěme, puk sasma jogunast i nepoznat, Abari imenom, u Carigrad je došo.“ — Od ovoga puka prie nego govorio budem, někoja od Slavinah popisati ću. Iz popisanih gori svědočanstvah Prokopovih pověrovano vidi se, da od g. I. 535., u kojoj Justinian car boj sa Geti je započeo, najprie Prokop sve puke, koji pod Gete spadali su, pod različnimi imeni je popiso, u Panonii, Liburnii i svoj Ilirii stanujuće, potle od ovih pukovah više ništa nespominja, već samo od Sclavinah spominja se, i premda on piše, da ona množtva iz prěko Dunava došla su: za istinsko mora se mi-

Digitized by Google

sliti, da iz ove strane Dunava stanujući puci s onimi prěko dunavskimi, kako on sam svědoči, bili su sdruženi, i odtuda ona velika množtva Slavinah postala su. Nadalje, jerbo Prokop piše: da Slavini po svoj Tracii, Macedonii, tiam do Tesalonike i po Dalmacii uvěk u vrěme Justiniana hodali su i robili, i da jim nitko na put nije stao: od ovuda pověrovano slědi, da oni Traciu, Panoniu, Dalmaciu i svu Iliriu bili su natrag pod vlast Getah spravili, i isti Solin varoš predobili; jer Prokop očito piše, da Vitiges je bio zapovědio Asinariu i Uligislavu vojvodam, da vojsku sakupe, i uprav u Dalmaciu k Solinu varošu vode, gdě, kako sam u Strani II. pokazo, strašan boj je bio, u kojemu i Mundo kralj Sirmie izdaica je poginuo g. I. 540. U ovom boju od strane Gotah, ili Getah, ili Gepidah bili su vojvode Ostroil i Totila; Ostroil osto je u Dalmacii, Totila pako u Latinsku odišo, i nju sa Longobardi predobio. U to vrěme, ja bi sudio, ali pravo kazati nemogu, Solin varoš bio je porušen, ali ne sav: nu od toga će potle razgovor dojti.

Ovdě propustiti nemogu, da čitateljem mojim napervo nestavim Luciove (*Lib.* I. *c* 7.) na sverhi popisane, kako pravo zove učeni Pater Katančić latinskim jezikom „offucias", a našim jezikom „pofarbane laži". — Lucio indi u spomenutom poglavju od ovih dogodjajah ovako piše: „Da Dalmacia onda Slavinah napadnje terpela je, i pervi put možebiti sumnjiti se more. Franci takodjer, kada u boju zabavljali su se Goti, benetačku stranu jesu osvojili (okolo g. I. 549. kako Lucio). — Stražnji put s najvećom spravom Narses u Latinsku poslan, kada bi mlogih narodah vojake sakupio i u Solinu skup sdružio, jerbo po suhom kroz Benetačku putovati Franci nisu pustili (poradi Longobardah, njima najzlotvornjih, koji sa Narsesom vojevali su, a drugačie, da Rimljanah naprědovanje preprečujući, Getah slabost na svoju korist okrenu), po benetačkih suhoputinah u Ravenu je došo, i sa različitimi boji savlado je Gote. Što Franci neradi čujući, prie nego svu Latinsku osvoji, dvě vojske poslali su, iz medju kojih, kada je jedna od bolesti poginula, a druga pobijena, Narses Franke iz sve Latinske je iztěro, i umirenu jest u red metnuo.

Iz gori kazanih znade se, da Solin u Dalmacii varoš za onda čitav osto je i na preveliku hasnu Justinianovim vojvodam u boju gotskom bio je, i radi toga laž da je, što Blondo i Bonfin iz dogodjajah ugarskih povědaju, da Atila Solin i ostale Dalmacie varoše je porušio, kada oni, koji dogodjaje Atile popisali su, da on niti u Dalmacii nije

Digitized by Google

bio, pišu. Jeli pako tolike varoše od njega porušene popisati bi bili propustili, kada Solina predobljenje od Justinianovih vojvodah po smerti Atilinoj više od sto godinah kašnie dogodilo se jest. Pripovĕst takogjer jest, što Dioklecian Presbiter pise u dogodovštini kraljevah dalmatinskih, koju Mavro Orbin u dĕlu „*Il Regno degli Slavi*“ zvanom je na svĕtlo dao: kada, u vrĕme Anastasia cara, jednoga kralja u Solinu, a drugoga u Istrii piše, i da obadva od Gotah obladani su, pripovĕda, i iz istih Gotah kralje Dalmacie izvodi, i ostala ovim spodobna pridaje, povĕrovanje drugim svoga vrĕmena uzima. — Njega slĕdi Toma arhidiakon splĕtski, koi iz njega Gote sa Slavini poměsava; kao i Jakob Luccari u dogodjajih dubrovačkih, mloga iz njega uzimajući, i ako koji drugi takova pisali su. Ovako, kada nepromatraju ona, koja su čitali ili čuli, kanoti priprosti pisajući, povĕrovanje vlastito u ostalih, koja istinska pišu, u dvoumnost postavljaju. Dalmacia indi pod Rimljanah vlast s Afrikom i Latinskom na ovaj način je došla opet. Ove reči iz Lucia hotio sam zato popisati, da svaki u dogodovštini učen sam sudi, jeli Lucio istinski piso. Ja u kratkom kažem, da ono, što on Dioklecianu, Mavru Orbinu, Tomi archidiakonu splĕtskomu i Jakobu Luccari spočituje, Luciu pripisati se more. Da pako Dalmacia kano i Panonia, bila je po izdaici Mundu Justinianu predana, to jest istina; ali da nju Goti, kao i Panoniu natrag su dobili, to isti Lucio iz Prokopa, kojega svĕdočanstvo on je popiso, bi bio moro razuměti. I on sam piše, da je Mundo u Dalmacii poginuo, ali nepiše, da je Mundo bio kralj Getah, koi je Panoniu i Dalmaciu Justinianu izdao; nadalje, da Slavi po svoj Tracii, Dalmacii i Macedonii, tiam do Tesalonike robili su; da Longobardi jošter za života Justiniana, u Latinskoj su se nastanili, i da Justinian nije mogo Slavine niti od svojih krajinah susbiti, a kamoli Latinsku u red metnuti. To svĕdoče gori spomenuti pisci gerčki, koji istinitie sami protiva sebi pišu, nego Lucio, koi na skok samo nĕkoja i to táko poměšano spominja, da u pogl. 8. (*Lib.* 1.) dogodjaje od g. I. 557. tiam do g. 800. Longobardah, Hunah i Frankah, nadalje Dalmaciu sa Gepidi i Saxoni, sve u herpu je sterpo. Ali njemu hvala, da on mloga popisana od gerčkih pisacah, mlogih cerkvah, manastirah i duhovnikah, od kraljevah i vojvodah horvatskih podignutih, i sa kraljevskimi listokazi potverdjena, nam je ostavio. Jerbo pako gori iz Prokopa sam pokazo, da 31. god. carstva Justiniana Abari u Carigrad su došli, i jerbo od ovih Avarah mlogo od sele razgovora ćemo imati: vrĕdno je izvĕdati, odkuda oni

Digitized by Google

Avari došli su. Evagrio Scoli (*Lib.* V. *c.* 1) kod Lucia (*Lib.* I. *c.* 8.) ovako od Abarah piše: „*Abari Schytica Hamaxobiorum gens, qui campos ultra Caucasum existentes depascuntur, a vicinis Turcis pulsi litora Euxini relinquentes, ad Bosphorum venerunt, et expugnatis omnibus Barbaris, qui in medio erant, ad Istrum pervenere, et legationem ad Justinianum misere.*“ Naški će reći ovako: „Abari, skitski Hamaxabianacah puk, koi na ravnicah dilje Kaukasa ležećih stanuje, od bližnjih Turakah protěrani, prikraje Euxina (cernog mora) ostavivši, do uzkoga mora carigradskoga došli su, i predobivši sve Barbare, koji u srědini bili su, do Istra došli su, i poklisare k Justinianu poslali.“ — Iz ovih rěčih Evagriovih ja se ništa naučiti nemogu. Što pako Lucio iz Teofilakta Simokate, Nikefora, Kalista i Paula Diakona piše, da ovi pisci njih ne Abare, već Hune i Chune zovu, i sa mlogim dokazuju, ja takodjer moju miso napervo staviti mogu, i kažem, da oni zajedno Avari i Huni bili su. Za pokazati to, netrěba mi prěko kaukaskih berdinah iti: iz one strane Istra oni puci stanovali su, i bili su Slavini. Pokazo sam u pogl. 24. str. II. iz Plinia i Ptolomea, koji puci u Panonii stanovali su pod Rimljani do g. I. 150.; medju onimi puci broji i imenuje Ptolomeo u dolnjoj Panonii, to jest u Panonii Valerii takodjer Avariske. Ovi Avariski, kako Ptolomeo izpisuje, morali su stanovati kod Budima, i niže Budima, gdě je varoš Ovar, prie zvan Avar; niz Dúnav protezali su se do Srěma, gdě su Skordisci medju Savom i Dunavom, tiam kako se Drava u Dunav utiče, stanovali. Nadalje pokazo sam u pogl. 21. str. II., da Atila sa svojimi Huni iz Dacie u Panoniu jest se preneo okolo g. I. 403., i da njegovo stolno město bilo je Sikambria, današnji Budim, gdě takodjer on Hune svoje jest naselio. Od ovuda ja izvodim: da Avarisci Panoni, ili od drage volje, ili od Hunah pritěrani, preněli su se prěko Dunava u onu stranu, koja medju Austriom, berdinami českimi i karpatskimi i Tisom od desne strane leži. Gdě u vrěme Alexandra velikoga bila je kraljevina Lagara kralja Agrianah, i gdě u vrěme Trajana cara Jazigi, i dan danas ime njihovih ostankah stanuje: u ovu stranu Panonie starinske, velim ja, da su se Avarisci u vrěme Atile preněli, i kroz mnogo godinah jaki postali su. U ovoj strani jest župania ungvarska, i varoš sgradom Ung, kod potoka Ung, koi grad i potok u staro doba zvao se je Hunk, od slavinske rěci hunka, što je nasip zemlje, ili zlamenje medje medju dvěma vlastnici; i dan danas medju kotari gospodštinah i krajinah meću se takove hunke, za medje uzder-

Digitized by Google

žati. Morebiti u vrěme ono potok onaj bio je medja medju Markomani i Slavjani, i zato su ga nazvali Hunka, potle Hunk, sada pak Ung. Doista, kada dojdemo na dogodjaje Ugrah, vidit ćemo, da Ugri, kada su pervi put u one krajine došli, najprie predobili su varoš i grad Hunk, i od njega nazvani Hungari, kanoti Hunkvari: ovako i Avarisci Hunkavari.

Nadalje znademo iz Jornanda, da po smerti Atile jedna strana Hunah prenela se je u Daciu pokraj Dunava; od Dacie pako sve bili su u vrěme Justiniana vladaoci Gepide, poglej pogl. 21. str. II. Indi Gepide, koji su včkovite boje imali sa cari carigradskimi, pozvali su Avariske na pomoć. Jerbo pako nisu se mogli pogoditi, iz kojega puka vojvodu bi imali, od ovuda došli su na šake: Avarisci, potle Avari zvani, bili su jači, i ono vojvodstvo zadobili su; ali zato Gepide nisu sa svim bili pobijeni, kako Pavao Diakon piše (*Lib.* 37.); Gepide i potle pod imenom Bulgarah bili su strašni, nego samo vladanje izgubili su, koje su Avari zadobili. Ovako ja Avare izvodim, što naravski je; ako tko bolje znade, evala. Ja samo bi rado drugim istinu kazati, i ni šta istini priličniega kod nijednog pisca najti nisam mogo. Ovi dakle Avari, sa Huni i Gepidi združeni već, kano vladaoci, prešli su překo Istra, do Bosfora došli, i k Justinianu poklisare poslali, mislim zato, da im harač plati, kako je i Gepidom plaćao. Da pako Gepidom je plaćo, do g. I. 552. to Jornandes svědoči, pogl. 21. na Str. II. Abari pako, kako Teofanes i Evagrio svědoče. u Carigrad su došli 31. god. carstva njegovog, a g. I. 557. — Da Justinian Avarom harač rado je platio, to se od onuda pověrovano more kazati, jerbo nijedan pisac ništa nepiše, da su Avari više potle kakov rat imali, ili od njega što tražili.

Od ovuda svaki viděti more, da Justinian niti Panonie, niti Tracie, ali niti Dalmacie pod svojom vlastju nije imo, jerbo koi harač plaća, on vlastnik biti nemore. Jeli pako Avari sa Slavini panonskimi i dalmatinskimi bili su združeni, ili ne, to ćemo naskoro viděti. Justinian car je umro g. I. 565. Sada se povraćam u Panoniu i Dalmaciu. Jerbo pokazo sam gori iz Prokopa (*Lib.* I.), da po Ilirii i Panonii bili su mlogi puci, od potrěbe je znati: jeli oni puci imali su svoga kralja ili vojvodu? Pokazo sam u Str. II. pogl. 23. da od g. I. 400. kralji Getah bili su u Panonii i Dalmacii: 1. Roila, 2. Ardarić s Atilom; 3. Atalarić; 4. Tri njegovi sini: Valamir, Videmir i Teodemir najdulje kraljujući; 5. Sin Teodemirov Teodorić; 6. Hiesim; 7. Ujak Mundov; 8. Mundo sin Hiesma, koi g. I. 540. u Dalmacii je poginuo, i potle njega Ostroil brat Totile, koi u Latinskoj je kraljevo, u Dalmacii kralj

Digitized by Google

je osto. Štogod indi Lucio protiva Diokleasu, Marulu i Pavlu Diakonu piše, hoteći, neznam od kojega nagnutja preuzet, u vrěme Justiniana Dalmaciu pod vlastju Carigrada pokazati: ja kažem, da Slavini u Dalmacii i Panonii morali su imati svoga kralja, i Diokleasu i Marku Marulu, koji kralje slavinske izvode, pristajem, tim većma, jerbo isti gerčki pisci kralje i vojvode, sad u Panonii, sad u Dalmacii spominjaju, i ista narav i zdrav razum ovo uči, da Slavini, koji věkovite rate sa cari carigradskimi deržali su, morali su imati takodjer svojega kralja ili vojvodu, koi ih je ravnao, i u boje vodio; koji i prie svoje kralje imali su, i već priučni od staro doba bili su kralje imati. Indi

Ostroil kralj 9. iz pokolenja Gepidah, stolno město svoje u Dioklei varošu imao je. Ovaj imao je sina Svevlada, kojega poslao je u Iliriu i Panoniu, da one puke u věrnosti uzderži, i protiva carom carigradskim brani. U to vrěme, kada je sin njegov Svevlad u Panonii zaderžavo se, šeregi Justiniana cara udarili su iznenada na njega, s kojimi u boju jest poginuo g. I. 547. Dakle 7 godinah je vlado,

Svevlad 10. kralj otcu na pomoć iz dolnjih krajinah došavši, najde otca ubijena i strane Dalmacie porobljene. Poradi toga svega života svoga protiva carom carigradskim, koje odsele Gerke imenovati ću, jest vojevo. Nezna se, kako je umro, rado da i on u boju je poginuo g. I. 559. Indi 12 godinah je vlado.

Želimir 11. kralj slavinski sin Svevlada, koi premda světlosti svete věre neimadjaše, bio je nadaren mlogimi naravskimi krěpostmi, kanoti: poniznostju, koja ga svakomu ljubeznoga činjaše i miloserdjem, po kojem ne samo svojim neznabožcem, već i kerstianom milostivnoga sebe je ukazivo; poradi toga dopustio je, da svi, koji poradi věre i zakona razběžali su se, u svoja města, kuće i imanja slobodno povrate se. On indi milostivnost i pravdu svake věre podložniku, kako gospodaru, tako i slugi, kako bogatu, tako i siroti, brez svakoga mita jednako je podarivo. Stolicu svoju preněo je iz Dioklee u Skadar; vladao je 20 godinah: indi umro je g. I. 579. Ovako Pater Kačić izpisuje.

Kralje slavenske i horvatske od g. I. 540. mlogo poštovani Pater Kačić iz Diokleasa je popiso. Lucio od pervašnjih kraljevah ništa nepiše: već on i ono, što gerčki pisci ostavili su, tako je popiso nevěrno, da koi bi njega samo čitao, misliti bi moro, da pod Justinianom carom sve krajine Panonie i Ilirie, to jest i Dalmacia pod vladanje rimsko-carigradsko natrag su spale. Ali to istina

Digitized by Google

nije. Pokazo sam u pervašnjih dogodjajih, da od g. I. 400. sveudilj u Panonii, Mesii, to jest Serbii, Tracii Dalmacii i u svoj Ilirii kralji Gotah bili su, koje ja, da Slavini bi̊še, kazo sam, i sada kažem, i dokazati ću. Jer nije moguće, da toliki narodi u Panonii, Dalmacii i svoj Ilirii, od Ponta Euxina, do mora adrianskoga, na jedan put od vrěmena Justiniana cara carigradskoga bi se bili mogli na Slavene okrenuti, da bi bili drugoga naroda i jezika. Odsele pako vidit će se, da u ovih svih krajinah samo slavinski puci napervo dolaziti će, koji věkovite rate sa carevi carigradskimi deržali su; i premda Gerci svu svoju lukavštinu i svu svoju jakost u svako doba potrěbovali su, da ove krajine pod vlast svoju spraviti bi mogli: ali sva zaludu, Slavjane nikada predobiti nisu mogli. Vidět ćemo, istina je, da po neslogi i domaćih ratih viseput sami sebe ovi puci verlo oslabili su, i pod vladanje gerčko někoje krajine odpale su; ali kako su se sjedinili, sproti od jarma gerčkoga oslobodili su se, i opet slobodni i slavni postali su. Veliko odveć junačtvo i prěkoredna želja za gospodovanjem banovah, županah i vojvodah, puk slavinski najvećma oslabila i zatamanila su. Jerbo banovi, knezevi, župani, više puta kralju uznevěrili se, protiva kraljem podigli se, i s njima silovite rate deržali su. Ovo isti cari carigradski tražili su: jerbo su dobro spoznali, da njih nikakova sila savladati nemore, ako oni sami sebe neoslabe. — Jerbo pako Pater Kačić godine kraljevah slavenskih nije od svih popiso, to pako dogodovštini najveću světlost daje: zato ja careve gerčke i godine, u kojih koi vlado je, popisati, od potrěbe nahodim, da ovako iste dogodjaje Slavenah i njihovih kraljevah lašnie razuměti moremo. Ovako zajedno i istočnoga carstva, koje sa Slavjani najviše rate jest deržalo, dogodjaje po něšto razuměti ćemo; kada i onako sve, što od naših prědjih znademo, jedino gerčkim piscem zahvaliti moramo, premda i oni sasma malo, ali opet toliko su popisali, da se pověrovano more kazati, da od g. I. 400. u Panonii, Dalmacii i svoj Ilirii sveudilj sami slavenski narod je vlado, tiam do vrěmena S. Ladislava kralja, to jest do g. I. 1071. Od Justiniana cara carigradskoga već u strani drugoj uspomene vrědna popiso sam; pokazo iz Prokopa, da neizbrojena Slavinah mloštva već u vrěme Justiniana su po Tracii i Macedonii robila; koja mloštva, premda Prokop piše, da su iz one strane Dunava došla, to ništa neškodi, jerbo Prokop nije poznao puke. Ali za malo vidět ćemo, da mloštva ona imala su svoja města i stajališta po Panonii, Dalmacii, Serbii i svoj Ilirii; vidět ćemo, da Ba-

Digitized by Google

jan vojvoda Avarah ovim mložtvom nije zapovědo, već samo njihov družbenik bio.

Flavio Anicio Justin Junior, po smerti Justiniana car carigradski je posto g. I. 565. Bio je sin Vigilancie sestre Justiniana, imao je ženu Sofiu, od koje pišu něki, ali zločesto, da je Narsesa izpsovala, i zato da je Narses vojvoda Longobarde u Latinsku napustio; ali da to istina nije, to već u pervašnjih dogodjajih pokazo sam. Justin mladji bio je nazvan „Kuropalates", jerbo je bio Pretoria Prefekt; bio je razpušten, nasladnostjam i nečistomu, bludnomu životu podan. Od ponosnosti i oholosti posto je budala; po nagovoru Sofie žene za svog naslědnika jest prozvao Tiberia Konstantina, koi je bio knez od straže pretorie, za kojim Sofia carica od ljubavi je goréla. Umro je g. I. 578. měseca listopada u podagri. U vrěme ovoga cara od g. I. 547 — 559. vlado je nad Slaveni Svevlad. Da on s Gerki imao je rate, to sam gori kazo; ali ove rate popisane neimam, nego to iz Menandra kod Kerčelića nahodim: da Avari k Justinu caru došli su (nezna se koje godine), ovako ponosito govoreći: „Evo nas, koji navadni harač primamo! ali znadi: da drugačie biti nemože, da naš vojvoda rimske skupštine biti će prijatelj, nego ako tolike darove prime, da njemu oružje protiva Rimljanom pograbiti na pamet nedojde." Ovim Justin ovako da je odgovorio, piše Menander: „Odlazite, koji velike cěne stvar od nas zadobiste, dok vam zdravim i živim daje se život sprovoditi, i na město novacah, koje od Rimljanah primiti nastojite, od nas strah i uplašljivost na vašu sréću okrenite i odnesite." Ovo je bio ponosit odgovor, koi neprijatelje još većma jest razljutio: poradi toga isti Gerci, kako Berti piše, Justina za ponosita cara, najposlě za ludjaka provikali su. Od Justina napis groba Mycillus (kako kod Berti nahodim), ovako je ostavio:

„U pameti, bogoljubju, ovaj sve vrěme je bio
„Manji. Blago, novce, kano škert odveć je ljubio.
„Kraljestvo latinsko pod njim Longi zadobiše Bardi.
„On pako u boli nogah umro jest, i brez pameti."

Doista potle onoga ponositoga odgovora, Bajan Avarah vojvoda (kako Menander i Teofilakt pišu) deset hiljadah Hunah prěko Istra je doveo, sa Slavini prěko Istra stanujućimi jest se sdružio, i poklisare k Justinu caru je poslo, zahtěvajući: 1) Da njemu Sirmia varoš i ostala města podložna ostanu, i cari nikakova prava u Sirmiu i ostala města neimadu. 2) Da harač pod Justinianom carom pogodjen, njemu naplati se. — Ovo kada Justin nije hotio dopustiti i

Digitized by Google

privoliti, boj se je započeo, i za Gerke nesrěćno doveršio. Od ovuda svaki neka sudi, jeli istina, što Lucio piše: „da Justinian Dalmaciu i Latinsku natrag pod carstvo rimsko je spravio. Ako je Justinian Latinsku osvojio i u red po Narsesu vojvodi metnuo: kako su Longobardi mogli vladanje i kraljestvo svoje u Latinskoj utverditi? Ako je svu Dalmaciu osvojio, koja u ono vrěme tiam do Dunava, to jest Istra jest se protezala, kako je Bajan sa Avari mogo u ove strane Dunava prejti? Kako i zašto dopustio je, da Slavini, više od sto hiljadah, Traciu, Macedoniu i ostale gerčke krajine robili su. Ova mloštva Slavinah nisu došla iz one strane Dunava, već su iz Panonie i Dalmacie bila, gdě njihov navadni stan i njihova stajališta domorodna bila su. Što iz dogodjajah Tiberia Konstantina vidět ćemo.

Tiberio Konstantin car-carigradski postao je g. I. 578. Ovaj car, kako Berti piše, bio je verlo darežljiv, ali drugačie bojan. Jerbo s Persianci rat deržati je morao, s Bajanom Avarah vojvodom je mir načínio; razumě se, da njemu sva je dao, što on od Justina je tražio. Ali i njega morao je podplatiti: jerbo Bajan na Slavine je udario na ovu stranu Dunava u ono vrěme, da Slavine suzbije, da svoje krajine brane i nemogu iti robit u gerčke krajine, dok je Tiberio u Asii s Persianci rat deržo. Ali sve zaludu: Slavini su gerčke krajine robili, Bajana nisu se bojali, već su njega natěrali, da on š njima u družtvo opet morao je stupit; ova sva pokazati ću dole niže iz Menandra. Tiberio Persiance u dvih bojih je razbio; umro je u Carigradu g. I. 582. Od ovoga cara gori spomenuti Micill (kako Berti piše), slědeći napis je ostavio:

„Ali ovaj blago carstva podělio ubozim:
„Indi drugima miłostiv, a ni sebi težak nebi.
„Kad je Persane savlado i naměstnika nazvo:
„On kod kuće sa tihom smertju u miru je umro.“

U vrěme Justina i Tiberia do g. I. 579, vladao je nad Slavini gori izpisani Želimir, od g. pako 579. vladao je Vladan sin Želimirov. Jerbo pako gori spomenuti Menander pisac gerčki spominja, da četverte god. Tiberiova carstva, koja je bila stražnja, dakle 579. više od sto hiljadah Slavinah moralo je na Gerke udariti pod kraljem Vladanom, u kojega vrěme i još pod otcem njegovim u Panonii bio je ban Laurencio: prie dakle, nego pojdem od Vladana kralja pisati, moram Menandrove rěči pobilježiti, koje preveliko prosvětlenje dogodjajem naših Slavjanah daju. Menander indi (*Lib.* 8.) kod Kerčelića ovako piše nadilje: „Potle kako Sclavini porobili su Gerčku, kada su od svih stranah

Digitized by Google

pogibeli jedna za drugom dolazile i poradjale se, niti Tiberio zadosta vojske imo, s kojom samo sa jednom stranom vojske, kamoli sa svom vojskom neprijateljskom pobiti se bi bio mogo; niti u njegovoj mogućnosti je bilo, neprijateljem naproti iti, jerbo Rimljanah sve jakosti na istočni rat bile su odišle: poklisara je poslo k Bajanu vojvodi avarskomu. Ovaj u ono vrěme nije bio protiva Rimljanom zloserdan: dapače čim je Tiberio vladanje carstva bio poprimio, po pravdi naše skupštine živiti je želio. Ali Tiberio posla k njemu poklisara, da bi ga nagovorio, da sa Sclavini rat derži: da ih ovako, ako bi hotěli na krajine rimske robit iti, za braniti svoja, kod kuće uzderži, i da, imajući domovinu svoju braniti, u krajine rimske robit iti nebudu mogli. Kada je indi ovakovo poklisarstvo k Bajanu car odredio, Bajan njega je poslušao. Za ova opraviti Joannes jest poslan. — Bajan na drugu potoka (razumij Dunava) stranu je prešo, vesi i sela Sclavinah je palio: i kadá nitko od Barbarah (razumi Sclavinah) s njim se nije smio pobiti (jerbo u šume i u škulje biahu pobegli), sve, što je mogo je pegrabio. Ali ovomu Avarah na Sclavine nahruplenju nije samo carsko poklisarstvo uzrok bilo, kano da Bajan caru zahvalnoga ukazati se bi hotio, zaštobo njega car darežljivo jest bio podplatio: već njega vlastito njegovo neprijateljstvo na to jest ganulo, jerbo Bajan bio je sam od sebe na Sclavine zloban. Zaštobo najmre biaše poslo avarski vojvoda k Laurenciu slavinskomu vojvodi i k onim, koji kod naroda vladanje imali su, da se Avarom poddadu i u broj onih zapisati dadu, koji harač njim (Avarom) plaćali su. Ali Laurencio i naroda vojvode: „Tko izmedju umerlih“ kazali su, „jest, kojega traki sunce ogrěvaju, koi našu jakost može savladati i sebi podložiti: jerbo mi običajemo drugih krajine zadobiti, a ne drugi naše: koje vladanje kod nas će doista ostati, dok bude rata i mača.“ Na ovaki način ponosito i oholo kada su govorili Slavini, ne s malom ponosnostju i oholostju protiva njim govorili su Avari: od ovuda na psovke, i jerbo Barbarah jest ljuta i silovita narav, na svadje i kavge odmah došli su; najposlě Slavini nemogući svoju ljutost suzderžati, poklisare, koji k njim biahu došli, izsěkli su. Ova kada je začuo Bajan, odveć njega oddružila su (razumij od Slavinah). K ovomu i ono jest uzrok bilo: jerbo mislio je, da mlogo zlata u krajini najti će, zaštobo bližnje Rimljanah krajine, u koje nikada nijedan drugi narod nije koračio, sve porobili biahu.“ Ove Menandrove rěči ako tko dobro promotri, veliko prosvětlenje u dogodovštini daju: jer 1) Menander piše,

Digitized by Google

da sto hiljadah Slavinah u Traciu i druge krajine rimske nahrupile su; pitati se sada mora, odkuda toliko mnoštvo je došlo? To se more lahko razuměti, da iz Panonie i iz Dalmacie moralo je dojti, jer 2) Menander piše: da Tiberio poslao je poklisare k Bajanu Avarah vojvodi, da on na Slavine udari, da ovako oni odvinu od krajinah rimskih, i da branit svoju domovinu otidu; što Bajan učini i udari prěko Dunava u njihove krajine: indi njihova domovina bila je iz ove strane Dunava. Dakle Slavini nisu se naselili bili u vrěme Tiberia, ali niti u vrěme Justina ili Justiniana, jerbo 3) Menander piše: da Bajan Avarah vojvoda hotio se je osvetiti Slavinom poradi uvrědjenja, jerbo oni njegove poklisare izsěkli su, nehoteći se njemu pod harač poddati. Kada? to još u vrěme Justiniana dogoditi jest se moralo: jer kada Bajan poklisare jest bio poslo k Justinianu, gdě već kod Bosfora je s vojskom stajo, i kada Justiniana na harač je natěro: onda rado, ili prie, i k Laurenciu vojvodi Slavinah poklisare jest poslo; ali što su Laurencio i njegovi vojvode kazali: „Tko je taj, koi bi našu jakost savlado?“ i onda poklisare izsěkoše. Da ovo u vrěme Justiniana jest se pripetilo, to isti Menander očito spominja, jerbo kaže: da onako ponosito i Avari njima govorili su. Kada? onda, kad Justinu caru kazali su: „Evo nas, koi navadni harač primamo.“ —

Indi Slavini oni bili su od starinskih još Ilirah i Panonah, i od Vandalah i Getah pleme i pokolěnje, jerbo očito kažu „Mi drugih krajine predobiti običajemo, a ne drugi naše“, što će reći: starinsko i od nepoznatnih vrěmenah posědovanje onih krajinah deržati. Menander indi svědoči: da Avari ponosito Gerkom govoriti naučili su se od Slavinah, jerbo Slavini prie ponosito odgovarali su. Nadalje od ovuda vidi se očito: da Avari nisu bili vladavci nad Slavini, već samo družbenici, kano i Longobardi; premda potle, kada već od Gerkah nikakvoga straha nisu imali, sami medju sobom porad krajinah i vladanja više puta su se pobili: što i banovi slavinski sa svojimi kraljevi, i isti bani medju sobom više puta su radili; nu sve ovo potle će se viděti. Istine ljubitelj neka sudi, jeli ja pravo imadem ili ne, kada kažem: da Panoni i Iliri, koji prie Rimljanah u Panonii i Ilirii stanovali su, i potle Rimljanah u svojih domorodnih krajinah ostali su; već da oni takodjer puci, koji u Panoniu i Iliriu u vrěme Rimljanah i potle dolazili su, bili su puci slavinski, kanoti: Vandali, Gete ili Goti, Svevi, Longobardi, i samo po izgovaranju rěčih od Ilirah razlučavali su se, kako i dan danas Česi, Moravci, Slovaci, Poljaci i Rusi po izgovaranju rěčih razlučuju se. Od ovuda latinski i němački pisci něki

120456

Digitized by Google

pisali su, ali nisu dokazali, da Svevi, Goti, Vandali, Longobardi, bili su Germani: jerbo, kažu, različiti jezik imali su od Ilirah, kojega nisu razuměli, kanoti niti Panonah. — Nčki pako kažu, kako bi Svevi, to jest Švabe, iz Svevie (Schwabenland) bili Panoni i Iliri, kada ondě sami Germani stanuju, neznajući: da prie Rimljanah, u vrěme Rimljanah i potle Rimljanah, tiam do vrěmena Karla Velikoga, u Svevii Slavi, koji su se zvali Vindi, stanovali su. Ja indi doveršujem moje dokaze dosadašnje ovako: Iz Menandra i ostalih pisacah gerčkih očito spominja se: da potle, kako g. I. 400. Vandali, Goti, Longobardi, mlogo stotinah hiljadah otišli su u Latinsku, Španjolsku, tiam u Afriku: u Panonii, Dalmacii i svoj Ilirii njihovi ostanci bili su Slavini, dakle i oni takodjer, koji su od ovih predji bili, bili su Slavini. Jer nije moguće, da toliki narodi, ako bi bili drugoga jezika i plemena, u jednom věku bi se bili mogli okrenuti na Slavine; i nije moguće, da gerčki pisci u vrěme Justina, Tiberia i potlašnjih carevah, nebi se bili spomenuli iz drugog naroda, da bi koi bio sa Slavini u ovih krajinah. Jerbo indi od vrěmena Justiniana cara od samih Slavinah, i to o tako velikom množtvu dolazi uspomena, da iste care carigradske su pod haračem deržali: dokaz očiti jest, da Slavini bili su temeljiti narod ovih krajinah, od vrěmena potopa, i prie nego su Rimljani započeli, i potle u ove krajine došli. Od ovuda zadosta čuditi se nemogu, kako prepoštovani i premudri Kerčelić, koi svědočanstva iz gerčkih pisacah sam je popiso, mogo je tražiti vrěme, kada Slavini u ove krajine, odkuda, i u koje krajine najprie su se naselili? Nije čudo, da niti odkuda? niti kada? su došli, nije mogo pokazati. On je u tom, kako i mlogi drugi pisci falio, što je Panoniu, Dalmaciu i svu Iliriu tako opustošenu opisao, kao da ni žive duše nije bilo ostalo, i da potle sve drugi i drugi puci dolazili su i odlazili, pa ovako da je Panonia i Dalmacia sveudilj pusta ostajala do Slavinah. Jeli to moguće věrovati? ta da bi se tako narodi do temelja bili smicali i tamanili, nebi više čověka bilo na světu!

Digitized by Google

Poglavje II.

Od dogodjajah Slavinah pod kraljevi Vladanom i Radimirom od g. 1. 582. do g. I. 720.

Vladan 12. kralj slovinski, kako Kačić piše, postao je g. I. 582. po smerti svoga otca Želimira. Ovaj kralj u dobroti, poniznosti, pravdi i ljubeznošti nadišo je svoga otca Želimira; pravdu svakomu činio, sirote pomago, i svoje podložnike ljubio na toliko, da je dobrota njegova po svih deržavah bila razglašena. Ovako mlogi Slavini iz Bulgarie pod njegovo krilo utekoše se, i města svoja ostaviše. Ovaj kralj preneo je svoju stolicu u Solin varoš, u vrěme Rimljanah tako plemenit i zmožan, da u njemu rimski carevi prebivali su. Vladao je mlogo godinah i g. I. 638. je preminuo. Ovo je sve, ali čisto malo, što je Kačić popiso: dakle od potrěbě je gerčke care napervo uzeti, koji u ono vrěme živili su, i onda morebiti dogodjaje Slavinah boljma poznati ćemo. Vladan kralj po smerti otca, ako je taki za kralja krunjen, morao bi g. I. 579. kraljem postati, po smerti Tiberia Konstantina.

Mauricio car carigradski g. I. 582. dana 5. Augusta je postao: rodom iz Kapadocie a iz města Arabisso zvanoga. Otca imao je Paula, a mater Joannu iz starinskog pokolěnja rimskog. — G. I. 602. měseca Novembra on, žena njegova i sva dětca njegova bila su pobijena od Foka. Carica njegova bila jest Konstantina, kći cara Tiberia. Ovaj car strašne rate sa Slavini i Avari je imao, i to svega života svoga: jer Mauricio, berželi carstvo je zadobio, sproti poklisare k Bajanu je poslo, i s njim pod ovom istom pogodbom mir je načinio, pod kojom ga je i Tiberio g. I. 580. načinio bio. Pod Tiberiom pako, što u poglavju pervašnjem nisam spomenuo, ove pogodbe mira bile su načinjene: 1) da Sirmiu povrati; 2) da sto osamdeset hiljadah harača, kojega kroz tri godine nije platio, položi i izplati. Od ovuda ja izvodim ovako: Viděli smo u dogodjajih pervašnjeg poglavja, da Bajan avarski vojvoda na Slavine je bio udario: indi on po potajnom dogovoru s Tiberiom morao je bio Sirmiu i druga města Tiberiovoj vojski izdati. Ovo čujući Vladan, ili još morebiti Želimir otac njegov, podigo je svoju vojsku silnu, kako Menander piše, sto hiljadah, uprav išo je k Carigradu, i po svoj Gerčkoj je palio i robio. Jerbo pako pokazo sam u poglavju 1., da Avari bili su Slavi iz one strane

Digitized by Google

Dunava, koji, kano i prie njih Gepide, bili su združeni sa Slavi iz ove strane Dunava i sa istimi Longobardi, koje ja takodjer kazo sam, da su bili Slavi, i sada kažem: od ovuda naravski je slědilo, da isti Avari, Huni i Gepide prěkodunavski pobunili su se protiva svomu vojvodi, i njega natěrali su, da je on morao mir s Tiberiom učinjen prekinuti i onako mir načiniti, kako kralj slovinski iz ove strane Dunava je zahtěvo, to jest: da Sirmia i ostali varoši, koje Tiberio po izdajstvu Bajana je bio dobio, iz ove strane Dunava Slavinom povrate se, i harač, od kojega morebiti i slavinski kralj Dalmacie morao bi bio stranu dobiti, da se naplati. Jednaki dogodjaji i pod Mauriciom bili su. Mauricio, kako gori kazo sam, poslao je svoje poklisare k Bajanu, s njim otajne dogovore je imo i njega podplatio, da mu bude na Slavine u pomoć. Bajan je to Mauriciu obećo, samo da silno blago zadobije, ali rěč svoju nije deržo, a niti je smio, niti mogo deržati. Morebiti da je propustio vojsku Mauricia cara u Panoniu i da vojska rimska veće varoše je zaokupila, koja potle s dobrim nije se dala iztěrati, odkuda rat je se počeo: jerbo Slavini opet podigli su se. Evo svědočanstvo iz Zonara kod Lucia (*Lib.* I. *c.* 8.): „Mir s njim (to jest sa kraljem Avarah) načini; ali Bajan, kano nezasitljiv i nevěran, s lukavštinom Rimljane je napopao. On je mirovo, ali slavinske narode něke za robiti deržave je podbunio, koji tiam do zidinah dugačkih jesu došli Poradi toga car, izabravši Komenciola za vojvodu, Barbare po nenadanom dohodku iz rimskih krajinah je protěro, mloge pobio, sve robstvo zadobio i mloge plěnjenike natrad dobio.“ Ovo je bio početak rata. Od ovoga rata Teofilakt, Teofanes i Menander takodjer pišu, premda pravo morebiti sva nepopisuju; ali koi bi sve ove gerčke pisce imo, mogo bi zaista više od ovoga rata pisati. Ja jih neimam, ali opet iz drugih pisacah, koji ove za svědočanstvo imenuju, i iz njih nekoja popisali su, izvoditi toliko mogu, da se znade barem, tko je koga preoblado. Nadalje kod Lucia Zonaras piše: „Chagan (tako piše Zonaras, a ja polag drugih Bajan) na rimske deržave opet udario je, i poslane protiva sebi šerege někad preoblado, a někad od njih bio preobladan.“ Od ovuda ja izvodim, da Bajan izperva nije hotio sam svojom vojskom na Mauricia udariti poradi pogodbe; Mauricio pako je mislio, da on iz lukavštine svoje Slavine je pobunio: jerbo Gerci nisu znali, kakovi je savez medju Avari, Slavini i Longobardi.

Ali kada je Bajan vidio, da se Mauricio nešali, nego da je on svu svoju jakost skupio, i nakanio svu Panoniu i Dalmaciu osvojiti: onda i on svoju vojsku je podigo, sa

Digitized by Google

Slavini a potle i Longobardi se sdružio, i svi ovi kralji slavinski udarili su na Gerke, da nje iz varošah Dalmacie i Panonie protěraju. Ova sva po redu prie nego izvedem, moram se malo povratiti na Vladana kralja slovinskoga. Kazo sam gori, da Vladan kralj svoju stolicu u Solin, to jest něgdašnju Salonu je preneo; Lucio pako piše, da Solin varos i svu Dalmaciu Gerci tiam u vrěme Heraklia cara posědovali su, ali on samo tako piše i nikakove prave dokaze napervo nedonosi. Lucio zadnjič iz Porfirogenita tersi se ova pokazati, i za svědočanstvo Porfirogeneta Ivana Papu napervo stavlja. Iz druge strane isti Lucio svědočanstvo Tome archi-diakona splětskoga, koi iz Diokleasa je izvadio, napervo stavlja, koi piše: da Slavini Solin predobili su u vrěme ono, kada je bio Joannes *Præfectus Prætorii*. Viděli smo pako gori u dogodjajih Tiberia iz Menandra, da je Tiberio poslao Joannesa k Bajanu za poklisara: dakle bi slědilo, da u vrěme Tiberia Solin je predobljen.—

Nadalje Kačić piše takodjer iz Diokleasa: da je Vladan kralj slavinski svoju stolicu u Solin preneo. Sva suprotivna ova svědočanstva od potrěbe je tako razložiti, da svakomu piscu svoje poštenje ostane, i opet istina na světlo izide. Ja indi kažem, da je Salona a naški Solin u vrěme Mauricia cara izgubljena i predobljena: jerbo kazo sam gori, da Mauricio car svu jakost carstva istočnoga je bio skupio, samo da Dalmaciu bi mogo zadobiti, i pod vlast rimsku spraviti, i zato na Slavine od dvih stranah, od Tracie i od mora s vojskom je udario. Nad vojskom, koja je išla od Carigrada na Serbiu u Panoniu, bili su vojvode Prisko Prefekt Pretoria i Komenciolo vojvoda nad vojskom. Prisko bio se je najprie u Singidonu, što něki pišu, da je bio današnji Oseк i potlam u Sirmii stolnom gradu dolnje Panonie s vojskom naměstio. Na ovaj način Gerci najpoglavitia města u Panonii zadobili su bili po izdajstvu Bajana kralja avarskoga, odkuda se s lahka nisu dali iztěrati. Od strane pako mora bio je Pretoria Prefekt Joannes gori kod Tiberia spomenuti, koi s drugimi vojvodami zaderžavo se je u gradovih primorskih u pctaji. Kada indi slavinski kralj s vojskom prama Carigradu jest se podigo, i u Traciu tiam do dugih zidinah došo. onda Joannes na Solin jest udario i njega predobio, po izdajstvu solinskih Rimljanah, koje još Dioklecian car je bio naselio, koji Kerstiani buduči, Gerkom većma prignuti su bili, nego Slavinom neznabožcem.

Kada su Gerci osvojili Solin, grad velik i uzmožan i njim radi mora jako koristan, onda i druga města po Dalmacii, a navlastito po Istrii zadobili su. Od

Digitized by Google

ovuda potle kroz sve vrěme vladanja cara Mauricia dugoviti rat nastao medju Gerci iz jedne strane, a druge strane medju Slavini, Avari i Longobardi, koji sdružeći se protiva Gerkom ukupno vojevali su. Ovaj rat Slavinom i Avarom je dosta težak moro biti: jer Slavini svoje varoše ostale i krajine braniti i iz rukah gerčkih otimati morali su u Dalmacii i Panonii, pa ovako raztrešeni su bili. Mauricio pako boja stranu protiva Avarom je okrenuo, da oni na pomoć Slavinom iz ove strane Dunava dojti nemogahu, niti imahu kada: jerbo Gerci Traciu i Serbiu imali su otvorenu, a Taurunum, današnji Biograd, u svojih rukah, i ondi deržal su vojsku, koja uvěk pazila je na Avare, da nebi na ovui stranu Istra kuda prešli. Od ovuda postalo je, da Avari bili su verlo oslabeli već, i nemogući nikako Gerkah nadjačati, zato od drugih Slavjanah, tiam od mora baltinskoga pomoć su tražili. Ovo svědoči Teofanes, koi ovako piše: „Godine Mauricia 9. (t. j. god. I. 591.) uloviše Rimljani tri čověka od slavinskoga pokolěnja rodjena, nikakvim oružjem ili mačem oboružena, nego samo citarami providjena. Odkuda su rodom i što ondi rade? car nje pitati poče. Oni odgovoriše: da su rodom Slavini, i da kod oceana baltinskoga stanuju; Bajan pako da je poklisare k njim poslo i poglavice njihovih županiah s darovi nagovaro, da bi mu pomoć protiva Rimljanom poslali. Oni pako da su od poglavicah svojih odpravljeni, da nje kod Bajana spričaju, jerbo oni poradi daljine puta njemu pomoć dati nemogu. Oni pak osamnaest měsecih da već putuju.“ Od ovuda vidi se, da je Bajanu i drugim Slavinom rat već bio dosadio, jerbo drugačie nebi on pomoći iz tak dalekih stranah bio tražio. Avari dakle i svi Slavini nisu mogli od sile gerčke varoše svoje osloboditi: zato iste varoše po Panonii i Serbii mloge sa Slavini skupa morali su porušiti i ovako silnom rukom osvojiti, što do 17. godine cara Mauricia (t. j. do god. I. 599.) jest se pripetilo: do ove zaista g. Sirmia i Singidon jesu porušeni, kako će se viděti. U to sve vrěme, valj da od perve god. Mauricia cara bio je grad Solin pod vlastju gerčkom, i poradi tverdjine grada nisu ga mogli Slavini natrag dobiti: dok nije zgoda po Božjem dopuštjenju dala se.

U ovom vrěmenu svake godine hiljada konjanikah iz Solina varoša po zapovědi Mauricia u Taurun, t. j. Biograd, na stražu i na obrambu moralo iti, i ondě čitavu godinu danah na straži ostati: što indi s ovimi salonitanskimi konjaniki jest se dogodilo, i kako Avari sa Slavini Solin opet su osvojili, meni od potrěbe je samo iz Porfirogenita (Pogl. 30.) ovdě popisati, kako kod Kerčelića (*Periodo* II. *Slav. et Croat.* §.

Digitized by Google

2. *No.* 1. *pag* 40.) nahodim. „Kùpili su se pako svake godine iz Solina i ostalih Dalmacie varošah konjanici blizu do hiljade, i slali su se k rěki Dunavu, da ondě stražu protiva Avarom bi deržali: jerbo iz one strane Dunava Avari onda stanovali su, gdě danas Turci (ovako Madjare ili Ugre je zvao Porfirogenita u svoje vrěmě, koi g. I. 959. je piso) kano nomadi (t. j. stalno město neimajući; što po mojem umu nije istina, jerbo imali su svoje gradove i sela, kano Hunka grad i varoš, kako u pogl. 1. kazo sam). Dohadjajući pako svake godine Dalmate, više putah ondě (razumij prěko Dunava) marvu i ljude viděli su: i dopade im se jednom, da se prěko prebrode i razvide, kakovi ljudi ondě stanuju. Prebrodivši se dakle, same Avarah žene i dětcu najdu, budući da muži i momci u rat biahu otišli. Oni dakle naglo nahrupivši sve pohvataju, i povrativši se bez svakoga kvara robstvo u Solin odvedu. Avari pako, kada su se iz rata povratili, videći ovo, zlo prepali su se, ali odkuda ova rana njim jest zavdata, nisu znali. Poradi toga za paziti vrěme su si uzeli, i iz vrěmena hotěli su saznati. — Budući dakle po običaju opet iz Solina poslani obrambenici (*Praesidiarii*), iz medju kojih bili su někoji od pervašnjih, oni takodjer dokončaju i prebrode se proti Avarom. Ali naměrivši se na sakupljene Avare, ne samo ništa nisu dobili, nego svaka najtežja podněli su: jerbo něki izsěčeni, něki pohvatani biahu, i niti jedan nije bio, koi bi iz rukah njihovih uteko. Kada su pako one uhvatane upitali: tko su i odkuda su? razuměli su od njih, da su iz Solina došli i njim sva ona zla načinili. Na što Avari, kanoti ljubavju města (t. j. Solina) užeženi, nje u gvozdju (negvah, bukagiah) čuvali su, i uzamši njihovu oděću, carski barjak i ostale vojne sprave, koje Rimljani sa sobom donesoše, posědu konje, i pojdu kano vojska u Solin. Jerbo pako vrěme saznali su, u kojem od Dunava povratiti se običavali su obrambenici, koje bilo je velika Subota: u ovaj isti dan takodjer i oni došli su. Mnoštvo pako sve, kada k varošu jest se približalo, sakrilo se je; hiljada pako, koji su oděću rimskih konjanikah bili obukli, da prevare, dalje k varošu išli su. Varošani, barjak carski, ostala zlamenja i oděću rimsku viděći, a ktomu dan, kad se njihovi obično od Dunava vratjahu, dobro znajući, vrata sěgurno otvore, i radostno jih primu. Oni pako sproti vrata zaokupe, i dadu zlamenje onim, koji u zasědah biahu, da što berže dojdu i unidju u varoš. Posmicali su indi sve varošane, pa od ovog vrěmena Dalmaciu svu zadobili, i svoje stanovanje ondě nastanili su; osim někojih manjih tergovištah, koja se njim

Digitized by Google

nisu predala, nego kod mora pod rimskim vladanjem ostala su, zaštobo iz mora mogli su živiti. Viděći indi Abari, da je ona najlěpša zemlja, ondě nastanili su se.“ —

Iz ovih Porfirogenita rěčih svaki razuměti more, kako Slavini i Avari Solin su predobili opet od Gerkah: ali velika pravda medju pisci je, kada? u vrěme kojega cara Solin je predobljen? — Svi su u tom mišljenju, i Kerčelić i Lucio, da je u vrěme Heraklia cara; ali ja sa Diokleasom i Pavlom archi-diakonom deržim i kažem: da su u vrěme Mauricia cara Solin Gerci Slavinom, a Gerkom Avari oteli; i ovo nije dosta samo kazati, nego ovo ja ovako dokažujem. Porfirogenita piše, da Solin onda je predobljen, kada iz Solina hiljada konjanikah jest išlo k Dunavu na stražu protiva Avarom: ali to samo u vrěme Mauricia jest se dogoditi moglo, jerbo on sa Avari kod Dunava i prěko Dunava kod Tise, boj je imo, i potle njega nijeden: dakle u vrěme Mauricia Solin je predobljen. Sada pokazati moram, da je Mauricio sa Avari kod Dunava i kod Tise boj imao. Ovo pisac *Miscelle* (*Lib.* XVI.) kod Lucia (*Lib.* I. *c.* 8. *pag.* 40.) ovako izpisuje. „Godine 17. Mauricia cara sakupivši Bajan silne vojske, u Dalmaciu je hitio, i kada je došo u Veliku (Belicha pišu Miscelle, Banges Teofilakto, i Balba Cedren), 40 varošah, koji su svi na okolo nje, je porobio. Što začuvši Prisko, Gudonia, za izviděti stvari, je posto, koi u dolini malenoj sakrio se je, u zoru iz za ledjah na njih udario, svih pobio, robstvo im oteo i k Prisku nje doveo. Nadalje Bajan, razuměvši svoju nesrěću, u svoja města je otišo, a Prisko takodjer u svoja.“ Nadalje od ovuda vidimo: kada, i u koje vrěme? Avari, Slavi i Longobardi Dalmaciu; i kada, i u koje vrěme, Solin, svu Dalmaciu i Istriu robili su? kako Pavel archi-diakon piše iz Dioklea (*Lib.* 4. *c.* 25.) kod Lucia u istom gori spomenutom poglavju: da se je to sdruženje moralo dogoditi g. l. 597—599. Paval ovako piše: „u Istriu Longobardi, s Avari i Sclavini unišavši, sva vatrom palili i robili su.“ Kada? — Kada su Solin oteli: onda bo su i druga města po Dalmacii i Istrii od Gerkah otimali, koja su Gerci bili zaokupili. Zašto su je palili i robili? Zato: 1) jer Gerci nisu hotěli iz dobra predati jih. 2) jer morebiti Gerkom su se bila sama predala. Od ovuda opet svaki neka sudi, jeli nije istina, što sam ja kazo: da Avari i Longobardi bili su Slavinah družbenici, i Slavini, koji, koliko puta Gerci i Rimljani hotěli su Slavine pod svoju vlast spraviti i predobiti, toliko puta taki su se sdružili; i premda potle više puta su medju sobom boj imali, navlastito Slavini i Longo-

Digitized by Google

bardi, nu to je bilo poradi vladanja državah, porad kojih medju sobom svadili su se i na boj došli su.

Nadalje pisac Miscele piše od boja Mauricia cara ovako: „Godine cara Mauricia 19., t. j. god. I. 601. opet Komenciol sakupivši vojsku došo je k Istru, sdružio se je s Priskom kod Singidona, mir, koi sa Avari bio je načinjen razmetao se je, oni pako došli su k Viminaciu, što jest otok velikoga Istra. Što kada je začuo Bajan, s sakupljenom vojskom na romacko išo je polje, a četiri sina, kojim dao je vojske za čuvati hrégove Istra je odredio. Ali Rimljani načinivši ladje, prebrode se, i pod ravnanjem Priska pretora boj sa sinovi Bajanovi započnu, dočim je Komenciol u Viminaciu razbolio se i osto. Mlogo urah je boj trajao, i samo noć ga je pretergla. Rimljanah poginulo je taj dan samo 300, a Barbarah do 4000. Na jednaki način tukući se i tretji dan, Rimljane od uzvišenih stranah na Barbare udarivši, nje protérali, Avare mloge i iste sinove Bajanove pobili, i viteško preobladanje zadobili su. Bajan pako s sakupljenimi šeregi protiva Rimljanom okrene se, ali u boju razbiju Rimljani opet Barbare, i ovo od svih plemenitie zadobili su preobladanje. Medju tim Prisko 4000 odredi, koji préko Tise bi išli, za izviděti Barbarah gibanja: ali Barbari od toga što se radi ništa neznajući, svečani dan svetili i zajedno častili su se. Na ove dakle potajno nahrupivši, preveliki strah u nje natérali su: jerbo 30,000 Gepidah i drugih Barbarah pobili su, i mlogo robstvó zadobivši, k Prisku povratili su se. Bajan pako opet vojske sakupivši, došo je k Istru, ali kada se boj ponovio, Barbari bili su preobladani, i u dubljini potoka potušeni. Poginuli su takodjer premlogi Slavini, živih pako uhvatili su Avarah 3000, Slavinah 800, Gepidah 3,200 i 2000 Barbarah. Ova ista piše i Teofilakt Simokata, i broj uhvatjenih povećava, koje u varoš Tomos poslane, i po lukavštini Bajana povraćene izpisuje (*Lib.* VIII. c. 2—4.). Sada još popisati moram, kako je mir medju Avari i Mauriciom carom načinjen, i koje su pogodbe mira. Od toga gore spomenuti Teofilakt kod Kerčelića (*Periodo I. Pannoniæ veteris. pag.* 29.) ovako piše. „Iz pogodbe pako Ister za granicu medju Rimljani i Avari odredjuje se, i sloboština Avarom proti Slavinom prebroditi se dopušta se; sverhu toga opet dvadeset hiljadah dukatah prie pogodjenih pridadu se: i na ovaki doista način boj medju Avari i Rimljani doveršio se jest.“ — Ove pogodbe mira 19-e godine Mauritia cara načinjene su, to jest g. I. 601. Mauritio pako g. I. 602. jest ubijen.

Iz gori napisanih dogodjajah povčrovano vidi se, da

Digitized by Google

Mauritio imao je sa Avari boj. Kod Istra, i najposlě prěko Istra: ako li indi pod Herakliom carom nebude se pokazati moglo, da u vrěme njegovoga vladanja boj sa Avari kod Istra je bio; naravskim načinom slědit će, da niti Salonitanski konjanici na stražu k Istru nisu dolazili u vrěme Heraklia cara, dakle niti Salona po svědočanstvu Porfirogenita od Slavinah i Avarah u vrěme Heraklia nije bila porobljena i predobljena, nego u vrěme Mauricia, koi devetnaest godinah sa Slavini i Avari jest rat imao kod Istra, kamo iz Salone takodjer konjanici morali su dolaziti na stražu, i ono, što od njih piše Porfirogenita moglo se je dogoditi.

Neka indi oprosti Lucio i s njim prepoštovani naš Kerčelić. Diokleas i Marko Marul po mojem sudu pravo su pisali; jer Diokleas piše po svědočanstvu Lucia (*Lib.* I. *c.* 9.), da Salona je predobljena, kada Joannes Prefekt Pretoria je bio. Viděli smo pako, da on pod Tiberiom, i potle pod Mauriciom je bio. Nadalje knjiga takodjer Gargura pape velikoga, koj od g. I. 590 do g. I. 604 cerkvu je ravno, Maksimu salonitanskomu biskupu pisana to isto svědoči, gdě ovako (*Lib.* 8. *Epist.* 36.) piše: — „Nas obodvojice sin, misnik veteran, tako mene u bolesti podagre slaboga je našo, da na knjigu bratstva tvoga odgovoriti nikako nisam mogo. I doista radi Slavinskoga puka, koi nad vami već jako stoji, i mučim se veoma, i smućujem; mučim se u ovih, koja već u vami terpim, smućujem se, jerbo kroz Istrie laz već u Latinsku dolaziti počeli su.“ — Od ovud za istinsko suditi se more, da u vrěme Gargura velikoga Salona je bila od Slavinah obsědnuta, i da Maksim biskup salonitanski morao je pisati papi, kako veliko zlo i strah Salonitani i on terpe. Da pako Salona varoš u vrěme biskupa Maksima je predobljena, od tuda pověrovano more se kazati, jer potle Maksima nijedan biskup Salonitanski nije bio: jerbo iz Salone je posto Splět iliti Spalatum, i biskupi od ovoga zvali su se Splětski iliti Spalatski: oda šta potlě dojde razgovor. Iz svih ovih dokazah vidi se pověrovano, da Salona varoš od g. I. 597 do g. I. 599 je pridobljena. Nadalje iz popisanih gori dokazah za istinsko izvodi se 1) Da u Panonii i Dalmatii, to jest u Ilirii mlogi varoši bili su; jerbo svědoči pisac Miscelle, da Bajan, kada je prešo na ovu stranu Dunava, Beliku varoš, to jest Veliku Kraljevu potle nazvanu (u vrěme Rimljanah *Urbs Clara*, ne daleko od Lipovljanah u Gradiškoj Regimenti i dan danas jest selo Kraljeva Velika), i četerdeset drugih okolo stojećih varošah je poro-

Digitized by Google

bio i predobio; gdě toliki varoši nahodili su se u vrěme Mauricia i Avarah, ondě i mlogi puk je morao biti: dakle laž je velika, što mlogi pisci pisali su, da je Panonia i Iliria pusta toliko putah ostala. Ja sam kazo, i sada isti dogodjaji i inostranski pisci svědoče, da Panonia i Dalmacia imale su svoje narodne puke, Ilire i Panone, koje Rimljani, i potlě Gerci dobro poznali su, ali u pervo doba Ilire, Panone, Gete, Vandale, Sarmate, Scite, potle Longobarde, Sveve, Kvade, Erule zvali su, dokle najposlě Slavine sve u obćinskom nazvali su. 2) Što pisac Miscele piše, da je Bajan varoš Veliku. i ostalih četerdeset varošah okolo stojećih predobio i porobio, to se nemora tako razuměti, da je on one varoše od Slavinah oteo, jerbo on sa Slavini skupa je bio združen, dakle mora se misliti, da on sa Slavini skupa ove varoše od Gerkah je oteo. Da pako svaki varoš u takvom dogodjaju, kada se otimlje, mlogo terpěti mora, to si svaki mislěti more. Od ovuda slědilo je, da mloga města isti Gerci, kada su běžati morali, porobili su i popalili, velike pako varoše i jake Gradove, iz kojih se Gerci nisu dali iztěrati, isti Slavi i Avari morali su porušiti, premda svoje vlastite; jer drugačie nisu mogli predobiti, kanoti Sirmiu varoš glasoviti u Srěmu, kojega početnika ja nahodim Sirma kralja Tribalah, na kojega Aleksander Veliki je bîo udario, ali ga nije preoblado, poglej Pogl. XII. str. 1. Sirmia dakle varoš prie Isusova narodjenja okolo 330. g., malo prie, ili potle jest se započeo: koje vrěme ako se pridade g. I. 597., kada je porušen bio pod Mauriciom carom, jest stajo 927 godinah.

Gerci dakle lakomi, oholi i ponositi krivi su, što mlogi poglaviti i veliki varoši po Panonii, Dalmacii i svoj Ilirii porušeni u ovo vrěme bili su; jerbo uvěk vapili su i gledali, kako bi Panoniu i Dalmaciu pod vlast svoju spravili; i kada su po lukavštini i izdaicah u varoše vojsku napustili, iz dobra ih povratiti nisu hotěli, od ovuda slědilo je, da silom Slavi Gerke těrati i ovako varoše rušiti su morali. Uzrok ovoga i on je bio, jerbo mlogi u varoših Kerstiani su od istih Slavinah bili, koji Gerkom poradi věre priklonjeni bili su, i mlogi sami svoj narod i svoje varoše poradi věre izdali su. — 3) Da slavinski puci iz ove strane Dunava stanovali su, svědoči gori spomenuti Teofilakt, koi piše, da medju ostalimi pogodbami mira bila je i ova, da Bajanu slobodno bude protiva Slavinom vojsku svoju prebroditi; odkuda očito izvodi se, da iz ove strane Dunava stanovali su Slavini. Jerbo nadalje u istih pogodbah piše Teofilakt i onu, da Ister veliki bude medja medju Avari i

Digitized by Google

Rimljani: od ovuda se povčrovano izvodi, da od Tauruna, to jest Biograda dolnja Serbia, kako Sava u Dunav utiće, i Bulgaria spala je pod Mauricipm carom pod vladanje gerčko; kako dugo je stajala pod Gerci, to ćemo potle viděti. Od ovuda nadalje dobro pamtiti se mora: da današnja Bosna, Panonia sva i Dalmacia pod Slavini ostale su, i Slavini sami svojega kralja i vlastnike imali su. Ovo od potrěbe je bilo spomenuti, da potlašnji dogodjaji bolje razuměti se mogu.

Fokas potle Mauritia g. I. 602 dana 23. Novembra, kada je Mauricia, njegvu caricu i svu dětcu potuko, carstvo je pograbio. Ovaj ništa uspomene vrědnoga nije uradio, nego to jedino, da primat, Rimske cerkve spoznao i potverdio je. U ostalom sav nemarnosti, nasladjenju i bludnosti jest se na toliko poddao: da Kosroes kralj Persianah na njega udario i Kalcedonu varoš naproti Carigradu u Asii stojeći je predobio. Kralji takodjer drugi, poradi lupežtine cara potergali su carstvo (to su bili kralji Slavinski i Longobardski). Poradi toga isti carigradjani Foku su ufatili, i k Herakliu doveli, gdě sa svakom pogerdom nagerdjen, u istoj ladji, na kojoj se je Heraklio brodio, glavu izgubio jest g. I. 610. Bio je iz Tracie rodom, ali pogan veliki. Narsesa onoga glasovitoga vojvodu dao je živa sažeći, vojake Pretorianske, što su se njemu rugali, něke dao je posmicati, něke u more baciti i potopiti, něke u Tavnice zatvoriti. Prie nego bi mu se glava odsěkla na zapověd Heraklia, jerbo mlogih žene je opoganio, muda su mu odrězana. Ovako Berti iz Cedrena i Zonara. U vrěme ovoga cara živio je Vladan kralj slavinski, mloga města po Ilirii i Dalmatii je odteo od Gerkah, što svědoči Blondo kod Kerčelića (*Per.* 2. §. 1. *pag.* 35.), gdě ovako piše: „U ono takodjer vrěme (to jest pod Fokom), kada carstvo carigradsko po bunah Afrike i Asie jest uznemireno bilo, Slavi, koje smo kazali, da su u Dalmacii i Istrii naselili se bili, sva města, koja su bila bližnja i pod vladanje Gerkah spadala su, jesu zaokupili, i kada bi vojake, koje Foka za obrambu je bio ostavio i pometo, po nenadnom nahruplenju izsěkli, svu Dalmaciu i ostale primorske krajine ilirske jesu osvojili. Ovo se razuměti mora, da sva města do mora Slavini osvojili su, ali još něki Gradovi na moru ostali su, kano Zadar, Šibenik, Trogir, Splět i drugi něki ostali su, od kojih potle govorit ćemo. Pod ovim indi carom nikakvoga boja kod Istra pisci nespominjaju, što dobro moje čitatelje osětiti moram.

Digitized by Google

Poglavje III.

Od dalješnih dogodjajah.

Heraklio potle kako je Foki dao glavu odsěći god. Is. 610, carigradski car je postao. Vladao je 31 godinu. Bio je sin Herakleona Afrike Prefekta, Monotelita odmetnik. Imao je pervu ženu imenom Fabiu, koju on nazvao je Eudokiom, iz koje dvoje dětce je zadobio, Epifaniu i sina Heraklia mladjega zvanoga, kojega je Augusta nazvao i ime mu pridao Konstantin. Po smerti Fabie, uzeo je za ženu Martinu, kćer brata svoga, prelěpu děvojku, s kojom više dětce je imo; ali imo je na spravi svojoj bolest, da, kada bi pišo, sam svoj obraz gori bi popišo, što pokaranje božje da je bilo, zašto bo svoju sinovku za ženu je uzeo, Nicefor i Equato pišu. Heraklio strašne rate je deržao sa Kosroem kraljem Persianah, i njega u mlogih bojih je razbio. G. I. 514 je oteo Jerusolim i odanle odnio sve velike cěne odělo cerkveno, i križ Gospodina Isukersta, zatim Egipat, Aleksandriu i Libiu je bio porobio Kosroes kralj persianski. Heraklio ova čujući, morao je vojsku podignuti i protiva Persiancom iti, ali on bojo se je Avarah i Slavinah; zato poslao je Poklisara k Bajanu, da s njim mir utverdi; što Bajan je bio obećo, ali nevěrnik nije rěč deržo; jerbo godine Heraklia devete, to jest g. I. 619, kako Cedren piše, Avari u Traciu oružje preneli su, Heraklio pako poslavši Poklisare mir je molio: i kada je Bajan obećao, da će mir učiniti, car sa dvorjaniki svojimi, vlastito veličanstvo zabacivši, tiam do dugačkoga zida daleko od varoša iduci s velikom dragocěnih poklonah množinom Bajana je dočeko, da od njega věru primi, po kojoj bi se mir medju njimi neuskvernuto utverdio. — Ali Avarin onaj, pogazivši zakletbu, i zaveza věru, iz nenada na Heraklia oružjem nahrupi. — Car pako tako od nenadnog čina uplašen, poběže, i u varoš povrati se. Barbar, kada je sve carove dostojanstvenike i dvorjanike pofato, sa svim, što je pograbiti mogo, natrag povrati se, i mloge Tracie varoše, po ufanju mira prevarene, i ništa takvoga sumljeće, je porobio. Godinu dojduću, to jest 620, kako Teofanes svědoči, mir medju njima jest načinjen; jerbo Heraklio prie nego je vojsku u Asiu odveo, s njim je mir učinio, mloge poklone poslao, sverhu toga dvi sto hiljadah dukatah obećo, i poruke dao, i onda vojsku u Asiu protiva Kosroe kralju

Digitized by Google

Persianah je odveo. Kada je mlogo putah Persiane razbio, g. I. 623, njih sa svim je preoblado i iz Gaze protěro. Ali opet g. I. 626, koja je bila 16-a Heraklia, kako Teofanes svědoči, „Kosroes Persianski kralj, Sarbaru vojvodu sa 50,000 vojakah k Carigradu je poslo, da načinivši savez sa Huni, Slavini, Bulgari i Gepidi varoš obsěde silom“— što jest i učinjeno; jerbo iste godine, kako kronika Paskala svědoči, Avari i Slavini udarili su takodjer na Carigrad, od kojega boja Nicefor ovako piše: — „Avari, raztergali su mir, kojega je Heraklio, prie nego je proti Persianom odveo, po velikih darovih, po obećanju od 200,000 dukatah, i po predanju porukah s njimi utverdio bio. Sakupe dakle vojsku i tabor kod Carigrada načine, i ondě predvaroške ulice sve popale. Ovako, kada su razdělili bili Bospor (uzko more) carigradski, Persiani asiatsku stranu, Avari Traciu robili su. Ovi isti za zidine osvojiti, na vitlovih zidodere bili su načinili, i torneve s krovom na točkovih: koje kada su k zidinam bili priturali, u čas po božjoj jakosti srušili su se, i saterli, koji u njih bili su. Biahu njihovoj vojski Slavinah na pomoć čete kruto mloge, koje oni sobom doveli su. — Nadalje isti Nicefor Patriarka izpisuje, kako su Slavini pobijeni, i da medju mertvimi žene takodjer najdene su bile, i kako je na to Bogu služba učinjena, štoje Carigrad obranio. — G. I. 634. Heraklia pako cara 24. piše patriarka Nicefor ovako: „U isto vrěme Maria, Herakliova sestra, kada je novce Avarskom Bajanu poslala, Stěpana sina svoja je natrag dobila (koji je bio u sužanjstvu), kojimi novci navabljen Avarin, Antoniana meštra je podgovorio, da i on s jednakom plaćom ostale, koje imo je poruke založene, bi odkupio, što je takodjer učinjeno.“ — Nadalje isti Nicefor patriarka piše, kako Hubrat (Chubrat), Gepidah ili Bulgarah vojvoda, Bajana Avarskoga vojvodu jest ostavio, i pod krilo Heraklia cara se uteko; koi njega s lěpimi pokloni nadario, i na dostojanstvo Patricia podigo jest. Ovaj Hubrat Heraklia cara molio je, da mu dopusti, da Dalmaciu od Avarah otme, što njemu car sve dopustio je. Ovo pako razdruženje Hubrata vojvode Gepidah ili Bulgarah, od Avarah moralo se je dogoditi potle g. I. 634, jerbo drugačie Bajan avarski vojvoda nebi bio založene poruke za nikakove novce odkupiti dao. Potle g. I. 634 dakle Hrobati, koje Porfirogenita Chrobate piše (koji da su Bulgari, prie, i u isto Heraklia vrěme od gerčkih pisacah, kanoti gori od Nicefora Gepide zvani, koji, velim ja, Chrobati da su Bulgari ili Gepide bili, potle pokazati ću), ali za života Heraklia cara,

Digitized by Google

udarili su na Avare i s njimi boj deržali, doklé nje priobladali su, i ovako svoje vladanje u Dalmacii, pod kojom svu Panoniu i Iliriu ja sada razuměvam, preneli su. Iz ovih dogodjajah vidi se, da u vrěme Heraklia cara nikakvoga boja kod Istra rěke nije bilo, ali niti spominja koj pisac od salonskih konjanikah. — Jer Porfirogenita, kako gori pokazo sam, piše, da Avari hiljadu konjanikah, iz Salone k Istru na stražu dolazećih, kada su preko Istra prešli, ufatili su i posěkli, i u njihovoj oděći s prevarom u Salonu unišli i nju osvojili; što u vrěme Heraklia pripetiti se moglo nije, jerbo pod njim Avari sa Slavini Carigrad isti bili su podsěli, dakle Heraklio svu Traciu takodjer bio je pogubio, i jedva Carigrad po božjem čudnovitom dogodjaju je obranio.

Od ovuda ono za istinsko izvodi se, da dogodjaj od Salone varoša, pod Herakliom carom pripetio se nije, već pod Mauriciom carom. Kazo sam gori, da Hubrat Gepidah vojvoda, od Bajana, avarskoga vojvode pod carom Herakliom potli g. I. 634 jest se oddružio, i da potle s dopuštenjem Heraklia Dalmaciu od Avarah je osvojio. Od ovuda ja izvodim Porfirogenitove Hrobate, a naše predje, od kojih mi zovemo se Horvati, ili po pisanju Porfirogenita Hrovati. Velika nesloga medju učenimi i pisci jest, odkuda Horvati došli su u Panoniu i Dalmaciu. Něki pišu, da su došli od karpatskih berdinah: něki da su iz Češke, to jest iz za karpatskih berdinah, koje planine Babje gore hoćeju iz Porfirogenita zvati, něki nje iz starinskih Kuretah, ili Crobizah. Pater Katančić od puka Arvatah, od kojega Plinio piše, i od Karuanka Ptolomea tersi se pokazati, da Horvati uvěk pod ovimi imeni stanovali su u Ilirii. Na koi način, što Nicefor patriarka i Teofanes, onoga vrěmena pisci gerčki, i potle njih Porfirogenita od Hubrata, ili kako Teofanes piše, Chrobata bulgarskoga vojvode pišu, Pater Katančić kano jednu pripovest izmišljenu od Porfirogenita pokazati tersi se: jerbo on (*in suo Specimine Philologiae Lib.* 1. §. 5. *pag* 17.) ovako piše: — „Kada Heraklia carstvo je ravnao, Hubrat Bulgarah vojvoda (Teofanesu Hrobat, ostavivši Avare družbenike, po poslanom poklisarstvu k Herakliu, mir s njim načini, kojega do sverhe života svoga je zaderžo.“ — Ovo iz Nicefora znade se. Pet imao je sinovah, kojimi u zadnjoj volji iliti testamentu ostavio je (ovu svoju zapověd, razumij), da po smerti svojoj sakupivši svoje narodne puke, u očinska bi se povratili stajališta. Ali po smerti otca na sve strane razišli su se, Batbajas i Hubrat otišli su k Tanaju; Aspa-

Digitized by Google

ruh u Danaprem, četverti preko Dunava k Avarom se je pridružio; peti u Ravenu u Latinsku.“ — Ovako Pater Katančić iz Praya na. god. 635, i iz Pubitsa na g. 634. Na ovaj način Bulgaria, ona najglasovitija krajina i najjača kraljevina Gepidah, ili Getah po svědočanstvu Praja i Pubitsa, i gledom na njih Patra Katančića pusta je ostala. Ali čast i poštenje Patru Katančiću, kojega, kanoti moga někadašnjeg profesora u Poesii i naučitelja zahvalnim serdcem sada spominjam; njemu pako u ovih dogodjaih pravo dati nemogu: jer ako Porfirogenita cara, koi pisma starinskih pisacah gerčkih u rukah je imo, i ostalih gerčkih pisacah popisane dogodjaje, kano izmišljene pripověsti deržali budemo; odkuda sami sebi pověrovanje pribaviti moći ćemo? Koji, štogod od naših predjih Slavjanah znademo, zaisto jedino gerčkim piscem zahvaliti moramo. Akoli indi iz Porfirogenita popisani dogodjaji slažu se sa pervašnjimi i potlašnjimi dogodjaji, od kojih drugi gerčki pisci spominjaju, naravskim načinom morati će se kazati, da Porfirogeneta, premda godine dogodjajah, i iste dogodjaje u posebnom sve popiso nije, u občinskom věndar od Hrobatah istinto je piso. Ja indi postavit ću pervašnje dogodjaje najprie pred oči, i onda izvodit ću dogodjaje od Hrobatah iz Porfirogeneta.

Koi dogodjaje od mene popisane pozorno je čito, on će se lahko sčtiti, da Gete g I. 375 pod Valentinianom II. u Traciu su došli, i onde potle i u Panonii se nastanili, (pogl. Str. II. Pogl. XIX.). Ovi Gete iz Panonii potli nikada nisu sa svim otišli, jer premda na sverhi četvertoga věka, strašne vojske od njih i od Vandalah podigle su se, i Latinsku, zatim Spanjolsku pridobile, i u istu Afriku se razišle, ništarmanje potle toga uvěk iz Panonie, Dacie i Bulgarie uvěk velike vojske dizale su se, i na pomoć Visigetom, kuliko puta bi bilo sila, išle su. Po smerti Atile g. I. 454 sini njegovi za kraljevinu svadiše se, hoteći krajine medju se poděliti, ali Gete ili Gepide podigoše se, Hune pobiše i nje po Dăcii, Panonii i Ilirii razděliše. (poglej Pogl XXI. str. II.). Potle toga kada su g. I. 540. pod vojvodami Totilom i Ostroilom veliku vojsku na pomoć Vitigesu, i za obderžati Latinsku i Dalmaciu bili poslali, i na taj način verlo bili oslabili, hoteći krajine u Dalmacii, Panonii i svoj Ilirii zaderžati, Avare na pomoć sazvali su, ali Avari njim vladanje preoteli su (pogl. Str. III. Pogl. I.). Ovako indi drugi put pod Atilom oko g. I. 427, drugi put pod Avari, okolo g. I. 556. Ovako pod zapovědju Bajana avarskoga vojvode ostali su do g. I. 601,

Digitized by Google

koja je bila Mauritia cara 19. kako gori pokazo sam. Ove godine jerbo medja med Avari i Gerci Ister je bio naredjen, Bulgaria pako iz ove strane Istra ja stajala, pod vladanje gerčko spali su. U vrěme Heraklia Bulgari premda bi se moglo mislěti, da u družtvu Avarah i Slavinah kod obsědjenja Carigrada bili su, medjutim Hubrat vojvoda od družtva Avarah da jest odstupio, i k caru Herakliu poklisare poslo, od njega moleći, da ga pod krilo svoje uzme, i da mu dopusti, da od Avarah Dalmaciu osvoji.

Sada pitati se mora, zašto Hubrat bulgarski vojvoda Dalmaciu, gdě razuměva se i Panonia, od Heraklia cara je tražio: i na ovo svaki, koi pervašnje dogodjaje pozorno je čitao, lasno more odgovoriti; jerbo Bulgari zvani Gepide, i Gete u pervo doba zvani, od g l. 375, kada u Panoniu naselili su se, Panonske krajine uvěk i Dalmaciu deržali su kano vladaoci; jerbo stotine hiljadah junakah i vitezovah svojih boreći se sa Rimljani, sa Huni, potle s Gerci i Avari, za Panoniu i Dalmaciu izgubili su, i zato na novo sa Avari ogledati se, i vladanje svoje u Dalmacii utverditi nisu žalili i nisu se strašili. Ovo je uzrok bio, da Hubrat ili Hrobat na skradnjoj svojoj uri sinom svojim, kanoti zadnju otačbine slavne Slavenske volju jest izručio, da složni medju sobom ostanu, da Slavoljubnost slave svojih dědovah i pradědovah susderže, nju vazda i uvěk pred očima imadu, da města i krajine svojih predjih natrag traže, i zadobiti terse se. Koja města i koje krajine? Ona města i one krajine, za koja on poklisare poslao je k Herakliu, da mu dopusti od Avarah oteti i zadobiti nje natrag, to jest Panoniu, Dalmaciu i svu Iliriu. Zločesto dakle preučeni Pray, Pubits, i gledom na ove pater Petar Katančić razuměli su stražnju volju Hrobata bulgarskoga vojvode, kada su mislili, da on u stražnjoj svojoj volji hotio je, da se k Tanaju povrate, odkuda oni Bulgare morebiti ali brez dokazah temeljitih izvode: da Hrobat vojvoda niti na pameti nije imo Tanaja, kada svoje sine je nagovarao, da sjedinjeni svojih predjih města natrag traže, zadosta svědoči njegovo poklisarstvo, po kojem on od Heraklia jest molio, da mu dopusti osvojiti Dalmaciu, što on njemu je dopustio s tom pogodbom, da Avare odanle protěra. Ovako iz Nicefora ja izvodim; jeli pravo, ili krivo, neka sude drugi, koji ova čitali budu. Sada ću iz Porfirogenita popisati rěči od Hrobatah, kako kod Lucia nahodim (*Lib. I. c. 11. Porfirogenita u Poglavju 30.*) gdě on ovako piše: „Abari dakle da je prelěpa ova zemlja (to jest Dalmacia) videći,

Digitized by Google

ondě nastanili su se; Chrobati pako onda stanovali su dalje Bagibarie, gdě sada jesu Běli Chrobati: jedno pako pokolenje, najmre petorica bratjev Kluka, Lobel, Kosentzis, Muchlo, Chrobat i dvě sestre Tuga i Buga, zajedno sa svojim plemenom od njih (razumij Chrobatah) u Dalmaciu dojdu, gdě Abare stanovnike našli su, i kada su několiko godinah medju sobom rat deržali, preobladali su Chrobati, i Abarah stranu potukli su; ostale pako sebi podložne biti, natěrali su, i od onoga vrěmena od Chrobatah jest ona krajina posědovana, i još sada jesu u Chrobatii Abarah ostanci, i da su Abari poznadu se.“ Pogl. pako 31: „Chrobati, koji Dalmacie strane sada poseduju, od Chrobatah bělih nekerštenih, pokolenje svoje izvode, koji dalje Turcie, blizu Francie stanuju, i Sclavinah medjaši jesu nekerštenih Serbaljah. -- A Chrobati zovu se, jezikom Sclavinah, to jest zemlju mlogu posědujući. I ovi isti Chrobati k rimskomu caru utekli su se Herakliu prie Serbaljah, u ko vrěme Abari oružjem odanle Rimljane su protěrali, koje iz Rima doveo je Dioklecian car, i ondě naselio: odkuda Rimljani su se zvali, zaštobo iz Rima došavši u onih krajinah nastanili su se, to jest u Chrobatii i Serblii. Kada su pako nje protěrali Abari, u vrěme Heraklia, pusta njihova krajna ostala je: radi toga po njegovoj zapovědi oni isti Chrobati oružje pograbili i Abare iz onih městah protěrali su, i u njihovoj zemlji, koju i dan danas deržе, nastanili su se.“ Ovdě moje čitatelje opomenuti moram, da Lucio sam piše, da gerčki Chrobati, naški mora se pisati Hrovati, jerbo kod Gerkah *Ch* izgovara se kao naš *H*, opet gerčki *b* izgovara se kao naš *v*. Nadalje piše Porfirogenita: „Biaše pako u ono vrěme vojvoda Porgin otac: i Heraklio car, kada je iz Rima po poklisaru Misnike dobavio, i arkibiskupa, misnike i diakone odrediti dao, Chrobate je dao kerstiti; i onda doista vojvodu imali su Porgu; zemlja pako ova, u kojoj stanuju Chrobati od pervo doba bila je pod vlastju rimskoga cara: odkuda takodjer tamo do sadašnjega vrěmena gradine i igrališta města Diokleciana nahode se u varošu Saloni, i blizu Aspalate; niti žele Chrobati ovi okeršteni s drugimi rat imati; i to jerbo zabranu očitu imadu od rimskoga pape, koj pod carom Herakliom njima misnike je poslao (to je morao biti Honorio I., ili Severin) i nje je pokerstio: jer potle prijetoga kerštenja zavětovali su se i rukopise vlastite davši S. Petru Apostolu, zakleli su se, da nikada neće u tudju krajinu s oružjem unići; već mir da imat će sa svimi hotećimi, i prokletstvo nazopet od pape pri-

Digitized by Google

mili su, da, ako kada drugi narodi na njih bi navalili, i ratom bi jih uznemirili, za njih bi vojevo, i osvetio se Bog njihov, i preobladanje bi jim podario Petar Isukerstov učenik.“

Nadalje isti Porfirogenita u istom Pogl. 30. piše: — „Ostali pako Chrobati pram Francii stanovali su, i zovu se danas Bělo-Chrobati, ili Chrobati Běli, vlastitomu principu podložni. Podložni su pako Otonu velikomu, kralju Francie, koja je i Saxonia, i neokersteni ženitbu sa Turci (razumij Madjari) i priateljstvo imadu. Ali od Chrobatah, koji su u Dalmaciu došli, strana je otišla, i u Iliriu i Panoniu se nastanila; imali su takodjer i oni principa naj većega, koi k principu Chrobatie samo iz priateljstva poklisare je slao. Několiko pako godinah dalmatinski Chrobati bili su podložni, kako i prie njihovoj zemlji. Toliku pako kervoločnost pravili su Franci, da od sisah njihove sinčiće klali su, i psom bacali. Koju stvar nemogući podnositi Chrobati, pobunili su se, i principe, koje od njih imali su, poklalili su: poradi šta velika vojska iz Francie protiva njim podigla se je, i potle sedam godinah terpećega rata, težko najposlě nadjačali su Chrobati, i sve Franke i njihovoga vojvodu Kocilina potukli su, i od onda slobodni i svoje pravde sveto kerštenje od pape rimskoga tražili su. Poslani biskupi kerstili su nje pod vladanjem Porina, t. j. kada njihov kralj bio je Porin.“

Nadalje u vrěme Heraklia g. I. 630., kada u Galii je vlado Klotar II. iz pokolěnja merovinginskoga, Saxoni bili su preobladani, strašno pobijeni, i pod merovinsko, t. j. Galie vladanje podtěrani: ovako piše Berti. — G. I. 646. Rotar Longobardah kralj, od Lune varoša Tuscie, tiam do Galie, dakle svu današnju Sardiniu je predobio, vladanje svoje tamo protego, i Rimljane i Ravenate je pobio; što sve izpisuje Berti *(in Appendice ad Seculum 7.)* U vrěme takodjer Heraklia cara na světlo došli su Saraceni, od kojih potle Turci postali su, s kojimi naši predji mloge kervave rate imali su, od kojih u slědećem posebnom poglavju govoriti ću. Sada, što iz popisanih svědočanstvih izvodi se, popisati ću. Od ovuda pověrovano kazati se more: 1) Da u vrěme Mauricia cara do g. I. 601. Avari sa Slavini Solin varoš po lukavštini jesu predobili, ali ga nisu porušili: već kako Porfirogenita svědoči, Rimljane sve izsěkli su, i ondě se nastanili. 2) Da u vrěme Heraklia od g. I. 635. po smerti Hrovata vojvode bulgarskoga, sini njegovi protiva Avarom rat su podigli, i nje preobladali. Najstarii Batbaja, kojega Kačić piše Butaja, vojvoda Bulgarie je posto; Hrovat pako, brat Bu-

Digitized by Google

taje, s jednom stranom Bulgarah, kada su svi jednoskupno Avare preobladali, u Dalmaciu jest se preneo, i ondě nastanio, od kojega potle Dalmacia i Panonia jest Hruvatska ili Hrovatska, zatim i danas Horvatska je nazvana. 3) Da u ono vrěme, kada Hrovati Bulgari, koji su bili Gepide, sa Slavini i Iliri starinskimi domorodci sdruženi, Avare su progonili, Salona varoš je bio porušen; jerbo Avari, kako Porfirogenita svědoči, u Solin s prevarom unišli su, i jerbo lěpi varoš Solin je bio, i sva okolo krajina njima se je dopala, ondě nastanili su se; što naravskim načinom starinskim Ilirom i Panonom, ali niti Gepidom t. j. Bulgarom, drago nije bilo. Od ovuda slědilo je, da Gepide s puci panonskimi i Iliri sdruženi, silom Solin od Avarah morali su otimati, i jerbo biaše tverd varoš, i porušiti: zaštobo drugačie nisu ga mogli predobiti. 4) U ono isto vrěme Hrovati sa Slavini ostale kod mora varoše i gradove, kano Zadar, Šibenik i Trogir, morali su osvojiti: jerbo Kačić piše, da u ono vrěme kralj slavinski bio je Radimir, kojega pater Katančić imenuje Ratomir, i da on spomenute varoše i gradove kod mora je sve predobio, što moglo se je pripetiti u družtvu Bulgarah, koji sva pod Dalmaciu spadajuća města hotěli su imati, kano starinsku svoju otačbinu. I ovako svědočanstvo od Ivana IV. pape rimskoga sudara se s dogodjaji, koje kod Lucia *(Lib. I. c. 9.)* ovako glasi: „U isto vrěme Ivan, najveći misnik prestolja apostolskoga, Dalmatin rodom, čujući svoga puka nevoljno pripećenje, jako razžalostio se je, i poslao je opata někojega, po imenu Martina s mlogo novacah, za odkupiti sužnje. Koi došavši na strane Dalmacie, mloge je odkupio sužnje od Slavinah, i nje k svojim roditeljem je poslao. Ovaj Martin po apostolskoj zapovědi mlogih Svetih kosti je dobio u stranah Dalmacie i Istrie, i doneo je u Rim k gori spomenutomu papi Ivanu, koi poštovani veliki misnik nje dostojno primivši, spravio je u cerkvi blaženoga Ivana lateranskoj, gdě je studenac kerštenja.“ Ovako Toma archidiakon splětski, s kojim Anastasio knjižarnik u životu Ivana IV. pape slaže se, kod Lucia *(Lib. I. c. 9.)* piše. — Ivan IV. papa po svědočanstvu Bertia, je ravno cerkvu od g. I. 640—642., indi svědočanstva sudaraju se: jerbo Gepide sa Slavini, kada su predobili Solin, onda su i druge kod mora varoše osvojili, i mloge varošane Rimljane kerštenike zasužnjili, što sve, ako ne štogod prie, do g. I. 639. jest se moglo pripetiti, ali po tom Ivan IV. papa mogo je sužnje izkupiti kašnie takodjer koju godinu. 5) Jerbo pako Porfiroge-

Digitized by Google

nita svědoči, da u ono vrěme, kada su Chrobati Avare protěrali, i u Dalmacii se nastanili, bio je njihov vojvoda Porgin otac. Ovoga Lucio hoće imati, da je bio Porin: jerbo dole niže Porfirogenita njega imenuje kano vladavca Hrovatah. Ali ako tko dogodjaje pravo promotri, koje Porfirogenita izpisuje, veliku razliku najti će. Jer najprie Porfirogenita popisao je kako Hrovati podignuvši oružje, několiko godinah boj sa Avari imali, nje preobladali, i u Dalmacii su se nastanili: u ono pako vrěme, dokle su se nastanili, imali su za vojvodu otca Porgina. Onda izpisuje, kako Heraklio car dozvao je iz Rima misnike, kako arcibiskupa, biskupe, misnike i diakone jim načinio, a rimski papa jih (t. j. Hrovate) zakleo: da nesmiju na narode druge, navlastito kerštanske ratom udariti; da onda nje dao je pokerstiti, i u to vrěme kerštenja, piše Porfirogenita, da je bio njihov kralj Porga. Od ovuda naravski slědi: da otac Porgin morao je prie biti, da prie morali su se Hrovati u Dalmacii nastaniti, i onda bili su keršteni. Otac Porgin, kazo sam, da je bio Hrovat, kojega i drugi pisci imenuju, i broje medju sinovi Hrovata vojvode bulgarskoga, koi ime otca zadobivši, sa svojim pokolěnjem u Dalmacii nastanio se, i potle svoj Dalmacii i drugim stranam Ilirie, ime „Horvatska" dao je. Za ovimi dogodjaji Porfirogenita piše od drugih Hrovatah pram Francii, koje zove Bělo-Hrovate: po kojih razuměva někadašnje Sarmate, današnje Poljake, Moravce, Čehe i Pomorance. Nadalje povraća se na Hrovate dalmatinske, da strana jedna od njih razširila se je po ostaloj Ilirii i Panonii, i ondě se nastanila; da ovo pravo izpisuje, to ćemo potle za malo viděti. — Iza ovoga dogodjaja piše: Několiko godinah dalmatinski Hrovati Frankom bili su podložni. Ali poradi kervoločnosti Frankah da su se pobunili, sve poglavice franačke izsěkli, potle sedam godinah deržanog rata Franke preobladali, i od onda slobodni budući, da su od rimskoga pape misnike tražili, i pokerstili se; pa onda je bio kralj njihov Porin. Indi nije mogo biti otac Porgin: jerbo Porga je bio u vrěme Heraklia cara keršten, Hrovati pako dalmatinski bili su pod vlastjom Frankah u vrěme Karla velikoga, što su na daleko razstavljena vrěmena; odkuda vidi se, da Porfirogenita dogodjaje na daleko razstavljane je popiso. Ali njemu zato věrovati se mora: jerbo potlašnji dogodjaji pokazuju, da jest istina, što je popiso. 6) Ako indi kralje slavinske onoga vrěmena hoćemo znati, mora se kazati, da do g. I. 639. Radomir kralj iz pervašnjega Ostroilova pokolěnja, ko

Digitized by Google

takodjer Gepida je bio, morao je u boju poginuti, ili pod kojim varošem ili gradom, kada su jih otimali; ili morebiti od istoga Hrovata ubijen, kada su se za vojvodstvo borili. U Radomiru doterglo se je pleme Ostroila, i potle počelo je vladati pokolěnje Hrovatah, t. j. Hrovatah. Od ovuda ni jedan pisac neznade, tko je poslě Radomira kralj bio u Dalmacii. Kačić takodjer piše, da g. I. 639. Radomir 13. kralj slavinski (po mojem broju) od pokolěnja Ostroilova je vlado, i sve varoše i gradove tiam do mora osvojio; ali Kerštenike verlo jako progonio je. Po smerti (piše dalje Kačić) ovoga kralja prokletoga, kraljevaše četiri od istoga koléna, sve opačji jedan od drugoga, i zaradi zloće njihove, knjige ove, s kojima se služim, imenah njihovih nemeću, nego meću ime petoga, koi slědi; ili biše od istoga plemena, ili od drugoga, znati se istinito nemore. 7) Iz Porfirogenita čuli smo, da jedna strana Hrovatah dalmatinskih prenčla se je u ostalu Iliriu i Panoniu. Zašto se je prenčla, lahko se more svaki dosětiti, koi pervašnje dogodjaje dobro razmatra. Viděli smo, da su Bulgari sa Avari rat imali, nje preobladali, i Dalmaciu zadobili: dakle morali su od naravskoga razuma one načine poprijeti, po kojih mogli su vladanje svoje uzderžati, i krajine svoje protiva Avarom braniti. Jerbo pako Avari iz one strane Dunava stanovali su: dakle, premda u ovoj strani Dunava starinski Panoni i Iliri pod imenom Slavinah stanovali su, Bulgari takodjer ondě nastanili su se, da na Avare motre, i ovako laglje Panoniu od Avarah braniti mogu Da pako ovi Hrovati, iliti Bulgari u Panonii stanovali su do g. I. 679., i potle u Bulgariu povratili su se, to svědoči Nicefor, koi ovako piše: „Kada su překo Dunava prešli, i kod Barne (sada Varna), koja je blizu Odoysa, iz uzvišenih onih berdah u posrěd progledali i viděli, da ono město od svih stranah i od potoka, i od naravi berdinah iste krajine jest utverdjeno, ondě tabor načinili su (morebiti jesu počeli onda grad Varnu pervi put sagradjivati). Ali da i narod Slavinah, koi u okolišu je stanovao, pod svoju vlast sprave: jednu stranu svojih po onoj medji, koja je pram Avarom stajala, nastane, druge pako pram Rimljanah krajinam postave, s kojimi uzmloženi i utverdjeni, sve varoše i města Tracie robili su. Radi toga car harač njima obećati, i mir š njimi načiniti je bio prisiljen.“ Ovo se je dogodilo u vrěme Konstantina IV., kako ćemo potle viděti.

Izmišljene věruj meni moj čitatelju! pripověsti jesu, štogod něki pisci pisali su: da sini Hrovata vojvode ge-

Digitized by Google

pidskoga razišli su se, da Batbaja i Hrovat otišli su k Tanaju, kako Katančić od Praya i Pubitsa naučen piše, a drugi, Bog znade kuda. — Sini Hrovata vojvode Gepidah ostali su doista věrni otcu svomu, i volju njegovu stražnju izpunili su: zato Dalmaciu svu, t. j. i Panoniu od Avarah oslobodili, i nje pod svoju vlast natěrali su, t. j. vojvodsko vladanje natrag zadobili su: jer Avari nisu pervoga vojvodu směli imati, nego Gepide, s kojimi Avari morali su u rat iti, i bili su zato njihovi družbenici. Ovo je uzrok, da Konstantin IV. počeo je opet Gepidom harač plaćati, a ne Avarom; kakogod indi Avari pod Justinianom carom harač su od Justiniana silom zadobili, ovako Gepide Konstantina IV. natěrali su, da im je harač morao plaćati.

Na jednaki način, što piše Almoin kod Asemana (*Tom. II. pag. 5.*) kako Kerčelić (*Periodo II. §. 5. pag. 42. Nro. 5.*) pravo spominja, da Samon kralj Panonah nije bio, mora se protivno kazati, jerbo isti Almoin kod Asemana veli: „Godine indi jedanaeste kraljestva svoga (Dagoberta), g. I. 643., kada su Vinidi po zapovědi Samona na novo jako kervoločili, i mlogo putah přěko vlastite medje za porobiti krajinu Frankah, u Turingiu i ostala sela hodili: Dagobert kralj u Metis varoš došavši, s věćem poglavicah i velikašah, i s privoljenjem svih vojvodah kraljestva, Sigeberta sina svoga na kraljestvo Austrasie je podigo, i za stolno město Metis varoš je odredio; Chuniberta pako Kolonie biskupa, i Adalgisa palače vojvodu, za ravnati kraljestvo je naredio.“ Odkuda vidi se, da Vinidi Samona kralja bili su Bojorani: jer panonskim bilo bi daleko tiam u Turingiu robit iti; navlastito přěko Dunava, iz one strane Austrie, Bavarie i Svevie, gdě u ono vrěme bio je kralj iz pokolěnja Agilolskoga. Iz ovih dogodjajah vidi se, da su pisci, navlastito potlašnji, dogodjaje Slavinah u Sarmacii stanujućih, sa dogodjaji Slavinah u Panonii, Ilirii i Dalmacii stanujućih poměšali, i ovako one takodjer dogodjaje, koji u sebi istinski su, u veliku dvoumnost metnuli. Dosta neka bude kazano, što u vrěme Heraklia cara u Ilirii, t. j. u Panonii i Dalmacii jest se dogodilo. Znademo indi, da Horvatska zemlja, t. j. sva Iliria, po čemu ja, kako Dunav teče, sve krajine razuměvam, dakle današnju Serbiu, Bosnu, svu Panoniu Saviu i Valeriu, Štajersku, Krainsku, Korušku, svu Dalmaciu, Albaniu, Epir, iste varoše kod mora adrianskoga i otoke bližnje, — ime svoje od Gepidah, kojih vojvoda zvao se je Hrovat, i drugi njegov rodjeni sin takodjer ime otčino je zadobio, primila je. Od ovih vojvodah Gepide zvani

Digitized by Google

su od Porfirogenita Hrovati; i jerbo oni Gepide, Hrovati zvani, Avare s drugimi Slavini u Ilirii, Panonii i Dalmacii stanujućimi sdruženi, preobladali su, i pod svoju vlast natěrali, zato od njih potle sve ove krajine Zemljom Horvatskom nazvane su. Štogod dakle něki pisci Horvate izpisuju, da su iza karpatskih berdinah došli; něki, da su od Kuretah ili Krobisah, něki, da su od Arivatah ili Karavankah ime zadobili, to su sve učenih pisacah izvodi, koje niti dokaza, niti temelja neimaju. Što pako Porfirogenita piše, da su Hrovati došli iza Babigorie, ili Bagibarie, kako on piše po gerčkom svojem izgovoru, to istini ništa nesuprotivi se: jer znademo, da od Albanie i Epira berdine Skadar, Ardia, Bebije planine prěko sve Tracie, tiam do planine *Hemus*, sada Balkan zvane, protežu se, iza Balkana pako Bulgaria, u staro doba Misia dolnja zvana počima, i do Ponta Euxina proteže se. U ovoj krajini najprie Tribali, od Tribala sina Panonova zvani, naselili su se, koji potle Gete, zatim Gepide, najposlě Hrovati, i u vrěme Konstantina IV. potle g. I. 679. Bulgari nazvani su. Mogo je dakle Porfirogenita i pravo kazati, da su Hrovati došli iza Babigarie, t. j. Babje gore, gledom na udilj svezane gore, koje i u vrěme Rimljanah zvale su se *Bebii montes*, a od Ilirah morebiti Babje gore.

Ostali Hrovati pram Francii stanovali, i Bělo-Hrovati zvali su se: jerbo od Bulgarie prěko Istra, počima se Sarmacia, pod koju se razuměva Šilesia, Moravia, Češka, Pomerania i Poljska. Što je pako Porfirogenita Bělo-Hrovate zvao, to ja izvodim od potoka *Albis*, koi, premda se danas naški zove Laba, u stara ipak vrěmena od Čehah i Poljakah u njihovom slavinskom narěčju zvao se je Běla, i od ovoga potoka Porfirogenita zvao je sve stanovnike onih krajinah Bělo-Hrovate, jer u Češkoj zemlji u vrěme Porfirogenite bio je kralj Slavinah svih ovih krajinah jak i zmožan. Što pako Hrovate, koji su se pod Herakliom carom u Dalmaciu naselili, izvodi od Bělo-Hrovatah, i to mu se oprostiti more: jerbo istina je, i dogodjaji pervašnji pokazali su, da u Bulgariu i Daciu, koja od vrěmena Atile do vrěmena Avarah pod Gepide sva je spadala, mlogi iz Sarmacie i Skandinavie slavinski puci na pomoć dolazili su, koji s Bulgari, t. j. starinskimi Gepidi poměšali su se; ali temeljiti Gete, potlě Gepide zvani, jesu pokoljenja Tribalah, koji su bili Iliri, kako iz početka strane perve pokazo sam (pogledi pogl. 2. i 3.). Kada Porfirogenitu znademo, da on sva od Hrovatah naravski je popiso, sada još spomenuti imadem, da Porfi-

Digitized by Google

rogenita piše, da Chrobati ili Hrovati, u vrěme istoga cara Heraklia bili su keršteni, i u ono vrěme da je bio njihov kralj Porga. Ovo se mora razuměti, da kralj Porga i někoji vojvode i starešine bili su keršteni, i svojim pismom su potverdili i zakleli se, da će věru uzderžati, i u miru živěti; ostalo mnoštvo i mlogi starešine, ostali su nekeršteni, koje okeršteni zvali su pogane. Od ovuda, od latinske rěči *pagani*, t. j. naški „seljani“, i dan danas svi Slavini zločesta i herdjava čověka zovu pogan. Jerbo nadalje iz Kačića jesam kazo, da je bio u isto vrěme Slavjanah starinskih stanovnikah kralj Radomir u broju 13. iz pokolěnja Ostroilova, koi, kako i kada je umro, i jeli iz pokolěnja Ostroilova Porga kralj i ostali potle njega bili su, ništa istinsko kazati se nemore.

Poglavje IV.

Od daležnjih dogodjajah.

Porga 14. kralj Slavjanah u vrěme Heraklia cara carigradskoga postao je i keršten bio, po svědočanstvu Porfirogenite, ali koje godine, pravo kazati se nemore.— Jerbo pako Heraklio umro je g. I. 641. dana 11. Ožujka: dakle kazati se more, da Porga g. I. 640. već okeršten i zajedno kralj je bio. Ova dakle pověrovano znadu se: ali kako dugo Porga je živio, i koi kralj u Ilirii potle je slědio? — to od nikuda nisam mogo izvaditi. Kačić sam piše, da potle kralja Radimira četiri su slědili, kojih imena iz knjigah, kojimi se je služio, izvaditi nije mogo, i potle do g. I. 720. kralja nijednoga nespominja. Potlašnji pako kralji, koje spominja redom, navlastito Svetimir i sin njegov Budimir, kojih dogodjaje ispisuje, s vrěmenom sudariti se nemogu. Ali zato, premda godine pravo se neznadu, dogodjaji u sebi istinski su: jer i drugi pisci od njih spominjaju, i dvoumiti se nemore, da toliki narod svoga glavara nebi imo, koi bi ga ravnao; premda više putah po nezgodi dogodjajah, i brez kralja sami vojvode i banovi puk su ravnali; više putah sad jedan, sad drugi iz medju banovah i vojvodah kralju iznevěrio se. Ovako mloge kervave boje medju sobom imali su, po čem verlo oslaběli i sami sebe najvećma zatamanili su: navlastito kada Serbie, Rascie i potle Bosnie bani podigli su se, koji se najposlě za kralje nazvaše, jedan od drugoga veći biti, i jedan drugomu zapovědati hoteći. — Koi dakle sve ove kralje ho-

Digitized by Google

tio bi pravo izpisati, onaj bi, kako Lucio *(Lib. I. c. 14.)* kaže, „Porfirogenitu, Ivana Kuropalata, Cedrena, Annu Komnenu, Ivana Cinnama i Diokleasa imati, ove sve pozorno čitati i skupmotriti morao: onda bi sve kralje i vojvode slavinske u red metnuti, i njihove dogodjaje obilatie popisati mogo.“ Ali ja ovih pisacah neimam: već što se kraljevah i vojvodah dotiče, to sve iz Kačića i Lucia izvaditi, i koliko je moguće iste godine popisati ću. — *Du Fresna*, koi najviše je popiso, takodjer imadem. Ja sam rad mojim čitateljem dogodjaje ovoga stolětja tako razložito popisati, da oni sva, koja na krajine Dalmacie i Panonie spadaju, razuměti mogu.

Vidivši gori iz Porfirogenita, kako i zašto je jedna strana Hrovatah u Iliriu i Panoniu prenčla, i ondě nastanila se, ovdě samo ona napervo staviti moram: da istina nije, što něki pisci pišu, da su Avari na ovoj strani Dunava sa svojim vojvodom Bajanom stanovali. Da su nčki ostali, kako Porfirogenita svědoči, to jest istina, ali oni po svědočanstvu Porfirogenite Gepidom, zvanim Hrovatom, podložili su se: dakle za istinsko svaki mora deržati, da Hrovati od sve Panonie, kako Savie, tako i Valerie, od vrčla dunavskoga iz desne strane, tiam do Ponta Euxina, od vrěmena Heraklia do vrěmena Karla velikoga, gospodari bili su. Ovo mi morebiti mlogi věrovati neće htěti, radi česa od potrěbe je, da ih s dokazi na věrovanje privučem. Za dokazati pako onu istinu, moram se opet povratiti na pervašnje dogodjaje, da ovako pervašnji dogodjaji s potlašnjimi sudare se, i istinu većma očituju. Pokazo sam u dogodjajih u vrěme Justiniana cara stariega, tko su bili Avari i gdč su stanovali. Kazo sam, da njihova temeljita krajina je bila, kako desna strana Tise, berdine Karpatske i Dunav iz lěve strane, do današnje prěkodunavske Švevie i Bavarie zasiže. Ovi Avari u vrěme Justiniana cara poradi vojvodstva sa Gepidi pobili su se, i njih nadjačali su: onda pervi put ime njihovo na světlo je došlo, i harač, kojega prie Gepide od carigradskih carevah brali su, Bajan Avarski vojvoda od Justiniana je tražio, i zadobio ga. — Ovaj ponositi Avar, kada već od Justiniana harač je zadobio, i Gepide pod svoju vlast spravio: hotio je i Slavine panonske, ilirske i dalmatinske pod harač natěrati. Ali Laurencio, koji morebiti Želimir jest bio, i drugi njegovi vojvode odgovoriše, da onoga neima, koi bi njihovo vladanje pod harač natěro, i onda njegove poklisare izsěkoše. Ovaj indi Avar Slavine, koji u prěkodunavskoj današnjoj Bavarii i Švevii stanovali su,

Digitized by Google

i u starie vrěmo Boji zvali su se, sve više i više pod vlast svoju spravio je (kojih Franci Vinide zvali, su od starinske Vindelicie), i s njimi nemilo Avari baratali su: dokle Samon vojvoda nje oslobodio, i na samovladanje podigo je, što se je dogodilo g I. 623., kako gori spomenuti Almoin kod Assemana svědoči. Ove Slavine ja gori Bojorane zvao sam, od kojih današnja takodjer Bavaria u staro doba Bojoaria zvala se je.

Almoin spomenuti od ovih Slavah Vindah ovako piše: „Slavi već od davna Hunom, koji i Avari zovu se, podložni, vladanja njihovoga jaram izbaciti tersili su se. Zaštobo najprie su daću (harač) njim kano gospodi plaćali, u ratu im tabor čuvali, i běžećim pomoć za opréti se davali: i toliko od njih progonstvo podnosili su, da ne ljude ljudem, nego divju zvěrad priprostoj životinji zapovědati mislio bi. Jer medju ostalim, koja kervoločno, i za izreći takodjer strašno protiva njim radili su, ono jedno nečisto, i nikada pervašnje věke čuveno zločinstvo je bilo: da na zimište u njihova dolazili su stajališta, i žene njihove kano drugarice svoje, k sebi uzimali su na krevete. Ali oni, koji od ženah slavinskih i od Hunah bili su rodjeni, ovo zlo, koje otčuhi dugo podnosili su, nehoteći terpěti, strašan protiva gospodi i otcem svojim rat podigli su, na koi Samon s pajdaši svojimi na pomoć Vinidom išo je, gdě popobivši se, Vinidi Hune nadjačali su. U ovom boju Samon sa svojimi vitežko junačtvo je pokazo: jerbo udarivši s mnogom pogibelju na najveću silu, premloge neprijatelje je pobio. Po ovom dogodjaju umoliše Slavini Samona, kojega junačtvo verlo im se dopalo biaše, neka bi on uzhotio vladanje nad slavinskim narodom primit; na što on privolivši, postade kralj od tergovca. Kroz 36 godinah junački kraljevinu je ravno protiva neizbrojenim ratovah navaljivanjem sa Avari deržanim, u kojih u věk po pametnoj lukavštini preobladavac je osto.“ — Od ovih dogodjajah Fredegar i ostali němački pisci takodjer pišu. Ovako Samon kralj svoju kraljevinu utverdio, i u današnjoj prěkodunavskoj Bavarii i Svevii, tiam do Francie razširio je. Ovako sada razuměti se more, kako Slavini pod ravnanjem Samona kralja, u Turingiu i ostala sela Frankah mogli su prěko medjah iti robit, poradi šta, kako isti Almoin piše, Dagobert kralj Merovingski jedanaeste godine svoga kraljevanja, t.j. g. I. 646., vladanja pako Samona kralja 23. godine u Metis (Metz) varoš je došo, Austrasie kraljevinu podigo, i sina svoga za kralja Austrasie s privolenjem svih svojih vojvodah je načinio, da bliže Slavinah

Digitized by Google

kraljevinu svoju lašnje braniti more. Odkuda opet znademo kada i zašto kraljevina Austrasie je postala? Ovoj potle: opet kralji merovingski t. j. Galie, vojvode samo predpostavljali su, iz medju kojih stražnji je bio Karlo Martel, kojega sin Pipin, kada je merovingsko pokolěnje izumerlo, kralj od Galie je posto. Jerbo pako Karlo Martel je bio iz pokolěnja Frankah, od ovuda potle nazvana je sva ova velika kraljevina *Frankreich*, koju Karlo veliki u vrěme svoga vladanja razdělio je na istočnu i zapadnu: oda šta u vrěme Karla obilatie.

Samon indi u Bojoarii vlado je od g. I. 623 — 659., njegovo pokolěnje zvalo se je agilolvsko, i vladalo je do Karla velikoga, koi veliki kervolok je bio naroda slavinskoga. On mloge rate sa Slavini imajući, kralja takodjer bojarskoga, po imenu Tasilu II. g. I. 788. je preoblado, uhvatio, i sa ženom i dětcom u manastir zatvorio, gdě on umro i sve njegovo pokolěnje poginulo je. Potlašnji cari němački dali su Bavariu po němačkih knezovih ravnati, kojih to bilo je najveće motrenje: kako slavinske ostanke bi mogli ukinuti, i němački narod ondě razploditi. Ovako němačko vladanje od potle do Dunava tiam jest se razširilo; Austria, Bavaria i Švevia němačke postale su vrěmenom tako, da svi ostanci slavinski postali su Němci. Něki potle knezi od Bavarske nazvani su za kralje. Stolětja X. car Oton veliki iz saksonskoga pokolěnja, poklonio je Bavarsku svomu bratu Heinrichu principu. Věka XI., kada je Oton II. protiva caru Heinrichu IV. nevěrna se ukazo, uzeo mu je Bavarsku, i svomu zetu Guelfonu ili Velfonu g. I. 1071. je dao, i ovako Bavaria došla je pod vladanje velfinsko. Ovoga pokolěnja Henrik imenovan Ponosit (*superbus*), g. I. 1127. dobio je takodjer Saksonsku; ali sin njegov Henrik Lav g. I. 1180. izgubio je sve deržave i zajedno Bavariu. Od onog vrěmena Fridrich car poklonio je Bavarsku Otonu knezu od Vittelsbacha, koje pokolěnje vlada i dan danas. Ovako Hübner (*Geogr. Part. III. Lib. 3. Art. 6. de Bav.*) Ova veće znanosti radi hotio sam čitateljem mojim popisati, da znadu, kako někadašnje starinske krajine i kraljevine Slavinah postale su němačke.

Samon indi gori izpisani pervi je slomio sa svojimi Slavini silu avarsku g. I. 623., potle toga Gepide pod vojvodom Hrovatom (kojega Teofanes piše Chrobat) pobili su Avare, i vladanje pervo-vojvodstva opet zadobili, tako da Avari kano službenici ili družbenici, morali su Gepidom pomoć davati, kada bi trěbovali: kako i Gepide mo-

Digitized by Google

rali su davati Avarom, dokle pervo-vojvodstvo kod ovih je stajalo. Da pako sva, koja od Samona izvodio sam, istinska pokažem, někoja svědočanstva Pavla diakona napervo stavit ću, kako kod Kerčelića *(Periodo II. § 1. No. 3.)* nahodim. Sigebert gemplacenski kod Kerčelića na g. I. 595. piše: „Tasilo od Childeberta odredjen kralj Bojoariah, preobladavši Slave, zadobio je proslavljenje.“ — Ovdě Sigebert němački pisac je falio, jer g. I. 595. bio je kralj Galie Klotar II. Što pako piše, da je Tasilo bio kralj od Klotara odredjen, mora se znati, da kralji od Galie bili su pokolěnja merovingskoga t. j. slavinskoga, odkuda je slědilo: da oni kraljeve Slavinah, kako i njihove krajine nikada nisu hotěli uznemiriti, već nje suzderžavali su. Laž je indi, što něki pisac od života Dagoberta kralja Galie, kojega Lucio neimenuje, piše: „da je Dagobert sedme godine svoga vladanja, t. j. g. I. 642. Avare i Slave pod svoju vlast natěro„ *(Lucius Lib. I. c. 11.)*; laž velim ja, ova iz istoga Almoina gori spomenutoga vidi se. Tasilo indi, od kojega Sigebert gempl. spominja, bio je po imenu pervi, od kralja Klotara II. proslavljen, i bio je od pokolěnja Agila. Od ovoga Tasile Pavao diakon spominja *(L. IV. c. 4.)* pišući: „Bojoari do dvě hiljade momakah na Slave udare: ali kada je Bajan nadošo, svi su izsěčeni.“ Odkuda ovo izvodi se: da Bojoari na ovu stranu Dunava udarili su na Slavine, za porobiti jih, ali Bajan, koi bio je družbenik Slavinah, Bojoare je dočeko, i sve pod mač okrenuo. Nadalje Pavao diakon od Bojoarah (*c.* 41.) spominja: „Kada je umro Tasilo vojvoda, Bojoarah krajine bile su porobljene; kada su pako Bojoari većma skupili se, sve robstvo od neprijateljah oteli, i nje iste iz svojih krajinah protěrali su.“ — Iz ovih svědočanstvah pověrovano vidi se: 1) Da Slavi iz ove strane Dunava stanovali su; iz druge t. j. lěve strane Danava stanovali su Bojoari Slavi. Dakle nisu na desnoj strani Dunava stanovali Avari, jerbo Pavao diakon nebi bio pisao, da do dvě hiljade momakah udarili su na Slave; nego bi bio morao pisati, da udarili su na Avare. — 2) Vidi se, da Bojoari imali su velike rate sa Avari i sa Slavini, družbeniki avarskimi, iz desne strane Dunava stanujućimi, i za života Tasile i po smerti njegovoj. Za života njegova da su takodjer preobladali jedan put Slavine, piše Sigebert gempl.; po smerti pako, da su neprijatelje preobladali, robstvo oteli, i Slavine iz krajinah svojih protěrali, to piše Pavao diakon.— Iz kojih svih dogodjajah najposlě izvodi se: 3) Da po smerti Tasile, koi g. I. 595., ili još prie kralj Bojoarah je

Digitized by Google

posto (a kada je umro, neznade se), Avari sa Slavini sdruženi, Bojoare nadvladali, i pod svoju vlast natërali su, i potle kako Almoin svědoči, nečovečki s njimi baratali su, dokle g. 623. pod vojvodom Samonom od sužanjstva oslobodjeni bil.

Kada znademo i viděli smo medje kraljevah i kraljevinah, moremo lasno takodjer znati, da Almoin, kada je piso od Slavah Vinidah pod jarmom Avarah stojećih, razumio je Bojoare, koje on Slave po običaju Gerkah, a obično Vinide imenovo: jer prie Rimljanah sva města i krajine pod Norikum spadajuće, dapače sva Panonia iz ove strane Dunava, iz one strane takodjer Austria, Bavaria, Svevia, Tirol i strana Helvecie pod Vindeliciu veliku jesu spadala. Koja pako medja i kako je stajala medju prekodunavskimi krajinami, Austriom i Bavariom, to nijedan pisac, koga sam ja čitao, nespominja (jer u staro doba Bavaria nije bila kao danas iz ove strane Dunava): ali da Avari iz one strane Dunava, kako Austria do Bavarske pruža se, od Moravske do berdinah karpatskih i desne strane Tise, kako u Dunav utiče, u vrěme Heraklia cara iz jedne strane od Gepidah, koji s njimi potle gospodarili su, od druge strane pako od Bojoarah stisnuti, tiam do vrěmena Karla velikoga ostali su, i kako potlem s većom stranom na ovu stranu Dunava u Panoniu Valeriu preněli su se, to ćemo potle viděti.

Sada povraćam se u našu Horvatsku i kažem, da od vrěmena Heraklia cara, Horvatska od Mora Jonskoga sa svimi varoši i bližnjimi otoki na Moru Adrianskom, i Istria do *Forum Julii*, sve krajine do dunavskoga vrěla: pod Horvatsku jesu spadale. Jerbo Porfirogenita svědoči (*c.* 30.): „Ali od Chrobatah, koji u Dalmaciu došli su, jedna strana otišla je, i u Ilirii i Panonii nastanila se. Imali su takodjer i oni principa, koi k principu Hrovatie prijateljstva radi poklisarstvo slao je.“ Ovo se mora ovako razuměti. Kada su Hrovata vojvode sini, kojih je pet imo, svi skupa Dalmaciu, Panoniu i Iliriu od Avarah osvojili, onda Porga, nezna se kojega iz medju bratje sin, ostao je s jednom stranom vojvodah i starešinah u Dalmacii; druga pako strana Hrovatskih starešinah, da zadnju svoga otca volju izpuni, otišla je u Iliriu i Panoniu. To jest, druga strana na dvoje opet jest se razdělila: jedna se nastanila u sve strane Ilirie, od Cetinje potoka, kako Kupa ili Una u Savu, i Sava u Dunav se utiče, iz desne strane, dakle svu današnju Bosnu i Serbiu do Tracie ili današnje Romanie jest zaokupila, i ovi potle zvali su se Serblji, a zatim Servii. Porfirogenita ovo ime svakako izvodi;

Digitized by Google

ali ja mislim, da su ga od vojvode zadobili, jer dogodjaji nedopuštjaju, da su bili sluge carah, koji njim harač plaćali su; i buduć da je Porfirogenita gerčki pisao, neznam, kako je ili on, ili koi drugi, iz Serbaljah mogo izvoditi *Servos*? — Druga pako strana jest se nastanila u Panonii, i sve krajine, kako Sava u Dunav utiče, i vrělo Dunava iztiče je zaokupila. Ove indi popisane krajine imali su takodjer svoga, kako Porfirogenita piše, najvećega principa *(supremum principem)*, koi radi prijateljstva poklisare k principu Horvatske je slao: to jest, k otcu Porge iz početka, a po smerti otca k istomu Porgi, koi je bio princip svih krajinah iz nad Save i iz nad Cetinje, tiam do mora. Dakle sve krajine iz nad Save, Krajnska, Istria, Dalmacia, Epir, Albania i pokraj Macedonie do Cetinje, spadale su pod Horvatsku gornju, koje Horvatske gornje bio je princip pervi otac Porgin, i za njim Porga. Horvatske pako ostale dolnje princip bio je najveći, t. j. koi na Horvatsku takodjer gornju brigu je imao, i ovaj kako Kačić piše, je bio princip od dolnje Mœsie, potle Bulgarie ili Bugarske zvane, imenom Butaja, kojega něki pisci pišu Batbaja. Ovaj je imao jednoga vojvodu u današnjoj Serbii, a drugoga u Panonii. Gdě je on stajo i njegovi vojvode, to se nezna: ali da i on u Serbii ili blizu Serbie je stanovao, to se od onuda more misliti, jer sveudilj pazio je na sve strane, da nebi, ili Gerci, ili Avari, ili Bojoari, u njegove krajine navalili. Jerbo pako ja Horvate od Bugarah, prie Gepidah, potle Hrovatah zvanih izvodim, vrědno je, da i njihove vojvode ili principe popišem. Zato, kada prie dogodjaje Horvatah pripovědio budem, vojvode i potle kralje svakoga stolětja popisati ću. — Viděli smo, kako Horvati sve krajine, od Mora Adrianskoga do Ponta Euxina, iz desne strane Dunava do vrěla njegovoga opet zadobili su. Ovo nikomu čudo neka nebude: koi dogodjaje prošaste pravo promotri, meni će zaisto pravo dati. Od ovuda svaki razuměti more, da izprazna i brez koristi ona izpitavanja i one pravde jesu, koje kod prepoštovanoga i preučenoga Kerčelića nahode se.

Sada dogogjaje do g. I. 720. pripetjene, koje Pavao diakon popisane je ostavio, kako kod Kerčelića nahodim, izpisati nadalje moram. Pavao diakon *(Lib. V. c. 18)* piše: „Onda Grimoald, nehoteći domaći rat medju Longobardi podići, kralju avarskomu Bajanu je zapovědio, neka u Furlansku *(Forum Julii)* protiva Lupu vojvodi s vojskom ide, i njega bojem ukroti, što i učinjeno je. Jer kada je Bajan s velikom vojskom u město došo, koje se zove

Digitized by Google

Rěka *(Flumen)*, kako su nam dokazali stari ljudi, koji u istom boju bili su, kroz tri dana Lupus (Vuk) vojvoda branio se je s Furlanci protiva vojski Bajanovoj.“ U ovom boju je Vuk vojvoda furlanski i poginuo. Grimoald je bio kralj longobardski, i vladao od g. I. 663 — 673., kako Berti piše; koje indi tri godine gore spomenuti rat je trajao, pravo se neznade, i zašto je bio, to samo iz dogodjajah more se izvoditi.

Nadalje piše Pavao diakon (*c.* 22.) od Vernefrida, kojega po smerti Vuka Slavi za vojvodu furlanskoga metnuli su. Ovaj Vernefrid, bojeći se Grimoalda kralja, pobĕgo je k slavinskomu puku u *Carnuntum*, t. j. Krainsku, što pokvareno zovu Karantansku; ali došavši potle sa Slavini, da vojvodstvo s njihovom pomoćju natrag dobije, kod Nemas grada, koi nedaleko kod Furlanske stoji, od navaljujućih Furlanah ubijen jest. — Nadalje Pavao diakon piše od Vektara vojvode furlanskoga (*c.* 23.), kako Slavi, kada Vektar u Ticin je bio otišo, nasernuli su u Furlansku, i kod Brixie tabor načinili: ali kada se je Vektar povratio, i njega ugledali su Slavi, da su brez obzira pouticali. — Nadalje piše (*c.* 46.), kako Slavi s mlogimi ladjami dobrodili su se k Sipontu varošu Apulie, i benetačkoga ili mletačkoga vojvodu imenom Ajona ubili su.

Sverhu ovih dogodjajah premudri Kerčelić čudi se: kako je moguće, da Bajan avarski vojvoda, kada Horvati po svědočanstvu Porfirogenita, sve Avare pobili i protĕrali su iz Dalmacie, mogo je s vojskom biti se protiva vojvodi furlanskomu Vuku; nadalje, kako su mogli Slavini robit iti u Furlansku, i opet po moru u Apuliu, kada Horvati nje sve predobili su? Ovakova nekoristna pitanja Kerčelić napervo stavlja, i od ovud izvodi, da niti Avari dakle nisu iz Dalmacie i Panonie bili iztĕrani, niti Horvati sve krajine zadobili. Ali Kerčelić je sve ove dogodjaje mlogo drugačie razuměo, nego što su bili u zbiljnosti, i zato niti ovim dogodjajem, niti pervašnjim mogo je na kraj dojti. Jer on deržo je Vandale, Gote i Longobarde za Němce; nadalje on je mislio, da koliko putah ovi puci ostavili su Panoniu, Iliriu i Dalmaciu, toliko putah sve ove velike krajine puste su ostale, i zato nije mogo niti vrĕmena, niti mĕsta pokazati: odkuda, i u koje vrĕme tolika mnoštva Slavinah u Panoniu, Iliriu i Dalmaciu došla su. Ali koi moje dogodjaje pozorno je čitao, on će i prie Rimljanah, i u sve vrĕme njihova vladanja, a i poslĕ njih u starinskoj Ilirii i Panonii slavenske narode viděti, on će od istih Gotah, Getah i Gepidah velike

Digitized by Google

ostanke u vrěme Justiniana stariega (kada Vitiges bio je kralj od Latinske) najti. On će viděti iste ostanke Vandalah pod imenom Herulah, i ostanke Hunah, kojih su Gepide po smerti Atilinoj po svih stranah Dacie, Panonie i Ilirie razdělili; on će viděti, kako su ovi narodi s Gepidi sdruženi, u strašnoj vojski, pod vojvodami Totilom i Ostroilom, iz Misie dolnje današnje Bugarie, pak iz Dacie (t. j. od Tise, Moldavie, Valachie i Transilvanie), na ove strane prěko Istra prešli, i kako su svi ovi skupljeni junaci s panonskimi, ilirskimi i dalmatinskimi (gdě i Albaniu i Epir razuměvam) starinskih i potlašnjih pukovah ostanci sjedinjeni, po svoj Macedonii, Tracii i Gerčkoj robili, Panoniu, Iliriu i svu Dalmaciu izpod vlasti cara Justiniana oteli i oslobodili, a vladanje Gepidah po svih ovih krajinah i městih do mora na novo prostarli. On će u stražnjoj godini Justiniana takodjer viděti; kako su Avari nadjačali Gepide, koji tolike vojske u Dalmaciu i Latinsku na pomoć pošiljajući, već biahu oslabili, i od Justiniana cara onaj isti harač, kojega Gepide prie brali su, iztraživali i dobili. On će najposle viděti, kako su isti Gepide u vrěme Mauricia cara sa Avari protiva Carigradjanom vojujući, ali strašno od Gerkah pobijeni, pod njihovom vlastju do vrěmena Heraklia cara ostali; kako je onda Hrovat vojvoda k caru Herakliu uteko se, i njega molio, da mu dopusti Dalmaciu od Avarah oteti, što mu je Heraklio, primivši ga lěpo, i podignuvši ga na dostojanstvo patricia i dopustio; i kako isti Hrovat vojvoda svojih pet sinovah na stražnjoj uri zakleo je, da skupsjedinjeni ostanu, i svoju otačbinu i dědinstvo osvoje: ali ne kod Tanaja i Volge, kako něki izmislili su, dapače u Panonii, Ilirii i Dalmacii, gdě njihovi junački dědi i pradědi, gdě toliko hiljadah i stotinah hiljadah njihovih vitezovah i junakah za Slavu kerv svoju prolili su. On će takodjer gori popisane dogodjaje od Pavla diakona samnom ovako razložiti: u vrěme Avarah Vuk vojvoda Furlanah bližnje Slavine pod harač jest natěro, kada Horvati Dalmaciu, Liburniu i Japidiu zadobili su, i keršteni poglavice i princip ili kralj Porga bio se zakleo, da neće s nikim rata imati, s dobrim tražili su od kralja longobardskoga, da on Vuku svomu vojvodi zapovědi, neka od njihovih podložnikah više harača nebere. Grimoald kralj njega opomenuo je, ali Vuk vojvoda nije zato mario; da indi kralj Grimoald domaći rat deržati, i sa svojim jogunastim vojvodom boj bijući, kerv svojih dobrih podložnikah proléti nebude moro, dao je kralju horvatskomu na volju, da on slo-

Digitized by Google

bodno vojvodu Vuka spokori. Kralj horvatski nehoteći zakon svoj i zakletvu pogaziti, bratu i kralju Panonie i Misie dao je na znanje ove stvari, koi sam u ono vrěme morebiti okeršten, nije hotio protiva zakletvi rata imati, već je zapovědio Bajanu avarskomu vojvodi, da on vojsku podigne, i Vuka vojvodu furlanskoga ukroti; što Bajan budući Gepidom, t. j. Horvatom podložan, izveršiti je morao. Dakle vojsku sakupi, i do Rěke dojde, gdě tri dana bijući se, Vuka preoblada i ubije, potle pako u Furlansku unide, i nju za plaću porobi, niti se dade odande više iztěrati. Pavao diakon piše, da Grimoald kralj longobardski prětio mu je, da će sa svom svojom silom na njega udariti, ako neotide iz Furlanske, i da je onda otišo. Ali ja mislim, da on po zapovědi velikoga vojvode od Mesie i Panonie morao je iz Furlanske otiti, i u svoja se povratiti: jer drugačie, da bi na šake bili došli, Bog znade, nebili Avari Longobarde bili preobladali.

Što pako Pavao diakon piše: da su Slavini s mlogimi ladjami od Mletakah k Sipontu varošu Apulie dobrodili, i ondě Ajona mletačkoga vojvodu ubili, to pokazuje onu istinu, koju ja gori već kazo sam, da Slavini od starinah ovdě stanujući, od vrěmena Ostroila kralja na suhu i na vodi jaki postali su, tako, da već u vrěme, kada Horvati su došli, nisu se niti Mletčanah niti Gerkah na moru bojali, dapače potle, kako ćemo viděti, i Gerke i Mletčane su natěrali, da su im od mora harač plaćati morali. Od ovo doba furlanski vojvode nikakova harača od bližnjih Slavinah nisu brali.

U to vrěme Gepide s Gerki neprestani rat imali su, i Traciu robili, dokle Konstantin IV. *Pogonatus* nazvan, njim harač nije obećo; ovako Gepide t. j. Horvati, malo potle Bugari zvani, glasoviti opet postali su. — Kada je Konstantin Pogonat mir sa Saraceni učinio, onda i drugi zapadni neprijatelji mir su tražili; kako pišu Zonaras kod Lucia *(Lib. I. c. 10.)* „Kad se onaj mir proglasi, onda i zapadni rimski neprijatelji poslavši darove caru, mir zadobili su“; — i Nicefor patriarcha: „Koi mir kada je kod zapadnih Barbarah čuo se, t. j. kod avarskoga vojvode i drugih vojvodah, koji dalje pram zapadu stanuju, poklisare s darovi k caru poslavši, mir tražili su, kojega jim car privoljio je, i ovako potle u istoku i zapadu najveći mir i utišenje je bilo.„ Od ovoga mira i Teofanes piše; ali zato nije bio mir sa Hrovati Gepidi, jer oni hotěli su: 1) imati svoje krajine u Misii slobodne tako, da više nisu pod vlastju Gerkah. 2) Da njima car carigradski plaća ha-

Digitized by Google

rač, kako su i pervašnji cari njihovim dědom i potle Avarom plaćali, što stražnji put Konstantin jest i privoljio, i tako š njimi mir načinio. Od ovoga mira takodjer Berti (*Hist. Eccl. c. 5. ad Sec. VII.*) ovako spominja: „Načinio je sa Bulgari mir, i dao je njima Misiu Asie krajinu, koja potle zvala se je Bulgaria.“

Znadem ja, da Nicefor, Teofanes i Pavao diakon pišu, kako Kerčelić (*Per. II. §. 1. Nro. 5.*) spominja, da sinovi Hrovata vojvode bugarskoga po smerti otca razišli su se, nu nepišu kuda? Ali ja sam pokazao kuda? najmre u Panoniu i Dalmaciu, odkuda Avare iztěrali su sa Slavini, koji njim bolje prignuti bili su, nego Avarom: jerbo mlogo hiljadah Gepidah, odvetkah od onih Gepidah, bilo je po Slavonii, Dalmacii i svoj Ilirii, koji još pod vojvodom Totilom i Ostroilom tamo došli su. Zato svi ovi, kako takodjer i drugi starinski Panoni i Iliri, volili su s onim pukom, koi nje od jarma rimskoga oslobodio je, sdružiti se, nego sa Avari. Odkuda ja ove dogodjaje ovako izvodim: da sva peterica bratje i sinovah vojvode Hrovata morali su se podići, jedan morao je sa stranom vojske u Bojoariu iti, pa ondě Bojoare i Avare s bojem zabaviti, da Avarom, koji su u Dalmacii bili, nemogu na pomoć dojti; ostali progonili su medju tim Avare u Dalmacii, varoše i gradove od njih otimajuć. Kada su pako svu Dalmaciu s njezinimi varoši, gradovi i tverdimi městi osvojili: Avare něke izsěkli, ostale sebi podložili, i ondě Hrovata brata za vojvodu ostavili. Odanle po svoj prilici Butaja, najstarii sin Hrovata otca, da Iliriu u vlasti zaderži, išo je u Iliriu, i ondě u Serbii, u někom městu jest se nastanio, da krajine laglje od Gerkah braniti more. Opet jedan iz medju bratje u dolnju Panoniu jest se nastanio, za braniti, ako bi bilo od potrěbe, krajine Panonie od Bojoarah i Avarah. Odkuda moguće je, da onaj brat, ili od Bojoarah, ili od Avarah, mogo je biti pobijen, i potle, kada već sva njegova bratja u Dalmacii, Ilirii i Panonii namirili su se, povratio se je. Od ovoga Pater Katančić (*in Specimine Philologiæ pag. 17.*) piše: „da po lukavštini Frankah u Bojoarii jednu noć sa svimi svojimi je poginuo, i da sam Alticeo sa sedam stotinah momakah, ženami i dětcom u Markiu Vinidah je uteko, kada kod Vinidah je kraljevao Samon.“ Ovo iz Fredegara (*c. 71.*) kod Praja na g. I. 630. Katančić je izvadio. Gdě, i kako je Samon kraljevao, to ja već gori pokazo sam: ali da to jest izmišljena pripověst, odtuda vidi se, jerbo u ono vrěme nije nitko ni sanjao od Markie Vinidah.

Digitized by Google

Dakle povraćam se na onoga brata, koi je bio protiva Avarom morebiti u Bojoarii, i povrativši se, velim, u Panoniu k bratji, š njimi sdružen, u vrěme Konstantina IV. Traciu skupa robio je, dokle cara nisu prisilili, da jim njihovu kraljevinu dade vladati slobodno, brez svake podložnosti caru gerčkomu, i da jim harač plati. Zadobivši ovo, što g. I. 679. jest se dogodilo, onda onaj brat, ili vojvoda, koi je u Panonii stajao, prešao je prěko Dunava, i najprie starinsku Daciu od lěve strane Tise je pod svoju vlast od Avarah primio, potle Transilvaniu i Moldaviu je zaokupio, iz Valachie pako u Misiu dolnju svoju rodjenu krajinu prěko Istra je došo. Od ovuda izmislili su isti gerčki, ili morebiti drugi pisci iz njih, da Bulgari došli su od Volge rěke iz Scitie, i da se je Misia dolnja od njih Bulgaria nazvala. Ali ja Bulgariu od glasovitoga vojvode Bugora, ili kako něki pišu Bogora izvodim; oda šta potle.

Doista, koi Hrovatah dogodjaje dobro promotri, kako ih Porfirogenita izpisuje, mora dopustiti, da oni od Hrovata vojvode gepidskoga i sinovah njegovih ime zadobili su, što isti Nicefor patriarha, premda poměšano, dosta napervo stavlja. Jer on kako Kerčelić piše, izpisuje: kako Hrovat vojvoda s Herakliom carom mir je načinio, i k njemu poklisare poslao moleći, da mu dopusti, da Dalmaciu slobodno od Avarah osvoji; što mu je car sve dopustio i s mlogimi ga darovi nadarivši, patriciom rimskim načinio, on pako da do smerti svoje bio je u miru i caru podložan. — Nadalje izpisuje: kako sinovah pet je imao, i na skradnjoj uri zakleo jih, da složni i sjedinjeni uvěk ostanu, da krajine svojih dědovah traže, i da nikomu inostrancu podložni nebudu. Prie dakle od Heraklia tražio je Dalmaciu, sada na skradnjoj uri sine zaklinja, da svoju dědovinu traže. Što je to drugo, nego da osvoje Dalmaciu, za koju on Heraklia cara je molio, i od njega ju s tom pogodbom i zadobio, da Avare odanle iztěra, i da se ovako u svoju dědovinu povrate? Jerbo je Hrovat vojvoda po svoj prilici od pokolěnja Totile i Ostroila bio.

Sada promotrimo rěči Porfirogenita, koje on (*c. 31.*, kod Lucia *Lib. I. c. 11.*) od Hrovatah je popisao. „Kada su Avari Rimljane protěrali, pusta njihova krajina u vrěme Heraklia cara je ležala, poradi šta po njegovoj (Herakliovoj) zapovědi, oni isti Chrobati pograbili su oružje, Avare iz onih městah iztěrali, i u njihovoj zemlji, koju i danas drže, nastanili su se. Bio je pako u ono vrěme nji-

Digitized by Google

hov princip Porgin otac: i Heraklio car iz Rima po poklisaru je misnike dobavio, i postavivši iz medju njih arcibiskupa, misnike i diakone, Chrobate dao je kerstiti. Onda pako imali su principa Porgu.“ — Svaki neka sudi, jeli ovdě sini vojvode Chrobata nerazumiju se, jerbo Porfirogenita piše: „radi šta, po zapovědi Heraklia cara isti Chrobati.“ Koji Chrobati? jeli morebiti koji za berdinami karpatskimi stanovali su u Sarmacii? Koja budala bi to misliti mogla, da je Heraklio car s prěkokarpatskimi Chrobati zapovědati mogo; kakovo š njimi prijateljstvo i poznanstvo je imao? Da pako sa sinovi Hrobata vojvode i poznanstvo i prijateljstvo je imao, to pervašnji dogodjaji očituju; i da je sinovom Hrobata vojvode zapovědati mogo, dosta poznano je: jer Mesia dolnja bila je od vrěmena Mauricia cara pod vladanjem Gerkah, i ostala je pod njihovom vlastju i za života Heraklia cara. Nadalje Heraklio dao je misnike iz Rima dovesti, i Horvate kerstiti, što veliku ljubav i prijateljstvo očituje. Ovu ljubav pako, i ovo prijateljstvo mogo je imati Heraklio prama Horvatom: 1) Radi otca njihovoga Hrovata, koi u miru, pokornosti i prijateljstvu s Herakliom kroz sve vrěme zivota svoga je osto, i od Avarah se oddružio. 2) Radi ljubavi, koju on kano vladavac nosio je prama svojim podložnikom. Tko god sva ova pravo promotri, mora kazati, da Chrobati Porfirogenite bili su Gepide, potle Bugari zvani. Ali ova i rěči Nicefora patriarche očituju. On od ovih Bulgarah na g. I. 679. u vrěme Konstantina IV. ovako piše: „Bulgari ovi, koji u Panonii nastanili su se bili, g. jedenaeste Konstantina, prešavši prěko Dunava do Barne (danas Varna), koja blizu Odoyssa i uzvišenih onih městah leži, došli su, i smotrivši ono město i rěkom i istimi krajine berdinami utverdjeno, ondě tabor načinili, i sve Slavinah pokolěnje, koje u okolišu stanovalo je, pod vladanje uzeli su; stranu pako jednu na onoj medji, koja ih je od Avarah dělila, nastane, ostale na krajeve od rimske strane naměste, po kojih, kada se uzmložiše i objačiše, varoše i sva města Tracie robili su. Poradi šta car Konstantin IV., obećavši jim harač, mir š njimi načiniti bi prisiljen.“ Premda je Nicefor u ovih rěčih dogodjaje više godinah sve u jednu godinu sterpo, jerbo nije moguće bilo, da bi Bulgari jedne godine 679. i prěko Dunava iz Panonie došli, i kod Varne tabor načinili, i svoje na dvě strane razredili, i sve varoše i města Tracie robili, i Konstantina na harač i na mir natěrali, k tomu bo je bilo mlogo godinah potrěbno, s Gerci se prie u mlo-

Digitized by Google

gih bojevih pobiti, i nje preobladati; — iz ovih opet Niceforovih rěčih izvodi se: 1) da Bulgari bili su se nastanili u Panonii, zašto i kako, to sam gori pokazo iz Porfirogenita; 2) da su se iz Panonie u Bulgariu povratili, i opet bulgarsko kraljestvo ponovili; 3) da je laž, što drugi pisci pišu, da su Bulgari od Bolge došli, u Mesiu se naselili, i nju Bulgariom nazvali. Jerbo g. I. 636. boj su sa Avari počeli, nje do g. I. 639. preobladali; do g. I. 641. u kojoj Heraklio je umro, bili su keršteni; po smerti Heraklia do g. I. 679., dakle kroz 38 godinah, s Gerki neprestance boj su imali, da slobodni u svom samovladanju ostanu.

Iz kojih svih popisanih pověrovano vidi se, da dogodjaji od Porfirogenita popisani, i iste godine sa dogodjaji slažu se, i da Horvati od sinovah Hrovata vojvode, i od pervašnjih Gepidah, sadašnjih Bulgarah, svoje ime, i premlogi junačko svoje pokolěnje izvode.

Poglavje V.

Od carevah gerčkih, od vojrodah bugarskih, i od ostalih dogodjajah, koji su do g. I. 720. pripetili se.

Konstantin III. sin Heraklia g. I. 641. car je postao, ali poslě četiri měseca od maćehe svoje Martine, samo da sin njezin Herakleonas vladati u carstvu more, otrovan, jest umro.

Herakleonas iste god. 641., ali nakon šest měsecih car je posto. Ovaj za ravnanje carstva neuljudan, iz carstva izbačen je bio, i po sudu zbora nos mu je bio odrezan. Materi njegovoj Martini takodjer, da Carigradjane govorenjem nepobuni, bio je jezik odrezan: i ovako Martina sa sinom Herakleonom skupa, bili su u Kapadociu odpratjeni.

Heraklio Konstans II. sin Konstantina III. i Gregorie matere g. I. 642. car je postao, i g. I. 668. dana 15. Jul. nesrěćno je umro. Bio je odmetnik monotelita; sa Saraceni u istoku, s Longobardi u Latinskoj, i s Gepidi Horvati u Tracii, ali svagda nesrěćno boj je bio. Neterpeći, da brat njegov Teodosio š njim skupa vlada, dade ga za diakona rediti, ali ni s tim zadovoljan, dao ga je poslě smaknuti.

Digitized by Google

Od ovuda pišu, da Teodosio više putah svomu bratu ubojici u oděči diakonskoj, u snu ukazivo se je, kależ pun kervi u rukah deržeći i govorećimu: „pij brate!“ Od kojih viděnjah Konstans na toliko jest se uplašio, da nije mogo u Carigradu dulje obstajati, već u drugih varoših jest se zaderžavao, i najposlě u varošu Sirakusi u kupalištu jest ubijen. G. I. 668. kako gori.

Konstantin IV. sin Konstanta g. I. 668. car je postao. Nazvan bio je *Pogonatus*, jerbo iz Carigrada bio je otišo mlad u Siciliu, kada pako povratio se je u Carigrad, imao je berkove i bradu, što gerčki zove se *pogon*. G. I. 685. měseca Septembra je umro. Saracene, koji sedam godinah Carigrad obsědjen deržali su, na moru je strašno pobio, Carigrad od obsědjenja oslobodio, i š njimi mir načinio, g. I. 677. S Bulgari je takodjer mir načinio, i njim Misiu dolnju odpustio, koja potle zvala se je Bulgaria. U ovo vrěme bio je vojvoda Gepidah Butaja ili Batbaja još živ, kako Kačić izpisuje. Od ovoga boja i mira: kada i kako je načinjen? ja gori popisao sam iz Nicefora gerčkoga pisca, komu věrovati se mora. Ovdě samo spomenuti moram: da pisci gerčki spominjaju Bulgare i Bulgariu, koja prie Misia jest se zvala; ja pako po svědočanstvu Nicefora, kako on izpisuje Bulgare, da su iz Panonie prěko Istra prešli, i u Bulgariu došli (koje svědočanstvo u pervašnjem poglavju popisao sam), dopustiti nemogu, da su Bulgari od Volge rěke iz Scitie došli, jerbo dogodjaji u pervašnjih poglavjih popisani ovo nedopuštaju; dapače Bulgari ime svoje zadobili su od Bugora ili Bogora, koi Nicefora cara jest uhvatio, oda šta obilatie, kada na dogodjaje onoga vrěmena dojdem.

Justinian II sin Konstantina IV. g. I. 685. car je postao. Ov od Saracenah u boju preobladan, a od Leontia Isaura iz carstva izbačen je bio, našto mu i nos bi odrezan, odkuda *Rhinometos* nazvan, u Hersones, otok Tracie, bio je protěran, g. I. 698. — Ali i isti Leontio od Tiberia Absimara bi preobladan, iz carstva izbačen, i nos mu odrězan g. I. 698. — Absimar car je postao iste godine. U to vrěme Justinian uteko se k Terbelu vojvodi bugarskomu, koi vojsku sakupivši otide k Carigradu, njega osvoji, i Justinianu Rinometu povrati, g. I. 705. Justinian vladao je potle do g. I. 711., koje godine od Filipika Bardana bio je ubijen, i Filipik Bardan od vojakah hersoneskih za cara provikan.

Digitized by Google

Filipik Bardan, kada g. I. 711. car je postao, tako kervoločan je bio, da Tiberia sina Justinianova iz cerkve u Blacherni, kamo je bio uteko, od oltara, za kojega se je deržao, izvući i nemilo ubiti zapovědio je. Ali ovoga kervoloka zbor carigradski dao je uhvatiti, oči mu izbosti, i ovako u tavnicu zatvoriti, gdě g. I. 713. i umro je. Berti iz Cedrena, Teofana i Pavla diakona piše: da Filipik poradi neizrečene kervoločnosti Justiniana cara vojsku je pobunio: jerbo kada je Absimara i Leontiu zapovědio po svem Carigradu prie na ruglo vodati, dade ih i u gledalište circensko dovesti, gdě pred svim pukom nogama po njima je gazio, i onda jim glave odsěći dao. Brata Absimarova Heraklia i mloge druge njemu prignute zapovědio je okolo carigradskih zidinah pověšati, premloge pako u more pobacati. Galinika carigradskoga biskupa iz přestola je izbacio, pa mu dade oči izvaditi i protěrati ga. Koliko pako putah bi se useknuo, ili i kap iz nosnicah odrezanih bi pala: toliko putah jednoga iz medju prignutih Leontia zapovědio je na strašnu smert voditi i smaknuti. Hersonesce kada je nadvladao, sve je dao izsěći, ni ženam, ni dětci oprostivši; mloge pako viteške na dervene ražnje dao je nabosti i kod vatre peći. — Strašna kervoločnost!

Artemio, ili Anastasio II. g. I. 713. car je postao; ali Teodosiu III., kojega vojska za cara je provikala, morao je carstvo pustiti, g. I. 715. Habit dakle je obuko, i iz Carigrada otići morao. Teodosio pako, koi g. I. 715. silom za cara je bio prozvan, g. I. 717. carstvo ostavivši, sa sinom skupa u manastir je otišo, i tamo sveto svoj život doveršio. Ovako carom Leo III. je postao g. I 717. dana 25. Martia. Umro jest u vodenoj bolesti g. I. 741.

Slěde vojrode bugarski.

Kačić i drugi izpisuju, da Bulgari došli su od Skandinavie; něki hoće, da su došli od Volge. Ja sam gori kazao, da su oni bili Gepide, u vrěme Heraklia u dolnjoj Mesii stanujući, i da su od Hrobata vojvode, koi je imao pet sinovah, Hrobati od Porfirogenita zvani. P. Kačić od njih ovako piše: „Bulgari, kako i ostali vas narod slovinski, iz velike Skandinavie na g. I. 666. izidjoše, koji budući junaci, vitezovi i slavodobitnici, vazda na boj pripravni, zato izišavši iz Skandinavie, na Konstantina IV. cara carigradskoga udariše, njegovu vojsku razbiše ili izsěkoše,

Digitized by Google

i svukoliku Bulgariu osvojiše, boj bijući s neprijatelji na sve strane, a najveće s Gerci. Poglavica pervi, koi Skandinaviu ostavi, a Bulgariu zadobi, jest ovi, koi slědi:.

Orbat. Ovaj poglavica, kako smo rekli, uze kraljestvo od Bulgarie, koje prie biše podložno cesarom carigradskim, i doklem goder živi, s Gerci brez prestanka rat čini. Imade pet sinovah, kojim na smerti ostavi ovu naredbu: da vazda budu za jedno stati i skladovati, i da nikomu nikada nebudu podložni, t. j. da se nepuste vladati od inostranca. Ali poslě smerti njegove za jedno malo stajaše, jer starii poče vladati sam, kako mu se i pristojaše, i tako se ostali po drugih kraljevinah razderkaše.“

Koi pogl. 3. i 4. pozorno je pročitao, on će lasno razsuditi iz Nicefora patriarhe, da ovo stajati nemore: jerbo Kačićev Orbat jest Niceforov Chubrat, a Teofanov i Porfirogenitov Chrobat. Ovaj vojvoda Chrobat po svědočanstvu Nicefora s Herakliom nikakvoga boja nije imao: već se od Avarah oddružio, i k Herakliu uteko, od kojega patriciat i sloboštinu je zadobio, da Dalmaciu slobodno osvoji, i Avare iztěra. Ova g. I. 634. jesu se dogodila: dakle Orbat ili Chrobat nije mogo g. I. 666. iz Skandinavie, ali niti od Volge dojti, jer on prie g. I. 641. jest morao umerti, buduć da do to doba Horvati svu Dalmacin osvojili su, kako Porfirogenita svědoči. — 2) Nicefor gori spomenuti svědoči: da su Bulgari g. I. 679. prěko Dunava prešli, i kod Varne nastanili se; dakle nisu iz Skandinavie, ali još manje od Volge dojti mogli. — 3) Berti piše: da Konstantin IV. sa Bulgari mir je načinio, i njim dolnju Mesiu dao g. I. 679., kako Nicefor gori spomenuti svědoči; dakle potle g. 679. Mesia dolnja jest se Bulgaria nazvala. Moralo bi se dakle pokazati: da ili g. I. 679. Bulgari su došli od Volge, ili pako potle da od njih Bulgaria ime jest zaderžala. Ali Nicefor svědoči, da Bulgari g. I. 679. ne od Volge, nego iz Panonie prěko Dunava su prešli, kod Varne svoj tabor načinili, potle pako se uzmložali i objačali; indi potle su takodjer Bulgari od druguda morali ime svoje zadobiti. Ovo ime, ja velim, da su od Bugora vojvode zadobili, koi je bio verlo glasovit, jer je Nicefora cara uhvatio, glavu mu odsěći dao, i nju na věšala oběsiti zapovědio. Od njega priašnji Gepide, a mnoga vrěmena Chrobati, biahu nazvani Bugari, i najposlě pokvareno Bugari, njihova pako krajina Bugarska ili Bulgarska. Ali kazati će tko: kako ih je mogo Nicefor g. I. 679. pisati Bulgare, ako prie već ovo ime nisu imali? Na ovo ja odgovaram, da je to naravski moglo biti. Nicefor

Digitized by Google

patriarha carigradski bio je pisac IX. stolětja, u koje vrěme Bugor vojvoda bugarski je živio, cara Nicefora uhvatio, i glasovit je postao, tako, da od njega vojaci njegovi Bugari, i ista zemlja Bugaria jest zvana. Po ovom imenu naravski je mogo njihove pervašnje takodjer dogodjaje popisati; što ih je pako Bulgare a ne Bugare imenovao, to je gerčkomu jeziku i piscem gerčkim bilo običajno, da su inostranska imena po svom jeziku preokrenuli i pokvarili, kako isto i drugim jezikom jest prirodjeno.

Butaja, ili kako něki pisci pišu Batbaja, sin najstarii Chrobata ili Hrovata. Princip ovaj iliti poglavica bugarski „učini težak rat protiva Justinianu gerčkomu cesaru (Ovo je Kačić falio i prebacio se: ovaj vojvoda bo imao je boj s Konstantinom IV., kako gori iz Nicefora pokazao sam). kojega vojsku na mlogo mesta razbi i izsěče. Ma videći cesar, da ga nesrěća naslěduje, zamoli mir kod principa Butaje, i zadobije ga. Koi vladajući něko vrěme, i viteški se podnoseći, děli se s ovoga světa (budući neznabožac) na gorji.“ Ovako Kačić. Kako ovaj mir bio je načinjen, gori pokazao sam pogodbe: 1) je bila, da Mesiu dolnju, potle Bulgariu kano samovladavac poseduje. 2) da njemu car (neznade se koliki) harač plaća. Iz ovih očito je, da je morao do g. I. 679. i dulje několiko živěti.

Terbelo tretji poglavica ili vojvoda Bulgarah, sin morebiti Butajin, postao je vojvoda okolo g. I. 680., i vladao je do vrěmena Leona III. Isaura zvanoga, nezna se dokoje godine. Kačić nikakve godine, nego samo několje care gerčke spominja, odkuda ja godine dogodjajah izvoditi mogu. On pako piše: „Poglavica ovaj biše verlo mudar, slobodan i krěpostan na oružju, koi, kako postade vladaocem od Bulgarie, učini zakon: da koi bi ubio, ukrao, puteni grěh učinio, ili drugu kakvu nepodobštinu dělovao, ima mu se odmah glava odsěći; i biše on pervi, koi takvi zakon Bugarom postavi. Ovaj poglavica dade pomoć Justinianu cesaru drugomu, koi biše od Asimara iz Carigrada i iz svega cesarstva iztěran. Terbelo dakle ode s vojskom pod Carigrad, osvoji ga, i predade věrno rečenomu cesaru. Drugi put, budući došli Arapi iz arapske zemlje (Saraceni) u vrěme Leona cesara pod Carigrad, da ga osvoje, i biahu se razterčali po svoj gerčkoj zemlji do medjašah bugarskih, robeći, paleći i smičući Gerke brez svakoga miloserdja: zato razuměvši ovaj poglavica, da su udarili i na njegove medjaše, skoči i ode s vojskom protiva njima, udari na Arape, i posěče jih trideset i dvě hiljade. Princip ovaj sasma srěćan je bio; jer po milosti Božjoj poznade

Digitized by Google

pravi zakon, pokersti se sa svim kraljestvom svojim, i za veću poniznost predade vladanje sinu stariemu, on pako učini se fratar. Ali prie nego prestol ostavi, ovaj ugovor sa sinom učini: „da neima nikada vere Isusove odbaciti, dapače u veri ovoj ima i svoj puk uzderžati, i toga neobsluživši, da Terbelo ima habit ostaviti, i vladanje preuzeti.“ Sve ovo bi od gospode bugarske lepo primljeno i podpisano; ali do malo vremena videći Terbelo, da sin njegov, metnuvši pod noge rečeni ugovor i obećanje, nastojaše sav puk od prave vere i zakona odvratiti: zato izašavši iz reda, uzme vladanje od Bugarie, uhvati sina odmetnika, učini mu izvaditi oči, ovako mu govoreći: kako si izgubio oči duhovne, da nevidiš svetlosti vere svete, onako si izgubio i oči telesne, neka nevidiš svetlosti sunca ni meseca. Potle toga dozva preda se sina mladjega, pak mu poče govoriti: „Ti imaš vladati kraljestvom od Bugarie, i uzderžati sebe sa svim kraljestvom u zakonu pravom, koga smo skoro poznali i zagerlili, pazi dakle dobro, da se koi iz medju tvojih podložnikah po tvojoj nepomnji neizgubi: jer ako sva ova neobslužiš, neću ti oči izvaditi, nego ću ti ja svojom rukom glavu odseći.“ To rekavši povrati se u manastir, u komu živi i sverši život sveto. Malo poslě, pošavši i njegov sin iz ovoga sveta, Bugari uzvisiše ovoga, koi slědi, učinivši ga kraljem od Bulgarie.“ — Leo III. Isaurus postao je car g. I. 717. dana 25. Marcia, g. I. 718. Turci obsěli su Carigrad, dakle ove godine morao je Terbelo živěti, i potle, kada je Arape pobio umerti: jer za njim bio je vojvoda bugarski Jasen, koi takodjer Leonu caru na pomoć je išo. — Nadalje piše Kačić, da Terbelo sa svim njegovim kraljestvom bio je okeršten. Neznam odkuda je to Kačić izvadio. Ali da blaženi Ciril mogo bi ga bio kerstiti, stvar nemoguća nije, jerbo sto godinah mlogi su doživěli.

Jasen četverti vojvoda bugarski g. I. 718. postati je morao, od kojega pater Kačić slědeća je popisao. „U vrěme Leona carigradskoga dojde kralj arabski s jednom neizbrojenom vojskom protiva njemu, udari na njegove deržave, i ote mu Mediu i Armeniu. Nahodeći se Leon u tolikoj potrěbi, uteče se Jasenu vojvodi bugarskomu, moleći ga, da mu s vojskom na pomoć dojde. Jasen ganuvši se na miloserdje, sakupi svoje Bugare i otide s njima u Armeniu, gdě našavši arapsku vojsku, udari na nju, koju razbi i izseče tako, da se Arapi nesmědoše više kušati cesarove deržave robiti; pak oslobodivši Mediu i Armeniu od rečenih zločinacah, vrati se s vojskom natrag. Leon poznajući

Digitized by Google

dobro, koje mu biše Jasen učinio, dade mu ime od kralja, koje ime prošaste poglavice bugarske imati nemogoše.“ Od ovuda znademo, kako i kada bugarski vojvode na dostojanstvo kreljevsko uzvišeni bihu. Koje godine ovaj kralj je umro, pravo se kazati nemore; ali da u vrěme Leona jest preminuo, od onuda more se misliti, jerbo slědeći kralji bugarski,. i pod istim Leonom, i pod njegovim sinom Kopronimom mloge boje sa carevi gerčkimi imali su, od kojih potlě.

Sada još imadem popisati něke dogodjaje, koji su se do g. I. 720. u Dalmacii pripetili. Viděli smo gori iz Porfirogenite, da Horvati, kada su Avare pod svoju vlast podtěrali, svu Iliriu, Dalmaciu i Panoniu zaokupili, u Ilirii s jednom stranom, a s drugom stranom u Panonii jesu se nastanili, što za života Butaje jest se dogodilo. Od ovuda g. I. 679., kada Konstantina cara natěrali su na mir, kako iz Nicefora pokazao sam, svoja mložtva u dolnju Mesiu, potle Bugariu zvanu preselili su, gdě i onu stranu Dacie, koja od lěve strane Tise do Istra se pruža, opet od Avarah uzeli, i pod svoju vlast, kako i prie, spravili su. Ovo naravski sami Horvati nebi bili mogući sve po svojoj volji izveršiti, da š njimi starinski Slavini u Ilirii, Panonii i Dalmacii stanujući, nisu bili združeni; ali oni starinski Slavini i Gete, koji od stolětja IV. od Gepidah u svojem samovladanju uvěk bili su uzderžani, i premlogi od njih isto svoje pokolěnje izvodili su, uvěk Gepidom, potle Horvatom, a najposlě Bugarom zvanim, prignuti ostali su. Isti takodjer Bugari, tako za sloboštinu Horvatah brinuli su se, da koliko putah, ili istočni cari, ili potle zapadni pod Karlom Velikim, njihovo slobodno vladanje hotěli su preuzeti, uvěk sa svojimi šeregi na pomoć došli, i nje od inostranskoga vladanja oslobodili su, što poslě u dogodjajah Karla Velikoga vidět ćemo. Od ovuda, čini mi se, svaki more saznati uzrok: zašto Horvati, potle i Bugari zvani, sa svojimi mložtvi zaderžavali su se od vrěmena Heraklia cara do vrěmena Konstantina IV. g. I. 679. u Ilirii i Panonii?— Uzrok ovoga ja nahodim: 1) Jerbo oni nisu hotěli pod vladanjem carah carigradskih biti, kako ih je i otac njihov Hrovat zakleo. 2) Jerbo oni hotěli su onu pravdu opet zadobiti, t.j. da njim cari carigradski opet harač plaćaju, kako su i njihovim predjim Gepidom, potle pako Avarom plaćali. Ali ova oni zadobiti nisu mogli brez mlogih i kervavih bojevah; koje bojeve združeni sa Slavini ilirskimi i panonskimi mogli su lašnie deržati. Kada su sve ono zadobili, što su tražili, onda su se opet u domovinu svoju, u Daciu i

Digitized by Google

dolnju Mesiu, današnju Bugariu povratili, kako iz Nicefora gori pokazao sam. Nadalje od ovuda svaki suditi more, da potle, kako Horvati iz Ilirie preněli su se u Daciu i dolnju Mesiu, drugi vojvode i u Panonii i u Ilirii morali su ostati; u Dalmacii pak opet bio je vojvoda iz pokolěnja Porge, koi kano najveći princip sverhu svih je bio. Ali o žalosti! ovih najvećih vojvodah imena popisana neimamo; i od vrěmena Porge, od kojega neznade se, kako dugo živio je.

U dogodjajih Slavinah vidět ćemo mloga u jedno vrěme u Panonii, Serbii, Dalmacii i Ilirii vojvodah imena, odkuda bi se moralo kazati: da na više stranah slavinsko vladanje bilo jest razděljeno, i da od g. I. 679. do 720. slavinski puci po vojvodah i starešinah vladali su se. Jerbo Mislav da je bio osmoga stolětja do sverhe kralj dalmatinski i horvatski, to ćemo viděti; ali da i prie njega Svetimir otac njegov bio je kralj, P. Kačić piše. Ako bi tko rad znati, kako na daleko horvatsko kraljestvo jest se protezalo, neka promotri pervašnja i znati će, ja pako ću mu sada u kratkom ponoviti. Kako Jonsko More sudara se s Adrianskim sve prikrajine morske do Furlanske (*Friaul, Forum Julii*), što je pod Longobardiu spadalo, tiam do vrěla Dunava, i iz desne strane njegove do Cernog Mora, izvan krajine, u staro doba Tracia sad Romania zvane, pod koju jeli Macedonia spadala, pravo kazati nemogu, — sve daklc krajine, u ovom širokom prostoru zaderžane pod Hrovaciu, sada Horvatsku spadale su. — Jako indi (po mojem znanju govorim) preučeni Kerčelić falio je, kada on: 1) Slavine od Horvatah razdružuje i piše, da su Horvati Slavine i Avare iz današnje Horvatske protěrali u stranu dolnje Panonie medju Savom, Dunavom i Dravom, koja se je zvala u vrěme Rimljanah Savia, i da od onih Slavah zadobila je ime Slavonie. 2) Jako falio je, da on Avarah kraljevinu postavio je u Panoniu Valeriu, t. j. medju Dravom i Dunavom, kojih kraljevinu ja medju Tisom, Karpatskimi berdinami i Bavariom naravski iz one strane Dunava postavio sam i sada stavljam, gdě oni do vrěmena Karla velikoga stajali su. Kada poslě na ovu stranu Dunava u Valeriu preněli su se, to ću potle pokazati. Da u Dalmacii i Panonii ostali su mlogi Avari, koji su se Horvatom poddali, to znademo iz Porfirogenite; ali ovi bili su, kano i drugi slavinski narodi svi Horvatom podložni. Doista Gete, Gepide, kasnie Horvati, najposlě Bugari zvani, nisu nikakve razlike medju puci deržali, oni samo za starinske krajine, za Iliriu, pod koju i Dalmacia sa svom Panoniom spadala jest, borili su se, nedopuštajući, da bi koi drugi

Digitized by Google

inostranski narod u ovih krajinah vladao. Zato i protiva Avarom, koji u Dalmacii počeli su bili gospodariti, podignuvši se, spravili su jih pod vlast Slavinah iz pokolěnja Ilirah, premda i oni Slavini bili su. Avari pako, koji sa Huni gospodarili su, kazao sam, da su bili Slavini iz pokolěnja Mosoch.

Zato moj dragi Slavjane! bio ti Slavonac sada ili Horvat, nemoj razlike medju bratjom praviti, jer jedan i drugi jesi **Slavjan**, ili kako drugi kažu, „Slaven, Sloven, Slavin, Slavjanin, Slovinjanin ili Slovinac“, i gledi, kako Slavu cěloga naroda uzvisiti moreš; i ako čuješ gděkoju rěč drugačie izgovoriti, nego ti izgovaraš, misli: da je veliki i preveliki slavjanski narod, od adrianskoga do baltinskoga, od baltinskoga iz nad Ponta Euxina tia do ledenoga i hvalinskoga (kaspinskoga) mora protežeći se. Svakomu narodu je lěp izgovor svoga jezika, pa i tebi tvoj, ako si pravi Slavjan i pošten čověk, lěp i drag biti mora. Gledaj indi, ako ljubav bratinsku imaš, da kad sve velike grane ovoga slavenskoga naroda (koi budući na 4 glavna naréčja: ilirsko, rusko, česko i poljsko razdělјen, i 4 različne literature imati mora) u jedan književni jezik više sjediniti nemožeš, barem sve ilirske puke, to jest Horvate, Serblje, Slavonce, Dalmatine, Bošnjake, Štajerce, Cernogorce itd. u književnstvu medju sobom sdružiš: jerbo književnici sdružiti se mogu, ali toliki puci u govorenju nikada nemogu. Ako gledaš na diku i slavu narodah ilirskih i panonskih, svi smo Slavini, jednake dike i slave. Ako na pokolěnje: koi more kazati, moje pokolěnje jest horvatsko a moje slavinsko, kada isti Horvati bili su Slavini? Može biti zato, da u sadašnjem ilirskom naraštaju osim glavnoga pokolěnja staro-ilirskoga. i staro-panonskoga ima i gděšto vandalske, gotske, hunske, avarske i rimske kervi ljudih, jer su svi ovi narodi u različitih vrěmenih u Ilirii stanovali: ali ništanemanje svi ovi puci, premda morebiti někoji od drugoga jezika bili su, najposlě Slavini postali su, odkuda velikoća, množtvo i slava Slavjanah većma očituje se. Po svem tom opet Gepidah, zatim Horvatah, najposlě Bugarah zvanih, najveće pokolěnje i najveću slavu spoznati moramo. Gepide zaisto u vrěme Rimljanah najvećma radili su, puke slavinske iz Skandinavie i Sarmacie na pomoć dozivajući, samo da rimsko vladanje ukinuti mogu; Gepide po smerti Atile Hune preobladali, i po g. I. 454. svoje vladanje po svoj Ilirii uveli su; Gepide u vrěme Justiniana cara pod vojvodami Totilom i Ostroilom Iliriu od rimskoga vladanja opet oslobodili su; Gepide u vrěme Heraklia cara svu Iliriu od Avarah

Digitized by Google

očistili su, i jedna strana u Dalmacii, druga u Ilirii, a tretja u Panonii nastanila se jest. Ovi Horvati od sile carstva gerčkoga, potle od sile carstva zapadnoga Frankah, i najzada od Madjarah, samovladanje svoje junački obranili i suzderžali su, i ovako u vrěme S. Ladislava kralja nepreobladani, kano prijatelji po prijateljskimi dogovori, s presvětlom krunom Ugarskom pod svojimi vlastitimi pravicami združili su se, i dan danas stalno i věrno obstoje. Što se Gepidah dotiče, pogledi pervašnje dogodjaje pod spomenutimi carevi, i ako hoćeš od g. I. 400., gdě ćeš najti, da su Gete ili Gepide pervi narod bili, i sva najvećma radili; što se pako dotiče Horvatah, to ćemo u potlašnjih dogodjajah viděti.

Okolo g. I. 690., kako pisac Miscele kod Kerčelića piše, Justinian Rinotmeta 30,000 Slavinah iz Mesie i dolnje Panonie je skupio, i nazvavši jih „pukom prijatnim“ predstavi jim vojvodu Nebulu, i posla jih protiva Arapom, s kojimi je mir ukinuo bio. Arapi od nenadnoga boja uplašeni, Justiniana molili su za mir, njemu věru i zakon napervo stavljajući, kojega je pogazio; ali Justinian gluh na sva je ostao, poradi česa Arapi takodjer na prevari počeli su raditi. Dakle veliko blago i novce pošalju k Nebuli vojvodi Slavinah, koi sa 20,000 Slavinah na stranu Arapah preide, i ovako Arapi Justiniana na mir pritěrali su.

Ovo su indi dogodjaji, koji u velikoj Ilirii do sverhe stolětja VII. pripetili su se, iz kojih viděli smo, da u svoj Ilirii Slavini stanovali su, iz medju kojih Horvati vladajući bili su. Ovi potle Bugari nazvani, u dolnjoj Mesii stanovali su; oni pako, koji u Serbii, Bosni, Dalmacii i u svoj Panonii sa starinskimi puci ostaše, ime Horvatah zaderžali su. Bugari svoju kraljevinu u dolnjoj Mesii današnjoj Bugarii, pod koju Dacia sva do Tise je spadala, tiam do Biograda, gdě Sava u Dunav utiče, jesu utverdili, ime pako kraljevsko pervi Jasen od Leona Isaura je zadobio. Ostalu Serbiu od Biograda, današnju Bosnu do Romanie, sve krajine do Mora Adrianskoga i do Friula, svu takodjer Panoniu do Dunava zaderžali su Horvati, i u ovih krajinah, kako će se viděti, imali su svoje staresine i vojvode u VIII. věku, koji su jih ravnali. P. Kačić od g. I. 720. spominja kralje, ali to, mislim, bili su vojvode Dalmacie ili Albanie. Ja ću sve kralje i vojvode po redu spomenuti, kako kod Kačića i drugih pisacah našao sam, ništa se sam neizmišleći.

„U početku VIII. stolětja“ piše Pavao diakon *(Lib. VI. c. 24.)* kod Kerčelića *(Per. II. pag. 45.)* „navalili

Digitized by Google

su pustaije slavinski na stada i čobane ovacah, koje u njihovom susědstvu pasle su se, i od njih jata odgonili su. Progonio je ove ravnitelj onoga města Argaido (kojega oni u svom jeziku zovu čověka plemenita u serdcu i krěposti jaka), ali jih sa robstvom bežećih stići nije mogo. Ovo mu Fernulfo vojvoda furlanski na nos je bacio govoreći: „Kako ćeš junački raditi, kada si ime Argaida od arga dobio?“ Kojemu Argaido odgovori: „„„znadešli vojvodo Fernulfo! da mene nejunačkim i nevrědnim nazvao si, i po narodnoj rěči arga (argja ili herdja) imenovao si? Ali već sada jest vrěme za pokazati izgled vojačkoga junačtva: neka pogine, koi kasnie iz medju nas dvojice na pustaije udari!““ Ovako kada obodvojica na pustaije, koji na velikom berdu bili su se naměstili, udare, obodvojica mertvi ostali su.“ — Ovaj dogodjaj mora se ovako razuměti: Argaido bio je vojvoda slavinski one krajine, koja se je medjila s Furlani. Slavini, koji su bili pod vladanjem Argaida, išli su robit na stranu furlansku, gdě je bio vojvoda Fernulfo. Ovaj je dao tužbu Argaidu, da svojim straha dade; ali Argaido nije znao koji su te pustaije, zato dogovorio se je s furlanskim vojvodom: da, kada opet robit dojdu, obodvojica na pustaije udare, i kada ih pohvataju, da će onda zadovolštinu od njih dati. Ali drugačie, neg su vojvode mislili, pripetilo se je: jer pustaije nisu se dali pohvatati, a vojvode obodvojica poginuše. — Što se dotiče imena vojvode slavinskoga Argaide, ovo ime od Slavinah moralo je biti pridato njihovomu vojvodi, on pako morao je drugo narodno ime imati. Zaštobo najmre morebiti odveć žestoke i ljute naravi je bio, koi u ljutini odmah čověka je smako: od ovuda njegovi podložnici za hardjava, ili ardjava, ili kako sada, za herdjava čověka deržali i zvali su. Odkuda kada su ga ugledali, počeli su jedan drugomu kazati: „Arga ide“; jerbo *g* slovo starinski Iliri uzimali su na město *gj*, i ovako njemu Argaida ime od latinskih pisacah je dano, koje isti Pavao diakon dosta raztumačio, kada je popisao rěč arga, ardja, koja u narodnom jeziku slavinskom i dan danas zlamenuje zločesta čověka, kako i „ardjava, herdjava stvar“, kakvagod bila, reći će „zločesta stvar“: odkuda opet spaziti moreš, da se slavinski jezik od ono doba nije proměnio. —Ovo su dogodjaji do g. I. 720.

Sada, kako sam obećao, od Saracenah i Arapah, od kojih u pervašnjih dogodjajih već spominjali smo, popisati moram, da znademo: kako su se započeli? kako su tako zmožni postali, da veliku stranu Asie, Afrike i Eu-

Digitized by Google

rope predobiše? i kako su se potle Turci nazvali? Jer naši predji strašne i kervave rate š njimi mloge godine imali su, i dan danas jedna čast Slavjanah pod jarmom njihovim cvili.

Poglavje VI.

Od Saracenah, poslě Turakah zvanih.

Saraceni od varoša Arabie Saraka nazvani su, što se je ovako pripetilo. Muhamed od otca Abdala neznabožca, i matere po imenu Emine, koja biaše zakona židovskoga, u kojem městu neznade se, g. I. 568. jest se rodio. Po smerti otca brigu je imao na Muhameda brat otca njegovoga imenom Abutalep. Kada je odrasto, došao je u službu k jednoj udovici imenom Chadijaab, kojoj preminuvši muž ismaelitanski tergovac imenem Abdimoneli, mnogo blaga ostavi. Kod one bogate udovice bio je vodja njezinih devah (gamiljah), u kojega zaljubivši se njegova gospodarica, za svoga muža ga uzme. Živio je Muhamed sa svojom ženom Chadijaab u varošu Meki, prie Maraba zvanom, do g. I. 622. U to vrěme poče o novom zakonu misliti, u čem njemu na pomoć je bio Fratar jedan imenom Sergia, koi od Muhameda živio je. Dakle g. I. 608. poče od sebe govoriti, da je on prorok od Boga poslan. Jerbo pako više putah u nesvěst i goropadnu nemoć je upao: ženi svojoj, koja bi se toga strašila, potle nesvěsti uvěk je kazao, da se neima ništa bojati, da on u ono vrěme bolesti s Bogom govori, i da ono cukanje i micanje těla njegovoga dolazi od nadahnutja božanstvenoga. Ovako Muhamed iz žudinskoga i kerstianskoga zakona novi zakon Saracenah, potle turski nazvan, jest izmislio. Molitve i dobra děla jest zaderžao, ali mnoga nasladnostim těla i poželjenju dopadna je dopustio. Sve nauke svoje i zapovědi zakona dao je po spomenutom monaku Sergiu u jednu knjigu popisati, koju knjigu Arapi narodnim svojim jezikom zvali su Alkoran, što našim jezikom reći će „knjiga čitanja“. Kada je indi svoj nauk novoga zakona u Meki pripovědati počeo, g. I. 622. budući proteran, preněo se je u Saraku varoš, gdě njega varošani g. I. 623. za svoga vojvodu izabrali su, i ovako nad Saraceni vladao je do g. I. 632., koje godine je umro.

Zapovědio je bio Muhamed, da poslě smerti njegove kći njegova Fatima i Alia muž njezin vlada; ali starešine

Digitized by Google

zapověd Muhamedovu zabacivši, izabrali su za svoga vladaoca Ebubezera, ili kako Arapi zvali su ga Aboubekre, koi sam sebe je imenovao Kalifa, što će reći našim jezikom naměstnik. Od ovoga nazvali su se vojvode Saracenah Kalife. Ebubezer po smerti Muhamedovoj počeo je sve okoliše, koji nisu hotěli njihov zakon primiti, robiti, paliti, smicati, i potle dvě godine je umro.

G. I. 634. postao je vojvoda Saracenah Haumar ili Omar. Ovaj iste godine udario je na Siriu, i pobivši ondě vojsku cara Heraklia, svu Siriu je zadobio. G. I. 635. zadobio Damask i obsěo Jerosolim, koga je slědeće godine i osvojio. G. I. 638. Antiohiu, i g. I. 639. svu Mesopotamiu pod svoju vlast spravi. G. I. 640. preobladao je kralja persianskoga Hormisda ili Jezdegird zvanoga, i osvojio svu kraljevinu persiansku; od kojega vrěmena počelo se je potle nazivati veliko Saracenah carstvo. Iste godine predobi i Alexandriu, gdě je bila ona glasovita knjižarnica t. j. biblioteka, u kojoj toliko knjigah je bilo, da 4000 pećih u Ilidjah 6 měsecih ložilo se je, i nije hotio Haumar molećemu ga Ivanu Gramatiku Jakobiti ni jedne knjige pokloniti, već je volio popaliti; ovako sve knjige, izpisanje dogodjajah od potopa saderžajuće pogorele su. — Zatim Haumar sav Egipat je osvojio, i g. I. 643. cerkvu jerosolimsku s velikimi troškovi sazidao, svuda prilike križa rušeći i Kerstiane smicajući. G. I. 644. ubijen je od jednoga persianskoga vilenika imenom Firouz, kako knjiga Saracenah svědoči; Vossio pako piše, da je Haumar ubijen od persianske žene imenom Margarete.

G. I. 647. Otmen car Saracenah potle Haumara svu Afriku pod harač je natěro, slědeće pak god. otok Cipar sa 1700 ladjah obsěo i osvojio. G. I. 649. Saraceni u Siciliu došli, g. I. 671. Ciliciu i Liciu robili, g. I. 685. Kartaginu varoš, a g. I. 690. svu Afriku osvojili su. Ovako u vrěme od 70 godinah svu skoro Asiu i Afriku predobiše, čemu njihovo preveliko množtvo i kervoločnost biahu uzrok. Okolo g. I. 740. Masalmas Saracenah vojvoda na Turke okolo Mora Hvalinskoga stanujuće je udario, ali od njih dva puta pobijen i protěran je bio. G. I. 767. Turci opet sa Saraceni pobili su se, ali potle pomirivši se š njimi zakon njihov primili su. Od ovih pokolěnja bio je g. I. 777. izabran njihov Arvira imenom Madi, što će reći Muhamed. Ime svoje Turci na počétku stolětja VII. najprie su od Persianacah zadobili, od rěči turk, što reći će naški pastir, ili štono někoji kažu čoban. Njihovo pravo ime jest Osmani; jerbo pako Osmani većom stranom došli su iz Sci-

Digitized by Google

tie, gdě je Tataria velika, i jerbo samo od marve živili, i drugačie strašnoga pogleda i grubianski kervoloci bili su: radi toga persianski Saraceni nje Turke t. j. grubiane zvali su. Od ovuda ono tursko prirečje dolazi, kada koi Osman psuje drugoga kaže mu: *Turki mudeti umrinde*, t. j. „ti ćeš svega života tvoga jedan grubian i priprost ostati.“ Ovako Berti i Hübner *(Tract. de Saracenis)*.

Poglavje VII.

Od dogodjajah Slavinah pod kraljem Svetimirom od g. I. 720. do g. I. 756.

(Ako se uzme Hrovat i sin njegov Porga, onda se mora i Tomislav u redu uzeti, i onda će se broj kraljevah popuniti.)

Svetimir 15. kralj Slavjanah po svědočanstvu P. Kačića g. I. 720. je postao, i do g. I. 756. živio je. Od ovoga kralja p. Kačić ovako piše: „Svetimir, ili kako drugi hoće Zvonimir, stupivši na vladanje slavinsko, nehti u zlu naslědovat kralje prošastne: zašto tihost i dobrota, koja s njime rasti, čini ga pravo dělovati, koliko Kerštane toliko i svoje neznabožce ljubiti, i pravdu svakomu činiti. I tako počeše u vrěme njegovo Kerštani, koji se bihu po planinam, dubravam i špiljama razběžali, iz jamah izlaziti, koje kralj ovaj primi, pomilova, i dade jim svoja města, zemlje i kuće, da mogu slobodno stati, i svoj zakon obsluživati. U vrěme ovoga kralja hoti miloserdje Božje pogledati na ovi narod zaslepljeni, i u neznabožtvu otverdnuti, otvorivši njihove oči, da vide světlost prave věre; nadahnuvši mudroga Konstantina ili Cirila sina Leona Carigradjanina, da pojde u Bulgariu, i da slovinskomu narodu pripověda zakon Božji. Ovaj dakle došavši u Bulgariu, obrati većji dio puka na svetu věru; i budući poslě toga od pape zazvan, da u Rim dojde, valjadiše, da projde prěko Dalmacie. — Tako hoti Bog milostivi, neka slovinski narod i u Dalmacii poznade i primi zakon Isukerstov, kako i primi po pripovědanju naučnoga Cirila, koga rěči toliko krěpostne biahu, da u malo vrěmena ovi otverdnuti u nevěrnosti narod poznade put spasenja. Potle od istoga kralja bi lěpo primljen i poštovan, koga sin Budimir po hotěnju otca svoga primi sveto kerštenje, i bi zazvan na kerštenju Svetopelek t. j. děte sveto. Jeli se pak kerstio otac njegov Svetimir, ni-

Digitized by Google

jeli, nezna se temeljito. Potle toga mudri Ciril prenese u slovinski jezik sve pismo sveto, s kojim se i danas redovnici slovinskoga jezika služe. Pošavši do nekoliko vrěmena kralj Svetimir iliti Zvonimir s ovoga světa, na prestolje njegovo uzajde Budimir kralj." — Ovako P. Kačić.

Velika je smutnja medju pisci, koji slovinske dogodjaje ili od neznanja, ili hotomce tako su pomešali, da koi na dogodjaje, a najvećma na godine dogodjajah dobro nebi motrio, nikako na světlost nebi došo. Jerbo sina kralja Svetimira, kojega na kerštenju nazvao je Svetopelek, neznam jeli gerčki, jeli pako latinski pisci okrenuli i pisali su *Sveropolis*, kažući: da pod vladanjem njegovim, u vrěme Hadriana II. pape rimskoga sav puk jest se na věru Isusovu okrenuo i pokerstio. Jerbo pako Hadrian papa, kako Berti piše, vladanje zadobio je 10. měsec g. I. 867., i vladao je do g. I. 872. do měseca Septembra ili Oktobra: na ovaj način, tko je bio *Sveropolis*, kada je vladao, i kada su se oni Horvati opet pokerstili, koji potle Porge kralja ostaše. nikada nebi se moglo na kraj dojti, i naš starinski pisac Kačić na ovaj način bi morao lažac ostati, kako Platina, Blondo i Dandulo kod Lucia (*Lib. II. c. 3.*) izpisuju. Ali ja ću pokazati, da naš poštovani P. Kačić pravo je popisao, u slědećem poglavju. Sada samo napervo ću staviti, kako ovi dogodjaji, koje Kačić od Terbela bugarskoga vojvode, i od Svetopeleka piše, sudaraju se u godinah. Od Terbela bugarskoga vojvode piše Kačić, da on u vrěme Leona cara jest Arape pobio. Leo III. Isauro vladao je od g. I. 717. měseca Marcia, do g. I. 741. Iz dogodjajah znade se, da g. I. 718. u vrěme istoga Leona Arapi Carigrad su obsěli: dakle Terbelo godine iste mogo je Arape pobiti. Nadalje piše Kačić, da Terbelo potle toga zakon Isusov je primio, pokerstio se, i iz poniznosti kraljestvo stariemu sinu izručio pod ugovorom, da zakon suzderži, a on da je habit obuko. Sve ovo moglo se je pripetiti do g. I. 718., i Ciril mogo je naučati i pripovědati nauk Isusov u Bugarii, i potle g. 720., idući u Rim navratiti se u Dalmaciu, ondě sina kralja Svetomira kerstiti, i ostali puk naučati. Da pako naučanje Cirilovo moralo se je dogoditi stolětja VIII. a ne IX., to ću pokazati u slědećem poglavju. Iz ovih dogodjajah to moramo promotriti, da Ciril potle g. I. 720. morao je u Dalmaciu dojti, i život svoj valjada u Dalmacii sveršiti: jerbo sveto pismo, sve molitve i liturgie nije mogo u malo godinah prevesti, k tomu više vrěmena bilo je od potrěbe

Digitized by Google

Poglavje VIII.

Od dogodjajah Slavjanah pod kraljem Budimirom, iliti Svetopilekom, iliti Mislavom. Od g. l. 756. do g. l. 796.

Budimir po mojem broju 16. kralj Slavjanah od g. l. 756 — 796. je vladao. Od njega P. Kačić ovako piše: „Obraćenje srećno na svetu věru kralja Budimira i njegovih podložnikah uzrokova veliko veselje svemu kerstianstvu, navlastito otcu papi (koi je bio gledeć na dogodjaje po mojem umu Hadrian I., ravnajući cerkvu od g. l. 772—795.), koi s Cirilom posla tri verstna kardinala, t. j. mudroga Onoria i dva druga, da ga utverde u zakonu Božjemu, da se š njime poraduju, i da ga po običaju rimskom posvete i okrune. Došavši dakle tri rečena kardinala u Diokleu, gdě ovoga kralja přestolje biše, a drugi govore u Dalmu, koje se město sada Duvno zove, nemore se izreći s kojim veseljem njih kralj Budimir pričeka, s kakvim li poštenjem u grad uvede, u komu gradu bi od njih posvećen, i po običaju latinskom za kralja okrunjen. Poslě nego mu kazaše nauk kerstianski, posvetiše dva arcibiskupa i mloge biskupe njim podlozne; jednomu zabiležiše přestolje u Solinu, a drugomu u Dioklei. Solinskomu podložiše biskupe od Splěta, Trogira, Skradina, Zadra, Nina, Raba, Osora i Karka iliti Velje; a diokletanskomu bihu podložni biskupe od Antivara, Budve, Kottora, Dulcinia, Suazia, Skadra, Drivašta, Poleta, Sorbia, Bosonia, Tribinja i Zahulmia. Izveršivši dakle sva ova rečeni kardinali, vratiše se u Rim, ostavivši mudroga Cirila i š njim mnoge redovnike, koji imadihu po svim deržavam slovinskim hoditi, i nauk kerstianski novim Kerstianom kazivati. Kralj Budimir razděli kraljestvo slovinsko u mloge deržave iliti banovine, u koje postavi bane od svoga koléna, da na město kralja vladaju, i harač primaju. Kraljevo je 40 godištah i 4 měseca, pak pun dostojanstva pojde iz ovoga světa na bolji.“ Ovako P. Kačić. — Sada od potrěbe je pokazati: 1) jeli ovi dogodjaji pod ovim kraljem, i 2) jeli u ovo vrěme pripetili su se.

Da kraljestvo horvatsko jest u županie i banovine bilo razděljeno, to Porfirogenita svědoči, ali pod kojim kraljem, i u koje vrěme? od toga ništa nepiše. Medjutim za poznati starinska imena varošah i městah, ja ću popisati,

Digitized by Google

kako kod Lucia *(Lib. I. c. 13.)* nahodim. Najprie što pod Horvatsku je spadalo, Porfirogenita u občinskom izpisuje ovako: „Od Zentine (Cetinja, u staro doba Ilura) pako rěke Horvatska se počima, i prostira se pram moru do Istrie tiam medjašah, ili do Albuna (sada Albone) varoša, pram planini několiko takodjer dilje Istrie produljuje se, pram Centinu (Cetinju) i Hleveni (Hlivnu) sa Serblie krajinom se sastaje.“ Ovdě Porfirogenita samo Dalmaciu Horvatsku izpisuje, koju u ono vrěme kralj Budimir na županie je razdělio. Nadalje Porfirogenita *(c. 30.)* izpisuje: „Od Raguse Zahlumacah principovina počima se, i do Orontia potoka dosiže, strana pak morska Paganom, planinska, koja na sěveru jest, Horvatom, koja na čelu je, Serbljem granična jest“; t. j. Zahlumia principovina pram moru s Pagani, pram sěveru s Horvati, iz nad čela sa Serblji medjaši se. Od ovuda moraš misléti, da zato Pagani, Serblji i Panoni nisu bili razdruženi od Horvatah: sve ove krajine, kano i Liburnia i obědvě Panonie spadale su pod Horvate i kraljevinu horvatsku; ali ove sve krajine nisu okerštene, u ostalih pako nisu županie odredjene bile, dapače ostale su pod banovi iliti vojvodami, od kojih Porfirogenita nespominja, već samo Horvatsku u Dalmacii od Cetinje potoka pak uz more do Istrie izpisuje.

Ova krajina bila jest u jedanaest županiah razděljena, kojih imena jesu slědeća: 1) Hlevena iliti Hleviana (sada Hlivno ili Livno). 2) Tzentzina (Cetina). 3) Imota (sada Imotski. 4) Pleva (morebiti Plieva u Bosni. 5) Pesenta (u biškupatu tininskom). 6) Parathalassia (t. j. Primorska). 7) Brebera (sada Bribir). 8) Nona (sada Nin). 9) Tnina (sada Knin). 10) Sidraga (ovu Lucio u biskupii skradinskoj postavlja). 11) Nina (ovu županiu kako i druge neznа kuda bi metnuo). — Zatim boanus t. j. banus, naški ban derži Kribasu, t. j. Karbavu; Litzu, t. j. Liku, i Gutziku. — Nadalje Porfirogenita popisuje županie: Nona (što je morala biti različita od gornje), zatim Beligrad, Belitzin, Hlebna, Skordona, Stolpum, Tenin, Kori, Klavoka. Potlě toga imenuje Porfirogenita varoše i otoke, koji se u vrěme njegovo prava Dalmacia zvali se, kano: Rauzim, Ragusium, Aspalathum, Tetrauguria, Diodora ili Jadera (naški Zadar), Arbe, Bechla, Opsara. Ovo je bila Dalmacia, ostala Horvatska. — Dakle što u vrěme Porfirogenite pod Dalmaciu je spadalo, valja dobro pamtiti, samo slědećih 7 varošah kod mora: Dubrovnik, Splět, Trogir, Zadar, Rab, Kark i Osor. U ovih 7 varošah stanovali su Rimljani poměšani sa starinskimi Iliri, poslě Dalmati zva-

Digitized by Google

uimi. Ovi varoši više putah pod vladanje gerčkoga carstva spadoše, i najkasnie od Slavinah Horvatah predobljeni i jako porušeni bili su, jerbo se nisu z dobra hotěli poddati. Ali i ovi varoši spadali su pod vladanje Horvatah u vrěme kralja Svetopoleka ili Budimira, od kojega dogodjaje sada popisujem: jerbo kako gori iz Kačića viděli smo, bili su biskupati u njih podignuti. Ovdě moram moje čitatelje opomenuti, da varoš Splět jest někadašnji glasoviti varoš Salona, u kojem Dioklecian car rimski i drugi carevi više putah stanovali su. Ovaj varoš Salona bio je od Gotah i Vandalah predobljen, ali ne porušen; u vrěme Justiniana stariega bio je po izdaici Mundu kralju Getah spomenutomu caru opet izručen, u vrěme pako Mauricia cara Gerkom otet po lukavštini Avarah, koji su se u njem bili takodjer nastanili. Ali u vrěme Heraklia cara, kada su Horvati sa starinskimi Gepidi t.j. Slavini združeni, Avare preobladali: onda i varoš Salonu, jerbo drugačie nisu mogli predobiti, porušili, i s drugimi takodjer gori spomenutimi varoši, koje Gerci Dalmaciom zvahu, osvojili su; zato samo onih sedam varošah od sve Dalmacie je pod gerčkom vlastju najdulje ostalo. Ovako sada znademo, što se pod imenom Dalmacie razuměti mora, kada od nje u potlašnjih dogodjajih razgovor dojde. Splět pako poslě ime je zadobio od istih varošanah svojih, koji su se bili razběžali po otocih i špiljah morskih, i potle několiko vrěmena, kada su se Slavi umirili, po nagovoru Severa, kojega su drugi varošani poradi roda i mogućtva velikoga zvali, u podertine varoša povratili su se, i bogatii počeli su ob svojem trošku kuće opravljati, ostali siromašii pako u dvor cara Diokleciana, u tornove okolo sazidane i pod kube se nastaniše. Jerbo pako grad, kojega Dioklecian car dao je iz nad mora za sebe i svoje dvorjanike sazidati, biaše prostran, i latinski zvao se je *spatiosum palatium:* od ovuda onaj potle varoš nazvan jest *Spalatium,* jerbo varošani, povrativši se potle porušenja onamo, zval su ona města, gdě su stanovali Spalat. Ovako Porfiro-i genita *(c. 10.)* kod Lucia *(L. I. c. 10.)*, gdě takodjer izpisuje zidine istoga grada: da su bile iz rezanoga, dva lakta dugačkog, a jedan lakat širokoga kamena sazidane, koje veliko rezano kamenje nije bilo svezano vapnom ili krečom i pěskom, već gvozdenimi spojami, koje su u kamen utopljene i olovom zalěvene bile. Ovako jake zidine, koje zmožnost rimsku očitovaše, Slavini, nemogući drugač grada osvojiti, porušili su. Što sila čověčanska nerazori!

Od ove Dalmacie piše nadalje Porfirogenita ovako:

Digitized by Google

„I ovih (varošah) stanovnici do dana današnjega zovu se Rimljani. Otoci mali pod Dalmaciu (razumij gore spomenutih sedam varošah) spadajući jesu tiam do Mletačke, gusti i premlogi tako, da ondě ladje morskih valovah neboje se; iz medju kojih jedna jest varoš Vekla t. j. Velja ili Kark; druga Arbe sada Rab; tretja Obsara sada Osor, a četverta Lumbrikata sada Vergeda, koje sve do dana današnjega imadu stanovnike. Ostale brez stanovnikah puste varoše imadu. kojih ova jesu imena: Katautrebeno sada Uljan; Pisuh sada Sale: Selbo sada Silba; Skerda sada Skarda; Aloip sada Lujbo; Skirda sada Scherda; Kissa sada Pag; Pirotima; Meleta sada Melada; Estiuniz sada Sestre; i ostale mloge, kojih imena neznadu se. Ostali pako varoši, koje u okolišu na kopnu rečeni Slavini posěduju, jesu pusti, i stanovnikah neimadu.“ Ovako Porfirogenita piše. Od ovuda vidi se, da koja god města od Gerkah ili Rimljanah bila su nastanjena, da ona su pusta ostala: jerbo Slavini niti Gerke, niti Rimljane medju sobom nisu terpěli, zašto su bili nevěre, izdajući města i varoše, kako bila je zgoda, gerčkomu vladanju. Drugi uzrok od toga bio je, jerbo Slavi biahu neznabožci, i nemogoše se s Kerstiani terpěti, odkuda Slavini istu svoju bratju kerštenu progonili su, što je bila njihova velika nesrěća, jer po tom najviše sami sebe oslabili su. Nadalje Porfirogenita izpisuje *(c. 36.)* županie i otoke Narentanah, t. j. onih Slavjanah, koji su prěko Neretve potoka stanovali, i koji, što nebiahu keršteni onda kad drugi Serbljі, zvali su se Pagani. — Zatim Porfirogenita piše: „Imade Pagania varoše naseljene. Mokro, Verulia, Ostrog i Labinetza. Neretvani imadu i otoke velike, jedan koi Kurkra ili Karkar zove se; drugi Meleta, Mlit; tretji Phara sada Hvar; četverti Bratzes naški Brač: ali jma i drugih otokah, koji na Pagane nespadaju, kano: Hoara, Iis sada Vis, Lastovon sada Lastovo. Od ovih *(c. 30.)* ovako piše: „Od Orontia potoka Pagania počima, i proteže se do Cetinje potoka, pa županie tri imade: Arastorzu, Meru i Dalen. Arastorza i Mera kod mora su, njihovi stanovnici mrěžami ribe hvataju, i od toga žive. Dalen pako daleko stoji od mora; stanovnici od poljodělanja žive, i imadu 4 otoka: Meletu, Kurkuru, Bratzo i Pharu, svi najlěpši i najplodnii. Varoše imaju takodjer puste i bare mloge, kod kojih stanuju: hrane marvu, od koje živu.“ Ovi Pagani u vrěme Svetopeleka nisu bili keršteni, već kasnie

Digitized by Google

devetoga stolětja, što ćemo potle viděti. Sada imadem pokazati: da drugo kerštenje Slavjanah ili Horvatah (jer pervo je bilo pod Porgom kraljem) jest se pripetilo pod Budimirom ili Svetopelekom od g. I. 772—798., kada kralj je umro: ovo pako u slědećem poglavju vidět ćemo.

Poglavje IX.

Od vrěmena, u kojem Horvati, koji su u neznabožtvu bili, po drugi put okeršteni su.

Kako su Horvati u vrěme Heraklia cara Avare preobladali, i někoji izmed njih potle g. I. 641. okeršteni bili, to smo u pervašnjih poglavjih iz Porfirogenite čuli. Jerbo pako isti pisac mloge dogodjaje Horvatah, koji dogodjaji za čitava stolětja medju sobom se razstaju, samo spomence je popisao: od ovuda je slědilo, da někoji drugi pisci, kako kod starinskih brez reda i uspomene godinah našli su, opet brez reda i u drugo vrěme pripetjenje dogodjajah popisavši, dogodjaje u sebi istinske u veliku smutnju i dvoumnost metnuli su. Ovako Porfirogenita popisao je županie, varoše, otoke i někoja města horvatska. Ali kada i pod kojim kraljem ovo razděljenje kraljestva horvatskoga jest se pripetilo, nije popisao, morebiti zato: jerbo ovo pokerštenje Horvatah, i razděljenje njihove kraljevine nije s dopuštjenjem cara gerčkoga pripetilo se; zaštobo kralj Budimir ili Svetopelek, oliti Mislav, kako ćemo dalje viděti, već u dětinstvu okeršten, od učenoga Cirila u nauku kerstianskom podučen, zmožan i jaki, hoteći svoj puk u spasonosnom zakonu po svetom kerštenju utemeljiti, nije trěbovao gerčke pomoći. Ovo neka bude kako mu drago, pisci ovaj uspomene vrědan, i za narod horvatski glasovit dogodjaj spominjaju, ali tako poměšano, da težko istinu ovu mogao sam izkopati. Lucio (*L. II. c. 3.*), kada je Platinu, koi od kerštenja Horvatah piše, provuko, da on onaj dogodjaj iz Blonda je izpisao, istoga Blonda rěči popisao je ovako: „Kaže Blondo (*L. III.*): Benedikta V. i Leona IX. pape vrěmena produljuju se: mloge u Latinskoj spoznali smo dogodjaje, koji ne samo uspomene, nego dugoga i najizverstniega pripovědanja biahu najvrědnii, samo da bi jih pisci marljivie bili popisali. Jer Slavi protěrali su iz Latinske zemlje Saracene, koji su kod Gargana sěděti, i iz onoga města, kano najbližniega do sipontinskoga primorja, veliku Latinske stranu robiti

Digitized by Google

običavali. Ovi pako (Slavi) bili su, kojih smo pokazali, da su pod Sveropilom Dalmacie kraljem, u vrěme Adriana II. pape kerštenici postali; u kojem boja dogodjaju, da Slavini veliko Saracenah ražanje načinili su, pripověda se. Pod kojimi Sveropilovimi vojvodami, i u kojem městu se je to dogodilo, nigdě nismo mogli najti.“ U pervašnjem pako poglavju, *(L. II.)* gdě Blondo Bulgarah pokerštenje je popisao, govori ovako: „I Sveropil Dalmacie kralj s podložnim sebi narodom slavinskim onda stopram na Isukerstov zakon okrenuo se jest. U ono vrěme načinjeno je kraljestva Dalmacie razděljenje, kojih stranah ili krajinah imena i u našem sada vrěmenu spominjaju se. Zašto Dalmacia starinskog imena, krajina perva od Gerčke, od iztoka Macedoniu, od zapada Istriu, od poldana More Adriansko, od sěvera Panoniu je imala (ovo su medjaši Dalmacie u vrěme Rimljanah bili). U novom pako razděljenju *a campis Dalmatiæ*, t. j. od polja, gdě je sada varoš Dalma ili Duvno do Istrie tiam, Horvatska Běla; od istoga pako varoša Duvna do Drača tiam, Horvatska Cervena; i pram planini, iz one strane potoka Drine tiam do Macedonie Rascia, iz ove pako strane potoka Bosna zvala se je. Jest medjutim vrěmena našega navada, da sva ona Dalmacie někadašnje strana, koja pram moru leži, Dalmacia; što god pako od nje berdine, i medju njima ravnice zasižu, Horvatska zove se, i da Rascia i Bosna za krajine Horvatske derže se.“ Ovako Blondo; doista po mojem umu jako lěpo, samo što je tiska pogrěška mogla biti, da je ime kralja napisao Sveropil, što bi morao bio pisati Svetopil, od slavinske rěči Svetopilek ili Svetopile; jerbo Slaveni děte običavaju zvati pile. Dakle iz pogrěške ili rukopisa ili tiska, slovo *t* jest okrenuto na slovo *r*, što se je lahko moglo zgoditi. Drugo je falio, što je one dogodjaje pripisao vrěmenu Hadriana II., koji su se dogodili u vrěme Hadriana I., što takodjer, kako svaki učeni more spoznati, moglo se je lahko dogoditi. Lucio pako nemotreći ništa, jeli Blondo pravo ili krivo pisao, veli: da Blondo ova, kako i imloga druga, iz rukopisne kronike Danduła vojvode mletačkoga je izpisao.

Dakle od potrěbe je sada rěči Dandula popisati, kako ih je Lucio u istom poglavju popisane ostavio i na světlo dao. — Dandulo ovako veli: „Ursus Participacio načinjen je dužde iliti vojvoda g. I. 874. U isto vrěme Konstantin rodom Tesalonianac, kojemu papa ime Ciril je dao, čověk katolik, u božanstvenih pismih naučan, i u različnih jezicih uvěžban, kralja bugarskoga s pukom njegovim na věru

Digitized by Google

je okrenuo. Na propovědanje ovoga blaženoga Cirila primio je věru katoličansku sa svim svojim pukom i kralj dalmatinski Sveropol, koi je svoje pokoljenje vodio od Odrila, rodjenoga brata gotskoga kralja Totile, na što je od Honoria kardinala, poklisara apostolskoga prestolja, s pomoćju pravověrnih biskupah i vlastnikah Mihaila cara carigradskoga, od kojega kraljestvo svoje je primio, na polju Duvnu (Dalma) krunjen, i kraljevinu svoju na četiri strane razdělio. Jest pako Dalmacia perva od krajinah do Gerčke, koja imade od istoka Macedoniu, od zapada Istriu, od poldana More Adriansko i otoke liburnianske, od sěvera pako Panoniu, koja je stran Misie. Dakle od polja Duvna do Istrie Horvatsku Bělu je nazvao, i opet od rěčenoga polja do Drača Horvatsku Cervenu; pram berdinam od potoka Drine do Macedonie Rasciu; i krajinu iz ove strane rěčenoga potoka Bosnu je imenovao. U svakoj deržavi župane je naredio; u Saloni i u Dioklei arcibiskupe, u ostalih pak varoših kraljevine svoje biskupe, kako od starinah (t. j. u vrěme Rimljanah) bili su, je postavio. Sada pako sva primorska strana zove se Dalmacia, a berdine Horvatska. — Ovaj blaženi Ciril skoro svih Slavjanah nazvan jest Apostol: jerbo ove na věru je obratio, i božanstvene rěči i službu Božju na slavinski jezik jim je preneso.“ — Ovako Dandulo; ali Lucio nemotreć ništa, jeli pravo ili krivo pisao, potvorio je Dandula, da je ova iz Dioklea prepisao, koi dogodovštinu od kraljevah Dalmacie je spisao, koju Mauro Orbin u svojoj knjigi s nadpisom: *Il Regno delli Slavi* g. I. 1601. na světlo je dao. Za pokazati, da je ovo istina, bio bi morao iz Dioklea takodjer rěči dovesti, što je ovaj od istoga kralja Dalmacie Svetopila popisao, da bi se znalo, jeli Diokleas pravo ili krivo pisao; ali Lucio to nije hotio, ili morebiti Dioklea nije niti čitao, već on iz daleka iz Porfirogenita, koi od Sfendopluka (Svatopluka) moravskoga kralja *(c. 41.)* spominja, tersi se pokazati: da Diokleas čuo je pripovědati, kako Sfendopluk bio je kralj zmožan, i kako pod njim po Metodiu i Cirilu svi puci moravski i panonski na zakon Isusov bili su obratjeni. Od ovuda, piše Lucio, Diokleas izmislio je kralja Dalmacie pod imenom Sveropola, i da ovaj kralj razdělio je svoju kraljevinu. — Neka bi to bilo, što doista nijedan pošten dopustiti neće, da bi presbiter Diokleas takove dogodjaje, za prevariti sav svět, bio izmislio: ali čudo mi je, kako Mauro Orbin, Dandulo, Blondo i Platina ovakove od Diokleasa izmišljene pripověsti hotěli su poprimiti, i budućemu naraštaju kano istinske dogodjaje

Digitized by Google

ostaviti. Odkuda kazati bi se moralo: da svi gori spomenuti učeni pisci ništa nisu razuměli, niti nijednoga drugoga pisca, što se ovih dogodjajah dotiče, nisu čitali, osim samoga Diokleasa. Što doista nije razložno samo pomisliti, a kamoli učenomu světu na pismu ostaviti. I ako je to istina, što Lucio od vrědnih gori spomenutih pisacah piše, neznam, kako istomu Luciu bi se věrovati moglo, kada on sam u mnogih dogodjajih za svědočanstvo gori imenovane pisce navodi. Što pako Lucio piše, da je Diokleas iz dogodjajah Sfendopluka kralja moravskoga izmislio, pověrovano kazati mogu, da Diokleas, kada je od Svetopileka kralja dalmatinskoga, a sina Svetimirova pisao, ni na paměti nije imao Sfendopluka kralja moravskoga; jerbo dogodjaji jednoga od dogodjajah drugoga nadaleko razstavljeni su, i svědočanstvo, koje Lucio iz knjigah Ivana VIII. pape Metodiu arcibiskupu pisanih (*Epist. 195. & Epist. 247.*) izvodi, na samoga Metodia spada: ondě od Cirila nikakova spomenka neima. Nadalje isti Porfirogenita razděljenje Dalmacie, kako u pervašnjem poglavju viděli smo, pověrovano svědoči. Lucio takodjer sam iz privilegiah kralja Terpimira pověrovano pokazuje: da prie nego se je osmo stolětje doveršilo, kraljevina Horvatah bila je na biskupie razděljena.

Zato čudim se, kako mudri Lucio, koi tako ružno Diokleasa je provuko, barem iz dogodjajah nije mogo na onaj svim učenim pristojan način dojti: da jerbo biskupi na sverhi stolětja VIII. već u Dalmacii bili su, indi i razděljenje kraljevine na biskupie VIII. stolětja moralo je biti. Dakle i pokerštenje kralja horvatskoga i ostalih većom stranom Horvatah prie još moralo se je dogoditi; dakle i učeni Ciril morao je osmoga stolětja kralja Svetopileka, dok je još dětetom bio, kerstiti, narod horvatski u věri i nauku Isusovom naučati, sveto pismo i ostale molitve na službu Božju spadajuće u jeziku slavinskom popisati; jerbo drugačie popi, diakoni i biskupi nebi bili mogući u narodnom slavinskom jeziku službe Božje obslužavati. Dakle napokon Diokleas pravo, istinito i velike od svih Slavjanah hvale vrědno je popisao, kada nam je na pismu ostavio, da kralj Budimir, sin Svetomirov, koi je od blaženoga Cirila na kerštenju po volji otca Svetopilek t.j. sveto dětc imenovan, i koi je morebiti prie Mislav zvao se, vladajući od g. I. 756—796. svoju kraljevinu na županie i banie u světovnom, u duhovnom pako obziru na arcibiskupie i biskupie razdělio je; jerbo da je istinsko što je ostavio, to će pismene povelje iliti diplome kraljevah sverhu doba-

Digitized by Google

rah imanja i posědovanja, arcibiskupom, biskupom i bratji redovnikom za njihova i njihovih cerkvih i manastirah uzderžavanje podarenih, pokazati. Odkuda već sada od potrěbe jest, istu pismenu povelju, kako kod Lucia (*L. II. c. 2. pag. 60.*) nahodim, u narodnom našem jeziku pobilježiti, koja ovako glasi:

„Iz registra poveljah arcibiskupata spalatskoga. U ime Otca, i Sina, i Duha svetoga. Kada vladaše u Talianskoj najbogoljubnii Lotario kralj franački, god. harača 15., dana 4. Marcia. Buduć da su od postanka světa kroz sva vrěmena različna děla postala i minula, i druga za drugimi slědila, mi jih očima pameti vidimo, a rukama věre deržimo, i ništa tělesnimi udi viděti ni čuti drugo nemožemo, nego ona, koja nam se pred oči stave, i pismah ćutjenje pred oči postavi. Odkuda ja premda grěšnik Tirpimir vojvoda (kralj) Horvatah s pomoćju milosti Božje, neznajući dana niti ure smerti, koje neznade čověk, brižljiv veoma za dušu moju, iz skupnoga věća sa svimi mojimi župani podigo sam manastir, i ondě skupštinu duhovne bratje naměstio sam, kojih marljivimi zavěti i mlogimi molitvami prosti bi od grěha pred Bogom postali. Na ovo prignula nas je pamet naša, da cerkvi iste skupštine nešto u potrěbnih na službu stvarih poklonimo. Jerbo pako nebi dosta srebra za načiniti iste posude: uzajmio nam je Petar salonitanske cerkve arcibiskup i ljubezni kum jedanaest funtih srebra. Poradi ove stvari hotěli smo veselim serdcem dati štogod, i nećemo uzkratiti ljubavi Vašoj, na koja on je odgovorio: hoću gospodine i kume, da pervo što god za moje vlastite novce, ili što poklonjeno je u negibućih i gibućih na svetu mater cerkvu, t. j. u Lasani i Turgari sa slugami i služkinjami — u majuru se zaderžavajuća, po posebnovlastnoj povelji Vaše Izvišenosti svetoj salonitanskoj cerkvi zvanoj prikazana za uvěk ostanu. Zatim, da na rěčenu mater cerkvu, koja metropolitanska tiam do Dunava i skoro po svoj kraljevini horvatskoj jest, i za spasenje duše Vaše, roditeljah ili věrnih Vaših, i za uzajmeno srebro, da dadete cerkvi blaženoga Jurja, u městu, koje se zove Putalio, sva koja sada derži posědovanja, sluge jakodjer i služkinje, koja pod Mislavom kraljem, kada ista cerkva posvećena vidi se, od istoga kralja blagodarno bila su poklonjena. Na jednaki način, da ono nadarenje po Vašoj posebnovlastnoj povelji takodjer potverdi se, preponizno molimo. — Takova budući našoj dopadnosti napervo stavljena, na sverhu obećali smo, da u pervašnjoj pravici ostanu stvari, sadašnju našu odluku

Digitized by Google

u posebnovlastnu povelju popisati zapovědali smo, t. j. tako samo, da kupljena za novce izpod medjašah naših, u spomenutih městih na uvěke poklonjena posěduje rečena već sveta cerkva, i od nikoga neuznemiri se.

Najposlě pako gori spomenutu cerkvu od kraljevskoga zemljokraja, od istočne i zapadne strane, od pećine berda tiam do mora, od obidvih stranah medjaše s kameni i gvoždjem zazlamenovane, izpod kojih medjašah ničija neleži zemlja, blagodarno nadarivamo, i ovo na povećanje svete salonitanske cerkve povećajući potverdjavamo, i svake godine od svakoga ploda zemlje iz majura našega, koi Klusan zove se, desetine da se dadu na spomenutu cerkvu, koje predměstnik naš Mislav davati je počeo. Ako pako tko od zgora napisanih, štogod po nadahnutju Božjem i ljubavi Svetih podžeženi prikazali smo, dali smo, i na potle nepretergnjeno potverdjena ostati odsudili smo, za manastir svetih mučenikah Dominia, Anastasia, Kuzme i Damiana, ako velimo, tko oteti, ili uzeti, ili po sili suprotstati podstupi se: serditost gospodina Spasitelja i svih Svetih, prokletstvo takodjer 318 Otacah s nerazvezljivim prokletstvom Maranata neka zavezan ostane; neka se razděli i oddruži po Božjem sudu od pokolěnja, od domoAine, žene i dětce, koi podstupi se poklon naš već načinjen i prikazan, preuzetno od svete matere Cerkve oduzeti. Patit će se dakle onaj, kada pravdali se š njim budu naměstnici svetih duhovnikah živućih s milostju kraljevah nadarenih, koi god toliko veliku pogrěšku učini, iz mertvih pozaboravi se, i na sudnjem danu velikoga propitanja s vragom i njegovimi cernimi Andjeli i s Judom Iskariotom Isukerstovim izdaicom u ognju paklenskom neka se nadari, gdě vatra nikada nepogasi se, i cervi zločinacah nepoginu. — Načinjeno u městu, koje se zove Bijać, u vrěme gore spomenuto, i sa svědokah znanjem, nazočnostju, občinskim savětom i voljom potverdjeno.

Zlamenje rukom sam svojom Tirpimir kralj, ove stvari poklonitelj i početnik.
Zlamenje rukom Komicini Župan svědok.
Zlamenje rukom Pretilia Župan svědok.
Zlamenje rukom Nemuslo Župan svědok.
Zlamenje rukom Zarsata Župan svědok.
Zlamenje rukom Lodovico Župan svědok.
Zlamenje rukom Ozanulo s bratom.
Zlamenje rukom Negucia posteljnik svědok.
Zlamenje rukom — Župan svědok.
Zlamenje rukom Potecano svědok.

Digitized by Google

Zlamenje rukom Zatimustlo svědok.
Zlamenje rukom Damaj svědok.
Zlamenje rukom Dominik Kapelan svědok.
Zlamenje rukom Cipriano Presbiter svědok.

Ja Martin Misnik Kapelan po zapovědi gospodina moga kralja spomenutoga odredjen pisao sam, rukom vlastitom posao doveršio sam, i zlamenje rukom načinio sam.

Ova su imena slugah od Masaro, koji spadaju na svetu mater Cerkvu B. Domnia, da znadete broj njihov, jesu najprie: Karento, Postelio, Nasezaj, Damaciai, Ilena i Trubasa; ovi sa svojimi ženami.

Ostali pako sedam, kojih imena jesu: Ljutamir, Strehemil, Nedamuslo, Tesina, Luteciai, Keustiko.“

Dragi čitatelju! što u naš jezik iz latinskoga iliti diačkoga prevedeno čitaš, morebiti viděti će ti se neskladno, ali věruj meni, da i u latinskom toliko ima nesklada, da se mlogi izgovori razuměti nemogu, Početak u latinskom glasi ovako: *Ex Registro Privilegiorum Archi-Episcopatus Spalatensis.* Kako sam ove rěči u našem jeziku izgovorio, vidio si, ako ti za volju nije, a ti popravi. Ostala u gori popisanom privilegiumu svaka sam nastojao tako na naš jezik okrenuti, da se razumě, oda šta privilegium govori. Za našu korist i znanje očituju se svaka zadosta, navlastito znade se: vrěme, kada ovaj privilegium jest pisan, arcibiskupat spalatski, na kojega korist isti privilegium jest sastavljen, i manastir, kojega je kralj Terpimir podigo na poštenje svetih mučenikah Domnia i Anastasia, Kuzme i Damiana, premda město, gdě je ovaj manastir podignut, neočituje se. Nadalje iz ovoga privilegiuma znade se, da pod arcibiskupat spalatski spadala je sva gornja Horvatska do Friula ili Furlanske, i tiam do Dunava. Od ovuda opet izvodi se, da je Kačić pravo razdělenje arcibiskupatah i biskupatah u kraljestvu horvatskom iz Diokleasa popisao. Ali bilo kako mu drago, to se iz gori popisanoga privilegiuma spalatskoga biskupata znade, da Horvatska u vrěme Terpimira kralja jest do Dunava pružala se, i da kralj Mislav iliti Svetopilek, koi je pred Terpimirom vladao, biskupate je podigo, i horvatsku kraljevinu na biskupie razdělio: jerbo u gori spomenutom privilegiumu očito se piše: da u vrěme Mislava kralja arcibiskupat spalatski jest podignut, da cerkva spalatska jest posvećena, i da Mislav kralj desetinu od svakoga ploda zemlje iz majura svoga Klusan zvanoga za uzderžavanje cerkve spalatske je odredio, koju desetinu i Terpimir kralj jest potverdio, gdě isti Terpimir Mislava svoga predměstnika,

Digitized by Google

sebe pak naslědnika izpověda. Odkuda pověrovano slědi, da medju njima nijedan kralj nije živio Jerbo pak izpověda: „koje desetine predměstnik *(antecessor)* naš davati je počeo," — na bělodanu jest, da Mislav, kako god je biskupate podigo, ovako je za uzderžavanje biskupah, cerkvih i cerkvenih službenikah desetinu po svoj kraljevini odredio, pa da se nebi koji već pokeršteni župani i ostali podložnici tomu suprotivili, zato kralj sam drugim za dobar izgled, od svoga majura Klusan zvanoga arcibiskupu spalatskomu, kano pervomu u kraljevini, desetinu jest podario i davati počeo. Sverhu ove desetine, kano i sverhu ostalih gibućih i negibućih imanjah i dohodakah, Petar arcibiskup salonitanski ili spalatski molio je od kralja Terpimira, da on sva ona, koja kralj Mislav salonitanskoj cerkvi je poklonio, sa svojim kraljevskim privilegiumom potverdi, što takodjer je zadobio, kako smo gori viděli. — Sada od vrěmena, u kojem ovaj privilegium je pisan, moram izvědati. Pisan je 15. god. Lotaria kralja od Italie. Lucio izvodi, da je 15. godina kraljevanja Lotariova bila g. I. 838., ali ovo stajati nemore: jerbo g. I. 838. Lotario bio je ošišan, i u manastir zatvoren. Nadalje Berti *(ad Sec. IX. c. 5. nota 2.)* piše: da Lotario g. I. 817. bio je od otca za Augusta nazvan, i za kralja od Italie podignut, i da potle g. I. 823. car je postao; ako dakle g. I. 817., kada je kralj od Italie postao, pridade se 15, iztiče g. I. 832., kada gori spomenuti privilegium dana 4. Marcia je pisan. — Pitanje sada more se postaviti: jeli Terpimir po smerti Mislava kralja taki na prestolje kraljevsko stupio, i jeli on iz pokolěnja Mislava kralja, ili morebiti iz drugoga bio. Gori spomenuti Dandulo piše: da je Svetopilek iz pokolěnja Odrila t. j. Ostroila, rodjenoga brata Totile bio; odkuda on to imade, ja neznam. Terpimir u gori popisanom privilegiumu Mislava samo svojim predměstnikom zove, odkuda bi se misliti moralo: da mu Mislav ništa u rodu nije bio; i da on po smerti Mislava nije taki na prestolje kraljevsko stupio, isti dogodjaji ovoga VIII. stolětja pokazati će; jerbo na početku stolětja IX. četiri vojvode u Horvatskoj napervo dolaze. Ništa indi pověrovano kazati se nemore, što se pokolěnja Terpimirova dotiče. Ovo indi iz gori popisanih istinsko znademo:

I. Da podignutje biskupatah, i razděljenje horvatske kraljevine na biskupie, županie i banie jest se dogodilo od g. I. 756—796. Dokaze, za ova uistiniti, ja ove napervo stavljam: 1) Iz gori popisanoga privilegiuma pověrovano znade se, da je Terpimir bio kralj Horvatah ili Slavjanah

Digitized by Google

g. I. 832. 2) Znade se, da pred njim bio je kralj Mislav, koi arcibiskupat spalatski, i jerbo arcibiskup brez podložnih biskupah nazvati se nemore, dakle i ostale biskupate je podigo, i s dohodki nadario. 3) Da u vrěme Terpimira kralja već bili su župani, koji su se u privilegiumu podpisali, dakle već prie pod Mislavom bilo je kraljestvo na županie razděljeno.

II. Da prie nego su biskupati podignuti, i služba Božja po zakonu Isusovom obslužavati se počela: morala jest veća strana županah, poglavicah i puka u nauku kerštanskom podučena biti, i potle se kerstiti. Nadalje očito je, da prie nego se je počeo nauk kerštanski pripovědati, svete mise i služba Božja u materinskom slavinskom jeziku služiti: morala su se sveta Evangelia i ostale na službu Božju spadajuće molitve na slavinski jezik prenesti. Odkuda opet brez svake dvoumnosti slědi: da učeni blaženi Ciril, koi se od svih pisacah za Apoštola horvatsko-slavinskoga naroda u starinsko-slavinskom registru izpověda i piše, morao je prie Terpimira kralja, i prie nego arcibiskupie i biskupie bile su podignute, po slavinskih krajinah naučati; da pako naučao je, to još i dan danas u Dalmacii i u Serbskoj običajne Mise i molitve svědoče. Ova tako naravski svezana jesu, da jim nijedan istine ljubitelj zabaviti ništa nemore. Jerbo pako dogodovština spominja silne rate, koje puk ovaj horvatski s Bugari združen, i s Karlom Velikim zapadnoga carstva nazvanim carom, i s carevi gerčkimi istočnoga carstva od g. I. 788. započeli su deržati, i do g. 1. 826. junački tako suzderžali su, da potle mlogih težkih i kervavih ratovah najposlě sve sile zapadnog němačko-franačkoga i gerčko-istočnoga carstva savladavši, sebe u pervašnje samovladanje postavili su: od ovuda slědi, da Mislav kralj horvatski od otca svoga Svetopilek iliti sveto děte nazvan, morao je prie g. I. 788. biskupate podignuti, i kerštenje svoga puka od rimskoga pape izprositi. — On sam pak bio je u vrěme Hadriana I. pape, koi od g. I. 772 — 795. cerkvu rimsko-katoličansku je ravnao, po trih kardinalih krunjen: odkuda znade se, kada vojvode horvatski od istoga pape rimskoga na kraljevah dostojanstvo bili su podignuti. Da pako u vrěme Hadriana I. već bili su kardinali, to svědoči Berti, koi piše *(ad Sec. VIII. c. 1.)*: da Stěpan III. papa rimski, koi pred Hadrianom od g. I. 768—772. cerkvu je ravnao, sedam kardinalah biskupah je načinio i posvetio, od kojih trojicu mogo je Hadrian I. papa rimski poslati u Dalmaciu za okruniti kralja Mislava, i za posvetiti arci-

Digitized by Google

biskupe i biskupe. Ova indi sva s istimi dogodjaji i s vrěmenom slažu se, i lahko se od ovuda ona pogrěška zpoznati more, iz koje tolika smutnja medju pisci je postala. Rukopis naimre ili tisk lahko je mogo na město Hadriana I. staviti Hadriana II. Ali vrěmena medju njima jesu nadaleko razstavljena, i dogodjaji mlogi dogodili su se, koje ako bi tko hotio s vrěmenom sastaviti, pao bi u smutnju, iz koje se nikako nebi mogo izkopati.

Sada bi morao dogodjaje bojevah popisati, za pokazati, da pokerštenje naroda horvatskoga, podignutje biskupatah, okrunjenje kralja Mislava, i posvećenje biskupah od g. I. 784 — 832, kada je vladao kralj Terpimir, nije se moglo poradi ratovah pripetiti: u vrěme bo rata ovakova razredjenja i sveta děla naravski nemogu se dělovati. Jerbe pako dogodjaji horvatski s dogodjaji bugarskimi kanoti lanac skupa svezani su, buduć da mi Horvati većom stranom naše pokolěnje, našu slavu i naše samovladanje zadobismo, i njihovom pomoćju u svako vrěme suzderžasmo: zato vrědno je njihove kralje spomenuti, da se znade iz njihovih dogodjajah, koje u kratkom naši domaćine P. Kačić i P. Kanižlić nam ostavili su, što, i u čemu oni nam u ovo vrěme na pomoć su bili. Zatim, jerbo naši dogodjaji s carstvom gerčkim i s carstvom zapadnim Frankah počeli su se u ovom vrěmenu jako měšati: zato prie nego na iste dogodjaje dojdem, popisati ću najprie u slědećem poglavju kralje bugarske i njihove dogodjaje do g. I. 832. Zatim izpisati ću care gerčke do iste godine; najposlě pako kazati ću, kako se je merovingsko pokolěnje u Galii doterglo, i franačko u Pipinu započelo; koja sva su se pripetila VIII. stolětja. I onda ću opet u posebnom poglavju početi Karla Velikoga i sina njegovoga Ludovika dogodjaje pisati, koji na našu dogodovštinu mlogo spadaju.

Poglavje X.

Od kraljevah bugarskih nadilje, i od carah carigradskih do g. I. 832.

Pokazao sam u pogl. V., da Jasen 4. vojvoda bugarski Leonu III. caru gerčkom u pomoći bivši, od njega kraljem nazvan je bio, od kojega vrěmena bugarski vojvode kralji su se zvali: dakle slědi

Dobre kralj 2. bugarski morao je potle g. I. 718. po-

Digitized by Google

stati, ali pravo neznade se, koje godine je postao. Od njega i slčdećih P. Kačić ovako piše: „Po smerti Jasenovoj bi okrunjen za kralja bugarskoga Dobre, koi imade rat s cesarom gerčkim. Puno putah dobi cesara, ali puno putah bi od njega i dobiven: zato Bugari, koji se bihu naučili vazda dobivati, a nigda gubiti, počeše Dobru zlo gledati i nenaviděti, misleći, da od kralja u boju izlazi vazda srěća i nesrěća. Hoteći se dakle Dobre pomiriti s cesarom, Bugari nedadoše ni progovoriti, jer se njim činjaše velika sramota mir pitati od koga; ma nastojeći kralj o miru, bi od Bugarah ubijen sa svimi onimi, koji bihu od njegova roda i plemena, učinivši za kralja ovoga, koi slědi.“

„Teleucio kralj 3. bugarski, koje godine je postao, nezna se. Ovaj kralj biše mladić od 30 godinah, kada stupi na kraljestvo bugarsko. Ma u vojevanju biše puno nesrětan, jer pobivši se s cesarovom vojskom na polju, koje se zove Anhialo, bi njegova vojska razbijena i izsěčena, da se broja nezna, a mnogi takodjer u robstvo odvedeni. Koje zlo viděći Bugari, koji bihu od sablje gerčke utekli, misleći, da je od toga zla uzrok kralj, skočiše kano pomamljeni, ubiše kralja svoga Teleucia, i drugoga okruniše.“

„Sabin kralj 4. bugarski, koje godine je vladao, neznade se. Viděći Sabin kralj bugarski, da cesarova vojska srětna biše, a bugarska nesrětna, i da pod vladanjem prošastoga kralja bihu Bugari prěko načina izsěčeni: uzboja se težko, i tako rata s cesarom zametnuti nesměde, nego od njega poče mir pitati. Viděći Bugari ovo dělo ponizno, koje Sabin činjaše, i misleći, da je to njihova velika sramota i pogerda, namisliše ubiti i njega; koi poznavši njihovu opaku odluku, poběže u jedan grad, koi se zove Mesembria, i u njem život sahrani. Ma Bugari okruniše za kralja ovoga, koi slědi.„

„Pagan kralj 5. bugarski. Ovaj kralj biše nesrěćan, kakono i prošasti: zašto cesarova vojska udarivši na Bugariu, svu je porobi, i dosta zla učini, nemogući joj kralj Pagan odoliti i zla nikakva učiniti. Radi toga misleći Bugari, da je od svega zla njihova kralj uzrok, njega s prestolja digoše, a drugoga učiniše.“

Telerik kralj 6. bugarski. Poslě nego Bugari skidoše s prestolja rečenoga kralja: okruniše jednoga varstna viteza, komu ime biše Telerik. Ovaj se jako opri protiva vojski cesarovoj, tako da Gerci ništa nemogahu nauditi Bugarom u njegovo vrěme. Najposlě pomiri se s cesarom, ma s ovim ugovorom: da Bugari neimadu u na-

Digitized by Google

pręda robiti Romaniu, niti Gerci zemlju bugarsku. Ali sa svim da se Telerik tako dobro podnosiše, gospoda bugarska naučna često kraljeve proměnjati, odlučiše ubiti i njega. Ma bi mu ta zla odluka prikazana od njegovih prijateljah, i tako imade vrěme uteći u Carigrad, gdě bi primljen s velikim veseljem od Leona Kopronima, koi ga učini vlastelinom carigradskim, davši mu za ženu svoju rodicu imenom Irenu. Učini se Kerstianin, živi i umre kerstianski.“ — Ovdě upomenuti imadem moje čitatelje, da Leo Kopronim bio je sin Konstantina Kopronima, koi je postao car g. I. 775., što ćemo vidčti. Dakle svi ovi kralji bugarski bili su od g. I. 720 — 775.

„Kardan kralj 7. bugarski, starac od 70 godinah, plemić bugarski, vitez i vojnik na glasu, bi od Bugarah za kralja odabran i okrunjen. Koi budući se u boju uzdigao i ostario, brez boja umrčti stidjaše se. Zato, kako se okruni, učini rat protiva Konstantinu VI. (koi pod vladanjem matere Irene mlad od 12 godinah krunjenje bio), kojega vojsku na puno městah razbi i izsěče, i njegove poglavare žive pohvata. Poslě toga pun danah ostavi krunu ovomu, koi slědi.“

„Orun, ili kako Berti Krum, drugačie Bugor, kojega gerčki pisci pisaše Bogor, kralj 8. Bugarah.“ Ovaj okolo g. I. 797., ili morebiti koju godinu prie postao je kralj bugarski. Biše puno žestok i na vojsci sręćan: jer vazda dobivaše, i njega dobiti nemože nitko. Porobi i popali Traciu svukoliko, osvoji Sardiku, i poseče 6000 Gerkah. Malo poslě uhvativši cesara Nicefora, čini mu glavu odsěći, i postavit ju na věšala za izgled cesarovacah. S koje kad meso opade, uze gornju lupinju, načini od nje čašu, i s njom za veću gerčku pogerdu na sobetim (gošćenju) vino pijaše, i gospodi nazdravljaše. Obsěde grad Mesembriu i do malo ga danah osvoji. Poslě toga otide pod grad, koi se zove Andrinopolje, pod kojim ostavivši několiko vojske, on se s ostalom děli put Carigrada, i poče ga biti sa svih stranah. Ali premda biše došao do vratah zlatnih, nemože ga uzeti, nego ga ostavi i vrati se natrag s vojskom rečenomu gradu Andrinopolju, na koga onako serdit udarivši, na silu ga osvoji, i sve Kerstiane, koje neposěče, one za sužnje povede u Bulgariu, medju kojimi bi zarobljen i Manuel biskup od rečenoga grada. Zarobljen bi tada i veliki Basilio zajedno s otcem i materom, koi poslě, kako se oslobodi sužanjstva, izadje za cesara carigradskoga. Ma rečenoga biskupa Manuela providi Bog Bugarom za pripovědaoca i njihova spasitelja: jer budući upali u nevěrnost,

Digitized by Google

po njegovom i ostalih sužanjah pripovedanju okrenuše se mlozi na věru katoličansku. Malo poslě toga podje Orun s ovoga světa.“ Kerčelić piše, da je umro g. I. 814. Odkuda to je izvadio, ja neznadem. Vitezović to isto svědoči.

Pěsma od Oruna i Nicefora.

(Iz Kačića.)

Hvalio se cesar Niceforo
U bielu gradu Carigradu:
Sakupit ću silnu vojsku moju
Od istoka lěpo do zapada,

Porobit ću ravnu Bugariu,
Pogubit ću kralja bugarskoga,
Majku ću mu konjem pogaziti,
A ljubovcu za roba odvesti;

Zašto više živiti nemogu
Od Oruna kralja bugarskoga.
Traciu je ravnu osvojio
I Sardiku Carigrada blizu.

Još se hvali Orun zmija ljuta,
Da će odsěć rusu glavu moju
I sěděti na prestolju momu;
Da će sudit kano cesar sudi.

Nuder dakle po izbor gospodo!
Sakupite Gerke vitezove,
I zovite k sebi Persiana,
Još silnoga cara Tatarana.

Otit ćemo u zemlju bugarsku,
Palit ćemo sela i gradove,
Sěći ćemo malo i veliko,
I Oruna kralja ohologa.

Puno mi je Orun nahudio,
Vojsku mi je pod mač okrenuo,
Generale moje pohvatao,
U tamnicu tamnu postavio.

Ako mi ga uhvatiti Bog da:
Gola ću ga po vojski voditi,
Živa ću ga na mihe derati,
Njegove se kervce napojiti.

Digitized by Google

Kada bani njega razumĕše,
Berzo silnu vojsku sakupiše,
Još na pomoć zovu Persiana,
I silnoga cara Tatarhana.

Ode vojska k ravnoj Bugarii,
Pred njome je kruna cesarova.
Ali njemu loša sreća biše:
Udri Orun iz gore zelene,

Kano vuče u biele ovce,
Sivi sokol u bĕle golube,
Sve izsĕče, nitko neuteče —
Kamo hvala gerčkoga cesara?

Nicefora živa uhvatiše,
Al' mu berzo glavu odsĕkoše,
Ter ju meću gradu na bedene:
Ei cesare pokojna ti duša!

Na gerčku je zemlju udario,
Gradove je mloge osvojio,
Pak otidje k bĕlu Carigradu,
Terga, bije sa četiri strane.

Bijo ga je godinicu danah,
Al' Carigrad osvojit nemože;
Diže vojsku iz pod Carigrada,
Pak otidje u zemlju bugarsku.

Kad je došo k dvoru bielomu,
Zove Orun mudre kujundžie,
Mudre meštre od zemlje latinske,
Ter je njima tiho govorio:

Okujte mi glavu cesarovu,
Il' u zlato trikrat prelivano,
Il' u srebro zlatom izmĕšano;
I okujte alem kamen dragi,
Koi sjaje kano sunce žarko.

Kada budem činiti sobete,
Ja ću š njome rujno vino piti,
I gospodi mojoj napijati,
Sve u zdravlje krune cesarove.

Kujundžie njega poslušaše,
I u srebro glavu okovaše.
Često Orun š njome napijaše,
Nicefora starca spominjaše.

Digitized by Google

Tko me čuje, na čast neka mu je,
Njemu pěsma, meni čaša vina.

Murtag Bugor brat Bugora Oruna ili Kruma, 9. kralj bugarski g. I. 814. po smerti brata je postao. „Ovaj videći, da se svaki dan po toliko Bugarah na věru svetu okreće, po pripovědanju Manuela biskupa i ostalih sužnjevah od Oruna brata njegova zarobljenih, razserdi se težko, dozva preda se Manuela biskupa s ostalom družinom njegovom, pak im reče ove rěči: „„„Ili se odrecite zakona vašega, ter zakon bugarski zagerlite, ili ću vas svekolike nemilom smertju umoriti.““ Nehoteći oni poganski zakon primiti, niti od svoga se zakona odverći, biahu od ovoga kralja na svake muke metani, i umoreni zarad věre Isusove. Ništa nemanje bi ovi zločesti kralj prosvětljen od Boga tako, da poznavši věru pravu, kersti se on i sve kraljestvo njegovo. Ma poslě smerti njegove iztěraše Bugari sve misnike latinske, i primiše kaludjere gerčke, i zagerliše šismu njihovu.“ Ovako Kačić; u ostalih, koja mloga od ovoga kralja pisci popisali su, kako on na věru Isusovu jest se okrenuo, P. Kanižlić u pogl. 29. obilato izpisuje i slědeća: „U to vrěmě Bogor kralj bugarski potverdivši mir s Teodorom caricom, zaska sestru svoju Bogoridu u Carigradu zarobljenu, koja po nastojanju bogomile carice bivši kerštena, i knjigu biaše naučila. Město nje pako Bogor povratio je jednoga plemića carigradskoga duhovnika imenom Kufara, koi je Bogoru od prave věre kerstianske pripovědao. Kada Bogorida povrati se iz Carigrada u Bugariu kano jedna stara i izverstnia Kerstianka, neprestade bratu kazivati od prave věre, i od jednoga pravoga živoga Boga: ali i ovo spasonosno sěme padalo je na kamen, i stopram kasnie je srěćno izniklo. Napade glad i kuga na Bugariu: Bogorida služeći se ovom prigodom, i opet poče bratu govoriti, da věru Isusovu zagerli, da će onda Bog od njegovoga puka pomor i glad odvratiti. Bogor žaleći pomor svoga puka, zazva u pomoć Boga, od koga mu je sestra govorila: i prestade pomor, a Bogor zagerli věru Isukerstovu.“

Cedren gerčki pisac od ovoga pokerštenja slědeća piše: „Bogor Boga Kerstianah, na kojega věru po Kufaru i sestri bio je obernut, na pomoć je zvao, i da to isto radi, cělomu puku je zapovědio. Zadobivši pomoć, pravi zakon primili i okeršteni su. Kralju ime Mihail po imenu cara Mihaila zlamenovano je od arcibiskupa, koi za okerstiti ga poslan biše; na ovaj način Bogor, podučen od sve-

Digitized by Google

toga biskupa u otajstvih Božjih, u polnoći okerščen jest. Podignuvši se proti njemu poglavice i puk bugarski, umoriti ga tražili su, koje on s malom šakom vojakah sveti križ prednoseći, je raztěrao, i po nenadanom dogodjaju poplašene na věru Isukerstovu je obratio; i poslě sav puk bugarski kerstianski zakon zagerli.“ — Kanižlić pridaje k ovomu dogodjaju, da poklisari kod Ludovika kralja němačkoga pripovědali su: „Kada izidje kralj iz grada, viděni su cerkvenici pred njim svěće goruće noseći, viděni su konji vojnikah Bogorovih na stražnjih nogah stojeći, a prednjimi nezuabožce po glavah udarajući, kojim se činjaše, da jedna velika kuća gori, i na njih pada, da se neznadoše ni branit, ni běžat.“ Jerbo pako Teodora carica sa sinom svojim Mihailom III. od g. I. 842 — 867. je vladala: od ovuda znade se, kada je Bogor mir s Gerci načinio, i kada njegovo pokerštenje jest se dogodilo.

Prie toga on strašne rate s Gerci, potle pako s Němci je deržao: jerbo g. I. 825. poklisare k Ludoviku caru zapadnomu je poslao, poradi medjašah u Dacii i u Panonii. Kada su se poklisari od Ludovika povratili, i Bugoru knjigu od Ludovika pisanu predali, Bugor nebiaše zadovoljan s onim, što mu car Ludovik je pisao, već g. I. 826. opet poklisare k Ludoviku pošalje, moleći, da brez svakoga otezanja medjaše se medju njimi i njihovimi krajinami odrede: što ako mu se nebi dopalo, da slobodno njemu ostane, brez svakoga uzderžanja mira, medjaše svojih krajinah oružjem braniti. Buduć da je Ludovik i na ovo Bogorovo iztraživanje gluh se učinio: Bugor sakupi svoju vojsku, dojde u Panoniu, i združivši se s Horvati, sve vojvode Frankah pobije (u koje vrěme valja da je i Kocilin veliki vojvoda Frankah poginuo, kojega Porfirogenita spominja), ostale Franke iz Panonie i Horvatske protěra, pomori, i krajine ove od jarma Frankah sa svim oslobodi; g. I. pak 828. u Furlansku otidje, i ondě sve porobi i popali. Od ovo doba Franci niti u Panonii niti u Istrii ili Liburnii nikakove vlasti nisu imali, što obilatie u poglavju dojdućem izvoditi, i s dokazi potverditi ću.

Od ovoga glasovitoga kralja Bugora, ili kako gerčki pisci pišu Bogora, i od brata njegovoga, koi je Nicefora cara uhvatio, i na glasu vitez takodjer je bio, ja ime Bugarah izvodim, koje potle Gerci po svom običaju Bulgare pisali su. Jerbo znademo, da od vojvodah glasovitih u svako vrěme puci pod vlastju njihovom nahodeći se, ime svoje zadobili su. Ovako Iliria velika od Mora Adrianskoga do vrěla Dunava, i od desne strane Dunava do Ponta Euxina

Digitized by Google

pružajuća se, ime svoje od Ilira kralja glasovitoga zadobila, i do dana današnjega u ubćinskom zaderžala je. Ovako od Hrovata ili Horvata vojvode dolnje Misie i njegovih sinovah, sva Dalmacia, današnja Horvatska, Slavonia, Bosna, Rascia i Serbia Horvatska u obćinskom jest se zvala, premda něke od ovih krajinah svoja starinska imena zaderžale, něke pako nova imena zadobile su, kano Rascia, Bosna, Serbia, Narentani itd. Na jednaki način Horvati od vrěmena Konstantina IV. cara, t. j. od 679. u dolnjoj Mesii stanujući, počeli su od g. I. 800. ili malo potle, zvati se po imenu svojih glasovitih vojvodah Bugorah, Bugarini. Ovo za temeljitie pokazati, svědoči Berti *(in Append. Hist. Eccl. ad Sec. VII. a. 679.)*, da od ovoga vrěmena Konstantin IV. car carigradski dao je dolnju Mesiu Bulgarom, i od poslě počela se je nazivati dolnja Mesia Bulgariom: dakle prie nije se tako zvala. Tko su pako bili oni Bulgari, i kako su Mesiu svoju starinsku domovinu zadobili, to sam pokazao u dogodjajih od Heraklia cara do Konstantina IV., t. j. od g. I. 635 — 679. Doista Porfirogenita jih nije zvao Bugare, već Hrobate, i prie Heraklia cara nijedan pisac stanovnike dolnje Mesie nije zvao Bulgare, već Gepide. — Ali kazati će tko: kako Nicefor, Teofanes, Cedren i Zonaras mogli su njihove pervašnje dogodjaje, kada još nisu na světu bili vojvode Bugori ili Bogori, popisati pod imenom Bulgarah? Na ovo ja odgovaram: da svi ovi pisci pisali su potle u stolětju IX. i X., kada već ovi vojvode bili su glasoviti. Jerbo znademo, da Bugor starii, Krum ili Orun zvan, g. I. 800. mlogo putah je Gerke pobio, Mesembriu i Adrianopol osvojio, g. I pak 811. istoga cara Nicefora uhvatio. Brat ovoga Bogor Murtag na jednaki način bio je još glasovitii; jerbo on ne samo istočno carstvo gerčko je na mir natěrao, već i zapadnog němačkoga carstva vladanje u družtvu s Horvati, iz sve Panonie i Liburnie prčko Dunava je protěrao, i otišavši u Furlansku (Friaul) nju porobio i popalio. Zatim je s jednim i drugim carstvom mir utverdio, věru Isusovu primio, i sav puk svoj na zakon kerstianski okrenuo, što doista bila su velika i glasovita děla. Porad ovih glasovitih dogodjajah mogli su pisci gerčki sav puk po imenu njegovih slavnih vojvodah, bogarski, bugarski, ili bulgarski nazvati, i pod ovim imenom njihove pervašnje dogodjaje popisati. Izgled ove istine imademo u zapadnom carstvu Frankah, koje se je g. I. 800. započelo: svi pako pisci sve dogodjaje, koji su se u Galii i Germanii od g. I. 400. dogodili, Frankom pripisuju, a svi učeni dobro znadu, da

Digitized by Google

do g. I. 752. (u kojoj Hilderić stražnji iz pokolěnja merovingskoga je umro) Frankonia i sve němačke krajine stajale su pod vladanjem merovingskim, koje ja od Moravah, Pomoranah i Bojoarah izvodio sam, i da u Galii kralji Merovingi stajali su, nad Franci, svimi Němci i Saxoni vladajući; ništarmanje svi dogodjaji, koji u vrěme merovingskoga vladanja dogodili su se, Frankom pripisuju se: jerbo vladanje merovingsko g. I. 752. na Franke je spalo, i potle pod Karlom velikim glasovito postalo. Na jednaki način dogodjaji Gepidah, potle Horvatah zvanih, koji prie Bogorah vojvodah pripetili su se, mogli su se od pisacah pod imenom Bulgarah popisati, budući jim ovo ime najglasovitie već poradi iste věre i zakona, kojega su primili.

Ovako ja Bugare ili Bulgare izvodim. Znadem ja, da naš Vitezović piše, da Bugari od rěke Volge ili Bolge g. I. 501. došli su; ali čudo mi je, zašto Bulgaria nije se već od iste godine tako nazvala, nego stopram potle g. I. 679. ime Bulgarah na světlo je došlo; čudim se, odkuda nakon Heraklia cara, kada sini Hrovata razišli su se, jedan k Volgi, drugi u Bojoariu, tretji u Ravenu u Latinsku, a peti u Panoniu, kako P. Katančić iz Pubitsa i Praya piše, odkuda, velim ja, ovi tako glasoviti Bugari u dolnju Mesiu, t. j. današnju Bugariu došli su? Mi znamo odkuda su postali, ali neznamo kako i odkuda jih spomenuti pisci izvode.

Slěde cari gerčki ili carigradski do g. I. 842.

Leo III. Isauro priprostoga roda g. I. 717. dana 25. Marcia postao je car; ženu imao je Marinu. G. I. 730. dao je pogani proglas u pismu, da svi odbace i odmetnu prilike križa Isukersta i ostalih Svetih: odkuda S. patriarha carigradski imenom German, ostavio je patriarhat, obuko habit, i postao je monah. Mlogi pod ovim carom radi toga bili su mučenici. Umro je u vodenoj bolesti g. I. 741.

Konstantin V. nazvan Kopronim sin Leona III. i Marine, postao je car g. I. 741. Progonio sve Kerstiane, koji su poštovali prilike Isusa, Marie Děvice i ostalih Svetih. Nazvan je Kopronim, jerbo na kerštenju jest se posrao: gerčka bo rěč *kopros* naški govno, a *onoma* ime zlamenuje, dakle govnoime. Takodjer Kabalina zvali su ga Gerci, jerbo rad je mirišao govna konjska. Ovaj gad i pogan umro je g. I. 775. Kakove rate pod ovimi carevi imali su Bugari, pogledi kralje bugarske.

Leo IV. sin Kopronima iz Irene žene, postao je car

Digitized by Google

pe smerti otca g. I. 775. Ovaj bio je kano i otac njegov progonitelj Kerstianah, koji su prilike Svetih poštovali. Mater svoju rodjenu Irenu samo zato, što nekoje prilike Svetih je u njezinoj sobi našo, dao je nemilo šibati, i u manastir zatvoriti. Dvornike svoje, kanoti Jakova, Teofana, Leona i Tomu dao je biči tući, iz medju kojih Teofanes, onaj mudri pisac dogodjajah, pod biči je umro. Ovi kervolok umre g. I. 780. dana 8. Septembra.

Konstantin VI. sin Leona IV. i njegove žene Irene, mlad od 12 godinah car je postao g. I. 780., ali pod obrambom i ravnanjem matere svoje Irene. Nazvan je Porfirogenita, ali ovaj nije pisao dogodovštinu, onaj je X. stoletja živio. Do g. I. 789. bio je pod ravnanjem matere, ali poslě od matere svu vlast je preuzeo, i počeo je sam, nu jako herdjavo vladati. Radi toga Irena mati opet od sbora bila je na vladanje podignuta g. I. 792, koja poslě toga, da sama vladati more, dade sinu oči izbosti g. I. 797., i vladala je sama dok nije počela ob tomu raditi, da bi se za Karla Velikoga udala; što viděći Gerci Irenu iz prestolja digli su g. I. 802., i ona potle g. I. 803. jest umerla.

Nicefor, koi je prie računе troškovah carstva vodio, postao je car g. I. 802., kada su Gerci Irenu iz prestolja digli, i u otok Lesbu protěrali. Nicefor od Bugora Kruma g. I. 811. uhvaćen, glavu je izgubio.

Mihail Kuropalates postao je car g. I. 811., i ostavivši sam carsko dostojanstvo, g. I. 813. otišo je u manastir, i obuko habit.

Leo V. iz Armenie rodom postao je car g. I. 813. Ovaj u cerkvi na blagdan božić bio je mlogimi ranami izranjen, probodjen, i umro g. I. 820.

Mihail II. nazvan Balbo, postao je car g. I. 820., i g. I. 829. je umro.

Teofil postao je car g. I. 829., i umro je g. I. 842.

Poglavje XI.

Od doyodjajah Karla Velikoga, na koliko se na krajine naše Ilirie pretežu, do g. I. 832.

Premda od merovingskoga pokolěnja, koje je u Galii i svoj Germanii t. j. Němačkoj vladalo, i od karolinskoga, koje potle njega na dostojanstvo carstva podiglo se je, već u pervašnjih dogodjajih, navlastito Str. II. pogl.

Digitized by Google

23. někoja sam popisao: ali sada, jerbo dogodjaje Karla Velikoga popisati ću, na koliko na našu Iliriu pretežu se, od potrěbe jest ova vladanja obilatie opet napervo staviti

Pokazao sam u pogl. 20. Str. II., kako su Merovingi, t. j. Moravci, Bojoari, Pomorani, Svevi i Slavini prěkodunavski, pridruživši k sebi današnje Franke i ostale germanske puke, u svoj Germanii rimske vojvode i šerege, pod vojvodom najprie Modogisklom i potle njega pod Markomirom (što su slavinska a ne němačka imena) pobili, i svu Germaniu predobili. Za tim kako su prěko Rajne u Galiu prešli, i ondě pobivši i predobivši vojvode i čete rimske, svoje samovladanje, Merovinsko zvano (čini mi se od moravskih Vindah Slavinah, a ne od Germanah; jerbo Hist. Miscella piše, da Vandali, Svevi i Alani pridružili su k sebi Franke i Germane: dakle Vandali, Svevi i Alani bili su poglaviti i različni puci od Frankah i Germanah) utverdili su tako, da isti Markomir vojvoda u Galii i Germanii vladao je kano samovladalac nad Galiom i Germaniom do g. I. 420. Poslě njega sin Markomirov Faramund kralj je postao, i ovako ovo pokolěnje Markomirovo zvano Merovinsko, vladalo je sveudilj do Hilderika III., koga su nazvali *stupidus*, t. j. budalu. Ovaj, mladić od 17 godinah, bio je za kralja krunjen g. I. 742.— Jerbo pako za vladanje kraljestva bio je neprikladan, zato g. I. 750. bio je iz prestolja dignut, i u manastir zatvoren, u kojemu kada je poslě jednu godinu umro, sve pokolěnje kraljevsko merovinsko u njem obamerlo je. Po smerti Hilderića bila je u Galii i Germanii pravda, iz kojeg puka morao bi se kralj izabrati: jerbo vojvode iz pokolěnja Merovingah hotěli su, da iz medju njih jedan za kralja se kruni, ali vojvode Germanah hotěli su opet, da iz pokolěnja Germanah kralj se izabrati mora. U to vrěme bili su Franki i Saksi u Germanii najpoglavitii puci. Franki, od početka s Merovingi sdruženi, bili su sveudilj pod ravnanjem merovinskim; Saksoni pak u vrěme Rimljanah stanovali su većom stranom u Cimbrii ili Jutii i šlesvičkoj krajini, gdě je danas Danie kraljestvo. U ovoj Jutii jest rěka Eidora němački Eyderſtrom, koja je bila medjaš rimskoga carstva: od ovuda je postao latinski izgovor: *Eidora romani terminus imperii.* Medju istom pak Jutiom i krajinom šlesvičkom bio je medjaš potok Skotburg, odkuda je opet latinski izgovor postao: *Slesvicum et Jütland dirimit skotburgicus amnis: Eidora teutonicum terminat imperium.* Naški reći će: „Slesvik i Jütland razděljuje skotburgski potok: Eidora doveršuje vladanje Teutonie.“ Ovako Hüb-

Digitized by Google

ner (*Geogr. Parte II. c. 1. de Dania*). Od ovuda znademo, da prěko rěke Eidore Teutoni Germani bili su samovladajući, koje Rimljani nisu pod svojim vladanjem imali. Iz ovih dakle krajinah stolětja V., kada su slavinski narodi zapadno rimsko carstvo već prevernuli, i sebe verlo oslabili, počeli su se Saksi pram Pomeranii i današnjoj Českoj pomicati i razširavati tako, da jim slavinski puci nisu mogli ništa nauditi, doklč Klotar II. kralj merovingski u Galii stanujući, Sakse u kervavom boju, kako Berti (*Append. ad Sec. VI.*) piše, g. I. 630. nije preobladao, i pod svoje vladanje jih natěrao. Od ovuda vidi se, da su merovinski Galie kralji Slavine branili.

Znajući već, tko su bili Saksi, i kako su pod vladanje merovinsko došli, od potrěbe je opet na Merovinge u Galiu povratiti se, koji potle mirno vladali su. U to vrěme Slavi Vinidi, koje ja Bojoare zvao sam (pogledi pogl. 4. Str. III.), pokle su se od Avarah oslobodili, i već obječili bili, počeli su pod vojvodom Samonom u Frankiu i Turingiu navaljivati, i onuda robiti. Poradi toga Dagobert kralj merovinski dojde u varoš Metis, němački Metz, i ondě stolno město Austrasie krajine odredivši, sina svoga Sigiberta zu principa od Austrasie postavi. Ako tko želi znati, što je pod Austrasiu spadalo, mogu mu kazati, da u vrěme merovinskoga vladanja velika kraljevina bila je, i na 4 strane razděljena, od kojih stolna města bila su: 1) Paris; 2) Orleans; 3) Soissons; 4) Metz. Kralj je stanovao u Parisu: u drugih trih varoših pako stanovali su poglavitii vojvode, kuda takodjer principi od kraljevske kervi za vladaoce odredjivali su se. U Metzu t. j. latinski *Metis*, Dagobert g. I. 642. postavio je sina svoga Sigiberta, kako svědoči Almoin němački pisac na godinu 11. vladanja Dagoberta; ova pako krajina zvala se je Austrasia, i vladaoci od nje zvali su se principi od Austrasie. Spadale su pako pod nju sve krajine iz nad rěke Rajne, dakle Lotaringia, današnja Holandia, i druge krajine do Germanskoga mora; iz ove pako strane Rajne, kako Frankonia današnja i Turingia s Bavarskom i Sveviom se sudara, pružala se je. Jerbo kako Almoin svědoči, Slavi Vinidi išli su pod vojvodom Samonom u Frankoniu, Turingiu i ostala sela robit, odkuda se vidi, da Turingia pod Frankoniu je spadala, a Bojoaria, gdě je današnja Bavarska tia do Dunava pod vladanjem Samona kralja je bila. Od ovuda nadalje dobro pamtiti imamo, da isti Hübner i ostali pisci blude, koji pišu, da su Boji narod germanski bili: bili su oni Slavi Vinidi, kako ih isti Almoin zove. Što pak od

Digitized by Google

vrěmena Karla Velikoga Austria, Bavaria, Svevia, Bohemia, Moravia, Silesia i Pomerania, pod němačkimi carevi pod němačko carstvo su spale, odtuda neslědi, da u ovih krajinah prie Karla Velikoga ikada Němci su stanovali: slavinske su ove krajine bili prie Rimljanah, u vrěme Rimljanah, i potle Rimljanah do Karla Velikoga. On pervi poče Slavine progoniti, što potle njega i ostali carevi němački činili su, i ovako mloge krajine pod vladanje němačkih carevah spadoše, i njihovi stanovnici malo po malo preokrenuše se na Němce.

Znajući indi, kako se je merovinsko vladanje započelo, kako je na četiri strane razděljeno bilo, ali pod vlastju jednoga kralja stajalo, i što pod Austrasiu je spadalo: od potrěbe je na Hilderića kralja od Galie opet se povratiti. Prie nego je Hilderić III. stražnji od pokolěnja Meroviugah za kralja od Galie bio izabran, Karlo Martel od pokolěnja Germanah bio je princip od Austrasie. Umro je g. I. 741. ostavivši tri sina: Karlomana, Pipina i Egidia. Karlomana za prefekta od Austrasie, Pipina za prefekta od Frankonie němačke je postavio; Egidio pak arcibiskup rotomagenski je postao. Karloman g. I. 747. sva vrěmenita zabacivši, najprie na gori Sorokti, zatim na gori Kasinskoj monah postade, i ovako Pipin princip od sve Austrasie je ostao. Kada su indi g. I. 750. Hilderića kralja u manastir zatvorili, i pravda u Galii postala, koga bi krajem načinili: po nagovoru i dostojanstvu Zaharie pape rimskoga bio je Pipin princip od Austrasie odabran. Ovako Belarmin (*Lib. II. de rom. Pontif. c. 17.* kod Bertia) svědoči. Pipin postao je kralj od Galie g. I. 752. Od ovuda znademo, kako Stěpan II. mogo se je k Pipinu uteći, i zašto Pipin u Latinsku došavši, g. I. 754. ravenski exarhat papi rimskomu je poklonio. Pipin je imao dva sina: Karla, potle Velikim zvanoga, i Karlomana: i kada je g. I. 768. umro, Karla u Suesonii, Karlomana pak u Noviodunu vladaocem je ostavio; ali po smerti Karlomana g. I. 771. Karlo zadobio je svu kraljevinu od Galie, i kako zmožna ova kraljevina je bila, gori već popisao sam. Mogo je dakle Karlo protiva Slavinom iz one strane Dunava lahko strašne rate podići, i predobivši Slave prěkodunavske, na ovu stranu Dunava protiva našim Horvatom vojskom udariti, i nje, ali ne sve, za malo vrěme pod svoju vlast spraviti. Zaludu piše Hübner u svojoj geografii (Anhang zu Deutschland *Tomo IV. Nro. 5. pag. 1301.*): da V. stolětja, kada je zapadno rimsko carstvo bilo ukinuto, veliko pukovah sěvernih gibanje i seljenje iz jedne krajine u drugu

Digitized by Google

počelo se je, u kojem polnoćni němački puci u zapadne kraljevine preněli su se. Koji němački puci? — Veli Hübner u spomenutom městu: „ Svevi, Alani i Vandali otišli su u Španjolsku; Franci u Galiu; Saxoni u Britaniu; Goti, Heruli i Longobardi u Italiu: i onda, piše Hübner, „bilo je lahko Slavinom prazne krajine Germanie pram istoku, navlastito pako primorje od Istočnoga Mora t. j. Mora Baltinskoga pod svoje vladanje spraviti.“ Jeli ova istinsko popisao Hübner, svaki će lasno moći razsuditi, koi bude moju dogodovštinu čitao. Tko su bili Svevi, Vandali, Alani, Gete, Heruli, Longobardi, to ja obilato pokazao sam. Da ovi puci bili su Slavini, i medju sobom sdruženi i prijatelji, ono zadosta pokazuje: jerbo koliko putah cari istočni, kano Justinian starii i potle Mauricio, hotěli su Iliriu poda se spraviti, toliko putah Gepide i Avari s ilirskimi Slavini sdružili su se, dapače isti Longobardi na pomoć su jim bili, i tako Dalmaciu, Panoniu i svu Iliriu od vladanja Gerkah, koji su se Rimljani zvali, osloboditi pomogli. Što pako od deržavah Němačke Hübner spominja, mora misliti, što on sam od njih je popisao: da Germani t. j. Němci u vrěme Rimljanah bili su u stražnji kut Europe, u Jutiu, današnju Daniu većom stranom natěrani, što sam Hübner, kako gori iz njega popisao sam, svědoči: da potle g. I. 400. Merovingi Frankoniu (što je malena krajina u Němačkoj) k sebi pridružili, Rimljane u Němačkoj pobili, i prišavši potle u Galiu, ondě svoju kraljevinu utverdili, i tia do Pipina, t. j. g. I. 752 suzderžali su. U ovo vrěme nikakova němačkoga vladanja nije bilo: jerbo Klotar II. razbi, upokori i pod svoje vladanje natěra one Sakse, koji su se ovoga stolětja iz Jutie ili Cimbrie, po današnjoj němačkoj dolnjoj Saksonskoj bili počeli ponosito dizati protiva Slavom Pomeranom, Čehom i Moravom, po mnogih na sve strane razposlanih vojskah već jako oslabljenim. Od ovuda i ono znade se, da Karlo Veliki nije imao rata sa Saksi za drugo, nego poradi zakona kerstianskoga, kojega primiti nisu hoteli. Nadalje i ovo očito je, da u vrěme merovinskoga vladanja, u Němačkoj nijedna samovladna krajina nije bila, i da starinska kraljevina velika Turingia i Frankonia, koja se sa Sveviom medjaši, pod vladanje Merovingah spadale su. Ali da Bojoaria, kamo je prěkodunavska Austria, Bavaria i Svevia prinadlažela, pod merovinskim vladanjem je stajala, to si neka gospodin Hübner oprosti; jerbo znademo, da Bojoari bili su Slavini od istih němačkih pisacah Vinidi zvani, koji do g. I. 623. bili su pod vlastju Avarah, ali po Samonu voj-

Digitized by Google

vodi oslobodjeni bivši, imali su svoje vlastite kralje, iz medju kojih Tasilon II. bio je od Karla Velikoga g. 1. 788. uhvaćen, i u manastir sa svim svojim plemenom u Němačkoj zatvoren, što sam Hübner svědoči. Od ono doba gori spomenute pod Bojoariu spadajuće krajine došle su pod němačko carstvo. Dakle pod merovinskim vladanjem bili su Franki i Saksi najzlamenitii puci; ostali svi bili su maleni i nejaki. Ove pako sve puke Karlo Veliki, budući pokolěnja němačkoga je zagerlio i sdružio; i jerbo i Galiu je imao, gdě isti merovinskoga pokolěnja Slavini sa starinskimi Gali poměšani i sdruženi, kroz 352 godinah bili su se mlogo uzmložali: odtuda strašne vojske podignuti, i ovako sa Slavini dugovite i kervave rate deržati je mogo. Ali premda je i istočno carstvo u isto vrěme protiva Slavinom svu svoju jakost podiglo: zato ipak Slavinah sa svim preobladati i zatamaniti nisu mogli. Ovako je postalo veliko němačko carstvo, što isti Hübner u gori spomenutom priložku svoje geografie No. 6. svědoči.

Poglavje XII.

Slěde nadalje dogodjaji Karla Velikoga.

Kako sam već kazao, Karlo g. I. 771. kralj Frankah i Němacah je postao. Rodio se je g. I. 742., ili kako něki pišu, 747.; umro pak g. 814. dana 28. Januara. Imao je dvoje dětce, na koliko ja mogo sam najti: Ludovika zvanoga *Pius* t. j. bogoljubni, i kćer imenom Imu. Ova s Eginhardom Karlovim kancelarom pustila se je u bludnost. Od ovoga Jakov Kurio i Hristian Matia kod Bertia (*Append. ad Sec. VIII. Nota 2.*) ovako pišu: „Eginhard zaslěpljen od ljubavi k Imi kćeri Karla Velikoga, običavao je k njoj ob noć dolaziti, i kada jednom na snegu stope svojih nogah ostavivši, od nje se nije ufao povratiti, da od nje na ledjih do njegovoga konaka odnešen bio, da se nebi saznala njihova bludnost; povrativši se pako Ima, da pozorno po istih stopah natrag stupajući u svoju sobu je došla. Ali budući da se je trag i Eginhardovih nogah poznao, zato biaše Eginhard po sudu zbora na najljutie kaštige obsudjen: ali Karlo, za poštenje svoje kćeri pokriti, dao je Imu kćer svoju Eginhardu za ženu, što za veliko čudo svim zbornikom je bilo.“ Od ovuda vidiš moj čitatelju, da Eginhard mloga, koja bi bio mogo i mo-

Digitized by Google

rao od Karla popisati, nije pobilježio; mloga pako, koja u pismu je ostavio, samo na slavu svoga tasta popisana su. Medjutim iz onih, koja je zabilježio, sudit ćemo, u kakovom stališu naša Horvatska u vrěme Karla Velikoga je bila.

G. I. 774. polag Bertia, ili kako Kerčelić iz Pichlera Pinesa svědoči 773., predobio je Karlo Veronu, Desideria kralja Longobardah uhvatio, i u Francezku ga odveo; sin pako Desideriov Adalgiso, u Carigrad je uteko, i ondě Patricij postao. Novac, kojega Kerčelić spominja, imade napis iz jedne strane: *Verona dedita et Longobardis in fidem acceptis*; iz pod poteza: *Clem. Princ.* Na drugoj strani vidi se prilika Karla štit u ruki deržećega, pred njim dva klečeća i napisak: *Devicto Desiderio et Papia recepta*, i pod potezom: *773.* Ako je sin Desideria u Carigrad uteko, nemore se znati, koja bi dvojica klečeća razuměvala se: zato od istinitosti novca dvoumiti se more. — Kada je Karlo Longobardiu osvojio, pisci samo spominjaju, da nju je na krajine razdělio, u svakoj krajini od istih Longobardah vojvode razredio, vojsku svoju němačku po varoših i gradovih za obrambu nastanio, i harač, kojega plaćati imadu, razmetnuo. Da je u to vrěme s našimi Horvati ikakov rat imao, od toga nijedan pisac nespominja, da pako *Forum Julii* t. j. Furlanska pod Longobardiu je spadala, i svoga od Karla naredjenoga vojvodu je imala, to iz privilegia, kojega je Karlo g. I. 776. Paulinu naučitelju podario, očito znade se. Ovaj privilegium kod Kerčelića (*Per. II. §. 3. Nro. 2.*) iz Paladia po Schönlebenu izpisan, ovako glasi: „Znano neka bude svih vas velikoći: kako dajemo i poklanjamo od nas verlo poštovanomu čověku Paulinu škole gramatikalske Meštru, stvari někadašnje i imanja, koja su bila Valdarda sina někadašnjeg Mimona od Labariana, i koja, buduć da ovaj na polju s Rotgandom našim neprijateljem od naših věrnih jest ubijen, na našu spala su palaču, — selo najmre u Labarianu sa svim dohodkom i stajom svojom.“ Ovo slědi takodjer iz knjige Hadriana I. pape, u broju 57. od g. I. 772., koja ovako glasi: „Gospodinu preuzvišenomu, sinu odičenomu Karlu kralju Frankah i Longobardah ter Patriciu rimskomu Hadrian papa. Věrujemo, da već do Vaše Bogom uzderžane Uzvišenosti ušiuh je došlo: kako su biskupu Mauriciu istrianskomu, koga smo nam i blaženomu Petru věrnoga bili saznali, najnevěrnii Gerci, koji u spomenutom ondě hataru istrianskom stanovahu, od žestine preuzeti, tako spomenuti Gerci, kako i isti Istrianci njegove oči izboli, na nos

Digitized by Google

mu bacajući: da isti hatar istrianski Vašoj visokoj Uzvišenosti predati bi bio morao.“ Odkuda vidi se, da Istria nije bila pod vladanjem Karlovim. Što pako učeni Kerčelić iz ovih rěčih izvodi, da Istriani bili su bolje nagnuti Karlu nego Gerkom, ja ovaj dogodjaj iz prenapisanih rěčih drugčie razuměm. Ja ovako izvodim: Mauricio biskup od Istrie bio je prignut papi i Karlu, i morebiti tražio je, kako bi Istriu pod vladanje Karlovo spravio: ovo čujući Istriani pobunili su se, biskupa uhvatili, i rugali mu se: „zašto nas nisi već pod vladanje Frankah spravio? Iz ovih i došastnih svědočanstvah ja kažem, da Istria ostala je pod vladanjem Mislava kralja horvatskoga, i da Karlo nikakvoga rata nije imao s Horvati do g. I. 796., koje g. da je umro, piše gori izpisani P. Kačić u životu kralja Mislava. Uzrok ovoga ja ovaj napervo stavljam: Mislav kralj Horvatah, kako iz gori popisanoga privilegiuma izvodio sam, od g. I. 756 — 796. Horvate je dao pokerstiti pod papom Hadrianom I. Onu zakletvu, koju Porga kralj u vrěme Heraklia rimskomu papi je dao, da na nikoga ratom neće udariti, morebiti i Mislav kralj trim kardinalom iz Rima od pape poslanim je ponovio: radi česa on na nikoga ratom udariti nije hotio. Karlo takodjer, ili po nagovoru pape, ili sam od sebe, iz perva ostavio je Horvatsku kraljevinu. Kako bilo, bilo; to se znade, da nijedan pisac nepiše, da bi u ovo vrěme rat kakov u kojojgod krajini Horvatske kraljevine bio. Kerčelić na g. I. 784. iz pisacah spominja, da je Karlo kralj Frankah vojvode u krajinah Longobardie proměnio, i da je u Furlanskoj krajini (*Forum Julii*) Erića postavio. Od ovoga furlanskoga vojvode Erića ništa se kod pisacah nenahodi, da bi ikakov rat do g. I. 788. s Horvati imao.

Ali iz one strane Dunava imao je Karlo s Bojoari, Avari, Moravi i ostalimi Slavini kroz sve ovo vrěme strašne rate. G. I. 788. Eginhard piše: „Huni polag danoga Tasili obećanja dvě vojske podigli su, i s jednom na Markiu furlansku a s drugom u Bojoariu udarili, ali zabadava; jer su u svakom městu obladani i rasbijeni bili, i izgubivši mloge od svojih, s velikim kvarom u svoja stajališta su se povratili.“ — U ovom boju Tasilo II. kralj Bojoarah bio je uhvaćen, kako Hübner svědoči (pogledi pogl. 4. Str. III.). Ovo se je moralo ovako dogoditi: Kada su Bojoari i ostali Slavini bili od Frankah već sasma savladani, i Tasilo Bojoarah kralj nije mogo se već protiva sili Frankah braniti, zvao je svoje susědc Avare i ostale Slavine na pomoć. Iz one strane Dunava od nikuda pomoći nije

Digitized by Google

mogo dobiti osim od jedinih Avarah; jer Slavini, Česi i Pomorani sami sebe nisu mogli zadosta braniti, a Bulgari, kako u dogodjajih njihovih kraljevah viděli smo, věkovite rate s Gerci deržali su, ali i oni do kralja Bogora Kruma ili Oruna uvěk nesrětno. Dakle Bojoari utekli su se k Avarom i k Slavinom Horvatom iz ove strane Dunava stanujućim. Horvati dogovore se indi s Avari, da će oni udariti na Furlansku, Avari pako, pokle se k Bojoarom budu pridružili, neka na Franke iz one strane udare. Ovako jest i učinjeno, ali na nesrěću Tasilo kralj Bojoarah bio je uhvaćen, vojska Bojoarah predobljena, Avari pako morali su se u svoja stajališta povratiti. Na ovaj način Bojoaria g. I. 788. pod vladanje Karla kralja Frankah je spala. Od ove g. sva sila Frankah udarila je na Avare iz one strane Dunava; kod Istrie pako i Furlanske da su takodjer strašni bojevi bili, iz potlašnjih dogodjajah, koje ćemo viděti, suditi moramo, premda jih nijedan pisac nespominja. Ali da Slavini Horvati Avarom takodjer bili su na pomoći, od onuda izvodi se, jerbo Eginhard i Regino pišu: da Avari i Huni potle toga dogodjaja s većom vojskom udarili su na Franke u Bojoariu, ali da od Frankah protěrani, něki běžeći prěko Dunava u njegovih virovih utopili su se. Odkuda znade se, da oni, koji su na ovu stranu Dunava plivali, bili su Slavi Horvati: jer na desnoj strani Dunava nisu još stanovali Avari, kako sam već toliko putah kazao; kada su se pako na ovu stranu Dunava preněli, doli će se niže kazati.

Dakle od g. I. 788 — 800. sveudilj bojevi bili su: u Bojoarii medju Avari i Franki, u Liburnii pak medju Horvati i Franki. Ali prie nego na ove dogodjaje dojdem, moram jedan uspomene vrědan dogodjaj popisati. — Svi pisci, koji dogodjaje Slavinah u potlašnjih stolětjih pisali su, spominjaju glasovite horvatske vojvode: Čeha, Leha i Rusa, koji iz Horvatske sa svojimi množtvi prěko Dunava otišli su, i u onoj strani, gdě je današnja Pemska; drugačie Češka, Poljska i Ruska, tri kraljevine, Česku, Poljsku i Rusku jesu započeli i suzderžali. Ove vojvode, piše P. Bedeković, da su iz Zagorja od Krapine i Psari podigli se i otišli. Znam, što sam od njih u dogodjajih Tiberia cara rimskoga spomenuo: jerbo pod njim mlogi puci iz Panonie prčko Dunava su otišli; ali imena Češka, Ruska, Leška, jesu daleko potlašnjega stolětja, i prie vrěmena Karla Velikoga od ovih kraljevinah nije nikakvoga glasa bilo: dakle su one kasnie postale, i za uspomenu svojih vojvodah njihova imena zaderžale. Ja indi

Digitized by Google

kažem, da spomenuti vojvode Čeh, Leh i Rus morali su g. I. 787. ili 788. iz Horvatske onim Slavinom na pomoć odići, i za pověrovanje ovoga slědeći dogodjaji svědoče: 1) Iz gori napisanih dogodjajah viděli smo, da je Bojoaria g. I. 788. od Frankah bila predobljena; da pako Slavi iz saxonske strane bili su takodjer savladani, to Berti svědoči, i da su Franci one strane bili pritisli, to ću takodjer iz njega pokazati. Kakogod Slavini panonski i ilirski u vrěme Rimljanah pomoć su tražili od Slavinah sarmatskih: ovako sada Slavini u Českoj i Pomoranii, budući od Frankah pritisnuti, tražili su pomoć od svoje panonske i ilirske bratje, koju da su zadobili, Berti svědoči, ovako pišuć (*in Append. ad Sec. VIII. nota 1.*): „Magdeburg kod Běle (*Albis*), i sve okoliše Slavi, Vandalah narod, jesu porobili i popalili, ter sva města tiam do Vistule i do kraja Sarmacie pod svoju vlast spravili g. I. 789.“ Od ovuda ja izvodim: 2) da Franci sve one krajine slavinskę, koje su se uz rěku Bělu pružale, kao i istu današnju Česku bili su osvojili, jerbo Běla (*Albis*) u Českoj izvira, i kroz svu današnju Saksonsku u Sěverno More utiče; dapače u istu Pomoraniu i u Poljsku bili su već nasernuli. Zato došavši spomenuti tri vojvode sa svojimi množtvi u ove krajine, sve slavinske narode iz Poljske, Pomoranie i Ruske jesu podigli, ovako s trěmi vojskami iz svih ovih krajinah Franke protěrali, i njihova města u Saksonii porobili i popalili su, i kraljevinu u Českoj utverdili, gdě je Čeh ostao nękoje vrěme. U Poljskoj pako da je Leh vladanje suzderžao, takodjer Rus u Ruskoj, to spominja Hübner u svojoj geografii (*Tomo II. de Russia, et Tomo III. de Moravia*), koi piše, da prie 1000 godinah Rus je došo u Rusku. Ovo sudara se s onimi vrěmeni Karla Velikoga: jerbo Hübner izdao je na světlo svoju geografiu g. I. 1773., od koje ako se 1000 oduzme, ostat će 773 godine, kada već Karlo Longobardiu je osvojio. Dakle to istinsko kazati se more, da oni vojvode u vrěme Karla kralja Frankah morali su u ove krajine dojti, premda moguće nije pravo kazati, koje godine. Od istih trih vojvodah piše takodjer presvětli gospodin Kristof de Jordan, kraljevskog veličanstva věćnik česko-dvorski (*Introduct. oper. in Origines Slavicas P II. c. 14. §. 33.*)

Iz ovih svih dogodjajah ovaj istiniti izvod slědi: da jerbo su Slavini: Česi, Moravci, Poljaci i Pomoranci, kako iz dogodjajah viděli smo, sa svim bili oslaběli od g. I. 788., kada Bojoaria pod vladanje Frankah već je bila podtěrana, zato brez sumnje misliti moramo, da svi ovi puci bili su s

Digitized by Google

Bojoari sdruženi, i š njimi skupa sa svom svojom moću protiva Frankom branili se. — Ali kada je Bojoaria propala, onda svi preveć oslabljeni, Frankom braniti se nisu mogli, odkuda današnja Češka, Moravska, Sileska, Poljska i Pomoranska jaram Frankah poprimiti bile su prisiljene. Jerbo pako nadilje iz pověrovanoga gori popisanoga svědočanstva Bertia znademo, da Slavi od pokolěnja Vandalah g. I. 789. sa strašnimi vojskami na Franke udarivši, njih razbili, iz svih spomenutih krajinah protěrali, ter još k tomu na krajine Frankah saksonske navalivši, Magdeburg varoš i sve okolišne krajine kod Běle porobili su i popalili, i sve krajine do Vistule rěke i do kraja Sarmacie, koje već prie njihove biše, opet pod svoju vlast spravili. — Od ovuda nedvoumljivo slědi, da jim velika pomoć i potrěbiti vojvode od druguda morala su dojti. Ovu pomoć oni od drugoga nisu mogli zadobiti, nego ili od Bugarah, ili od Avarah, ili pako od Slavjanah Velike Ilirie i Panonie. Što se Bugarah tiče, viděli smo iz dogodjajah njihovih kraljevah, da oni u věkovite rate s Gerci zapleteni, i do kralja Bogora Oruna ili Kruma, u bojovih uvěk nesrětni bili su; Avare pako u tako težkom ratu s Franci zameršene i već oslabljene viděli smo, da su najposlě oni i svoju kraljevinu izgubili. Dakle jedina pomoć od Slavjanah ilirskih i panonskih, t. j. iz Horvatske, Slavinom Čehom, Moravcem i Poljakom je došla, i dojti morala. Ovo indi iz dogodjajah za istinsko izvoditi, i ovako ono starinsko ustno predanje *(traditio)* od spomenutih vojvodah Čeha, Leha i Rusa, s istimi dogodjaji skup se združiti more. U ostalom neka pisci pišu od ovih dogodjajah što ih je volja, ja za istinsko deržim, i u istih dogodjajih pokazao sam, da od g. I 400. sveudilj Slavini prěkodunavski sa Slavini iz ove strane Dunava uvěk skupzdruženi bili su, i uvěk za skinuti jaram rimski na pomoć su dolazili.

Ah! da bi ova promotriti hotěli našega vrěmena Slavini! Nebi Poljak na Rusa, a Rus na Poljaka, Čeh na Poljaka, a Poljak na Čeha, Horvat na Slavonca i Serbljina, Slavonac i Serbljin na Horvata, a svi tri na Krainca i Štajerca, kano pas na mačku gledali; već bi jedan drugoga zagerlio, jedan drugoga ljubio, kano i njihovi predji su se gerlili, ljubili, i junački protiva sili istočnoga i zapadnoga carstva branili. — Sada se povraćam na dogodjaje Horvatah, Avarah i Frankah.

Viděli smo gori, kako strašan boj bio je medju Franci, Bojoari i Avari u Bojoarii, ter medju Franci i Avari kod Furlanske g. I. 788., u kojem Tasilo II. kralj Bojoarah bio

Digitized by Google

je uhvaćen. Ali da su Franci u to vrème koju stranu u Horvatskoj bili zadobili, nijedan pisac nepiše: što je dokaz, da Franci nisu Horvate predobili, već da su od njih bili pobijeni; jerbo da su Franci preobladali bili, mislim, da to Eginhard nebi bio propustio popisati. Ovako bojeve, koji bili su do g. I. 799. pravo nijedan pisac nespominja.

Da je bio g. I. 796. Vonimir vojvoda u Liburnii i Panonii, spominja Kerčelić *(Per. II. §. 3. Nro 3.)*, ali iz kojega pisca on to imade, ništa nepiše. Ovaj vojvoda Vonimir da je po nagovoru Erića franačkoga vojvode furlankoga, na Avare udario, grad njihov Ringu porobio, i najdjeno blago da je Karlu poslao. Ako promotrimo dogodjaje, združenje Horvatah s Avari, i boj, kojega su Horvati u Liburnii, i opet Avari u Bojoarii s Franki deržali, ovaj dogodjaj, bio on pisan od koga mu drago, istinski biti nemore, jerbo:

G. I. 799. Horvati u Liburnii, Avari pak u Bojoarii strašan boj s Franci imadoše, u kojem Franci na obih městih bili su preobladani, i njihovi vojvode ubijeni. Ovo svědoči sam Eginhard kod Lucia *(Lib. I. c. 15.)* ovako: „G. I. 799. odpravivši kralj velikoga papu, malo danah ondě (u Akvisgranu) jest se zaderžao, i poklisara po imenu Danie od Mihaila Sicilie k sebi poslanoga odrěšio. Dobio je takodjer žalostni glas od smerti Gerholda i Erića, iz medju kojih vojvoda Gerhold prefekt u Bojoarii, u boju s Huni je poginuo; Erić pak iza mlogih bojevah i viteških preobladanjah, u Liburnii kod varoša Tarsatike po zasědah gradjanah uhvaćen i ubijen jest.“ Iz ovih Eginhardovih rěčih znade se: 1) Da kakogod Avari u Bojoarii, tako i Horvati u Liburnii rat s Franci deržali su. 2) Da Avari Franke u Bojoarii nadvladali, i njihovog vojvodu ubili su; Horvati pak u Liburnii Franke takodjer predobiše, i njihovoga vojvodu Erića uhvatiše i ubiše. 3) Da indi Franci Liburnie pod svojom vlastju imali nisu, jerbo u njoj boja nebi bilo; i da Horvati mloge bojeve s Franci imali su, jerbo Eginhard piše, — „poslě mlogih bojevah i viteških preobladanjah, da su Erića uhvatili i ubili.“ Erić vojvoda franački nad longobardskom Furlanskom morao je dakle od g. I. 784—799. mloge bojove s Horvati imati, ali da jih nije preobladao, to se iz dogodjajah dojduće godine suditi more, od kojih Sigonio ovako piše: „G. I. 800. Karlo u Italiu je otišo, i uprav u Liburniu je hitio, gdě je smert Erića, po zasluženoj od Tersatjanah kaštigi osvetio, i Kadaloka Furlancem vojvodu odredio.“ Iz ovih Sigonia rěčih očito slědi: 1) Da Karlo kralj Frankah druge godine po smerti Erića,

Digitized by Google

t. j. g. I. 800. opet s novom vojskom došo je u Italiu, i sakupivši iz Longobardie vojsku, u Liburniu je išo, gdě je od Tersatjanah zadovoljštinu iskao i uzeo, ali kakovu, nijedan pisac nepiše. 2) Da je naredio vojvodu od Furlanske Kadaloka. 3) Da je s Horvati morao mir načiniti, ali kakov, to opet nijedan pisac nespominja. Medjutim dojdući dogodjaji očituju, da su se njemu Horvati pod stanovitimi pogodbami poddali, premda iste pogodbe nitko nam nije popisane ostavio. Da su Horvati svoje vojvode i sve svoje krajine zaderžali, to će dogodjaji pokazati; jesuli pako kakov harač plaćali, i vojsku Frankah u svoje gradove i varoše primili, to se neznade, niti toga koigod pisac spominja. Ako rěči Porfirogenite promislimo, moralo bi se kazati, da vojska Frankah bila je po Horvatskoj razredjena, jerbo on (*c. 30.*) piše: „Težko najposlě nadjačali su Hrovati, i sve Franke i njihovoga vojvodu Kotzelina jesu ubili.“ Ako su sve Franke i njihovoga vojvodu ubili, more se kazati, da one sve Franke ubiše, koji su u njihovoj kraljevini bili. Od ovuda slědi, da su Franci po varoših Horvatske kano preobladavci razděljeni bili; ali slědeći dogodjaji drugačie će pokazati. Ono jest istina, da u Horvatskoj do Drave nikakove vojske nije bilo, ali od Drave do Dunava da je franačka vojska u jedno vrěme razredjena bila, to ćemo iz dogodjajah viděti.

Avari, kada su viděli, da Horvati s Karlom mir načiniše, oni takodjer Karlu su se predali, što kronika hildenhaimska svědoči: „Tridesete god. kraljevanja Karlova došlo je poklisarstvo Avarah, i svu zemlju svoga vladanja pod vlast cesara Karla poddalo je. Karlo dakle g. I. 800. za Cesara i Augusta na sam blagdan Božić je prozvan, od Leona pako III. pape rimskoga svetim uljem namazan i krunjen.“ Ovako Berti. — Gori spomenuta kronika zato njega cesara zove, jerbo 30. godina njegovoga kraljevanja bila je g. I. 801., kada su se Avari već predali. —

Poglavje XIII.

Slěde ostali dogodjaji u vrěme Karla.

Nicefor postavši g. I. 802. car istočni, Karla za cara zapadnoga carstva je spoznao. Ovako dvoje carstvo je postalo, i ova dva cara svu Iliriu medju se su razdělili, i medjaše postavili; ali kako su ju razdělili, to nitko pravo

Digitized by Google

nepiše. Eginhard veli: da je Karlo za sebe zaderžao Istriu, Liburniu, Dalmaciu, izvan primorskih varošah, koje radi prijateljstva i načinjenoga saveza caru carigradskomu je odpustio, osim toga i obodvoju Panoniu. Na ovaki način Bosnia, Rascia i Serbia pod carigradskoga cara bi morala bila spasti. — Ovako su cari zemaljski ilirske krajine medju sobom razdělili: ali car kraljah i cesarah za malo vrěme drugačie je razredio.

G. I. 803., kako *Annalista Metensis* iz Asemana *(Tom. II. P. I. c. 2.)* kod Kerčelića *(Per. II. §. 3. N. 4)* piše, „car Karlo u Bojoariu je došo, i naredivši, koja biahu potrěbna, dočeka vojsku, koja se je iz Panonie vraćala, i dolazećoj kod Regensburga pojde na susrět. Ondě takodjer Zodan princip Panonie došavši, njemu se je predao; mlogi pako Slavini i Huni, koji u onom skupu biše, sebe sa svim posědovanjem svojim pod carevo vladanje podložili su.“ Ovo tako razuměti mora se, da Zoldan bio je princip Avarah, jerbo němački pisci zvali su Avare Hune. Huni pako zvali su se od Hunka potoka i varoša u današnjoj varmedjii ungvarskoj, dakle oni Huni, od kojih Analista piše, bili su Avari. Što pak Analista govori, da su mlogi Slavini takodjer u onom skupu bili, moraš znati, da su isti Avari bili Slavini, koji su se u staro doba zvali Avarisci, i u vrěme Atile oko g. I. 403. iz ove strane Dunava preněli se u onu stranu Dunava, od desne strane Tise do berdinah Karpatskih, do prěkodunavske Moravske i današnje Bavarie. U ovoj krajini Atila sa svojimi Hunki ili Huni je stanovao pr.e g. I. 403.; u gori spomenuto pako vrěme, t. j. g. I. 803. vladao je u ovoj krajini princip hunski ili avarski imenom Zoldan; i ovaj princip sa svojimi vojvodami i poglavitimi onamo je došo, kada se na njegovu još g. I. 801. po svojih poklisarih caru Karlu predstavljenu molbu povrati vojska, koja je bila u njegovoj kraljevini. On dakle sam sa svimi svojimi velikaši kod Regensburga caru Karlu jest se predao. Od ovuda razumě se, koja je bila ona Panonia, od koje Analista spomenuti piše, da je naimre bila Avaria, i da Zoldan kano sužanj s franačkom vojskom morao je pred Karla doiti. Kada se je pako sa svim svojim pukom poddao, onda je bio opet u svoju krajinu odpuštjen.

Na g. I. 805. neimenovan *(anonymus)* pisac života Karlova ovako piše: „Tudum po obećanju svom s mložtvom Avarah ka kralju je došo, i njemu se je s pukom i domovinom svojom predao.“ Dalje piše: „Princip hunski Kagan zaradi potrěbe puka cara je pohodio i molio, da mu

Digitized by Google

se město dade za stanovanje medju Sabariom i Karnuntum: buduć da poradi nemira Slavinah, u pervašnjih stajalištih obstati nije mogo. Ovoga car milostivo je primio, jerbo biaše Kagan Kerstianin, na kerštenju Teodorom nazvan, i molbi njegovoj car nagnut, s pokloni nadarenoga odići je pustio; koi povrativši se k puku, potle malo vrémena je umro.“ Ova da u Akvisgranu g. I. 805. dogodila su se, piše Eginhard. — Ovdě moje čitatelje opomenuti moram, da na ona misle, koja u vrěme Justiniana stariega cara rimskoga od Avarah popisao sam, da je istina, da Avari u vrěme Atile na ovu stranu Dunava preselili su se bili, i da onog vrěmena na ovoj strani Dunava stanovali nisu; jerbo kako bi bio mogo Kagan princip Avarah moliti Karla, da mu se dopusti preseliti medju Sabariu i Karnuntum, kada je Sabaria i Karnuntum iz ove t. j. desne strane Dunava. — Dakle Avari iz lěve strane Dunava stanovali su, od vrěmena Atile tiam do Karla, pod kojim su opet u svoja starinska města, t j. medju Sabariu i Karnuntum, povratiti se nastojali, gdě su i njihovi predji prie Atile valjada stanovali.— Ovako sada znademo, gdě je Avaria iz one i ove strane Dunava bila. Da pak Avari na ovu stranu Dunava pod Karlom preselili su se, to Eginhard svědoči, koi na g. I. 811. piše ovako; „G. I. 811. na tri strane vojske su razposlane, iz medju kojih jedna u Panoniu otidje, za bune medju Huni i Slavini doveršiti. Da pako bune ove bile su poradi medjašah medju Huni i Slavini iz desne strane Dunava stanujućimi, to isti Eginhard svědoči. Ovi nemogući se popraviti, pred istoga Karla pravdu doněli su, jerbo Eginhard piše: „bili su takodjer u Akvisgrani njega (Karla) čekajući, koji od Panonie došli su — i drugi starešine Slavinah, koji okolo Dunava stanuju.“

Od ovuda izvodi se naravski, da Avari, kako im je car Karlo dopustio, preselili su se na desnu stranu Dunava. Jerbo pako u kotare ondě stanujućih Slavinah su se naselili, i pod vladanje ondašnjih starešinah poddati se kratili, hotěći sami i pod vladanjem svoga bajana ili vojvode ostati: ovo se je vidělo Slavinah starešinam krivo, i poradi toga počeli su se buniti. Zato Karlo vojsku u Panoniu je poslao, da Slavini na Avare naselce neudare: jerbo je Karlo već prie principu Avarah dopustio, da on svoje dostojanstvo i vladanje nad svojim pukom, kako i pervo doba slobodno zaderži. Ovo svědoči pisatelj života Karlova ovako: „G. I. 805. poslao je Kagan jednoga od svojih velikašah, moleći, da mu se dopusti starinsko dostojanstvo, koje on kod Hunah običavao je imati; kojega

Digitized by Google

molbi car je privoljio, i da po starinskom običaju najveće u svojoj kraljevini vladanje imade, je zapovědio.“ Ovomu Kaganu da je bilo ime Abraham, svědoči Eginhard na istu godinu 805. —

Od ovuda znademo, poradi šta medju Avarii i Slavini na ove strani Dunava stanujućimi buna je bila: odkuda ja izvodim, da od g. I. 811., kada Karlo poradi bune, vojsku u Panoniu Valeriu je poslao, vojska ova bila je po gradovih, varoših i većih městih Panonie Valerie, koja medju Dravom i Dunavom leži, razredjena, i ostala je ondě, dok nije od Slavinah i Bugarah pobijena i protěrana bila, što ćemo poslě viděti. — Sada moramo pogledati, što se je po ostaloj Ilirskoj radilo.

Od g. I. 802., kada cari Nicefor i Karlo ilirske krajine medju se jesu razdělili, Nicefor car sveudilj s Bugari i Horvati sdruženimi, rat je deržao, najposlě g. I. 811. bio je od Bugarah i Horvatah uhvaćen, glava pako njegova na porugu Rimljanah odsěčena, bila je na věšala oběšena. Ovo svědoči gerčki pisac Teofanes kod Kerčelića (*Per. II. §. 3. No. 7.*) ovako pišući: „Krum (Bugor Orun) odsěćenu Niceforovu glavu, za pokazati ju dolazećim k sebi ljudem od različnih narodah, kroz mloge dane na Rimljanah sramotu i porugu na věšala je oběsio. Poslě pak iz věšalah ju skinuo, i od mesa očištenu, ter srebrom okovanu na čašu je okrenuo, iz koje, hvaleći se, napiaše slavinskim vojvodam.“ Od ovuda pověrovano znademo, da medju Bugari, Slavini i istočnim t. j. gerčkim carstvom strašni bojevi su bili, i da vojvode Horvatah, koje Teofanes Slavine zove, bili su s Bugari združeni, jerbo očito spominja Slavinah vojvode, kojim je napijao Bugor kralj Bugarah iz čaše, iz glave Nicefora cara načinjene i srebrom okovane. Ali u ovo vrěme imali su Horvati rat i od strane zapada s Gerci i Franci: jerbo kako iz Eginharda pokazao sam, Karlo car Frankah svu Dalmaciu je zaderžao, osim někojih primorskih varoših, koji su se pod imenom Dalmacie razuměvali, sva ostala města i krajine Horvatska su se zvale. Zločesto indi mlogi pisci svu Horvatsku Dalmaciom zovu, neznajući, što pod Dalmaciu od vrěmena Heraklia cara jest spadalo. Porfirogeneta kod Lucia (*Lib. I. c. 14.*) pod imenom Dalmacie samo slědeće varoše razuměva: Dubrovnik, Splět, Trogir, Zadar, Rab, Kerk i Osor, što se dobro pamtiti mora. Sve ostale krajine od Mora Adrianskoga, prama poldnevu do Macedonie, prama zapadu do Furlanske, prama sěveru pako do Dunava, zvale su se Horvatska, kako isti Porfirogeneta svědoči: jerbo u

Digitized by Google

svoj Ilirii i Panonii bili su takodjer Horvati, imajući svojega najvećega principa, koi k principu Dalmacie prijateljstva radi poklisare je slao. — Dalmacie principa Porfirogeneta zato zove, jerbo Horvati i onih spomenutih sedam varošah jesu od Gerkah predobili. Od ovuda princip, koi u Horvatskoj od strane mora je vladao, nazvan je od Porfirogenete principom Dalmacie, za razlučiti ga od onoga najvećega, koi je u Ilirii i Panonii stanovao. Poslě, kada veliki vojvoda Butaja Konstantina IV. je pritěrao, da mu Bugarsku za samovladanje dade, i harač plaća: preněo se je s někojimi mložtvi u Bugariu, gdě poslě, kako smo viděli, kraljestvo bugarsko je postalo. Serbiu svu, pod koju je spadala Bosna i Rascia, tia kako Sava u Dunav teče, Butaja je za sebe k Bugarii pridružio, ostale pako krajine do Dunava i do Mora Adrianskoga, pod Horvatskom su ostale. Štogod dakle učeni Kerčelić horvatsku kraljevinu děli na Dalmaciu, Horvatsku i Slavoniu, ono brez svakoga temelja piše, i samo smutnju u dogodjajih Horvatah pravi, započimajući pravde, koje ni repa, ni glave neimaju, i koje on sam razpraviti neznade. Jerbo da od Bugora nazvani Bugari, bili su od Nicefora patriarhe, Teofana, Cedrena, Porfirogenete i ostalih pisacah prie zvani Gepide i zatim Hrovati, i da su bili jedan narod s Horvati, koje Gerci pišu Chrobati, to jest istina: i zato oni uvěk kako svoje vlastito, tako i Horvatah samovladanje uzderžati tersili su se. Premda pako dvojemu carstvu za dosta odmah suprotstati nisu bili mogući: ipak su se tako junački deržali, da pod nijedno kano preobladani podtěrani nisu bili, već svoje vojvode i vladanje vazda zaderžali su, dokle najprie istočno carstvo preobladali i pod mir natěrali, zatim i vladanje zapadnoga carstva iz svojih krajinah protěrali, i ovako u pervašnju samostalnost postavili su se. — U zapadnoj indi Horvatskoj imali su Horvati rat s Gerci i Franci radi Dalmacie, to jest radi sedam gori popisanih varošah.

Na g. I. 806. Eginhard piše: „Taki potle dana narodjenja Gospodina Isusa došli su Vilharius i Beatus vojvode Mletakah i Dalmacie pred cara s velikimi pokloni, i naredjena je uredba od cara poradi istih vojvodah.“ Ovdě Dalmacie jest uspomena, a razuměva se samo 7 spomenutih varošah, koje Karlo gerčkomu caru je odpustio. Ali da i Mletčani imali su s onimi varoši poradi medjašah někakvu pravdu, ovo svědoči Sigonio, koi na g. I. 807. ovako piše: „Niceta patricio s galiami u primorje adriansko je došao, budući poslan od Nicefora, da razpravi započima-

Digitized by Google

juće medju Dalmatinci i Mletčani bune.“ Eginhard takodjer od istoga dogodjaja piše: G. I. 807. Niceta patricio, koi s galiami carigradskimi sědio je u Mletcih, načinivši mir s Pipinom kraljem do měseca Augusta, od Mletakah je otišo i u Carigrad se povratio;“ — i opet na g. I. 809. piše: „Od Carigrada najprie u Dalmaciu, potle u Mletke galie dojadrile su, i kada bi ondě zimovale, jedna strana u otok Komaklu je odjadrila, ter boj protiva gradjanom ondě stanujućim podigla: ali budući preobladana i pobijena, u Mletke je odjadrila. Vojvoda pak imenom Pavao, koi onoj strani biaše predpostavljen, počeo je pred Pipinom kraljem Italie za mir medju Gerci i Franci raditi, ali Vilario i Beat vojvode Mletakah sve njegovo tersenje unišťili su, i k tomu još zasěde dělali su mu, koi spoznavši njihovu lukavštinu odanle otišo je.“ Od ovuda znade se, da je boj medju Dalmatini, Gerci i Mletčani bio. Pavao je bio vojvoda dalmatinski nad galiami Dalmacie; Gerci hotěli su i Dalmaciu i Mletke pod svoje vladanje spraviti; Mletčani pako hotěli su Gerke i Franke prevariti, i opet u Dalmacii něšto tražili su. Od ovuda sami na se najveći rat navukoše; jerbo kako Berti piše *(in Append ad Sec. IX.)*, imali su dva vojvode, iz medju kojih jedan s istočnim, drugi sa zapadnim carstvom poslove je obavljao, i ovako mloge njihove lukavštine i prevare postale su. Od ovih i Sigonio piše: „Vilario i Beat vojvode mletački s dalmatinskimi poklisari Karla u Teodunu s dragocěnimi pokloni poštovali su i molili, da Dalmate mletačke bi u prijateljstvo primio, ter njihove vojvode bi potverdio; koja čuvši Karlo privolio je, i davši jim savez prijateljstva odpustio ih je.“ Od ovuda vidi se, da Mletčani protiva pogodbi Nicefora cara i Karla Velikoga hotěli su někoje varoše dalmatinske k sebi privući, odkuda je rat slědio, od kojega Eginhard ovako piše: „G. I. 810. Pipin kralj od nevěre vojvodah mletačkih razljutjen, zapovědio je, da se na Mletčane na kopnu i na moru udari. Kada je Mletke i njihove vojvode pod svoju vlast natěrao, onda iste galie za robiti primorje dalmatinsko je poslao; ali kada je Pavao Kefalonie prefekt s gerčkimi galiami Dalmatinom na pomoć došao, kraljevske galie u svoja vlastita města povratili su se.“ Od ovuda očevidno je, da Dalmatini nijednomu carstvu podložni nisu bili; jerbo gori iz Eginharda viděli smo, što je na g. 809. pisao: da je Niceta od Nicefora s galiami bio poslan najprie u Dalmaciu, jerbo pako Dalmatini nisu ga primili, otišo je odanle u Mletke, odkuda s jednom stranom galiah udario je na otok Komaklu, ali od Pavla

Digitized by Google

vojvode Dalmatinah bio je razbijen i protěran. Na g. I. 810. isti Eginhard piše: da je kralj Pipin (to je bio sin Ludovikov a unuk Karlov), Mletčane predobio, poslě pako da je kraljevske svoje galie u Dalmaciu poslao, da ju takodjer osvoji. Ali kada je Pavao vojvoda dalmatinski onoj strani na pomoć došo, na koju su Franci udarili, kraljevske ladje u svoja stajališta su se povratile, budući valjada i one razbijene, jer z drage volje težko su se povratile. — Bludi dakle Eginhard pišući: da Pavao s gerčkimi galiami je došo na pomoć: jerbo nemože se dopustiti niti razumčti, kako bi Gerci, koje Pavao vojvoda prošaste godine kod Komakle je pobio, njemu sada svoje galie na pomoć dali. Medjutim ovo bilo kako mu drago, mi pověrovano znademo, da niti Gerci, niti Franci, Dalmacie u ono vrěme predobili nisu.

Od istoga rata Porfirogeneta *(c. 28.)* kod Kerčelića *(Per. II. §. 3. No. 5.)* ovako piše: „Kada je kralj Pipin, veliko mložtvo vojakah sobom vodeći, proti Mletčanom išo, učini tabor iz druge strane otokah mletačkih, na městu zvanom Ajbolas. Videći pako Mletčani kralja Pipina s konjanici protiva sebi dolazećega, k otoku Madamancia, koi je blizu kopna, jadrene prećage i štite sve napervo su pometali, i ovako prepręčili, da se nije mogo k njim doplivati. Dvoumeći dakle kralj Pipin ovako Mletčane je zvao: „Podložnici moji jeste, jerbo od moje zemlje i moga vladanja ovamo došli ste.“ Oni pako odgovoriše: „„Rimskomu caru podložni biti ćemo, a ne tebi.““ Najposlě po mlogih nezgodah umoreni Mletčani, prisiljeni biše mir s kraljem Pipinom načiniti, i njemu veliki harač obećati. Od onoga pako vrěmena svake godine pomanjšan je bio harač, što takodjer i danas je običaj: jerbo Mletčani kralju Italie ili Papie plaćaju svake godine harač srebra nekovana 36 funtih.“ Ali poslě, što se je moralo dogoditi g. I. 811. ili 812., mir jest načinio Karlo tako, da Mletke istočnomu caru je odpustio. Od ovoga mira Sigonio *(Lib. VIII. c. 1.)* veli: „Po ovoj odluki Karlo potverdivši ono, što s Niceforom je bio dokončao, nove Mletke jest od sebe odreko.“ Ovo i Eginhard spominja, pišući: „Mir s carom Niceforom je načinio, povrativši mu Mletke.“ Ovaj mir, kako sam kazao, bio je već prie medju Niceforom i Karlom načinjen, kada medjaše carstva istočnoga i zapadnoga načinili su, od kojih nijedan pisac pravo nepiše.

Iz ovih svih dogogjajih ono pověrovano se izvodi: da od g. I. 774., kada Karlo Longobardiu je osvojio, Horvati s Franci mloge težke i kervave boje imali su; da g. I. 800.,

Digitized by Google

poslě onoga velikoga boja, u kojem je franački vojvoda imenom Erić bio uhvaćen i ubijen, Horvati s Karlom Velikim mir i prijateljski savez jesu načinili, i u vladanju svom pod vlastitimi vojvodami ostali; da g. I. 811. Avari u Panoniu medju Dravom i Dunavom s pomoćju Frankah naseljeni, obstali su, i da je franačka vojska morebiti za sěgurnost Avarah u onoj strani Panonii po varoših i većih městih bila razděljena; najposlě pako, da do g. I. 811. Horvati s Bugari sdruženi, istočno carstvo bili su nadjačali, Nicefora cara uhvatili, i ovako od strane istočnoga carstva na kopnu i na moru slobodni, ter u svojom vladanju ostali su.

Što se prěkodunavske Bojoarie i Avarie dotiče, upamtiti moram, da potle g. I. 811., kada su se Avari na ovu stranu Dunava preněli, Avaria, medju desnom stranom Tise, planinami Karpatskimi i Bojoariom ležeća, ostala je pusta. Bojoaria takodjer od g. I. 788., kada Tasilo II. kralj Bojoarah bio je uhvaćen, ostala je pusta: jerbo slavinski narodi Boji, Svevi i Alani preněli su se svi, koji su živi ostali, u današnju Česku i Moravsku, navlastito od g. I. 789., kada ona tri vojvode: Ceh, Leh i Rus, kako sam već kazao, jesu silu Frankah suzbili, i sve krajine slavinske od rěke Běle (*Albis*) od njih oslobodili, i osvojili. Ovdě bilo je kasnie pod kraljem Svatoplukom jako i zmožno česko kraljestvo. — U Bojoariu od narodah slavinskih pustu, naselili su se poslě Franci t. j. Němci, odkuda i ona slavinska pokolěnja, koja su morebiti u onih krajinah, t. j. u prěkodunavskoj Bavarii i Svevii ostala, s vrěmenom su se poněmčila, i ovako sada znademo, kako one velike slavenske krajine postale su němačke. Ali i mloge krajine od Saksonske, sva Pomorania i veća stana Češke, Moravske i Sleske već su němačke postale. — Ah! tko bi mogo sva ova pokolěnja razpoznati, koja sada pod imeni Němacah, Madjarah, Francezah, Španjolah, Talianah progone, za ništa derže i nazlobe Slavene, od kojih pleme svoje izvode, neznajući, da kerv svoju progone. — Da pako ova, koja sam od Bojoarie i Avarie popisao, za věrojatna deržiš, slušaj Eginharda što kod Lucia (*Lib. II. c. 13.*) piše: „Koliki bojevi u njem su deržani, koliko kervi jest proliveno, to svědoči od svih stanovnikah pusta Panonia i město, na kojem kraljevski dvor Kaganov je bio, sada tako opuštjeno, da na njem niti znamenja čověčanskoga ikada prebivanja nevidi se.“ Da ovo od Bojoarie i Avarie prěkodunavske razuměti se mora, svaki, koi popisane dogodjaje pozorno je čitao, spoznati će.

Digitized by Google

Poglavje XIV.

Slěde nadalje dogodjaji Horvatah do g. I. 832.

Da u vrěme Karla Velikoga mlogi strašni dogodjaji u Horvatskoj i prěkodunavskih slavenskih krajinah su se dogodili, i kako je postalo zapadno carstvo, viděli smo u pervašnjih trih poglavjih; sada ćemo promotriti, kako je naša Horvatska u vrěme smerti Karla Velikoga stajala, i što se je u njoj po smerti ovoga dogodilo. — Potle g. I. 811 — 814. nikakovih uspomene vrědnih dogodjajah nenahodim. Karlo je umro g. I. 814. dana 28. Januara. Koje medje je onda naša horvatska kraljevina imala, to testament Karla Velikoga najbolje more svědočiti; jerbo ako kada, zaisto na skradnjoj uri svaki pravo kaže, što je njegovo i što nije; navlastito kralji i cesari najbolje i najtočnie znadu, koje su njihove krajine i kraljevine, i kàkovi harač od njih bere se. Dakle testament Karla Velikoga gledeć na dvě strane carstva njegovoga, od zapada na Longobardiu, od sěvera i istoka na Bojoariu i Avariu ovako glasi: „Italiu pako, koja Longobardia zove se, i Avariu, kako Tašilon je deržao, izvan dva sela, kojih imena jesu: Ingolvestat i Lutrahahof, na selo Nomügaune spadajuća, koja něko doba Tasilonu poklonili smo, i čast od Alemanie, koja je na poldnevnoj strani brěga rěke Dunava, i od istoga Dunava tiam do rěke Rajne, od zgora pako tiam do Alpinske planine, štogod medju ovimi krajevi saderžaje se, i pram poldanu ili pram istoku zasiže, skupa s vojvodstvom kurienskim i sa selom Burgovah, Pipinu ljubljenomu sinu našemu.“ Ovako kod Lucia (*Lib. I. c. 15.*). — Od ovuda svaki istine ljubitelj neka sudi, jeli Karlo car išto u svojem testamentu od Panonie, koju Dunav od Bojoarie je dělio, spomenuo. Doista, niti od Istrie ili Liburnie, koja se je s Longobardiom od zapada, niti od Panonie, koja se je Bojoariom, kako Dunav teče medjašila, niti od Avarie ikakove uspomene na pismu je ostavio: dakle niti Panoniu, ali niti Liburniu, kano svoje krajine nije imao, jerbo tko što neima, ono u testamentu spomenuti nemore. Ovo je onaj dokaz, kojemu zabaviti nitko nemore. Zaludu se tersi Lucio u poglavju gori spomenutom svojimi pofarbanimi rěčmi dokazati, da po onih rěčih: „štogod medju ovimi krajevi saderžaje se, i pram poldanu ili istoku zasiže,“ — da po ovih rěčih razuměva se i Panonia. Karlo Veliki dao je očito napisati i rěči „od medje

Digitized by Google

iste rěke Dunava“, dakle očito izpověda, da je Dunav medja, i onda veli, „tiam do rěke Rajne“, dakle sve one krajine, koje. medju Dunavom i Rajnom ležale su, Rajna pako iz desne, a ne iz lěve strane Dunava teče, i u More Němačko se izliva. Dakle one rěči u testamentu Karla Velikoga: „štogod medju itd.“ pretežu se na Avariu, t. j. na onu krajinu, koja medju Bojoariom, planinami Karpatskimi do desne strane Tise, i do lěve strane Dunava jest se pružala, iz koje krajine Avari s dopuštjenjem Karla Velikoga, na ovu stranu Dunava u Panoniu Valeriu, medju Sabariu i Karnuntum prenčli su se, što u pervašnjem poglavju pokazao sam.

Ovo isti Eginhard *(in Vita Caroli c. 16.)* kod Kerčelića *(Per. II. §. 3. No. I.)* dosta očito svědoči. Izbrojivši sve kraljevine, koje su pod carstvo zapadno spadale, ovako piše: Poslě pako obědvě Panonie i naproti prěko Dunava stojeću Daciu, Istriu takodjer, Liburniu i Dalmaciu osim primorskih varošah, radi prijateljstva i načinjenoga saveza caru carigradskomu odpuštjenih; zatim sve Barbare i ljute narode, medju Rajnom, Vistulom, Velikim morem i Dunavom u Němačkoj stanujuće, koji po jeziku doista jednaki, po deržanju pako i nošnji različni su, je ukrotio i pod harač natěrao:“ U ovom svědočanstvu: 1) po ovih rěčih: „i na drugoj strani Dunava stojeću Daciu“ očito razuměva se gori spomenuta Avaria, jerbo ona gledeć na Panoniu Valeriu iz druge strane Dunava leži, ali zašto ju Eginhard Daciu imenuje, neznam. Jeli pako i onu krajinu iz lěve strane Tise razuměvao, koja se u staro doba jest Dacia zvala, pravo se kazati nemore; ali ako je razuměvao, zlo je razuměvao. Jerbo premda Abotriti ili Predenecenti, kako ih pisci imenuju, poklisare svoje k Ludoviku kralju slali su, što ćemo doli niže viděti: iz toga neslědi, da je Karlo Veliki starinsku Daciu iz lěve strane Tise ležeću, predobio; ali da je svu krajinu iz desne strane Tise, kako u Dunav utiče, tia do Bojoarie osvojio, to iz pervašnjih dogodjajih znade se. 2) Iz gori napisanoga svědočanstva Eginhardova ovo se izvodi: da obědvě Panonie, Istriu, Liburniu i Dalmaciu, kakogod i ostale Barbare i ljute puke u jeziku sebi jednake, ter medju Rajnom, Vistulom, Velikim morem stanujuće, samo je upokorio a ne predobio, ili pod svoju vlast spravio. Još manje kazati se more, da je spomenute puke pod harač natěrao: jerbo u pervašnjem pogl. iz Bertia pokazao sam, kako su oni puci g. I. 789. s pomoćju trih horvatskih vojvodah Čeha, Leha i Rusa, sve krajine u okolišu rěke Bčle *(Albis)*, i isti Magdeburg

Digitized by Google

varoš porobili, ter tia do Vistule i do kraja Sarmacie pod svoju vlast spravili. Dakle ovo stajati nemore, da su oni puci ikakov harač plaćali, i ako su ga morebiti do g. I. 788. davali, doista poslě, postavivši se g. I. 789. u svoje vladanje, nisu ga više plaćali. Što se pako naše Panonie, Istrie, Liburnie i Dalmacie dotiče, od nikuda nemore se pokazati, da su harač plaćale, jerbo: *a)* Eginhard bi bio morao kazati isti harač, kojega su plaćali, on pako harača neimenuje: ali čemu imena neima, neima mu ni bitja. Dakle, buduć da Eginhard nije pisao, u čemu i kakov je harač bio: kazati se more, da ga niti plaćali nisu, tim manje, jer isti car Karlo u svojem testamentu od Panonie, Liburnie, Istrie i Dalmacie nikakvoga spomenka nije ostavio. *b)* Isti potlašnji dogodjaji pokazati će, da u Liburnii, Panonii Savii, Istrii i Dalmacii nikakvoga vladanja, nikakvih vojakah nisu imali, dakle ni harača nisu brali: jerbo svih kraljevah i cesarah jest onaj sveti običaj, da u one krajine, koje pod haračem derže, svoju vojsku radi sěgurnosti napuste. Akoli indi u Panonii i u Horvatskoj nije bilo franačke vojske, more se kazati, da nije bilo niti harača.

Sada indi iste dogodjaje promotrimo, koji su se u našoj domovini do g. I. 814. dogodili. Od ovih dogodjajah pišu Eginhard i pisac života Ludovika Bogoljubnoga, obodvojica němački pisci, kod Lucia (*Lib. I. c. 15.*). Na g. I. 815. Eginhard ovako piše: „— Padeburne, ondě starešine i poklisari svih istočnih Slavinah k njemu došli su.“ Pisac pako života Ludovikova na istu god. ovako veli: „Sav puk k cesaru u občinski sabor, u město, koje se zove Patrisburna biaše se skupio: u koje město svi principi i starešine istočnih Slavinah jesu došli.“ Od ovuda Lucio izvodi, da u onom skupu pod imenom Slavinah razumiju se Horvati; ali da Lucio opet farba, lahko svaki uputiti se more, koi samo mapu u ruke uzme: jerbo němačkoj zemlji od istoka Pomorani, Česi i Poljaci, Horvati pako bolje k podnevu stoje. Dakle pověrovano kazati se more, da u onom skupu nijednoga starešine horvatskoga nije bilo.

Na g. I. 817. Eginhard piše: Došavši cesar u Akvisgranu, poklisara, imenom Nicefora, od Leona cara carigradskoga u poslu Dalmatah poslanoga, je primio. Ovomu takodjer, jerbo nije bio došao Kadaloh, na kojega brigu one krajine spadale su, a da će skoro dojti mislili su, zapovědio je, da ga pričeka, dok iz one krajine dojde. Koi kada je stigo, razlog medju njim i poklisarom cesarovim radi iztraživanjah od njega napervo donešenih jest deržan. Ali buduć da je stvar na premloge Rimljane i Slavine spa-

Digitized by Google

dala, niti se brez njih doveršiti mogla: zato, da se na istom městu doverši, jest se odvukla, i na ovo providjenje poslan bio u Dalmaciu s Kadolahom i spomenutim poklisarom Abigario Unrohov unuk.“ — Pisac života Ludovika veli: „U Akvisgranu stanujući poslanika Leona cara carigradskoga imenom Nicefora je primio. Poklisarstvo ovo biaše radi prijateljstva i poradi medjah Dalmatinah, Rimljanah i Slavinah. Nu buduć da niti ovi nazočni nebiahu, niti Kadalah medjah prefekt, brez kojih se ova razpraviti nisu mogla: poslan jest u Dalmaciu, za ova umiriti i razpraviti, Albigario s Kadalohom onih medjah principom.“

Iz ovih svědočanstvah izvodi se: 1) Da Leo car carigradski poslao je poklisara svoga Nicefora, za utverditi prijateljstvo i savez mira, kojega car carigradski Nicefor s Karlom Velikim je bio načinio; 2) poradi medjah, koje Karlo Veliki s Niceforom carom je bio načinio, kada su ilirske krajine medju se bili razdělili. — Jerbo pako iz pervašnjih dogodjajah po svědočanstvu istoga Eginharda znademo, da g. I. 809. Nicetas vojvoda galiah istočnoga carstva na otok Komakliu je bio udario, ali od Pavla vojvode dalmatinskoga i horvatskoga bio je pobijen i protěran; nadalje da g. I. 810. Pipin kralj od Italie predobivši Mletke, kraljevske ladje protiva Dalmacii je poslao, koje takodjer od Pavla vojvode horvatskoga bile su protěrane. Od ovuda očito slědi, da niti istočno Gerkah, niti zapadno Frankah carstvo nisu mogla Dalmacie osvojiti. Da pako Dalmacia pod vladanjem Gerkah ili Frankah nije bila, to zadosta pokazuje, jerbo Horvati nisu hotěli pred Ludovika cesara dojti, Ludovik pako nije mogo brez njih gori spomenutu pravdu razpraviti. Doista, da su Horvati bili pod vladanjem Frankah i Gerkah, lahko bi se bili mogli osuditi, da pred cesara Ludovika nisu došli; ali niti cesari Ludovik i Leo nebi bili Horvatah pitali, već bi bili samo kazali, da mora biti, što cesari zapovědaju. Tkogod ova pravo promotri, mora priznati, da Horvati nijednoga carstva vladanje nisu hotěli spoznati. Jerbo pako spomenuti pisci ništa nadalje nepišu, kako se je stvar ova doveršila; jerbo nadalje potlašnji dogodjaji pokazati će, što takodjer iz istoga privilegia Terpimirova znademo, da on u vladanju Dalmacie, t. j. onih sedam varošah je bio, drugačie bo nebi bio mogo spalatskoj cerkvi privilegium dati: iz svih ovih pověrovano slědi, da Dalmacia niti pod vladanjem Gerkah, niti Frankah nije bila. Izprazne jesu dakle rěči Lucia, koi se tersi ono pokazati, što nikakvoga temelja neima.

Digitized by Google

Na g. I. 818. Eginhard piše: „Biahu ondě Harastali i drugih narodah poklisari, Abotritah naimre i Borne vojvode Guduškanah i Timotianah, koji malo prie od Bulgarskog družtva odstupivši, našim krajinam su se pridružili; zajedno i Ljudevit vojvoda Panonie dolnje, koi stvari nove počimavši, Kadoloha župana i Markie furlanske prefekta radi kervoločnosti obtužiti tersio se je: koja ondě čuvši, razpustio ih je, i u Akvisgranu zimovati otišo.“ — Pisac života Ludovikova na g. I. 818. veli: „Osim toga drugih narodah poslanici bili su ovdě, Abotritah naimre, Guduškanah i Timotianah, koji Bulgarah družtvo ostavivši, s našimi su se onomadne sdružili; ali i poklisari Leutevita ravnitelja dolnje Panonie ovdě bili su, tužeći Kadala (Kadolaha) krivo, kako potle vidělo se je, kano da kervoločnost njegova nemore se podněti: koje čuvši cesar, umirio je i razpustio u istom dvoru, ter po svom odredjenju na zimovište je se odnio.“ Iz ovih svědočanstvah očevidno jest, da se je buna medju vojvodami horvatskimi počela, da je Borna vojvoda Liburnie, kako će se viděti, izdaica postao, Ljudevit pako (t. j. Lindevit ili Leutevit, kako ga spomenuti pisci pišu) vojvoda Panonie, da se je radi kervoločnosti Kadolaha franačkoga vojvode od Furlanske tužio. — Ovo valjada je bila ona kervoločnost, koju Porfirogeneta *(c. 30.)* spominja, da su Franci sisajuću mužku dětcu Horvatah na komade sěkli i psom bacali. Ovo je indi bio uzrok bune; ali němački pisci od ovoga kervoločnoga baratanja muče, pišući samo, da se je tužio Ljudevit panonski vojvoda poradi kervoločnosti Kadolaha.

Na g. I. 819. Eginhard piše: „Borna pako vojvoda Dalmacie s velikimi mložtvi kod Kupe Ljudevitu protiva sebi idućemu na susrět došavši, u pervom boju bio je od Guduškanacah ostavljen, ali budući od svojih vlastitih vojakah junački obranjen, izišo je iz pogibeli; poginuo je u ovom boju Dragomos tast Ljudevitov, koi na početku oddruženja ostavivši zeta, k Borni se je bio pridružio. Guduškanci kući otišavši, biahu od Borne opet pod vlast natěrani. Ali Ljudevit zgodu imajući, s jakom vojskom u Decembru u Dalmaciu dojde, i svu ju porobi i popali. Viděći Borna, da mu se sa svim nije moguć suprot staviti, sve svoje gradove zatvori, on pako sam s odabranom vojskom sad od traga sad sa strane nasertajući, Ljudevitovu vojsku ob dan i ob noć, gděgod je mogo, uznemiravaše, niti ga je brez njegove štete u svoje krajine terčati pustio. Najposlě velikim kvarom umorenoga, iz svoje krajine oditi

Digitized by Google

je prisilio, pokle je 3000 vojakah od vojske njegove (Ljudevitove) poginulo, i 300 i više konjah osim pertljage i različnoga svake fele robstva zarobljeno bilo, koja sva, kako su se dogodila, po svojih poklisarih cesaru je obznanio — Pisac pako života Ludovikova ovako piše na g. I. 819.: „Ljudevit protěran od Baldrika, protiva Borni vojvodi Dalmacie je došo, koi kod Kupe u taboru je stajao. Borna od Guduškanah — jeli po izdajstvu ili od straha neznade se — ostavljen, pomoćju svojih vlastitih vojakah od nadviseće pogibeli zdrav je ipak uteko, dapače i iznevěrene svoje poslě opet pod svoju vlast natěrao. Medjutim Ljudevit slědeće zime opet došavši, sva robiti je počeo, štogod bi živo, pod sablju okrenuvši, što pako nije živělo, vatrom popalivši. Borna sili njegovoj suprot stati nemogući, po lukavštini nauditi mu tersio se je. Jerbo mu nije očito rat navěstio, već nenadanim nasernjivanjem tako je njega i njegovu vojsku umorio, da se je stidio i kajao, što je takova započeo. Jer kada je više 3000 vojakah iz njegove vojske poginulo, konji pak i svakako robstvo zarobljeno bilo, iz krajine svoje oditi ga je pritěrao. Koja sva cesar u Akvisgranu stanujući s radostju je čuo."

Iz ovih svědočanstvah pověrovano znade se: 1) Da g. I. 819. boj medju Horvati i Franci jest se započeo. 2) Da izperva svi Horvati bili su sdruženi s Bugari: ali g. I. 818. da su Borna vojvoda Dalmacie i Dragomos tast Ljudevitov na stranu Frankah prešli i izdaice postali. 3) Da Ljudevit bio je vojvoda ove naše Horvatske medju Dravom i Savom tia do Kupe i Furlanske; jerbo ovi pisci pišu, da Borna kod Kupe jest svoj tabor imao: odkuda more se misliti, da je medju krajinom Borne i Ljudevita potok Kupa bio medja. Dragomos pako da je bio vojvoda od Bosne, piše učeni Kerčelić; ovaj s Bornom jest se Frankom bio pridružio. 4) Da Ljudevit udariti je bio morao najprie na Franke u Furlansku, i da odanle bio je protěran. Jerbo pako Borna vojvoda i tast Ljudevitov Dragomos nisu hotěli š njim u slogi protiva Frankom iti: zato potle na njih istih je udario. U ovom boju Guduškani Bornu ostaviše, odkuda misliti se more, da oni Ljudevitu priklonitii su bili, nego svomu vojvodi Borni, buduć da je on bio Frankom nagnut. Zato Dragomos tast Ljudevitov u istom boju je poginuo, Borna pak od svojih vlastitih oslobodjen, jedva živ uteko. 5) Da Ljudevit poslě ovoga boja u došastu zimu opet na Bornu je udario, hoteći ga ovim načinom natěrati, da se š njim protiva Frankom sdruži: ali Borna izdaica ostade u prijateljstvu Frankah. 6) Iz svih ovih dogodjajah pověrovano i očito vidi se, da s ove strane Druve a

Digitized by Google

svoj Horvatskoj, a ni u svoj Ilirii nikakove vojske Frankah nije bilo, jerbo němački pisci nikakove franačke vojske nespominjaju. Ljudevit takodjer nebi bio mogo u Dalmaciu na Bornu vojvodu udariti, da su bili Franci u našoj Horvatskoj Da je Eginhard ove dogodjaje pravo hotio popisati, doista mlogo drugačie svi ovi dogodjaji bi na světlo došli: ali buduć da za Franke nisu dobro izašli, zato niti istinski i podpuno popisati nije hotio, što je velika pogrěška pisatelja dogodjajah protiva istinitosti. Ali mi iz ovih na kratko popisanih opet zadosta izvoditi moremo ona, koja su istini prilična. Štogod pako Lucio iz ovih izvoditi se tersi, da Timotiani bili su Bugarie stanovnici, ona sva svaki učen može kano izprazna deržati: jerbo isti učeni Kerčelić zadosta pokazuje, da istini prilična nisu. Tko želi od ovih obilatie čitati, neka pogleda Kerčelića (*Per. II. §. 3. No. 7. 8. 9.*). Što se je nadalje do g. I. 820. radilo, nijedan pisac nepiše: ali da su težki bojevi bili, moremo si misliti.

Na g. I. 821. Eginhard piše: „Medju tim vrěmenom Borna vojvoda Liburnie i Dalmacie umro je, i na molbu puka s privoljenjem cesara unuk njegov imenom Ladasklav njegov naslědnik jest postao.“ Pisatelj pako života Ludovikova piše: „Medju ovimi, kada je Borna život izgubio, naslědnika mu je načinio cesar unuka njegovoga imenom Ladasklea.“ Iz ovih svědočanstvah sledi, da Borna nije mogo naravskom smertju umerti, jerbo pisac ovaj piše: *vita privato,* t. j. „kada mu bi život uzet“; indi morao je ili u boju poginuti, ili na drugi način ubijen biti, odkuda lahko vidi se, da pisci němački ništa pravo nisu popisali

Na g. I. 822. Eginhard piše: „Poslana jest iz Italie vojska u Panoniu, za boj s Ljudevitom doveršiti, koja kada je dohadjala, Ljudevit ostavivši Sisak varoš, k Sorabom, (Serbljem), koi narod da veliku stranu Dalmacie posědуje, kaže se, jest se uteko, i ubivši po lukavštini jednoga iz medju onih vojvodah, od kojega primljen biaše, varoš njegov pod svoju vlast je natěrao. Ali opet k vojski cesara poklisare je poslao, i obećao, da će pred njegovu nazočnost dojti.“

Pisatelj života Ludovikova na istu god. slědeća je pobiležio: „U isto vrěme poslao je doista vojsku iz Italie u Panoniu protiva Ljudevitu, pred kojom ovaj obstojati nemogavši, vlastiti varoš je ostavio, i k někojemu principu Dalmacie došavši, od njega u varoš bi primljen, on pako vendar suprotivnim načinom svoga primitelja lukavo je ubio, i varoš podložio. Premda pako s našimi niti se je pobio, niti u

Digitized by Google

razgovor je došo, opet poklisare poslavši, spozna, da je pobludio, i obeća, da će k gospodinu caru dojti.“

Na g. I. 823. Eginhard veli: „Došo je glas cesáru od smerti Ljudevita, da, kada je od Serbaljah u Dalmaciu k Liudemuslu, ujaku Borne vojvode došo, i několiko vrěmena š njim se zaderžavao, od njega po nevěri bio je ubijen.“ Pisac života Ludovikova ovako piše na g. I. 823.: U istom skupu kazano bi od smerti Liugevita tirana, koi od někoga po nevěri bio je ubijen.“

Iz ovih svědočanstvah, premda ne podpuno popisanih, ipak pověrovano izvodi se: 1) Da od g. I. 818. bune u Horvatskoj započele, i poslě radi nesloge, okrenule su se na rat medju vojvodami horvatskimi. 2) Da u to vrěme, morebiti po smerti Mislava kralja, koi, kako sam iz Kačića pokazao, do g. I. 796. je živio, nikakvoga kralja u Horvatskoj nije bilo, već da krajine horvatske po banovih i starešinah bile su upravljane, i zato morale su propasti: jerbo svaki ban i vojvoda hotio je za sebe kraljevati. Ovako svi bi bili svoju starinsku slobodu izgubili, da jih Bugari nisu sjedinili, što ćemo za malo viděti. Kakogod indi tělo brez glave nemore živěti: ovako niti kraljevina brez kralja nemore obstojati. Na ovo vrěme spadaju one Porfirogenetove rěči (*c. 29.*) kod Lucia (*Lib. II. c. 13.*): „Principah t. j. kraljah ovi puci neimaju, samo župane i starešine, kano takodjer i ostali slavinski narodi.“ Po ovih razuměva Porfirogeneta Slavine prěkodunavske, Morave, Čehe, Pomorane i Poljake, koji takodjer osim Bojoarah, u vrěme Karla Velikoga nisu imali svoga kralja, i zato su bili lahko preobladani. 3) Da mlogih vojvodah imena napervo došla su: kanoti Borne vojvode od Liburnie i Dalmacie (moraš razuměti kako Porfirogeneta (*c. 30.*) na 4 strane svu Horvatsku děli); Ljudevita vojvode od Panonie; Dragomosa vojvode od něke strane Serbie, jerbo da u istoj Serbii bilo je više vojvodah, svědoči Eginhard, pišući: da od jednoga iz medju principah serbskih bio je Ljudevit primljen. Što pako piše, da su Serblji veliku stranu Dalmacie posědovali, to nikoga neka nesmuti, jer němački pisci nisu znali, kako je horvatska kraljevina postala; ali dosta je, da mi znademo iz Porfirogenete, da Horvati svu Dalmaciu, Serbiu, Bosnu, Rasciu, Liburniu, Istriu i Panoniu do Dunava posědovahu. Nadalje spominjaju pisci němački Liudemusla vojvodu Dalmacie, koi je bio ujak Borne. Zaludu bi rad Lucio ovoga naslědnikom Borne načinio: ali to Eginhard i pisac života Ludovika cesara nesvědoče, jerbo oni na g. I. 821. pišu: da po smerti Borne postao je u Liburnii i Dalmacii (razumij

Digitized by Google

stranu Dalmacie od potoka Neretve do Istrie ili Furlanske) vojvoda Ladislav unuk Borne, Liudemuslo pako kako Eginhard piše, bio je ujak Borne, dakle je bio različan vojvoda Dalmacie, stanujući u onoj strani, gdě je današnja Albania i Epir. Jerbo kako sam već kod kralja Mislava ili Svetopileka popisao, sva Horvatska na četire strane jest se dělila: od ravnice Dalme varoša do Istrie, zvala se je Běla Horvatska, u kojoj bio je vojvoda Borna, i poslě njega Ladislav njegov unuk; od iste ravnice Dalme varoša tia do Drača i mora pružala se je Horvatska Cervena, drugač Serbia, i ovdě je bio vojvoda Liudemuslo ujak Borne; od potoka Drine iz nad berdinah tia do Macedonie protezala se je Rascia; iz ove pako strane Drine (Porfirogeneta piše Cetinje potoka) bila je Bosna. Osim ovih 4 stranah Horvatske bila je Panonia perva i druga, potle gornja i dolnja, u vrěme pako Rimljanah Valeria i Savia zvana. Valeria ili gornja, od Drave do Dunava jest se pružala; Savia pako medju Savom i Dravom je ležala. Ove takodjer obědvě pod Horvatsku spadahu. U Panonii Savii, kako smo viděli, bio je u ovo vrěme vojvoda Ljudevit, koi je pervi rat podigo protiva Frankom, Tko je bio vojvoda u Panonii Valerii, jeli morebiti takodjer Ljudevit, ili jesu li Franci u onoj krajini vojsku deržali, pravo ništa kazati nemogu. Za kazati, da Frankah u Valerii nije bilo, ono bi služiti moglo: jer němački pisci od toga ništa nespominjaju, što doista nebi bili propustili popisati, da su onu stranu bili osvojili. Ali 4) da g. I. 822. vojska Frankah iz Italie je došla, to istinsko znademo iz gori spomenutih němačkih pisacah, i da ona vojska morala je pometati straže po Panonii, to će potlašnji dogodjaji pokazati.

Sada promotrit ćemo, što Eginhard nadalje na g. I. 824. veli: „Medju ostalim poklisare Abotritah, koji drugačie Predenecenti zovu se, i na medjaših Bulgarah, u Dacii kod Dunava ležećoj stanuju, kako se jave, da su došli, odmah ih k sebi pusti. Ovi se potuže, da su od Bugarah krivično obterašeni, i zaprose pomoć protiva njim; i zadobe zapověd, neka idu kući, i neka se opet povrate na vrěme, kad je bilo Bugarom javljeno, da i oni svoje poklisare pošlju.“ Iz ovoga svědočanstva Eginhardova ono se izvodi: da Abotriti ili Predenecenti zvani, koji s lěve strane Tise u Dacii, pravo do Dunava su stanovali, Bugarom su se iznevěrili, i hoteći se pod vladanje Frankah podložit, vojsku od Ludovika cesara su tražili; a neslědi ono, što Lucio piše, da vladanje Frankah i prěko Dunava u Daciu se je protezalo.

Digitized by Google

G. I. 825., kako Kerčelić piše *(Per. II. §. 3 No. 10.)*, poklisari Bugorā kralja bugarskoga bili su od Ludovika cesara s knjigom u Bugariu odpravljeni. Bugor nedobivši odgovora na svoje zahtěvanje, jerbo radi medjah tako Panonie, kako i Dalmacie Ludoviku je pisao: zato g. I. 826. opet poklisare k Ludoviku cesaru je poslao, prijateljski ga moleći, da medje od Panonie i Dacie načini. Ako ovo neće, da onda mir i prijateljstvo medju njimi prestane, i da će on svoje po pravdi oružja tražiti; odkuda potle Ludovik boja od Bugarah jest se nadao.

Na g. I. 826. Eginhard piše: „Baldrik i Gerhold knezi *(Comites)* i panonskih medjah prefecti kazaše, da od gibanja Bugarah protiva nam, ništa nisu smotrili.“ Iz nazočnoga svědočanstva Eginhardova izvodi se ova istina: da je Bugor kralj Bugarah poslao poklisare poradi medjah, očitujuće cesaru, da će rat podići, ako se starinske medje nepostave. — Zbog ovoga zapovědio je cesar svojim prefectom Baldriku i Gerholdu, da paze na Bugare, i ako bi se počeli gibati, da sproti jave; dakle znademo, da ove g. 826. Bugari rata nisu podigli.

Na g. I. 827. Eginhard piše: „Bugari takodjer Slave u Panonii stanujuće, dovedši po Dravi na ladjah vojsku, gvozdjem i vatrom su tukli, i protěravši njihove vojvode, bugarske poglavice su jim postavili.“ Ovo svědočanstvo Eginhardovo jest verlo zločesto, ali zadosta svědoči, da su svi vojvode iz Panonie bili protěrani; kakovi pako bili su oni vojvode, to mi, koji dogodjaje Horvatah znademo, lahko si moremo misliti. Doista od ovuda pověrovano kazati i za istinsko deržati moremo, da od g. I. 822 — 827. poglavice i vojaci Frankah bili su po Panonii jednoj i drugoj razredjeni. Morebiti da i někoji iz medju Slavinah bili su poglavice, ali ovi kano izdaice pridruživši se Frankom, bili su Frankah a ne Horvatah poglavice; svi pako ovi nebiahu protěrani, nego biahu i s ostalom vojskom Frankah, koja je u Panonii stajala, potučeni i izsěčeni. Ovo Porfirogeneta očito svědoči *(c. 30.)* pišući: „Do několiko pako godinah Horvati dalmatinski Frankom bili su podložni; takovu pako kervoločnost radili su Franci, da kod sisah još njihovu mužku dětcu koljući, psom su bacali. Koju stvar nemogući Horvati podnašati, bunu su načinili, i principe, koje od njih (razumij od Frankah) imadoše, potukli. Poradi ovoga velika protiva njim vojška iz Francie jest se podigla, i poslě sedam godinah rata, težko najposlě obladali su Horvati, sve Franke i njihovoga vojvodu Kocilina ubili, potukli ili izsěkli, i od poslě slobodni

Digitized by Google

bili su.“ Ovo Porfirogenetovo svědočanstvo nitko poreći nemože, jerbo je istinsko, premda nisu godine popisane, kada se je što dogodilo, ali se slaže sa dogodjaji, koje su němački pisci popisali. Promotrimo dakle svědočanstvo Porfirogenetovo s pisci němačkimi. Iz popisanih rěčih němačkih pisacah znademo, da g. 818. u Patersborni bio je skup, u koi od mnogih krajinah horvatskih došli su poklisari, od Ljudevita vojvode panonskog takodjer, koi se je tužio radi kervoločnosti Kadaloha furlanskoga vojvode. Ovu tužbu Ljudevitovu němački pisci spominjaju, ali nepišu, u čem ta kervoločnost jest bila: jerbo su se stidili světu na světlo ovo staviti; ali okrunjeni pisac cesar Porfirogeneta svemu světu je objavio, da su dětcu mužku od sisah tergali, ubijali i psom bacali. Strašna kervoločnost! Što su bili nedužni sinčići krivi, možebiti što njihovi otci bili su junaci, i nisu se dali Němcem rado guliti i gaziti? Dakle zato sav narod bi se morao zatamaniti?

Nadalje němački pisci spominjaju, da Ljudevit bio je od Baldrika protěran g. I. 819. Od ovuda ja izvodim, da Ljudevit je morao u Furlansku na Franke udariti, strašno ih pobiti, Kadaloka pako i ostale furlanske vojvode Frankah potući: jerbo němački pisci nikakove uspomene nisu ostavili, gdě i kako je umro. Ovaj moj izvod isti Porfirogeneta potverdjuje, gdě piše: „koju stvar (kervoločnost) Horvati nemogući podnašati, pobunili su se, i sve principe, koje od Frankah imadoše, potukli su.“ Odkuda věrojatno kazati se more, da i Kadaloh Frankah vojvoda s ostalimi, kojih imena nespominjaju se, i izdaice Borna, Dragomos, ter više takovih s Franci deržećih, u onom ratu od g. I. 819 — 822. bili su ubijeni. Nadalje němački pisci svědoče: da g. 822. za doveršiti rat s Ljudevitom, vojska z Italie u Panoniu jest poslana, i da Ljudevit je uteko najprie k Serbljem, i odanle u Dalmaciu k Ljudemuslu uaku Borne, gdě po nevěri je poginuo. — Porfirogeneta pako svědoči: da radi potučenih franačkih vojvodah velika vojska protiva Horvatom jest se digla (Italiu Porfirogeneta valja da je za Franciu deržao, buduć da je bila pod vladanjem Frankah), i da potle 7 godinah rata, težko su Horvati Franke nadjačali. Odkuda slědi, da od g. I. 822. Horvati sveudilj imali su rat s Franci. — Nadalje němački pisci svědoče, da g. I. 827. Bugari po Dravi s vojskom došavši, sve vojvode Slavinah su protěrali, i svoje na město njih pometali. Porfirogeneta pako piše, da su Horvati sve Franke i njihovoga principa Kocilina potukli. On indi nespominja Bugare: zašto to? Jerbo je znao dobro, iz dru-

Digitized by Google

gih gerčkih pisacah, da su Horvati s istimi Bugari jedan narod bili, zato je sve imenovao Horvate. Da su pako Bugari s Horvati jedan narod, i š njimi u Ilirii i Panonii od g. I. 400. uvěk sdruženi bili, to sve u pervašnjih viděli smo dogodjajih. Dakle Bugari, u vrěme Heraklia cesara, Horvati; u vrěme Justiniana I. Gepide; prie njega pako Gete zvani, sada su se opet sa Slavjani Horvati sdružili, sve Franke i njihove vojvode, bili oni isti Horvati, kano izdaice potukli, i njihovoga principa Kocilina, koi je bio valjada veliki vojvoda nad vojskom franačkom, jesu ubili. Nisu dakle vojvodah slavinskih protěrali, kako němački pisci pišu, nego su ih svih potukli, kako svědoči Porfirogenita car gerčki, koi je u ono vrěme i na blizu živio, i koi je ove dogodjaje, još od istih u ono vrěme živućih ljudih mogo poznati.

Na g. I. 828. Eginhard piše: „Skup u měsecu Februaru. Balderik takodjer vojvoda furlanski, buduć da su porad njegove nemarnosti Bugari krajine Panonie gornje brez kvara osvojili, svoje dostojanstvo jest izgubio, i Markia furlanska, koju on prie sam je deržao, medju četiri kneza podělјena jest.“ Na istu godinu Berti piše: „Furlanska g. I. 828. jest porobljena od Bugarah.“ *(In Append. ad Sec. IX. inter memorabilia)*. Analista pako fuldenski na g. I. 829. veli: „Bugari na ladjah po Dravi došavši, někoja bliže rěke ležeća sela naših popalili su.“ Ovdě moralo bi se pitati: koja su to sela bila, i blizu koje rěke? jerbo u gornjoj Panonii jest Drava, Mura i Dunav. Viděli smo iz testamenta Karla Velikoga, da je medju Panoniom i Bojoariom medja bila Dunav; istina je, da g. I. 811. Karlo Veliki Avare medju Sabariu i Karnuntum na ovu stranu Dunava preselio, i da ondě mogli su Franci někoja svoja sela imati: odkuda to slědi, da su Bugari bližnja sela Dunava popalili, jerbo oni od starinah Dunav za medju deržali su. Ovu medju spominja i isti Terpimir kralj Horvatah u svom privilegiumu arcibiskupskoj spalatskoj cerkvi danom na g. I. 832. Ovo i krunjeni pisac Porfirogeneta očito svědoči, pišući: da Horvati sve Franke i njihovoga vojvodu Kocilina potukli su. Ako su sve Franke potukli, tako su i sve njihovo vladanje ukinuli, i sve krajine do medje Dunava osvojili. Ovo i Berti očito pokazuje; jerbo ako Bugari mogli su Furlansku porobiti, što je Frankah krajina bila, znamenje doista jest, da Franci morali su sa svim pobijeni biti, i da Bugari od jedne strane medje t. j. Furlanske, tiam do druge strane medje t. j. do Dunava, mogli su sva svoja města osvojiti, niti jim tko mogo

Digitized by Google

na put stati. Ovim svědočanstvom t. j. Porfirogenete, privilegia Terpimirova i Bertia više se věruje, nego němačkim piscem; jerbo oni svědoče na g. I. 827., da Bugari na ladjah po Dravi došavši, sve vojvode Slavinah iz Panonie protěrali su. Od ovuda očito slědi, da su iz gornje Panonie, t. j. Valerie sve vojvode protěrali, i one strane kod Dunava robili i palili, gdě Avari stanovahu: jerbo u Panonii dolnjoj t.j. Savii, nije jim trěbalo, niti Dravu prehoditi, niti po njoj u Panoniu Saviu dolaziti. Ovo svaki znade, koi Dravu i Savn barem na mapi je vidio; dakle u Panoniu Valeriu prěko Drave išli su, i protěravši odanle sve vojvode Slavinah svoje pometali su. Akoli su i u Panonii Valerii bili Slavinah vojvode Slavini, a ne Franci: slědi nedvoumljivo, da Franci s Panoniom Valeriom nisu niti vladali. Štogod indi Frankah pisci i njihovi prijatelji iz njihovih svědočanstvah izvode, sve na slavu Bugarah i Horvatah spasti će. Jerbo ako izvode, da Frankah vojvode nisu bili u Panonii: po njihovom svědočanstvu slědit će, da Franci nisu bili vladaoci u Panonii. Ako pako izvode, da su bili Frankah vojvode u Panonii: po njihovom svědočanstvu bili su od Horvatah i Bugarah protěrani, ili kako Porfirogeneta piše, potučeni; ako su pak bili protěrani ili potučeni, tako i vlast njihova je prestala.

Iz ovih svih dogodjajah svaki istine ljubitelj suditi mora, da sve ono, što němački pisci od Drave cifrali su, jest směha vrědno. Koja budala mogla bi věrovati, da su Bugari izpod Oseka, gdě Drava u Dunav utiče, na ladje seli, pak uz Dravu se vozali! Na ovaj način po 30 ili 50 na jednu ladju bi jih unišlo, a drugih 10 ili 20 bi jih vuklo. Lěpe mi vojske! — Takove voznje po Drave nije trěbalo Bugarom: ali da su ladje potrěbovali, na kojih su se prěko Drave prebrodili, to jest naravski: jerbo oni na mlogo městah morali su prěko Drave prelaziti, i to je bilo, kad se Franci nisu ni nadali. Iz ovih dogodjajah, koje Porfirogeneta, němački i ostali latinski pisci, popisali su, slědi: 1) Da od vrěmena Mislava kralja horvatskoga, od latinskih pisacah Sveropolis, drugač Svetopilek zvanoga, u Horvatskoj nije bilo kralja, već bani, vojvode i starešine vladahu nad horvatskimi krajinami, kojih imena gori popisao sam. 2) Da od g. I. 802., kada su Nicefor car Gerkah i Karlo Veliki cesar Frankah Iliriu medju se bili razdělili: Liburnia, gornja strana Dalmacie, koja se je Horvatska Běla zvala, nadalje jedna i druga Panonia bila je za děl dopala carstvu zapadnomu, Serbia pako bila je na děl dana carstvu istočnomu. Ali da nijedno carstvo niti

Digitized by Google

mirno, niti dugovito vladanje nad spomenutimi krajinami nije imalo, to su isti dogodjaji pokazali. Istočno zaisto carstvo od g. I. 811., u kojoj Nicefor cesar bio je uhvaćen i sramotno od Bugarah pogubljen, bilo je sa svim preobladano, niti je moglo Bugarom i Serbljem išta nauditi: oni dakle u svojem vladanju sveudilj ostali su. Jerbo da Gerci niti primorske varoše, koji su se pravo Dalmacia zvali, pod svoju vlast nisu mogli natěrati, to smo u dogodjajih g. I. 810. i 811. viděli. — Što se zapadnoga carstva dotiče, da do g. I. 822. nikakove vojske u Liburnii i Panonii nije bilo, to dogodjaji jesu pokazali; jeli pak ova strana do g. I. 822. kakovi harač cesaru franačkomu plaćala, to nijedan pisac nespominja, mi dakle možemo kazati, da nije plaćala. — 3) Da od g. I. 822., kada je vojska Frankah u gornje horvatske krajine i u Panoniu je došla, mlogo kervi proljevanje je bilo; da Franci mloge harače jesu brali, i s našimi Horvati kervoločno baratali, to si moremo sami misliti; ali da su g. I. 827. iz svih krajinah horvatskih i iz obih dvih Panoniah bili protěrani, to isti němački pisci svědoče. Kako Porfirogeneta piše, bili su potučeni: istini takodjer priličnie je, da su ljuti Horvati i razjareni Bugari sve pobili. 4) Da potle ovoga rata, kada su sve Franke iz Panonie i Horvatske bili protěrali, Terpimir bio je od Horvatah i Bugarah za kralja izabran okolo g. I. 829. ili 830.: jerbo g. 832. potverdio je posědovanje spalatske cerkve, koja, kako što isti privilegium glasi, bila je od Mislava kralja podignuta i nadarena, od dvih kardinalah pako, pod rimskim papom Hadrianom I., koi od g. I. 772 — 795. cerkvu je ravnao, posvećena. Zaludu Lucio iztražuje vrěme, kada su cerkve spalatska i diokleanska podignute bile, ter pošto vanoga Diokleasa provlači: kano da on nije dobro pisao, kada je podignutje spalatskoga i diokleanskoga arcibisku pata u vrěme Cirila spomenuo. Ali da je Diokleas istinsko po pisao, to isti dogodjaji posvědočit će: jerbo blude, koji Cirila i Metodia u jedno vrěme spominjaju. Ako je bio koi Ciril u vrěme Metodia, bio je drugi od onoga, koi je Horvate na zakon Isukerstov okrenuo; ali od toga bit će još razgovor.

Viděli smo do sada, što se je u Horvatskoj, koja je pod zapadno carstvo Frankah spadala, radilo: sada promotrit ćemo, što se je radilo u stranah istočnomu podverženih. U vrěme Mihaila Balba cara carigradskoga, koi, kako gori u pogl. 10. popisao sam, od g. I. 820 — 829. je vladao, svědoče Zonaras, Cedren i Kuropalates kod Lucia (*Lib. II. c. 2.*) slědeća: „U vrěme Mihaila Balba Amoreja Saraceni Siciliu i Kalabrie stranu osvojili su; sva

Digitized by Google

takodjer Dalmacia jest odstupila“ (razumij onih 7 varošah kod mora s otoci). Ovo isto Porfirogeneta svědoči *(c. 21.)* kod Lucia *(L. II. c. 2.)* kažući: „Po nemarnosti Mihaila Amoreja Balba stanovnici dalmatinskih varošah svoga vladanja postali su, niti rimskomu (razumij gerčkomu) caru, niti komu drugomu podložni. Takodjer i njim bližnji puci Horvati, Serblji, Zahlumite, Tribuniote, Diokleciani i Hipagani, izbacivši rimkoga carstva vladanje, slobodni, pod svojimi vlastitimi, a ne tudjimi zakoni živili su.“ Od ovuda očito i pověrovano znademo, da sve krajine ilirske i od istočnoga i od zapadnoga carstva slobodne ostale su. Ove sloboštine da je bila uzrokom nemarnost Mihaila cara, gerčki pisci pišu; ali mi znademo, da Horvati po svojem junačtvu svoju sloboštinu obderžali su, imajući mloge boje i prolivajući mlogo kervi, za uzderžati svoje samovladanje. Zaludu Lucio u istom pogl. cifra, da Horvatska, koja je bila za zapadno carstvo odredjena, nije bila slobodna: nam je dosta iz istih dogodjajah i ostalih gerčkih i němačkih pisacah poznato, da su g. I. 827. svi Franci u Panonii bili potučeni, i da su g. I. 828. Horvati s Bugari svu Furlansku porobili, g. I. pak 829. sva sela Frankah do Dunava popalili. Lucio indi sam svoju neistinost světu ostavio je, želeći ona, koja isti němački i gerčki pisci očito popisali su, zamazati.

Sada pogledajmo jakost Horvatah i njihove vojske na kopnu i na moru, koju nam je Porfirogeneta *(c. 31.)* kod Lucia *(L. II. c. 2.)* izpisao. „Pokerštenimi pako stanovniki ovi varoši jesu nastanjeni: Nona, Beligrad, Belitzin, Skordona, Hlebna, Stolpa, Tenen, Kori i Klaboka. Imadu pako konjanikah 60,000; pěšakah 100,000; sagenah 80; kondurah 100. Sagene 40 ljudih, kondure veće 20, a manje 10 ljudih brojile su (kondure i sagene bile su morske ladje). Ova njihova jakost i množtva bila su do kraljevanja Kresimiróva, potle kojega smerti sin njegov Miroslav, kada je 4 god. nad pukom vladao, od Pribine bana bio je ubijen. Mloge onda započele su se bune, i na više stranah razdělili su se; broj takodjer konjanikah, pěšakah, sagenah i kondurah jako pomanjšan jest: sagenah doista sada težko 30 imadu, kondurah velikih i malih‘ konjanikah i pěšakah —“. Ova je bila po mojem sudu jakost kraljevine horvatske; premda Lucio i naš preučeni Kerčelić hoće, da je strana, koja Liburniu, Krainsku i obědvě Panonie saderžava, pod Franke i Bugare spadala; ali svaki, koi prošaste i dojduće dogodjaje pravo promotri, kazati mora, da to stajati nemože. Jerbo drugo će reći: „vladanje nad kojim pukom imati“, a drugo: „vladanje

Digitized by Google

hotěti imati". Da Nicefor car carigradski i Karlo Veliki car od zapada kraljestvo horvatsko medju se u svom dogovoru jesu razdělili, i svaki svoju stranu pod svoje vladanje natěrati hotěli, to je istina; ali da ju podložiti nisu mogli, i da u vladanju njezinom nisu ostali, to dogodjaji pokazaše i pokazati će. Mi pako znadući, kako su Horvati na moru i na kopnu jaki bili, nadalje promotrit ćemo, što su na moru radili: jerbo od g. I. 827. bili su slobodni, niti istočnomu niti zapadnomu carstvu podložni. Da Horvati naši na moru mletačkom s Gerci i Franci takodjer rate imali su, to smo viděli u dogodjajih g. I. 810. i 811., ali i onda nepreobladani ostadoše. Lucio u spomenutom poglavju piše, da su potle g. I. 829. mletačke galie pervi put izišle na more protiva Saracenom, koji su Siciliu bili osvojili, na pomoć istočnomu carstvu, pod vojvodom Ivanom Participaciom. U to vrěme da su Horvati Narentani s istim vojvodom mletačkim Participaciom, mir načinili, budući da vojvoda ovaj morao je od Horvatah mir tražiti, bojeći se, da Horvati: kada se on s brodovi u Sicilii zaderžavao bude, koi mletački otok nebi predobili. Ovaj pako mir od g. I. 829 — 839. jest načinjen. Ovako Sabelik i Blondo kod Lucia u poglavju spomenutom pišu.

Poglavje XV.

Od uspomene vrědnih stvarih, koje, za razuměti dogodjaje Horvatah, od potrěbe je znati.

Da po smerti Mislava kralja, drugačie Svetopilek zvanoga, mlogi bani i vojvode u horvatskoj kraljevini bili su, to u pervašnjih dogodjajih viděli smo. Odsele, što se kraljevah tiče, još veća smutnja nastati će. Jerbo odkada Nicefor i Karlo Veliki Iliriu medju se hotěli su razděliti: od ono doba na jednoj i drugoj strani počeli su pisci vojvode spominjati i brojiti, niti se zna, jeli svaki iz medju njih u svojoj strani kano kralj ili najvećji vojvoda vladao; ili, jeli samo jedan najvećji vlastnik, i koi je bio. Od ovuda postade, da P. Kačić i Du Fresne druge kraljeve od Horvatske, a druge opet od Albanie, Rascie, Bosne i Serbie izpisuju. Istina je, da su jedan i drugi ova iz Dioklea izvadili, ali ipak se medju sobom u mlogih neslažu. Medjutim što koi više ili drugačie piše,

Digitized by Google

ja mojim čitateljem napervo staviti ću. Nadalje imadem moje čitatelje opomenuti, da Diokleas je popisao sve one vojvode, koji iz pokolěnja Ostroilova izlazili su. Ovi su većom stranom u Albanii stajali, i něki iz medju njih biše samo vojvode od Albanie. Na najveću njihovu nesrěću mlogi kralji imajući više sinovah, kraljevinu svoju medju sinove razděliše, odkuda kervavi domaći ratovi medju njimi bivali, i većma jih zatamanili su, nego stranjski. Više putah kraljem su se iznevěrili, i onako mloga kerv jest se prolila. Ja dakle odsele hoću najprie one vojvode popisati, koji su bili u Albanii, Bosni i Serbii; zatim ove, koji u Liburnii i Panonii vladaše; najposlě pako kralje bugarske spomenuti ću. Ali niti gerčke care poradi godinah neću propustiti, takodjer i od němačkih kraljevah, kada je koi vladao, i što se je u vrěme svakoga gledeć na Horvatsku uspomene vrědno dogodilo, pobilěžiti ću. — Jerbo pako u pogl. 8. od kralja Svetopileka jesam kazao, da je umro g. I. 796. dana 17. Marcia, kako Kačić iz Dioklea piše; i da je u diokleanskoj cerkvi zakopan, što Du Fresne iz istoga Dioklea spominja: poradi toga, premda dogodjaje već popisao sam, zato opet sada izbrojiti ću kralje, koji u tom vrěmenu t. j. od g. I. 796 — 832. slědili su.

Svetolik po mojem broju 17. kralj, sin Budimira, postao je g. I. 796. po smerti otca. Od ovoga piše Du Fresne *(c. 3. Regn. Dalmat. & Serb.)*, da je samo 12 godinah živio. P. Kačić veli od njega ovako: „Poslě smerti kralja Budimira bi od dva arcibiskupa i od biskupah dalmatinskih u Dioklei okrunjen Svetolik sin njegov, i ovi pod krunom nehtio se u izpraznoj Slavi ponositi, nego kakono pravi naslědnik poniznoga Isusa, ukaza se miran, krotak i ponizan, na taj način, da od svakoga bi pohvaljen, štovan i poljubljen. Živi pod krunom 12 godinah.“ Odkuda znademo, da je umro g. I. 808.

Vladislav 18. kralj g. I. 808. je postao, i g. 812. je umro. Kako Kačić piše, bio je veliki grěšnik, i kada je jednom u lov išo, pao je s konjem u duboku jamu, i nesrětno život svoj doveršio. Ovo isto Du Fresne, da je iz Lukaria *(Lib. I.)* izvadio, svědoči. Nadalje piše du Fresne iz istoga Lukaria, da je ovaj kralj Dubrovnik tersio se osvojiti: jeli, ili nijeli ga osvojio, ništa nespominja, već da u ono vrěme dubrovačko skupnovladanje jest se započelo, piše.

Tomislav 19. i brat Vladislava postao je g. I. 812. Odkuda znademo, da je Svetolik imao dva sina. Od ovoga Kačić slědeća piše: „Brat ozgor rečenoga kralja, Tomislav imenom,

Digitized by Google

bi za kralja dalmatinskoga od gospode okrunjen, i od biskupah posvećen. Ovi nehti naslědovati u zloći brata svoga, nego dobroga otca Svetolika, čineći děla Bogu i ljudma verlo ugodna. Imade žestoki rat s kraljem od Ungarie, koga vojska često u Dalmaciu slazi s odlukom, da ju osvoji; ali od Tomislava kralja i njegovih vojnikah bi vazda sramotno iztěrana. Kraljeva 17 godinah.“ Du Fresne piše, da je s ugarskim kraljem Atilom rat imao, i njega uvěk protěrao, ter da je imao više dětce. Odkuda je Du Fresne Atilu izpisao, to ja neznam; ali što starinski slavinski pisac, kojega je Marko Marul na latinski preveo, piše, da je s Hungari rat imao, to mi, koji sve dogodjaje znademo, lahko misliti si moremo. Mi znademo iz němačkih pisacah, da u ovo vrěme bio je u Dalmacii i Liburnii vojvoda Borna, u Panonii pako Ljudevit, ili kako někoji pišu Liudevit. Znademo nadalje iz istih němačkih pisacah, da Ljudevit strašan boj s Bornom je imao od g. I. 819—821., u kojoj godini Borna jest poginuo. Znademo nadalje, da po smerti Borne, koi kod Horvatah drugo ime mogo je imati, Tomislav, u Dalmacii imao je ujaka Ljudemusla, kako ga němački pisci pišu, ka kojemu Ljudevit, kada Franci s velikom vojskom iz Longobardie na njega udariše, iz Serbie je uteko, ali kod njega po nevěri život svoj izgubio. Znademo takodjer, da Ljudevit je imao tasta Dragomosa, vojvodu od jedne strane Serbie, koi se je s Bornom protiva Ljudevitu svomu zetu sdružio. Od ovuda svaki onu istinu more lahko spoznati, koju ja od Ljudevita u pervašnjih dogodjajih popisao sam, naimre da Ljudevit s Bornom vojvodom rat je imao. Jerbo Borna s Franci se je sdružio, niti je hotio s Ljudevitom na Franke udariti: zato tersio se je Ljudevit Bornu silom natěrati, i njegove krajine osvojiti, da ovako s većom vojskom na Franke bude mogo udariti. Iz svih ovih dogodjajah svaki učeni lasno izvodi, da fratar onaj, ili bio on tko mu drago, koi je starinsku slavinsku kroniku popisao, mogo je spomenuti, da Tomislav imao je žestok rat s kraljem od Ungarie, neznajući niti imena Ljudevita, niti dogodjaje: u tom pako nije falio, jerbo u dogodjajih viděli smo, da u Panonii stanovali su Huni pod njihovim vojvodom Atilom. Znademo takodjer, da istoga IX. stolětja okolo g. I. 884. opet Hungari u Avariu iz one strane Dunava, i poslě na desnu stranu Dunava u Panoniu Valeriu su se nastanili; dakle pisac onaj nije sagrešio, što je napisao, da je Tomislav imao rat s kraljem od Ungarie. Od ovuda još i ona istina potverdjuje se, da je Ljudevit bio vojvoda od

Digitized by Google

sve Panonie tiam do Dunava, jer drugačie tako jak nebi bio mogo biti. Jeli pak onaj starinski slavinski pisac baš napisao: da je Tomislav rat imao s ugarskim kraljem Atilom, to ja dvoumim. Može biti da je napisao „s kraljem Ugarske, gdě je Atila bio"; drugi pako su poslě izvernuli „s kraljem Ugarske Atilom", što je jedno od drugoga daleko različno. Medjutim ako bi i napisao: „s kraljem Ugarske Atilom", to bi se moglo lasno neznanosti onih vrěmenah pripustiti, a ne svemu světu na znanje dati, kano da zato svi dogodjaji moraju biti neistiniti, ako je tko u godinah ili u imenu pobludio, što svaki učen lasno brez uvrědjenja popraviti more. Zato učeni Du Fresne bi bio mogo Atilu pametno izpustiti, kako i naš P. Kačić je uradio. Ja doista nenahodim, u čem veće pověrovanje bi mogo tko dati du Fresnu, nego P. Kačiću. Ovo sada jest ono vrěme, u kojem mlogi vojvode napervo dolaze, i nije moguće pravo pokazati: koi, i u kojoj krajini je vladao, i koje su bile medje njihovih deržavah. Ali ja nijednoga izpustiti neću, nego ću popisati, kako kod P. Kačića i Du Fresna našao sam, koji obodvojica iz Diokleasa i Marula imena vojvodah slavinskih izvadili su, i sva ću razložiti, koja su inostranski pisci verlo poměšali. Dakle Du Fresne piše, da

Borna I. vojvoda je bio od one strane Horvatske, koja se polag Porfirogenite proteže od Cetinje do Istrie, i iz nad Istrie malo dilje do Alpinske planine, gdě se je od Furlanske dělila. Početak vladanja ovoga Borne ja postavljam na g. I. 796., kada je kralj Mislav drugač Svetopilek umro. Jer da u njegovo vrěme svakolika Horvatska jest bila pod njegovim vladanjem, svědoči spomenuti Terpimirov privilegium, poglej pogl. 8. Borna po svědočanstvu Eginhardovom jest umro g. I. 821.

Ladislav II. vojvoda, kojega Eginhard pokvareno piše Ladasclav, nezna se jeli unuk, sinovac ili netjak pervoga, iste g. I. 821. je postao, ali kada je umro, nijedan pisac uespominja. Ja velim, da je živio do g. I. 830., ili do one godine, u kojoj je Terpimir postao vojvoda. Da g. I. 832. Terpimir bio je već vojvoda, to sam iz privilegiuma izvodio, ali koje godine je postao, to se pravo kazati nemore.

Ljudevit vojvoda Panonie da je bio, to se znade: ali kada je postao? Ja mislim, da po smerti Mislava, kada se je kraljevina na mloge banie razdělila, da onda i Ljudevit vojvoda od Panonie je postao, dakle postavljam godinu 796. Poginuo je po nevěrnosti Ljudemusla ujaka Borne, kako Du Fresne piše, g. I. 823. Tko je poslě njega

Digitized by Google

vojvoda postao, moremo lasno dokučiti, da je naimre Ladislav unuk Borne vojvodstvo Panonie zaokupio. Moglo bi se misliti, da Terpimir bio je Ljudevitov sin ili rodjak, i da po njegovoj smerti vojvoda od Panonie je postao, ter da po boju, ili po smerti Ladislava, vojvodstvo od Horvatske takodjer je zadobio. To povĕrovano znademo, da Terpimir bio je vojvoda tia do Dunava, što isti privilegium njegov svědoči.

Poslĕ Ladislava Du Fresne za 3. vojvodu Horvatske postavlja Porina, kojega Porfirogeneta (*c. 30.*) spominja; potle Porina pak isti Du Fresne postavlja 4. vojvodu Mislava, kojega Terpimir u svom privilegiu spominja, i svoga predměstnika imenuje. — Ali koi moje dogodjaje pozorno promotri, lasno će spaziti, da to biti nije moglo. Jerbo Porfirogeneta u spomenutom pogl. piše, da Horvati, pobivši Franke, sa svim su slobodni postali, i onda od rimskoga pape biskupe i misnike, za pokerstiti se, iskali. Ovo se je moralo dogoditi, kada je bilo sve umireno, naimre potle Branimira kralja, u vrĕme Ivana VIII. pape, koi u svojih knjigah spominja, hvali i u naručaj svete stolice rimske povraćajućega Branimira sa svim njegovim pukom radostno prima, što ćemo poslĕ viděti. Ivan pak VIII. rimski papa cerkvu rimsko-katoličansku od g. I. 872 — 882. je ravnao, dakle pric Horvatah pokerštenje nije moglo biti: jerbo do g. I. 830. ali i poslĕ, rati sveudilj terpeli su, kako ćemo viděti: u vrĕme pako rata takove bogoljubnosti dĕlo i svega puka pokerštenje nemore se dogoditi. Nu ako bi se sve to dogodilo, kako bi u tako kratko vrĕme od kerstianstva odstupiti, i k njemu se u vrĕme Ivana VIII. pape opet povratiti mogli, to ja nerazumĕm. Ali da su potle Mislava kralja, budući u věkovitih ratih, mlogi, navlastito u nauku još dobro nepodučeni, od zakona odstupiti mogli, to svaki dokučiti more.

Da pako niti Mislav u ovo vrĕme kraljem nije mogo biti, kako Du Fresne hoće, to iz istoga privilegia vidi se: jerbo privilegium glasi, da je Mislav kralj arcibiskupat spalatski podigo, ter desetinom i dohodki nadario. Odkuda slĕdi, da je i više biskupatah podići morao, budući da arcibiskup brez podložnih sebi biskupatah biti nemore. Ovo pako podignutje biskupatah potle g. I. 796. nije se moglo dogoditi, kako sam u pogl. 8. pisao, poradi težkih ratovah, što isti dogodjaji pokazali su. Da pako Terpimir Mislava svoga predměstnika zove, od ovuda neslĕdi, da je Mislav baš pred Terpimirom kralj bio. On je njega mogo tako spomenuti, budući da je pred njim kralj Horvatske bio; da

Digitized by Google

pako on mlogo godinah je trěbovao, dokle biskupate i parokie u svoj Horvatskoj je podigo, to svaki razuman dopustiti mora. Dakle što se dotiče Mislava ili Svetopileka, koi po istih kardinalih bio je krunjen, od njega u pogl. 8. pisao sam; što pako na Porina spada, to ću potle Branimira pod Ivanom VIII. papom spomenuti. — Odsele pako, za razlučiti lašnje vojvode, onih, koji su u Dalmacii, Liburnii, Istrii, Krainskoj i Panonii Savii iliti današnjoj Slavonii vladali, zvati ću „horvatske vojvode“: a onih, koji su bili u Serbii, Albanii i Bosni prěko Cetinje, imenovati ću „vojvode serbske“.

Poglavje XVI.

Od dogodjajah pod kraljevi Sebeslavom od Serbie, i Terpimirom od Horvatske. Od g. I. 832.do g. I. 853.

Sebeslav 20. kralj u Serbii postao je g. I. 829., umro je g. I. 853. Od ovoga P. Kačić piše, da něki kažu, da je bio sin Tomislava, něki da je bio netjak. Du Fresne veli, da polag někojih pisacah Tomislav imao je samo jednu kćer, i da je bio Sobeslav njezin sin. Od ovoga P. Kačić spominja, da je imao rat s Gerci i Ugri. Isto veli i Du Fresne, samo to pridaje, da něki pišu, da je imao s Goti rat. Ovo bi gděkoga smutiti moglo: ali nas, koji dogodjaje znademo, smutiti to nemore. Mi znademo od Ljudevita vojvode Panonie, tko su ti Ugri bili, da su naimre bili Panonci, radi česa mogli su se od neučenih zvati i Goti, jerbo znademo, da Bugari g. I. 827. svu Panoniu do Dunava osvojiše; Bugari pako zvali su se u pervo doba Goti, Gete i Gepide. — Gerke je Sobeslav kod varoša Skadra tako potuko, da za njegovoga života nisu směli više na njega udariti. Ugri su često na njega navaljivali, ovi pako Ugri bili su isti Horvati pod vojvodom Terpimirom, što će dogodjaji pokazati. Da su pako Horvati u starinskih kronikah Ugri bili nazvani, to odtuda dolazi, jerbo sva Horvatska je potle pod Ugarsku spadala. Od ovuda svaki učen lahko izvoditi more, da onaj, koi ove dogodjaje iz starinskih kronikah je popisao, u ono vrěme morao je pisati, kada je Horvatska pod ugarsku krunu spadala; zato, nepazeći na dogodjaje i godine, mislio je, da su Ugri već onda Horvatsku imali sdruženu, oni pako mlogo kasnie stopram g. I. 884. u Avariu dojdoše. Ovako

Digitized by Google

gerčki pisci mloge dogodjaje Bugarah pod imenom Bugarah popisali su, koji se mlogo prie dogodiše, nego su se oni Bugari prozvali. — Sebeslav imao je dva sina: Razbina i Vladimira, medju koje kraljevinu svoju je razdělio. Razbinu dao je sve strane do mora; Vladimiru pako gornje krajine do Serbie i do Bosne. Vladao je 24 godine.

Terpimir 3. vojvoda ili kralj horvatski postao je po mom računu g. I. 829., i živio je do g. I. 845. Ovaj je bio onaj kralj ugarski, koi sa Sebeslavom u nemiru je živio; ali kada je Vladimir kćer njegovu za ženu uzeo, onda su rati prestali, i Vladimir je poslě smerti Terpimirove nad njegovom kraljevinom vladao. — Od ovoga Porfirogeneta (*c. 31.*) ovako piše: „U vreme principa Terpemere, koi je otac bio Kresemere, došao je iz Francie, koja medju Hrovaciom i Mletki u srědini jest, čověk něki imenom Martin, verlo pobožan, ali u oděći světovnoj, od kojega isti Horvati kažu, da je premloga čudesa činio. Ovaj dakle čověk, slab i na noge hrom tako, da kudagod je hodio, četverica bi ga nosili, onu presvetoga pape zapověd do sverhe života obderžavati je zapovědio, na jednaki način, kano prie papa zaklinjajući ih. Poradi šta, niti sagene, niti kondure (razumij ladje) za progoniti koga odlaze, nego ako bi tko na njih udario.“ Od ovuda pametno svaki izvoditi more, da Horvati istočno i zapadno carstvo nadjačavši, i sebe oslobodivši, počeli su na kopnu i na moru robiti. — Ali budući kroz toliko godinah u mlogih ratih od zakona kerstianskoga već odmetnuli se, i svakaka zla radili: poradi toga sveti rimski papa hoteći ih od toga zla i robljenja, koliko bi moguće bilo, na duhovni način odvratiti, jerbo ih ratom nitko nije mogo ukrotiti: poslao je k njim onoga bogoljubnoga hromoga Martina, da ih svojim izgledom na miloserdje gane, i opomene na onu zakletvu, koju njihovi predji u vrěme Porge, Bogu i rimskomu papi načiniše, i da ih, ako bi je prignute vidio, opet na isti način zakune, što po svědočanstvu Porfirogenete jest i učinjeno; oni pako od robljenja i prolivanja nedužne kervi prestali su. Uči se od ovuda moj čitatelju! da je duhovna jakost veća nego tělesna; što kralji, cesari i sve sile ovoga světa opraviti nemogu, to će svećenici i strah Božji opraviti. Od ovuda nadalje vidimo, da njihovo drugo pokerštenje u vrěme Terpimira nije bilo još se dogodilo, jerbo oni nebi takova zla radili, i da oni svi pisci bludiše, koji su pisali, da je njihovo drugo kerštenje prie Terpimira kralja, u vrěme Porina, dogodilo se

Na g. I. 841. u vrěme Petra Tradonika, piše Lucio

Digitized by Google

(L. II. c. 2.) iz mletačkih pisacah, da Unuslav Diodur vojvode Slavinah udariše na Kaprule otoke mletačke, i da ih porobiše. Potle ovoga rata, da je Petar Tradonik vojvodia mletački s Drozajčom vojvodom Narentanah Slavinah mir načinio. Od ovuda suditi možemo, da onaj bogoljubni Martin okolo ove godine morao je u Horvatsku dojti: jerbo pisci nepišu, da bi Horvati potle ove godine na koga bili udarili, tia do vrěmena Basilia cara. Ali u vrěme ovoga cara odstupiše poradi njegove lukavštine i kervoločnosti većom stranom od věre kerstianske, što će se viděti.

Na g. I. 845. piše Aseman *(Tomo II. c. 5. pag. 145.)* iz Bertiniana kod Kerčelića: „Ludovik II. poklisare četernaest vojvodah Bohemanah (Čehah), — Slavinah takodjer i Bugarah je primio, posluhnuo i odrešio *(absolvit)*.“ Od ovuda učeni Kerčelić izvodi, da je Ludovik stopram g. I. 845. sve pravo, koje sverhu vladanja ovih pukovah je mislio imati, sa svim odpustio, i od svega vladanja nad njimi odreko se. — Da ovi puci već prie od vladanja zapadnoga carstva oslobodili su se, to dogodjaji pokazaše; ali Ludovik uvěk je tražio od njih podložnost, i hotio je, da spoznajući njegovu vlast, pod njegovim krilom ostanu. Morebiti pako, da svi ovi puci dogovorili su se, da oni nikakvoga njegovoga vladanja spoznati neće, već da pod svojimi vlastitimi poglavicami i zakoni ostati žele. Viděći Ludovik, da svi puci slavinski iz obodvoje strane Dunava su se se sjedinili, odpustio ih je, kano mudri cesar dobro znajući, da bi š njimi opet težke rate imati morao, i Bog zna kako bi doveršio. — Na g. I. 853. piše Aseman iz Bertiniana: „Bugari kako se kaže od naših s darovi pozvani, pridruživši k sebi Slavine, protiva Ludoviku Germanie kralju podignu se, ali s Božjom jakostju preobladani su.“ Ovaj dogodjaj pokazuje: da Bojoari, koji već na krajinu němačkoga vladanja bili su okrenuti, hoteći se ovoga jarma osloboditi, pomoć od Bugarah i Slavinah tražiše i dobiše, ali osloboditi se nemogoše.

Krešimir I. vojvoda Horvatah 4. postao je okolo g. I. 845.; neznade se kada i kako je umro, ali Porfirogeneta njega, kako sam gori popisao, spominja. Valja da je od Vladimira kralja serbskoga, koi njegovu sestru za ženu je imao, ubijen ili protěran. Da je někoje vrěme vladao, to se znade iz Porfirogenete; da pako po njegovoj smerti Vladimir njegov šurjak i s horvatskom kraljevinom je vladao, to ćemo u dojdućem pogl. viděti.

Digitized by Google

Poglavje XVII.

Od dogodjajah Ilirah pod kraljevi Razbinom i Vladimirom od g. I. 853. do g. I. 873 i 886.

Vladimir 21. kralj. Poslě kako je po smerti Sebeslava Razbin sin njegov, vladavši sedam godinah, umro, sva kraljevina na Vladimira je spala. Ovaj, kako P. Kačić piše, imao je mlogo putah rat s Gerci, i razbio ih na mlogo městah. Vladao je polag Kačića i Du Fresna 20 godinah, indi je preminuo g. I. 873.

Karamir 22. kralj postao je po smerti otca Vladimira g. I. 873. Malo potle odveržu se od njega Horvati, on pak, imajući radi toga rat š njimi, u boju jest poginuo. — Zašto su se Horvati od njega odvergli, to pisci nepišu, Du Fresne samo spominja, da je poginuo kod Kluni ili Kliuni. —

Tverdoslav 23. kralj, neznade se kada je postao, niti koje godine je umro. P. Kačić piše, da poglavice od Horvatske k njemu dojdoše, moleći ga, da jim oprosti zloću, koju bihu učinili protiva otcu njegovu, zaštobo nemogahu podnositi nepravde i oštro vladanje otca njegova. — Kralj Tverdoslav budući dobar i milostiv, oprosti jim, i u milost ih primi. Du Fresne piše, da je umro brez odvětka. Od ovuda znade se, da u Horvatskoj bili su poglavice, ali koji? to se neznade. Zato od potrěbe je sada dogodjaje popisati, takodjer iste cesare gerčkě i němačke pobilježiti, da se bolje znade, kada, i pod kojim se je što dogodilo.

Slěde kralji bugarski.

Kazao sam u pogl. 10., da po smerti Oruna Bugora slědio je u kraljestvu brat njegov Mortag Bugor; ali Du Fresne imenuje još četiri kralja prie Bugora. Ova on iz gerčkih pisacah je izvadio, koji i onako mloga imena proměnili su, i mlogim kraljem više imenah pridati običavahu. Poradi toga moje čitatelje osěćam, neka se u tom ništa nesmute, ako Du Fresna budu čitali, jer on broji Dovkomusa, Ditzengusa ili Trokusa, Mortagona i Vladimira; ali da Mortagon ili Mortag bio je isti Bugor, to pisci u dogodjajih popisanih pokazali su. Nadalje Du Fresne piše, da Vladimir g. I. 828. udario je u Panoniu, jerbo niti Lu-

Digitized by Google

dovik, niti istočni car nisu mu bili suprotivni. Ali mi znademo iz dogodjajah, da je Bugor g. I. 825. poklisare k Ludoviku poslao, i znademo iz istih němačkih pisacah, da je g. I. 827. u Panoniu udario; da je pako sve Franke i njihove vojvode potuko, svědoči Porfirogeneta. — Od Bugora piše Du Fresne *(ex Annal. franc. ad a. 868. & 869.)*, da je poslě monak postao, i do g. I. 896. živio. Čudo mi je, kako su od budućih godinah pod ovimi godinami mogli pisati. Da je živio do g. I. 879., to ću iz knjigah Ivana VIII. rimskoga pape pokazati. Što su pak od njegovih sinovah popisali, ono se je s Terbelom dogodilo: pogledi dogodjaje Terbela.

Preslav kralj 10. bugarski. Ovoga P, Kačić nespominja, ali Du Fresne od njega piše, da je s Vlastimirom (valja da s Vladimirom) Serbie principom rat imao, i od njega pobijen bio. Kako je dugo vladao; nepiše.

Mihailo kralj 11. bugarski, drugačie Vorizes ili Burić zvan. Ovoga P. Kačić takodjer nespominja: ali budući da je Du Fresne ova dva kralja iz Porfirogenete izvadio, ja sam ih u red stavio. Od Mihaila piše, da hoteći se Serbiancem osvetiti, na sine Blastimira ili Vlastimira, koji su otčinsku krajinu medju se razdělili, udario, ali od njih bio je pobijen, sin pako Preslava ili Presiama, i 12 drugih vojvodah bilo je uhvaćeno. — Da su ovi u vrěme Basilia vladali, piše Porfirogeneta *(c. 32.)*.

Slěde cesari carigradski.

Teofil postao je car po smerti Mihaila Balba g. I. 829., umro je g. 842.

Mihailo III. Porfirogeneta s materom Teodorom postao je car g. I. 842. Ovaj budući pijanstvu poddan, g. I. 867: bio je ubijen.

Basilio Makedon postao je cesar g. I. 867. Bio je iz perva pravověrni, poslě se je odmetnuo; umro je g. 886.

Slěde cesari němački.

Ludovik Bogoljubni postao je cesar po smerti svoga otca Karla Velikoga g. I. 814. Imao je tri sina iz žene Hemingarde: Pipina, Lotara i Ludovika. Jerbo pako po smerti perve supruge opet se je s Juditom oženio, i š njom sina Karla imao, kojemu hoteći takodjer kraljevinu dati, pervašnjih sinovah kraljevinu je pomanjšao: radi toga perva tri sina podignuvši se protiva otcu, zatvorili su ga g. I. 833.

Digitized by Google

u manastir. Ali za malo vrěmena povratio se je Ludovik opet na stolicu carsku, i vladao je do g. I. 840. měseca Junia, u koje vrěme je umro.

Lotar najstarii sin Ludovika postao je cesar po njegovoj smerti g. I. 840. Ovaj postade već g. I. 817. kralj od Longobardie i skupvlastnik carstva, kako Berti piše. U razděljenju carstva njemu dopala je Austrasia, koja poslě od njega nazvana je Lotaringia. Sada znademo, odkuda ime Lotaringie postade. — S bratjom, kojih krajine hotio je osvojiti, nesrětno je vojevao, jer bi od njih preobladan i u manastir prumski nedaleko Trevira varoša zatvoren, gdě je g. I. 855. umro.

Ludovik II. sin Lotara, koi je g. I. 855. car postao, bio je veliki ljubitelj naukah. Saracene iz Italie i Normane iz Galie je protěrao: ali Saracene s pomoćju Horvatah. Umro je u Milanu g. I. 875. brez odvětka. Po njegovoj smerti počelo se je zapadno carstvo děliti.

Karlo II. Pleši vi ili Celavi *(Calvus)* nazvan, bio je sin Ludovika Bogoljubnoga iz Judite žene. Otrovan od lěkara Židova umro je g. I. 877.

Ludovik III. Pentavi *(Balbus)* postade kralj od Frankonie t. j. Galie g. I. 877. Ovaj bio je sin Karla II. Pleši voga.

Karlo III. Debeli *(Crassus)*, unuk Karla Pleši voga, iste g. 877. car je postao. Ovaj od Ivana VIII. pape rimskoga bio je okrunjen za cesara g. I. 881.; ali odbacivši nepravedno ženu svoju Rihardu, kćer kralja od Skocie, on takodjer iz carstva bio je izbačen g. I. 887.

Slěde dogodjaji od krajinah horvatskih.

Poslě g. I. 853. Horvati naši s carstvom zapadnim sasvim imali su mir; ali s Gerci često vojevahu, jerbo ovi uvěk tražili su, da Horvatsku i Dalmaciu pod svoje vladanje natěraju; nu srěćom Horvati nisu se jih bojali.

G. I. 866. udarili su Saraceni iz Afrike na Dalmaciu. Od ovoga boja Porfirogeneta *(c. 29.)* ovako piše: „Poslě několiko vrěmena pako, kada vitežki ovaj i věkovite uspomene vrědni Basilio carstvo ravnaše, došavši iz Afrike Saraceni sa Sodanom vojvodom i 36 galiami k Dalmacii pribrodili, i varoše Butoba osvojili su. Odanle k Dubrovniku odišavši, varoš ovaj 15 měsecih obsědjen deržahu. Onda varošani dubrovački u stiski budući, Basiliu cesaru rimskomu to ovimi rěčmi obznanili su: „Smiluj se nam i nedaj, da od neznabožacah poginemo!“

Digitized by Google

Ova ista, Skilices i Cedren u životu Basilia ovako popisaše: „K tomu takodjer koji u Panonii i Dalmacii ter dalje od ovih stoje, t. j. Hrovati, Serblji, Zahlumi, Terbuniati, Kanaliti, Diokleciani i Rentani, izbacivši rimskoga carstva jaram, pod kojim od davna biahu, neodvisni i slobodni postali su. Mlogi pako, za pokazati svoje odstuplenje, od istoga zakona kerstianskoga odmetnuli su se, da nikakvoga prama Rimljanom prijateljstva i podložnosti saveza nebi zaderžali.“ Nadalje pišu: „Kada su ovako zapadne stvari uredili se, i na ovaj način brez vladanja ostale, ter se mešale: Agerini kartagenski dobivši zgodu, 36 galiah u Dalmaciu poslali su, i osvojiše š njimi više dalmatinskih varošah, najposlě do istoga stolnoga grada, koi se Dubrovnik (Ragusa) zove, dojdoše. Kada Dubrovčani od dugovitoga obsědjenja i od svih zalah pogibali, sasma već oslaběli su: od potrěbe i stiske prisiljeni, poklisare k cesaru poslaše.“ Nadalje izpisuju: da prie nego su poklisari u Carigrad došli, car Mihailo bio je ubijen, Basilio pako Macedon kano car, da ih je posluhnuo, i sto ladjah na pomoć odredio. Ali prie nego je pomoć ova Dubrovčanom došla, Saraceni da su Dubrovnik ostavili, i k Barim odjadrivši, město ovo osvojili. Jerbo pako znademo, da Mihailo g. I. 867. dana 24. Septembra bio je ubijen, i da su Saraceni po svědočanstvu Porfirogenete Dubrovnik varoš 15 měsecih obsědjen deržali: od ovuda lasno izvodimo, da su Saraceni g. I. 866. na Dalmaciu udarili, i iste god. měseca Junia Dubrovnik obsěli; g. I. pako 867. měseca Septembra da su poklisari dubrovački u Carigrad došli, i Saraceni valja da su měseca Oktobra Dubrovnik ostavili, ter Barim osvojili. Odanle pověrovano slědi, da je Dubrovnik i sva Dalmacia pod Horvate spadala, i da brez pomoći Basilia cara jest se oslobodila: jerbo gerčki pisci očito pišu, da je Dubrovnik bio stolni, t. j. pervi i najveći varoš od svega puka dalmatinskoga, i da nije spadao pod carstvo carigradsko. Ali ove sve varoše malo potle Basilio je porobio, i pod harač natěrati hotio, što ćemo sada viděti.

G. I. 867. Basilio Makedon car je postao, Saraceni pako Barium u Longobardi osvojili su. Protiva ovim podignuli su se, Ludovik II. zapadnoga, Basilio istočnoga carstva cari, i rimski papa; ali brez Horvatah nisu mogli biti, već i njih su zvali na pomoć. Od ovoga rata Kuropalates, Cedren, Zonaras i Porfirogeneta pišu; poslědnjega rěči *(c. 29.)* ovako glase: „Franci, sdruživši se s Gerci, papom, i zajedno s Horvati, Serblji, Zahlumiti,

Digitized by Google

Terboniti, Kanaliti, Dubrovčani i stanovnici svih varošah dalmatinskih, Barim obsědnu i osvoje. Znati se pako mora, da su Horvate i ostale slavinske principe, Dubrovčani na svojih ladjah u Longobardiu prebrodili.“ — Sdruženje ovo protiva Saracenom moralo se je g. I. 878. dogoditi, jerbo slědeće god. Horvati razljutjeni poklisare rimskoga pape pohvataše, njihova pako pisma, koja iz sabora občinskoga papi nosili su, poderaše ili pobacaše. Zašto to? Jerbo Basilio, kada Horvati i Dalmatini sa svojimi ladjami i množtvi za dobro svega Kerstianstva protiva Saracenom odjadriše, s vojskom svojom na kopnu i na moru na nje je udario, mloge gradove osvojio, i premloge u robstvo odveo. To je bio onaj věkovite uspomene vrědni car, kojega Porfirogeneta tako hvali. Od ovoga dogodjaja Porfirogeneta i ostali pisci nespominjaju: ali spominja Ludovik cesar, što ćemo doli niže viděti. Ovo nepošteno i nekerstiansko dělo bilo je uzrok, da mlogi Horvati od kerstianskoga zakona odmetnuli su se, nehoteći na nijedan način, niti u istom zakonu, s Gerci i Rimljani kakovgod prijateljski savez imati; ovo je bio uzrok, da i poklisare papinske porobili su.

Da pak ovo svaki pověrovano za istinsko deržati može, to svědoči knjiga Ludovika II. *(Nro. 73.)* Basiliu gerčkomu cesaru pisana, iz koje Baronio na g. I. 871. kod Lucia *(L. 2. c. 2.)* slědeća je popisao: „Da toliko puka Slavonie naše brez svakoga miloserdja u sužanjstvo je upalo, većma, nego se kazati more, serdce naše jest se ganulo. Jer doista nije lěpo uradjeno, da, kada su isti Slavini naši s ladjami svojimi kod Barim u družtvu za skupnu korist zaderžavali se, nenadajući se, da bi se jim tako suprotivnoga šta dogoditi moglo: tako bezbožno kuće njihove takodjer bile su porobljene. Niceta doista patricio, adrianskoga mora čuvar s galiami odredjen, dobivši po ovoj stvari (razumij, kada su Horvati s ladjami otišli k Barim) zgodu, mloga robstva od istih Slavah je odnio, niti je dosada povraćeno, što su spomenuti poklisari (razumij biskupe rimske, koji iz carigradskoga sabora u Rim su jadrili) izgubili. Doista hoćemo, da tvoje duhovno bratinstvo porušenje naših gradovah znade: jerbo poradi toliko pukovah Slavonie naše u sužanjstvo brez svakoga razloga odvedenih, većma, nego se kazati može, serdce naše jest ganuto.“ —

Od ovuda očito vidi se: 1) Da varoši dalmatinski nisu bili pod vladanjem gerčkim: jer drugačie nebi bio Basilio zapovědio, da ih Nicetas porobi, poruši i osvoji. 2) Znademo, da Ludovik Basilia krivi, da je njegova kervo-

Digitized by Google

ločnost kriva, što su Horvati biskupe porobili, niti su hoteli povratiti, što su oteli. 3) Moremo znati, da ovo nije istina, što Lucio i Aseman kod Kerčelića od ovuda izvoditi se terse: da Horvati pod vladanjem Frankah bili su. Buduć da Ludovik, kažu oni, Slavine i gradove „naše“ zove: dakle morali su pod vladanjem njegovim biti. Ali da je zaključenje ovo zločesto, svaki učen lasno smotriti more, Ludovik II. bo mogo je pravo Slavine „naše“ imenovati: *a)* Jerbo oni Kerstiani bili su. *b)* Jerbo njemu na pomoć protiva Saracenom došli su. *c)* Jerbo gledeć na razdeljenje Ilirie pod Niceforom i Karlom Velikim Horvati na zapadno carstvo spadali su.

U obziru na ova tri načina mogo je Ludovik pravo Slavine „naše“ zvati; ali od ovuda neslědi, da su Slavine pod vlastju Frankah bili, jerbo: a) Popisani dogodjaji od g. I. 827. to nedopuštaju. b) Gori spomenuti gerčki i isti němački pisci suprotivno pišu. c) Jerbo iste rěči Ludovika svědoče, da on radi kvarovah Slavinom učinjenih u serdcu ganuo se je. Da su pako Slavini pod vlastju Ludovika bili, onda bi bio Ludovik kano uvrědjen vlastnik, zbog uvrědjenja svoje vlasti i pravde, uprav od Basilia zadovoljnost tražio, i ako s dobrim nebi se mogli pogoditi, onda radi puka svoga krivodušno u robstvo odvedenoga i strašno porobljenoga, ter zbog mlogih gradovah porušenih, iz dužnosti bi Gerkom rat očito navěstiti morao. Koi ova dobro promotri, lahko će viděti, da učeni Aseman i Lucio iz nagnutja samo cifraju: nu lukavo cifranje prave istine zamazati neće. Ali Horvati potle toga osvetiše se istočnomu carstvu, i ostaše zato u vladanju svojem, što će slědeći dogodjaji pokazati.

Iz pervašnjih dakle dogodjajah to pověrovano znademo, da su poklisari rimskoga pape g. I. 870. u ruke Horvatah upali, i da je Basilio g. I. 869. Horvate morao porobiti: jerbo g. I. 870. dana 28. Febr. doveršio se je cerkveni sabor u Carigradu, poslě kojega rimski poklisari u Rim su se vratili. Ludovik pako cesar pisao je knjigu Basiliu g. I. 871. — Buduć da sam sabor 8. carigradski napomenuo, mislim, da će biti drago mojim čitateljem od Bugarah čitati, koji u isti sabor dojdoše išćući, da im se odsudi: jeli pod rimski ili pod carigradski patriarhat oni spadati moraju. U spomenutom dakle saboru, koi se je g. I. 869. dana 7. Oktb. započeo, i g. I. 870. dana 28. Febr. doveršio, kako Aseman *(Tom. II. pag. 189.)* iz Guilielma Bibliotekara kod Kerčelića piše:

„Petar bugarski poklisar pozdravivši skupa biskupe,

Digitized by Google

ovako poče govoriti: Gospodin Mihailo princip Bugarah čujući, da za korist svete Božje cerkve iz različniih stranah po vlasti stolice apostolske skup došli ste, radostno je razumio, i Vam, koji od stolice apostolske poslani ste, jerbo u vašem prolazenju s vašimi knjigami njega pohoditi dostojali ste, mlogoverstno zahvaljuje.“

Kada su mu poklisari rimske cerkvi na to odgovorili, onda Petar nadalje reče: „Do danas pogani bili smo, i onomadne u miloštju Kerstianstva stupili smo, i radi toga, da se u čem nebi bluditi viděli, od vas, koji vlast previsokihpatriarhah no-site, znati želimo, kojoj cerkvi podložiti se moramo.“

Poklisari svete rimske cerkve odgovorili su: „Po tebi, o Petre! tvoj starii, svetoj rimskoj cerkvi i blaženomu apostolah principu Petru, sa svim naroda svoga pukom sebe je predao, od kojega naslědnika, t. j. od vitežkoga pape Nikole udostojan bio je i zapovědi za živěti, ter biskupe i misnike primiti. Vi sami takodjer pokazujete, da pod stolicu rimsku spadali ste i spadati morate: jerbo zahtěvane misnike naše primili ste, i s dostojnom bogoljubnostju ih deržite.“

Bugarah poklisari kazali su: „Da mi od svete rimske cerkve misnike tražili i dobili smo, ter ih do sada imamo, izpovědamo, i njim svim podložni biti mi odredjujemo: ali moramo li se rimskoj ili carigradskoj cerkvi podložiti, s ovimi patriarhah naměstnici odsudite.“

Poklisari rimske cerkve odgovoriše: „S Božjom pomoćju doveršili smo posle, koje je sveta stolica apostolska doveršiti zapovědala. Pravda pako vaša drugačie već, nego je izkazana, nemore se doveršiti: jerbo od toga u zapovědi ništa nismo primili, indi nismo niti šta odlučili, i scěnimo da se neima na kvar sv. cerkve rimske odsuditi. Dapače, buduć da je sva vaša domovina s našimi misnici puna : mi dajemo na znanje sa sudbenim izgovorom, koliko nam stoji, da vi na nikoga drugoga, nego na sv. rimsku cerkvu spadati morate.“

Naměstnici istočnih patriarhah za tim kazali su: „Kada ste vi onu domovinu zadobili, pod čijom vlastju je bila? i jeli imala latinske ili gerčke misnike? kažite!“

Poslanici Bugarah rekoše: „Mi onu domovinu od gerčkoga vladanja po oružju jesmo oteli, i ne latinske nego gerčke misnike u njoj našli smo.“

Onda vele naměstnici istočni: „Ako ste gerčke misnike ondě našli, očito je, da pod ravnanjem carigradskim ona krajina je bila.“

Digitized by Google

Poklisari pako rimske cerkve k njim govoriše: „Kakogod mi nelažemo tverdeći, da cerkveno upravljanje u Bugarii na različiti način na nas spada, tako na jednaki način nikad netajimo, da je Bugaria ista, strana gerčke kraljevine bila. Ali vi motriti morate, da drugo odredjuju pravde stolicah, a drugo dopuštaju razděljenja kraljevinah. Nu od ovoga neradimo, nego od pravde stolicah govorimo.“ —

Kada su pako naměstnici istočnih patriarhah očitovali želju, za znati ovo, što oni vele, da Bugaria na različiti način na rimsku stolicu spada, onda poklisari rimski odgovoriše: „Stolica apostolska, što lahko iz odredjenjah presvetih biskupah rimskih spoznati morete, obadva Epira, t. j. novi i starinski, svu Tesaliu i Dardaniu, gdě se i danas varoš Dardania pokazuje, sada pako domovina ovih Bugarah jest, i Bugaria se zove, u staro doba pravdoredno upravljaše i obderžavaše; i po tom upravljanje, koje onda po došastju neznabožnih Bugarah biaše izgubila, nije od carigradske cerkve, kako sada izmišlja se, zadobila, nego od njih, koji sada Kerstiani postali su, natrag je primila. Na drugi način: jerbo Bugari, po pravdi narodah domovinu sebi podloživši, ovo upravljanje kroz několiko godinah zaderžaše, i budući ga za tim stolici apostolskoj (kako gori kazali smo) pod krilo i upravljanje osobito izručili, nam se pravedno moraju podložiti, kojih su od drage volje sebi za učitelje odabrali. — Na tretji način: jerbo sv. stolica apostolska po zapovědi někadašnjega presvetoga pape gospodina Nikole, iste Bugare u svoje krilo je primila; tako někoji iz medju nas, koji ovdě jesmo, ondě mloge cerkve posvetili i misnike redili smo; kako takodjer i poštovani biskupi: Pavao Dominik, Leopardo i Formoso. Ali i Grimoaldo skup-biskup naš, kojega da isti Bugari s mlogimi našimi misnici do sada imadu, u nazočnosti vašoj posvědočili su, dovodivši ih po mlogom znoju s milostjom Isukersta od različnih bludah na katoličanske věre istinitost; evo, više nego tri godine ih je deržao i derži, redi i upravlja. Poradi toga slěditi nemore, da se cerkva rimska, brez znanja rimskoga pape, u onih porobi, u kojih dosada uvedena vidi se.“

Na pitanje naměstnikah istočnih patriarhah: da kažu, koje;a izmedju tih načinah odpustiti hoće, poklisari rimske cerkvi odgovoriše: „Sveta stolica apostolska, pod kojom doista i vi jeste, vas za sudce sverhu svoje pravde niti sama je odabrala, niti po nas odabira, buduć da ona u svoj cerkvi imade sama osobitu sloboštinu suditi. Ali niti

Digitized by Google

nam od ovoga iztraživanja odsudu izreći, oblast je dala. Poradi toga ono, što od nje nismo primili, samo za njezin sud zaderžavamo: ona bo, za braniti se, po mložtvu knjigah mloga napervo dončti može, oda šta svaka vaša odsuda tako lahko odbaci se, kako slabo je izrečena.“

Naměstnici istočnih patriarhah kazali su: „Dosta nedostojno jest, da vi, koji gerčko carstvo odmetnuvši, ka Frankah savezu pristali ste, zaderžajete u kraljevini našega principa pravo redjenja. Zbog toga sudimo, da Bugarah domovina, od koje znademo, da pod gerčkim vladanjem od davna stajaše, i gerčke misnike imade, svetoj cerkvi carigradskoj, od koje po neznabožtvu biaše odstupila, sada po Kerstianstvu se povrati.“

Poklisari rimske cerkve suprot vapijući, kazaše: „Odsudu, koju ste niti izabrani, niti s dopuštenjem, ili od straha, ili poradi miloštje, ili štogod ono jest, sada većma prenaglili nego izgovorili, po vlasti Duha svetoga, do razsudjenja sv. stolice apostolske sasvim uništavamo tako, da niti imena odsude nije vrědna imati. Tebe pako krivca Ignatio patriarho, po vlasti svetih apostolah principah, pred Bogom, njegovimi Angeli i svimi nazočnimi nazivamo: da se po ovoj knjigi presvetloga povratitelja tvoga, gospodina Hadriana najvećega pape, koju tebi evo izručujemo, po hataru tvom od svakoga Bugarie upravljanja čuvaš, niti koga od tvojih tam šalješ; da sv. stolica apostolska, koja tebi tvoja je povratila, nebi se viděla po tebi svoja izgubiti. Dapače ako sudiš (što věrujemo), da pravednu tužbu imadeš, svetoj rimskoj cerkvi, tvojoj povratiteljici, putem pravde nju napervo staviti nepropustiš.“

Onda patriarha Ignatio uzamši knjigu, premda jako opominjen, njezino pročitanje odloži, i odgovori: „Daleko budi od mene, da ja po takovih preuzetnostih protiva dostojanstvu stolice apostolske bi se zapleo: jerbo niti dětinski radim, da bi mi se što izmaknuti moglo, niti na toliko takodjer budalim, da ono sam učinim, što u drugih pokarati moram.“ Ovako se je sveršio onaj dogovor.

Na g. I. 871. piše Lucio iz mletačkih pisacah, da je Urso mletački vojvoda na Narentane udario, i njim se osvetio: ali poradi šta, i kako, neveli. Akoli ovaj Urso bio je onaj isti, kojega Dandulo „Participaciom“ zove, dakle ovo nije istina. Jerbo Dandulo kod istoga Lucia (*L. III. pag. 66.*) piše: „Urso Participacio vojvoda je postao g. I. 874.“; dakle g. I. 871. nije mogo na Narentane udariti kano vojvoda mletački, ako ne kano vojvoda nad galiami.

Na g. I. 874. svědoči Lucio (*L. II. c. 2.*), da isti voj-

Digitized by Google

voda Urso s principi slavinskimi Demogojom i Inićom rat je imao, poslě pako savez mira š njimi načinio, kojega Slavini, budući uvrědjeni, opet prekinuli su. Dandulo od istoga dogodjaja kod Lucia ovako piše: „Ništarmanje Slavini, držeći se za uvrědjene, savez mira, koi po smerti Demogoja bio je ponovljen, prekeršili su; protiva ovim vojvoda vojsku je poslao. U ovih dnevih Sedesklav iz pokolěnja Terpimirova, podapert pomoćju cesara, vojvodstvo Dalmacie je pograbio, i sinove Demogoja u sužanjstvo je poslao; kojega potle malo vrěmena Branimir je ubio, i vojvodstvo njegovo zadobio.“ Ova su se morala dogoditi potle g. I. 874., kada je Urso postao vojvoda mletački. — Iz ovoga svědočanstva sada izvodimo, da potle Krešimira sina Terpimirova, vojvoda u Horvatskoj bio je Demogoj, koi je imao sine, ali imena njihova Dandulo nespominja. Po smerti Demogoja postao je vojvoda Sedesklav, koi sine Demogoja u sužanjstvo je poslao. Misliti bi se moglo, da ovaj Sedesklav bio je spomenuti Sebeslav; ali Dandulo piše, da je Sedesklav sine Demogojove u sužanjstvo poslao, dakle morao je biti različan od onoga, polag Dandula bio je iz pokolěnja Terpimirova. Na ovaj način vojvoda od Horvatske bi bio

Demogoj 5.; i Sedesklav ili Sebeslav 6. vojvoda. Od ovoga piše Dandulo, da ga je ubio Branimir. Ovaj věrojatno će biti Vladimir, kojega sam u broju kraljevah od Serbie 21. stavio; imao je za ženu kćer Terpimirovu, na kojega je spala Horvatska i Serbska. Što se pako gori spomenutih godinah dotiče, koje ja iz P. Kačića i Du Fresna popisao sam, istina je, da se nesudaraju: ali oni nisu godine pobilježili, već samo spomenuli, da je Vladimir živio 20 godinah. Nu sad znademo, da Sebeslav i Branimir živili su g. I. 879. To svědoče knjige Ivana 8. pape rimskoga na Branimira i Sebeslava pisane. Navlastito knjiga u broju 181. Branimiru poslana, ovako glasi: „Ljubljenomu sinu Branimiru! Povraćajućega tebe primamo u naručaj svete stolice matere tvoje, od koje vrěla otci tvoji nauke svetoga pripovědanja bili su.“ — Opet knjiga u broju 284. ovako glasi: „Preuzvišenomu čověku Branimiru, glasovitomu knezu i ljubljenomu sinu našemu, svim takodjer duhovnikom, misnikom, poštovanim sudcom, ter svemu puku mir i milost od gospodina Isukersta! Čuvši mi kroz Teodosia poštovanoga biskupa vašega od věre —“ Knjiga pako na Sedeslava g. I. 879. dana 7. Jun. pisana, ovako glasi: „Da za ljubav svetih Apostolah Petra i Pavla, vaših zaštitnikah, ovoga poklisara, kojega k puku bugar-

Digitized by Google

skomu šaljemo, tiam do ljubljenoga sina našcga Mihaila, glasovitoga kralja bugarskoga, zdrava i neoskvernjena dojti učinite, ter štogod mu za hranu i oděću je potrěbito, da mu za ljubav Boga pribavite.“

Od ovuda pověrovano znademo, da Sedeslav i Branimir g. I. 879. živili su, ali kako dugo, to neznademo. U ostalih tolika je smutnja, tako u imenih vojvodah i kraljevah, kako takodjer u istih dogodjajih, kod učenoga Lucia i Du Fresna, da bi se kazati moglo, da oni dogodjaje Slavinah nisu na světlo dali, za metnuti ih u red, nego za poměšati ih, i većma zamazati. — Tako biva uvěk kod onih, koji za dopasti se drugomu, radi miloštje i dobitka kakvoga, stvari i dogodjaje popisuju, nepazeći, kako strašno protiva narodom grěše, kada zbog vrěmenitoga dobitka, sve puke u neznanost vode. Ali opet hvala jim, i stotina putah hvala! da barem ova popisaše, jerbo drugačie bi dogodjaji ovi zauvěke sa svim u tavnosti i neznanosti ostali.

Branimir dakle, mora se po spomenutih svědočanstvih, u redu vojvodah 7. brojiti. Kako je dugo vladao, to se neznade; ali da sa svim pukom na věru kerstiansku se je povratio, i da je biskupa Teodosia, valjada radi kerštenja k Ivanu papi poslao, to knjiga Ivana VIII. pape svědoči. Zbog toga ja brojim ovako:

Porin bio je u redu 8. vojvoda horvatski, koi potle Branimira dao je sve Horvate kerstiti. Odkuda slědi, da Branimir nije dugo živio, ili može i to biti, da je Porfirogeneta istoga Branimira Porinom zvao. Bilo ovo kako mu drago, ja sudim, da je bilo u ovo vrěme tretje pokerštenje Horvatah; pervo naimre bilo je pod vojvodom Porgom u vrěme Heraklia cesara; drugo pako pod kraljem Mislavom ili Svetopilekom, u vrěme Hadriana I. pape. Za ovo pověrovanie učiniti, tri dokaza napervo stavljam: 1) Porfirogeneta *(c. 29.)* ovako piše: „U vrěme Mihaila Amorena Balba stanovnici dalmatinskih varošah postali su slobodni, niti rimskomu cesaru, niti komu drugomu podložni. Takodjer i bližnji njim puci: Hrovati, Serblji, Zahlumite, Terbunite, Diokleciani i Hipagani, izbacivši rimskoga carstva jaram, slobodni, pod svojimi a ne tudjimi zakoni živili su. Principe pak ovi puci neimaju, samo župane i starešine, kano i drugi Slavini; premlogi takodjer od ovih Slavinah dugo brez kerštenja ostali su. Pod vladanjem pako najbogoljubniega cesara Basilia poklisare k njemu poslaše, moleći: da se pokerste, koji od njih keršteni još nisu, i da budu, kano od početka, podložni rimskomu carstvu. Posluhnuo je ih blaženi i poštovani cesar, i poslavši misnike s poklisari, ove,

Digitized by Google

koji od spomenutih pukovah nisu bili kerščeni, dade pokerstiti, posle kerštenja pak odredi, da si izaberu principe. koje su hotěli, i iz onoga pokolěnja, koje su najvećma ljubili; od onoga pako vrěmena do dana današnjega principe od druguda neizabiraju. Pogani pako na městih visokih stanujući, koji u rimskom jeziku Narentani zovu se, brez kerštenja ostali su. Ali poslě toga i ovi, poslavši k istomu cesaru poklisare, prosili su, da se okerste; cesar indi odredi misnike, i dade ih pokerstiti." — Isti Porfirogeneta od kerštenja Horvatah *(c. 30.)* ovako piše: „Potle sedam godinah deržanoga rata, težko najposlě Horvati nadjačaše, ter pobivši sve Franke i njihovoga principa Kocilina, od onda slobodni postadoše. Kada su pak od pape rimskoga sveto kerštenje molili, poslani k njim biskupi kerstiše ih pod vladanjem principa Porina."

Ako tko ova svědočanstva Porfirogenete promotri, vidět će mu se, da on sebi suprot govori, jerbo piše: da je Basilio car poslao k Horvatom biskupe; i opet: da su Horvati poklisare k rimskomu papi poslali, koi slavši k njim biskupe, dade ih pokerstiti. Nazočne rěči moraju se ovako razuměti. Iz pervašnjega svědočanstva viděli smo, da je Porfirogeneta pisao: da su mlogi Horvati dugo vrěmena, tia do Basilia cesara ostali nekerščeni, onda pako da su svi kerščeni, isti takodjer Narentani, od potoka Narona tako zvani. Jerbo pako znademo, da u vrěme Basilia cesara istočna i zapadna cerkva, po smerti Ignacia patriarhe, opet su se razdružile, budući da je Basilio Focia opet za patriarhu carigradskoga naredio, što se je okolo g. I. 880. dogodilo, jer Ignacio patriarha umro je polag Lucia g. I. 878.: dakle pokerštenje Narentanah moralo se je od g. I. 880 — 886. pripetiti. Ali ovo pokerštenje bilo je po zakonu istočne cerkve, ter po carigradskih biskupih i misnicih učinjeno; odkuda opet vidimo, kada naši Slavjani naslědnici istočne cerkve postali su. Što se pako Horvatah i Dalmacie prave, t. j. spomenutih 7 varošah, tiče, oni takodjer u ovo vrěme, ali još g. I. 878. poklisare k rimskomu papi poslali su, moleći od njega kerštenje i sjedinjenje s rimskom cerkvom. Ovo svědoče knjige Ivana rimskoga pape, na Branimira i Sedeslava pisane, iz kojih suditi se more, da ovi principi bili su rimskoj cerkvi prignuti; zato strana rimskoj cerkvi prignuta pokerstila se je po zakonu rimske cerkve u vrěme Porina vojvode, koi je poslě Branimira slědio. Da pak ovo kerštenje Horvatah i Serbaljah nije se moglo prie g. I. 880. dogoditi, to isti dogodjaji svědoče: jerbo znademo, da Horvati do g. I. 830. věkovite

Digitized by Google

rate s Franci imali su. Pokazao sam, da g. I. 832. Terpimir postade vojvoda od Horvatah, ali da vojvode horvatski i serbski sveudilj bojeve imadoše, tako medju sobom, poradi vladanja, kako i s Gerci, koji su uvěk tersili se, da ih pod svoju vlast natěraju; ter da u vrěme Mihaila Balba sa svim slobodni postadoše, to Porfirogeneta i ostali gerčki pisci pišu. Nadalje dogodjaji svědoče, da g. I. 866. Iliri sa Saraceni vojevahu, tia do g. I. 869., kada su pozvani k Barim u Longobardiu otišli; iz kojih svih dogodjajah očevidno je, da njihovo pokerštenje prie g. I. 880. nije se moglo pripetiti. Da pak ovo pokerštenje moralo se je pod Ivanom VIII. papom dogoditi, to mloge knjige od njega pisane pověrovano čine, kanoti; *Epist. 181.* na Branimira; *Epist. 185.* na sve misnike i na sav puk; *Epist. 183.* na Teodosia poštovanoga diakona, i izabranoga svete cerkve nonenske biskupa; *Epist. 184.* na Branimira, sve duhovnike, župane, starešine i sav puk; *Epist. 190.* na Vitala jadrenskoga, Dominika absarenskoga i ostale biskupe dalmatinske, ter na Ivana arcipresbitera sv. stolice salonitanske, sve misnike i starešine stanovnikah spalatskoga, zadarskoga i ostalih varošah. Ove tolike knjige Ivana VIII. pape očito svědoče, da u njegovo vrěme moralo je biti veliko preokrenutje na Kerstianstvo po svoj Horvatskoj. Da takodjer u isto vrěme pod cesarom Basiliom bilo je obćinsko kerštenje u Serbii, to svědoči Porfirogeneta.

Ovo razkoljenje zakona dalo je narodu slavinskomu najveću ranu, koja i dan danas svim pukom slavinskim težke boli uzrokuje: jerbo od poslě i serdca njihova od jedinosti i sloge, kano da nisu od jedne kervi i matere, razdružuje. Ovo zlo priprostoća i neznanost njihovih misnikah još više umnožava: jerbo ovi, na město da puke brigi svojoj izručene na slogu i bratinsku ljubav uputjuju, dapače ih na neslogu i merzost podžižu i podbadaju.

Poglavje XVIII.

Od ostalih dogodjajah do g. I. 886.

Da su Horvati na moru najjači bili, i po moru jako robili, to svědoči na g. I. 882. Sigonio iz Dandula kod Lucia *(L. II. c. 2.)* gdě ovako piše: „Karlo Kraso *(Crassus)* cesar s Veneti i Itali sebi podložnimi u Raveni na pet godinah je savez načinio, i dokončao, da Slavini, nepre-

Digitized by Google

stance robljenjem more iznemirujući, ne samo da se skupnim oružjem suzbiju, već takodjer da se na njih udari.“— Od ovuda povĕrovano znademo, da Horvatom na moru nitko nije mogo na put stati: jerbo savez sdruženja medju Veneti i cesarom Karlom nebi bio načinjen, da se je svaki napose usudio na Horvate udariti. Ali niti Veneti s Karlom cesarom sdruženi nisu mogli Horvatom odoliti, već poslĕ moradoše Veneti i svi, koji su po moru jadrili, Horvatom harač plaćati. Ovo svĕdoče Sabelik i Dandulo u svojih kronikah, gdĕ ovako pišu: „Medjutim na Neretvane starinske mletačkoga imena neprijatelje, budući da su bližnja mora uznemiravali, nĕkoliko dugačkih ladjah, za suzbiti njihovo jadrenje, poslano je, koje brez koristi (zašto nigdĕ neprijatelja nisu našle) povratiše se kući. Malo poslĕ 12 galiah proti neprijatelju bude pripravljeno. Po nagovoru vojvode Petra Kandiana principa udariše ove mletačke trojvesalske galie (*triremes*) na dušmana, kojega su našli kod prikraja Dalmacie, od istih stanovnikah „Mikula“ zvanoga. Ali liburnianske ladje nisu se na boj skratile: dakle od jedne i druge strane udareno jest s većom sercenostju nego jakostju. Iz početka strana mletačka, predobivši nĕkoliko neprijateljskih ladjah, jača jest bila; ali poslĕ kad je množtvo Barbarah (razumij Slavinah) jače navalilo, vojvodina ladja s ostalimi bila je obkoljena, Kandian pako junački vojujući, mertav je pao, poslĕ nego je samo pet mĕsecih skupštinu mletačku ravnao. Tĕlo njegovo bilo je od Istrianah u grad odnešeno, i ondĕ zakopano.“

Ovo isto i Dandulo svĕdoči, koi na g. I. 887. ovako piše: „Petar Kandian na berzo vojsku na moru protiva Neretvanom pošalje, koja budući se brez koristi povratila, on sam s 12 bojnih galiah u mĕsecu Augustu protiva njim izidje. Došavši k berdu Slavinah, na městu, koje se zove *Micculus* na njih navali. Iz početka Slavine suprot vojujuće raztĕra, i mloge pobivši, pet ladjah njihovih sĕkirami razbije: ali opet od Slavinah povrativših se, dana 18. Septb. i s drugom sedmericom jest ubijen. Tĕlo njegovo Andria serdar uzamši, u groblju gradenske cerkve je ukopao.“— Iz ovih svĕdočanstvah povĕrovano znademo, da Horvati Mletčane i sve njihove bojne ladje predobili su. Odkuda postade, da se Mletčani na moru pokazati nisu više usudili, i pod isti harač poddali su se, kojega do vrĕmena Petra II. vojvode mletačkoga plaćahu; ali od ovoga potle ćemo razgovarati. Sada od potrĕbe je na dogodjaje Panonie povratiti se, da vidimo, što se je tamo radilo.

Digitized by Google

Na g. I. 856., kako Aseman *(Tomo IV. Parte II. c. 1. pag. 280.)* kod Kerčelića svědoči, Fuldenski piše: „Měseca Augusta Ludovik kralj sakupivši vojsku, kroz Sorabe putujući, i vojvode njihove k sebi pridružeći, Dalmate u boju je preobladao, i pod harač natěrao.“ Od ovuda spomenuti Aseman izvodi: da se ovaj dogodjaj od Serbaljah i Dalmatinah horvatskih razuměti mora; ali učeni Aseman morao bi i naslědeće reči, koje Fuldenski je pobilježio, paziti. Ovaj bo piše: „Odanle kroz Česku idući, někoje njihove vojvode sebi poddane je primio.“ Nadalje isti Fuldenski kod Asemana *(Tomo II. pag. 254.)* veli: „Sorabi u franačke krajine često nasertali su i palili ih; radi česa Ludovik kralj razljutjen s vojskom kroz Turingiu putujući, u njihovu zemlju unišavši, većma ih gladom nego oružjem ukroti.“ Od ovuda očevidno je, da oni Sorabi bili su susědi Turingah, t. j. današnji Česi i Pomorani: jerbo Turingia stoji prěko Dunava daleko od naše Serbie, dalje Bojoarie i Švevie. Ali kazat će tko: kako su mogli tamo biti Dalmate, koje u boju jest razbio? Ovo bi moglo veliku smutnju uzrokovati onim, koji na godine nemotrě, ali nam, koji znademo, kada se je koi dogodjaj pripetio, lasno je na ovo pijanje odgovoriti. Opomenuti indi moje čitatelje moram na dogodjaje g. I. 787. i 788. Ondě sam popisao, da kada je Karlo Veliki Bojoare i sve istočne Slavine tia do Vistule pod harač natěrao: onda iz Horvatske tri vojvode Čeh, Leh i Rus s mložtvi svojimi, koje iz Horvatske podigoše, onim Slavinom na pomoć otišli su, i g. I 789. sve one krajine jesu natrag dobili, sve deržave Frankah okolo rěke Běle osvojili, ter Magdeburg varoš i ostala města porobili. Znano pako jest, da su Horvati zvali se u občinskom Slavi, u posebnom pako Dalmate i Horvati, jerbo gerčki i němački pisci Dalmaciu tia do Drave protezali su. Od ovuda i Fuldenski one Horvate, koje Ludovik u boju je preobladao, imenovao je Dalmate, za razlučiti ih od ostalih Slavinah, koji su se ili sami nazvali Dalmate, ili od drugih ondešnjih Slavinah ime ovo zadobiše, buduć da su iz Dalmacie onamo došli. Jerbo pako nijedan pisac prie Karla Velikoga u onih slavinskih prěkodunavskih krajinah, Dalmatah nije spomenuo: od ovuda istinski slědi, da u vrěme Karla Velikoga otišli su u one krajine iz Horvatske puci, koji su se još g. I. 856., kada je Fuldenski ova pisao, Dalmate zvali. Ovo je jedan temeljiti dokaz od one istine, da vojvode Čeh, Leh i Rus otišli su sa svojimi mložtvi iz Horvatske prěkodunavskim Slavinom na pomoć.

Digitized by Google

Na g. I. 884. analista fuldenski kod Lucia *(L. II. c. 2.)* piše: „Poslě toga, kada je došao Branislav vojvoda Slavinah, koi u to vrěme kraljevinu medju Dravom i Savom je deržao,“ — Ove rěči analiste fuldenskoga veliku smutnju medju pisci jesu učinile, tako, da nemački pisci i isti naš Kerčelić, našu Slavoniu u Avariu prěko Dunava je prenio, ovo pako, što se je radilo u prěkodunavskoj Panonii, gdě u vrěme Karla Velikog Avari i Huni stanovahu, ono velim, u našu Slavoniu medju Dravu i Savu je preměstio. Ali da ove dogodjaje temeljitie razuměti možemo, izpisat ću u našem jeziku rěči Anonima, iz kojega učeni Aseman, Hansic, i po njem naš Kerčelić u veliku dogodjajah smutnju upadoše, i onda ću po mojem razumu dogodjaje razložiti, da svaki suditi more, jeli ja ili spomenuti pisci pravo imadu. Anonim kod Kerčelića *(Per. II. §. 3. N. 15. pag. 76.)* ovako piše: „Tersimo se kazati, kako smo istinitie u kronikah cesarah i kraljevah franačkih i bojoarskih popisano našli. Kada je dakle Karlo cesar Hune iztěrao — potle njih pako počeli su vojvode Bojoarah gori spomenutu zemlju s dopuštjenjem kraljevah, kano županiu deržati. — Ova budući tako odredjena, obrambu hatara primio je Radbod vojvoda Bojoarie, ka kojemu Privina sužanj protěran od Mojmara vojvode moravskoga iz nad Dunava je došo. Radbod njega odmah pred gospodina našega kralja Ludovika je doveo, po kojega zapovědi Privina u věri kerstianskoj podučen, i u cerkvi sv. Martina, u městu Treisma zvanom, pokeršten jest. — Privina poslě Radbodu izručen, několiko vrěmena š njim je bio. Ne dugo zatim dojde Hecilon od Bugarah u krajinu Ratimara vojvode.“

Prie nego nadalje rěči Anonima popišem, od potrěbe je razložiti ona města, od kojih on piše, da ovako iste dogodjaje, koji su se u onoj krajini dogodili, lasnie razuměti moremo; jerbo Anonim doista posteno i istinski je pisao, premda imena potokah i městah nije pravo pobilježio: što se tudjega jezika piscu lahko pripetiti more. Dakle Anonim popisao je ono, što se je u Bojoarii i u onoj Panonii dogodilo, gdě Avari i Huni stanovahu. Mi pako znademo iz pervašnjih dogodjajah, da sva današnja prěkodunavska Bavaria i Svevia do Turingie, spadala je pod Bojoariu. Nadalje znademo, da sva prěkodunavska današnja Ugarska do Tise rěke, spadala je pod Avare. — Anonim dakle piše, što se je u ovih krajinah dogodilo potle Karla Velikoga, koi g. I. 788. Tasilu kralja Bojoarah jest preobladao i uhvatio, poslě pako iste Avare nadjačao

Digitized by Google

ter na njihovo zahtěvanje dopustio, da se na desnu stranu Dunava medju Sabariu i Karnuntum prescle. Na g. I. 811. piše Anonim očito i istinski, da po smerti Karla Velikoga, pod njegovim sinom Ludovikom I., i poslě njega pod kraljevi franačkimi, u Bojoarii vladahu vojvode, koji s privoljenjem kraljevah franačkih biahu takodjer župani od Avarie, t. j. od one krajine, odkuda su Huni ili Avari od Karla Velikoga bili iztěrani; ova pako krajina bila je, gdě je današnja prěkodunavska Ugarska do Tise.

Tim znademo krajine, koje Anonim spominja, sada promotrit ćemo, što od njih piše. Ove krajine, veli Anonim, gdě prie Huni i Avari stanovahu, da je Radbod vojvoda primio u obrambu, t. j. u ravnanje, i da u vrěme njegovoga ravnanja Primina ili Privina, kojega Mojmar vojvoda moravski je protěrao, došao je k njemu, valjada moleći ga, da mu dopusti u onoj krajini nastaniti se. Radbod sam od svoje glave nije smio, jerbo pod vlastju kralja od Francie stajaše: dakle Privinu k Ludoviku II. je doveo, i njemu preporučio. Ludovik II. molbu njegovu odobri, buduć da je Avaria ona pusta bila, i zapovědi, da se Privina u věri kerstianskoj poduči i kersti. Ovo jest i učinjeno u cerkvi sv. Martina, morebiti, kako ja nahodim, gdě je i dan danas Kapitul spiški (*Capitulum Scepusiense*). Onaj Privina već kerščen, několiko vrěmena pod brigom Radboda stajaše; ali za malo vrěme (nepiše zašto) zavadi se s Radbodom, i sa sinom svojim Hecilom k Bugarom uteče. Medjutim Ratimar vojvoda moravski zaokupi onu krajinu, gdě je Privina bio. K ovomu Ratimaru, koi je věrojatno po smerti Mojmara u Moravskoj vladao, povrati se Privina sa sinom svojim Hecilom, ili kako Anonim piše, Hezilom iz Bugarske, koja taki prěko Tise jest se počimala, i pridruži se njemu. — Ovako se moraju razložiti, koje němački pisci jako poměšali su, što će slědeći dogodjaji sve očitovati.

Sada popisat ću, što nadalje Anonim pripověda: „U ono vrěme poslao je Ludovik Radboda vojvodu s vojskom mlogom, za iztěrati Ratimara vojvodu. Ovaj nemogući se obraniti, u běg se dade sa svojimi, koji od boja živi ostali su. Spomenuti Privina ostade živ, i prejde sa svojimi prěko rěke Save (ova rěč Sava sve pisce u smutnju je navela, što ću pokazati poslě), ter ondě primljen od Salahona kneza (*comite*), pomiri se s Radbodom. Po někojoj pako zgodi opet se je pripetilo, da spomenuti kralj po molbi svojih věrnih, dao je Privini někoju stranu dolnje Panonie za posědovanje, kod rěke zvane Sava.“

Digitized by Google

Kerčelić svědoči, da něki pišu Sana. — Ova rěka Sava ili Sana tako je sve pisce pobunila, da oni negledeć na krajine i na iste narode krajinah, sve dogodjaje, koji su se medju Bojoariom i Avariom dogodili, medju Savu i Dravu preněli su. Ali kazati će tko, kako bi to moglo biti, buduć da tamo niti Save niti Drave neima? Istina je, ovih neima, ali ima drugih rěkah, kojih imena mogla su se lasno preokrenuti na Dravu i Savu, osobito u němačkom jeziku, i od onih pisacah, koji u zemljopisu dobro učeni nisu i nemotre, gdě je koja krajina, i kakove su u njoj rěke. — Dakle da smutnju ovu razpravimo, moramo znati, da u gemerskoj varmedji jest potok, koi i dan danas zove se Sajo. Ako je němački pisac ili kronik ovu reč Saya u němačkom jeziku slovom *y* pisao: znademo svi, koji němački čitati uměmo, da tiskani němački ɣ jest skoro jednaki s němačkim n i v, odkuda lasno mogli su drugi pisci na město Sava, Saya ili Sana pisati. Na jednaki način znademo, da u gornjoj Ugarskoj u varmedji tornenskoj jest varoš Tornava, i opet u varmedji požunskoj je varoš Ternava, i potok Ternava. Ovu rěč Ternava němački kronik ili koigod pisac lasno je preokrenuo na Drava. Da pak ove rěči němački pisci pokvareno pisali su, to isti dogodjaji ter ostala imena varošah i městah, koja Anonim je popisao, pokazati će.

Promotrimo sada, što nadalje Anonim piše: „Onda počeo je Privina ondě stanovati, u někojoj šumi kod Palaselede potoka grad sagradjivati, i puke na okolo sakupljivati. Došlo je pako na znanje Ludovika najbogoljubniega kralja, da je Privina na službu Božju i njegovu (kraljevu) dobrovoljan. Kada su dakle věrni kraljevi više putah Privinu preporučali, poklonio mu je kralj sve za pravo njegovo vlastito, štogod prie imade za ravnanje. Dakle g. I. 865. deržao je ili obsluživao je — (ali što je obsluživao to nepiše Kerčelić) u gradu Hezilona, na novo Moseburg zvanom, kojega Hezilo jest zadobio po smerti otca svoga Privine, od Moravah ubijenoga.“ Iz ovih komadićah Anonimovih (kvar da nije Kerčelić sve iz reda popisao; ali je morebiti i on ove komadiće iz Hansica izvadio) ono pověrovano slědi, da ovi dogodjaji u prěkodunavskih krajinah Ugarske su se pripetili, što ista imena od Anonima spomenuta, od kojih Kerčelić piše, svědoče, kano: Nitrava, Ternava; ova bo imena u našoj Slavonii nenahode se.

Sada ćemo nadalje promotriti, što Hansic (*Tomo II. pag. 139.*) iz kronike Frankah kod Kerčelića piše: „Ali g. I. 873. Sventibald Moravac Panoniu je zaokupio, na ko-

Digitized by Google

jega stranu otidje i Bratislav, sin Hezilona vojvode od dolnje Panonie. Onda bi vlast juvavianskoga biskupa sasvim izbačena. Jedini Metodio sva je vladao: osim što se Panonia dolnja s vojvodom Bratislavom (kojega Fuldenski Braxlavonom zove) g. I. 885. opet pod vladanje (razumij juvavianskoga biskupa) povratila; i dade sloboštinu (razumij Bratislav vojvoda) Teodinaru, da ondě posědovanja vitežka po nadarenju Arnulfa (kralja) zadobi, jer i cerkvu — (neimenuje ju, da se nebi znalo koju) predade njemu. Osim toga opatovinu Moseburg (razumij, što je Privina podigo, gdě je bio grad Hezilov), gdě sv. Adrian počiva, na městu naimre, koje něko doba Privina, potle sin njegov Hezilo, a sada unuk Vratislav ili Braslav posědovahu, ter više městah i cerkvah krajine one —. Cerkve kod Turnave, Nitrave, i takodjer Petave cerkvu sa svim varošem.“ Nadalje Fuldenski od ovih dogodjajah kod Kerčelića ovako: „G. I. 884. k cesaru kroz Bojoariu pram istoku (valjada s vojskom) idućemu došavši Sventibald vojvoda s principi svojimi, zada mu věru, i zakle se, da doklegod Karlo (razumij Kraso) bude živio, nikada u kraljevinu njegovu s vojskom neprijateljski udariti neće. Poslě, kada je došo, Braslavski vojvoda sa svojimi podložan vojski pridruži se; koi Braslav u ono vrěme kraljevinu medju Savom i Dravom deržaše.“

Od ovuda naš Kerčelić s drugimi pisci pověrovano izvodi, da Branislav bio je sin Hezilonov, i da je kraljevinu medju Savom i Dravom deržao; ali ja s dopuštjenjem učenoga Kerčelića i ostalih němačkih pisacah kažem, da to istina nije. Da Branislav, ili kako ga němački pisci svakojako pokvareno pišu (ovako i druga imena varošah i potokah pokvariše), bio je sin Hezilonov, to ja dopuštam; ali da niti ovaj Branislav, niti otac njegov Hezilon, niti děd Privina, nisu nikada u nijednoj strani Slavonie naše vladali, to ja očito kažem. Jerbo Fuldenski piše, da g. I. 884. cesar Karlo Kraso (zločesto Kerčelić piše Karlo Kalvo, ovaj bo nije nikada cesar bio) putovao je s vojskom kroz Bojoariu pram istoku. Bojoarii pako pram istoku leži Avaria, t. j. današnja gornja Ugarska, odkuda Avari bili su protěrani, ter dolnja prěkodunavska Ugarska; ne pako naša medju Savom i Dravom ležeća Slavonia, koja gledeć na Bojoariu, malo ne pram poldanu leži. Nadalje Fuldenski piše, da došavši Sventibald vojvoda (ovoga Porfiregeneta zove Sphendoplok: kolika je to razlika!) zakleo se je Karlu, da neće više u njegovu kraljevinu udariti.“ Svaki učeni neka sudi, jeli Sventibald iz Morav-

Digitized by Google

ske tiam u našu Slavoniu k cesaru Karlu došo; ili, što istini priličnie, ter dogodjajem i istomu okolišu městah i krajinah sgodnie jest, došao je u Avariu, za koju vojvode moravski otimali su se. Vidivši pako, da je cesar s vojskom stigo, budući uplašen, nije se smio pobiti, već se ponizi i zakle, da neće više udarati u krajine franačke, t. j. u Avariu, koju je g. I. 873. zaokupio, kako gori iz svědočanstvah kronike Frankah viděli smo, gdě se veli, da Sventibald Moravac Panoniu je zaokupio. Nijedan učen neće dopustiti, da je Sventibald ikada Panoniu Saviu zaokupio, ali nit Valerie nije Sventibald nikada imao.

Nadalje piše Fuldenski, da je tamo došo *Branslavorum* vojvoda, koi u ono vrěme medju Savom i Dravom imao je kraljevinu. Ovaj Branslavski vojvoda bio je Branislav sin Hezilona, a unuk Privine, koi budući od Mojmara vojvode moravskoga protěran, došao je k Radbodu vojvodi od Bojoarie, i knezu ili županu od Avarie; potle pako dobio je od Ludovika cesara darovanje sverhu sve one krajine; pogledi pervašnja. Ovo njegovo kraljestvo bilo je medju potoci Šajom i Ternavom, što je Fuldenski ili drugi koigod napisao, da medju potoci Savom i Dravom. Nadalje na g. I. 892. Fuldenski piše: „Ali on (Sventibald) nehti po običaju ka kralju (Arnulfu) dojti, već pogazi věru i sva, koja prie bíše obećao. Radi česa kralj razljutjen — s Braslavom vojvodom dogovor je imao, medju ostalimi izpitajući vrěme i město, kako bi mogo u zemlju Moravah uniti: jerbo dokončano bíše, da s trimi oboružanimi vojskami u kraljeviuu onu udari.“ Od ovuda svaki očito vidi, da Branislav bio je vojvoda od Avarie, i granični sused s Moravci, kojemu sve medje od strane Moravske bile su poznate. Zato Arnulfo kralj hotio je iz Branslava saznati, na koju stranu i na koje město najzgodnie bi mogo vojsku u Moraviu napustit. Zaisto, da bi Branislav onaj bio kralj od Panonie medju Savom i Dravom našom, on toliko bi znao bio kazati, kuda bi se u Moravsku udarilo, koliko ja, koi ova pišem; dapače ja sada bi mogo više iz mapah kazati, ali u ono vrěme mapah nije bilo, kako su sada.

Na jednaki način ono, što Fuldenski kod Lucia (*L. 2. c. 2.*) piše, razuměti se mora, da se je dogodilo u Avarii. On ovako na g. 892. piše. „Arnulfo protiva Zventibaldu Hune i Bugare podigne: jerbo poklisare svoje k Bugarom i kralju njihovomu Landomiru (kako Du Fresne spominja bio je Simeon, koga su pe imenu otca njegovoga Vladimirom zvali; ovako i ovo ime pokvariše, tko

Digitized by Google

bi im dakle glede imenah věrovao, kad su svako ime pokvareno pisali) za ponoviti pervašnji mir, s darovi u měsecu Septembru je poslao, i da se kupovanje soli odanle Moravcem nedaje, napervo je stavio. Ali poklisari radi zasědah Zventibalda vojvode na kopnu nisu hotěli iti od kraljevine Branslava, već po potoku Odgora, Kulpi i Savi na ladjah u Bugariu dojdoše, i ondě od kralja dostojno primljeni biše, ter poslě po istom putu, po kojem tamo biahu došli, s darovi se povratiše. — G. I. 895. cesar Panoniu s varošem Barah (*urbe Paludarum*) za braniti ju, vojvodi svomu Braclavu u ono vrěme je izručio.“ Da potoci ovi i varoš Barah (možebiti današnji Veliki Varadin) bili su u Panonii Avarii, to svaki učeni misliti si mora; jerbo koja budala mogla bi dopustiti, da poklisari od Arnulfa poslani na ovu stranu Dunava kroz svu Panoniu, i onda prěko Drave i Save k Odri došli (koi potok ja vidio sam, ali na njem niti na čamcu pošteno voziti se nije moguće, jerbo je sav rakitjem i terskom zarašten), i da su se po ovom potoku Odri, ter po Kupi i Savi u Bugariu na ladjah vozili. — Oprosti mi čitatelju, koi ova čitao budeš: jer ovako Hansic, Lucio i po njih naš poštovani Kerčelić iz analiste fuldenskog izvode; pravo li ili krivo, neka sudi, koi ova pročita. Pisci spomenuti razkomadali su u ono vrěme svu Panoniu Saviu medju Franke, ali nespominjaju nijednoga kneza niti vojvode od Štajerske ili Krainske: poradi šta ja kažem, da na ovoj strani Dunava nikakvoga vladaoca niti vojvode Frankah u ovo vrěme nije bilo. Štogod pako pišu od Braslava i njegove kraljevine, to sam pokazao, da spada na Panoniu Avariu, a ne na našu Panoniu Saviu.

Ovdě sětiti moram moje čitatelje na pogl. 9., gdě sam pokazao, da je Ciril Mislava ili Svetopileka i Horvate, u vrěme Hadriana I. pape rimskoga pokerstio, a ne, kako Lucio i mletački pisci pišu, Methodio, koi u vrěme Arnulfa kralja od Germanie i potle cesara, ter u vrěme Sventopolka ili Svatopluka, je bio biskup i Apostol Moravah i Čehah. Što pako Lucio podpira se knjigami Ivana VIII. pape rimskoga, kanoti *Epist. 195.*, gdě piše: *Methodio Archi-Episcopo Pannoniensis Ecclesiae;* i opet *Epist. 247.* gdě veli: *Methodio Reverendissimo Archi-Episcopo Sanctae Ecclesiae Morabensis;* — ova svědočanstva očituju, da je Metodio bio u vrěme ono arcibiskup od Moravie i Panonie Avarie, koju Sventibald, kako Hansic iz kronikah franačkih gori na g. I. 873. piše, bio je zaokupio. Ova Avaria zvala se je u ono vrěme takodjer Pano-

Digitized by Google

nia, i dělila se je na gornju i dolnju; u dolnjoj bio je Branislav kralj ili vojvoda. Jerbo pako g. I. 834. Karlo Kraso cesar sam s vojskom protiva Sventibaldu ili Svatopluku u Avariu bio je došo: onda Svatopluk one krajine Avarie cesaru je odpustio, i zakleo se, da za života cesara neće nikada više u one krajine udariti. Ali po smerti cesara on je opet gornje krajine zaokupio; dolnja pako Panonia, gdě je bio vojvoda Branislav, spala je opet na juvavianskoga biskupa, po gori spomenutom svědočanstvu. Radi toga Arnulfo kralj Germanie, kada Svatopluk nije hotio dojti k njemu, razljuti se, i poče s Branislavom vojvodom dokančati, kako i kuda bi zgodnie bilo u Moraviu udariti. Ovo se je g. I. 892. dogodilo, i iste godine u měsecu Septembru poslao je cesar poklisare k Bugarom, koji zbog zasědah Svatopluka pò kopnu nisu se usudili iti, već po potoku Šajo. Ovaj potok kroz varmedjie gömörsku, tornensku izpod Onodina u Tisu teče, kako Šentivanji svědoči (*Paralip. Cat. 6.*).

Iz nazočnih rěčih pověrovano i očito vidi se: 1) da ovi dogodjaji prěko Dunava u Avarii Panonii pripetili su se, i da poklisari Arnulfa naravskim načinom po potoku Šajo lasnie i berže mogli su se spustiti u Tisu: Tisa pako bila je medja od Bugarske. Jako indi bludiše Hansic, Lucio i ostali, koji su ove dogodjaje u Panoniu Saviu preněli, i nju pod vladanje Frankah spravili, ter ovako sav učeni svět u smutnju naveli. 2) Jako falio je Lucio, koi Metodia za arcibiskupa od Panonie Savie je pisao, a sam istoga Ivana VIII. rimskoga papu spominja, kako u isto vrěme na Branimira i Sedeslava vojvode horvatske, na Ivana arcipresbitera salonitanske stolice, na ostale biskupe, župane, starešine i sav puk je pisao (pogledi pogl. pervašnje); popisao je takodjer privilegium arcibiskupu spalatskomu od Terpimira podaren, u kojem Petar, za ono vrěme arcibiskup spalatski, očito izpověda, da je cerkva spalatska metropolitanska, i tiam do brěga Dunava i skoro po svoj Horvatskoj vladajuća; zato spominja „skoro", jerbo je znao, da je u Horvatskoj takodjer diokleanski bio arcibiskup, poslě absarenskim nazvan. Da pako diokleanski arcibiskupat bio je od starinah podignut, kano i spalatski, to Alexander papa je spoznao, i podarenim po svojoj apostolskoj vlasti privilegiumom g. I. 1062. i potverdio (kod Lucia *L. II. c. 14. p. 91*). Ova sva je Lucio popiso: zato čudim se, kako je mogo Panoniu Saviu pod vladanje Metodia biskupa moravskoga preněti. Doista nijedna kraljevina osim Latinske nije imala věka VIII. više biskupatah u

Digitized by Google

svom vladanju, nego Horvatska: jerbo ova imala je dva arcibiskupata i dvadeset biskupatah od Mislava kralja podignutih. Ovo neka bude dosta mojim čitateljem, za pokazati pervašnju istinu (pogledi pogl. 8.). Buduć da sam gori spomenuo, da Arnulfo kralj Germanie g. l. 892. podignuo je Bugare i Hune protiva Svatopluku kralju moravskomu: od ovuda slědi, da Huni, koji sada Hungari i Magjari zovu se, onda bili su već u Panonii. Od potrěbe je dakle něka pobilježiti, da znademo, odkuda i kada u Panoniu došli su. Kako pako i kada naši Horvati š njimi se sdružiše, to će potlašnji dogodjaji pokazati.

Poglavje XIX.

Od postanja Hunah, od kojih se današnji Magjari izvode.

Nijedan narod nije se toliko trudio, da svoje pokolenje od Noema, potle od Hunah izvede, koliko naši Magjari. Ali i oni sami medju sobom tako su različnoga i suprotivnoga mišljenja, da sami neznadu, koi bi kojemu věrovati morao. Inostranjski pisci takodjer svu znanosti svoje snagu u to uperli su: odkuda Magjarah pokolenje izvoditi bi mogli. Ovako Kristian Engel u svom g. I. 1791. u Beču izdanom razgovoru: „Od postanja naroda ugarskoga“, Ugre od Finah iz Laponie izvodi. Na ovo njega skladnost izgovora někojih rěčih, koje P. Ivan Sajnović, Hel, Voldik i Fišer medju finskim i ugarskim jezikom našli su, jest navukla. Ovaj izvod puka ugarskoga Ugrom nije se dopao: zato medju ostalimi Babuk g. I. 1792. dade na světlo drugi izvod u Požunu, u kojem one pogerditelje naroda imenuje, koji glasoviti ugarski puk od stražnjega sěvernoga Europe kuta izvode. Mlogi pisci opet Ugre od Hunah i Avarah izvodiše, kanoti Severini i Hülman. Dokazi ovih podpirahu se istimi rěčmi Hun i Var. Ali ovomu izvodu suprotstali su većom stranom němački pisci, hoteći rěč Var od němačke rěči Warte izvoditi, i nestideći se protiva istini sve dogodovštine pisati: da u ono vrěme Huni i Avari nisu niti znali za gradove i tornjeve, po čem svemu učenomu světu svoju neznanost pokazaše. Protiva ovomu izvodu podigne se Tunman naučitelj u Hali. Engel, koi svakomu novomu izvodu pristade, podpirao je sa svom

Digitized by Google

snagom misao Tunmana, terseći se i s ostalimi pokazati, da današnji Ugri na nikakov način od Hunah i Avarah izvoditi se nemogu: premda vojvode Alom i Arpad, po svědočanstvu neimenovanoga bilježnika Bele III., sebe iz pokolenja Atile izvodiše, da ovako Panoniu, pravom odvětničtva, kano svoju domovinu tim lašnie zaokupe.

U isto vrěme podigo se je Karlo Bel u Lipsku, koi dokaza iz Jornanda, da Ugri od Ogurah ili Ugurah izlaze. Ovoga izvod i učenomu Tunmanu verlo se je dopao; ali ovim drugi učeni odgovaraju, da svědočanstva Jornandova na današnje Ugre nikako protezati se nemogu, jerbo Jornandes pisac VI. stolětja, od Ugarah, koji su na sverhi IX. stolětja u Panoniu došli, ništa nije mogo znati. Na jednaki način Gaterer, koi je današnje Ugre od berdinah Kaukaskih, njihovo pako ime Magjari od varoša Madžar kod Kume potoka stojećega, izvodio, bio je sa směhom od drugih odbačen. — Ovako, kada svi gori spomenuti izvodi Ugarah biahu odmetnuti: došli su něki pisci na tu misao, da Ugri od Slavah izlaze. Ovaj izvod pervi dade na světlo Meiner naučitelj u Götingi, koi medju ostalimi ovako piše: „Starinska ugarska plemenština slagala se je od postanka sa svim s poljačkom jednako, i ovo skupslaganje, po mojem sudu, jest jedan izmedju ostalih dokazah, da su Ugri, nemotreć na njihovo ime i jezik, jedan pravi slavinski narod.“ Ali i ovaj izvod gledom na jezik i na dogodjaje, koje Porfirogeneta od njih ostavio je, stojati nemore. Da Ugri ovo ime, kako takodjer i ime Magjari ter mloge druge rěči od Slavinah primili su, to je istina, i to ja poslě pokazati ću *); ali da oni Magjari, koji stolětja IX. pod imenom Turakah, kako Porfirogeneta piše, u Panoniu dojdoše, svoje pokolenje od Slavinah izvode, to ja nedopuštam, nu niti jedan pisac ovo pokazati nemore. Da pak one perve Ugre slavinski puci, koji s istočnimi i zapadnimi cesari věkovite rate imadiahu, radostno su primili, i nje u svoje krajine voléli pustit, da im na pomoć budu, nego se Gerkom od istoka, ili Germanom od zapada poddati, to se nemore tajiti; odkuda i ono naravski slědi, da veća strana onih Magjarah, koji sebe za izvorne Magjare deržе, i Slavine zametavaju, ter

*) *Vidi Gergura Dankovskoga:* Magyaricæ linguæ lexicon critico-etymologicum, e quo patefit, quæ vocabula Magyari e sua avita caucasia dialecto conservarint, quæve a Slavis, uti Bohemis, Carniolis, Croatis, Illyriiis &c. adoptarint. Posonii 1833. typis hæredum Belnay.

Digitized by Google

isti jezik njihov progone, temelj svoj i pokolenje svoje od Slavinah imadu. Zaisto od stotine današnjih imenovanih Magjarah jedva jedan, ili da pravo kažem, niti jedan nebi se mogo najti, koi bi pokolenje svoje po otcu i Materi od od starih pervašnjih Magjarah izvoditi mogo.

Opet bilo je učenih pisacah, koji Magjare od Skitah, Mongolah i Tatarah izvode; Spitler pak i Adelung hoće silom Magjare iz Kalmukah izvesti. Najposlě Fesler tersi se pokazati, da Magjari izlaze od Turakah, kako ih takodjer Porfirogeneta imenuje. K ovomu mlogi pisci mloga popisali su. Kollar ugarski pisac, u istočnih jezicih učen, mloge magjarske rěči, koje se s turskimi slažu, je popisao. Fišer takodjer mloge tatarske i turske rěči, koje se u magjarskom jeziku nahode, napervo stavlja. Engel i medju ove jest se poměšao, ali mu nije za rukom izišlo.— Beregsazi najvećma složnost medju jezikom persianskim i magjarskim je pokazao: ali Bože dragi! ako dovoljni dokaz u spodobnosti někojih rěčih stoji, neznam jeli se u magjarskom jeziku više rěčih iz kojega jezika na světu nahodi, nego iz slavinskoga: odkuda bi slěditi moralo, da su Magjari od pokolenja slavinskoga, što istina nije, osim poslědnjih današnjih Magjarah, koji, kako sam kazao, većom stranom od Slavinah dolaze, budući š njimi kroz devet i što je više stolětjah u ženitbi i svakdašnjem družtvu sjedinjeni. Što se pako rěči Turki dotiče, od ove sam već u poglavju VI. govorio, i iz Hübnera pokazao, da Turki jest rěč persianska, koja naški reći će Pastiri. Od ovuda slědi, da pervašnji Magjari bili su takodjer jedan puk u Asii ili sevrnoj Europi simo tamo hodeći i od marve živući, koje Persianci u ono vrěme zvali su Turke, a Gerci i Latini Nomade. Jerbo pako starinski pisci, kako gerčki tako i latinski, sve puke prěko Dunava do Tanaja, i iz one strane Tanaja u Asii stanujuće zvahu Nomade, t. j. simo tamo sa svojom marvom se skitajuće: od ovuda ono opet slědi, da nijedan pisac pokolenje Magjarah temeljito izvoditi nemore. Nadalje mněnje učenoga Feslera, koi Magjare od nepoznanih vrěmenah izvodi od Turakah, gdě piše: da u polnoćnoj Indii podigo se je jedan puk, koi se je zvao Turki, na gori spomenuti način jest izmišljeno. Persiani naimre zvali su sve puke iznad Kaspinskoga Mora svojim jezikom Turke, t. j. pastire, čobane ili Nomade, koje ime isti gerčki pisci zaderžaše. Odkuda pako naši Magjari, od Porfirogenete Turki zvani, došli su u Panoniu, to ćemo dole niže iz rěčih Porfirogenetinih viděti. — Vidivši već tersenja i misli,

Digitized by Google

koje mnogi od pokolenja Magjarah i to brez svakoga temelja na světlo izdali su, sada ću iz Turocia nčkoja popisati, koja on od postanja Magjarah na světlo je dao, i onda moje temelje i dokaze mojim čitateljem napervo staviti.

Poglavje XX.

Izvod pokolenja Magjarah Ivana de Turoc.

Učeni Ivan de Turoc u Strani I. kronike Magjarah od postanja Hunah i njihovoga pervoga došastja u Panoniu, u Pogl. 1. popisavši nčkoja od pokolenja Noema i njegovih trih sinovah: Sema, Hama i Jafeta, izpisuje zmožnost Nemroda, kojega po svědočanstvu Josipa Flavia spominja, da je počeo g. potle potopa 201. sa svim pokolenjem svojim toranj babilonski zidati, na pogibel potopa motreć. Da već ovo svědočanstvo Josipa Flavia stajati nemore, svaki u sv. pismu podučen lahko smotrit će. Jer na koliko ja sv. pismo razumĕm, ono pripovĕda (*Gen. c. 11.*): „Bio je pako na zemlji jedan jezik i govorenje jedno svih: i kada su putovali od istoka, našli su polje na zemlji Senaar, i stanovali su na njem. (*v. 4.*) I kazali su: hajdete, načinimo sebi varoš i toranj, koi će doseći do neba, i proslavimo ime naše, prie nego se razidemo po svoj zemlji.“ Od ovuda očito vidi se, da nije sam Nemrod s pokolenjem svojim, kako Josip Flavio piše, nego da je Noe sa sinovi svojimi i sa svim pokolenjem svojim onaj toranj zidati počeo, i da poslĕ pomĕšanja njihovih jezikah kod zidanja tornja, razišli su se svaki sa svojim pokolenjem u svom jeziku. Da je pako Nemrod u istoj zemlji ostao, i pervi kralj od one deržave, gdĕ je bio varoš Babilon, postao, to svědoči isto sv. pismo (*c. 10. v. 10.*): „Bio je pako početak kraljestva njegovoga Babilon, i Arcah, i Ahad, i Halane u zemlji Senaar.“ Koje kraljestvo njegovo poslĕ kada već druga pokolenja po světu se razidoše, jest se podiglo. Ova hotio sam zato mojim čitateljem razložiti, da znadu, kako mlogi pisci isto sv. pismo na opako izvraćaju, i da zločesto razlaganje sv. pisma i ostalih pisacah veliku smutnju u dogodovštini uzrokovati može. — Štogod nadalje od Nemroda Josip Flavio piše, onomu sám učeni Turoc nevĕruje, i nije vrědno izmišljene ove pripovĕsti popisati.

Digitized by Google

U poglavju 2. učeni Turoc pise: da něki hoće, da od Nemroda Hunah ili Magjarah pokolenje izvode, kano da Nemrod, došavši u krajinu od Persie Evilat zvanu, porodi o je iz žene Enoh ili Eveh dva sina Hunora i Magora, od kojih da izlaze Huni i Magjari. Druga pako kronika (piše isti učeni Turoc) veli: da Hunor i Magor, otci Hunah i Magjarah, nisu bili sini Nemroda, koi je bio sin Husa, sina Hama. koi je bio od otca Noema proklet; jerbo, kažu, Nemrod nije nikada stanovao kod Tanaja, i jerbo od Magoga sina Jafetova dolaze Skite. Ovo svědoče slědeće u istoj kroniki popisane rěči: „Dakle kako sv. pismo i sv. naučitelji svědoče, Magjari izlazili su od Magoga sina Jafetova, koi, kako sv. Sigilbert biskup antiokenski u kroniki istočnih narodah pripověda, došao je god. p. potopa 58. u zemlju Evilat, i porodio je iz žene svoje Eneh spomenutoga Hunora i Magora, od kojih izidoše i nazvaše se.“

U pogl. 3. učeni Turoc napervo stavlja svědočanstvo Antonina florentinskoga biskupa, koi u II. Strani svoje kronike od pokolenja Hunah ovako piše: „Silimer kralj Gotah drugačie Getah, sin velikoga Gaderića, poslě izašastja iz Sikantie otoka Skitie, već u petom městu deržeći principat, unišavši u zemlje Skitie sa svojim pukom, někoje věštice (copernice) žene medju pukom je našao, jezikom getskim Alirumne zvane, i sceněći je lažljive, izmedju puka ih je protěrao, i daleko od vojske svoje protěrane, po pustinji simo tamo bluditi je prisilio. Vidivši ih tada nęgda divji ljudi (od někojih Fauni ubojice zvani, koja fela ljudih, kako se čita, sv. Antuna po pustinjah hodećega je susrěla) po pustoši bluditi, gerleći ih, zajedno š njimi poměšali su se: i od ovuda da je ono jako, ljuto i strašno pokolenje naroda postalo, koje najprie medju barami Meotide stanovaše. Kada su se pako na narod veliki uzmložili, unišavši u bližnje krajine sva zatamaniše, i suprotiveće se, koje nebi morebiti oružjem preobladali, strašnim svojim pogledom raztěraše. Ovi i proti istoj svojoj dětci već pervi dan rodjenja kervoločni bili su: jer mužkoj dětci lica gvozdjem prorězavahu, neka prie nego bi mlěko materinsko sisala, bol rane podněti moradu. Od takovoga indi pokolenja narodili su se Huni, maleni doista u tělu, ali lukavi, u deržanju hitri, za jašenje najprikladnii, u ledjih široki, za luke i strěle bacati pripravni, u šiji čversti, u duhu ponositi, i svim bližnjim pukom za strah i plašljivost budući.“ Ovako piše Antonin. Čast i poštenje visoko poštovanomu biskupu; ali mi već znademo,

Digitized by Google

tko su bili Huni. Oni biše naimre narod bojni i družbenici Getah, kojih ime g. I. 373. na světlo je došlo. Ovi Huni do god. 1. 403. zaderžavahu se u Dacii, i onda stopram, kada su se Getę i Vandali sa svojimi strašnimi vojskami u Latinsku, Španjolsku i tiam u Afriku razišli, onda, velim, jesu se na ovu stranu Dunava preselili. Ali niti ovdě imali su svoje vlastito vladanje, već pod vlastju Getah, kano družbenici stajahu, dokle Roila vojvoda Getah pod Carigradom od groma nije bio ubijen. Onda veliko vojvodstvo na Atilu je spalo; ali i on nije ništa radio sam sa svojimi Huni, brez Getah i starinskih Slavinah, već je sva svoja děla u družtvu Slavinah ili Getah opravljao. Da pako Huni Getom, poslě Gepidom zvanim, nisu bili tako strašni, kako se izpisuju: to dogadjaji po smerti Atile pokazaše. Onda bo Gete pobivši Hune, razděliše ih po svoj Panonii, Ilirii i Dacii, i nedadoše im više skupa stanovati, da se nebi opet pobunili. Odkuda i ono Jornanda město, gdě piše, da su se něki u svoja starinska města povratili, nemora se razuměti, da su u Skitiu otišli, već da su se u starinska města Dacie preselili, , gdě i prie stanovahu, i odkuda su na desnu stranu Dunava prešli: što očito pokazuje, da današnji Magjari svoje pokolenje od Hunah nikako imati nemogu. Ali od toga doli niže obilatie.

Nadalje učeni Turoc u poglavju spomenutom piše, da Jornando i někoji drugi pišu, da Huni od vragovah i někojih bludnih ženah svoje pokolenje zadobili su. Proti Jornandu pako piše, da on od pizme protiva Hunom ova spominja: jerbo Huni protěraše Gote iz pervašnjih stajališťah, a on bio je rodjen Geta. Dakle da se osveti Hunom, radi svojih predjih, koje su protěrali, ova je popisao. Za uistiniti ovo, podpira se učeni Turoc svědočanstvom Pavla Orosia, koi u stražnjoj knjigi svoje dogodovštine ovako piše: „Narod Hunah dugo vrěmena u visokih berdinah zatvoren izhrupivši, od pomame užežen, podigo se je protiva Getom, i nje na sve strane poplašene, iz starinskih stajališťah protěrao.“ Jeli ovo istinsko, to ćemo poslě viděti.

Nadalje Turoc donosi napervo u poglavju spomenutom izvod, kojega Herodot i Diodor u svojoj kroniki spominjaju *(Lib. IV.)*. Herkules naimre čuvajući krave Gerionove, dojde u onu stranu zemlje, koja se je poslě Skitia zvala, na pašu, i budući od velike kiše, sněga i zime umoran, pod svojom lavovom kožom zaspao, krave u široku pustinju otišavši, izgubile su se. Herkules probudjen, ne-

Digitized by Google

vidivši kravah, po svoj pustinji ih traži, ali najti nemože. Tada došavši u stranu Hilea zvanu, srětne ondě jednu děvojku, koje gornja strana do nogah bila je žensko tělo, ali dolnja strana na město nogah bila je zmija. Ovu strašnu nakaz Herkules gledajući i čudeći se upita, jeli gdě krave njegove viděla. Děvojka odgovori, da ona za nje znade, ali dok se š njom nepoměša, da mu ih povratiti neće. Herkules k toj pogodbi privoli. — Jerbo pako nakaz ona dulje š njim živěti željaše, nehti mu krave povratiti, dokle nije počutila, da je od njega trudna. Onda povrativši mu krave, veli: „Ove krave, koje ovamo došle su, tebi začuvala sam, ali ti zaisto zaderžat ćes pravdu, koi njihovu cěnu izplatio si: jerbo od tebe zaněla sam tri sina: kaži mi dakle, što š njimi činiti moram, kada se porode i odrastu: morajuli ovdě svoja stajališta zaderžati, gdě ja sama vladam u ovoj krajini; ili ih k tebi, koi otac si im, poslati moram. — Herkules, uzamši jedan od svojih oružnih pojasah, s kojim se opaše, ter napnuvši jedan od svojih lukah, odgovori na ovo slědeća: „Koga izmedju njih ovaj luk ovako napeti, i ovim pojasom ovako opasati se viděla budeš, onoga načini vladaocem ove krajine; koi pak ovako, kako ja zapovědam, uraditi nebude mogo, onoga odpravi.“ Zatim Herkules predavši joj luk i pojas, otide. Porodivši žena poslě tri sina, jednoga Agatirso, drugoga Gelono, tretjega Skita imenom nazove. Kada su ovi odrasli, mati po zapovědi otca u věžbu ih metne, i vidivši, da sam Skita zapověd otčevu izveršiti more, ovoga za odvětka svoje kraljevine zaderži, ostala dva sina Agatirsa i Gelona odpravi. Od ovoga Skite sva ona velika strana zemlje ime Skitie, a puci koji su se ondě uzmložali, ime Skitah jesu zadobili. — Ova hotio sam zato mojim čitateljem popisati, da znadu, kako učeni Turoc Skite iz drugih pisacah izvodi. Ostale pripověsti, koje Turoc od Skitie i Skitah je pobilježio, buduć da ih pověrovanimi dokazi pisacah nepodpira, nije bilo vrědno popisati. Mi danas zadosta znademo, da sva ona Skitia pod veliko carstvo rusko spada, koje na istočnoj strani tiam do Japonie skoro proteže se, i svu veliku Tatariu nadišlo je. Ali od starinskih Skitah, Hunah zvanih, niti mape, niti zemljopisi današnji štogod izpisuju. Što pak od bare Meotide *(de palude Meotide)* toliki starinski i novašnji pisci pišu, znademo, da se ona danas zove More Azovsko, u koje kod grada Azov rěka Don ili Tanaj teče, isto pako more s Morem Cernim *(Pontus Euxinus)* po uzkom brodištu sastaje se. Koi bi rado znati,

Digitized by Google

koliko kervi Rusi s Turci za grad Azov prolili su, neka čita Geografiu Hübnera.

U pogl 10. izpisuje Turoc, kada i kako Huni iz Skitie u Panoniu došli su, ovako: „Godine narodjenja Gospodinova, 373., u vrěme Valenta cesara, i Damasa I. rimske cerkve pape, Huni ili Hungari pod vojvodami Bela, Keve, Kadika, Atila, Kewe i Buda iz pokolenja Bendeguc i Kadar, iz svakoga od sto i osam pokolenjah po 10,000 vojakah, dakle brojeći 1,080,000 samih vojnikah, sa svim na ove spadajućim narodom (razumij ženu i dětcu), ali neostavljajuć zato narodna svoja města prazna, nego ostavivši ondě naroda, za moći ih od svakoga neprijateljskoga nahruplenja začuvati, s premlogimi mloštvi po vodjenju lovacah, prěko barah Meotidah prošavši, Gote, narod jaki i najglasovitii iz vlastitih obitalištah protěraju, ter ponositi, da im se ništa protiviti nemore, kano najjači vihar sva pred sobom rušeći, Bese, Kumane Běle, Susdale, zatim Rusnjake kervoločno harajući, u Cernu Kumaniu, koja morebiti sada Moldavia zove se, dojdu, i preobladavši ovako u prolazenju od Tanaja potoka sve Barbarah krajine, u Panoniu stignu, ter se kod potoka Tise nastane.“

U poglavju pako 11. od došastja Hunah u Panoniu i od njihovoga boja na polju Tarnokwelgh ili Tarnok-Völgye ovako veli: „Kaže se, da ova krajina od plodnosti kruha (*panis*) Panonie ime zadobila je, koja sada od Ugarah u njoj stanujućih Ugarska zove se.“ Opisujući lěpotu Panonie, piše nadalje: „Stanovahu u ono vrěme u Panonii Longobardi puk inostranski, Alemani i Italiani: poglavica pako něki Martin (ili kako někoji pišu Matrin, polag Turoca pako Makrin) imenom, rodom Longobard iz Sabarie, čověk u bojnom oružju verlo naučan, kako ovoj krajini, tako i Mesii, Ahaji, oběm Traciam, Dalmacii i Macedonii po miloštji Rimljanah predpostavljen biaše. — Ovaj čuvši, da neizměrno mloštvo nepoznanoga naroda u njegove hatare je došlo, kod rěke Tise tabor načinilo, i na roblenje puka njegova se je pustilo, sav je uzderhtao, niti je smio sam sa svojim pukom na nje udariti, nego od Rimljanah pomoć je tražio. U isto vrěme Detrik od Verone (kojega Turoc imenuje *Dietericus* ili *Theodoricus*), rodom Aleman, s voljom rimskih principah nad svom Germaniom vladaše. Ovaj Detrik po Rimljanih na pomoć je odredjen. Radi toga sakupivši od Germanah, Italah i drugih različnih narodah neizměrnu vojsku, došao je u Panoniu, i kod Zazaloma (kako Turoc biléži Zazholma ili Zazha-

Digitized by Google

loma) tabor je načinio. Poslě namĕsti se kod varoša Potentiana (Turoc piše Mogentiana), gdě Matrin sa sakupljenim Longobardah mnoštvom stojaše: jerbo, kako něki kažu, varoš ovaj bio je latinski, ležeći kod rěke Dunava medju Tetem i Zazalom. Došavši tamo Detrik, s Matrinom je věće deržao: bili valjalo prěko Dunava iti, i ondě na Hune i njihov tabor udariti, ili drugo koje prikladno městо odabrati, ter na kakov način s tako nepoznanim pukom pobiti se moraju. Detrik i Matrin bavišе se dulje vrěmena u tom věću, Huni pako dobro znadući, da se protiva njim radi, veliku stranu svoga puka na boj odrede, ostalu pako za čuvanje stvarih i tabora ostavivši, do Dunava došli su. Premda pako Detrik i Matrin blizu sebe ih vidiše, ipak radi Dunava medju njimi tekućega, nisu se ih bojali, dobro znadući, da ladjah nemaju, na kojih bi k njim prěko Dunava prebroditi se mogli; zato brez svakoga straha mirne noći probavljahu. Huni pako, koji mloge potoke po odhodu svom iz Skitie na měšinah napuhnutih preplivati naučili su se, prebrode se u tavnoj noći na měšinah izpod Sikambrie (Budima), gdě je sada selo Kelenfelwt, na desnu stranu Dunava, i udare na neprijateljsku vojsku pokraj varoša Potentiane na polju i pod šatori spavajuću. Strašan jauk postade, i veliko ražanje načini se: jerbo Matrinova i Detrikova vojska, budući iz nenada napadena, ne samo nije se mogla oružjem braniti, nego takodjer kuda běžati bi mogla, nije znala. Klali su ih dakle Huni kano bludeću živinu, i na ovaj način longobardska, alemanska i ostalih narodah vojska koja izvan varoša biaše, na sve strane bežeća, bila je od Hunah pobijena i zatamanjena. Huni, kada je svanulo, otišli su na polje Tarnokvölgy; Detrik pak ovim nenadanim nahruplenjem smutjen, skupa s Matrinom i ostalom vojskom u varošu Potentiana ter u taboru kod Zazaloma stojećem, na Hune udari. Boj dakle postade preljuti, ter veliko kerviprolitje učini se na obihdvih stranah. Tada okolo zapada sunca, kada su Huni, budući radi nespavanja prošaste noći i od sveudiljnoga boja umoreni, opješali, rimska vojska jest nadjačala; ali budući nemanje nego Huni pobijena, bežeće nije progonila. Oni pako preplivavši Dunav, došli su k svojim.

„Starinski Ugarah dogodopisci pripovědaju: da u ovom boju od strane Hunah vojvoda Keva sa 125,000 vojakah je poginuo; iz Detrikove pak i Matrinove vojske osim onih, koji noću pobijeni biše, 210,000 da je mertvih palo. — Sutradan, kada vojsku svoju izgubljenu pobrojišе, bojeći

Digitized by Google

se, da na nje Huni opet neudare, berzeli u tabor jedva živi su se povratili, odmah sa svom svojom ostalom vojskom pram varošu Tulni otidoše. Ovaj varoš u naše vrěme spada pod vojvodstvo Austrie, i tri milje od Beča stoji; u ono pako vrěme bio je varoš Latinah, spadajući na Panoniu. Saznavši Huni, da je neprijatelj otišao, na bojište su se povratili, mertva těla svojih i vojvode Keva dostojno po običaju Skitah pokopali, ter na věkovitu uspomenu jedan stup iz kamena ukopali, město pak ono Keweoza ili Keweháza nazvali. U naše vrěme takodjer, premda pokvareno, město ovo zove se Keazo.“ — Jesu li ovi dogodjaji istini prilični, u slědećem poglavju promotrit ćemo.

Poglavje XX.

Od imena Hunah, i od današnjih Magjarah, kada i kako su u Panoniu došli.

Premda su spomenuti pisci u poglavju pervašnjem svu svoju znanost očitovali, i znanosti svoje moć u izvod Skitah i Hunah postavili: ali po svem svojem trudu u tolikoj neznanosti nas ostaviše, da i dan danas ništa pověrovano od postanja Skitah i Hunah neznademo.

Ja dakle, koi preučenim spomenutim piscem niti iz daleka sporediti se nisam vrědan, morao bi sa svim od toga mučati; ali buduć da sam si napervo uzeo dogadjaje Ilirah i Panonah popisati, ovi pako narodi, navlastito prěko Dunava stanujući, zvali su se od gerčkih pisacah takodjer Skite; zato moram sada pervašnje dogadjaje ponoviti, i na nje moje čitatelje opomenuti. Od potrěbe je najprie, da svědočanstvo Strabona (*Lib. XI.*) napervo stavim, gdě on ovako piše: „Starinski gerčki pisci sve narode od sěvera ili polnoći zvali su Skite i Celto-Skite: koji pako pred ovimi pisaše, razdělili su ih još bolje, imenujući iznad Euxina (Cernog Mora) i Istra (Dunava) stanujuće *Hyperboreos.*“ Ove rěči ja ovako razuměm: najpervašnji gerčki pisci zvali su sve narode iznad Cernog Mora i Dunava stanujuće *Hyperboreos*; oni pako pisci, koji izza njih biše, imenovali su narode od sěvera Skite i Celto-Skite. Po ovom razděljenju znademo, da gerčki pisci razuměli su po Skitah one Skite, koji kod Tanaja stanovahu; po Celto-Skitah pako razuměli su one Skite, koji kod Mora

Digitized by Google

Němačkoga prěbivahu. Pokazao sam u pogl. 1. Str. I., da potle porušenja Troje, Enete i Moshi preněli su se u Kapadociu, i Kapadoci nazvani biše, stanujući medju Cernim i Hvalinskim Morem. Ovi Moshi u vrěme Aleksandra Vel. zvali su se Skite, što svědoči govorenje njihovoga poklisara, koje imade na Aleksandra Vel., pogledi pogl. 12. Str. I. U onom govorenju govornik očito izpověda, da su Skite kralje sirianskoga, persianskoga i medianskoga preobladali, ter da im je bio otvoren put tiam u Egipat. — Od ovuda ono pověrovano slědi, da oni mlogo stolětjah prie Alexandra Vel. morali su strašno jaki biti, buduć da su mogli najjače kralje od Sirie, Persie i Medie preobladati, ter da oni ime Skitah morali su ili od Sirianacah ili od Persianacah zadobiti. Jerbo kako sam pokazao u pogl. 7. Str. I. od Gerkah žvani su u vrěme trojanskoga rata Eneti, potle Kapadoci, zatim Moshini: prie Aleksandra Vel. pako imenovali su se Skite, koje ime do vrěmena Rimljanah zaderžaše. Koi bi dakle izvod imena Skita želio saznati, on bi morao persianski, asirianski t. j. kaldejski i medianski jezik znati, onda, mislim, mogo bi ime Skita izvoditi.

Ovako ja od imena Skitah sudim, i sve starinske s lažmi spletene pripověsti, kano nepotrěbne, za ništa deržim. Akoli pako na Gerke pogledamo, koji su ih najprie Eneti, potle Kapadoci, zatim Moshini zvali, lahko more biti, da su im oni s vrěmenom takodjer ime Skitah naděli, od gerčke rěči *skitos*, što će reći našim jezikom koža, jerbo oni kožami se oděvahu, i pod kožnimi šatori stanovahu, od ovuda nazvaše ih Skite, naški „Kožari“. Ovako něki izvode, što i ja dogadjajem i istini priličnie nahodim.

Sada od imena Hunah govorit ćemo. — Da Huni u vrěme Valentiniana I. i Valenta na světlo dojdoše, ovoga poreći neću; ali da Huni prebrodivši se prěko Tanaja i jezera Meotide, i preterčavsi svu Skitiu, kako Du Fresne piše, do Dněstra stigoše, ondě Alane i Ostrogote u Dacii stanujuće pod Atanarićem kraljem preobladaše, i potle Vestrogote u Traciu protěraše, to je laž. Ovu laž pokazati će i svědočanstva onoga vrěmena, i isti dogadjaji, kojim se više věrovati mora, nego piscem. Da se pako sasma preuzetno protiva toliko preučenih pisacah mišljenju nevidim pisati, dogodjaje od dalekih vrěmenah od mene već popisane, čitateljem mojim napervo staviti, i njihovomu pravednomu sudu podložiti prisiljen sam. Ja indi kažem, da Huni nisu nikada Gete preobladali, već da su bili jedan slavinski puk, od Getah na pomoć protiva Rimljanom pozvan, koi je mlogo godinah u starinskoj Dacii prěko Du-

Digitized by Google

nava, na medji Markomanah, stanovao, i u družtvu Getah protiva Rimljanom vojevao. Okolo g. I. 403. nastaniše se ovi Huni u Panoniu na desnu stranu Dunava, i postadoše glasoviti pod vojvodom Atilom, ali ne samo po svojem junačtvu, nego po junačtvu Getah, Vandalah i ostalih pukovah slavinskih; ime pako svoje Huni zadobiše od slavinske rěči hunka. — Što je kazano, mora biti dokazano.

Iz dogodjajah Aleksandra Vel. znademo (pogledi pogl. 12. Str. I.), da on okolo god. světa 3675., prie nar. I. 324. najprie udario je na Trake, potle na Sirma Tribalah kralja; zatim potego se je do Getah, koji u današnjoj Valahii i Moldavii stanovahu, i ondě prebrodivši vojsku prěko Dunava, sa svimi ondě stanujućimi puci savez mira i prijateljstva je načinio. Odanle okrenuo se je k svomu prijatelju Lagaru kralju Agrianah, kojega kraljevina da je bila u današnjoj gornjoj Ugarskoj od desne strane Tise, kako Karpatske berdine i današnja Moravska zasižu, tiam do gornje Austrie i Bavarske. Da su ove krajine i kraljevine u vrěme Aleksandra Vel. bile, pověrovano znademo. Nadalje znademo iz dogadjajah Aleksandra Vel., da je on po pet ili šest godinah svu Asiu do Babilonie predobio, i osvojivši potle svu Persiu, do Skitah je došao. Skite iz one strane Tanaja stanujući, imenom Abii, sami su mu se poddali; ali iz desne strane Tanaja prebivajući, nisu se hotěli podložiti, već su k njemu trideset poklisarah po običaju poslali, od kojih jedan medju ostalim ovako je govorio: „U ostalom nas i Asie i Europe čuvare imat ćeš. Od Baktrianah samo Tanaj nas děli; a prčko Dunava tiam do Tracie stanujemo, Tracia pako, kaže se, da se s Macedoniom sastaje: razmisli se dakle, jeli nas hoćeš imati prijatelje ili neprijatelje obodvojemu tvomu carstvu.“ Ovo svědočanstvo skitskoga govornika očito pokazuje, da Skite već u ono vrěme tiam do Tracie stanovahu. Ali isti gerčki pisac, koi dogodjaje Aleksandra je popisao, i kojega Kurtio Rufo samo na latinski je preveo, ovo obilatie izpisuje, gdě ovako veli: „Drugačie narod Skitah nedaleko od Tracie stanuje: od istoka pram polnoći pruža se, i njihova zemlja nije, kako su něki mislili, bližnja do Sarmacie, nego je ista strana od nje. Uprav zatim posěduju drugu kraljevinu prěko Istra t. j. Dunava.“ — Sada moramo dobro promotriti, gdě je ta druga kraljevina bila, koju Skite u vrěme Aleksandra Vel. prěko Dunava posědovahu. Viděli smo, da je bila u Panonii s one strane Dunava kraljevina Agrianah; s one pako strane Tise, po svoj današnjoj Sedmogradskoj (Transilvanii) i u istoj Bugarii bila

Digitized by Google

je kraljevina Tribalah, kojih kralj zvao se je Sirmo; u Moldavii i Dacii stanovahu Gete. Od ovuda naravski slědi, da oni Skite u vrěme Aleksandra Vel. sve krajine s lěve strane Karpatskih berdinah tiam do Sarmacie, i osim toga svu današnju Moraviu, Bavariu i Austriu, s desne pako strane Dunava sav Norikum, veću stranu Panonie Valerie, Štajersku, Krainsku, Korušku i Istriu morali su posědovati. Vidiš očiti dokaz istine onoga, što sam ja od Galah, po Rimljanih poslě Panonah nazvanih, pisao. Ovi Skite imali su s Iliri s ove strane Dunava, ter s prěkodunavskimi Agriani, Geti i Tribali, koje sam sve iz pokolenja Ilirah izvodio, izperva radi krajinah ratove, ali pisci od njih nepišu. Doista u vrěme cesarah Augusta i Tiberia, Bato kralj Panonah imade svoju kraljevinu medju Savom i Dravom. Da pak i prěkodunavski Iliri, Agriani, Gete i Tribali, koji u vrěme Trajana cesara jednim imenom Daci od Rimljanah biše zvani, s istimi Skiti, koji sebe Markomani imenovahu, težki, pet godinah trajući rat imali su, to svědoči napis, kojega je dobio Mauro Orbin od Rusa Jeremie, pajdaša ruskoga poklisara u Beč poslanoga (pogledi Str. II. pogl. 11. str. 38.). Spomenuti napis ovako glasi: „Styn owi vklopyen bylie iesti mera sgode Krukovye nass Markoman i brete Slavnov lito V. boja nasga. Markoman proyde ni Slavnov. Styn pokoy lyth u vika.“ Iz ovoga napisa pověrovano znademo, (kako sam u spomenutom pogl. 11. obilatie izvodio): 1) Da medju Markomani i Slavjani bio je pet godinah rat, i da pete godine medju sobom věkoviti mir i granice svojih krajinah utverdili su. — 2) Da Markomani unišli su u hatar Slavinah, i ondě ukopali stup od kamena za věkovitu uspomenu mira. Jer kako ja razuměm, ovo će reći napisa rěči: „Markoman proyde ni Slavnov“. t. j. da su Markomani prešli starinsku medju, a ne Slavini.

Sada moramo pametno promotriti: *a)* Jeli spomenuti rat medju Markomani i Slavjani dogodio se s ove ili s one strane Dunava. *b)* Kada i u koje vrěme, jeli prie Rimljanah, ili u njihovo vrěme. *c)* Gdě je bila na priliku ta medja i medjašni kamen; što iz imena grada i potoka izvodit ćemo, jerbo iz pisacah se to znati nemore. — Dakle što se rata tiče, kazati se mora, da se je spomenuti rat na lěvoj strani Dunava u današnjoj gornjoj Ugarskoj dogodio, gdě je bila kraljevina Agrianah, koji od strane današnje Moravie, Bavarie i Austrie s Markomani t. j. Skiti medjašili su se: jerbo iz dogadjajah znademo, da Marko-

Digitized by Google

manah kraljevina s one strane Dunava je bila, i da Markomani, premda u vrěme Rimljanah mlogo putah na ovu stranu Dunava prelaziše, ali stalno svoje vladanje ovdě nisu imali. — Što se pako tiče vrěmena, učeni P. Katančić hoće, da se je to u vrěme Aurelia Antonina g. I. 173. dogodilo; ja pako kažem, da se je to mlogo godinah prie pripetilo, nego su Rimljani Panoniu do Dunava osvojili. Ovo pak iz slědećih temeljah izvodim: 1) Jerbo iz dogadjajah znademo, da Markomani, Daci i Sarmate već u vrěme Julia Cesara i Augusta jednoskupno protiva Rimljanom vojevahu; za života pako Tiberia, koi stražnji Panone jest nadvladao, Daci i Sarmate na ovu stranu Dunava prelazeći robit, mloga zla načinili su. 2) Znademo, da je Trajan cesar protiva Decebalu kralju Dacie dva puta rat podigo; drugi put g. I. 101., g. I. pako 106., kako Berti piše, ga je doveršio. U ovom ratu polag Dia Kasia svu Daciu je predobio, i jednu stranu Ozah ili Jazigah zaokupio, radi šta Jazigi poklisare k Trajanu poslaše, moleći, da jim njihovu zemlju povrati; ali Trajan nije hotio. Odkuda očito slědi, da medju Markomani, pod koje Jazigi spadahu, i medju Daci morala je biti medja, i to prie, nego su Rimljani Panoniu i Iliriu osvojili; jerbo poslě nisu imali nikada medju sobom rata, već su morali skupa protiva Rimljanom vojevati.

Sada promotriti imademo: gdě, u kojem městu, ona granica medju Markomani i Daci u prěkodunavskoj Panonii je bila. Ovo drugačie nemore se izvoditi, nego iz imenah varošah, gradovah i potokah. — Znademo iz prošastih dogadjajah, da potle potopa svi potoci, varoši i gradovi ili od pervih stanovnikah, ili od velikih vojvodah imena svoja zadobili su. Znademo takodjer, da iste krajine, deržave i okolovštine pod stanoviti varoš, grad ili vladanje spadajuće, ime svoje od varoša, grada ili vladaoca pod kojega spadahu, uzele su, i njim se razpoznavale. Ovako, da neizbrojene dokaze starinskih i noviih imenah propustim, županie starinskih Slavinah od poglavitiih varošah ili gradovah ime svoje zadobiše; ovako i dan danas varmedjie, gospoštine i deržave imena svoja od poglavitiih varošah, gradovah i vladaocah imadu. Znademo nadalje, da iste krajine, varmedje i gospodštine stanovite granice medju sobom imadu: ove pako medje po potocih ili stanovitih zlamenjih razpoznavaju se. Ovaka zlamenja i dan danas po svoj Horvatskoj i Slavonii, gdě neima potoka, po uzvišenoj i na kup nabacanoj zemlji običavaju biti. Spodobnu herpu od zemlje vidio sam izdělanim dervom ogra-

Digitized by Google

djenu, i često u srědini hrastov stup ukopan, ovo pako zlamenje zove se materinskim slavinskim jezikom humka. Jerbo pako mi poslědci starinskih Slavinah, kako jezik i imena, tako takodjer isto običaje, navlastito pak one, koji pametnie proměnjti se nemogu, zaderžali smo: od ovuda pověrovano kazati se more, da naši predji starinski Slavjani od nepoznanih dobah svoje medje u županiah, hatarih i krajinah na jednaki način bilježili, i biljege ove istim imenom humka zvali su. Radi toga motriti moramo, jeli se u prěkodunavskoj Panonii koje město, grad, varoš ili potok nahodi, koje bi se na jednaki ili spodobni način Humka zvalo. Ovo pako da se nahodi, naimre grad Ung, varoš Ung, potok pokraj tekući Ung, i ista varmedja Ungenska, svaki dopustiti mora, koi je čitao izpisanje zemlje Ugarske. Od ovuda pověrovano kazati mogu, i za istinsko tako dugo deržati ću, dokle suprotivno tko nedokaže: da gdě je dan današnji grad Ung, ondě, ili u onom okolišu bio je spomenuti kamen s napisom ukopan, a to pokraj potoka od pervašnjih Markomanah takodjer za medju odabranoga, i nazvanoga običajnim imenom Hunka ili Unka, jerbo Slavini jedno i drugo ime potrěbuju. Isti potok Ung zvahu starinski Slavini po svoj priliki takodjer Huna, Una ili Vuna, kako i u današnjoj Horvatskoj ona rěka, koja Horvatsku zemlju na Ugarsku i Tursku razděljuje, i u staro doba u vrěme Tiberia cesara Panone od Ilirah Skordiskah je dělila, Una, Vuna ili Huna zove se. Ja dakle naravskim načinom izvodim, da od ovoga imena Huna, Una, Vuna, svi okolišnji puci iz jedne i druge strane medjaškoga potoka stanujući, zvani biše od starinskih Slavinah Huni, Uni, ili Vuni, takodjer Hunani, Unani, Vunani, t. j. pokraj medjaškoga potoka Huna, Una ili Vuna stanujući, drugačie još Medjari ili stanovnici medjah. Od ovuda nadalje ja ime Magjarah izvodim, što istini, dogadjajem i naravskomu govorenju slavinskomu verlo prilično jest, jer tako naravski se izvodi, kako i mloge druge rěči, koje su današnji Magjari od Slavinah uzeli. Propuštajuć neizbrojne priměre, rěči „varoš, varmedja“ nijedan narod Slavinom oteti nemore; jer što će reći „varoš“, to svaki Slavjan razumi, ali Gerk, Latin, German, ili drugi koi narod to neznade. Od ove rěči „varoš“ izvodi se naravski „varmedja“, što će reći „varoša medja“, ili „varoška medja“. Od ovuda postade varmedjaši ili varmedjari, što su Magjari po svom govorenju lasno izvernuli na Madjari, da se od varoša Madžar izvoditi budu mogli: od kojega varoša pokazati bi se prie moralo,

Digitized by Google

gdě je taj varoš bio, i jesu li naši Magjari u njem ikada stanovali. Što se nadalje tiče rěči var, smčha je vrědno, da Germani hoće, da rěč ova dolazi od němačkoga Warte. Akoli to tako hoćedu, moraju i drugu rěč medja iz němačkoga jezika izvoditi, onda bi im se to moglo dopustiti.

Ovaj moj izvod Hunah isti němački pisci potverdjuju: jerbo, kako sam već spomenuo, kronike Frankah u vrěme Arnulfa pripovědaju, da ovaj kralj g. I. 892. protiva Zventibaldu (Svatopluku) Hune i Bugare je podigo. Kako su one mogle Magjare Huni imenovati, kada oni němačkomu světu još nepoznati, od gerčkih pako pisacah Turki zvani biše? Mislim, da od istoga města u Moravskom kotaru, gdě su se bili nastanili, naimre od grada i potoka Ung, od kojega i pervašnji Huni i Avari od gerčkih, latinskih i franačkih pisacah poměšano, sad Avari, sad Huni, zvani biše. Nadalje gledom na dogodjaje 5. stolětja znademo, da po smerti Atile, t. j. potle g. I. 454. Huni od Gepidah ili Getah preobladani, po Panonii, Tracii, Romanii i Sedmogradskoj (Transilvanii) bili su razděljeni i razstavljeni: radi šta morale bi se sve ove strane, Panonia, Tracia, Romania i Sedmogradska Huniom, a stanovnici Huni zvati. Ali pisci tako gerčki kako i němački od toga ništa nespominjaju; nego suprotivnim načinom samo stanovnike gornje Ugarske do Tise zovu Hune, u vrěme i poslě Avarah, ter onda, kada su u one krajine Magjari, od Porfirogenete imenovani Turki došli.

Ova su, koja ja iz istih dogdjajah, iz svědočanstva napisa i rěčih slavinskih, što se tiče imena Hunah, mojim čitateljem napervo staviti imao sam, jeli pravo ili krivo, svaki po mogućnosti svoga znanja neka sudi. Sada promotrit ćemo, jesu li oni pervi Huni, došavši od potoka Tanaja i jezera Meotide, Alane i Ostrogote preobladali, a Vestrogote kod Dněstra, kako Du Fresne piše, prisilili, da se pod Valentom u Traciu moradoše preněti. Da su Huni sve Markomane, Sarmate, Gete, svu Panoniu, Iliriu i sve zapadno carstvo kano munja proletěli, ter sva pod svoju vlast spravili, ova iz istih dogodjajah, koji sa svědočanstvi pisacah podpiraju se, vidět ćemo.

Jesu li Huni od jezera Meotide, ili iz Skandinavie, ili iz prěko Tanaja došli, toga nijedan pisac pověrovano izpisao nije, ali niti je mogo pisati. Jerbo Gete, koji su poglaviti puk bili, i već u vrěme Aleksandra Vel. u Dacii stanovali, u vrěme pak Augusta, što Ovidio očito svědoči, u Bugarii i starinskoj Dacii prebivali, i ondě kroz sve vrěme Rimljanah vladanje svoje zaderžali, ovi, velim ja,

Digitized by Google

Gete mloge druge puke slavinske iz Sarmatie, Skandinavie i Skitie s obodvoje strane Tanaja na pomoć protiva Rimljanom pozivali su. Tko je dakle mogo znati, iz koje strane Huni u Daciu dojdoše, i kojega naroda bišc? To su Gete mogli znati. Da pako Huni nisu nikada Getah preobladali, već da su bili njihovi družbenici, to i dogadjaji i isti pisci svědoče. Uzmimo na kratko sve dogadjaje cesarah rimskih napervo. U vrěme Marka Antonina Heliogabala, koi od g. I. 218 — 221. je vladao, piše P. Furman (*Part. I. L. I. c. 3.*), da su Goti mirno došli iz Dacie u Traciu, ali s tom pogodbom, da samo za plaću u vojski služe, a polja nerade. U vrěme Aurelia, Severa i Aleksandra, Vario i Makrin, poglavice nad Panoniom i Iliriom, jedva su zlatom i srebrom utišili pobunjene od Getah Ilire. Ovo se je dogodilo od g. I. 221—235. U vrěme Julia Maximina, koi bi rodjen od Micea Gete u Tracii, i po junačtvu od pastira cesar rimski je postao, Gete s drugimi Daci, radi pomanjšanja plaće, robili su sve bližnje krajine rimske. Ovaj je vladao od g. I. 235 — 249 — Decio Trajan vladavši od g. I. 249—251. bio je od Getah ubijen, a njegova vojska raztěrana i pobijena. Onda Gete osvojiše i varoš Martianopol, kojega Ulpio Trajan je sazidao, i po imenu svoje sestre Martie nazvao. — Kajo Vilio Trebonian s Geti pogerdan mir je načinio, ter obećao, da će im harač plaćati. — Pod Liciniom Galienom Markomani stranu Panonie Valerie oteli su, Gete pak osvojiše svu Daciu. — Marko Aurelio Klaudio, podignuvši silnu vojsku, po mlogih ratovih jedva Latinsku od Markomanah oslobodi, ter iz Panonie ih iztěra; onda na Gete udari, i težko ih suzbije. — Domitio Aurelian, koi od g. I. 270 — 274. vladaše, protěravši Markomane iz Panonie, na Gete je udario, i mlogo putah ih preobladao, ali najposlě bi prisiljen, da im je svu Daciu ostaviti, a sve rimske naselce i vojsku u gornju Mesiu, koju Novom Daciom je nazvao, ter u današnju Serbiu preněti morao. Od ovoga vrěmena izpražnjenu od Rimljanah Daciu Vandali iz Pomeranie naseliše. — Pod Markom Klaudiom udarili su Sarmate na Rimljane u Asii, u kojem boju Klaudio kod Tarse je poginuo. — Probo cesar, vladavši od g. I. 275 — 282., Getom dopusti, da u Tracii i gornjoj Mesii stanuju. Na jednaki način dopusti njim i Vandalom, da se u deržave ilirske nasele: odkuda se očito vidi, da Vandali pod Aurelianom u Daciu morali su dojti. Karo imade strašne rate s Goti i Vandali, jedva ih je suzbio, grozeće se, da ćedu ne samo Panoniu, Traciu i svu Iliriu, već i Latinsku osvojiti, što su i učinili. — Kon-

Digitized by Google

stantin Vel. g. I. 316. rat je započeo s Vandali i Geti, kojega g. 322. je doveršio; ali Gete, premda njihov kralj Rausimod u boju je poginuo, nije sa svim preobladao, već je s njimi slědeći savez mira nacinio: da Vandali, koje on *Limigantes*, t. j. medjare, ili čuvare medje je nazvao, slobodno u Dacii stanuju; Gete pako da uvěk njemu, i budućim rimskim carom, kada uztrěbaju, 40,000 vojske u pomoć šalju.

Na ovu med Konstantinom Vel. i Geti načinjenu pogodbu oni pisci nemisle, koji pišu, da su Huni, od kojih još onda ni spomenka nije bilo, Gete u vrěme Valenta u Traciu protěrali. Ali ova laž na světlo će iziti. G. I. 334. primio je Konstantin Vel. 300,000 poglavitiih Vandalah u Panoniu i Iliriu, g. pako 336. ostale sve i s njihovim kraljem Visumarom. Indi poslě g. 336. Gete ostadoše vladaoci od sve Dacie. Jeli pako Gete do potoka Hunke ili Une koi drugi narod napustili su u Daciu, ili morebiti istim Markomanom dopustili su, da přěko medje Hunke do Tise slobodno sve zaokupe, koje poslě Hune zvahu: od toga pověrovanoga šta nijedan pisac nepiše. Konstantin umroje g. I. 337. Pod sinovi Konstantina Vel. jakost Rimljanah je propala, navlastito od g. I. 351 — 353. U boju medju Konstanciom i Magnenciom najjači šeregi rimski poginuše. — Valentinian I. postao je car g. I. 364. S Markomani rat je počeo, ali ga doveršio nije; nezna se kako i u kojem městu g. I. 375. je umro. — Valentinian II. sin stariega stupi na přestol carski s bratom svojim Gratianom g. I. 375.; u istočnom carstvu bio je stric njihov Valens. Ovaj vidivši, da su se Markomani s Vandali sdružili, pozvao je na pomoć Gete, koji po pogodbi pod Konstantinom Vel. učinjenoj obećaše 40,000 vojske uvěk poslati, kad bi potrěbito bilo. Gete g. I. 376. pomoć ovu doista poslali su; ali kada im je Maksimin vojvoda obećanu plaću suzderžao, pobunili su se, i pobivši g. I. 377. i 378. pod vojvodami Safraćom i Alateom sve šerege rimske, s Vandali su se sdružili, i u Panonii nastanili, odkuda nisu bili više iztěrani. Valens u boju s Geti g. I. 378. ranjen, u priprostoj kući, gdě se je bio sakrio, jest izgorio; Gratian g. I. 383. u boju pogine, a Valentiniana II. vojvoda Eugenio ubije. Kako je poginuo Honorio, Berti nepiše, valja da je i on u boju smert našao. Iste g. 379. Longobardi iz Skandinavie u Pomoraniu su došli, i odanle kasnie u Daciu otišli.

G. I. 392. vladao je nad svim carstvom sam Teodosio. Ovaj imade velike boje s Geti, koje je težko iztěrao iz Tracie, ali nipošto iz Panonie. Umro je g. 395. — Honorio i Arkadio postadoše cesari g. I. 395., ovaj u istoč-

Digitized by Google

nom, onaj u zapadnom carstvu. Pod ovimi zadobili su Gete svu Iliriu do Romanie, po nagovoru Stilikona, velikoga vojvode cesara Honoria. Ovo svědoči Sozomen (*L. IX. c. 4.*). gdě ovako piše: „Stilikon meštar vojske Honoria — nagovorio je Alarića Getah vojvodu, da Iliriu osvoji, i mu obeća, da će on takodjer s rimskimi šeregi dojti, da onu krajinu pod vladanje Honoria spravi.“ Ovaj Stilikon, kako Sozomen u istoj knjigi svědoči, nagovarao je i Radogosta (kojega Gerci *Radagajiso* pišu), da i on sa svojimi Vandali na Rimljane udari. — Ovako Gete i Vandali do g. 400. obědvě Panonie, svu Iliriu i sva města do Romanie osvojiše. Ovo isto sv. Hieronim u knjigah na Heliodora i Geruntiu pisanih svědoči (pogledi pogl. 20. Str. II.).

Ovdě moje čitatelje opomenuti moram na ona, koja učeni Turoc i ostali pisci ugarski toliko glasovita od Atile i Hunah popisaše, jesu li ova istini prilična. Neka pokažu spomenuti pisci iz dogadjajah i pověrovanih pisacah: kako su mogli gerčki i latinski pisci izpustiti Atilu i Hune, ako je Atila Gete i Vandale predobio, pak na město toga pripovědati, da su Gete i Vandali obědvě Panonie, svu Iliriu i Dalmaciu osvojili? Zašto nisu pisali, da je ova sva Atila s Huni predobio? Šta prudi laži pisati, i svět u neznanost navoditi? Istina zamazati se nedade. — Da su Huni, kano jedan družbeni, ali u ostalom nezlameniti puk slavenski, s Geti protiva Rimljanom vojevali, to je istina; ali da su Huni prie g. I. 400. u Panonii iz ove strane Dunava stanovali, ili da su oni ostale narode, kao Gete, Vandale i Markomane ikada preobladali, i sami po svojoj jakosti osvojili, to da je laž, isti dogodjaji i pisci svědoče.

Viděli smo, da do g. I. 336. Vandali u Dacii stanovahu, odkuda slědi, da Huni poslě g. I. 336. morali su u Daciu dojti, jer do g. 376. od njih niti glasa nije bilo. Pisci pišu: da Markomani, s kojimi se poslě Vandali sdružiše, pod Valentinianom I. počeli su boj s Rimljani. Po smerti Valentiniana I. g. I. 336. Gete na pomoć pozvani s 40,000 došli su u Traciu, ali pobunivši se slědeće godine, Gete, Huni, Sarmate, Kvadi i ostali puci na desnu stranu Dunava udarili su. Sv. Hieronim medju ostalimi Hune takodjer spominja, ali gledeć na ostale puke, od kojih on piše, Huni su bili jedna ne mnogo zlamenita strana onih narodah. Najzlameniti puci biše Gete, Vandali i Markomani, koji do g. I. 400. s Rimljani neprestance vojevahu, i osvojivši jednu i drugu Panoniu, Iliriu do Romanie ter svu Dalmaciu, onda okolo g. 400. na sve strane zapadnoga carstva sa svojimi vojskami razišli su se. — Dakle g. I. 400.

Digitized by Google

Alarić kralj Getah sa svojom vojskom na Trident i Tirolsku planinu, Genserić pako s Vandali na Furlausku u Latinsku udariše, i osvojivši ondě do g. I. 409. sve varoše i gradove, iste godine Alarić sa svojimi Geti Rim je obsěo, Genserić pako kralj Vandalah sa svojom vojskom u Španjolsku jest otišo. U isto vrěme, okolo g. I. 400. Markomani udariše na Rimljane u Germanii, gdě podloživši sebi Franke i ostale puke němačke, ter osvojivši svu Germaniu rimsku, izperva pod vojvodom Modigislom, poslě pako pod vojvodom Markomirom, prešli su prěko Rena u Galiu, i utverdiše ondě g. 411. svoju kraljevinu. Ovako izpisuje Berti i Hist. Miscela.

Poslě kad su silne vojske Getah i Vandalah iz Panonie otišle, od g. 400. u Panonii i Ilirii bio je Getah vojvoda Roila, u prěkodunavskoj pako Panonii, zvanoj Dacii, bio je vojvoda Atila. Ovaj, kano družbenik Getah, prenio se je g. I. 403. sa svojimi Huni većom stranom na ovu stranu Dunava, u Panoniu Valeriu, u puku verlo oslabljenu, da se ovako, kano družbenik Getah, š njimi protiva istočnomu carstvu lašnje sdružiti i vojevati more. Ovo svědoči Amian Marcelin *(L. 31. c. 16.)*, koi takodjer spominja, da Huni 50 godinah u Panonii stanovahu. Jerbo pako po svědočanstvu svih pisacah Atila g. I. 454. je umro, po njegovoj pako smerti njegovi sini od Getah, koje Jornandes zove Gepide, biše pobijeni, i Huni većom stranom po Panonii, Tracii i Ilirii razděljeni: od ovuda očito slědi, da Huni okolo g. 403. na desnu stranu Dunava u Panoniu preselili su se. Potle g. I. 400. Gete pod vojvodom Roilom, u družtvu Hunah, s istočnimi cari Arkadiom i poslě Teodosiom mladjim sveudilj rate imadoše, dok su do 19. godine carstva Teodosiova, t. j. do g. I. 427. svu Romaniu osvojili, i isti Carigrad obsěli. Onda Roila vojvoda Getah (koje Berti Skite zove), od groma pod Carigradom jest ubijen, poplašeni pako Gete misleći, da Bog gromovah protiva njim vojuje, s Teodosiom carom mir načiniše. Ovo svědoči Berti iz Teodoreta *(Hist. Eccl. Lib. 5. c. 37.)*; ako želiš pogodbe mira znati, pogledi pogl. 21. Str. II. Ovo isto svědoči Teofanes *(Lib. de Theod. Jun.)*: „Goti najprie Panoniu zadobiše, na sverhi pako 19. godine carstva Teodosia mladjega š njegovim dopuštjenjem u krajine tracke naseliše se, i kada su u Tracii kroz 58 godinah stanovali, najposlě gospoda zapadnoga carstva postadoše.“ Atila, kako gori pokazao sam, bio je od g. 403. već u Panonii Valerii, pak ako je bio tako velik, zmožan i jak kralj, kako ga ugarski pisci izpisuju, pitati se možemo: zašto ga Teofanes nespominja, i zašto nepiše, da

Digitized by Google

je Atila s Huni svu Panoniu, Iliriu, Traciu, Dalmaciu i sve rimsko carstvo osvojio? Zato, čini mi se, jerbo Teofanes je dobro znao, da Gete biše vladajući narod, Atila pak bio je njihov vojvoda, koi budući dobar čeonik, Gete sa sdruženimi Huni u bojeve vodjaše. Ovo isto i Prokopio (*Lib. I. de bello Vandalico*) svědoči: „Goti prešavši prěko Dunava, najprie Panoniu zaokupe, zatim zadobe od cara stajališta u Tracii, ali nezaderžavajući se dugo ondě, u zapadno carstvo uletěli su.“ Ovaj pisac takodjer, premda po ovih kratkih rěčih sve dogodjaje Getah od g. 376—493. spominja, od tako glasovitoga Atile i Hunah ništa negovori. Pisac Historie Miscele (*L. 14.*) takodjer ovako piše: „Goti, Hipogoti, Gepide, Vandali, prelazeći pod Arkadiom i Honoriom prěko Dunava, nastanjeni su u zemlji rimskoj. Gepide takodjer, od kojih se poslě Longobardi oddělišе, ter Avari, naselili su se u sela, koja su okolo Singidona i Sirmia. Hipogoti pako s Alaričem Rim porobivši, u Galiu (razumij što u pogl. 21. pisao sam Hispaniu) otidoše, i města koja ondě jesu, zaderžaše. Goti imali su najprie Panoniu, zatim 18. godine vladanja Teodosia mladjega stanovali su kroz 58 godinah u selih Tracie, najposlě pako zapadno carstvo zadobili su.“ Čudo preveliko! Ovaj pisac Gote, Hipogote, Gepide, Vandale, Longobarde i Avare spominja; ali od razvikanoga Atile, i tako zmožnih Hunah, koji pod mlogimi vojvodami 1,080,000 same bojne vojske brojiše, koji preobladavši Gote, Alane i sve puke prěko Tanaja do Dněstra, odanle Vestrogote protěrali su u Traciu; koji Longobarde (došavše u Panoniu pod vojvodami Matrinom i Detričem stopram g. I. 493. i kašnie) ter ostale Alemane i stanovnike Italie do 210,000 pobili su: od ovih, velim, Hunah niti uspomene nečini.

Kako sam već kazao, Atila postao je vojvoda g. 427., i vodio je Gote i Hune zajedno u bojeve. Kako je po Macedonii i svoj Gerčkoj robio, i što je ondě radio, to pripovědati od potrěbe nenahodim, već samo ono popisati moram, što se Latinske tiče. — G. I. 434. Atila pozvan od Honorie sestre Valentiniana cara pervi put; drugiput g. 447.; a tretji put, kada je Milan, Akvileju i Ticin (Paviu) porobio, g. 452. u Latinsku je navalio. Ovako Berti, pogledi pogl. 21. G. 454. je umro; po njegovoj pako smerti, Gepide njegove sine, hoteće kraljevati, razbiše, i Hune po Panonii, Tracii, Ilirii i Dacii razstaviše. Od ovoga razdělenja Jornandes, koi je bio Geta i bližnji onoga vrěmena pisac, ovako veli: „Gepide, osvojivši po junačtvu stajališta Hunah, i zadobivši čitavu Daciu, ništa drugo od rimskoga carstva

Digitized by Google

nego mir i običajnu svake godine plaću, kano junački vitezi, po prijateljskoj pogodbi tražili su, što i dragovoljno car je privolio, i ovo dosada navadni njihov poklon jest. Goti videći, da Gepide Hunah stajališta za se zaderžaše, i da se je hunski puk u svoja starinska stajališta prenio, voléli su . . Sauromate, koje Sarmate zvali smo, Cemandri i néki od Hunah na stranah Ilirie, kod grada Martene, u kotarih njim odkazanih nastanili su se . . Sciri, Satagiri i ostali Alani sa svojim vojvodom Kandač Manju Skitiu i Dolnju Mesiu dobiše; — Rugi pak i néki drugi narodi otidoše u Bisiu i Arkadiopolje, da ondě stanuju. Mladji Atile sin Hernač izabrao si je sa svojimi stajališta pokraj Manje Skitie; a Emedzur i Ulcindur njegovi rodjaci, pokraj Dacie Dunavske. Najposlě Uto i Isoalmo, koji su ovu zadobili, ter mlogi od Hunah podigoše se većom stranom, i otidoše u Romaniu.“ — Ovo Jornandovo svědočanstvo jest věrojatno, jerbo je pisac, i sam rodom Geta, koi one puke je poznao, i koi je ove dogadjaje dobro znao, budući, kako sam svědoči, prie pokerštenja svoga bilježnik Beze vojničkoga meštra, kakogod i njegov děd Peria bio je bilježnik Kandača vojvode alanskoga, koi u isto vrěme, kada su Gepide preobladali Hune, i po krajinah ih razdělili, sa Sciri, Satagiri i ostalimi Alani dobio je, za nastaniti se, Skitiu Manju, t. j. Valahiu i Mesiu Dolnju ili Bugariu. — Jornandes dakle, kano bilježnik *(Notarius)*, mogo je najbolje znati, što se je s onimi puci dogodilo; jerbo on imao je pred očima starinska pisma, i mogo je iz istih starih živućih mloga čuti: dakle njegovomu svědočanstvu, budući da je on znao istih vojvodah pokolenja izvoditi, nijedan istine ljubitelj prigovoriti nemože. On pako svědoči: 1) Da Gepide, zadobivši po junačtvu hunska stajališta, krajine od sve Dacie kano obladavci osvojili su. Ovdě od potrěbe je znati, koje krajine u staro doba pod Daciu spadale su. Ovo ja gori iz napisa na stupu kamenitom, od strane Markomanah i Slavinah za medju ukopanom, i slavinskim imenom Hunka ili Unka zvanom, takodjer iz dogadjajah cesara Trajana pokazao sam: odkuda naravski slědi, da pod starinsku Daciu sve krajine od grada i potoka Hunka ili Unka do desne strane Tise, i od lěve strane Tise sve krajine, kako Dunav zasiže, dakle s lěve strane Dunava današnja Sedmogradska, Moldavia i Valahia; iz desne pako strane Dunava Bugaria jest spadala. Jerbo pako iz dogadjajah gori u kratkom popisanih znademo, da Gepide, Gete i Vandali, kano najpoglavitii puci, od g. I. 376. imali su neprestance

Digitized by Google

s Rimljani težke rate, u koje Gepide, starinski gospodari od Dacie, drugačie Gete zvani, sve bližnje puke, kojih imena Jornandes i ostali pisci spominjaju, pozivali su: odkuda očito slědi, da Gete svoje najbližje susěde Hune, s ove strane potoka Hunke ili Unke stanujuće, takodjer na pomoć zvaše. Ovaj puk od starinskih Panonah, Agrianah i od Avariskah, poslě Avari zvanih, dolazeći, od naravi bojan, kako su svi puci slavinski do dan danas, pod svojimi vojvodami Keva, Bela i Kadika, kako něki pisci pišu, koja ista imena slavinska su, Getom se je pridružio, i u njihovom družtvu kroz sve vrěme tiam do smerti Atile proti Rimljanom je vojevao: radi šta mlogi iz lěve na desnu stranu potoka Hunke tia do Tise i prěko Tise naselili su se. Od g. pako 400., kada je sva Panonia i Ilirija radi velikih vojskah pod Alarićem i Genserićem u Latinsku, Španjolsku i tiam u Afriku odvedenih, od pukovah verlo izpražnjena ostala, da su se mlogi Huni na desnu stranu Dunava naselili, to gori spomenuti pisci, kao Amian i Marcelin očito svědoče. Ovo Gete ili Gepide Hunom kano družbenikom nisu branili; ali kada su po smerti Atile njegovi sini ove krajine za se okrenuti, i medju se poděliti hotěli, onda su se Gepide ili Gete, kano vladajući puk, morali naravski podignuti, da svoje vladanje junačtvom suzderže. Od ovuda je slědilo, da preobladavši Hune, po Panonii, Ilirii, Dolnjoj Skitii i Dolnjoj Mesii su ih nastanili, niti su im dopustili, da u Dacii kod Tise, ter s desne strane Tise kod potoka Hunke, gdě su njihova starinska stajališta bila, stanuju. Ovo ja nisam iz svoje glave ili iz kronike lažih izvodio, već Jornandes ovo svědoči.

2) Gdě nadalje piše: „Goti pako videći, da Gepide Hunah stajališta za se zaderžavaju, i da hunski puk svoja starinska stajališta uzima“ (*Gothi autem cernentes, Gepidas Hunnorum sedes sibi defendere, Hunnorumque populum suas antiquas sedes occupare*). Ove rěči moramo dobro razuměti. Najprie moramo znati, da Jornandes u sadašnjem vrěmenu govori, dakle razlog njegovih rěčih jest slědeći: Vidivši Goti, da Gepide hunska stajališta (razumij ona, koja su imali Huni u krajinah Gepidah, u Dacii ter u Panonii s desne strane Dunava, koju Gepide takodjer pod svoje vladanje brojili su) za se zaderžavaju; t. j. kako sam gori kazao, kada su Goti viděli, da Gepide nedadu Hunom niti u Panonii s ove strane Dunava, niti u Dacii s lěve strane Dunava, kod Tise ter medju Tisom i potokom Hunka stanovati; i smotrivši, da se hunski puk iz Panonie Va-

Digitized by Google

lerie ter iz Dacie Gepidah natrag seli u svoja starinska stajališta, naimre na lěvu stranu Dunava u ovu Panoniu, koja se je medju Dunavom, Bojoariom, t. j. današnjom Austriom i Bavariom do potoka Hunka pružala. U ovoj bo krajini biše starinska stajališta Hunah, i u ovu krajinu starii sin Atilin je se prenio; ne pako, kako někoji, navlastito današnji ugarski pisci hoće, da se je sa stranom Hunah povratio u Skitiu přěko Tanaja. Ja sam pokazao, da Huni niti iz Skitie Velike niti od jezera Meotida nisu došli, niti Alanah, Getah i Sarmatah ikada preobladali, dakle niti k Tanaju se povratili. — Nadalje, da su se Huni ikada iz Dacie na drugu stranu preněli, to niti iz rěčih Jornanda, ili kojega drugoga pověrovanoga pisca, niti iz istih dogadjajah izvoditi se nemore. Jerbo Jornandes očito pise: „Goti pako videći, da hunski puk svoja starinska stajališta uzima"; dakle Jornandes hotio je po ovih rěčih razuměti, da Huni imali su na blizu svoja starinska stajališta, za koja su Goti znali, i viděli, kada su se Huni tamo selili. Da su pako Huni iz Dacie u Skitiu přěko Tanaja otišli, onda niti Goti bi bili mogli viděti Hune svoja starinska stajališta uzimajuće, niti Jornandes bi bio mogo ovako pisati, već bi bio kazao: „Huni otišli su překo Tanaja u svoja starinska stajališta". — Nadalje Amian Marcelin očito svědoči, da su bili Huni družbenici Getah, odkuda izvodi se, da su bili bliźnji i slavinski puk, jerbo s nepoznanim i udaljenim pukom družtvo nemore se praviti. Najposlě isti dogodjaji to svědoče, da su Huni bili susědi Getah, i narod slavinski, jerbo Jornandes očito piše, da su Gete ili Gepide, kanoti vladaoci, sve puke slavinske njim u pomoć došavše, po Panonii, Ilirii, Romanii, Bugarii, Valahii i Sedmogradskoj razdělili. Ovako Goti (razumij koji su došli iz Skandinavie) ostadoše u Panonii (ovdě oseti se, čitatelju! na one pisce, koji zlo popisali su, da su Goti sa svim ostavili Panoniu); Sarmati, Cemandri i někoji od Hunah nastaniše se u Ilirii kod grada Martene, u odkazana (razumij od Gepidah) sebi města; Skiri, Satagiri i ostali Alani s vojvodom Kandačem Skitiu Manju i Mesiu Dolnju (razumij Valahiu i Bugariu) za stanovanje dobili su; Rugi pak i něki drugi narodi moliše za stajališta Bisiu i Arkadiopolje. Mladji sin Atile Hernač izabrao si je svoje prebivalište pokraj dolnje Skitie; Emedzur i Ulcindur, njegovi rodjaci, preněli su se u Daciu kod brěga dunavskoga; Uto pak i Isoalmo, ter mlogi od Hunah, podignuvši se većom stranom iz Dacie, u Romaniu presclili su se.

Digitized by Google

Ovako Jornandes izpisuje sve puke, od Getah ili Gepidah po krajinah razdĕljene. Ovdĕ opet motriti se mora: zašto su se Uto i Isoalmo sa svojimi mložtvi u Romaniu preneli? Jerbo Gepide Hune u Dacii podunavskoj, gdĕ su se spomenuti vojvode hunski nastanili bili, nisu terpeli, da se s vrĕmenom opet s onimi prĕko Hunke stanujućimi nebi sdružili, i Daciu osvojili. Ovo je od Gepidah zahtĕvalo pametno ravnanja i vladanja vĕće. Odkuda opet ono povĕrovano znademo, da Gepide u ono vrĕme s Romaniom takodjer vladahu, drugačie nebi bili mogli Hune tamo preseliti. Iz svih ovih ono očito izvodi se, da Gepide nad svom Daciom, Panoniom, Iliriom, Traciom, Romaniom i Dalmaciom vladahu; niti se ova svĕdočanstva onako razuměti moraju, kako učeni naš Kerčelić piše: da su se Gepide u Daciu preneli. To najmanje! Gepide bo u krajinah Dacie sveudilj stanovahu. Ali kada su Huni u vrĕme ratovah od g. I. 376. Daciu podunavsku do Tise i prĕko Tise za sebe hotĕli zaderžat, Gepide pako po smerti Atile vidiše, što Huni naměravaju: oteli su im sve njihove krajine, i iztĕrali su ih odanle. Da pako Gepide u Panonii svoga vojvodu ili kralja imadoše, koi većom stranom u Sirmii je stanovao, to dogadjaji i pisci očito svĕdoče. Premda pako Gepide po smerti Atile vladanje svoje po svoj starinskoj Dacii utverdiše: ali opet u vrĕme Justiniana cesara, koi je š njimi g. I. 535. iznova rat započeo, i po izdajstvu kralja Munda mloga mĕsta zadobio, morali su na pomoć zvati Hune i Avare (pokazao sam već, da ovi Avari biše Avarisci, koji su se još u vrĕme Tiberia ili Atile, s desne na lĕvu stranu Dunava preselili, i ondĕ u varmedji Mošonskoj, u varošu Ovar, u staro doba Avar zvanom, ime svoje ostavili), koji u ono vrĕme bili su poglavitia strana Hunah, zato su se većom stranom zvali Avari, ali takodjer i Huni. Ovi dakle Huni Avari, kanoti družbenici Getah, vojevahu mlogo godinah protiva Justiniana, i kad su Gete, pošiljajuć Vise-Gotom iz Dacie i Panonie u Dalmaciu i Latinsku mloge vojske na pomoć, verlo oslabili, osvojivši opet Daciu, najposlĕ su na Gete udarili, njih prebladali, i vladanje im oteli, koje tia do Heraklia cesara suzderžaše. Onda pako Gete pod imenom Hrovatah, Daciu, Panoniu, Iliriu i Dalmaciu Avarom i Hunom su oteli, ter ih preobladali; nu nezna se pravo, jesu li Daciu tiam do potoka Hunka osvojili. Jer ovi Huni ostadoše jaki tia do vrĕmena Karla Velikoga, koi ih je zajedno i s Bojoari preobladao, ter jim na njihovu molbu dopustio, da se na desnu stranu Dunava medju Sabariu i Karnuntum presele. Vidiš iz ovih,

Digitized by Google

moj čitatelju! kako se svi dogadjaji Hunah slažu, i kako je ovo jedan temeljiti dokaz, da Huni ime svoje od Hunke, t. j. potoka medje zadobiše: jerbo oni biše većom stranom po Ilirii, Tracii i Bugarii razdělјeni, ali zato nisu se poslě u nijednoj krajini Huni zvali, niti je bila kojagod izmedju ovih deržavah Hunia imenovana; ali stanovnici potoka Hunke poslě takodjer, u vrěme Avarah i franačkih cesarah, zovu se Huni od němačkih pisacah. Doista u vrěme Arnulfa germanskoga kralja isti današnji Magjari od grada i potoka Hunka Huni imenovani, i g. I. 892. od Arnulfa protiva Zventibaldu, naški Svatopluku, pod imenom Hunah zvani biše, kako sam pokazao iz kronike fuldenske u pervašnjih dogadjajih.

Iz svih ovih dogadjajah ono najposlě istinsko i pověrovano izvodi se, da naši Ugri, ili Hungari, ili Magjari pokolenje svoje nikako od Hunah i Atile izvoditi nemogu, jerbo Atila i njegovi Huni bili su narod slavinski. Od poslě pako, t. j. od g. I. 454., kada je Atila umro, do g. 889., kada su naši Magjari pod imenom Turakah u Panoniu gornju prěkodunavsku dosli, i od grada i potoka Hunke ime Hunah zadobili, prošlo je 430. godinah, i nijedan pisac u nijednoj světa strani, kroz toliko godinah nespominja Hunah, osim onih, koji kod grada i potoka Hunka stanovahu. Nije pako moguće, da ili gerčki ili němački pisci nebi bili saznali i popisali, da se je ili kod Tanaja, ili kod Mora Azovskoga tako glasoviti i tako veliki puk pod imenom Hunah ikada nahodio.

Od imena Hungarah ili Magjarah.

Kakogod od Skitah i Hunah različni pisci mloga popisaše, tako da se iz njih ništa istinitoga znati nemore: na isti način i od naših Magjarah a gerčkih Turakah inostranjski i domaći pisci tako različno i poměšano pripovědaju, da se pravo znati nemore, odkuda, i na koju stranu su u Panonie došli. — U budinskom dnevniku na g. I. 1825. dano je na světlo: da Ugri, izišavši iz Skitie, putujući kroz mloge krajine, do Tanaja stigoše, i prebrodivši ga u Moskovsku, ter zatim u Rusiu dojdoše. — Ovo čujući Sikuli, ostanci Hunah u današnjoj Sedmogradskoj od Atile nastanjeni, išli su tiam u Rusiu pred nje, i doveli su ih sa sobom u Sedmogradsku, gdě Ugri, došavši pod sedmimi vojvodami, 7 taborah su načinili, i 7 tverdjah napravili, odkuda ova krajina u latinskom jeziku *Septem Castra;* u němačkom Siebenbürgen; a

Digitized by Google

u našem od mnogih **Sedmogradska** nazvala se je. Ondě nekoliko vrěmena odpočivali su, zatim izabravši 7 vojvodah, svakomu izmedju njih 30,000 vojakah odredišе, kojim opet serdare, četnike i ostale poglavice nastaviše, ter ovako vojsku do 210,000 osim ženah i dětce sastaviše. — Izmedju onih 7 velikih vojvodah bio je Arpad kako u bogatstvu, tako i u istom pokolenju (budući iz roda Atile) najpervi i najpoglavitii vojvoda. Otac njegov Alom ili Almo u Sedmogradskoj je umro, i kako nije Aron obećanu zemlju, tako ni on Panoniu nije imao sréću viděti.

Poslě toga poslali su jednoga imenom Kusid u Panoniu, da izvidi i razgleda, kakova je to zemlja, i kakovi puci ondě stanuju. Onaj indi razgledavši sva, i došavši tla do Dunava, zagrabi u posudu jednu iz Dunava vode, izčupa jednu šaku zelene trave, primi jednu šaku cerne zemlje, uzme ova sa sobom, i povrati se k vojvodam. Promotrivši ova vojvode, sudili su, da je Panonia jako dobra i plodna zemlja. Arpad pako polije svoj zlatni rog vodom, po običaju Skitah, i skočivši na noge zavapi iz svega gerla: „Otci naši, Mars i Herkules! Mi vam zahvaljujemo, da vi nas po vašoj najmilostivioj volji ovamo dopeljaste i občuvaste: radi toga vas molimo, da vi nas u zemlji Panonii naměstite, i ovu nam za naš věkoviti stanak i vladanje poklonite. Vi bogovi Dunava! budite nam milostivi, i brinite se sada za nas, da mi od okolo stanujućih neprijateljah nepoginemo!“ Na ovo zavapiše Magjari tri puta iz svega glasa *Deus!* Od ove rěči *Deus* město ono i dan danas zove se *Dés*, gdě potle kod potoka Sàmoš bio je jedan varoš sagradjen. U ono pako vrěme vladao je u Panonii princip Svatopluk, kojega sin bio je Marot. Ovomu poslaše Magjari po spomenutom Kusidu jednoga běloga konja, zlatne žvale i zlatno sedlo, i moljahu ga zajedno za zemlju, gdě bi stanovati mogli. Svatopluk primi konja s velikim veseljem, i dopusti jim stanovati u krajini, misleći, da su poljodělci. Ovako povrati se spomenuti Kusid natrag, i dokaže Svatopluka privolenje. Sverhu ovoga Magjari veoma razveseljeni, poslaše Kusida taki natrag, i poručiše Svatopluku, da se odnaša iz ovih krajinah, koje njihove su, jerbo ih po cěni od njega kupiše, kano da po bělom konju izplatili su zemlju, po zlatnih žvalah travu, a po zlatnom sedlu vodu. Razuměvši ova Svatopluk verlo se razljuti i progovori: „Ako je tomu tak, a ja dadem konja ubiti, žvale u travu, a sedlo u vodu baciti.“ Na što Kusid odgovori: „Ako ti to taki učiniš, po tom Magjari ništa neizgube, jerbo konja će psi pojesti, žvale će kosci

Digitized by Google

najti, a sedlo ribari uloviti.“ Poslě toga udariše Magjari sa svom vojskom u zemlju, što kada je začuo Svatopluk, dojde naproti: ali bi od Magjarah pobijen, běžeći pako najaši kod Vacova u Dunav, i utopi se.“

Ova su morebiti iz starinskih kronikah izvadjena, zato nebi bilo pametno svekolike dogodjaje za laž deržati; mogli su někoji istiniti biti, kanoti: da je bio Arpad pervi vojvoda magjarski; da je svih skupa osam pokolenjah bilo; da Kobari, pridruživši se k Magjarom, osmo pokolenje činiše. Ovo Porfirogeneta takodjer svědoči, ali mi sva ova poslě promotrit ćemo.

Učeni Pray pokazavši, da su Magjari iz Asie došli, i da su se tri godine danah medju potoci Tanajom i Bogom kod Hazarah kano družbenici zaderžavali, piše: da ondě po nagovoru Hagana hazarskoga izabrali su Arpada za vojvodu; kada su se pako Hazari medju sobom zavadili, onda Kabari, najjače pokolenje Hazarah, da su se k Magjarom pridružili. Poslě ovoga Kabarah s Magjari sdruženja, da su Pacinacite, koji kod Volge brez stalnih stajališah bludiše, budući od Uzah protěrani, na Magjare udarili, ter ih iz njihovih krajinah protěrali. Radi toga manja strana Magjarah na medje od Persie jest se preselila; veća pod vojvodom Arpadom u Moldavii i Valahii je ostala, jedna pako mala strana prošavši s Lebediom Kiev, kod berdinah Karpatskih nastanila se je. — Istom několiko vrěmena pokle su se u Moldavii bili nastanili, budući pozvani od Lava Mudroga istočnoga cesara na pomoć protiva Bugarom, prebrodivši se na gerčkih ladjah prěko Dunava, tri puta srěćno se pobiju, ter preobladavši Simeona bugarskoga kralja, s robstvom u svoja sela se povrate. Poslě, kada su Bugare nadjačali, i njihov glas se je razširio, budući od Arnulfa zapadnoga cesara protiva Zventibaldu, kojega naši pisci Svatopluka pišu, moravskomu kralju pozvani, sve njegove krajine porobe; kojom prilikom obuzeti od plodnosti ove zemlje, već onda, za osvojiti ju, volju dobiše. Ali u ono vrěme, dok oni Arnulfu na pomoć protiva Moravcem otidoše, Bugari, spomenuvši se pervašnjega boja, i zadobivši vrěme, s Pacinaciti se sdruže, Magjarah zemlje osvoje, i one, koji s Liontikom sinom Arpada za obrambu medjah kod kuće biahu ostali, koje pobiju, koje protěraju. Magjari dakle iz Moldavie protěrani, u onoj krajini, gdě Tisa, Krisio, Temeš i Tutes teče, nastanili su se. Jerbo pak ovaj hatar za toliko mložtvo nije bio dovoljan, počeli su i zemlje, u kojih u staro doba Jazigi stanovahu, osvojivati, i vladanje svoje pram za-

Digitized by Google

padu i sěveru razširivati. Medju tim vrěmenom Svatopluk moravski kralj umre, njegovi pako sinovi se zavade, hoteći jedan drugomu vladanje oteti. Magjari dakle zadobivši vrěme i zgodu, u Veliku Moraviu unidu, poglavitu njezinog vladanja stranu, Panoniu osvoje, a stanovnike raztěraju, izsěku, ili sebi podlože. Po smerti Arnulfa cesara zaokupe tiam do Dunava svu zemlju, koja poslě Ugarska (*Hungaria*) se je nazvala. Ova dogodiše se pod Arpadom, koi je g. I. 907. umro. — Ovako preučeni i visoko poštovani Pray (*In Notitiis Prævüs Parte I., a §. 1—13. incl.*).

Ako zemljopis, mape i dogadjajah pisce, kanoti Porfirogenitu i ostale promotrimo: tako izvod preučenoga Praya stojati nemore. Što pak Anonim i ostali mlogi od Magjarah popisaše, da mloge pripověsti u sebi saderžava, svaki u dogodovštini i malo učen lahko spoznati more. Učeni dakle Pray piše: da su Hazari stanovali medju potoci Bogom i Tanajem; ja pako nahodim, da su Hazari prebivali u starinskoj Dacii, t. j. u današnjoj Sedmogradskoj do lěve strane Tise, s desne pako strane Tise do potoka Hunke, kako gori od Hunah pokazao sam. Nadalje Pray piše: da Pacinacite, puk brez stalnih selištah kod Tanaja s marvom se skitajući, bili su od Uzah protěrani. Ja pako nahodim, da Pacinacite bili su puk od nepoznanih vrěmenah u današnjoj Valahii uvěk stanujući, koi puk premloge druge narode pod različnimi imeni, u vrěme i poslě Rimljanah do došastja Magjarah k sebi u pomoć je primio, da krajine, u kojih je vladao, puste neostanu, i da imade pukovah, s kojimi bi se protiva sili istočnoga carstva braniti mogo; jerbo carstvo ovo biaše glavni i věkoviti njihov neprijatelj, tražeći uvěk, kano i Rimljani, vladanje svoje verhu narodah Iliric i Panonie uvesti. Ali narodi slavinski, koji silu Rimljanah preobladaše, nisu se nikada podložiti hotěli pod vladanje Gerkah, koji su sebe takodjer Rimljane zvali, i pod ovim imenom na sve krajine i kraljevine, koje ikada pod rimsko cesarstvo spadale su, pravo vladanja zaderžati hotěli. Premda pako mlogo putah po prevari i izdajstvu někoje ilirske krajine, Dalmaciu i istu Bugariu za vrěme pod svoju vlast spraviše: ali narodi slavinski, čim prie su se sdružili, taki se od vladanja gerčkog oslobodiše. Ovi slavenski puci zvali su se u vrěme Aleksandra Vel. Gete; poslě od Latinah *Peucini*, od Gerkah pako *Peuchini*; zatim *Bastarni*, *Pachinaci*, od Porfirogenete *Patzinakite*, naški Pečenci. Ali od ovih, da se bolje razuměti mogu, obilatie govoriti moram.

Pokazao sam u pogl. 12. Str. I., da Aleksander Vel.

Digitized by Google

idući iz Tracie, prešavši prěko planine Balkana *(Hæmus)*, na Sirma kralja Tribalah je udario, i da Sirmo ovo čuvši, svoju ženu, dětcu i sve što mu je najdraže bilo, na otok Peuku je poslao, kamo kašnie i on sam je došao. Kazao sam takodjer, da Aleksander s vojskom svojom po krajini Tribalah, današnjoj Bugarii, niz Dunav tjam do Getah potegnuo se je; što videći Gete, i čudeći se, da je ob noć toliku rěku s vojskom preiti mogo, razbčžali su se. Spomenuo sam nadalje, da otok Peuka bio je u današnjoj Vlaškoj, morebiti tamo, gdě je današnja Nova Oršova; da se je pako Sirmo kralj Tribalah u Vlašku preněo, to svědeći očito Q. Kurtio, koi i otok Peuchu spominja.

Od ovuda pověrovano izvodi se: 1) Da Sirmo kralj morao ja biti vladalac od one krajine, gdě je bila Peuka, jerbo drugačie nebi bio mogo sěgurno svoju ženu, dětcu i sebe samoga onamo, kano u najtverdje město zatvoriti, odkuda takodjer poklisare svoje k Aleksandru poslao je.— 2) Od ovuda nadalje slědi, da kakogod s ove strane Istra (Dunava) sva današnja Bugarska, onda pako krajina Tribalah, tia kako Ister u Cerno More teče, pod kraljevinu Sirmovu je spadala: na jednaki način s one strane Istra sve krajine do kraljevine Agrianah, dakle počimajuć od Srěma, koi, kako i starinski varoš Sirmia, polag někojih pisacah, od Sirma kralja ime svoje je zadobio, sve prěkodunavske krajine do Tise, Sedmogradska, Moldavia i Vlaška pod vladanjem njegovim stajahu. Jerbo Sirmo nebi bio mogo sebe samoga, ženu i dětcu u one krajine prenčti, i jerbo Q. Kurtio očito spominja, da odanle, t. j. iz Moldavie i Vlaške okrenuo se je k svojemu prijatelju Lagaru kralju Agrianah, što da se je naravski u Dacii dogodilo, svaki dopustiti će, koi mape pogleda; premda pověrovano kazati se nemore, jeli Tisa bila medja kraljevine Tribalah i Agrianah. Ova kraljevina da je od vrěmena Aleksandra Vel. do došastja Magjarah uvěk stajala, i imajući s Rimljani strašne rate, mloge puke slavinske uvěk na pomoć dozivala i primala: to sve u dogadjajih popisanih pokazao sam. Puci dakle u vrěme Aleksandra Vel. u ovoj kraljevini stanujući bili su Tribali i Gete. Od ovuda očito je, da Gete nisu stopram u 5. stolětju u one krajine došli, kako mlogi pisci imati hoćedu, već da su prie Aleksandra Vel. u nepoznanih vrěmenih ondě stanovali, i pověrovano od vojvode Gete, sina Aramea, kako u I. Str. izvodio sam, ime svoje zaderžali, dapače i varoše imali, jerbo piše se, da je Aleksander Vel. varoš njihov porušio. U ovoj kraljevini dolaze kod pisacah napervo imena različnih puko-

Digitized by Google

vah, kanoti; Bastarne, Peucini, kašnie Daci; ali ime Getah bilo je uvěk najglasovitie. Doista u vrěme Augusta cesara Ovidio očito spominja Gete i Sarmate. U vrěme Trajana cesara zvao se je kralj Dakah i Getah Decebal. Ovi Gete, poslě od mlogih, navlastito gerčkih i němačkih pisacah zvani Goti, u vrěme Jornanda stolětja 6. zvahu se Gepide, a u vrěme Heraklia cesara Hrovati. Po smerti pako Nicefora cesara imenovani su Bugari od Bugora ili Bogora glasovitoga vojvode, što sve u pervašnjih dogadjajih pokazao sam. Ovo ime zaderžaše do vrěmena Magjarah, kano takodjer i iste krajine, koje su bile u vrěme Sirma kralja pod kraljevinom Tribalah, što sada dole niže pokazati ću.

Vrědno je, da mojim čitateljem takodjer one mloge proměne u kratkom pred oči postavim, koje ova glasovita kraljevina je podněla. Pervi Markomani s ovimi puci četiri godine rat su deržali, i pete godine mir su načinili sa Slavjani, kako napis kod Hunah spomenuti, gdě ih brate imenuju, svědoči; za medju pak od jedne i druge vladanja strane postavili su potok Hunku. Od ovuda izvodio sam, da kraljevina Agrianah u ono vrěme morala je dospěti, i da Agriani, kano Iliri, Slavini, većom stranom u krajine Getah preněli su se. Na ovaj način kraljevina Getah tiam do potoka i grada Hunke pružala se je, i ovo je bila perva proměna prěkodunavskih ilirskih kraljevinah. — U vrěme Rimljanah, pod cesarom Trajanom, kraljevina Getah pala je većom stranom pod vladanje rimsko; ali poslě se je opet od jarma rimskoga oslobodila: ovo pak je bila druga proměna. — Petoga stolětja pod cesari Arkadiom i Honoriom, naseliše se Huni prěko Tise u Daciu, i prěko Dunava u Panoniu Valeriu; ali potle 50 godinah protěrali su ih Gepide opet iz Dacie i Panonie Valerie prěko Hunke, ter uzeli su natrag svoje krajine; i ovo je bila tretja proměna. — U vrěme cesara Justiniana I. oslabljeni Gepide susěde svoje Hun-Avare opet na pomoć pozovu, koji pobivši se zaradi vladanja s istimi Gepidi, njih preobladaju, i Daciu opet osvoje. Pod Mauritiom cesarom Bugari ili Gepide, oddruživši se od Avarah, poddali su se pod vladanje carigradsko; ali pod cesarom Herakliom opet oni preobladavši Avare, iz Dalmacie, Ilirie i sve Panonie protěrali su ih: nu mlogi ostadoše ondě po svědočanstvu Porfirogenete; i ovo je bila četverta proměna. — Poslě toga Gepide, u ono vrěme Hrovati zvani, Daciu i sve svoje krajini natrag osvojiše, i gerčko carstvo opet pod harač natěraše, i koliko putah gerčki cesari ovoga platiti nisu ho-

Digitized by Google

těli, toliko putah s Bugari rat imadoše: jerbo Bugari odmah u krajine gerčke robit išli su, da harač onaj nadoknade. I to je bio uzrok onih věkovitih bojevah medju Gerci i Bugari.

Napervo stavivši ova mojim čitateljem, od potrěbe je sada pokazati, da je otok ili Peuka bio u Vlaškoj, i da stanovnici Vlaške od istoga otoka, koga Slavini u svom jeziku Pećina svahu, zadobiše ime *Peuchini*, naški Pećinari, odkuda Porfirogeneta ih je pisao po običaju gerčkom *Patzinakite*. Nadalje promotrit moramo: tko su bili Hazari, i gdě su stanovali, ter tko je bio vladalac Pacinacitah, u kojih zemlji po svědočanstvu Porfirogenete Hazari stanovahu. Onda ćemo saznati, gdě naši Magjari prebivahu, kako i kada su od Pacinacitah protěrani, i kako su pošlě Hunkvari, danas Hungari nazvani. Ova pako sva iz pisacah pokazati ću.

Poglavje XXII.

Od imena Pacinacitah, Hazarah i Hungarah (Ugarah).

Ime Pacinacite dolazi iz slavinske rěči pećina. Od ovuda zadobiše slavinsko ime Pećinaci, t.j. na pećini stanujući, odkuda postade opet gerčko *Pelzinazi*, ili kako Porfirogenita piše, *Patzinakite*. Ovo svědoče gerčki i latinski pisci kod Lucia *(L. VI. c. 5.* na sverhi*)*, gdě ovako veli: „Strabo *(Lib. II.)* piše: „„Kod uticanja Istra veliki je otok Peuche, koga posědujući Bastarni Peuchini nazvani su.““ — Ovako Ptolomeo i Zosim; Plinio pako *(L. IV. c. 14.)* slědeća piše: „„Peucini Bastarne sa spomenutimi Daci medje se.““ Odkuda očito znademo, da Peucini jesu stanovnici Moldavie i Valahie, jerbo deržave ove s Daciom medje se.“ Da pak isti otok Peuhu Slavini u svom jeziku Pećinu zvahu, to svědoči Dominik Mario Niger *(Tomo 10.)*, gdě ovako piše: „Uticanje Istra u Cerno More medju ostalimi veći otok *Peucem* zaderžaje, koi sada Pizina Barbari zovu. Po Barbarah razumij stanovnike Slavine; što pako po običaju svoga jezika *z* na město slavinskoga *ć* ili *ch* piše, to odtuda postade, da inostranjski pisci nisu znali slavinskoga pravopisa. Zato Pizina naški piše se Pećina.

Iz ovih pověrovano izvodi se, da su Slavini stanovnike otoka *Peuche* u svom jeziku zvali Pićinake ili Pe-

Digitized by Google

činake; polski Slavini, kako Lucio svědoči, Piecinige; někoji Gerci *Patzinake;* Porfirogeneta pako *Patzinazite.* Znajući dakle tko su bili Pacinacite, odkuda su ime ovo zadobili, i gdě su stanovali, sada od potrěbe je pokazati: da rečeni Pacinacite imali su pod svojom vlastju sve krajine osam hazarskih pukovah. Ovo pako svědoči Porfirogeneta *(c. 40.)* ovako pišući: „Pervi izmedju Hazarah odstupio je puk Kabarah, od koga sam već kazao, drugi Neke, tretji Megere, četverti Kurtugermati, peti Tariani, šesti Genah, sedmi Kare, osmi Kase: i ovako Kabari sdružili su se s Turci, koji u Pacinacitah zemlji stanovahu.

Od ovuda očito znademo, da Turci, Kabari i ostali Hazarah puci u Pacinacitah zemlji prebivahu: ali opet od potrěbe je znati, u kojoj Pacinacitah krajini Turci pribivahu. Ovo takodjer pokazuje Porfirogeneta *(c. 40.)*, kako i učeni Pray *(§. 11.)*, da je to naimre bila Moldavia. Porfirogeneta ovako piše: „U onom pako městu (odkuda su Turci protěrani), nahode se još starinska někoja znamenja, medju kojimi most Trajanov, i Biograd, koi je tri dana hoda od istoga mosta daleko.“ Most pako Trajanov, od kojega se još zlamenja nahode, bio je u Valahii kod Sidova na Dunavu sazidan, nedaleko od starinskoga, sada porušenoga grada, koi se je Cernigrad zvao: jer kod spomenutoga grada jošte se vide tragi od istoga mosta. Sidova pako je jaki šanac kod potoka Aluta, kojega Pofirogeneta takodjer spominja. Ovako zemljopis Hübnerov *(Art. 2. de Valachia).* — Od ovuda pověrovano znademo, gdě su Turci stanovali; ali zajedno znademo iz Porfirogenete, gdě su Kabari i ostali Hazarah s Turci sdruženi puci, prebivali. Jerbo Porfirogeneta piše: da su se Turci u one krajine Hazarah preněli, gdě *Tibiscus, Crisius, Temesus* i *Tutes* teku. *Tibiscus* pako, t. j. Tisa iztiče iz berdinah u varmedji marmaroškoj, koja varmedja s Valahiom i Moldaviom sudara se. Dakle u krajinah bližnjih Valahie i Moldavie do Tise, osam onih hazarskih pukovah stanovalo je, i krajina ova zvala se je starinska Dacia. Izmedju ovih osam pukovah pervi su se Kabari s Turci sdružili, i potle svi jedan za drugim, dokle sdruženi s Turci kraljevinu skupvladanja načiniše. Kako je ova kraljevina postala, to ćemo dole niže viděti.

Iz popisanih znademo, gdě stanovahu puci od Porfirogenete Hazari zvani, i gdě stojahu Turci: sada od potrěbe je promotriti, odkuda oni puci Hazari nazvani su, i pod čijim vladanjem biahu, što sve iz Anonima našega, iz Porfirogenete i ostalih gerčkih pisacah izvodi se. Anonim

Digitized by Google

(*c. 11.*) ovako piše: „Zemlju pako medju Tisom i Dunavom ležeću, tiam do medje Rutenah i Poljakah, da je sebi podložio Rean, veliki vojvoda Bugarie, děd Zalanov, i da je ondě naselio stanovnike Slave i Bugare.“ — Od ovuda očito znademo, da Moldavia i Valahia, koje se s Poljskom i Ruskom medje, ter sve krajine medju Dunavom do Tise, spadale su pod vladanje velikoga vojvode bugarskoga. Nadalje Anonim, popisavši vojvode onih krajinah, u istom poglavju ovako veli: „U onoj zemlji stanovali su puci, koji se Kozari zovu.“ Porfirogeneta po svom načinu pisanja puke ove imenuje *Hazare;* Anonim po latinskom pravopisu *C* na mĕsto *K* položivši, slavinskomu jeziku prikladnie piše *Cozari*, što Slavinac po svom pravopisu piše Kozari. Što se pako tiče rĕčiće Kozari, tu svaki Slavjan dobro razumi. Od ovuda izvodi se, da Rimljani (razumij Gerke carigradske) deržeći krajine one za puste, imenovahu ih spašnjake, t. j. gdě se puci samo s kozami i ovcami zaderžavaju. Jerbo pak oni, koji marvu pasu, slavinskim jezikom u občinskom pastiri, u posebnom pako kozari, ovčari zovu se: od ovuda postalo je, da Gerci one puke, ili zato, što mnoštvo kozah imadoše; ili pako za pogerdu, kozare imenovahu, pišući rĕč ovu slovom χ, n. p. Χαζαροὶ, t. j. Hazari, što su poslĕ Latini (pretvorivši gerčko χ t. j. naše *h* na *ch*) *Chazari* pisali. Nu rĕč ova gerčki pisana Chazari, more se i na drugi način iz slavinskoga jezika naravski izvoditi. Iz gerčkih pisacah znade se, da Gerci puke u u Dacii, Moldavii i Valahii stanujuće Skite zvali su; rĕč pako Skita, ako nije slavinska od „skitati, skitavac“, dolazi, kako sam kod Hunah pokazao, od gerčke rĕči *skitos*, što našim jezikom reći će „koža“. Jerbo pako slavinski narodi na sĕveru stanujući kožami su se oděvali, zato su se mogli našim jezikom Kožari zvati, Gerci pako, imajući s Bugari i s onimi puci vĕkovite rate, i znajući, da *Skita* slavinski Kožar zlamenjuje, u vrĕme Porfirogenete ovu slavinsku rĕč zaderžaše, i na mĕsto Kožare, *Hazare* pisahu.

Znajući dakle tko su bili Pacinacite i Hazari, odkuda su nazvani, i gdě su stanovali: sada promotrit ćemo, kako su Porfirogenetini Turci, t. j. današnji Magjari od Pacinacitah ili Bugarah odstupili, i kako su zatim Magjari, a najposlĕ Hungari t. j. Ugri prozvali se, što takodjer iz Porfirogenete, Anonima i drugih němačkih pisacah izvodit ćemo. Odkuda i kada Porfirogenetini Turci, naši pak Ugri ili Hunkvari, u Moldaviu i Valahiu dojdoše, to ja onim na promotrenje ostavljam, koji iz njihova pokolenja izvode

Digitized by Google

se: meni je dosta od njih ovo popisati, što se je š njimi u Valahii i Moldavii dogodilo, što su u Dacii i Panonii radili, i kako su Hunkvari nazvani.

Porfirogeneta *(c. 38.)* piše, da Lebedia, kada ga je hazarski Hagan hotio principom Turakah načiniti, ovako se je zahvalio: „Ali jest drugi osim mene vojvoda, Salmuces imenom, koi imade sina Arpada zvanoga. Od ovih ili isti Salmuces, ili sin njegov Arpad princip neka postane, i neka tebi podložan bude. Dopalo se je govorenje Haganu, i poslao je š njim (Lebediom) ljude k Turkom. Ovi kada su š njimi govorili, biše zadovoljni; nu voléli su Arpada za principa odabrati, nego otca Salmuca, kano vrěddniega, ter radi svoje mudrosti, věća i junačtva za toliko poglavarstvo kadra; kojega takodjer po svetačnom običaju i navadi Hazarah na štitu podigošc, i principom načiniše. Prie ovoga Arpada nisu imali Turci nijednoga principa, iz potomakah pako ovoga izabira se do dana današnjega princip Turcie. Potle několiko godinah Pacinacite, navalivši na Turke, proženu ih i s principom Arpadom. Prognani dakle Turci běžeći, i zemlju za stajališta tražeći, u Veliku Moraviu unidu, ondašnje stanovnike protěraju, i tamo se nasele, ter do dana današnjega ondě stanuju.“

Iz ovoga svědočanstva Porfirogenete pověrovano izvodi se, da Turci (Magjari) biše jedan stalnoga stajališta neimajući, već od města do města sa svojom marvom skitajući se puk, koje Persianci, kako kod Hunah pokazao sam, zvahu Turke, koje ime i Gerci zaderžaše, Latini pako imenovahu ih *Nomades*. Ovaj narod Bugari po svoj prilici u planinah današnje Moldavie i Valahie naseliše, budući da njihovi puci zbog věkovitih ratovah, koje su s Gerci imali, verlo biše oslabili. Od ovuda zadobiše od Rusah, Poljakah i drugih Slavinah ime „Ugri, Ugori, Uhori“, t. j. u gori ili u hori stanujući puk. Ovdě takodjer od onih Slavinah, s kojimi su se medjili, nazvani su „Medjari“, t. j. na medji stanujući, što oni u svom jeziku izgovaraše „Magjari“, i ovako su se najprie sami imenovali, a poslě i od drugih pukovah tako zvani bili; što sve da se je naravski dogodilo, svaki istine ljubitelj dopustiti mora.

Koje godine Magjari u Valahiu i Moldaviu dojdoše, to Porfirogeneta nespominja, i radi toga velika medju pisci jest pravda; ali da su Magjari već několiko godinah prie g. 888. Arpada za vojvodu odabrali, to se iz Porfirogenete i drugih gerčkih pisacah znade. Jerbo spomenuti Porfirogeneta *(c. 38.)* piše: „Potle několiko godinah pako Pacinacite navalivši na Turke, i s principom Arpadom ih

Digitized by Google

prognaše.“ Znade se pako, da g. 888. Bugari s Leonom gerčkim cesarom rat su imali, u kojem ratu valja da je i Arpad sa svojimi Magjari bio, i onda sdruživši se s Kobari, ter od Leona cara gerčkoga podplatjen i naučen, protiva Simeonu bugarskomu kralju jest se podigo. Ovo isti Porfirogeneta (*c. 40.*) svědoči, gdě ovako piše: „Potle pako pozvani (Turci) od Leona, onoga Isukersta ljubećega i viteškoga cesara, prebrodrili su Dunav, i zametnuvši boj sa Simeonom, njega preobladaše, i tiam do Breslave dojdoše, i zatvorivši ga u varošu Mandragi, kući povratiše se.“ Ovo se je dogodilo polag svědočanstva Zonara i Leona Gramatika tretje godine vladanja Leonova, koja je bila g. I. 889. Od ovuda istinsko slědi, da je Arpad postao vojvoda Magjarah několiko godinah prie g. I. 888. Odkuda opet izvoditi se more, da Magjari prie několiko godinah bili su u Moldavii, kako je Arpad njihov vojvoda postao, što Simeon bugarski kralj a hazarski Hagan nije hotio terpěti, jerbo on sve svoje puke po Bugarii i Dacii imao je radi istoga rata pod vojvodami podělјene, da kakogod ostali vojvode, tako i vojvoda magjarski u vrčme rata sa svojom vojskom dojti more. Da pako Arpad bio je podložan Simeonu Haganu, to isti Porfirogeneta svědoči, pišući, da je Lebidia kazao: „Salmuces, ili sin njegov Arpad neka bude princip, i tebi podložan“. Pod ovom dakle pogodbom dopustio je Hagan Magjarom vojvodu izabrati. Od ovuda učeni Pray (*§. 8. Nota a.*) izvodi, da Hagan nije pametno radio, što je Magjarom zapovědio, da sebi principa izaberu, ako su mu ovi podložni bili, budući ovako sam sebe veće strane jakosti i puka lišio. Ali Pray morao bi takodjer pomisliti, da hazarski Hagan nije mogo napervo znati, da Arpad i Magjari postati će njegovi izdaice, već on je mislio, da će mu Arpad sa svojimi Magjari ostati věran i zahvalan, što ga je na toliko dostojanstvo podigo, i Magjare njemu po načinu urednosti podložio, da ovako po naměri, gledeć na stalnost i sreću cěle kraljevine Magjare upravlja, u ostalom pako Haganu, kano zakonitomu kralju, kako i ostali Hazarah vojvode, u svem podložan ostane. Odkuda svaki istine ljubitelj vidi, da Hagan nije pogrěšio, kad je dao Magjarom Arpada za vojvodu izabrati, budući to urednost i koristno upravljanje pukovah od njega iztraživalo. Jesu li pako Magjari pošteno radili, iznevěrivši se svomu Haganu, koi ih je milostivno u svoje krajine primio, ter na zakoniti i uredni puk okrenuti nastojao; i priklonivši se k Leonu cesaru, ter okrenuvši oružje, koje su od Hagana dobili, su-

Digitized by Google

prot ovomu svomu zakonitomu vladaocu: to svaki istinskoga i poštenoga serdca neka sudi.

Ali da ova svaki bolje razuměti može, moram ovdě na kratko pobilježiti Simeona kralja bugarskoga dogodjaje, koje potle u redu kraljevah bugarskih obilatie popisati ću. Simeon kralj bugarski zavadi se s Leonom cesarom carigradskim poradi harača, kojega su Gerci Bugarom plaćati običavali: odkuda g. 888. na boj došli su. Leo cesar sakupivši silnu vojsku pod vojvodami Prokopiom Krenitom i Kurticiom Armeniom, na Bugare u Macedoniu udari: ali Bugari preobladaju, i sve, koje su u boju pohvatali, odrezavši im nose, k Leonu cesaru pošalju. Leo cesar na ovu pogerdu veoma razljutjen, sve načine izmišljao je, kako bi se Bugarom osvetio, i najposlě slědeću lukavštinu poprime. Poče naimre s Magjari i Kobari, koji valja da su bili Avari, i poradi starinskoga vladanja Bugarom pizmeni, otajne dogovore kovati, i nje nagovarati, da od Bugarah odstupe; da im je pako mlogo blaga obećao, i isto vladanje od Bugarie obricao, lasno moremo misliti. Arpad i njegovi Magjari i Kobari (Avari) priklone se Leonu cesaru, i slědeća pogodba učini se medju njimi: da Arpad sa svojimi s jedne strane u Bugariu udari, s druge pako strane da će Leo sa svojom vojskom pod vojvodom Niceforom Fokom navaliti. Spodobne otajne dogovore imao je Leo i s Petrom vojvodom Serbie, po Leonu vojvodi od Drača, koje otajne zaključke priobćio je Mihail, vojvoda zahlumski, Simeonu kralju bugarskomn (*Du Fresne c. 2. §. 7. pag. 34.*). Razuměvši ova Simeon, odmah sakupi vojsku, i pošalje Teodora Sigrića (Du Fresne piše po gerčkom običaju *Sigritzen*), Marmacua, i Pavla, sina Brana principa (valja da Branimira), kojega je Petar oslěpio, kano vojvode s vojskom u Serbiu, pod naměrom, da ćedu se Petru protiva Simeonu pridružiti. Ali ovi po zgodi Petra uhvate, i u Bugariu pošalju, gdě u tavnici jest umro; Simeon pako s drugom vojskom sva do Carigrada porobi i popali. U to vrěme terse se Gerci Magjare i Avare na ladjah u Bugariu prebroditi: ali nemogući na lěvu stranu, kako su bili nakanili, prejti, jer Bugari junački se braniše, i k tomu lance u Dunavu pretegnuše, da ladje k brěgu nemogahu: zato na drugu stranu u Bugariu udare. Čuvši ova Simeon, ostavi jedan dio vojske kod Foke gerčkoga vojvode, a s drugim dělom povrati se u Bugariu, da buntovnike Magjare suzbije. Tri puta se š njimi pobije, i tri puta bi preobladan; tretji put kod Dorostola, gdě jedva je uteko. Ali sakupivši veću vojsku od Pacinacitah i

Digitized by Google

ostalih krajinah, četverti put s buntovnici se pobije, i preobladavši ih, iz Valahie i Moldavie ih protěra. Pisci pišu, da je u ovom boju 20,000 Bugarah poginulo, odkuda more se suditi, da je Magjarah i Avarah još više palo. Ovako se imadu dogadjaji Magjarah; od ovuda znademo, kako, kada i zašto ih Pacinacite, koji su bili isti Bugari, iz Valahie i Moldavie protěraše (Od ovih dogadjajah piše Du Fresne *c. 7. de regibus Bulgariae*, iz Porfirogenete *de Admin. Imp. c. 5 pag. 196.; c. 40. pag. 323. Lib. I. de Them. pag. 36. — Leo in Tact. c. 18. §. 43. — Simeon Ligot. in Michaële Nro. 3. — Skylitzes pag. 595 — Zonaras pag. 142. — Anonymus in Leone N. 9. 20.*).

Ovaj rat i prognanje Magjarah i Avarah. dogodilo se je g. 889., premda Du Fresne (iz *Annal. Franc. Fuld.*) piše, da se je to g. 895. pripetilo; ali Skilices i Zonaras očito pišu, da se je to dogodilo godine tretje Leona cesara, tretja pako godina vladanja Leonova bila je g. I. 889. Ovu istinu isti dogadjaji takodjer potverdjuju, kako će se viděti. Da Turci t.j. Magjari poslě ovoga boja běžeći, i zemlju za stanovanje tražeći, u Veliku Moraviu unidoše, i ondě se nastaniše, to Porfirogeneta (*c. 38.*) u kratkom izpisuje; ali da ovo iste g. 889. nije se dogodilo, to će pisci němački i isti dogadjaji pokazati. Jerbo da Magjari poslě ovoga boja k Avarom preněli su se, da Avari Magjare isti jezik naučiše, i njim sve običaje i tajnosti onih pukovah, zvanih Hazari, sobćiše, to Porfirogenita (*c. 39.*) svědoči: odkuda očito vidi se, da su Magjari bili narod od drugoga jezika od Avarah. I doista, da Avari slavinski puk biše, koi Magjare, u govorenju sasma priproste, imena mlogih stvarih, koje ovi u svom jeziku nisu znali imenovati, naučiše, to isti magjarski jezik i dan danas svědoči. Jerbo po svědočanstvu Gergura Dankovskoga u magjarskom jeziku jedva je svaka deseta rěč korenito magjarska, a ostalih $^{9}/_{10}$ jesu najviše slavenske, zatim gerčke, němačke, vlaške i.t.d. Spomenuti g. Dankovski broji u svojem kritičko etimologičkom rěčniku magjarskoga jezika od slova A do K rěčih svega skupa 2183; med ovimi je korenitih magjarskih samo 195; slavenskih; 921; gerčkih 488; němačkih 157; vlaških 139; gerčko-slavenskih, t. j. takovih, kojih se koreni jednako u slavenskom i gerčkom jeziku nahode, 137; latinskih 132; francezkih 13; hebrejska 1; dakle samo od A — K ima stranjskih rěčih ukupno 1988, koje su Magjari radi pomanjkanja i siromaštva vlastitih rěčih u svoj jezik od drugih narodah uzeli.

Nadalje da se je ovo sdruženje Avarah s Magjari

Digitized by Google

naravski dogodilo, svaki, koi dogadjaje od mene popisane pozorno je čitao, dopustiti će. Jerbo pokazao sam iz Jornanda, da po smerti Atile g. 454. Huni od Gepidah preobladani, i po Ilirii ter Panonii razdčljeni biše; kazao sam takodjer, da Hernać mladji sin Atile, sa svojimi Huni prenio se je u Manju Skitiu, pod kojom ja današnju Moldaviu razuměvam, preněli su se. Poslč u vrěme Heraklia pokazao sam, da isti Gepide, od Porfirogenete Hrovati zvani, Avare ili Hun-Avare preobladaše; da su pako mlogi od njih u podunavskoj Dacii tia do Tise stanovali, to sve u pervašnjih dogadjajih viděli smo. Ovi Hun-Avari, odvětci starinskih Avarah i Hunah, iz pripovědanja i starinskih kronikah mogli su znati, da njihovi predji vladali su s Bugari t. j. Gepidi: zato su uvěk gledali, kako bi se mogli Bugarom osvetiti, i izpod njihovoga vladanja osloboditi. Ovo se je dogodilo u vrěme Leona cesara, kada Magjari u zemlji Bugarah, naimre u Moldavii, š njimi stanujući, budući od Leona cesara naučeni, njim pridružili su se, i ovim načinom mogli su oni Huni i Avari pravo kazati, da su oni iz pokolenja Hunah. Da je pako Arpad od pokolenja Atile izdao se, to je bio naučen od Avarah, koji su dobro znali, da svi ovi hunsko-avarski puci iz oboje strane Tise do potoka Hunke stanujući, rado ćedu se k njim pridružiti, kada budu čuli, da se jošte nahodi vojvoda iz pokolenja Atile.

Znajući ova, pověrovano kazati moremo, da Magjari nisu nikada bili Hunah i Avarah poslědci, budući daleko različniega jezika od starinskih Hunah i Avarah, kakogod je i dan danas slavinski jezik od magjarskoga daleko različan, premda su Magjari najveću stranu rěčih od Slavinah primili, i nje po svom načinu govorenja tako pokvarili, da se sada samo od mudrih i učenih razpoznati mogu. Kako su pako Magjari s Avari (koje Porfirogeneta Kabare, drugi pako pisci, kako Du Fresne u spomenutom poglavju svědoči, Avare zovu), potle spomenutoga boja gradove osvojivali, i druge Hazarah t. j. Kožarah puke k sebi pridruživali; kako su u krajinu hunkvarsku došli, i grad Hunk predobili, i kako su se svi oni puci slavenski k njim z dobra pridružili: to sve naš Anonim *(c. 12.)* navlastito *(c. 13.)* izpisuje, gdě takodjer ime Ugarah očito od grada Hunke izvodi, ovako pišući: „I nazvan jest Arpad od grada Hungu (t. j. Hunka) vojvoda Hungarie, njegovi pako vojnici nazvani su jezikom inostranjskim Hungari, koje ime tia do sada ostalo po svem světu.“ Iz ovih Anonimovih rěčih očito vidi se, kada i odkuda Hungari i

Digitized by Google

Hungaria ime ovo zadobiše. Anonim ovdě svědoči, da zemlja Hungaria i Hungari njezini stanovnici inostranjskim jezikom ovako nazvani su; Magjarom pako bio je u onih krajinah inostranjski jezik slavinski. Slavini naimre, koji ondě od staro doba stajahu, zvali su grad na onoj medji stojeći u svojem jeziku „Hunka varoš“ ili Humkavar, odkuda prikratjenjem rěčih postala je „Hunkvaria“. Ovako se Hungarah ime i svi njihovi dogadjaji pověrovano iz gerčkih pisacah izvode: odkuda lasno razpoznati se može, što naš Anonim istinsko, a što iz pripovědanja popisao je. — Sada još od potrěbe je znati, koje godine su Magjari Panoniu moravsku i ostale krajine do Dunava k sebi pridružili, i kako su svoju kraljevinu utverdili, što sve iz našega Anonima i ostalih pisacah u slědećem poglavju izvodit ćemo.

Poglavje XXIII.

Od dogadjajah Magjarah pod principom Arpadom, od g. 1. 892 — 907., u kojoj Arpad je umro.

Pokazao sam u pervašnjem poglavju, kako su Magjari grad Hunka zadobili, i od njega Hunkvari nazvani bili: ali da su oni ovaj grad Hunku prie g. 892. osvojili, i od njega ime svoje zadobili, to iz Freheriana i Sigiberta, němačkih pisacah, izvodi se. Frcherian na g. 892. ovako piše: „Doista kralj Arnulfo sakupivši Franke, Bojoare i Alemane, měseca Junia u Moraviu je došao, i ondě sa svim svojim mlożtvom i s Hungari, koji su mu na pomoć bili došli, ostao je kroz četiri nedělje, da svu onu kraljevinu popali.“ Sigibert pako na g. 893. ovako piše: „Arnulf kralj dade Zventibaldu uzrok, da se protiva njemu pobuni, i nebuduć sam dosta jak, za preobladati ga, Hungare, Bogu neprijateljski puk, u kraljevinu pusti, š njihovom pomoćju Zventibalda preoblada, i pod harač natěra.“ Od ovuda je očito, da su Magjari Hunku grad prie g. 892. morali zadobiti, od kojega, po svědočanstvu Anonima Hungari nazvani biše: jerbo spomenuti pisci Freherian i Sigibert Hungare već g. 892. spominjaju. Od ovuda naravski izvodi se, da su Hungari lasno gornju stranu Panonie, koja je pod Moravsku spadala, osvojiti mogli, jerbo ih je po svědočanstvu Sigiberta, Arnulfo tamo pustio, koi hoteći Morave zatamaniti, valja da je Magjare pod tom pogod-

Digitized by Google

bom zvao na pomoć, da onu stranu Moravske osvoje; kakogod je i Leo cesar Magjare i Avare protiva Bugarom podigo, samo da ove zatamaniti more. Lasno je dakle bilo Magjarom s Avari gornju Panoniu i potle sve krajine kako Dunav teče, zadobiti: jerbo Bugari u ratu s Leonom cesarom zapleteni, nisu mogli Magjare progoniti; Arnulfo takodjer, poradi zapadnoga carstva u rate zapleten, nije imao vrěmena, ili nije hotio Magjarom suprotstati. Moravci pak oslabljeni i pod harač natěrani, nisu se mogli braniti, tim manje, jerbo g. 894. Svatopluk veliki princip Moravie je umro, po njegovoj pako smerti sinovi njegovi za kraljestvo su se zavadili. Onda su Magjari Panoniu moravsku pod svoje vladanje sa svim spravili, što isti Porfirogeneta (*c. 40.*) svědoči, ovako pišući: „Po smerti Zventobalda (Svatopluka) započeo se je nemir i rat: došavši Turci sasvim su Morave zatamanili, i njihovu krajinu zaokupili, u kojoj do dana današnjega stanuju, ostalo mnoštvo razběžalo se je k bližnjim narodom, naimre k Bugarom, Turkom, Hrovatom i ostalim pukom.“ Od ovuda očito vidimo, da Magjari gornju Panoniu moravsku nisu za jednoga běloga konja, za zlatne žvale i zlatno sedlo, kako nětko izmislio je, kupili, nego da su oni ove krajine, kada Moravci od Arnulfa kralja već preobladani, i poslě opet medju sobom nesložni biše, okolo g. 895. ili 896., i to brez svakoga boja zadobili. Od ovoga vrěmena do g. 903. po svědočanstvu Anonima, Magjari s nikim nisu imali boja.

G. 903., kako Anonim (*c. 14. & 16.*) svědoči, Arpad sa svojom vojskom sve krajine medju Tisom i Bodrogom tia do Ugoče je zadobio. Zatim poslao je poklisare k vojvodi Menumorout, koi u gradu Bihar je stanovao; ovaj vojvoda, polag Anonima (*c.20.*), nije se hotio izperva k Magjarom pridružiti, ali poslě da je poklisare k Arpadu poslao, š njim se pomirio, i kćer svoju za Zultu njegovoga sina udao. — Ovo se more Anonimu dopustiti: jerbo Menumorout izperva mogo se je ufati u pomoć Bugarah; ali nemogući mu Bugari, sami u neprestanom ratu s Gerci zapleteni, nikakove pomoći poslati, s Magjari se sdruži.

Odanle išla je Arpadova vojska pod vojvodom Tuhutom dalje u Sedmogradsku, gdě je vladao Geleu Blacus; ovoga je Tuhutum ubio, i na njegovo město on je nazvan vojvodom Sedmogradske. — Najposlě udariše Magjari na Salana. Kerčelić piše, da je to bio Branslav, samo od Anonima na Salana preokrenut, i hoće, da je bio takodjer vojvoda od naše Panonie Savie; ali da to stajati nemože, to sam pokazao gori u pogl. 18. Ja dakle ka-

Digitized by Google

žem, da je bio Salan ili Branslav vojvoda od prěkodunavske dolnje Panonie, koja pod Bojoariu, drugačie pod vladanje němačkih kraljevah je spadala, što imena varošah i městah od Anonima spomenuta, kanoti Titul ili Titel, Nitrava i ostala, svědoče. Što pak Anonim piše, da se je Salan k Bugarom i Gerkom uteko, to stajati takodjer nemore, jerbo gori spomenuti gerčki pisci očito svědoče, da u ono vrěme Bugari s Gerci u velike i dugovite rate zapleteni biše; ja pako sam pokažao, da Bugari iz one strane Dunava u svoj Dacii do Tise i morebiti tia do Hunke vladaoci biše, dok Magjari i Avari nisu im se iznevěrili. Istini prilično je, da se je Salan k němačkim kraljem uteko, ali pomoći zadobiti nije mogo. Jerbo Arnulfo, koi je g. 896. car postao, g. 899. je umro; po njegovoj pako smerti stupi na prěstol kraljevski sin njegov Ludovik, koi se je za cesarstvo borio; ali niti je mogo cesarom postati, niti Salanu pomoć poslati. I ovako Salan, poslavši k Arpadu poklisare, š njim se pomiri i sdruži. Na ovaj način mogli su lasno Magjari i Avari sve puke prěkodunavske Panonie sebi pridružiti: jer kada niti Bugari od istoka, niti Franci od zapada, podložnim sebi vojvodam nisu pomoći poslali: ovi volili su s Magjari se sdružiti, i svoje vladanje za koje vrěme zaderžati, nego sve brez razloga zgubiti, buduć da nijedan izmedju ovih vojvodah kadar nije bio, sdruženim Magjarom suprot staviti se.

Pridruživši k sebi Arpad sve krajine do Dunava, počeo je, kako Anonim (*c. 40.*) svědoči, sa skupljenimi vojvodami od ravnanja kraljestva věćati. „U onom saboru (piše Anonim) vojvoda Arpad i njegovi plemeniti narediše sve običajne zapovědi kraljevine i zakone, polag kojih vojvodi i poglavicam svojim podložni budu.“ — U ono vrěme da je 7 magjarskih vojvodah s Arpadom od onih 8 pukovah hazarskih věćalo, i onih 5 ugovorah medju sobom načinilo, i ovako pervo skupnovladanje utverdilo, to ja sada pokazati ću. Poradi šta od potrěbe je najprie imena onih sedam vojvodah, kako kod Praya nahodim, pobilježiti, a onda ćemo onih 5 ugovorah promotriti, i još někoja istini prilična protresti. Jerbo što Anonim Alma pervim vojvodom zove, koi još u Asii s pokolěnji Turakah pogodbe je načinio, to niti Porfirogeneta, niti isti dogadjaji, kako vidět ćemo, nedopuštaju. Dakle imena 7 poglavitih pukovah vojvodah jesu slědeća: Arpad, Eleud, Kondu, Ound, Tosu, Huba, Tuhutum. Pogodbe medju njimi načinjene bile su slědeće: 1) Da dok budu živi, i oni, i njihovi poslědci, vojvodu imati ćedu iz pokolenja Arpadova. 2) Da

Digitized by Google

štogod dobra po njihovih trudih zadobe, svaki izmedju njih dionik bude. 3) Da niti iste poglavite vojvodske osobe, koje sebi iz drage volje Arpada za vojvodu izabraše, niti sinovi njihovi od věća vojvode i od dostojanstva vladanja nikada neizkluče se. 4) Da, ako koi od poslědakah njihovih osobi pervoga vojvode nevěran postane, ter ako medju vojvodami i njihovimi rodjaci neslogu napravi, kerv krivca neka se prolije, kako se je njihova lila kod zakletve, s kojom su se zakleli Arpadu. 5) Da, ako koi od poslědakah Arpada vojvode i ostalih osobah poglavitih zakletvu i odlučenja njihova uništiti bude hotio, pod anatemu za uvěk ostati će. — Što se reći „anatema", sam učeni Pray izpověda, da on to nerazumě. Ali znajući, da je ovo rěč gerčka, po kojoj Cerkva od postanja zakona kerstianskoga sve nevěrnike i odmetnike kano proklete od družtva pravověrnih věre Isukersta zakonošah izključuje: zato ja sudim, da oni pervi vojvode po rěči anatema razuměli su, da onaj, koi bi njihovu zakletvu, njihove pogodbe, odluke i naredjenja hotio pogaziti, bio iz pokolenja Arpada pervoga vojvode, ili iz roda kojegagod drugoga vojvode, da se iz družtva onih 7 pokolenjah izbriše, t. j. da niti u věće, niti na dostojanstvo vojvodstva, niti vlastitosti ostalih vojvodah posebno dojti i podignuti se nikada nemože.

Da je ove pogodbe pervih sedam vojvodah kano takodjer i ostale dogadjaje Magjarah, anonim Bele kralja biležnik, imenom Pavao, biskup sedmogradski, popisao, svědoči Pray u pazki *a*), iz povelje od g. 1181., koju je učeni Spis u Hali 1783. *(Parte I. pag. 140.)* na svtělo dao. U ovoj povelji ovako se čita: „Budući se deržalo verhu toga věće Moje, biskupah i Pavla moga biležnika *(mei Notarii)*, sada pako biskupa ultrasilvanskoga." Bela III. pako da je živio od g. 1173 — 1196, to dogadjaji svědoče; i da pod njim *Notarius* jest imenovan, koi se je kašnie *Cancellarius* zvao, i sada zove se, to izvodi učeni Pray *(Notitiæ præviæ Part. I. §. 7.)*. Što dakle Pray od Anonima našega piše, k ovomu ja pristajem, i Anonimu u svem, što s Porfirogenetom ter ostalimi pisci i dogadjaji slaže se, dostověrnost dajem; štogod pako s pisci i dogadjaji složiti se nemore, u onom Anonimu věrovati dužni nismo. — Ovako stajati nemore, što Anonim piše, da g. 884. sedam poglavitih osobah, koje Hetumoger zove, izišli su iz zemlje Skitie pram zapadu, da su Alma, otca Arpadova, za pervoga vojvodu izabrali, i š njim gori popisane pogodbe načinili: ovo, velim ja, stojati nemore. Jerbo: 1)

Digitized by Google

Porfirogeneta očito svědoči, da na zapověd Hagana hazarskoga, kako gori izvodio sam, Arpada sina Almova izabrali su za vojvodu, i prie Arpada, piše Porfirogeneta, da nikada ni jednoga vojvode nisu imali. Dakle Almo nije bio prie njihov vojvoda, niti su oni sedam poglaviti vojvode, Hetumoger zvani, gori spomenute pogodbe s Almom u Skitii načinili. 2) Da Almo nije bio njihov vojvoda, i da starešine Magjarah nisu nikakve pogodbe s Almom u Skitii načinili, to isti starešine i sav puk magjarski očito posvědočiše: jerbo kada je hazarski Hagan, kako Porfirogeneta izpisuje, Lebediu hotio za magjarskoga vojvodu načiniti, Lebedia se je zahvalio, govoreći: „Ali je osim mene drugi vojvoda imenom Salmuces, koi imade sina Arpada zvanoga, izmedju njih jedan, ili isti Salmuces, ili sin njegov Arpad neka postane vojvoda, i neka bude tebi podložan.“ Lebedia morao je biti jedan od poglavitih magjarskih starešinah, i ako pogodbe gori popisane bile su u Skitii načinjene, ter věra i zakletva Almu zadana, Lebedia morao je zato znati. Odkuda slědi, da Lebedia po věri i zakletvi Almu danoj, bio bi taki Haganu kazao, da su oni već pervoga vojvodu Alma odabrali, ter njemu se zakleli, i da radi věre i zakletve nemogu, niti ćedu, drugoga imati. Nadalje Lebedia nebi bio mogo Haganu napervo staviti: neka Almo ili Arpad postane vojvoda: već bi bio kazao, da je Almo već izabran. Ali Lebedia od svega toga nije ništa spomenuo, i po tom očito je pokazao, da Magjari nisu prie imali nijednoga vojvodu. — 3)Porfirogeneta svědoči, da je Hagan s Lebediom svoje ljude k Turkom (Magjarom) poslao, da si ovi Alma otca, ili sina njegovoga Arpada za vojvodu izaberu, Turci pako razgovorivši se, svi jednoskupno izabrali su Arpada. Ako dakle Magjari svoje vojvode imadoše, ako ovi spomenute pogodbe već prie s Almom načiniše, i njemu s istom kervju se zakleše, da oni njega dok živi budu, njihovi pako sinovi njegove odvětke za pervoga vojvodu spoznavat ćedu: doista nebi bili mogli protiva věri i zakletvi Alma izbaciti, i sina Arpada za njegova života za pervoga vojvodu izabrati; ali niti Almo, ili drugi koigod vojvoda bi bio propustio zakletvu njemu danu spomenuti. Kada indi niti jedan starešina, niti tkogod drugi izmedju svega puka magjarskoga nije spomenuo, da je Almo bio već njihov izabrani vojvoda, dapače su svi dragovoljno izabrali Arpada za vojvodu, podignuvši ga po običaju hazarskom pred svimi na štit: od ovuda očito slědi, da Magjari niti verhovnoga, niti drugih vojvodah, prie Arpada nikada nisu imali.

Digitized by Google

Iz ovih svih dokazah pověrovano izvodi se, da su spomenute pogodbe kašnie medju Arpadom i vojvodami Hazarah t. j. Kožarah načinjene, kada su Magjari s Avari svu Panoniu iz oboje strane Tise i Daciu do Dunava k sebi pridružili, što isti Porfirogeneta *(c. 41.)* svědoči, ovako pišući: „Osam pak ovih pukovah vojvodam nije podložno, nego svi po potocih medje se, i savez medju sobom načiniše: da kojugod stranu izmedju njih rat bi napao, onoj ukupno, sa svom jakostju i brigom pomoć mora se dati. Imadu pako pervoga principa i vojvodu iz pokolenja Arpada, s kojim dva druga *Gyla* i *Charchan* na město sudacah su, a svaki puk imade svoga vlastitoga principa; *Gyla* pak i *Charchan* nisu vlastita imena, nego dostojanstva.“ Ovdě Porfirogeneta očito spominja, da je savez medju njimi bio; Porfirogeneti pako věrovati se mora, jerbo je on u ono vrěme, kada su se sva dogodila, živio i ova popisao, ter kano cesar sva ova dobro znati mogo, budući otac njegov Leo iste Magjare i Avare protiva Bugarom pobunio. — Ovaj savez Anonim u spomenutih 5 pogodbah razložito je popisao, jer budući domorodac, mogo je znati, što onaj savez saderžaje. Nadalje Porfirogeneta očito spominja, da se je onih 8 pukovah Kožarah, koje je u 40. pogl. imenovao, s Magjari sdružilo „Pervi“ veli on, „odstupili su Kabari t. j. Avari; zatim Neke; Megere; Kuturgermati, Tariani, Genač, Kare i Kase. Da su ova imena pukovah od Porfirogenete pokvareno pisana, misliti si moramo, ali to popraviti se nemože: dosta je, da znademo, da je bilo osam pukovah Hazarah, koji su odstupili od Bugarah, i sdružili se s prie odstupivšimi Magjari i Avari, potle pako svi skupa od grada i potoka Hunka Hunkvari nazvani su. Nadalje iz Porfirogenete očito je, da je onih 8 pukovah slobodno bilo, i premda svaki puk imade svoga vlastitoga vojvodu, nu zato nisu jim bili kano kmeti podložni. Svi ovi puci verhovnoga vojvodu iz pokolenja Arpadova spoznavali su, ali pod onimi pogodbami, koje su pervi njihovi vojvode s Arpadom načinili, kada su se s Magjari i Avari sdružili. Izmedju ovih druga pogodba očito glasi: da niti oni, niti sinovi njihovi od věča pervoga vojvodo i dostojanstva vladanja nikada neizključe se. — Po čem vladanje kraljevine i dostojanstvo svoga vojvodstva svaki i na sinove svoje očito prenio je: da kakogod poslědci Arpadovi uvěk pervi vojvode budu: na jednaki način njihovi odvětci za njimi sleděti će.

Od ovuda naravski slědi, da oni pervi vojvode, koji s Arpadom savez i pogodbe načiniše, nisu bili svi iz po-

Digitized by Google

kolenja magjarskoga, nego bišе iz plemena starinskih Bugarah, Slavinah i Avarah, što iz petoga pogodbe članka očito izvodi se, gdě sve one, koji se budu iznevěrili, i smutnju pravili, bili oni iz Arpadova ili njihovoga pokolenja, pod věkovito prokletstvo (anatemu) podmetnuli su. Prokletstvo bilo je Turkom doista nepoznano, ali Bugarom, Avarom i ostalim Slavinom, koji već zakon Isukerstov primišе, bilo je poznano, buduć da su po oddruženju istočne cerkve od zapadne viděli, kako jedna na drugu anatemu bacaše. Od ovuda slědi, da su one pogodbe s Arpadom pravili vojvode kožarski, koji su poznali anatemu i sve običaje svojih pukovah. Nadalje izvodi se od ovuda, da Magjari bili su deveti puk u prěkodunavskoj Panonii, da oni nikakove veće proštimanje i pravice nisu imali, nego koigod drugi kožarski puk, i da pod jednakimi zakoni, kao pajdaši, pod vladanjem 7 vojvodah stajahu.

Ovo družtvo medju Arpadom i ostalimi vojvodami spominja takodjer Anonim *(c. 21.)*, gdě ovako piše: „Po skupnom dakle věću pajdašah svojih skupivši gradjane, načini veliki šanac, i sagradi najjači grad, koi se sada Zobolsu zove.“ Od onud vidimo, da Arpad brez privolenja svojih pajdašah i drugih vojvodah nije smio niti jednoga grada sazidati; nadalje, da on ondašnje Slavine nije kano podložnike, nego kano skupvarošane smatrao, odkuda opet istinsko slědi, da Magjari nisu nikada one puke savladali, jerbo da su ih preobladali, nebi ih Arpad gradjane zvao, niti š njimi věće deržao, nego bi bio Slavine i sve kožarske puke, kano vlastnik svoje sužnje i kmete nagnao, da mu rade, sto bi se njemu dopadalo. Jerbo pako sam po svojoj volji nije smio ništa početi, to jest očiti dokaz, da on ove puke sa svojimi Magjari nije nikada predobio, dakle niti š njimi sam brez privolenja drugih svojih pajdašah i vojvodah zapovědati nije mogo. — Ovako je postala perva deržava kraljestva hunkvarskoga, u kojoj Magjari ili Ugri nisu imali nikakovo veće proštimanje i nikakvu veću vlast od drugih pukovah slavinskih, već svi skupa *cives*, t. j. gradjani kraljevine hunkvarske zvali su se.

Kako se je daleko kraljestvo ugarsko razširilo, i koje su bile njegove medje u vrěme Porfirogenete, to on *(c. 41.)* ovako izpisuje: „Medjari pako Turakah jesu od istoka Bugari, od kojih ih děli Ister, koi i Đunav zove se; od sěvera Pacinacite; od zapada Franci; od podne Hrovati.“ Ova su očita, samo moramo motriti, da Porfirogeneta spominja na sěveru Pacinacite, mi pako znademo,

Digitized by Google

da Pacinacite biše stanovnici Moldavie i Valahie, dakle nisu mogli kod Boga i Tanaja prebivati: jer na ovaki način bili bi Magjari svoju kraljevinu tia do spomenutih rěkah produžili, što nijedan učen dopustiti nemore. — Drugo, što se iz ovoga svědočanstva Porfirogenetova izvodi, jest ovo: da Valahia i Moldavia u vrěme Porfirogenete nije spadala pod kraljestvo ugarsko, kako něki pisci imati ćedu, jerbo on piše, da su se Pacinacite medjili s Magjari. Dakle kakogod Bugari, Franci i Horvati, koji su takodjer s Magjari medjili, nisu spadali pod njihovo vladanje: na jednaki način nisu spadali niti Pacinacite. Od ovuda nadalje slědi, da Magjari za života Porfirogenete, koi od g. 912 - 959. je vladao, Horvatsku nikada nisu osvojili, kako Anonim spominja. Ali niti su ondě robili, jer Porfirogeneta, koi sve dogadjaje Horvatah je popisao, kako su naimre Horvati Avare preobladali, i Horvatsku i Dalmaciu osvojili; kako se je potle několiko godinah jedna strana u Iliriu, a druga u Panoniu preněla; kako su po smerti Karla Vel. sedam godinah s Franci rat imali; kako su najposlě sve Franke i njihove vojvode izsěkli, ili přěko Drave i Dunava iz sve Panonie Valerie u družtvu s Bugari protěrali: Porfirogeneta, velim ja, koi sve ove dogadjaje Horvatah je popisao, nebi bio doista propustio spomenuti, da su Magjari u vrěme njegovo Horvate preobladali, i kraljestvo svoje, kako Anonim piše, do Spalata produžili, što bi za Horvate velik, i svemu světu poznan dogadjaj morao biti. Dakle, buduć da niti Anonim, niti drugi mletački i němački pisci od ovoga šta spominjaju: istinsko slědi, da je Anonim morao zabluditi, pripisavši one dogadjaje samim Magjarom, koje su ovi u družtvu s Horvati mlogo godinah kašnie u Talianskoj radili, i popisavši to, što se je pod Zultom sinom Arpadovim i kašnie dogodilo, kako je iz pripovědanja čuo, da se je pod Arpadom dogodilo; ali od ovoga dojti će razgovor u potlašnjih dogadjajih. — Ovako je stojala kraljevina ugarska za života Arpada, koi polag Anonima g. 907. je umro, i ovako je ostala po svědočanstvu Porfirogenete do g. 959. — Sada povraćam se na dogadjaje i kralje Horvatah, Serbaljah i Bugarah.

Digitized by Google

Poglavje XXIV.

Od vojvodah i krajinah Dalmacie i Horvatske; od postanja Serbie i Bosne; i od ostalih uspomene vrědnih stvarih.

U vrěme Rimljanah i potle Dalmacia na daleko protezala se je; ne zato, kano da se je od starine tia do Drave pružala, nego da su ju pisci tako razuměvali. Mi znademo, kako se je Dalmacia započela, i odkuda je nazvana. — Potlašnji kraljevi getski, razorivši zapadno carstvo rimsko, imali su svoju stolicu u Latinskoj, ali něki u Srěmu takodjer stanovahu, jer uvěk na istočno carstvo morali su paziti. Ovo znademo, da u vrěme Justiniana cara ondě prebivali su Sisïmo, i potle njega Mundo, koi je izdao Justinianu Solin i svu Dalmaciu. Osim ovih bili su kraljevi Bugarie, Valahie i Dacie, i ovi su se zvali Ostrogoti; koji pak u Latinskoj i u Španjolskoj stojahu, oni su se imenovali od inostranjskih pisacah Vestrogoti, slavinskim pako jezikom Viši Goti. Sto se Ostrogotah tiče, u vrěme Anastasia cesara, koi je g. 518. umro, njihov kralj je bio Svevlad, koi imade tri sina: Brusiu, Totilu i Ostroila. Kada je Justinian cesar g. 535. s Geti rat počeo, i po izdajstvu Munda mloge varoše u Ilirii i svu već Dalmaciu osvojio: onda Totila i Ostroil došavši s množinom svojih, sve varoše i cělu Dalmaciu natrag zadobiše, i od onda Ostroil svoje stolno město u Dalmacii si je odabrao, u koje doba kralji iz pokolenja Totile i Ostroila većom stranom u Dalmacii stanovahu. Kada su pako Gete ili Gepide šaljuć poradi ratovah mloge vojske u Dalmaciu i Italiu, verlo oslaběli bili: družbenici njihovi Avari i Huni kod Hunke stanujući, budući od Justiniana cesara podgovereni, oružje su proti Gepidom podigli, i vladanje njim oteli. Ali poslě pod Mauriciom cesarom imali su mloge ratove, od kojih oddružívši se Gepide, poslě Bugari zvani, pod krilo Mauricia i drugih cesarah pouzdali su se, i ovako budući tia do vrěmena Heraklia cesara, dakle kroz 70 godinah mirni, opet su se objačili. U to vrěme bio je Hrovat, kako Porfirogeneta piše, vojvoda Gepidah. Ovaj od Heraklia za Patricia odabran, dobio je dopuštenje, da slobodno sve krajine od Avarah obuzete osvoji, što sinovi njegovi do g. 641. i učiniše. Od ovo doba nazvana jest sva někadašnja Panonia Valeria i Savia, Iliria i Dalmacia t. j. Bosna, Ser-

Digitized by Google

bia, Albania, Epir, Istria, Liburnia, Krainska, Koruška ili Karantanum, dakle sve krajine od Mora Adrianskoga do ustah Dunava, Hrovatiom. Ovo će se morebiti komugod mlogo vidět: ali je istina, koju sam u dogadjajih Karla Vel. pokazao. — Ove mloge krajine nisu bile medju bane i župane razděljene, nego su stajale pod većimi vojvodami, koji opet manje vojvode pod sobom imadoše. Ovo iz Porfirogenete (*c. 30.*) očito je, gdě piše: „Ali od Hrovatah, koji u Dalmaciu došli su, jedna strana otišla je, i deržala je Iliriu i Panoniu, i imali su i drugi takodjer principa najvećega, koji k principu Hrovatie samo iz prijateljstva poklisare slali su.“ — Odkuda očito je, da su bili dva kralja: jedan, koi je vladao nad Hrovatiom, gdě se razuměva i Dalmacia; drugi, koi je imao pod svojom vlastju Iliriu i Panoniu, i ovi dva biše bratja, ili od bratje dětca od onih pet sinovah Horvata, kojih imena u pogl. 3. popisao sam.

Ovako stojahu izperva sve ove krajine pod vladanjem Horvatah do kralja Budimira ili Svetopileka, od kojega pokazao sam, da je vladao od g. 756 — 796., da je svu Horvatsku na banie i županie razdělio, ter arcibiskupate i biskupate podigo. Od njegovoga vrěmena dolaze napervo mloga prie nečuvena imena krajinah, od kojih krajinah sada na kratkom pisati ću, da se znade, odkuda ime svoje zadobiše. — Dakle najprie kažem, da u vrěme Budimira ili Svetopileka sva Dalmacia, t.j. spemenutih 7 varošah i njihove otoke, kanoti: Dubrovnik, Split, Trogir, Zadar, Rab, Kark i Opsara, pod njegovo vladanje spadala je, i pod Horvatsku se je brojila. Izprazna dakle je ona pravda, koju mlogi učeni pisci medju sobom imadu: jeli Dalmacia ime kraljestva prie zadobila, nego Horvaska; nadalje što je spadalo pod Dalmaciu, što pod Horvatsku, što pod Slavoniu: i opet, kakvoga naroda bili su Dalmate, kakvoga Horvati i Slavonci. Premda sam ja na ova pitanja već u pervašnjih dogadjajih zadosta odgovorio: ali sad opet ću ponoviti, i nije me stid kazati, da sva Panonia, Iliria i Dalmacia bila je do g. 400. pod jednim Gepidah vladanjem, kako takodjer i potle Heraklia cesara pod vlastju istih Gepidah, onda već Horvatah zvanih, stojala je. Da pak istočni cari, a kašnie i Veneti, za 7 onih varošah Dalmacia zvanih, uvěk su se borili, i nčkoliko putah po lukavštini i izdajstvu nčkojih vojvodah ih Horvatom uzeli, al koje ovi poslě opet osvojiše: to pravu Horvatah ništa nije naudilo, i pravo se može kazati, da su bili vladaoci sve Dalmacie. Odkuda istinsko slědi, da Dalmacia, koju Horvati mlogo putah iz rukah gerčkih oteli, i potle sa svojim pukom na-

Digitized by Google

selili su, nikada nje bila sama za sebe kraljevina, nego da je spadala pod kraljeve horvatske, kakogod sva Horvatska i Slavonia.

Odkuda razdĕljenje ovih krajinah je postalo? Ja kažem odtuda: jerbo kraljevi horvatski, zadobivši svu primorsku krajinu, koju su Gerci Dalmaciom imenovali, i za nju uvĕk se borili, hotĕli su se od nje vladaoci, kako su i bili, nazivati, i zato pisahu se kralji od Horvatske i Dalmacie. — Sto pako Slavonie se dotiče, razdĕljenje ovo kašnie je postalo, kada se Horvati s Ugri sdružiše, kako ćemo poslĕ viděti. Tko pako želi znati, kakvoga pokolenja biše Dalmatinci, Horvati i Slavonci, ovomu kažem: da da prie Rimljanah biše Iliri i Panoni, ali jedni i drugi Slavini; u vrĕme Rimljanah biše isti Iliri i Panoni, ali po varoših i većih městah s Rimljani poměšani; potle Rimljanah pako biše takodjer ilirski i panonski Slavini, nu s Vandali, Goti, Gepidi, Huni, Avari i drugimi Slavini sdruženi. Svi ovi slavinski narodi dojdoše iz prĕkodunavskih krajinah na ove strane, gdĕ su se sa starinskimi Iliri i Panoni sdružili; od ovuda postade ona množina Slavinah, od koje Prokopio i ostali gerčki pisci s udivljenjem pišu. Pisci ovi spominjaju ove puke pod različnimi imeni, kano: Gete, Gote, Gepide, Vandale, Sarmate, Markomane, Avare, i Hune; ali da svi ovi biše slavinski narod, već ono očito pokazuje, jerbo svi ovi puci 7. i 8. stolĕtja jedno občinsko ime Slavinah imadoše, premda i druga posebna imena zadobiše. Ovako Horvati u občinskom Slavini; u posebnom pako zvali su se Dalmatinci, Horvati, Dukljani, Tervunjani, Zahlumci, Neretvani, Rasci, Bosani i Serblji, koji svi imali su svoga vojvodu, bana ili župana, imena pak ova zadobiše od poglavitiih varošah, potokah i městah, u kojih okolišu stanovahu. Ovo razdĕljenje krajinah postalo je po svĕdočanstvu Porfirogenete pod kraljem Budimirom ili Svetopilekom, kako gori u pogl. 8. obilato pokazao sam.

Kako je Horvatska i Dalmacia ime zadobila, i kako se je protezala, od toga već dosta govorio sam: sada pak od Duklje (Dioklee), od koje Dukljani ime zadobiše, pisati ću. Něki pišu, da varoš ovaj od Diokleciana ime je zadobio, koi ga sagradi; ali oni blude, jerbo Aurelio Viktor (*Epitom. c. 54.*) veli, da Dioklecian u varošu Dioklei rodjen, prie nego je postao cesar, od varoša onoga, gdĕ je rodjen, Diokles jest bio nazvan. — Ovo isto i Laktantio (*de mort. persecut. c. 9. & 10.*) svĕdoči. Duklja varoš bio je kod jezera skadarskoga, gdĕ i sada zidine njegove

Digitized by Google

vide se. Kako Du Fresne svědoči, pružala se je krajina dukljanska od medje Drača i Tribinja do mora, od gornje pako strane do berdinah Serbie; i ova krajina spadala je pod Horvatsku Cervenu. Tribinjska krajina (Terbunia) nazvana je od varoša Tribinja (latinski *Terbunia*), i protezala se je od varoša Kotora, gdě se je medjašila s krajinom dukljanskom, do granice varoša Dubrovnika, i do berdinah Serbie. U ovoj krajini nahodi se varoš Risanj, koi u staro doba zvao se je Rison, kamo kraljica Teuta utekla je pred Rimljani. Porfirogeneta (*pag. 94. L. III. c. 34*) svědoči, da stanovnici ove krajine zvali su se Kanalite (Konavljani). — Neretva (*Narentania*), koja se je u staro doba takodjer Pagania ili Pogania zvala, počima od potoka Orontia, sada Neretva (Naron) zvanoga, i pruža se do potoka Cetinje. Stanovnici ove krajine zadobiše od potoka Neretve ime Neretvanah; ali zvani biahu od Gerkah takodjer Pagani, od slavinske rěči pogan, kojom rěčju Slavini svoju nekerštenu bratju zvahu. Ova pokrajina imala je i někoje otoke, kano Kurčolu t.j. něgdašnji Karkar, Mlit, Hvar i Brač (*Luc. L. I. c. 14.; Porphyr. c. 30. & 36.*).— Krajina Zahlumia pružala se je od medje dubrovničke do potoka Orontia ili Neretve, i zadobila ime svoje od planine Hlum ili Hum, odkuda stanovnici njezini zvani biahu Zahlumci, t. j. za humom stanujući (*Porphyr. c. 30. & 33.; Du Fresne pag. 94. & 109.*). — Iz nad ovih krajinah počima Serbia, koju od Zahlumie planine děle, i pruža se sve do Bugarie.

Sada opet moramo znati, da za ovimi krajinami pružale su se pram zapadu, uz More Adriansko druge krajine, takodjer pod vladanje horvatsko spadajuće, gdě je bilo onih već popisanih 7 varošah, kano: Split, Zadar itd., ter Lika i Kerbava, koje krajine tia dalje Istrie do Albuna varoša su se produžavale. Odkuda znademo, da pervašnje krajine ondě su ležale, gdě někdašnji i današnji Epir i Albania jest; štogod pak iznad Epira, kako današnja Dalmacia počima se, Istriu skupa uzimajuć, do Albuna varoša jest, ona strana Horvatske zvala se je Horvatska Běla, i takodjer Okerštena, naimre u vrěme kralja Budimira ili Svetopileka: jerbo ona perva pod Porgom principom, u vrěme Heraklia cesara, bila je pokerštena, kako sam već pokazo, nu arcibiskupatah i biskupatah zbog ratovah i nemirnih vrěmenah nije imala. — One pako krajine, od kojih sam kazao, da su bile u Epiru i Albanii, zvale su se Horvatska Cervena. Ovako je Budimir kralj Horvatsku razdělio i nazvao, ter po jednoj i drugoj

Digitized by Google

strani kano, vojvode i župane naredio, koje bamie i županie Porfirogeneta takodjer spominja, ali nepiše pod kojim se kraljem ovo razděljenje i podignutje arcibiskupatah i biskupatah dogodilo. Uzrok ovoga ja u tom nahodim: jerbo Budimir, budući zmožan kralj, nije cesare carigradske, nego Hadriana I. rimskoga papu molio, da mu pošalje biskupe, koji bi u njegovoj krajini biskupe i misnike redili, i biskupate podigli, što on takodjer zadobio je, i još k tomu na dostojanstvo kralja podignut, i svetačno po dvih od rimskoga pape poslanih kardinalih okrunjen je bio. Izprazno je dakle pisacah iztraživanje, kada su postali kralji horvatski, i od koga dostojanstvo ovo zadobiše. Ja velim, da su ga primili od rimskoga pape po Budimiru ili Svetopileku, koi bi pervi svetačno i pravedno za kralja okrunjen. Zato svi njegovi odvětci i naslědnici u Hovatskoj, kojigod od vojvodah, banovah i županah izabrani, od biskupah pako posvećeni i okrunjeni biše, pravedno i punovlastno mogli su se kralji nazivati.

Ova, koja sam popisao od razděljenja Horvatske, očito pokazuju, da potle Rimljanah nije bilo niti u Dalmacii niti u Slavonii osobito kraljestvo. Ovo potverdjuje i privilegium Terpimirov: jer kakogod spalatski arcibiskup, kojega je podigao kralj Budimir, imao je svoje duhovno vladanje do Dunava: na jednaki način morala se je i světovna vlast kralja Budimira, kano utemeljitelja onoga arcibiskupata, tia do Dunavu pružati, buduć da u tudjih krajinah nijedan kralj biskupate podignuti nemore. — Sad od Serbie moramo govoriti. Ime Serbie različni pisci različno izvode; ja pako, kako sam već u dogodjajih Horvatah popisao, ovako ga naravski izvodim. Pokazao sam iz Porfirogenete, da jedna strana Horvatah otišla je i osvojila Iliriu, što se može Serbia razuměti; druga pako strana zaderžala je Panoniu, što se je sve u vrěme Heraklia cesara dogodilo. Ona dakle strana, koja je vladala nad krajinom poslě Serbia zvanom, imala je svoga vojvodu, koi polag Porfirogenete *(c. 32.)* sagradio je sa svojim pukom u hataru tesaloničkom varoš, i nazvao ga svojim imenom Serbiu, odkuda sva ona velika krajina ime Serbie zadobila je. Jeli pak ovu rěč Serbia Porfirogeneta po svom običaju gerčkom pravo pisao, za to ja nejamčim. Što pak isti pisac veli, da su se potle Horvati na lěvu stranu Dunava preněli, ja sam obilato iz Nicefora patriarhe carigradskoga pokazao, da Horvati u Panonii i Ilirii stanujući, poslě Bugari zvani, s onimi Horvati, koji u Bugarii biahu, kako iz Iliric i Horvatske, ovako poslě takodjer iz Dacie

Digitized by Google

Avare iztěraše, i svu prěkodunavsku Panoniu do Tise, ter Moldaviu i Valahiu, kako je bila u staro doba pod vlastju Getah ili Gepidah, osvojiše. Od ovuda mlogi pisci, koji sve dogadjaje dobro promotrili nisu, pisaše, da su Bugari došli od Volge, što istina nije. U ovom isti gerčki pisci bludili, i dogadjaje ove poměšano pisali su. — Podloživši sebi Horvati ovako svu Daciu, na Gerke udariše, u vrěme Konstantina IV. pod harač ih natěraše, ter Serbiu i Traciu osvojiše. Porfirogeneta piše jako u kratkom sve ove dogadjaje, i zato se nemogu pravo razuměti od onoga, koi sve pervašnje dogadjaje dobro nepromotri.

U vrěme Budimira ili Svetopileka kralja počimala je Serbia od potoka Drina; krajina s desne strane, pram Macedonii zvala se je Rascia; na lěvoj pako strani bila je Bosna, koju Porfirogeneta zove *Bosina* i *Bosona*. Ovo pak ime zadobila je od potoka Bosne, koi iz gore Smertnice zvane izvira; kakogod i Rascia imenovana je od potoka Raška ili Rasca. Ove krajine biše razděljene u vrěme Budimira, i svakoj bio je predpostavljen vojvoda ili ban, kojim opet župani podložni biše. — Iz svih ovih svaki istine ljubitelj suditi može od onoga, sto je Du Fresne od Budimira ili Svetopileka iz Lucia popisao, koi Lucio, da sav učeni svět zaslěpi, pisca našega Diokleasa tako je provikao, kako da Diokleas čisto ništa nije znao, već da je iz Svatopluka izmisho Svetopileka. Ali da Lucio samo od nagnutja preuzet, radi Bog znade šta, svim učenim hotio je oči zaslěpiti, i po tom ili svoju nepazljivost, ili zlu pisanja odluku světu je ostavio. — Ona krajina, iz koje Bosna i Rascia je postala, zvala se je u ono vrěme Surbia (ovako Du Fresne *c. 9. §. 1. & 2.*). Iznad ovih krajinah pako bila je Serbia, koja izperva imala je svojega bana, ali poslě jaki ovi bani izpod vlasti kraljevah su se oteli, i najposlě postadoše kralji od Serbie i od svih do mora krajinah. Na što je pako najposlě zmožna ova kraljevina po nevěrnosti banovah i vojvodah raztergana, došla, to ćemo u potlašnjih dogadjajih viděti.

Od Horvatske ono mogu kazati, da i ona u vrěme Svetopileka ili Budimira kralja bila je na banie i županie razděljena; ali buduć da su ove krajine bile od Gerkah udaljene: zato od njih i njihovih banah i vojvodah gerčki pisci nam ništa nisu popisali. Može biti, da od ovih vojvodah, koje Diokleas i mlogi gerčki pisci spominjaju, bio je koigod vojvoda od Panonie i Karantanie, ali pravo znati se nemore. Ono pako pověrovano znademo, da u vrěme Karla Vel. i sina njegova Ludovika bio je vojvoda od

Digitized by Google

Horvatske Borna, Panonie pako Ljudevit; znademo nadalje, da g. 811. Karlo Vel. dopustio je avarskomu i hunskomu vojvodi, koi se je Abraham ili Sodan zvao (pogledi pogl. 13. Str. III.), na ovu stranu Dunava u Panoniu Valeriu, medju Sabariu i Karnuntum preněti se, i poslě je nad Huni i Avari u Panonii Valerii vladao. U vrěme Magjarah ili Ugrah sdružio se je š njimi pod vojvodom njihovim Zoltom; ovi pako Magjari biše već sdruženi s prěkodunavskimi Avari, Huni i ostalimi Kozari, i ovako su lasno došli u Panoniu Valeriu. — Ali da u Koruškoj biše takodjer vojvode, to iz pervašnjih od Ljudevita, i iz potlašnjih dogadjajah izvoditi se može, premda imena onih vojvodah neznadu se.

Sada je od potrěbe, da barem vojvode Serbie, Bosne i Rasie popišem, kako kod Du Fresna nahodim, koje Porfirogeneta samo spominja. Koji su bili pervi vojvode Serbie, to Du Fresne iz gerčkih pisacah nije mogo izviděti; da pako jedan izmedju popisanih pet sinovah Hrovata vojvode bugarskoga morao je vojvoda Serbie biti, to si naravski možemo misliti. Ovoga isti Porfirogeneta spominja, premda ga neimenuje, pišući: „ali jedna strana otišla je od dalmatinskih Hrovatah, i deržala je Iliriu i Panoniu“ Odkuda naravski slědi, da jedan vojvoda morao je ostati u gornjoj Mesii, koja potle od varoša Serbie, od istoga pervoga vojvode sazidanoga, nazvana jest Serbia, i ova se je razuměvala pod Iliriom. Ali niti one vojvode serbske, koji su bili od vrěmena kralja Budimira, Du Fresne nije pravo popisao; jerbo on (*c. 2.*), gdě od imena Serbie govori, popisae je pervi red kraljevah od Serbie. Ali Du Fresne bi bio morao misliti, da ono biše samo bani ili veliki vojvode; a ne kralji od Serbie, odkuda krivo Diokleasa provikao je, koi kralje od Dalmacie i Serbie zajedno je pisao. Medju ovima mogo je brojiti morebiti i kojega velikoga vojvodu, jerbo potle g. 800., kada cesari Nicefor i Karlo Vel. Horvatsku medju se razděliše, biahu na obojoj strani vojvode, koji svaki za se svoju krajinu su ravnali. Od ono doba samo u Albanii slědili su kralji redom, ali i od njih vojvode Rasie, Bosne i Serbie oteli su se. Nu ova sva ćemo bolje vidět u istih vrěmena dogadjajih.

Vojvode indi po smerti Budimira, ili Svetopileka, ili Mislava, Du Fresne iz Porfirogenete ovako je popisao. Pervoga nije znao imenovati; 2. vojvoda ili ban Serbie bio je Bojeslav ili Boljeslav; 3. Radoslav; 4. Prosigoj (*Prosogoes*). Od ovih ništa više neizpisuje.

Blastemir (polag Šafarika Vlastimir) 5. vojvoda. Do ovoga vojvode mir je terpio neoskvernut medju Bugari i

Digitized by Google

Serblji; ali kada je Blastemir vojvoda postao, onda Presiam bugarski kralj rat je proti njemu podigo, u kojem Bugari preobladani i pobijeni biše. Ovaj Vlastimir ili Blastemir bio je vojvoda Serbie u vrĕme cesara Basilia Makedona g. 870. Od ovoga cesara u pervašnjih dogadjajih (pogl. 17.) kazao sam, kako je sve krajine serbske porobio. Odkuda je lasno saznati, zašto Bugari sa Serblji rat su deržali, jer to brez uzroka nije bilo. Vlastimir naimre bio je izdaica, koi, Bog znade pod kakvimi pogodbami, s Basiliom se je sdružio, i njemu put u Dalmaciu otvorio. To čujući Bugari, kojim Dalmacia i Horvatska bila je uvĕk na brigi, rat podigoše, i po svoj priliki od složenih Gerkah i Serbaljah preobladani biše. Od ovuda poslĕ toliko putah veliki ratovi medju Bugari i Serblji postali su, koliko putah koigod serbski vojvoda s Gerci se je sdružio, kako ćemo viděti.

Vlastimir imao je tri sina: Mutimira, Stroimira i Gojniča (*Porphyr. c. 34.*) i kćer jednu, koja je bila udata za Krajnana, sina Bele župana tribinskoga, koju županiu darovao je Vlastimir zetu svomu. Ovaj Krajnan rodio je sa ženom, kćerju Vlastimira, sina Fatimira, koi opet imade sina Tucimira, i ovi biše jedan za drugim poglavice tribinski. Ova imena sinovah Vlastimirovih dobro moramo zapamtiti, jerbo izmedju ovih Muntimir od Porfirogenete zvan, piše se u privilegiu kog Lucia (*L. 2. c. 2.*) „Muncimir kralj Horvatah“, koi opet imade tri sina: Preslava, Boreva i Stĕpana. — Ovako Du Fresne iz Porfirogenete izvodi. Jerbo pako znademo, da isti Porfirogeneta Porina vojvodu Horvatah spominja, pod kojim su se Horvati, moleći od rimskoga pape biskupe, pokerstili: od ovuda ja sudim, da je bio Mutimir, protĕravši bratju svoju u Bugariu, ne samo vojvoda Serbie, nego takodjer i kralj ili vojvoda horvatski, kako privilegium njegov od g. 892. svĕdoči. Naslĕdnik njegov mogao je biti sin njegov Borena, kojega Porfirogeneta piše Porin: jer težko je ova od gerčkih pisacah pokvarena imena pravo razpoznati. Ali već u pogl. 17. kazao sam, da potle Branimira bio je Porin, nu kada i kako dugo je vladao, kazao sam, da se neznade. Zato sada ostavljam sudu svakoga moga čitatelja, kako je moguće, vojvode i kralje Horvatah bolje u red metnuti. Ja dakle motreći sve dogadjaje nahodim, da Porfirogenetin Blastemir bio je isti Vladimir, od kojega u pogl. 17. pisao sam. Ovaj Vladimir, koi je uzeo za ženu kćer Terpimirovu, postao je po smerti Kresimira, sina Terpimirova, i brata njegova Rasbivoja, kraljem Horvatah.

Digitized by Google

Ovaj Blastimir, ili bolje rekuć Vladimir, imade polag Du Fresna četiri sina, ali ovaj samo tri imenuje. Odkuda ja velim, da Karamir, kojega spomenuti pisac sinom Vladimirovim zove, od kojega sam pisao u pogl. 17. u broju kraljevah 22., bio je najstariji sin Vladimira, i postao je kraljem za otcem; ali u boju proti Horvatom, koji su se bili od njega odmetnuli, poginuo je.

Po smerti Karamira postao je sin njegov Tverdoslav kralj serbski; ali budući da je Tverdoslav umro brez odvětka, strici njegovi Mutimir, Stroimir i Gojnič, koji od otca Vladimira postavljeni biše za vojvode u Horvatskoj i u stranah Serbie, postadoše, kako Du Fresne piše, vojvode nad Serbiom i Horvatskom. — Mutimir imao je tri sina, veli isti pisac, nu četiri imena broji, kano: Preslava, Borena (možebit od Porfirogenete pisanog Brana, ja pako razumĕm Branimira) i Stĕpana. Jerbo pak u vrĕme Vladimira Basilio Macedonski, koi od g. 867 — 886. je carevao, Serbiu i sve krajine do mora je porobio: od ovuda ja izvodim, da Mutimir se je bio s Basiliom cesarom složio, i radi toga brate svoje, koji s Bugari biše sdruženi, progonio je i u Bugariu protĕrao; sine pako svoje Borena t. j. Porina, Branimira i Stĕpana (koi se je morebiti drugim imenom zvao Sedeslav, kako Dandulo piše), načinio je vojvodami od Horvatske Bĕle i Panonie. Ovako Porin, budući vojvoda, mogao je Horvate, koji su se bili odmetnuli, ili koji jošte kersteni nebiše, dati pokerstiti. Za njim brat njegov Branimir, vojvoda Serbie iliti Horvatske Cervene, poslao je biskupa Teodosia g. 879. k Ivanu VIII. papi rimskomu, od kojega je pismo dobio. Na ovaj način imena vojvodah, dogadjaji i godine sudaraju se. — Ako nadalje Stĕpan brat Branimirov, zvao se je Sedeslav, moglo se je i ono dogoditi, da Sedeslav, hoteći nad Dalmaciom sam vladati, radi toga s bratom Branimirom na boj je došo, i od njega je bio preobladan i ubijen. Dandulo piše, da se je ovo dogodilo g. 879.; ja pak od ovih dogadjajah već u pogl. 17. na g. 874. pisao sam. Ali sada ovdĕ samo izvodim iste vojvode, i Porina pred Branimirom postavljam, od Sedeslava pako, kojega Dandulo iz pokolenja Terpimirova izvodi, ja samo mislim, ali za istinsko pokazati nemogu, da je bio Stĕpan četverti sin Mutimira, sina Vladimirova, koi Vladimir imao je za ženu kćer Terpimirovu, i ovako po materi bio je iz Terpimirova pokolenja; premda i Kresimir, sin Terpimirov, mogao je imati dĕtcu, i ovako Sedeslav mogao je biti po otcu unuk ili praunuk kralja Terpimira. — Od ovoga neka za sada go-

Digitized by Google

sta kazano bude; sada od istih vojvodah nadalje.

Mutimir, Strojmir i Gojnič 6. vladaoci, u Serbii i Horvatskoj, po svědočanstvu Du Fresna, ostadoše, i kraljevinu otčinsku medju sobom razdĕliše. Mihail Boris kralj bugarski, hotivši otca svoga osvetiti, kojega Serblji pobiše i preobladaše, podignu vojsku proti njim; ali Serblji junački se braniše, Bugare razbiše, a Blastemira, sina Mihailova uhvatiše, kojega su poslĕ, učinivši mir s Bugari, dostojno s Porinom i Stĕpanom, sinovi Mutimirovimi, kano s družbenici puta, k otcu Borisu poslali. — Ovako budući prosti od stranjskih neprijateljah, počeli su sè sami medju sobom s ratovi progoniti, dokle Mutimir, nadjačavši bratju svoju Stroimira i Gojnića, i protĕravši ih u Bugariu, on sam vladanje zadobio je. Petra sina Gojnićeva kod sebe je zaderžao; ali ovaj poslĕ u Horvatsku je uteko. — Iz Muntimira rodjena su tri sina: Preslav, Borena ili Brano, i Stĕpan. Ovako Du Fresne iz Porfirogenete; ali za razuměti pravo dogadjaje, ja sudim, da su bili oni četiri sinovi Mutimira slĕdeći: Preslav, Boren t. j. Porin, Brano t.j. Branimir, i Stĕpan. Ako se oni sinovi ovako uzmu, onda dogadjaji, imena vojvodah i godine lahko slože se. Onda možemo i ono bolje razuměti, što Dandulo kod Lucia *(L. I. c. 2.)* ovako pripověda: „Ali Slavi, nahodeći sebe uvrĕdjene, prekinuše savez, koi se je bio ponovio po smerti Demogoja, osim Neretvanah, koji biše najveći parci Mletčanah. Proti ovim vojvoda vojsku je poslao. — U ovih danih Sedeslav iz pokolenja Terpimirova, podupert carskom pomoćju, dalmatinsko vojvodstvo je pograbio, i sinove Demogojove u sužanjstvo protĕrao. Ovoga poslĕ malo vrĕmena Branimir je ubio, i vojvodstvo njegovo osvojio.“ Dandulo piše, da se je ovo dogodilo g. 869.; ja sam pako gori kazao, da Blastemir ili Vlastimir živio je takodjer u vrĕme Basilia Macedonskoga. Iz ovih svih ja izvodim, da Vlastimir, sdruživši se s cesarom Basiliom, ili u ratu proti Bugarom, ili drugačie morao je na skorom umrĕt, i onda sini njegovi, Mutimir u Serbii, Stroimir u Horvatskoj i Gojnič u Dalmacii vojvode postadoše. Sedeslav pak, ili bio četverti sin Vlastimira, ili sin Kresimira sina Terpimirova, ili sin iliti unuk Vladimira, koi je uzeo za ženu kćer Terpimirovu — ovaj Sedeslav, velim ja, podupert takodjer vojskom cesara Basilia, udario je Gojniča vojvodu Dalmacie, kojega Dandulo Demogoj piše, i vojvodstvo mu oteo. — Kada se je već Mutimir s bratmi Stroimirom i Gojnićem zavadio, i u Bugariu ih protĕrao: onda Porinu je dao baniu Horvatske, Branimiru pako

Digitized by Google

vojvodstvo Dalmacie. Na ovaj način Porin sa Sedeslavom rat imajući, mogao je u boju poginuti, Branimir pako Sedeslava poslě u boju ubiti; ovako zadobio je Branimir i vojvodstvo Dalmacie, koje Sedeslav pomoćju cesara Basilia bio je osvojio. Da rat ovaj medju Branimirom i Sedeslavom morao se je nakon g. 879. dogoditi, to od onuda pověrovano znade se, jerbo Ivan VIII., u isto vrěme, kada na Branimira, pisao je i na Sedeslava, kako u pogl. 17. pokazao sam.

Ovako ja ove dogadjaje s istinom dogadjajah i s godinami izvodim, jeli pravo, Ti moj čitatelju sudi. — Ovdě Tebe opomenuti moram, da ono, što Dandulo kod Lucia (*L. II. c. 4.*) piše, jest laž, jerbo on u vrěme Gergura 5. i Ivana 17. papah rimskih, piše ovako: „U ovo vrěme po smerti Terpimira kralja Horvatah, postade svadja medju sinovi njegovimi Mutimirom i Surignom, radi želje vladanja, i načini se veliki razdor u onoj kraljevini.“ — Ovo, velim ja, nije istina, jerbo Terpimir bio je kralj horvatski g. 832., kako iz njegovoga privilegia pokazao sam; a Gergur 5. papa rimski vladao je od g. 996 — 999. 18. Febr.: na ovaj način Terpimir bi bio živio 167 godinah, što biti nemože. Ali niti je bio Mutimir sin Terpimirov, nego je bio sin Vlastimirov, kako sam već pokazao, i živio je g. 892., što ću poslě iz napisa dokazati. Ovo vrěme je daleko od g. 999., kada Dandulo Mutimira i brata njegovoga Suringu spominja, medju tim vrěmenom vladahu mlogi vojvode, kako ćemo viděti. — Sada indi od potrěbe je ove vojvode redom popisati, kako od Mutimira redom slědе. Na ovaj način bi slědilo, da po smerti Kresimirove Vladimir je bio několiko vrěmena kralj u broju 5. nad Serbiom i Horvatskom. Za njim vladao je Karamir kralj 6., koga su ubili; za ovim Tverdoslav kralj 7. serbski i horvatski; nakon njega pak Vlastimir kralj 8., koi je svoje 3 ili 4 sina postavio za vojvode, naimre: Gojnića, kojega Dandulo zove Demogojom, od Dalmacie; Mutimira od Horvatske, Like i Kerbave; Stroimira pak od Bosne ili Panonie. Po smerti Vlastimira, kada su se ovi brati zavadili, Mutimir postao je kralj od Horvatske i Serbie, sine pako svoje Porina, Branimira i Sedeslava, načinio je vojvodami različnih pokrajinah. Svi ovi u boju prie poginuli su, nego otac njihov Mutimir, od kojega, kada je živio, u slědećem poglavju pokazati ću, gdě ćemo takodjer od Branimirove smerti vidět.

Digitized by Google

Poglavje XXV.

Od Mutimira kralja Serbie i Horvatske; od kraljevah Bugarie; od carevah carigradskih; od kraljevah franačkih, i od carah zapadnih. Od g. 870 — 932.

Mutimir sin Vlastimira, postao je kralj serbski i horvatski u broju 9. po smerti otca, u vrěme Basilia Macedonskog, koje godine, neznade se; ali da je 892. živio, to svědoči njegov privilegium, koi kod Lucia *(L. II. c. 2. pag. 64.)* ovako glasi:

„U ime Otca, i Sina, i Duha Svetoga. Godine světa, poslě kako Isukerst je primio pùt (tělo) od děvice, 892. dana 28. Septembra, kada velike pravde su se bile podigle medju salonitanskim i nonenskim biskupom, radi stanovitoga, po Terpimiru najbogoljubniem vojvodi učinjenoga nadarenja, na korist svete matere Cerkve Domnia i Anastasia blaženih Mučenikah, podloživši njoj někakvu cerkvu sv. Jurja, koja stoji u Petaliu. Jerbo Petar arcibiskup spalatski kazao je: „spomenuta cerkva od gori imenovanoga vojvode nam je poklonjena, i posebnim pismom potverdjena, ter mi nju pod svědokah znanjem, vlasti cerkve naše podložnu imademo.“ Aldefredo nonenske cerkve biskup odgovorivši, reče: „neima se tako, nego većma vlasti naše cerkve podložna saderžaje se, buduć da nije na cerkvu Blaženih Domnia i Anastasia, kako velite, za posědovanje, nego istomu biskupu za uživanje na vrěme dana.“ Ova, kada su se tako dogodila i razsudila, dopalo se je meni Muncimiru, po Božjoj milosti i pomoći Horvatah vojvodi, na otčinskom prestolju sědećemu, da po božanstvenom nadahnutju, i skupnom věću sa svimi svojimi věrnimi i poglavicami puka, naměrivši i propustivši pravdu, spomenutu već cerkvu sv. Jurja, sa svim svojim dohodkom i troškom, sa slugami i služkinjami, polji, vinogradi, livadami i šumami, ter svim gibućim i negibućim, cerkvi blaženih Mučenikah Domnia i Anastasia, po posebnoj povelji podložimo, i hoćemo po svědoku i početniku Bogu, da ovu cerkvu poslě nijedan od mojih naslědnikah izpod vlasti cerkve spalatske uzeti, ili u čemugod porobiti nesmie; nego nju po starom običaju kako poklon od otca našega spoznavamo, i cerkvi spalatskoj po nazočnoj povelji opet podlažemo, i da sa

Digitized by Google

svim vlasti spomenute cerkve podloži se, zapovědamo. Koi pako najposlč od lakomosti užežen, ili s rogovi ponositosti podignut, i naredjenja naša za malo deržeć, prie spomenutu cerkvu od vladanja svetih Mučenikah Domnia i Anastasia oduzeti bude hotio, ili na kakvigod način poklon ovaj oskvernuti usudi se: serditost svemogućega nebeskoga Sudca, spasitelja světa i svih Svetih neka spozna, savezom prokletstva tri sto osamnaest Otacah neodpustljivo neka svezan ostane, nanjega, kuću njegovu i k njemu pristajeće deset pokaranjah, koja su na Egipat pala, ter guba Naamana Sirianca neka padne, i nikada iz njih neka neizpadne, neka ga proždere zemlja, kano Datana i Abirona; i na zadnjem sudu, gdě će se stalnost Svetih š njim pravdat, s vragom i s njegovimi strahovitimi angeli, ter s Judom Iskariotom u dubljini pakla neka se broje, gdě oganj nikada neprestane, i cervi nikada nepoginu. Načinjeno jest u Bihaču, pred vrati cerkve sv. Marte Mučenice, u vrěmenu, i polag onomadne kano dim, očito s privolenjem i podpisanjem svědokah; zatim, da se neprekerši, zapovědali smo perstenom našim na kraju zapečatiti.

Znamenje ruke moje Muncimir, koi sam dao ovoga poklona povelju.

Zlamenje moje, Budimir Župan Palatii.
Zlamenje moje, Zelivero Župan Kleonie.
Zlamenje moje, Petar Župan.
Zlamenje moje, Prusna Mavechario Župan.
Zlamenje moje, Pruatra Župan Cavalario.
Zlamenje moje, Zelisbo Župan Camerario.
Zlamenje moje, Zelidedo Župan Pincernario.
Zlamenje moje, Boledrago Župan Camerario.
Zlamenje moje, Župan Budimiro Comitissæ.
Zlamenje moje, Kresamustlo Camerario secundo.
Zlamenje moje, Stěpana sina Budimira Camerario tertio.
Zlamenje moje, Zelidrago Maccechario Comitissæ.
Zlamenje moje, Prubitecho sin Petra Župana.
Zlamenje moje, Drugazaj sin Semicarini.
Zlamenje moje, Tugina Župan Armigeri.
Zlamenje moje, Zitallo Superposito Monast.
Zlamenje moje, Leletrago Župan Klise.
Zlamenje moje, Pacialio Limiresia.

Slědeći pako dan, koi je 29. Septembra, došavši ja mlogo putah spomenuti vojvoda u Split pred oltar spomenutih Svetih, medju ostalimi darovi, koje ruke naše najti hotěle su, listić privilegia rukom vlastitom na oltar

Digitized by Google

svetoga Domnia postavio sam, i prikazavši rečeno nadarenje svetoga Domnia, otišao sam.

Ja Firmin Diakon, i Kapelan rečenoga vojvode, po zapovědi gospodina moga Muncimira, glasovitoga vojvode, pred spomenutimi svědoci, koja sam čuo, popisao sam, i poslě naručenja srěćno sam doveršio.“

Iz ovoga privilegia pověrovano znademo, da je Mutimir bio kralj od Serbie, Horvatske i Dalmacie; jerbo drugačie nebi bio mogao dati privilegium spalatskoj cerkvi, niti arcibiskup spalatski i biskup nonenski nebi bili pred njega na pravdu došli. Nadalje znademo, da ona istinska jesu, koja Du Fresne od Mutimira i otca njegovoga Vlastimira iz Porfirogenete je popisao. Što pako Mutimir veli, da na otčinskom prestolju sědi, i da nahodi po otcu njegovom prikazanu cerkvu: ovo, velim ja, nikoga u smutnju navoditi nesmie, kano da Mutimir bio je rodjeni sin istoga Terpimira. On je bio iz pokolenja Terpimirova, iz kojega i otac njegov Vlastimir izhodio je. Jerbo pak otac njegov Vlastimir mogao je takodjer istu cerkvu sv. Jurja pod vlast arcibiskupa spalatskoga podložiti, i privilegiom potverditi, kojega arcibiskup Mutimiru je pokazao, ali koi poslě, kako i mloga druga pismena svědočanstva, po nezgodi vrěmenah poginuo je: zato mogo je Mutimir u svom privilegiu spomenuti, „kako od otca prikazanu po starom običaju nahodim.“ Odkuda opet izvodi se, da u ono vrěme bio je običaj privilegie po kraljevih živućih potverdjivati.

Iz ovoga privilegia nadalje slědi, da ono stojati nemore, da su Hunkvari svu Horvatsku do Splita pod Arpadom vojvodom osvojili: jerbo Mutimir bio je samovlastni vojvoda i kralj sve Horvatske, Bosne i Serbie, i očito sebe zove kraljem Horvatah. Horvati pako, kako Porfirogeneta svědoči, imali su pod sobom takodjer Panoniu Valeriu, u koju po smerti Arpada unišli su Magjari. Doista, da u vrěme Porfirogenete medja Francie u Panonii Valerii bio je potok Arlape, koi s desne strane varoša Arlape, nedaleko varoša Ips, u Dunav teče, to nam svědoči Katona (*Hist. Duc. pag. 388. & sequ.*), kako i Katančić (*§. 3. pag. 7.*). Odkuda opet očito jest, da ono, što piše Lucio (*L. II. c. 2.*) od Branslava vojvode Panonie Savie, da je Arnulfo kralj Frankah i poslě cesar, svu Panoniu Valeriu i Saviu posědovao, stojati nemore, da ona brez temelja, samo za poměšati dogadjaje Horvatah, jesu pisana. Jerbo znano je, da je Porfirogeneta umro g. 959., on pak ovoga tako poglavitoga dogadjaja nebi bio propustio popisati, koi nije propustio popisati, kako su Horvati s Bugari sdru-

Digitized by Google

ženi, g. 827. i 828. sve Franke prěko Drave potukli, i iz sve Panonie Valerie protěrali. Akoli dakle za života Porfirogenete, kako Katona iz njegovih dělah svědoči, medja Francie i Turcie t. j. Ugarske bio je potok Arlape, koi se u Austrii nahodi: dakle Arnulfo nije mogo imati Panonie Savie, niti je bio Branslav g. 892. vojvoda Panonie Savie, kako Lucio piše. Ali da niti Ugri do sv. Ladislava nikada nisu imali Panonie Savie, to ću onda pokazati, kada dogadjaje ovog vrěmena pisao budem. Od Braslava, gdě je bio vojvoda, pokazao sam u pogl. 18.— Koje godine Mutimir je umro, neznade se.

Preslav 10. kralj Horvatah i Serbaljah, po smerti otca Mutimira g. 892. je postao, i teki slědeće godine od Petrislava sina Gojnićeva bio je iz prestolja protěran. Od njega dakle ništa drugo neznade se.

Petrislav sin Gojnića, koi se je u Horvatskoj zaděržavao, postao je kraljem Serbaljah i Horvatah u broju 11., g. 894., pokle kada je preobladao svoga strica Braslava, kojega dva brata u Horvatsku su utekli. Poslě tri godine Branimir proti Petrislavu rat je podigo, ali od stričevića Petrislava bio je preobladan, uhvatjen i očih lišen. Na jednaki način Klonimir (ili Tolimir, kako Du Fresne iz Marka Marula spominja, u broju kraljevah 20.), sin Stroimira, brata Mutimirova, podignuvši rat proti Petrislavu, i osvojivši u Serbii varoš Destinicu, preobladan od Petrislava, u ratu poginuo je. U sve ovo vrěme sa Simeonom, kraljem bugarskim, mir je imao, i sina njegovoga na kerštenju je deržao; ali kada je Petrislav na stranu Leona cesara prelaziti počeo, onda Mihail ban od Zahlumie, veliki rat je medju njimi podigo. Jerbo Mihail bio je začuo, da Leo, meštar i poglavica od Drača, potajne dogovore s Petrislavom imade, i da se tersi Petrislava na stranu i pod vladanje Leona cesara nagovoriti: odmah je Simeonu kralju bugarskomu na znanje dao, da Leo cesar nakanio je pomoću Magjarah i Petrislava u Bugariu navaliti. Čuvši ovo Simeon kralj bugarski, sakupi vojsku, i predpostavi joj vojvode Teodora Sigrića, Marmaena i Pavla, sina principa Branimira, kojemu Petrislav dao je oči izbosti. Ovi pod izlikom prijateljskoga saveza uhvatiše Petrislava, kojega Du Fresne takodjer Petrom zove, i u Bugariu ga odvedoše, gdě u tamnici je takodjer umro. Lucio iz mletačkih pisacah piše, da ovaj Petar ili Petrislav bio je sin Ursa Baduara, vojvode mletačkoga; radi štà bi se njemu kazati moglo, što on od našega Diokleasa je pisao *(L. II. c. 3.)*, da je on čuo od Svatopluka vojvode moravskoga pripo-

Digitized by Google

vědati, i da je izmislio od ovuda Svetopolina kralja slavinskoga. Ovako i mletački pisci, čuvši od Mihaila bana, i od Petrislava kralja slavinskoga pripovědati, izmisliše od Petra sina Ursa Baduaria, vojvode mletačkóga; Lucio pako, kako je čitao kod mletačkih pisacah, ovako je brez svakoga promatranja popisao. Du Fresne izvadio je ova iz Porfirogenete, kojemu věrovati se mora; mletački pisci pako mloga su popisali, koja stojati nemogu. Lucio takodjer, slědeći ove, tako je mloga poměšao, da bi se kazati moglo, da je Mlečićem bio prignut. — Petrislav ili Petar živio je do g. 912., ili morebiti i dulje, jer da je bio uhvatjen okolo g. 912., to se izvodi iz dogadjajah slědećega kralja.

Pavao ili Pavlimir, sin Branimirov, a Mutimirov unuk, 12. kralj od Serbie i Horvatske okolo g. 913. je postao. Proti ovomu nakon tri godine Roman Lakapeno poslao je s vojskom Zaharia, sina Preslava, kojega u suprotivnih dogadjajih u Carigrad poběgšega, u carski dvor je bio primio; ali ovaj, došavši u Serbiu, bio je od Pavla pobijen, uhvatjen i u Bugariu poslan. Poslě toga započeo se je rat medju Serblji i Bugari, radi šta? to se neznade; kakogod niti ono Du Fresne nepiše, što se je s Pavlom dogodilo.

Zaharia 13. kralj od Serbie i Horvatske s privoljenjem Bugarah i Gerkah je postao, ali koje godine, to se neznade; može se misliti, da poslě g. 917. Ovaj kralj nakon malo vrěmena, zabacivši Bugare, sasma se je predao Romanu Lakapenu, od kojega najvećma je bio pomoć zadobio. U ratu, kojega Roman Lakapeno (koi od g. 917. s Porfirogenetom zajedno carstvo ravnaše) prqti Bugarom je podigo, Zaharia, sdruživši se s Gerci, na Bugare iz nenada je udario, nje pobio, odsěćene pako glave vojvodah bugarskih, koji u boju poginuše, Romanu je poslao. Simeon sverhu ovog izdajstva razljutjen, strašnu vojsku sakupi, da na Zahariu udari, što čujući Zaharia, s privolenjem županah u Horvatsku je uteko. Poslě njega slědio je Tzeesthlav (polag Šafarika Česlav), kako Du Fresne iz Porfirogenete piše (ali ja sudim, da je bio Pribislav, kojega Diokleas u broju kraljevah 21. spominja, sin Klonimira ili Tolimira, unuk Stroimira, a praunuk Mutimira). Isti Du Fresne piše, da je bio iz pokolenja kraljevskoga, i da je bio od Bugarah samo na izliku za kralja postavljen. Jerbo kada su Bugari Pribislava do bližnjega varoša doveli, gdě su se takodjer svi serbski vojvode i župani skupili, i zakleli se, da kralja svoga primu:

Digitized by Google

onda Bugari kralja ter sve knezove, župane i poglavice serbske u bukagie okovaše, i u Bugariu odvedoše. Zatim nahrupivši na Serbiu, svu su porobili, ter malo i veliko u sužanjstvo odveli, tako da je Serbia pusta ostala. Poslě toga udariše na Horvatsku, da i nju porobe, ali od Horvatah bili su pobijeni i protěrani. Sedam godinah nakon ovoga uteko je Pribislav još s někojimi iz Preslave, stolnoga varoša Bugarske, i povratio se je u Serbiu, u kojoj jedva 50 ljudih je našao, koji samo od lova živiše. K ovim se je Pribislav pridružio, i poklisare k caru carigradskomu je poslao, pomoć od njega moleći, i obećajući, da će se pod vladanje cesarah carigradskih podložiti. Kada je obrambu cesara carigradskoga zadobio, onda povratiše se k njemu opet Serblji iz Horvatske, Bugarske, Carigrada i iz svih stranah, kamo su se bili razběžali, i ovako napunio je opet svu Serbiu pervašnjim puka mložtvom, pod obrambom Gerkah, kojih vladanju, kako i njegovi otcevi se je podložio. Ali po smerti Romana Lakapena Serblji su se opet izpod obrambe Gerkah oteli, i u pervašnje samovladanje postavili. Ovako Du Fresne iz Porfirogenete. — Da pako sva ova stojati nemogu, svaki učen lahko će razuměti. Jerbo ako bi bio Pribislav tako uteko i u Serbiu se povratio, kako se piše, doista lahko bi ga bili mogli Bugari opet uhvatiti, a Gerci, kojih se Bugari u ono vrěme nisu bojali, nebi bili mogli Bugarom na put stati. Ja mislim, da su Bugari sami Pribislava odpustili, žajedno i s njegovimi vojvodami, koje zbog izdajstva pohvataše. Ovo bilo, kako mu drago, dosta je, da Du Fresne iz gerčkih pisacah sam svědoči, da Tzeesthlav, kojega ja imenujem Pribislavom, sin Klonimirov, ili kako Diokleas piše, Tolimirov, Serbiu za malo vrěmena na pervašnje puka mložtvo podigo je. Odkuda svaki suditi more, da Serbia, imajuća mloge varoše i gradove, tako pusta nije ostala: jerbo Roman Lakapeno, koi i onako Serbiu pod svoje vladanje spraviti tersio se, nebi bio doista propustio gradove i varoše osvojiti, i svoju vojsku za obrambu u nje postaviti. U ostalom hvala Du Fresnu! da je ove kraije i njihovo pokolenje iz Porfirogenete popisao, jerbo u ovom izvodu isti Du Fresne, a još većma drugi pisci pobludiše. On naimre spominja od Vlastimira izlazeće kralje od Serbie, kano najperve, u čem je sgrěšio: jerbo prie Vlastimira biše Terpimir, Kresimir i ostali; Terpimir pako bio je kralj ne samo od Hervatske, nego i od Serbie.

Od ovuda pověrovano znademo, da kralji od Serbie bili su oni istî, koji i od Horvatske i Dalmacie, i zato od-

Digitized by Google

sele one kralje, koje u redu pisati ću, svaki neka drži kao kralje zajedno od Horvatske, Serbie i Dalmacie. Istina je, da u vrěme Karla Vel. bila je Horvatska medju istočnim i zapadnim carstvom razděljena, ali pod vladanjem nijednoga carstva nije ostala, kako već u pervašnjih dogadjajih pokazao sam. Zato i ja u velikoj smutnji nahodio sam se, dokle nisam na ovo pokolenje kraljevah došao, misleći, da su drugi kralji bili od Horvatske, a drugi od Serbie; ali sada dobro znadem, da su bili kralji horvatski sveudilj iz pokolenja starinskih vojvodah, i vladahu izperva nad Serbiom, Bosnom, Rasciom, Albaniom, cělom Dalmaciom, Likom, Kerbavom, Panoniom, Koruškom i Štajerskom tia do Dunava. Da je poslě Karla Vel. čast Norika s desne strane Dunava pod Bojoariu spala, to je istina, ali medjah pravo neznadem; da u vrěme Otona I. i Porfirogenete bio je granica potok Arlape, to sam već pokazao, kako je pako kasnie bila medja; to ćedu dogadjaji pokazati.

U ovih velikih krajinah bili su mlogi mogući bani, vojvode, knezi i župani, koji u vrěme, kada su se vojvode iz pokolenja kraljevskoga za vladanje borili i progonili, izpod vlasti kraljevske su se oteli, i samovladaoci u svojih krajinah postali. Da pako njihova imena neznademo, ovoga uzrok je, jerbo kada je rat bio, svaki izmed ovih banah i vojvodah sa svojimi vojaci došao je, i od ovih gerčki pisci nisu mogli znati, već samo od kraljevah horvatskih, koje oni sada serbske, sad horvatske kralje, kadkad i Slavinah vojvode imenovali su, i njihova imena takodjer, premda pokvareno, popisali su: ova bo Gerkom bila su poznana, buduć da š njimi mloge ratove imali su, mlogi pak izmedju ovih vojvodah kano izdaice, ili kano prognani, ka Gerkom utekoše. — Koja od Tzeesthlava ili Pribislava popisao sam, dogodiše se u vrěme Simeona kralja bugarskoga, koi je umro g. 932. dana 27. Maja, kako Du Fresne iz Skilica svědoči.

Digitized by Google

Poglavje XXVI.

Slěde kralji Bugarah.

Popisao sam u poglavju 10. i 17. kralje Bugarah; budući pako Du Fresne iz gerčkih i němačkik pisacah mloge spominja, kojih ja ondě izpustio sam: zato ovdě sve redom popisati ću, kako se nahode kod Du Fresna. — Kako se je Hrovat, vojvoda Gepidah, od Avarah oddružio; kako se je k Heraklu caru uteko, i od njega patriciat i dopuštenje zadobio, da Avare iz Ilirie, Dalmacie i Panonie iztěra: to sve u pervašnjih dogadjajih popisao sam. Iz Nicefora patriarhe carigradskoga takodjer pokazao sam, da je Hrovat vojvoda u zadnjoj odluki t.j. testamentu, pet svojih sinovah zakleo, da svoje starinske krajine opet osvoje, i da se nepodlože vladi inostranacah. Ovu volju otca sini njegovi podpuno izveršiše: jer predobivši Avare, i osvojivši Panoniu, Iliriu i Dalmaciu, vladahu poslě u Bugarii, i u svoj Iliri, Dalmacii i Panonii s ove strane Dunava. Štogod pako pisci od ovih pet sinovah vojvode Hrovata pomešano popisaše, to ja već u pervašnjih dogadjajih razložio sam. Da ovih pet vojvodah moralo je iz svih stranah na Avare udariti, to je naravski; od ovuda mlogi, navlastito němački pisci, kojim dogadjaji Gepidah nisu bili dobro poznati, popisaše, da su se razdružili i na sve strane razišli. Ali ja sam pokazao, da sinovi Hrovata nisu se razdružili, nego su samo vojsku svoju medju se razdělili, i jedan otišao je sa svojom vojskom proti Bojoarii, koju takodjer prie Avari imadoše, drugi otišao je u Daciu, tretji u Panoniu, a četverti u Iliriu i Dalmaciu. Da sve ovo s dogovorom ilirskih, panonskih i dalmatinskih Slavinah, starinskih Gepidah ostancih, bilo je učinjeno, ono, kako sam već pokazao, naravski je bilo: jerbo vojvode starinskih Gepidah prignutii biše Gepidam, Horvatom zvanim, nego Avarom. Ovo isto dogadjaji kraljevah bugarskih pokazati ćedu, i zato ih sada iz Du Fresna u kratkom ponavljam. — Ja dakle pervoga bugarskoga kralja postavljam

Bathajas, ili Batbajas, ili Bajan, ovako ga Du Fresne (iz *Niceph. Brev. pag. 100. E. R. Theoph. pag. 297. E. R. Anast. pag. 113. E. R.*) imenuje, bio je pervi kralj. Du Fresne popisavši razdruženje bratah, ovako nadalje veli (*c. 7. pag. 89.*): „Kada se je na ovaj način narod Bugarah razdělio, Hazari izlazeći iz Berilie, koja Sar-

Digitized by Google

matom bližnja jest, dovedši svoja mložtva dalje Cernoga Mora, Bajana pod svoje vladanje i pod harač natěraše. Konstantin pako (razumij IV.) začuvši, da Bugari kod Dunava stanujući granice rimskoga carstva robe: vojsku u Traciu izvede, i ratne ladje na moru podigne, da nahruplenje njihovo laglje suzbije. Bugari videći množinu vojnikah, konjanikah i ladjah, u gradove svoje izperva se zatvore. Medjutim, kada su cesara, koi na nogah bol je imao, i ravnanje vojske svojim vojvodam je izručio, u Mesembriu odveli: puknuo je glas, da je car uteko. Po ovom glasu uplašeni Gerci u běg se puste, a Bugari ih izza ledjah sěku i gone. Odanle prejdu Bugari přěko Dunava, načine tabor kod Varne, i Slavine, koji su na blizu stanovali, natěraju pod svoje vladanje, i ovako naprědujući, postanu preuzetnii, i neprestanu sva města i varoše robiti, dok cesar Konstantin njim nije obećao harač svake godine platiti, kada i mir bi zaključen, što se je dogodilo g. 679. Ali mir ovaj nije dugo trajao: jerbo Justinian II., sin Konstantina IV., misleći, da Slavine i Bugare lasno pod svoje vladanje natěrati može, g. 687. mir ovaj je raztergao, nehotivši Bugarom haraća plaćati. Slědeće pako godine podignuvši vojsku, proti njim izlazi, i u několiko bojah ih preoblada; ali kada ih je nepozorno progonio, došavši medju berdine i pećine, bio je od svih stranah obkoljen, i jedva od smerti ili sužanjstva pogibeli je uteko."

Od ovuda vidimo, da ona, koja sam ja od Bugarah popisao, istinska su, i da Bugari toliko putah s Gerci rat su imali, koliko putah koigod izmed gerčkih cesarah nije hotio harač im platiti, koi oni od vrěmena cesarah Valentiniana i Valenta uvčk iztraživahu (pogledi dogadjaje od g. 377. i poslě g. 403.). Što pako Du Fresne iz Varnefrida, němačkoga pisca, od Hazarah piše, da su Bajana pod harač natěrali, to stojati nemore. Jerbo ako su Hazari Bugare preobladali, i ako se je narod Bugarah širom razišao: kako su mogli Bugari, Horvati zvani, tako jaki biti, da su cesara Konstantina IV. pod harač natěrali, a Justiniana II. tako preobladali, da je jedva život spasio; i kako su one gradove učinili, gdě su se zatvorili? Dakle očito je, da su ona izmišljena, samo za poměšati dogadjaje Getah, poslě Gepidah, Horvatah, i poslědnji put Bugarah zvanih. Bathajas živio je do g. 687., možebiti i koju godinu dulje. Justinian postao je cesar g. 685.

Terbele kralj 2. bugarski postao je po smerti Bathaje (Od ovoga *Niceph. Conc. Patr. pag. 126., 131. E. R. Theoph. pag. 312. & 313. E. R. Cedren. pag. 445. E. R.*

Digitized by Google

Zonaras pag 78. & 80. E. R.:). Ovaj pomogo je Justinianu g. 706. na prestolje carsko natrag dojti, i bio je od Justiniana veoma poštovan, u Carigradu pako kod istog carskog suda sědio je, budući kano car štovan (kako *Anastas. in Joannem 8.* svědoči). Ali Justinian, koi nijedne věre nije bio, poslě dvě godine rat mu je navěstio proti savezu věre, nu od Bugarah bio je tako pobijen, da jedva je živ uteko. Da je Terbele poslě mlege ratove s Gerci uvěk srětno imao, da je Arape preobladao, Leonu cesaru Mediu i Armeniu povratio, i g. 717. živio, svědoči spomenuti Teofanes *(pag. 314. E. R.)*, takodjer Cedren i Zonaras.

Dobre kralj 3. bugarski. Ovaj, kako Teofanes *(pag. 421. E. R.)* svědoči, rat proti Kopronimu je podigo, jerbo ovaj Bugarom nije hotio harača platiti, u kojem ratu g. 760. Leona patricia i Leona Logotetu, gerčke vojvode proti Bugarom poslane, kod Veregavcnskih tešnjavah tako je razbio, da jedva živi utekoše. — Što Orbin od ovoga boja piše, nije istina, jer Teofanu, gerčkomu piscu, mora se više věrovati, nego Orbinu.

Televsia kralj 4. Bugarah, kojega Zonaras piše *Teleutzas.* Ovoga Niceforas *(pag. 212. E. R. Theoph. pag. 363. & 364. E. R.)* i Zonaras *(pag. 89.)* spominjaju. — Od 30 godinah kralj je postao. G. 763. bi od Gerkah nadvladan, i dana 30. Jun. radi toga od Bugarah ubijen.

Sabin 5. kralj Bugarah g. 763. je postao, i s cesarom mir načiniti je hotio; ali Bugari bojeći se, da pod vlast Gerkah nespadnu, podignu se proti kralju, što čujući Sabin, s ženom i dětcom u Carigrad je uteko *(Niceph. pag. 216. Theoph. pag. 364.)*.

Pagan 6. kralj Bugarah (Od ovoga *Niceph. pag. 216.; Theoph. pag. 367.; Cedren. pag. 465. E. R.* pišu). Ovaj s privoljenjem Bugarah mir želećih, zadobivši od cesara věru, g. 763. u Carigrad je išao, i mir s Konstantinom je načinio. Ali cesar samo na izliku mir je obećao, jerbo g. 765., kako Niceforas piše, iz nenada u Bugariu je udario, i nju strašno popalio i porobio. Slědeće godine 766. kako *Niceph. pag. 227.; Theoph. pag. 368.; Cedren. pag. 466.* pišu) cesar Konstantin Kopronim 2,600 ladjah proti Bugarom je poslao, koje od salahuka morskoga većom stranom běhu razbite i utonjene, i ovako Gerci moradoše se u Carigrad povratiti.

Telerić 7. kralj Bugarah g. 771. na prestolje je stupio kako Teofanes *pag. (376.)* i Cedren *(pag. 466.)* bilježe. Proti ovomu cesar Kopronim po moru s ladjami do

Digitized by Google

Varne je došao; ali na jedan put od straha preuzet hotio je odbĕći. Medjutim Bugari čujući od cesara, i bojeći se, poklisare k njemu šalju, koji bi mir š njim načinili, kojega i zadobiše, jerbo se i on Bugarah je bojao. Ovako cesar u Carigrad se je povratio. — Začuvši cesar g. 773., da Telerić 12,000 vojske je sakupio, s kojom Berzeriu hotio je porobiti: podigne i on strašnu vojsku na izliku, da ju proti Arapom hoće poslati. Ali on nju u Bugariu napusti, i ovako mloge Bugare pohvata, i u sužanjstvo odvede. Telerić videći, da je od svojih izdat, hoteći se njim osvetiti, g. 774. piše cesaru, da on u Bugarii nije života svoga sĕguran, već da moli cesara, da ga u Carigrad prime, i njemu odpiše, ako koje zaufane u Bugarii ima, kojim on se povĕriti, i ovako njihovom pomoćju sĕgurnie u Carigrad odputiti može. — Cesar nepoznavši lukavštinu Bugarina, imena priateljah svojih popiše i pošalje, Telerić pako sve one dao je smaknuti. Čuvši ovo Konstantin cesar, tako se je razljutio, da je poslĕ malo vrĕmena umro. Ali nakon dvĕ godine Telerić, od Bugarah zaisto prognan, uteko se je k Leonu cesaru, sinu Kopronima u Carigrad, gdĕ je bio pokeršten, i s rodjakinjom cesarice Irene oženjen.

Kardan bio je 8. kralj Bugarah, kako Teofanes *(pag. 394.)*, Cedren *(pag. 472.)* i Zonaras *(pag. 96. E. R.)* svĕdoće. Proti ovomu g. 778. Konstantin sin Irene rat je podigo, ali Bugarom ništa nije naudio. Slĕdeće g. 779. na novo rat započme, nu sva njegova vojska bila je od Bugarah razbijena, i mlogi pohvatani. G. 781. Leo cesar opet vojsku podigne, i onda Bugare preoblada. Radi šta Kardan poklisare k Leonu je poslao, da ga pitaju, hoće li se haraču poddati, ili ne. Odkuda vidi se, da medju Gerci i Bugari samo radi harača ratovi biahu: jer koliko putah nisu Gerci hotĕli Bugarom harač platiti, toliko putah ovi gerčke krajine porobiše. Ovaj harač još Valens, poslĕ Honorio i Teodosio mladji Getom počeli su plaćati, i svaki, koi dogadjaje moje pozorno čitao bude, najti će, da od onda uvĕk Gete, poslĕ Huni, Gepide, Avari, Horvati i najposlĕ Bugari zvani, od carevah carigradskih harač brahu, i radi harača neizbrojene ratove medju sobom imadiahu. Ovo je jedan temeljiti i istinski dokaz, da Gete, Gepide, Horvati, Bugari, biše svi jedan starinski neproměnjivi narod, koi je uvĕk hotio vladanje svoje u Ilirii, Panonii i Dalmacii suzderžati, i isto istočno carstvo pod haračem imati. Premda pako Huni, njihovi susĕdi od Hunke, potle Avari Huni zvani, njim vladanje u dva maha su bili

Digitized by Google

oteli, i harač, kakogod i Gete, od cesarah gerčkih brali, što opet očito pokazuje, da Huni i Avari biahu družbenici Getah, znaduči za sve njihove pravde. Zato je avarski Bajan Justinianu starjemu, cesaru carigradskomu ponosito poklisare poslao, ištuči, da mu harač plati, kako i Getom je platjao, budud da je on vladanje Getah zadobio (pogledi dogadjaje Justiniana stariega). Odkuda očito je, da Huni i Avari bili su narod iz pokolenja Markomanah, s desne strane Tise kod Hunke, u prekodunavskoj Panonii stanujuči, od Hunke Hunki ili Huni zvani, i s Geti protiva Rimljanom sdruženi; jer da su bili ovi puci, naimre Gete, Goti, Huni, Avari, Horvati i Bugari različni, iz Asie prilazeči, kako bi oni bili mogli znati za harač, koi gerčki cesari platjali su Getom, i kako bi bili mogli iskati, da se njim, kano i Getom, harač platjati mora? Tko dobro promotri ova i pervašnja, koja sam popisao, k meni pristati i izpověditi mora, da spomenuti puci od nepoznatih vrěmenah sve jedni, biahu stanovnici istih krajinah, ali da su mloge druge puke iz Skandinavie i Sarmatie k sebi u pomoč zvali i primali.

Kada je Kardan po poklisarih cesara dao pitati, hoče li harač platjati ili ne (kako Theophanes *pag. 408. E.* R. piše): onda Nicefor cesar hotio je rat Bugarom navěstiti, ali da je bio uzderžan někojim izdajstvom i potajnom bunom. Ovo pako dogodilo se je g. 807.

Krum, koga Kačić imenuje Orunom, kojega ja takodjer Bugora zvao sam, jerbo Kačić od Bugora brata Krumova, i Bogoride sestre piše, odkuda ja izvodio sam, da i Krum morao se je Bugor zvati. Postao je kralj 9. Bugarah g. 807. G. 811. dana 29. Julia tako je pobio Gerke, da i Nicefor cesar medju mertvimi je najdjen. Někoji, kano Menea pišu, da se je ovaj rat dana 23. Julia dogodio. — Krum je umro g. 815. budući od kervi udušen. (Od njega pišu: *Porphyr. Lib. 1. & 3. No. 5., Theoph. p. 410., Scylitzes p. 487.*) Za ovim kraljem spominja Du Fresne

Dovkoma, koi u redu bi bio 10. kralj, od kojega Menea Basil. 22. Jan. spomenak čini.

Ditzengo, 11. kralj, od kojega isti Menea Basil. piše.

Mortagon, 12. kralj, od kojega Porfir. *in Basil. c. 4.*

Vladimir, 13. kralj, sin Kruma, otac Simeona (od kojega *Leo Gramm. p. 458.*). Od ovih trih poslědnjih ja nisam ništa spomenuo, i nezna se pravo, jesu li bili kraljevi; jerbo ako Bogor ili Bugor bio je brat Kruma Bogora, nije moglo biti, da bi bili ovi pred njim kralji, isti pako Bogor zvao se je i Mortač. Od ovuda ja sudim, da su to bila samo imena istoga

Digitized by Google

Bogora, različno od gerčkih pisacah spomenuta, i zato isti Du Fresne piše, da gerčki pisci ništa nespominjaju, koje godine je Bogor na kraljestvo stupio.

Bugor ili Bogor, poslě kerštenja Mihail nazvan, bio je 14. kralj Bugarah. Od ovoga sam u pogl. 10. dosta popisao.

Presian 15. kralj Bugarah, od kojega Porfirogeneta *cap. 32.*

Mihail Burić ili Vurić, 16. kralj, od ovoga isti Porfirogen. piše. Jesu li ova dvojica bili kralji, dvoumi se.

Simeon, sin Vladimirov a unuk Kruma Bugora, 17. kralj. Koje godine je na prestolje stupio, neznade se. Ovoga spominja Porfir. *(c. 32)*, Luitprand pako od njega piše, *(Lib. 3. c. 8.)*, da je od dětinstva u Carigradu bio odhranjen, i na pol Gerk, u naucih naučan. Nadalje da je u manastir otišao, i zadobivši zgodu, habit svuko, u Bugariu otišao, i ondě kralj postao. Iz perva načinivši sa Serblji mir i savez (kako pišu Porfir. *Lib. 1. c. 2.*, i Leo Gramm. *pag. 477. E. R.*), s Leonom cesarom radi malte, ili bolje radi harača strašan rat je g. 888. započeo (kako svědoče *Simeon Logoth. in Michuële No. 3.*, *Scylit. p. 595. E. R.*, *Zonar. p. 142. E. R.*). Leo dakle, sakupivši vojsku, Prokopia Krenitu i Kurticia Armenia njoj za vojvode postavi. Ovaj rat bio je u Macedonii; Bugari preobladaju, i mnoge pohvatane s odrězanimi nosovi Leonu u Carigrad pošalju. Ovom porugom veoma razljutjen cesar, primami Turke, koji blizu Ugarske kod Dunava stanuju (koje něki Avare zovu) za svoje družbenike u ratu, odcěpi ih od družtva Bugarah, i načini š njimi pogodbu, da u Bugariu nahrupe dočim on s druge strane vojsku tamo napusti. Razuměvši Bugari od saveza medju Gerci i Turci načinjenoga (pogledi dogadjaje Petra ili Petrislava, kralja Serbaljah u pogl. 25.), proterčaše s vojskom sve krajine do Carigrada, i porobiše sva polja. Gerci pako, poslavši ladje Turke t. j. Avare u Bugariu prevoziti terse se; ali bez koristi, jerbo Bugari ih junački odbiše, popinjajući takodjer lance na prikraju Dunava, da Turci nemogoše na kopno iziti *(Porph. p. 196.)*. Simeona, koi ostavivši Foku je bio došao, da Turke suzbije, ovi u trih bojevih preobladaju, da jedva u Dorostol je uteko. Ali Simeon sakupivši veću vojsku, i odbacivši mir od cesara Leona po Leonu Herospaktu ponudjen, udari četverti put na Turke. Od jedne i druge strane ljuto su se borili, najposlě Bugari preobladaju, premda je 20,000 bugarskih konjikah poginulo (godina boja, koju *Annales Fuldenses* spominjaju, prava nije); ali niti onda nije mogo cesar Leo

Digitized by Google

poslati pomoć Turkom i Avarom. Ovaj rat se je dogodio g. 889., ne pako, kako němački pisci pišu g. 892., jer ove godine je Arnulfo na Svatopluka kralja Moravskoga udario, na koi rat i Hunkvari s Avari biše od Arnulfa pozvani, pogledi pogl. 22. Poslě kako je Simeon Turke i Avare preobladao, i iz Moldavie protěro, nije hotio drugačie s Leonom cesarom mir sklopiti, nego ako mu sve Bugare, koji u Carigradu zatvoreni biše, povrati, što Leo cesar i učini, i ovako mir postane. Ali mir ovaj, kako Leo Gram. *(pag. 478. E. R.)* i Skilitzes *(pag. 579. E. R.)* svědoče, nije dugo trajao, jerbo Simeon, tužeći se, da mu Leo sve sužnje povratio nije, podigo je opet rat proti njemu. Leo dakle sakupivši strašnu vojsku pod vojvodami Katakalom i Teodosiom, na Bugare ih pošalje. Ovi kod Bugarofugom boj učiniše s Bugari, ali pobijeni, raztěrani i pohvatani od njih su bili; isti Teodosio, kojega Leo nejvećma je žalio, mertav je ostao. Poslě ovog boja načinjen mir medju Gerci i Bugari, i trajao je do sverhe života Leona cesara, koi je umro g. 911. (Ovako *Scylitzes pag. 608.; Zonar. p. 146.; Leo Gramm. p. 488.; Sim Logoth. in Alexand. p. 3.)* Dakle ovaj rat morao je biti několiko godinah prie smerti Leona cesara. Po njegovoj smerti Simeon kralj pošalje poklisare k cesaru Aleksandru, koi bio je brat Leona, i upravitelj Porfirogenete, sina Leonova, radi mira i običajnoga harača; ali kada je Aleksander poklisare ove naružio, i s prětnjami odpravio, Simeon kralj vojsku proti Aleksandru podigne. Jerbo pako Aleksander g. 912. je umro, a Porfirogeneta onda pod upravljanjem matere Zoe i Nikole patriarke carigradskoga vladati je počeo: Simeon sa svojom vojskom uprav k Carigradu dojde, i g. 912. měseca Augusta varoš obsědne. (Ovako *Scylit. p. 611.; E. R. Leo Gramm. p. 490., 491. & 492.; Zonar. p. 148.; Anon. Camb. No. 8. & 10.; Sim. Logoth. in Porph. N. 5. & 10.)*

Jerbo pako Simeon varoša poradi tverdih zidinah predobiti nije mogo, mlogimi pokloni i novci ganut, mir, ali bez stanovitih pogodbah načini, i u Bugariu povrati se. — Jerbo pako Gerci nehtěše da harač plate, zato Simeon kralj opet na krajina njihove udari i porobi ih, zatim Drinopolje, koi varoš Gerci malo prie s mlogim zlatom odkupiše, g. 914. obsědne i osvoji. Poslě toga tutori mladoga cesara dokončaju, da Bugare sa svim zatamane. Mir dakle sa Saraceni načine, vojsku sakupe, i odredivši joj velikoga vojvodu Leona Foku i někoje druge, na Bugare ju pošalju. U isto vrěme zapovědu takodjer Leonu Lakapenu, da s ratnimi brodovi od Dunava na Bugare udari, i ovako

Digitized by Google

da Leonu na pomoć bude, ako bi bila sila. Boj dakle zametne se, kako Skilitzes i Anonim Kambefisian pišu, kod grada Aheloum, kako pak Leo Gram. svědoči, kod potoka Aheloum, g. 917. dana 6. Augusta. Izperva Gerci preobladaše, i počeše Bugare žestoko goniti. Leo Foka u tom ratu ožednio běše: došavši dakle do potoka, sjaši s konja i ostavi ga sama, dok se vode napije; ali konj uplašen poběgne od gospodara, i povrati se u vojsku gerčku. Ugledavši ga Gerci pomisle, da im je vojvoda od Bugarah poginuo, i toliko se prestraše, da su počeli natrag běžati. Sto viděći Simeon kralj bugarski, koi se je u redu do jednog uzvišenog města potegnuo bio, udari na Gerke, te mloge izsěče i pohvata; a Leo Foka jedva živ u Mesembriu uteče. Odanle čim berže može, u Carigrad se povrati, i razběžanu vojsku opet skupi. Simeon pako, kano obladavac, uprav k Carigradu hiti; ali kod Katasirte od Leona bi suzbijen. Simeon dakle otide u pokrajine gerčke i porobi ih, Mauroleona pako, koi je bio s vojskom poslan, da na Bugare pazi, kod istoga města Katasirte razbije, vojsku gerčku izsěče, i vojvodu ubije. Zatim Drinopolje opet obsědne i osvoji, pa u Bugariu povrati se. (Ovako *Scyl. p. 614.; Leo Gramm. p. 497. E. R.*)

Slědeće god. 928. Simeon dokonča Carigrad obsěsti, i da odluku ovu lašnie izverši, Fatluma, saracenskoga sultana nagovoriti se je tersio, da on, dočim Simeon po kopnu na Carigrad udari, s ratnimi ladjami na moru takodjer na varoš navali. Premda pako dogovori ovi medju sultanom i Simeonom deržani, tersenjem cesara Romana Lakapena, koi je počeo od g. 917. s Porfirogenetom carstvo ravnati, běhu uništeni: Simeon ipak vojsku svoju pram Carigradu je izveo, Traciu i Macedoniu porobio, tabor kod Blaherne načinio, cerkvu Peganu te sve bližuje kuče popalio, dapače je isto dervje ondě izsěko. Onda počelo se je o miru raditi, i Simeon s cesarom Konstantinom imade razgovor; ali pogodbe mira nisu bile po volji Simeona načinjene, jerbo Porfirogeneta nije hotio harača platjati. Zbog toga Simeon, porobivši i uništivši sve gerčke krajine, u Bugariu se povrati. (Ovako *Scyl. p. 620., 622. E. R.; Leo Gramm. p. 499., 500., 501. E. R.*) — Poslě ovoga rata Simeon nije dugo živio, jerbo medju těšnjavami Tracie bio je od Horvatah i Serbaljah pobijen, i umro je g. 932. dana 27. Maja, kako bilježi Du Fresne iz Skilitza (*p. 625.*) i Leona Gram. (*p. 502.*). U ovo vrěme morao je živiti Pribislav, kojega Porfirog. piše *Tzeesthlaba*, koi je bio možebit od Romana Lakapena proti Bugarom poslan, radi česa poslě Bošnjaci,

Digitized by Google

odmetnuvši se od njega, ubiše ga, i baciše mertva u potok. Obilnie ću od njega u redu kraljevah horvatskih pisati. Kvar, da gerčki pisci nisu obilatie od serbskih kraljevah pisali, a morebiti da i jesu, ali žalibože, njihovih knjigah pri rukah neimam: a da bi imao, drugačie bi još sve ove dogadjaje narodu momu na světlo dao.

Simeon kralj dva puta se je oženio: iz perve žene imao je sina Mihaila; druga porodi mu Petra, Ivana i Mihaila, kojega Anonim Kombaf. piše Beniamina. Ovako kralji bugarski u redu slědili su; biše oni glasoviti, kano i starinski Gete, i razorivši zapadno rimsko carstvo, deržahu mnogo věkovah istočno pod haračem.

Poglavje XXVII.

Slěde kralji Horvatah od Mislava t. j. Svetopíleka, koji biše zajedno i vladaoci od Serbie, Dalmacie i Panonie, do g. 932.

Premda sam već u pervašnjih poglavjih svakoga kralja i većega vojvodu ili bana, od kojih pisci pisaše, spomenuo; ipak mislim, da će svakomu biti drago, ako u redu popišem, koji kralji imali su vlast privilegie, t. j. oblast, biskupom i cerkvam posebnovlastna pisma, a ostalim knezom, banom i županom knežie, banie i županie děliti; tim većma, jerbo pisci verlo su pomešali imena kraljevah s imeni vojvodah, da se pravo razpoznati nemože, koji su bili kralji, a koji veliki vojvode ili bani. Dva su uzroka bila ove smutnje. Pervi: jerbo gerčki pisci od Horvatah mlogo i pod osobitim imenom Gepidah popisaše. K tomu někoji pisci, kano Porfirog., svu Iliriu i Panoniu u vrěme Heraklia cesara kao pustu izpisuju, i kano da su Horvati izza Bagibarie došli. Od ovuda i drugi pisci za istinsko deržahu, da sve ove krajine ozbilja puste biše, i da Horvati izza planinah Karpatskih dojdoše, gdě takodjer stanovahu Slavini, koje Porfirog. Horvate zove, i u starinskoj Markomanii i Sarmatii Veliku ili Bělu Hrovatiu spominja, zato, jerbo kroz one krajine, kanoti Česku i svu Saksoniu rěka Běla (*Albis*) teče, i u Séverno More se izliva. S jedne i druge strane ove rěke Běle, ter pokraj svega Mora Bělog a (*Mare Balticum*) stanovahu prie Karla Vel. slavinski narodi, i ovi su se zvali polag Porfirog. Bělo-Horvati. Budući da su gerčki pisci svoje pravo i vlast

Digitized by Google

u sve krajine s ove strane Dunava hoteli pokazati: zato su mislim, one krajine kano puste izpisali, kazavši, da su oni u ove krajine Horvate napustili i naselili. Ali tko moje dogadjaje od Ilirie i Panonie popisane dobro promotri, zpoznati će, da one krajine niti prie Rimljanah, niti u vrème njihovo, niti poslè njih, nikada nisu bile sasma ostavljene od ilirskih t. j. slavinskih narodah. Zpoznati će takodjer, da Gete, t. j. stanovnici Bugarie, Valahie i svih krajinah prie Rimljanah do Hunke potoka, poslè pako do lève strane Tise, da ovi velim Gete, kasnie Gepide i Horvati, a najposlè Bugari zvani, nakon g. 400. sa starinskimi Iliri i Panoni sdruženi, vladanje svoje uvèk uzderžali su. U vrème Heraklia isti odvètci starinskih Getah, onda Horvati zvani od vojvode Horvata, koi u Bugarii je vladao, došavši u Serbiu, Dalmaciu i Panoniu, i sdruživši se sa starinskimi Geti, koji još od vrèmena Ostroila, i prie njega po Albanii, Epiru, Dalmacii, Horvatskoj i Panonii sa starinskimi Iliri i Panoni stanovahu, Avarom, svojim družbenikom, koji u prekodunavskoj Panonii svoja stajališta imadoše, oteli su samo vladanje, ali ih nisu tako progonili, da ih sasma zatamane: jerbo od istih Avarah ostali su mlogi u ovih krajinah, kako Porfirog. svèdoči, nu pod vladanjem Horvatah. Ovo pako verhovno vladanje Horvati nebi bili mogući Avarom oteti, da starinski Gete i Iliri nisu se š njimi sdružili. Jerbo to moramo dobro znati, da Avari nisu nikada vladali nad Bosnom, Serbiom, Traciom, Albaniom i Epirom: ove krajine posèdovahu kralji još od kervi Ostroila.

Od ovuda nadalje znati možemo, da su Avari od poslèdnjih godinah Justiniana starjega pak do Heraklia cesara deržali Panoniu Valeriu i Saviu i Dalmaciu, i to ne sve za jedno vrème. U vrème pak ovoga cara Horvati, protèravši Avare, zauzeli sve njihove pokrajine do Dunava; prèko Dunava pak Bojoari, koji dotle pod Avare spadahu, oteli su se takodjer u isto vrème izpod vladanja avarskoga. Ovako Avari verlo suzbijeni, ostali su do Karla Vel. vladaoci u gornjoj i dolnjoj Panonii do rèke Tise. Iz ovih nadalje slèdi, da ovi slavinski puci još prie Rimljanah u istih krajinah stanovahu. Znademo, da u vrème Aleksandra Vel. govornik Skitah kazao je, da se njihova kraljevina pruža od Tanaja tia prèko Dunava do Tracie. Doista ovi puci već prie Rimljanah, kako u Panonii prèkodunavskoj, tako i s ove strane Dunava granicu medju sobom načiniše: s lève strane Dunava bio je medja potok, koi se je zvao Una, Huna, danas pak zove se Ung, kod koga je kašnie grad imenom Hunka

Digitized by Google

sazidan; s desne pako strane Dunava bio je medjom takodjer potok u Bosni, kojega i dan danas zovemo Una ili Vuna. Doista u vrěme cesarah Augusta i Tiberia, varoš *Segesta*, današnji Sisek, spadao je pod Panoniu, i Una, koja kod Jesenovca u Savu utiče, bila je granica medju Iliri i Panoni. Ovi puci mlogo slolětjah prie Rimljanah bratinski živući, kada su počeli Rimljani Iliriu i Panoniu osvojati, jednokupno proti njim vojevahu, i kada sili odoléti nisu mogli, mlogi izmedju njih presceliše se na lěvu stranu Dunava, ostali pako poddali su se pod vladanje Rimljanah, i ostali su u starinskih obitališth.

Ovi puci uvěk s Rimljani ratove deržahu, uvěk silovito na desnu stranu Dunava udarahu: jerbo kakogod Markomani za Panoniom, ovako Gete, koje od Ilirah izvodio sam, za Iliriom, svojom starinom, vapiše, i jednokupno s Markomani sveudilj proti Rimljanom vojevaše. Stolětja IV. pod Konstantinom Vel. Vandali iz pokolenja Markomanah bili su u Panoniu Valeriu; a Gete u Traciu pušteni, i nadjačavši u istom 4. stolětju Rimljane, te osvojivši Iliriu i Panoniu, na početku 5. stolětja u Latinsku i u cělo zapadno carstvo rimsko kano obladaoci unidoše. — Ovako Gete posědovali su od g. 400. kano vladaoci svu Iliriu i Panoniu do ustih Dunava; ali Huni, od potoka Hunke; Une, ili Hune ovako nazvani, od kojih sam pokazao, da su bili Slavini iz pokolenja Markomanah, nakon g. 427. počeli su pod vojvodom Atilom pervo vojvodstvo voditi, u obědvě Panonie, te u Krainsku i Korušku seliti se, i ovako kano vladaoce sebe deržati. Radi toga, kada su po smerti Atilinoj g. 454. sini njegovi krajine ove i překodunavsku Panoniu medju se hoteli razděliti: Gete ili Gepide, viděći ovo, vojsku podigoše, Hune razbiše, i stranom u starinsku Panoniu ih protěraše, stranom po Ilirii, Panonii i Dacii razděliše. Ovako Gepide ostali su vladaoci od sve Ilirie i Panonie do vrěmena Justiniana cesara. Ovaj cesar g. 535. podigo je rat proti Getom u Italii, Ilirii i Panonii vladajućim, kojim dugovitim ratom oslabljeni Gete prisiljeni biše Hune Avare susěde svoje, kano družbenike rata na pomoć pozvati. Ovi Avari, viděći slabost Getah, oteli su im verhovno vojvodstvo, i osvojili su onda svu Panoniu Valeriu, dapače isti Solin u vrěme cesara Mauricia. Ali Bosna, Serbia, Tracia, Albania i Epir imale su svojega kralja iz pokolenja Getah, i Avari nisu vladali u onih krajinah, premda proti Gerkom s ovimi skupa vojevahu. Onda Bugaria spala je pod istočno carstvo, ali Gete imali su zato svoga vlastitoga vojvodu. Ovako Avari vladali su nad svom

Digitized by Google

Panoniom Valeriom, i nad gornjom stranom Savie, ali ne kano samovlastnici, nego kano družbenici do Heraklia cesara, koi nije Horvate iz Sarmatie dozvao, neg je dopustio Horvatu, vojvodi dolnje Misie, da slobodno Avare iz Dalmacie, Ilirie i Panonie iztěra, što su njegovi sini izveršili. Ovi naimre, pridruživši k sebi Gepide u Valahii, Moldavii i Dacii stanujuće, i imajući takodjer i ilirske, dalmatinske i panonske Gete k sebi prignute, Avare s Bojoari rat imajuće, i od istočnog carstva oslabljene preobladaju, i vladanje svoje u Iliriі, Dalmacii i Panonii opet utverde, ostavivši Avarom njihove starinske krajine překo Dunava, medju Bojoariom, Austriom, Moravskom, Tisom i Dunavom.

Ovo su bila starinska stajališta Hunah i Avarah, što istirati, koje Karlo Veliki š njimi je deržao, svědoče. Od ovuda to se izvodi, da Huni i Avari, koji iz pokolenja Markomanah biše, borili su se s ove strane Dunava s Gepidi za starinsku Panoniu, koju Gepide, protěravši u družtvu s Vandali i Markomani Rimljane iz Panonie i Ilirie, svu pod svoju vlast spraviše. Ovo se je lahko za onda dogodilo, kad su se Valamir, Teodemir i Videmir s Hunimundom vojvodom Svevie pobili, i Sveve u gornjoj strani Panonie Valerie, kako Dunav teče, stanujuće, preobladali. Markomani dakle Panoni borili su se s Gepidi Iliri za vladanje u Panonii s desne strane Dunava. Ovako g. 475. Odoaker iz Norika, prešavši s lěve na desnu stranu Dunava, svu Panoniu Valeriu, Štajersku i Krainsku lahko je predobio, buduć da su se Huni, Svevi i starinski Panoni u onih krajinah stanujući š njim složili; ovako je zadobio i Latinsku. Ali g. 492. preobladao i ubio ga je Teodorik kralj Gotah, ter Siciliu, Latinsku, svu Iliriu, Dalmaciu i Panoniu natrag pod oblast Gotah je spravio. Ovi puci proti Rimljanom skupno vojevahu, ali kada su se medju sobom radi vladanja u Panonii borili, Avari, koji su bili iz pokolenja Markomanah, viděći slabost Gepidah, oteli su im Panoniu i sve krajine do Dalmacie. Ali u vrěme Heraklia cesara Avari opet biše protěrani od Gepidah, Horvatah zvanih; i Horvati ovi, sdruženi sa starinskimi Gepidi, vladahu nad svom Panoniom i Iliriom do vrěmena Karla Velikoga.

Što dakle pisci od navaljivanja i priseljenja pukovah pišu, ja kažem, da je to bilo borenje pukovah slavinskih s Rimljani: Rimljani naimre oteli su ovim pukom njihove starinske krajine, i natěrali su ih pod svoj jaram; puci pako slavinski, do Rimljanah pod svojim pravom živući, uvěk su vapili za svojom slobodom, i utěcali se k Dakom t. j. Getom i Markomanom, ovi pako narodi, koje Rimljani sa-

Digitized by Google

sma preobladati nikada nisu mogli, uvěk su se š njimi borili, da ih iz svojih starinskih krajinah protěraju.

Ovi su bili uzroci věkovitih ratovah medju Rimljani, Markomani i Geti, jerbo Gete očito prětili su Rimljanom, da će im ne samo Iliriu i Panoniu oteti, nego i Latinsku osvojiti, što i načiniše. Zato pozivahu iz Sarmatie i Skandinavie mloge puke na pomoć, koji puci biše takodjer Slavini, a nipošto Němci (*Teutones*), kako němački pisci kažu: jer Němci bili su u ono vrěme od Rimljanah verlo zatamenjeni, i u današnju Daniu i Sveciu protěrani (pogledi pogl. 11. Str. 3.), i ovako seljenja ova dogodila su se od slavinskih pukovah, a ne od germanskih ili teutonskih. Dakle pod Herakliom cesarom, koi je vladao od g. 610. do g. 641., Gepide, zvani Horvati, sve Avare u Panonii, Ilirii i Dalmacii pod svoje vladanje natěraše, i onda, t. j. g. 641. okersteni biše. Sverhu ovoga vrěmena postala je medju pisci velika nesloga, jerbo oni pišu, da su Horvati bili puk od starinskih Slavinah različan, nemisleći od Getah ili Gotah, koji od g. 400. u cěloj Ilirii vladahu. Zato mněli su, da su drugi bili kralji Horvatah, a opet drugi Dalmatinah i Slavinah, i ovako iz jedne načinili su tri kraljevine, što je veliku smutnju u dogodovštini Horvatah uzrokovalo.

Dakle za razuměti ovu stvar, koju sam ja s velikim promatranjem jedva dokučio, velim, kako već u pervašnjih dogadjajih pokazao sam, da poslě Rimljanah u Panonii, Ilirii i Dalmacii nikakvih drugih narodah nije bilo, osim Slavinah. Ovi razplodili su se od dvojega pokolenja: pokolenje Mosoh u Panonii, još prie Rimljanah; pokolenje Dodonim, od Ilira kralja ilirsko nazvano, po Dalmacii i Ilirii, u vrěme Rimljanah. Ova dva pokolenja, nadjačivši Rimljane, i predobivši zapadno rimsko carstvo, počela su se medju sobom za vladanje Panonie, Ilirie i Dalmacie boriti; kada, i kako je jedno pokolenje drugo nadjačalo, to sve gori pokazao sam. Puci ovoga dvojega pokolenja i dan danas jošte u Irii, Dalmacii i Panonii nahode se: jer koi govorenje kranjsko i štajersko, a stranom i horvatsko promotri, najti će, da je u mnogih rěčih većma spodobno českomu osobito pako Slovačkomu narěčju, nego Ilirskomu, premda i mloge ilirske izgovore, kano takodjer i někoje němačke rěči saderžava. Ovoga dvojega pokolenja puke zvali su gerčki pisci u obće Slavine, a napose, kako koi izmedju njih vladaše, sad Gete ili Gote, sad Gepide, Hune, Avaro-Hune i najposlě Horvate, koji do vrěmena Karla Vel. sa svom Iliriom, Dalmaciom i Panoniom vladahu, što

Digitized by Google

dogadjaji kralja horvatskoga Budimira, drugač Svetopleka, u privilegiu pako Terpimirovom Mislava zvanoga, svědoče. Od vrěmena daklé Heraklia cara pisci počimlju kralje horvatske brojiti, nu smutnja je u njihovom broju, jerbo isti Diokleas i Marko Marulo imena četirih kraljah nisu znali. Druga smutnja u broju kraljevah dogodila se je u vrěme cesara Karla Velikoga zvanoga, koi je svu Iliriu s Niceforom istočnim carom medju se razdělio; ali kervavo vladahu: jer oboje carstvo u ratovih proti Horvatom mloge vojske izgubi, i opet ih nikada nesvlada. Radi toga pisci izpisuju druge kralje od Serbie, a druge od Horvatske i Panonie. Premda pak ja već u pervašnjih dogadjajih govorio sam od njih, ali sada ih opet redom popisat ću, da se znade, kako su jedan za drugim redom slědili; odkuda viděti će se takodjer, da mloge, koji samo bani biše, oni pisci za kralje deržali su.

Slěde kralji Horvatski.

Ostroilo, po mom broju **9.** kralj iz pokolenja Getah, sin Svevlada gotskoga kralja od Dacie, Moldavie i Valahie. Vladao je od g. 540 — 547., i stanovao je u varošu Dioklei.

Svevlad 10. kralj, sin Ostroila, vladao je od god. 547 — 550., i stanovao je, kako Kačić piše, u Dioklei. Što Du Fresne iz Prokopia piše, da se je pod ovim kraljem pripetilo, to se je dogodilo već prie pod Vitigesom gotskim kraljem od Italie, zato onu korbu, koju Diokleasu čini, Du Fresne sam zaslužuje.

Želimir sin Svevlada, **11.** kralj, vladajući od g. 550 — 562., u Skadru je stanovao. Što Du Fresne iz Petra Lukaria od ovoga kralja piše, istini prilično nije.

Vladan 12. kralj, sin Želimirov, od g. 562—582. Ovaj kralj prestolje svoje prenio je u Solin, t. j. Salonu, kako Kačić bilježi. Jerbo pako Mauricio cesar, koi s Avari i Slavini mloge ratove je imao, i Dalmaciu osvojio, g. 582. počeo je vladati: od ovuda slědi, da se je Vladan zato u Solin prenio, da ga Gerci nepredobe, jerbo je bio pervi varoš od Dalmacie. Ali lukavi Gerci, dočim Vladan s vojskom proti Carigradu je otišao, po izdajstvu gradjanah, izmedju kojih mlogi Gerci bili su i kerstiani, varoš ovaj predobiše, kojega kasnie Avari po lukavštini Gerkom opet oteli su. Odkuda sada znademo, da su Goti u vrěme Justiniana cesara Solin osvojili, i do Mauricia cesara u vlada-

Digitized by Google

nju zaderžali ga. U ono vrěme izgubiše Goti Solin, a dobiše ga Avari, kojim ga opet horvatski Gete s ilirskimi Geti sdruženi okolo g. 639. oteše. — Polag Kačića živio je Vladan do g. 582.; ali morao je dulje živěti. Što pako Du Fresne u vrěme ovoga kralja bilježi, niti s dogadjaji, niti s godinami se nesudara; štogod od Bugarah u ono vrěme piše, to se je već prie mlogo godinah dogodilo.

Radimir, ili Ratomir, ili Radmir 13. kralj, postao je g. 582., i živio je do g. 639., kako Kačić piše. Ovaj kralj imao je pod Mauritiom cesarom težke ratove s Gerci radi varošah Dalmacie, Serbie i Tracie, koje Gerci po izdajstvu biše osvojili. Kačić od ovoga kralja spominja, da je sve varoše Dalmacie osvojio i porušio. To se je onda dogodilo, kad su se Horvati t. j. Gepide š njim složili, i preobladavši najprie Avare, zatim varoše, koje Gerci biše osvojili, opet su im oteli, što je moralo biti od godine 635. do god. 639. Du Fresne piše, da je bez odvětka umro, odkuda slědi, da po njegovoj smerti kralji iz pokolěnja Horvatah vladahu nad svom Iliriom, gdě ja Serbiu, Albaniu, Epir, Dalmaciu i svu Panoniu, t. j. Krainsku, Koruške i Štajersku razuměvam, što već u pervašnjih dogadjajih pokazao sam. Od ovuda sada možemo razuměti Porfirogenetu, kada piše (*c. 31.*), da su Horvati u vrěme Heraklia cesara Avare ptotěrali, i njihovu zemlju zadobili, u kojoj i dan danas stanuju. Biaše pako u ono vrěme njihov princip Porgin otac, kojemu Porfirogeneta ipak imena nekaže. — Jerbo pako u pogl. 30. piše, da je pet bratah: Klukos, Lobel, Kosences, Muhlo i Hrovat, s dvěma sestrama Tuga i Buga sa svim pokolenjem u ove krajine došlo; misliti se može, da jedan izmedju ovih bratah bio je otac Porge, i vojvoda horvatski, ali kralj od sve Ilirie nije bio. Poslě pako, kad ovaj otac Porge, i Radimir kralj nad Serbiom i Albaniom, iz pokolenja Ostroilova, bez odvětka su umerli, onda, velim, postao je Porga kralj nad svom Iliriom i Panoniom, što se je god. 639. dogodilo, i onda Horvati, zadobivši sve krajine, mogli su se kerstiti. Radi toga ja Porgu stavljam u red kraljevah od Horvatske, Serbie, Dalmacie i sve Panonie, a nepočimljem, kako drugi pisci, kralje Horvatske od Porge brojiti. To bi se moglo dopustiti, gledeć na pokolenje, ali ne na kraljevinu, što ću poslě bolje razložiti.

Porga, 14. kralj postao je okolo g. 639.; kako je dugo vladao, to se neznade. Kačić i Du Fresne imenuju ovoga pervim kraljem horvatskim, ali da je to bludnja,

Digitized by Google

svaki, koi stvar ovu dobro promotri, vidět će. Ja u slědećih kraljevih očito pokazati ču, da pod horvatsku kraljevinu nije samo jedna strana Dalmacie i Liburnia do Save spadala (jer kakova bi to kraljevina bila): nego pod Horvatsku spadale su sve pokrajine od Adrianskoga Mora i Dunava do Jonskoga Mora. Ovako ja pervu horvatsku kraljevinu tia od Gepidah g. 400. nahodim. Dakle to se more kazati, da je bio Porga pervi kralj iz pokolenja onih Horvatah, koji, sdruživši se sdrugimi Slavjani, ostanci starinskih Gepidah u Serbii i ostaloj Ilirii stanujućimi (od kojih i isti Horvati proizlazili su) Avare preobladaše, i starinske svoje deržave opet osvojiše. Dakle vladanje ove velike kraljevino spalo je na ono pokolenje, koje je od Kubrata ili Hrovata vojvode bugarskoga izlazilo.

Kačić i Du Fresne pisu, da poslě Radimira slědili su četiri kralja, kojih imena Diokleas niti nespominja. Ovo je odtuda slědilo, jerbo, kako sam kazao, vladanje prešlo je na pokolenje Horvatah, i ovi nisu prebivali u primorskih varoših, koji biše onda razoreni, već su stanovali u Serbii, kako ćemo viděti. Dakle ja nahodim Porgu pervoga izmedj onih četirih kraljah, za njim slědili su njegovi odvětci, kojih imena neznadu se, nu s vrěmenom mogu se saznati. Ovi pako polag Kačića vladahu do g. 720., što se s godinami i dogadjaji dobro sudara.

Svetimir 15. kralj, postao je g. 720., i vladao je do g. 756. Od ovoga pisao sam u pogl. 7., ovdě moram samo iz Du Fresna spomenuti, što on iz Marcel. Kom. piše: da u vrěme ovoga kralja živio je u Tesaloniki Konstantin filosof, sin Leona patricia, čověk u sv. pismu verlo naučan, koi je mloge u kozarskih i bugarskih krajinah na kerštjanski zakon okrenuo, i radi toga u Rim pozvan bio od Stěpana III. (koi je vladao od g. 768 — 772.) — Od ovuda pověrovano znademo, kada je živio Konstantin, kojega Kačić i Cirila imenuje; i da ono je istinsko, što je Kačić iz Dioklea od Cirila pisao. Zaludu tersi se Lucio istinu ovu zamazati.

Budimir 16. kralj, sin Svetimira, stupio je na prestolje g. 756., i vladao je do g. 796. Od njega sam obilno u pogl. 8. govorio i pokazao, da je Lucio krivo pisao, kada je našega Diokleasa provikao. Što Du Fresne od ovoga kralja bilježi, da pod Svetopelekom mora se razuměvati Svatopluk kralj moravski, stojati nemože. — Ovdě samo napomenuti još moram, da po smerti ovoga kralja do Terpimira, t. j. od g. 796 — 832. pravoga kralja od Horvatske nije bilo, što iz privilegia Terpimirova očito je. Kojigod u

Digitized by Google

ono vrěme vladahu, biše samo vojvode ili bani, kano Borna, ban od Liburnie; Ljudevit, ban od Panonie; zatim on, kojega je Ljudevit u Serbii ubio; tast Ljudevita; i Ljudemuslo, kod kojega Ljudevit je poginuo. Slědeća tri kralja, koje Kačić i Du Fresne spominjaju, mogli su se kralji nazivati, ali samo od Albanie i Serbie; jerbo u njihovo vrěme cesari Nicefor i Karlo Veliki svu Iliriu medju se razděliše, radi šta medju Horvati ter istočnim i zapadnim carstvom veliki su ratovi postali, koje sam u dogadjajih od g. 800 — 828. popisao.

Svetolik 17. kralj, sin Budimira, postao je g. 796., i vladao je 12 godinah, dakle do g. 809. U vrěme ovoga kralja spala je Horvatska Běla i Panonia pod zapadno carstvo (pogledi dogadjaje od g. 802.)

Vladislav 18. kralj, sin Svetolika, dobio je žezlo kraljevsko g. 809. Kako je dugo vladao neznade se; Kačić piše, da je vladao do g. 812. U lovu s konjem u jednu jamu je upao i utušio se, ali godina njegove smerti nezna se pravo.

Tomislav 19. kralj, brat Vladislava, postao je kraljem g. 812., i vladao je do g. 829., kako Kačić jako dobro bilježi. Od ovoga Du Fresne piše, da je imao rat s Atilom; neznam odkuda je to izvadio, možebiti za Diokleasa većma provući. Kačić nespominja Atilu, nego samo da je imao rat s Ugri. Ovo se more znati, koji su to bili Ugri: da su to naimre bili Panonci pod vojvodom Ljudevitom. (Pogledi dogadjaje od g. 819., u pogl. 14. i 15.)

Terpimir 20. kralj, dobio je vladanje g. 829., jerbo njegova privilegia to svědoči, koju je g. 832. spalatskoj cerkvi podario u Bihaču. — Terpimirovo vladanje prostiralo se je tia do rěke Dunava, kako ista privilegia pokazuje. Ovaj kralj nije bio iz pokolenja Budimira ili Mislava, jer premda Terpimir u svojoj privilegii Mislava spominja, ali ništa nepiše, da je iz njegova pokolenja. — Od ovuda ja izvodim, da je bio Terpimir bugarski vojvoda iz kraljevske kervi, i poslě kak su Bugari s Horvati iztěrali sve Franke iz Panonie i Horvatske, i na Furlansku udarili (što da se je g. 828. dogodilo, pokazao sam iz Bertia): onda, velim ja, Terpimir postao je kralj horvatski. Sto Kačić i Du Fresne od Sebeslava pišu, kojega 15. kraljem horvatskim zovu: na ovo ja velim, da je Sebeslav mogo biti kralj od Albanie, i ovako mogu se lahko razumeti dogadjaji, koje Kačić i Du Fresne iz Diokleasa izpisuju, da je Sebeslav imao često rat s Ugri. Terpimir ho-

Digitized by Google

tio je naimre Sebeslava pod svoju vlast natěrati, ali Sebeslav nije se dao. Jerbo pako Terpimir, kano kralj od Panonie, vojsku svoju većom stranom iz Panonie na Sebeslava je pošiljao: zato Diokleas ili drugi pisci pisali su, da je imao rat s Ugri, budući da poslě, ili možebit u ono vrěme, kad je ova pisao, Ugri u Panonii stanovahu, on pako, nemotreći na dogadjaje, mislio je, da su Ugri uvěk u Panonii prebivali. — Obilnie pisao sam od Terpimira u pogl. 16., privilegia pak njegova nahodi se u pogl. 9. Imao je sina Krešimira i jednu kćer, koja se je udala za Vladimira sina Sebeslava. Kazao sam takodjer, da Terpimir je živio do g. 845., ali pravo pokazati to nemogu. Ako ono stoji, što Kačić piše, da je Sebeslav živio do g. 853., i da je sin njegov Vladimir poslě otca 20 godinah nad svom Horvatskom vladao, što i Du Fresne piše, onda dogadjaji, koje isti pisac od Blastimira iz Porfirogenete je popisao, s godinami dobro se slažu. Što pak od Sedeslava piše, to stojati nemože.

Krešimir postao je kralj horvatski u broju 21. po po smerti otca svoga Terpimira, okolo g. 845., živio je do g. 853., od njega ništa se nezna.

Vladimir 22. kralj, sin Sebeslava a zet Terpimira, stupio je na prestolje g. 853., i vladao je do g. 873. Imao je tri sina: Muntimira, Strojmira i Gojnića, kojih dogadjaje vidi u pogl. 24 i 25.

Muntimir 23. kralj, sin Vladimira, postao je kraljem g. 873., i vladao je izperva s brati Strojmirom i Gojnićem. Poslě kad je svoje brate protěrao, sam vladaše, nu kako dugo, pravo se neznade; da je g. 892. još kraljevao, to njegova privilegia svědoči. Imao je 4 sina; Prieslava, Borena t. j. Porina, Brana t. j. Branimira i Stěpana, koga ja sudim, da je bio Sedeslav. Ostala vidi na sverhi pogl. 24.

Prieslav 24. kralj Horvatah, sin Muntimira, dobio je vladanje poslě g. 892., ali je bio taki slědeće godine od svoga stričevića Petra, sina Gojnićeva iz prestolja protěran.

Petrislav ili Petar, 25. kralj, postao je g. 894., i vladao je do g. 912. Dogadjaje njegove popisao sam u pogl. 25.; ovdě ove samo napominjam, da ovi kralji i njihovi sini kraljevići veliku světlost daju horvatskoj dogodovštini, jerbo od ovuda znademo, da su kralji uvěk stanovali u Horvatskoj Červenoj, t. j. u Serbii, na koju je Bosna i Rascia spadala, ili u Albanii. Brati kraljevah dobivahu někoje krajine pod svoje vladanje; ali kada su kralji imali sinove, počeli su brate goniti, samo da sinom veće

Digitized by Google

banie poděliti mogu. Od ovuda izviraše mlogi domaći ratovi, koji Horvate više zatamaniše, nego svi ostali stranski dušmani. Nadalje pod ovim kraljem dolaze na světlo imena plemena kraljevskoga onih principah, koji kano vladaoci i bani u Horvatskoj zapovědahu, odkuda pověrovano znademo, da je bila Horvatska jedna kraljevina, ali na više baniah razděljena, po kojih od kraljevske kervi bani vladahu. Zato, kada je někoi kralj počeo sve brate ili sinovce goniti, ovi utekli su se k svojoj bratji i rodjakom, ako pako niti ovdě sěgurno obstajati nisu mogli, onda ka Gerkom ili u druge kraljevine poutěcaše.

Pavao ili Pavlimir 26. kralj, bio je sin Branimira, a unuk Muntimira, i vladao je okolo g. 913 — 918., ili morebiti koju godinu dulje, jerbo Roman Lakapeno počeo je s Porfirogenetom cesarom g. 917. skupa vladati. Odkuda ja izvodim, da Lakapen Zahariu, sina Prieslava, g. 919. proti Pavlimiru je poslao. Pogledi dogadjaje Pavlimira u poglavju 25.

Zaharia 27. kralj, sin Prieslava, stupio je na prestolje okolo g. 818. ili 919., kako je dugo vladao, neznade se. Njegove dogadjaje vidi u pogl. 25.

Tzeeslav (bolje Ceslav) t. j. Pribislav, 28. kralj, dobio je oblast kraljevsku okolo g. 823., i vladao je potle sedam godinah sužanjstva, dokle nije bio od Bošnjakah ubijen i u potok bačen. Zašto? niti Kačić, niti Du Fresne nepiše. Uzrok pako ovog ubojstva bio je on: da se je Čelsav pod krilo Gerkah podložio, i njim stanoviti harač plaćao, što Bošnjaci i ostali Horvati nisu hotěli. Podignuvši dakle rat proti njim, glavu je izgubio. — Mogo bi se i drugi uzrok ovoga iz dogadjajah Simeona kralja bugarskoga izvoditi. Ondě sam iz Du Fresna pisao, da su Serblji Bugare pobili, i da poslě Simeon kralj bugarski na skoro je umro. On pako je preminuo g. 932., odkuda slědi, da Ceslav ili Pribislav prie g. 932. morao je na Bugare udariti, i ovako Bošnjaci i ostali Horvati žaleći, da Pribislav kralj na Bugare, njihovu bratju udara, odmetnuše se u boju od njega, i ubivši ga, baciše mertvo tělo u potok.

Ovako su slědili horvatski kralji u redu do g. 932. Niti Kačić, niti Du Fresne ih je ovako u redu popisao; ali ako dogadjaje, imena kraljevah i njihovo pokolenje dobro promotri se, mora se kazati, da je Porfirogeneta pravo ova popisao. Du Fresne pako je falio, što je ove za perve vojvode od Serbie izdao, kada oni 9. stolětja u redu kraljevah od Horvatske Cervene i Běle biše, njihovo pako kraljevsko pokolenje od Terpimira sveudilj izvodi se. Ne-

Digitized by Google

zaměri dakle moj Citatelju! što sam ove kraljeve opet u redu popisao. Uzrok ovoga vidiš sam: da su naimre imena kraljevah, njihovi dogadjaji ter iste godine verlo poměšane, i bez reda od pisacah popisane. Ja dakle, koliko je moguće, hotio sam ova u red metnuti; odsele takodjer polag mogućnosti red ovaj ću deržati.

Poglavje XXVIII.

Slěde cesari istočnoga i zapadnoga carstva s kratkim izpisanjem njihovog života.

U poglavju 17., gdě sam cesare gerčke popisao, pripovědao sam najposlě od Basilia Makedona, koi je umro g. 886. Poslě njega stupio je na prestolje

Leo 6., Mudrac i Filosof nazvan, i vladao je od g. 886 — 911. Slaboga, od sedam godinah sina svoga Porfirogenetu stavio je pod čuvarstvo brata svoga Aleksandra. Dakle po smerti Leonovoj

Aleksander brat pervašnjega vladanje je poprimio, ali budući pijanstvu poddan, kada se je lopte (*pila*) igrao, žila mu je u persih pukla, i kerv od ovuda cureća utušila je ga g. 912.

Porfirogeneta Konstantin, sin Leona Mudraca, počeo je po smerti svoga strica Aleksandra g. 912., pod čuvarstvom matere svoje Zoe i Nikole patriarke carigradskoga, carstvo ravnati, i vladao je do g. 959. Porfirogenetu nazvali su, jerbo se je rodio u kući carskoj, koja se je imenovala *Porphyra*. I ostali u ovoj kući rodjeni principi, kano i svi sinovi cesara otca, nazvani biše takodjer *Porphyrogeniti* ili *Porphyretici*. Zato veli Luitprand u svom poklisarstvu: „Nečuvena je stvar, da bi se Porfirogeneta, t. j. u purpuri rodjena kći s prostimi poměšala.“ Ovako piše Berti.

Slěde cesari i kralji němački poslě Karla Krassa, od god. 887.

Poslě kak je Karlo Krasso t. j. debeli g. 887. iz carstva izbačen, postao je cesarom zapadnoga carstva

Digitized by Google

Vido vojvoda spoletski, premda i Arnulfo kralj Germanie, sin Ludovika 2. kralja Germanie, iz Karentine bludnice rodjen, a unuk Karlomanov, kano i Berengario vojvoda furlanski, š njim za carstvo su se borili. Težko je dakle car postao, nu lahko i friško je doveršio, buduć da je u slěd puknutja žile u njem g. 894. preminuo.

Lamberto sin Vidona, postao je cesar po smerti otca g. 894. Ovoga je izbacio gori spomenuti Arnulfo kralj Germanie, g. 896. Jerbo kada se je po smerti Vidonovoj Italia pod Lambertom počela buniti: Formoso papa pozvao je iz Germanie Arnulfa kralja na pomoć, koi došavši, Rim je osvojio, i nepriatelja od ovuda protěrao, radi šta carsku krunu je dobio, i g. 893. od Formosa pape za cesara je bio krunjen.

Arnulfo sin Karlomana iz Karentine bludnice, kralj Germanie (jerbo u ovo vrěme počeli su se pisati kralji Germanie, koji su se prie zvali kralji Francie), postao je cesar g. 896., i umro je u strašnoj bolesti *Phthiriasis* zvanoj, od vuših i cervih raztočen g. 899. Od njega nahodi se slědeće skladnorěčje u latinskom jeziku:

Normannos vicit, sed non animalia tetra:
A quibus, ut quondam Sylla peresus obit. Naški:
„Normane je obladao, ali ne živinicu bělu:
Od koje, kano Sylla izjedjen sav, poginu.“

Arnulfo iz Deite druge žene imao je sina Ludovika, koi po smerti otca postade kralj od Germanie, ali za cesara nije bio nikada krunjen. — Po smerti Arnulfa

Ludovik III. sin Bosona vojvode arelatenskoga, g. 900. bio je od pape Benedikta IV. za cesara okrunjen. Ovoga Berengario vojvoda furlanski u Veroni je uhvatio g. 902., oči mu izbó, i ovako longobardsko kraljestvo zadobio. Ali za cesara nije bio taki krunjen.

Berengario furlanski vojvoda zadobivši Longobardiu, protěrao je Saracene i Maure iz Italie, i zato bio je g. 916. na Uzkers od pape Ivana X. za cesara krunjen. Ovaj, budući od nepriateljah progonjen, uteko se je u varoš Veronu, ali g. 924., kada je jednoč jutrom u cerkvu išao, za moliti Boga, bio je na vratih cerkvenih ubijen. — Poslě njega nije bio nijedan više za cesara krunjen. — Uspomene vrědno je, što Berti piše: da Karlo Veliki i za njim ostali kralji Germanie biahu krunjeni najprie u Akvisgranu, kano kralji němački, krunom srebernom, u Modetii ili u Milanu, kano kralji od Longobardie, železnom, i u Rimu od pape, kano cesari, zlatnom krunom.

Digitized by Google

U ovom stolětju počeli su kralji franački iz različnih pokolenjah biti. Ovako po smerti Karla III. zvanoga Krassa, bio je kraljem Francie Oto, sin Roberta vojvode andianskoga. G. 889. postao je kraljem Karlo IV. sin Ludovika Balba, zvanoga *Simplex*. Ovaj bio je g. 923. iz prestolja protěran, i umro je g. 929. Poslě protěranoga Karla bio je g. 923. za kralja od Francie izabran Rudolf, princip Burgundie, koi je preminuo g. 926. Po smerti Rudolfa bio dozvan iz Anglie Ludovik IV., sin protěranoga Karla, i g. 954. měseca Junia u Lionu krunjen. — Ovako razděljeno je veliko kraljestvo Francie na kraljestvo franačko i němačko. Poslě Ludovika IV. postao je kraljem Frankah Lotario, sin njegov, koi je umro g. 986. Za ovim slědio je Ludovik 5. sin Lotaria, koi je preminuo g. 987., š njim pak izumerlo je sve pokolenje Karla Velikoga, zvano Karlovingsko.

Po smerti Arnulfa cesara i kralja němačkoga postao je kraljem němačkim g. 899. sin njegov Ludovik IV., ali cesarom nije ovaj nikada bio. Umro je g. 912. bez svakoga odvětka. Za njim bi u saboru němačkih vojvodah izabran za kralja Konrad, sin Konrada vojvode od Frankonie; po smerti pak ovoga dobio je prestolje němačko Henrik sin Otona, vojvode saksonskoga, nazvan *Auceps* t. j. Lovac, jerbo je rado ptice lovio. Ovako dostojanstvo carstva zapadnoga preneseno je od pokolenja Frankah na pokolenje Saksonah, poslě kak je Konrad, budući bez odvětka, prie nego je umro, krunu i ostale urese carske po bratu svom Eberardu poslao spomenutomu Henriku, koi je bio sin Otona vojvode saksonskoga, i Ludgarde, kćeri cesara Arnulfa. Henrik pako porodio je iz žene Mehtilde, kćeri Diderića knеza Ringelhaimenskoga, Otona, nazvana Velikoga.

Poglavje XXIX.

Slěde kralji Horvatah, od god. I. 932. do g. 1000.

Sada ću popisanje pokolenja kraljevah horvatskih, od kojega sam u pogl. 27. govorio, nastaviti. Premda krajina ova medju više principi razděljena je bila, ali zato jedan samo kralj je bio, koi se je sa svojimi banovi mlogo putah ratiti morao. Više putah isti principi iz kraljevske kervi radi kraljevskoga dostojanstva kervave ratove medju sobom imadoše, i ovo je Horvate i Bugare najposlě zatamanilo.

Krepimir 29. kralj, sin Petrislava, stupivši po smerti

Digitized by Google

otca okolo g. 935. na prestolje, dao je sve ubojice otca svoga posmicati. Du Fresne piše, da je ovaj kralj imao rat s Alemani, koji osvojivši Istriu, na Horvatsku navališe. Ali Krepimir, sakupivši vojsku, udari na Alemane, pobije ih, i protěra iz Horvatske. Mir poslě načinjen jest, i alemanski vojvoda, koi je bio rodjak cesara němačkoga, udao je kćer svoju za Svetorada, sina Krepimirova, što se ipak pověrovano neznade. Krepimir živio je polag Du Fresna 20 godinah i 1 měsec, dakle do g. 955., ali ova godina nesudara se s dogadjaji.

Od Svetorada, sina Krepimirova, 30. kralja, pisci pišu, da je bio bogoljuban i umiljat, ali kako je dugo živio, nespominjaju.

Radoslav 31. kralj, sin Svetoradov, slědio je u bogoljubnosti i krěposti otca. U vrěme njegovo odverže se od Horvatske Lika i Kerbava. On dakle sakupi vojsku, razděli ju na dvoje, i s jednim dělom pojde sam, a drugi predade sinu Ciaslavu, da tako svaki sa svoje strane na rečene deržave udarivši, opet ih podlože, nikoga ipak da nerobe, niti nesužnje. Kralj dakle, predobivši stranu, na koju je udario, zabrani svojoj vojski, da nerobi niti nikoga nesužnji: i zato sve, koje njegovi vojnici bišе pohvatali, zdrave kući odpravi. Ali sin njegov Ciaslav nije hotio na onoj strani, koju predobi, tako činiti, već vojski svojoj dopusti, da slobodno robi, i sužnjeve, sěče ili prodaje. Ovo čuvši vojska Radoslava kralja, poče Ciaslava, hvaliti, a na Radoslava morziti, ter najposlě ostavi Radoslava, i sva poběže k sinu njegovomu Ciaslavu; što viděći Ciaslav poče se ponositi, i dade se od vojske za kralja prozvati. Ali niti to mu dosta nebi, već poče otca svoga progoniti, poslavši vojnike, da ga ili živa uhvate, ili ubiju. Radoslav čujući ova, poběže u gore, ali nemože se niti ondě sakriti, nego pojde polag mora, i ugledavši ondě jedan skoljić (drugač greben ili hrid morsku) pusti se na more, i srětno na hrid izpliva. Bog dobri je hotio, da je nedaleko onud jedna ladja jedrila: Radoslav dakle vapijući moljaše, da ga brodari k sebi prime, koji budući miloserdnii od njegova rodjenoga sina, na ladju ga uzmu, i na brégu Italie izkercaju. Odtuda Radoslav u Rim je otišao, gdě se je s plemenitom Rimkinjom oženio, i sina Petrislava s njom porodio. Petrislav oženio se takodjer s plemenitom Rimkinjom, porodi s njom sina Pavlimira, koi je poslě kralj horvatski postao. Ovako se uzderža kraljevsko pokolenje, koje od Terpimira je počelo, što dobro pamtiti moramo. Na isti način pripovědaju ova Kačić i Du Fresne; nu ovaj

Digitized by Google

nepiše, kako je Radoslav život sačuvao, i u Rim došao; nego veli samo, da je u cerkvi lateranskoj sv. Ivana sahranjen. Kačić pak piše, da morska ona hrid, na koju je Radoslav izplivao, zvala se je u njegovo još vrěme Kamen Radoslavov.

Ciaslav 32. kralj, pokle je několiko vrěmena mirno vladao (piše Kačić iz Dioklea), čuje, da je ugarska vojska navalila u Bosnu, njegovu deržavu. Skupi dakle hitro svoje čete, dojde u Bosnu, gdě na ugarsku vojsku naglo i serdito udari, i svu ju pod sablju okrene. Vojsku je glavom vodio vojvoda Kiš, kojega naški Vladislava zovu, Du Fresne pak Udislava piše. Ovoga je poseko Tihomil sluga, koi je malo prie svoga gospodara ostavio, i k Ciaslavu kralju uteko. Razuměvši žena vojvode Vladislava, da je muž njezin od vojnikah kralja dalmatinskoga poginuo, otide pred kralja ugarskoga, i klečeć poče suze prolivati te moliti ga, da joj dade vojsku, da će ona sama glavom pred njom pojti, i osvetiti se Ciaslavu za smert muža svoga. Kralj ganut njezinimi suzami, dade joj vojsku, i ona otide š njom u Bosnu, ali take mudro, da nitko iz dalmatinske vojske saznati to nemože. Ciaslav medjutim, nebojeći se ništa, i neznajući kakvo zlo ga čeka, kada je po planinah lov lovio, u dubravu jednu dojde, gdě Ugri sakriveni biše. Ovi udare iz nenada na njega, družinu mu izsěku, a njega živa uhvate, te ga ljutoj i ožalošćenoj ženi u ruke predadu. Ona ga čini svakakimi mukami od jutra do mraka mučiti, nos i uši mu odrězati, i onda ga u jednu rěku baciti. Du Fresne piše, da ga je u Savu baciti dala.

Od ovo doba (pišu Kačič i Du Fresne iz Dioklea) Horvati nisu imali pravoga kralja, nego bani i župani ravnali su krajine, dok nisu Pavlimira iz Rima dozvali. Ovaj Pavlimir, sin Petrislavov, a unuk Radoslavov, došao je u Horvatsku okolo g. 980., točno se kazati nemože. Što pako Diokleas piše od Ugarah i rata, kojega su u Bosni proti Ciaslavu imali: to mi lasno možemo razuměti, jerbo znademo, da je Ciaslav Horvate nemilo robio, mloge pohvatao, a Želimira bana od Like i Korbave ubio. Ovaj ban imao je valjada sinove ili bratju, a i drugi robovi mogli su imati svoje rodjake, koji čujući, da je Ciaslav tako nemilo otca svoga progonio, i možebiti i njim sveudilj težak i zloduh se pokazao: podigoše se proti njemu, i pozvaše Ugre na pomoć. Vojsku njihovu vodio je vojvoda srěmski Vladislav, kojega Magjari mogli su u svom jeziku zvati Kiš, i koi je poslě u boju poginuo. Da pak onaj Kiš (kod

Digitized by Google

Slavinah Vladislav) nije bio magjarskoga roda, to se od onuda izvodi, jerbo Du Fresne i Kačić pišu, da njegova žena išla je molit kralja ugarskoga, da njoj dade vojsku. Ovo očito pokazuje, da ona nije spadala pod vladanje Ugarah, već je spadala pod vlast Horvatah, odkuda i ono sledi, da u pervom boju, u kojem je njezin muž poginuo, nije Ugarah niti bilo, nego sami Horvati udariše na kralja Ciaslava, i kada su bili pobijeni, onda je vojvoda njihov Vladislav poginuo. Potom se je njegova žena utekla k vojvodi valja da Zolti ili Toksi: i ovo je onaj dogadjaj, koi je dao Ugrom zgodu, da su mogli sve krajine do Drave pod svoju vlast spraviti. Od ovuda ugarski pisci, kanoti najnovii Španjik, postavlja za medju od Ugarske pram podnevu Dravu i Savu. Tko bi sada mogo tako učen biti, i znati, koja je bila granica med Horvatskom i Ugarskom? Neimenovani bilježnik kralja Bele veli, da za života Arpada bila je medja Splět varoš; sadašnji pisci neusudjuju se to kazati, i zato pišu samo, da je Sava i Drava bila. Ali izmed Save i Drave leže varoši Zagreb i Varašdin, koji su dosta na daleko, pak ako je Drava bila granica, nije mogla bit Sava, i naopak. Nu od ovoga imat ćemo i poslě razgovor.

Da je morebiti žena Vladislavova u Srěmu stanujući sebe i Srěm pod vladanje magjarskoga vojvode poddala, i da Magjari od vrěmena kralja Ciaslava Panoniu Valeriu (ali ne svu, nego samo do Mure, što ću kasnie pokazati) mogli su zaokupiti, to ja dopuštjam, jerbo od Ciaslava do Pavlimira, t. j. najmanje 40 godinah, sami vojvode u Horvatskoj vladahu. Onda Magjari radi mlogih bojevah, koje su u družtvu Slavinah s němačkimi kralji imali, lasno se mogoše na desnu stranu Dunava preněti, da ovako s Avari i karantanskimi Slavini sdruženi, Panoniu Valeriu proti Němcem lašnie braniti mogu, što im niti isti vojvode slavinski prěčili nisu, navlastito pod Henrikom i sinom njegovim Otonom I. Ali da Magjari od Pavlimira kod Srěma biše pobijeni i iz Srěma proterani, to je istina. Jesu li pako za granicu Dravu ili Muru, kako u Dravu teče, načinili, to ćemo poslě viděti, kada na dogadjaje sv. Stěpana kralja dojdemo. Viděti ćemo takodjer, jeli ono, što palatin Rado, ili pisac, koi je njegov testament popisao, spominja, stojati more. Što pako Kačić i Du Fresne iz Dioklea pišu, da su u vrěme Pavlimira Saraceni došli, to nije moguće, buduć da se je to g. 867., dakle sto godinah prie dogodilo (pogledi pogl. 17.).

Pavlimir 33. kralj, došao je okolo g. 980, iz Rima u Horvatsku. Kačić piše obilatie od ovoga kralja, nego

Digitized by Google

Du Fresne. Budući banovi, župani i ostala gospoda horvatska sa svih stranah od nepriateljah pritisnuti, počeše medju sobom zboriti, da kralja načine, koi će ih od nepriateljah braniti, i razuměvši, da rečeni Pavlimir u Rimu se zaderžavajući, je iz koléna kraljevah dalmatinskih, poslaše po njega poklisare, moleći ga, da se dostoji dojti, i njihovim kraljem biti. Premda Pavlimir nije hleptio za prestoljem, ipak promišljajući tužno stanje svoga naroda, primi njihovu moljbu, odputi se s 500 svojih vojnikah u Dalmaciu, i dojde u Tribinj. Izreći se nemore, piše Kačić nadalje, s kolikim veseljem Tribinjani Pavlimira primiše, s kolikom se slogom bani, knezovi i ostala gospoda u Tribinj uputiše, za pozdraviti i okruniti svoga gospodara. Sa svim tim najde se Ljutomir ban od Rascie, koi nije došao, da se kralju pokloni, dapače, što još gorje, ukaza se kralju kano njegov očiti i glavni nepriatelj. Okrunivši dakle gospoda slovinska Pavlimira svoga kralja, i primivši od njega za uzderžanje kraljestva potrébne naredbe, s velikim veseljem vratiše se u svoje deržave. Kralj pako naredi, da se sazida ukraj mora grad lěp, što kad se izverši, nazva ga Dubrovnik, polag dubrave, koja ondě rastjaše. Dogotovivši rečeni grad, podiže se s velikom vojskom u Rasciu protiva banu Ljutomiru, i našavši ga s vojskom kod města, koje se zove Vaska, udari na njega, vojsku mu razbi, i banu glavu odsěče, Za uspomenu pak ovoga junačtva sagradi na městu onoga boja cerkvu sv. Petra, i više cerkve podigne grad, te ga nazva svojim priimenom Belo, jerbo gospoda rimska nazvaše ga radi velike njegove lěpote *Bello*, što će reći naški lěp. Osvojivši svu Rasciu, i ponizivši svoje nepriatelje, povrati se u Tribinj, i do malo vrěmena život sverši. Ovako Kačić; Du Fresne pako piše, da je posle osvojenja Rascie na Magjare udario, i kod Srěma sve pobio, te zatim mir je s njima s tom pogodbom načinio, da za medju jedne i druge kraljevine bude rěka Sava; ali ovo sada isti ugarski pisci nedopuštjaju, i pokazati samo nastoje, da su srěmska, požežka i virovitička varmedja pod Ugarsku spadale. A da bi ih tko upitao: odkuda, na kakvi način i po kakvoj pravdi varmedje one pod Ugarsku su spale, nebi znali drugo kazati, nego da to svědoči palatin Rado u diplomi fundacionalnoj manastira sv. Dimitria kod Save, kojega je on g. 1057. podigo, i vlasti pečuskoga biskupa podložio, ovu pako diplomu potverdio je slědeće godine 1057. kralj Andria u saboru u Běloj stolici deržanom. Ovako piše Pray od kralja Andrie 1. na g. 1056. (*pag. 58. not. c*) i na g. 1057. (*pag. 59. not. b*). Ali

Digitized by Google

Pray u dogadjajih sv. Ladislava kralja na g. 1089. *(pag. 84. not. a)* spominja diplomu kralja Andrie 2. od g. 1217., gdě ovako pisano stoji: „Kada je sv. Ladislav kralj pervi Dravu prešao, slavonsku krajinu zaokupio, i kraljevini svojoj pridružio —". Odkuda ono slědi, da jedna ili druga diploma lažljiva je. Jer ako je sv. Ladislav pervi prěko Drave prešao, te pervi Slavoniu osvojio i kraljevini svojoj pridružio: Rado palatin, koi je 33 godine prie Ladislava živio, nije prěko Drave prešao, niti Slavoniu predobio. Odkuda očito je, da Pray i ostali ugarski pisci sami sebi protivogovore, da ono, što Rado palatin u spomenutoj diplomi piše, istina biti nemože, dakle da ona diploma je lažljiva i od himbenika někakvoga načinjena. Ali od ovoga obilatie poslě.

Tiešimir 34. kralj, sin Pavlimirov, rodio se je po smerti otca okolo g. 985. Mati njega već u zibki okruni za kralja, ali zaludu, jerbo bani nehtěše ga za kralja spoznati, govoreći, da se nepristoji slavnomu narodu imati děte brez razuma za svoga kralja, i tako se od njega sve deržave osim Tribinja i Dubrovnika odvergoše. Videći kraljica, da silom načiniti ništa nemože, imade uzterpljenje, dok Tiešimir nije došao na godine ženitbe. Onda izprosi mu za ženu kćer Cidomira bana od Horvatske, t.j. Like, Karbave i Kotara. Imade Tiešimir sa svojom zaručnicom dva sina: Prelimira i Krešimira. Ovoga mladjega poslao je k dědu njegovomu Cidomiru banu, moleći ga, da mu pomoć dade, za osvojiti one deržave, koje ga za kralja nehtědoše spoznati. Cidomir prigne se na moljbu kralja Tiešimira zeta svoga, sakupi veliku vojsku, udari š njom na Bosnu, osvoji ju i predade unuku svomu Krešimiru, da š njom vlada i upravlja. Do malo danah pojde iz ovoga světa děd njegov Cidomir, i neimajući sinovah, ostavi banovinu svomu unuku Krešimiru, koi imajući tolike deržave pod svojom vlastju, postade veoma slavan i mogućan. — Medjutim kralj Tiešimir sakupi vojsku čim veću može, udari sa starjim sinom Prelimirom na deržavu prevalitansku, bana njezinoga preobla da i ubije, te krajinu osvoji. — U isto vrěme Gerci navališe na Rasčiu, i iztěraše njezinoga bana. Ovaj videći, da mu moguće nije Gerkom odoleti, uteče se k kralju Tiešimiru, i pokloni mu svoju kraljevinu, ako bude mogući otet ju iz rukah gerčkih obećavajući mu kod děla ovoga svu moguću pomoć. Tiešimir dobrovoljno primi bana Rascie, njegovu ženu i dětcu, i dade im pristojno stanje i imanje. Imao je ovaj ban izmedj ostalih kćerih jednu osobite lěpote. Ugledavši ovu Prelimir sin kralja Tiešimira, zaljubi se u nju,

Digitized by Google

uze ju za ženu, sakupi vojsku, i otide s tastom svojim u Rasciu, gdě je do malo vrěmena sve Gerke izsěko, deržavu osvojio, i tastu svomu pod ovom pogodbom ostavio, da š njom vlada, ali da u naprědak on i njegovi sinovi kralja za svoga gospodara budu spoznavali, i njemu njegove davali. — Medjutim preminuo je Těšimir, ostavivši kraljevinu stariemu sinu Prelimiru; Du Fresne piše, da je bio u boju prevalitanskom ranjen, i poslě malo vrěmena da je umro, što se je lasno moglo dogoditi.

Sada moramo dobro pamtiti, kako je kraljestvo slovinsko medju njegova dva sina ostalo razdělieno: Prelimir imao je svu Serbiu i Albaniu, Krešimir pako Horvatsku i Bosnu. Dakle Prelimir bio je kralj horvatski i serbski, a Krešimir bio je pod njim vojvoda Serbie: jerbo vidět ćemo u privilegii Krešimira Petra, da je ovaj bio praděd njegov. — Po smerti Prelimira postao je kralj brat njegov Krešimir, za ovim pako slědio je Dircislav, sin Prelimirov, što ćemo sve viděti.

Prelimir postao je kralj u redu 35. po smerti otca svoga Těšimira. Kako Du Fresne piše, imao je Prelimir rat s Gerci, koji Bugariu i Rasciu osvojiše, radi česa ban od Rascie sa sinovi Pignom i Radigradom te kćerju Prećvalom k Prelimiru se je uteko, i u onogotskoj županii nastanio. Gerci pako predobiše Bugariu pod cesarom Zimiskom, koi od g. 969 — 976. vladaše, ova su se dakle dogodila okolo g. 976., premda pervašnje godine nisu se pravo znale. — Prelimir zaljubivši se u Prećvalu, kćer bana Rascie, uze ju za ženu pod ovom pogodbom: da će baniu Gerkom oteti i otcu njezinomu povratiti, ali da ov kralju bude podložan. Poslě načinjene pogodbe postavi Radigrada, brata svoje žene, za kneza onogostenskoga, i Rasciu, pobivši Gerke, povrati tastu svomu. Prelimir porodi 4 sina sa suprugom svojom Prećvalom: Hvalimira, Boleslava, Dragislava i Svevlada, medju koje sve krajine svoje je razdělio. Hvalimiru je dao Cetinj s pripadležićimi županiami, Boleslavu Tribinj s županiami, Dragislavu Ceraunia t. j. Cernu goru sa svojimi županiami, i Svevladu Podgorje sa spadajućimi onamo županiami. Od ovuda znademo, da Albania, Epir i Cetinj spadale su pod kraljeve kano njihovo odvěctvo, ali osim toga morali su bani, knezovi i župani serbski i horvatski kraljevom stanovite dohodke plaćati. Ovdě Du Fresne i Kačić verlo su pomešali kralje i njihove dogadjaje, ova dakle valja u red privesti. Du Fresne zove pervoga sina Prelimirova Hralimirom, odkuda

Digitized by Google

je poslě načinio Branimira, i ovako one dogadjaje ponavlja, koji su se dogodili g. 879. pod papom Ivanom 8., po čem je samo dogadjaje kraljevah većma poměšati hotio. Ali nas, koji sve dogadjaje pred očima imademo, nitko nemože smutiti. — Nadalje Kačić i Du Fresne spominjaju Krešimira brata Prelimirova, njegovog sina Stěpana, i unuka kopilana, imenom Legleta; ali ova, da se mogu bolje razumeti, moraju se razložiti. Dakle po smerti Prelimirovoj postao je kraljem brat njegov Krešimir, i to nad Horvatskom i nad Serbiom, jerbo sinovi njegovoga brata zaderžali su samo svoje banie, niti su mogli zabraniti krunu Krešimiru stricu svomu, koi je bio vojvoda nad svem Horvatskom. Ovaj Krešimir imao je takodjer više sinovah, premda ih niti Kačić niti Du Fresne nespominjaju, radi šta su red kraljevah poměšali. Ali imena ovih sinovah iz privilegia Petra Krešimira očito pokazuju se, kako će se u dogadjajih istoga Krešimira viděti. Radi toga ovdě samo imena sinovah ovoga kralja spomenut ću, da poslě dogadjaje kraljevah lašnie razumeti možemo. Dakle za Prelimirom slědio je po mom računu

Krešimir I. 36. kralj, mladji sin Těšimirov, a brat Prelimirov, prie vojvoda od Horvatske i Bosne. Ovoga Du Fresne zove pervim vojvodom bosanjskim, ali nepravo, jerbo već prie njega bili su bani u Bosni. Za njim postavlja Stěpana sina njegovoga, što je moglo biti, jerbo on imao je više sinovah, kako privilegia Krešimira Petra svědoči, gdě se spominja: Dircislav, Stěpan (koi imade osim svojih zakonitih sinovah kopilana imenom Leleka), zatim Svetoslav, Krešimir i Gojislav. Svetislav pako porodi sina Stěpana kralja, koi je bio otac Krešimira Petra. — Ovako ja izvodim pokolenje Krešimira 1. Da je ovaj Krešimir prie g. 970. umro, to je očito iz svědočanstvih arkidiakona spalatskoga, koja ću popisati u dogadjajih Dircislava (Držislava) kralja. Zlo je dakle Lucio horvatske kralje u red metnuo, i nepravo stavlja u broj kraljevah Krešimira 2. i sina njegovoga Stěpana, koi je bio po razlaganju rěčih privilegia sin Svetoslavov. Zato ono město privilegia, gdě Krešimir Petar veli: „i děda moga blažene uspomene Krešimira kralja“ — polag moga suda, ili Lucia ili tiska krivnjom je pokvareno, i moralo bi stojati: „i praděda moga“, kako i na počétku privilegia dobra děla svoga praděda očito spominja. Od ovuda i ono slědi, da je to bez temelja i samo od Praya izmišljeno, što ov u dogadjajih Andrie 1. kralja ugarskoga na g. 1056. ovako izpisuje: „Ostala strana medju Savom i Dravom [illegible]ća, bivši

Digitized by Google

po horvatskom kralju Krešimiru u vrěme domaćih bunah od Ugarske odtergnuta, morala se je opet k Ugarskoj priklopiti.“ Ono je Pray lahko popisao, ali od potrěbe bi bilo prie pokazati, da je Krešimir 2. bio kralj horvatski, jer ja samo dva Krešimira nahodim: Krešimira stariega i Krešimira Petra; a Krešimir sin Krešimira stariega, a stric Krešimira Petra (ne pako kako Lucio piše, njegov děd), nije bio kralj horvatski, nego samo vojvoda od nekoje krajine, kakogod je bio Stěpan vojvoda od Bosne. Nadalje od potrěbe bi bilo Prayu i Luciu pokazati, kada i koje godine Krešimir 2. nad Horvati je vladao: ali ovo niti Pray, niti Lucio pokazali nisu. Akoli pako Pray Krešimira Petra drži za Krešimira 2., onda rěči njegove sasma stojati nemogu: jerbo, kako Lucio izvodi, Krešimir Petar bio je već god. 1052. kraljem, palatin pako Rado, polag Praya, g. 1056. stranu Horvatske medju Dravom i Savom ležeću Ugarskoj je opet podložio, što je svědočanstvu Petra Krešimira suprotivno. Ovaj bo u istom privilegiu očito veli: „radi toga, buduć da je Bog svemogući kraljevinu našu, na kopnu i na moru razširio.“ Krešimir Petar pako pisao je ovo g. 1069., dakle nemore stojati, da je palatin Rado g. 1056. koju stranu Horvatske pod vlast Ugarah spravio: nego uprav protivno može se kazati: da je Petar Krešimir još dalje svoju kraljevinu razširio, i one strane, koje možebiti Magjari bili osvojili, natrag je spravio pod svoje vladanje. Ova su očita i dokazana, dakle pisanja ugarskih pisacah su samo izprazne netemeljite pripověsti, i ostat ćedu tako dugo, dok oni pisci temeljito nepokažu: kada i kako je Slavonia prie palatina Rade pod Ugarsku spala, te kako i od kojega kralja je isti Rado strane ove zadobio. Ovo pak od drugud pokazati nemogu, ako ne iz diplome palatina Rade; ali da ona diploma stojati nemože, to svědoči povelja Krešimira Petra, svědoči diploma Andrie 2. kralja ugarskoga, svědoče mloge druge diplome kraljevah ugarskih, koje u dogadjajih sv. Stěpana kralja mojim čitateljem napervo stavit ću

Dircislav (polag Šafarika Držislav) 37. kralj, sin Krešimira staricga, g. 970. sědio je već na prestolju, ali moguće je, da je koju godinu već prie kralj postao. Znade se, da je živio do g. 1000., ali mogo je i dulje živěti. Ono svědoči Arkidiakon Splitski (*cap. 13.*; kod Lucia *Lib. 2. c. 8. de regibus Croatarum*), gdě ovako piše: „Martin bio je arcibiskup g. I. 970., u vrěme Teodosia cesara i Dircislava kralja. Ovaj Martin bio je Splitjanin rodom, i načinio je cerkvi jedan veliki kalež i s tanjurom

Digitized by Google

iz najčistiega zlata. Ostali naslědnici ovoga kralja Dircislava blahu imenovani kralji Dalmacie i Horvatske, budući da su ures kraljevskoga dostojanstva od cesarah carigradskih dobivali, i zvali su se njihovi *Eparchi* ili *Patritii*, t. j. predpostavljeni zemlje horvatske, budući da su prvom naslědničtva imali vladanje kraljevinah dalmatinske i horvatske.“ Ovdě spominja arkidiakon Teodosia cesara, mi pako znademo, da je g. 970. carevao Zimisces; ali moguće je, da ovaj Zimisces imade takodjer ime Teodosia, kakogod i Ivan. Radi toga ono ime cesara carigradskoga istini ništa neškodi, jerbo Martina arcibiskupa i Dircislava kralja spominja i druga povelja cerkve sv. Mihaila u Solinu blizu amfiteatra g. 994. podignute, gdě ovako pisano stoji: „U ime Isukersta Amen, Amen, Amen. Godine po narodjenju gospodina našega Isukersta hiljadu, kada vladahu GG. NN. cesari Basilio i Konstantin Veliki, kada je ravnao kraljevinu horvatsku gospodin Dircislav glasoviti kralj, i kada je sědio na stolici blaženoga Domnia gospodin Martin visokopoštovani arcibiskup, zajedno s gospodinom Florinom, principom Splita i Klisa —“.

Ovu povelju tersi se Lucio oproverći, i pokazati, da cesari carigradski vladahu u kraljevini horvatskoj. Ali zaludu: jerbo ista povelja spominja Dircislava kanoti glasovitoga kralja horvatskoga; ako je pako bio glasovit, dakle nije bio pod vladanjem gerčkih cesarah. Što pako arkidiakon splitski piše, da kraljevi horvatski dobivahu ures dostojanstva kraljevskoga od gerčkih cesarah, u tom arkidiakon bludi. Mogao je dobiti Deržislav od Zimiska ili poslě od Basilia i Konstantina cesarah carigradskih nekakav ures, po čem su ga oni zaslěpili. Cesari naimre gerčki, hoteći Bugare zatamaniti, i znadući, da Bugari i Horvati jedan isti i sdruženi narod biše, te da ih predobiti nemogu, ako Horvate od njih neodruže: poslali su možebiti krunu i druge darove Deržislavu, da ga sebi priklone, i od Bugarah razstave. Ovo je bila himbenost gerčka: proslavljenja, prazna dostojanstva, titule i darove děliti, da ovako nekoje sebi naklonjene imadu, koji bi neslogu i bunu u narodu činili; nu zadobivši zgodu, nisu se stidili horvatske deržave otimati, i ako su mogli, kraljeve bez kraljevinah a vojvode bez krajinah načiniti. — Ali što se viče kraljevskoga dostojanstva, to kraljevi horvatski već od Hadriana 1. pape rimskoga svetačno i pravedno zadobiše (pogledi dogadjaje kralja Budimira ili Svetopileka): dakle Luciovo farbanje izprazno jest.

Digitized by Google

Poglavje XXX.

Slěde kralji Bugarah, od god. I. 932. do god. 1014.

Po smerti Simeona kralja bugarskoga, od kojega sam u pogl. 25. pisao, postao je kraljem bugarskim u redu 18. Petar njegov sin, g. 932. Polag Du Fresna slědeći gerčki pisci spominjaju ovoga kralja: Leo Gramat. *(pag. 502. & 503.)* E. R. Skilitzes *(pag. 625.)* E. R. Zonaras *(pag. 152.)*. Ovomu, pošto bi krunjen, Turci, Serbljи i Horvati, koji su se u vrěme Simeona otca njegovoga, od Luitpranda *(Lib. 1. c. 2.)* viteškim bojcem zvanoga, u miru zaderžavali, taki sa svih stranah ratom prětiti stanu, a on da jih u strah natěra i pokaže im, da se jih neboji, sakupi veliku vojsku, i najprie na Gerke, kano najveće svoje nepriatelje u Macedonii udari. Ali čujući, da cesar Roman Lakapeno s vojskom dolazi, načini sa svojimi vojvodami věće, i dokonča Gerkom mir ponuditi i ženitbom utverditi. Kada su to najprie po monacih, kako Skilitzes i Konstantin Porf. *(cap. 12. pag. 31.)* svědoče, poslě po *istih* vojvodah s jedne i druge strane utverdili, otišo je Petar u Carigrad, gdě je bio od Romana Lakapena s velikim poštenjem primljen, i uzeo je za ženu Mariu, unuku cesara Kristofora. G. 932. dana 8. Oktobra bio je pir deržan, věnčanje se je svetačno obsluživalo u peganskoj Bogorodice cerkvi po patriarku Stěpanu. U ovo vrěme Stěpan brat Petrov započe s někojimi većimi bugarskimi poglavicami kovarstvo protiva bratu kralju, ali kada se je to saznalo, Ivan bi batinan i u tavnicu zatvoren, poglavice pako glave izgubiše. Poslě toga pošalje Roman Lakapen lukavo monaka někakvog imenom Ivana k Petru kralju pod izlikom utverdjenja saveza mira, ili kako neki pišu, zaměnjenja sužnjevah, u istini pako, da Ivana brata Petrova iz tavnice oslobodi, i u Carigrad dovede, što monak i učini. Cesar Ivana brata Petrova u Carigradu veselo primi, habit s njega svući dade, mlogim ga blagom nadari, i s ženom iz Armenie rodom oženi.

Mihailo drugi brat Petrov *(Scylitzes pag. 627. E. R. Anon. nro. 29.)* hleptio je takodjer za bugarskom krunom, zato tverdi neki grad osvoji, i mloge Bugare na svoju stranu privuče. Ovi po smerti Mihaila u gerčke deržave navališe, i porobivši Macedoniu, Strimonu i ostale gerčke deržave, najposlě Nikopolje zadobiše, i ondě tako dugo ostadoše, dok po mlogih bojevih sasma preobladani nisu

Digitized by Google

bili. Po smerti kraljice Irene, Petrove žene, Petar kralj g. 963. ponovi s cesarom Niceforom savez mira (*Scylitz. pag. 646. § 706.*), i predade mu za poruke sinove svoje Boriska i Romana. — G. 967. piše Nicefor cesar Petru kralju, da Turkom t. j. Magjarom, koji su se spremali gerčke krajine robit, prěko Istra preiti zabrani, i da jih suzbije; ali Petar pod različnimi izgovori nije hotio to načiniti. Po čem uvrědjen Nicefor, Svetoslava ruskog vladaoca po Kaloeiru, principa kersoneskog sinu (kojega je na dostojanstvo patriciata izvisio), s mlogimi miti i obećanji nagoveriti dade, da Bugarom rat navěsti, i na njih udari. Rusi poslušaju, měseca Augusta u Bugariu nahrupe, mloge varoše i gradove osvoje, slědeće pako godine 968. još gorje Bugare zlostave. Ove ili prošaste godine Petar kralj věrojatno u boju je poginuo, i onda David, Mojsia, Aron i Samuel, sinovi někojega velikoga kneza bugarskoga, počeše Bugare buniti. Radi toga cesar Nicefor odpusti Boriska i Romana u Bugariu, da krunu i kraljevinu od Rusah obrane, ali obadva biše od Rusah uhvatjeni (*Scylitz. pag 666. Zonar. pag. 167. E. R.*). Rusi, kada jim nitko više nije mogao na put stati, budući od lěpote městah i deržavah zauzeti, zabaciše sve pogodbe saveza s cesarom Niceforom načinjenoga, s porazumljenjem istoga Kaloeira (koi njim obeća Bugariu odpustiti, ako njega pomogu za cara načiniti) odluče osvojene deržave za se zaderžati. Medjutim g. 969. Nicefor bi ubijen, a Ivan Zimisko za cara izabran. Ovaj razuměvši odluke Rusah, sakupi vojsku, i predpostavi joj vojvodu Bardu Sklera, kojega sestru za svoju ženu je uzeo. Rusi pako Pečence (t. j. u Vlaškoj stanujuće Bugare), ostale već preobladane Bugare i Magjare k sebi pridruže, i ovako strašnu vojsku na 380,000 skupe, prěko planine Hema, sada Balkan zvane, u Traciu prejdu, sva pale i robe, i kod Drinopolja tabor načine, čekajući Gerke, da se š njimi pobiju. Barda znadući, da mlogo manju vojsku imade, nakani nepriatelja lukavštinom preobladati, kad nemogaše silom. On jih dakle po zasědah više putah pobije: ali od cesara natrag pozvan, moradjaše u Aziu poći protiva Bardi Foci, sinu Leona Foke, a sinovcu Nicefora cesara, koi se biaše za cesara proviko. — G. 971. (*Scylit. pag. 671. E. R. Zonar. pag. 169.*) Zimisko cesar u prolětje sam vojsku protiva Rusom povede, i prešavši Balkan, kod Preslave, stolnoga varoša Bugarske, tabor načini. U ovom varošu zaderžavaše se onda Kalocir, koi čuvši, da su Gerci došli, iz varoša je pobĕgo, i u tabor Svetoslava ruskoga principa uteko, varoš pako Preslava predao se je Zimisku cesaru.

Digitized by Google

Borisko 19. kralj, sin Petrov, bio je u to vrěme sa ženom i dětcom u Preslavi. Zimisko ga je veoma uljudno primio, nazivajući ga kraljem; takodjer i ostale uhvatjene bugarske poglavice pusti kud je koi otiti hotio, govoreći: da on nije došao, da ih sebi podložit, nego da jih od sužanjstva oslobodi, a da samo Ruse nepriatelje ima. Predobivši ovako sva serdca, svi se k njemu pridruže. Došavši zatim do Dorostola, gdě tabor Svetislavov biaše, Ruse po mnogom hervanju preoblada, i Svetislava natěra, da je mir iskati morao. To mu cesar dopusti, s tom jedinom pogodbom, da Rusom slobodno bude kroz krajine gerčke u svoju domovinu povratiti se. Ovako cesar, koi se prie Bugarom kano priatelj kazao, protěravši s njihovom pomoćju Ruse, sada i iste Bugare pod svoj jaram stavi, ter uzamši jim njihova kralja Boriška, i naměstivši po svoj zemlji svoje častnike, u Carigrad se uputi. Došavši u Carigrad deržao je slavodobitni ulazak u onaj varoš: on idjaše jašući na bělom konju, a pred njim tarna kola, sa 4 běla konja zaprežena, na kojih biaše oděća kraljah bugarskih natovarena, a odzgora na kolih biaše naměštena *prilika* Bogorodice, koja je bila zavětnica grada carigrad*skoga*. Došavši lukavi cesar na glavnu varošku piacu, *ne*zastidi se Isusu i Bogoridici hvalu dati, što mu je prevara za rukom pošla, pak zatim Boriška, prevarenomu bugarskomu kralju sav kraljevski ures pred svim pukom uzme, i s njega svu oděću kraljevsku skine, i davši mu někakvo dostojanstvo vojničkoga meštra u Carigradu, krunu kraljah bugarskih u cerkvi sv. Sofie oběsi.

Ovo su poslědice nesloge i nevěre, ovako je onaj vitežki narod Getah, zatim Gepide, a najposlě Bugari zvan, pod cesarom Zimiskom g. 971. već drugi put u jaram gerčki pao (pervi put su ga Gerci podjarmili u vrěme Mauricia, budući da je bio onda od Avarah preobladan). Ali Moldaviu i Valahiu, gdě takodjer Bugari Pečenci zvani stanovahu, nije nikada nijedan cesar ili kralj preobladao, nego ovi pod svojimi vojvodami ostadoše. Tko je od strane Gerkah u Bugarii vladao, Du Fresne nepiše. — Sada znademo, da Ugri g. 968. i 969. Traciu Macedoniu i svu Gerčku robiše, ali ne sami, nego s Rusi, od kojih biše pozvani. U ovo pako vrěme bio je kralj horvatski Krešimir, a g. 970. sin njegov glasoviti Dircislav, koi od cesara Zimiska krunu i dostojanstvo kraljevsko zato samo zadobi, da Bugarom nebude na pomoć. Odkuda očito vidimo, da Ugri s ove strane Dunava nisu imali nikakvo vladanje, jerbo Nicefor cesar molio je Petra kralja, da Ugre nepusti překo Du-

Digitized by Google

nava u njegove deržave. Da bi pak Ugri imali pod sobom Srěm, nebi jim trěbalo prěko Dunava prebroditi, nego prěko Save u Bosnu, i odanle po kopnu u gerčke krajine navaliti. Ova morao sam zato spomenuti, da se vidi, da Magjari dolnju Slavoniu nisu nikada osvojili.

Povraćam se na Bugare. Ovi za života Zimiska cesara, dakle do g. 976., kada je Zimisko umro, ostadoše pod vladanjem gerčkim, ali poslě jaram gerčki opet odbaciše, i Boriška potajno na prestolje pozvaše. Ovaj s bratom Romanom, kojega je Josip carski posteljnik na zapověd cesara uskopio (kako Skilitzes *pag. 694.* piše), u gerčkoj odějći iz Carigrada u domovinu běžeći, i po šumi bludeći, bi od někojega Bugarina, mislećega da je Gerk, ubijen, Roman pako po smerti brata zdrav se u Carigrad opet povrati. Kada dakle nije bilo više odvětka od pokolenja Petrova: Bugari gorispomenutim sinom velikoga vojvode bugarskoga, Davidu, Mojsii, Aronu i Samuelu kraljevinu izruče. David poslě malo vrěmena je preminuo; Mojsia utverdjujući varoš Sera, bi od kamena, koi je iz zidine na njega pao, ubijen; Arona pako, jerbo je bio Gerkom nagnut, skupa i s dětcom brat njegov Samuel je smaknuo, samo jedan njegov sinčić Vladislav, budući od Radomira sina Samuelova sakriven, ostao je živ.

Samuel 20. kralj, sin velikoga vojvode bugarskoga, počeo je po smerti svoje brattja oko g. 980. sam kraljevati. Ovoga Ana Komnena *(pag. 194. & 371.)* pod imenom Mokrus spominja, i piše, da je bio bojan i nemiran. Pobivši i pohvatavši gerčku vojsku i s njezinim vojvodom Sklerom, porobi sve gerčke deržave, i osvoji izmedj ostalih varošah i Larisu, odkuda je kosti sv. Ahilea u svoj stolni varoš prenesti dao. Čim prie pako cesar Basilio 2. od domačih ratovah se je oslobodio: Gergu Taronitu s vojskom u Macedoniu pošalje, i zapovědi mu, da varoš Tesaloniku s vojskom svojom dobro objači, on pako da Samuelova nasertanja uzbije. Došavši Gerga tamo, pošalje Azota sina svoga, da mnoštvo neprijateljah izvidi; ali nevěšti mladić pane u zasěde Bugarah. Čuvši ovo otac Gerga, odmah sa svojimi četami sinu na pomoć leti, nu i on bude od Bugarah obkoljen, i junački se braneći ubijen. Kada je to Basilio cesar razumio, pošalje tamo Nicefora Vranu, koi skupivši razbijenu vojsku, Samuela, koi već u Pelopones robeći je bio došao, ondě kod potoka Spercie iznenada pobije, i svu mu vojsku raztěra. Samuel i sin njegov Roman ležahu do mraka sakriveni pod mertvačkimi tělesi, i poslě jedva živi u Bugariu dojdu. — Ovo se je dogodilo g. 995. *(Scylitzes pag. 701 — 704.*

Digitized by Google

Istom Samuel kući povrati se, druga nevolja ga napade: Kosara naime njegova kći, koja mu biaše veoma draga, zaljubi se u Vladimira vojvodu Albanie, kojega je Samuel uhvatio, i u Bugarii u tavnicu zatvoriti dao, prie nego što je u Gerčku pošao. Za ovoga dakle vojvodu Vladimira, od kojega ću kasnie pripovědati, Samuel kćer svoju udade, a ne za Azota Taronitu, kako Du Fresne piše, i ovako sam sebi suprot govori, što ćemo kasnie vidjeti. — Samuel Vladimira sa ženom u njegovu krajinu odpusti, i povrati mu varoš Drač, kog mu bi malo prie oteo. Šopertlji Du Fresne, kada piše, da Azota ženu svoju Kosaru nagovori, da se cesaru carigradskomu predadu, i ovako da je poslě došao Drač pod vladanje Gerkah. — G. 1000. poslao je Basilio proti Samuelu opet strašnu vojsku pod vojvodami Teodorokanom patriciom i Niceforom Ksifiom protospatariom, koji osvojivši velu i malu Preslavu i Pliskovu, povratiše se kući kano obladavci. G. 1001. Basilio sam kroz Tesalsko polje vojsku u Bugariu je vodio, i osvojivši Berheu, Serbiu i Vodenu, u Tesaloniku se povrati. (Skilitzes *pag. 705.* na g. 1002.) Zatim predobivši grad Vidin nakon osmomesečnoga obsědjenja, kada je do Skopia varoša došao, Samuela prěko Aksie potoka nepropovidno bavećega se, obkoli i u běg natěra, te Skopiu varoš osvoji. Ovdě Du Fresne opet bludi, i sam sebi suprot govori: jerbo u dogadjajih Petra kralja je pisao, da Boriško sin Petrov, běžeći s bratom svojim Romanom iz Carigrada u gerčkoj oděći, bi u šumi od Bugarina někojega, mislećega da je Gerk, ubijen, Roman pako da se je natrag u Carigrad povratio. Sada pak isti Du Fresne piše: da je Skopje varoš Roman, sin Petra kralja bugarskoga, s bratom Boriškom cesaru predao. — Du Fresne, Lucio i drugi pisci znadu našega Dioklea provlačiti, a nesmotre na sebi, kako krupno oni sami zabludiše, te neistinite i suprotivne dogadjaje světu popisane ostaviše. Ovako Du Fresne u dogadjajih Petra je pisao: da Bugari, buduć da od Boriška i Romana uškopljenoga nikakva odvětka nije bilo, petorici bratje, sinovom velikoga kneza bugarskoga, kraljestvo izručiše, izmedj kojih Samuel kasnie sam je kraljevao; a sada pod Samuelom spominja žive Petrove sine Boriška i Romana, ili valja da su uzkrsnuli! Ako pak morebiti samo Romana razuměva, jerbo piše, da ga je Basilio cesar patriciom i poglavicom varoša Abide načinio: zašto nije pisao, da je Roman u Bugariu živ došao? nego samo da se je u varoš povratio, ali jeli u Carigrad ili u Bugariu, ništa nepiše. Da su mi gerčki pisci pri rukah, mnogi bi dogadjaji

Digitized by Google

bolje na světlo došli; ali hvala Du Fresnu za to, da je ove dogadjaje u latinskom jeziku popisane ostavio. Što je gděgod dogadjaje nepravo privovědao, može mu se oprostiti, jer gerčki pisci morebiti takodjer poměšano ova popisaše. Što se pako ja s Du Fresnom na mnogih městih neslažem, neka mi nitko nezaměri; ja želim samo istinu na světlo dati, i napervo znam, da će i meni moji čitatelji mnoge dogadjaje oproverći.

Basilio cesar obsio je poslě varoš Pernić, ali nemogavši ga predobiti, povrati se opet u Carigrad. Nijedne zatim godine propustio nije, da nebi s Bugari rata imao. Izmedju ovih najglasovitii bio je boj, kojega je g. 1014. s Bugari zametnuo. Čuvši Samuel, da se silna gerčka vojska približa, dade sve klance dervjem i kamenjem zaterpati, i on sam svagdě je s vojskom zasio. Viděći Nicefor Ksifia, poglavica Filipopolja, da Basilio města ova proderti nemože, prelazi sa stranom vojske goru Balabista, i dojde na ovaj način dana 29. Julia Bugarom za ledja, pa od traga s najvećom halabukom na njih udari. Bugari, nenadnim nasernutjem uplašeni, u běg se puste, Basilio pak, provalivši nasipe od vojakah ostavljene, běžeće progoni. Mlogi onda Bugari biše ubijeni, a još više pohvatani. Isti kralj Samuel jedva je uteko pomoćju sina svoga Radoslava, koi nahrupivše Gerke junački je odbio, otca svoga na konja postavio, i u varoš Prilapu srětno doveo. Gerci pišu, da je 15,000 Bugarah bilo pohvatano, kojim svim (gle lěpa priměra čověčnosti od to bože izobraženoga Gerka) Basilio cesar dao je oči izbosti, i svakoj stotini dao je jednog ćoravog za vodju, i ovako ih je Samuelu kralju poslao. Strašna kervoločnost! Samuel ugledavši ih, odmah se je od žalosti onesvěstio, i potle dva dana g. 1014. dana 15. Septembra preminuo. Ovako Du Fresne iz gerčkih pisacah (*Scyltiz. pag. 707. Zonar. pag. 108. Tetzchil. 10. V. 187. 220.*).

Samuel imao je dva sina: Radoslava i Trojana; i četiri kćeri: Katarinu, za cesara Isacia Komnena, Kosaru, za Vladimira vojvodu od Albanie udate, ostale pako dvě biše po predoblenju Bugarie u Carigrad odvedene. Dakle mi jedna nije bila za Azotu Aronitu udata, kako Du Fresne veli, na město Azota imao je pisati Vladimira.

Digitized by Google

Poglavje XXXI.

Slěde vojvode magjarski, cesari i kralji němački, i cesari cariyradski.

Arpad 1. vojvoda magjarski ili turački, kako Porfir. veli, bio je polag svědočanstva istoga pisca, po zapovědi kagana hazarskoga, imenito Simeona kralja Bugarie, prie g. 888. od svega puka magjarskoga izabran. Kako isti pisac *(c. 40.)*, Spanjik iz Stritera i Kerčelić svědoče, imao je Arpad četiri sina. Porfir. od toga *(c. 41.)* ovako piše: „Znati se pak mora, da Arpad veliki vojvoda turski (t. j. ugarski) četiri sina je porodio, od kojih pervi zvao se je Tarkatz, drugi Jeleh, tretji Jutotza, četverti Zoltan. Pervorodjeni sin Arpadov Tarkatz porodi opet sina Tebele; drugi Jeleh porodi Ezeleha; tretji Jutotza porodi Falicina, koi sada je vojvoda; četverti Zolta imade sina Taksin.“— Iz ovoga Porfirogenetina svědočanstva pověrovano izvodi se, da po smerti Arpada sini njegovi redom bili su vojvodoj; jer ako Falitzin sin Jutotza bio je u ono vrěme vojvoda, kada je Porfir. ova pisao, naravski može se suditi, da i njegov otac i prie ovoga njegova bratja, po smerti Arpadove redom polag. starosti biše vojvode, ali u sveudiljnih bojevih na skoro poginuše. Odkuda opet slědi, da Zoltan nije taki za Arpadom vojvoda postao; ali buduć da ga je Anonim taki za Arpadom na pismu ostavio, drugi ugarski pisci nisu se takodjer brinuli od pokolenja Arpadova mloga izpisati. Ja samo da spomenem pokolenje pervoga vojvode magjarskoga, stavio sam napervo čitateljem mojim rěči ove Porfirogenetine. — Što se tiče Arpada, kako je na desnu stranu Dunava prešao, s Avari, Karantani i ostalimi horvatskimi vojvodami se sdružio, i savez priateljstva s njimi načinio, nadalje, kako i zašto su Magjari u družtvu Slavinah g. 899. na Němce prěko Dunava, a g. 900., 901. i 902. u Italiu navalili, što se je još za života Arpadova dogodilo; sva ova sam u poglavju 22. i 23. iz Bertia obilno popisao.

Zoltan 2. postade vojvoda mlad od 13 godinah god. 907., kako neimenovani bilježnik Bele kralja piše. Buduć da Zoltan radi svoje mladosti cělu kraljevinu ravnati nije mogo, zato vojvode kozarski, koji su već s Arpadom imali skupno vladanje, upravljahu sve sdružene puke, od ostalih pako slavinskih pukovah s Magjari sdruženih s desne strane Dunava, izabrani biše za vojničke vojvode, koji su

Digitized by Google

samo na vojsku brigu imali, i u ratu ju vodili, Leel, Bults i Botond. Spanjik spominja, *(c. 3 §. 1.)* da su ondą sliedeće medje od Ugarske bile načinjene: od strane Ceske bio je potok Morava; od strane Poljske planine Karpatske; pram carstvu gerčkomu most Trajanov; od poldana Drava i Sava, od zapada pako rěke Anas i Laponsitz. Ova je Spanjik izvadio iz Anonima *(c. 48. § 57.)* i Konst. Porfir. *(c. 40.)*, kod Stritera *(T. 3. part. 2. pag. 622.)*, ali jeli pravo, svaki učen neka sudi. Jer Anonim *(c. 57.)* postavlja za medju od strane Gerkah vrata Vacil tia do zemlje Raci, a od poldneva more i varoš Split; Porfir. pak ovako piše: „Medjari pako Turkom su pram istoku Bugari, od kojih ih děli rěka Ister, koja se i Dunav zove, pram sěveru Pacinacite, pram zapadu Franci, pram podnevu Horvati.“ Čudo preveliko, kako Porfir. za medjare Magjarah spominja Pacinacite, koji polag Spanjika *(c. 1. §. 5.)* od rěkah Iniko i Volge protěrani, u družtvu Hazarah, Uzorah i Kumanah nova stajališta tražeći, na Madjare udariše, i g. 880. iz Lebedie krajine ih protěraše. Čudo, velim, kako su ovi Pacinacite iz Lebedie, odkuda su Magjare protěrali, i valja da su se ondě i nastanili, u Valahiu došli; Lebedia pako morala je biti medju Donom i Volgom, jerbo Volga iznad Dona u more Hvalinsko teče, što je na daleko razstavljeno. Ali koja korist je Lebediu krajinu tražiti, kada glasoviti zemljopisac Hübner nigdě od nje nepiše? Koja korist je mladež u školah takve stvari naučati, koje su brez temelja, i dokazati se nemogu. — Pacinacite Porfirogenetini (naški Pečenci ili Peceněgi) nisu nikada kod Volge stajali, nego oni su bili isti narod, koi su gerčki pisci zvali Peucine, koje ime pošlo je iz slavinskih rěčih „stanovnici pećinah“ (pogledi pogl. 22.), ona pako Peucinah ili Pacinacitah krajina zove se sada Valahia. Ovo je ona domovina starinskih Getah i Bugarah, koju nikada nijedan vladalac sasma predobio nije; istina je, da su carigradski cesari Bugariu s desne strane Dunava zaokupili, ali Valahiu na lěvoj strani Dunava ležeću, pod svoju vlast spraviti nikada nisu mogli. Vidět ćemo poslě, da su ovi Pacinacite Gerke iz Bugarie protěrali; da su stolětja 11. od gerčkih pisacah Gali nazvani bili, i da su ilirski ili slavinski govorili: što će bit poslědnji dokaz one istine, koju sam u Strani 1. od Galah pisao.

Spanjik piše, da Ludovik 4., sin cesara Arnulfa, u vrěme vojvode Arpada bio je pod harač natěran, što se je moralo dogoditi do g. 907.; hoteći se poslě Ludovik od harača osloboditi, podigo je rat protiva Magjarom, koi rat

Digitized by Google

se je počeo polag Bertia g. 907. Aventin iz kronike Bojoarske (*Lib. 4.*) kod Spanjika piše, da je vojska němačka prěko rěke Anasa (t.j. Ensa ili Ina) pod vojvodom Luitpoldom tri dana prelazila, da su se Němci s Magjari pobili, i da veća strana němačkih plemićah, mnogi biskupi i isti vojvoda Luitpold u boju poginuše. Isti Spanjik iz Sigiherta na g. 907. piše: da je u isto vrěme druga strana Magjarah u Bugariu navalila, i Bugare pod harač natěrala. Ali to istina nije: jerbo onda je bio kraljem bugarskim nepreobladani Simeon, koi je Magjare i Avare iz Valahie i Moldavie iztěrao, i do g. 932. živio. — G. 908. Magjari opet u Bojoariu, Saksoniu i Turingiu nahrupiše (Spanjik iz kronike S. Galla na g. 908.), i svu Alemaniu porobiše (Herm. Contr. na g. 908.). Zatim imali su strašan rat s Franci u Frankonii, i svagdě su preobladali (Herman na g. 909.). Najposlě se je Ludovik kod Augsburga s Magjari pobio, ali budući od njih pobijen i u běg natěran, poslě malo vrěmena god. 912. od žalosti je preminuo. Konrad kralj němački nije imao takodjer bolju srěću; ali g. 913. Arnulfo vojvoda Bojoarie povratjajuće se iz Němačke Magjare kod potoka Ena ili Ina strašno je potuko, i tia do rěke Lajte protěrao. Nu slědeće godine Magjari opet na Němce udariše, godinah pako 915., 916. i 917. svu Alemaniu, Saksoniu, Turingiu, Alsatiu i Lotaringiu nemilo robiše. Pod Henrikom, koi je po smerti Konrada g. 918. němački kralj postao, Magjari izperva mirni biahu, jerbo im je harač platio: ali g. 924., kako Ljubljanska kronika veli, budući podužgani od Dalmatinah (po kojih ja Horvate, Spanjik pako daleminske Slavine u Misnii stanujuće razuměva, pogledi pogl. 29.) na Němce su udarili, i veliko robstvo iz Saksonie odněli. G. 925. opet na Henrika nahrupiše, ali od njega preobladani, i na devetgodišnji mir pritěrani biše, od kojega Berti piše.

Spanjik iz Leona Gram. i Cedrena spominja, da su Magjari u vrěme ovoga mira Traciu robili, oda šta i Du Fresne u dogadjajih Petra kralja bugarskoga piše. Dogodilo se je to g. 933. (pogledi pogl. 31.), kada je Nicefor cesar Petra molio, da Magjare uzbije. Kako kronika Ljubljanska svědoči, udariše g. 935. Magjari od Horvatah Dalmatinah podužgani, na Henrika, ali od njega tako biše pobijeni, da jih je do 36,000 poginulo, osim premlogih, koji su se u rěci utopili. Da pako misnanski Daleminci nisu jih podužgali, nego dapače izpsovali, niti su se š njimi sdružiti hoteli, to svědoči Vitehind (*Lib. 1.*) kod Spanjika (*c. 3. §. 2.*); pravo sam dakle pisao, da oni Dalmate bili su Horvati, a Šenleben je ona samo pisao, da poměša i zamaže dogadjaje Horvatah.

Digitized by Google

Po svem tom Magjari nisu bili ukroćeni, jerbo kako Spanjik piše (neznam iz kojega pisca), po smerti Henrikovoj opet u Saksoniu nahrupiše, i premda ih je odanle Oto 1. protěrao, ipak su malo poslě Bavariu, a prěko Rena svu Lotaringiu i Galiu robili. Ovo pripověda Herman na g. 637., što pako nadalje veli, da povratjajući se odanle od Karantanah biše pobijeni, to nemore stojati: jerbo Karantani bili su njihovi družbenici, a Němci nisu još onda imali nikakvo pravo vladanje s desne strane Dunava. Što pako Spanjik piše, da su g. 943. proti Gerkom srěćnii bili: to su oni Gerkom, od kojih i s Rusi proti Petru bugarskomu kralju pozvani biše, sada platili (pogledi poglavje 31.). — Zoltan izručio je g. 946. vladanje sinu svomu Toksi, i poslě tri godine dakle g. 949. ili 950. je preminuo *(Anonymus cap. 17.)*.

Toksa 3., sin Zoltanov, g. 946. od otca još živoga i od poglavicah bi za vojvodu izabran. Pišu od njega, da je bio žestoka i slave željna serdca. Da se taki iz počétka glasovitim načini (piše Luitprand *Lib. 5. c. 15*, kod Spanjika *c. 3. §. 3.*), udari pervi put u Latinsku, i dobije od Berengaria 2. deset měrah novacah. Iztraživanje jeli se to zbilja dogodilo, buduć da Berti niti od boja magjarskoga poslě g. 937., niti od Berengaria 2. kralja Italie ništa nepiše, na naše dogadjaje nespada. Možebiti da to Luitprand onaj dogadjaj spominja, koi se je po svědočanstvu Platine i Sigonia g. 969. sbio, kada su Horvati Saracene strašno pobili, i s gore Gargana ih protěrali, oda šta ću kasnie još govoriti. — Ratom Magjarah s Němci sverhu je načinila g. 955.: ove bo godine biše Magjari kod varošah Rězna *(Regensburg)* i Augsburga od Němacah hametom pobijeni; onda je kralj Oto i spomenute varoše predobio, koje do dana današnjega pod vladanje Němacah spadaju. Od ove godine počeli su cesari i kralji němački vladanje svoje i s desne strane Dunava u Karantaniu t. j. Štajersku, Krainsku i Austriu produljivati. Štogod němački pisci od Arnulfa cesara pišu, to sve po mom sudu spada na Panoniu Avariu: jerbo nijedan pisac nespominja, da je Arnulfo, ili sin njegov Ludovik 4., ili ikoi pervašnji kralj Rězno predobio. U oporuci Karla Velikoga takodjer se ništa nečita, da je ovaj cesar sinu svomu Ludoviku i njegovim potomkom štogod s desne strane Dunava ostavio: ali od Otona 1. Berti naročito piše, da je g. 955. Rězno predobio i Magjare ondě zatamanio, te da mu se je iste godine sin Oto 2. rodio. — Ako dakle on pervi varoš ovaj Vinidom t. j. Slavinom je oteo, naravski slědi, da prie pod vladanjem

Digitized by Google

Němacah nije bio; ako pako poglaviti varoš s desne strane Dunava stojeći na Němce nije spadao, pravo se može zaključiti, da niti okolišna krajina pod njihovim vladanjem nije bila. Dopuštam, da Arnulfo mogo je s vojskom na desnu stranu navaljivati, a Henrik Magjare na desnoj strani Dunava pobiti: ali obadva bili su opet iztěrani, niti su poglavite gradove osvojili, dakle niti vladanje svoje ondě utemeljili. Jeli pak Augsburg (*Augusta Vindelicorum*) već prie pod vladanje Němacah spao, ili u isto vrěme od Ulrika tamošnjega biskupa Němcem bio predan, pravo se kazati nemože: dosta je tomu, da je Oto kralj pomoćju brata Henrika, vojvode Bojoarie, i zeta svoga Konrada, vojvode Lotaringie, Magjare i Slavine, gdě su bili možebit i naši Horvati, sasma preobladao, i do potoka Arlapa protěrao. Porfirog. (kod Katone *Hist. Duc. pag. 388.*) svědoči, da potok ovaj bio je granica medju Franciom i Turciom (t. j. Ugarskom): pisac pak ovaj umro je g. 959., dakle mogo je znati za ovaj boj i za medju, koja je bila medju Franciom i Ugarskom.

Ona strana Norika, koja medju Dunavom i Cetinskimi gorami (Kahlenberg) leži, zvala se je *Osterricia*, odkuda su Němci kasnie načinili Österreich, i imala je svojega vlastitoga vojvodu. — Potok Arlap, po svědočanstvu Hübnera, kod varoša Ips teče u Dunav, odkuda sadašnji potok Ips mogao se je prie zvati Arlap, slavinski Arlava ili Orljava. Iz svih ovih slědilo bi, da Němci do g. 959. Beča nisu zadobili. — Ali od ovih više pisati nespada na naše dogadjaje. — Toksa vojvoda, polag Spanjika, preminuo je g. 972., i ostavio je dva sina: Gejzu i Mihaila; iz Mihaila pako rodili su se: Ladislav ćeljavi, nazvan Zoar, i Vazul.

Gejza 4., sin Tokse, postao je vojvoda po smerti otca g. 972. Ditmar (*Lib. 8. Hartvic. Ranzan. indice 8.*) piše, da je bio izperva kervoločan. Dok je Oto 1. živio, ostavio je u miru njegove deržave, dapače g. 973. poslao je k njemu poklisare s pokloni, u kojem poklisarstvu biskup Bruno to je samo radio, da mir medju cesarom i Gejzom utverdi, i zakon Isukerstov u Ugarsku uvede. Radi toga Piligrin, biskup padovanski, koi je zajedno s Otonom u Kvedlinburgu bio, gdě se je od mira radilo, poslao je mloge popove u Ugarsku, koji su mloge poglavite Magjare pokerstili, i sav narod za primljenje vere kerštjanske priklonjen načinili, kako svědoči dopis Pelegrinov Benediktu papi poslani (kod Praya *p. 373.; Hansitz T. 1. p. 211.*).

G. 974. postade veliki razdor medju cesarom Otonom i Henrikom vojvodom Bavarie (tako se je već sada zvala

Digitized by Google

Bojoaria); u ovoj smutnji Magjari navale u Austriu, sva robeći i paleći, odanle otidu u Bavariu, gdě niti istomu pasavskomu biskupatu oprostili nisu, dok ih nije g. 985. Leopold Babenbergski iz grada Melicia i sve krajine s lěve strane gore Cetia protěrao (vidi kroniku Melicinsku *pag. 382.* kod Spanjika). Ovako su Němci sve komad po komad Magjarom otimali.

Od ovo doba Gejza bio je miran, i ganut od žene svoje Šarolte, kćeri Gjule vojvode sedmogradskoga, dopustio je popom kerštjanskim rěč Božju očito pripovědati. Radi toga Vojtěh *(Adalbert)* biskup pražki pope u Ugarsku je poslao iz Ceske, i sam tamo išao, da zakon Isukerstov ondě razplodi (ovako svědoči životopis sv. Vojtěha kod Praya *pag. 376.*). Poslě toga Gejza, hoteći sina svoga Stěpana, drugačie Vaik zvanoga, oženiti, poslao je poklisare k Henriku 2. vojvodi Bavarie, da kćer njegovu Giselu Stěpanu za ženu izprose. Ali S. Henrik Giselin brat, i Oto 3. cesar, njezin rodjak, odgovoriše, da ju drugačie nedadu, neg ako se zaručnik pokerstiti dade. Razuměvši ovo Gejza, dao je sebe i svu kraljevsku obitel pokerstiti. (Ovako pišu: *Aventinus L. 5. Annal. Bojic.; Otto Frisng. Lib. 5. cap. 27.*)

Ovako po želji i tersenju Šarolte, po naučanju i poslovih sv. Vojtěha, i po ženitbi sv. Stěpana poslě ugarskoga kralja, zakon Isukerstov po svoj Ugarskoj se je razplodio. Ali još mnogi su se nahodili, koji nehoteći starinska svoja krivobožtva ostaviti, podigoše veliku bunu proti Gejzi, nu ov jih je pomoćju prihodnikah i pravověrnih Ugarah, premda težko, ali ipak srětno suzbio, i u mir natěrao (kako svědoče Ranzan i Ditmar). Poslě toga podigo je několiko cerkvih, i počeo je na gori Panonii manastir zidati, ali prie nego ga doveršì, sazva sve poglavice i plemiće, i ponuka jih na zakletvu, za uzderžati njihovu věrnost prama sinu svomu Stěpanu, i utverdivši po kletvi poglavicah naslědničtvo sina svoga, g. 997. je preminuo. — Osim sina Stěpana imao je Gejza još tri kćeri: Juditu, za Boleslava 1. vojvodu poljskoga; Giselu, za Otona Urseola vojvodu mletačkoga; i Šaroltu, za Samuela Abu udate. (Ovako pišu: *Litt. Fundat. S. Stephani apud Stilting. §. 15. pag. 123. & 415. edit. Cassov.; Katona Histor. Crit. Tomo 1. pag. 94.*)

Digitized by Google

Slěde cesari i kralji němački.

Oto 1., sin Henrika, postao je po smerti otca svoga kraljem němačkim. Iz Adelaide, kćeri kralja burgundskoga, udove pako Lotaria kralja od Italie, i zakonite svoje žene, porodio je Otona 2. one iste g. 955., kada je Rězno (Regensburg) osvojio, i Magjare strašno pobio. Oto Frisingenski piše, da su Magjari kao skakavci (kobilice) u Bavariu navalili; Flodoard pako svědoči, da je toliko množtvo Magjarah došlo, koliko nitko prie u nijednoj kraljevini nije vidio: ipak jih je Oto preobladao. G. 962. bio je od pape Ivana 12. u Rimu za cesara krunjen; g. pako 793. dana 7. Martia je preminuo.

Oto 2. sin pervašnjega, bio je još za života otca g. 967. od pape Ivana 13. za cesara krunjen; umro je god. 983. Iz žene Teofanie, pastorke Nicefora cesara carigradskoga porodio je sina Otona 3., g. 972., koje godine se je i věnčao u Rimu. G. 983. bio je u boju protiva Saracenom od otrovane strělice ranjen, i došavši u Rim, 7. Decembra u 29. godini věka svoga je umro, i u vatikanskoj cerkvi bi ukopan.

Oto 3., sin pervašnjega, postao je cesar po smerti otca svoga, i vladao je tako pošteno i mudro, da je bio za čudo světa proglašen. G. 986. Čehe je ukrotio. Imao je tri takmaca poradi carstva: Henrika bavarskoga u Germanii, Lotaria u Galii, i Krescentia u Italii. Henrika molećega za oproštenje u priateljstvo je primio; Lotario sam od drage volje je odpustio; Krescentio pako više putah u Rimu bune čineći, bio je g. 996. u Rimu uhvaćen, na magarcu s okrenutim k repu obrazom po varošu vodjen, i najpošlě brez nogah i rukah obešen. — Ženu imao je Mariu kćer kralja aragonskog, na toliko bludnicu, da je medju svojimi služkinjami deržala mladića u ženskoj oděći kod sebe. Zbog toga dade ju Oto kano preljubnicu u varošu Modeni sažeći. G. 1001. došavši opet u Italiu, bio je u rukavicah od žene něke, s kojom je bludno živio, otrovan. Hotěla se je žena ta na ovaj način caru osvetiti zato, da povratjajući se u Němačku nije njoj obećao, da ju za ženu uzme. Tělo Otonovo s mirisi pomazano dao je sv. Henrik u Němačku odvezti, i drob u Augsburgu u cerkvi sv. Afre, ostalo pako tělo u Akvisgranu sahraniti. — U spomenutoj cerkvi sv. Afre čita se latinski napis, koi ilirskim jezikom ovako glasi:

„Otona tretjega, rimskoga carstva velike dike,
Kosti u Akvisgranu, drob jest zatvoren ovdě.“

Digitized by Google

Oto 3. nije nikakvog odvětka ostavio, i ovako se je izpunilo proročanstvo Otonu 1. napisano, koje ovako glasi: „Ti i děca tvoja, ali nikakvo pleme tvojih unukah.“ Oto 3. bio je za cesara krunjen od pape Gergura 5., g. 996. uprav na Duhovo; umro je g. 1002. u Paterni varošu Kampanie.

Slěde cesari gerčki.

Roman, sin Konstantina Porfirogenete i njegove supruge Helene, kćeri Romana Lakapena, postao je cesarom po smerti otca svoga g. 959., i bio je tako opake naravi, da je otca svoga otrovao. Nu i on u slěd neizkazane bludnosti i pijanstva g. 964. je preminuo. Za njim

Nicefor Foka bio je iste godine od vojske za cesara prozvan, koi biaše verlo bojan, ali još više skup. — Po zasědi žene svoje Teofanie, koja se je u Ivana Zimiska slěpo zaljubila, g. 969. bi ubijen, i za njim stupi na prestolje

Ivan Zimisko. Ovaj imao je ratove s Rusi, koje je Nicefor cesar u Bugariu dozvao (pogledi dogadjaje Petra kralja bugarskoga), i bio je g. 976. od posteljnika svoga Basilia otrovan.

Basilio 2. i Konstantin 8., sinovi Romana mladjega, počeli su g. 976. carstvo ravnati. Basilio umro je g. 1025., a Konstantin g. 1028. Od njihovih ratovah s Bugari govorio sam u dogadjajih Samuela kralja bugarskoga; kako su pako Serbiu predobili, to će slědeći dogadjaji pokazati.

Poglavje XXXII.

Razlaganje dogadjajah od g 899., u kojoj je Ludovik IV., sin Arnulfov, počeo vladati, do god. 1000.

U dogadjajih naše ilirske domovine onoga věka toliku su pisci smutnju načinili, da se izperva neznade, komu i što bi se věrovati moralo. Němački pisci a š njimi i naš Kerčelić (Lucia neću spomenuti) hoćedu: da je sva Panonia Valeria i Savia pod Arnulfa němačkog kralja, a poslě zapadnog cesara spadala; a ugarski pisci kažu: da je Arpad, pervi vojvoda magjarski, sve krajine do varoša Splita osvojio. Ali dogadjaji kraljevah horvatskih, koji jedan za drugim bez prekinutja slědiše, očito pokazuju, da ni jedno

Digitized by Google

ni drugo stojati nemože. Jerbo te zdrav razum uči, te sloboda i nezavisnost kraljevinah sobom donesi, da one krajine, gdě se nahode samovlastni kralji, koji punovlastne ukaze, povelje i privilegie cerkvam i ostalim podložnikom poděljuju, ter predměstnikah svojih poklone i naredbe samovlastno po svědočanstvu svojih vojvodah, banovah, knezovah i županah potverdjuju, da one, velim, krajine pod inostransko vladanje nespadaju. Nu da ovo svaki bolje dokučiti i razsuditi može, što je istini priličnie, od potrěbe nahodim, da čitateljem mojim pervašnje dogadjaje u kratko pred oči stavim.

Dakle najprie promatrati moramo: jeli, i kada je Panonia Savia i Valeria pod cesara Arnulfa spadala? — Iz kronike cesarah i kraljah znademo, da je Arnulfo cesar g. 899. umro, i za njim da je postao kralj němački (nu nipošto cesar) sin njegov Ludovik 4.; znademo takodjer, da su Magjari pod vojvodom Arpadom prie g. 899. svu Panoniu Avariu s lěve strane Dunava osvojili, i da Arnulfo cesar, ili što nije mogo, ili što nije imao vrěmena, s Magjari nikakvoga rata nije deržao. Viděli smo nadalje iz neimenovanog bilježnika Belina, iz Nestora, i iz pisamah bojoarskih biskupah, da su se Magjari s Karantani i podunavskimi Slavini (koje sam i Horvate zvao) prie g. 899. sdružili, i (kako sam iz Bertia pokazao) da su sdruženi g. 900. u Bavariu na Ludvika sina Arnulfova udarili i preobladali ga, samo zato, da mu prepréče, da cesar nepostane. Kako Berti svědoči, udariše zatim Magjari od Berengaria vojvode furlanskoga pozvani i u Talianskú; da jesu li možebit sami? Zaisto ne, jerbo u ono vrěme vladahu u Horvatskoj i u Serbii Muntimir, Strojmir i Gojnić, sini Vladimirovi ili Vlastimirovi. Ovo svědoče Du Fresne iz Porfirogenete i privilegia Muntimirova, koju je g. 892. arcibiskupu spalatskomu podario. Ovi trojica bratja imali su svoje sinove, koji su bili poslě redom kraljevi i vojvode po Serbii i Albanii (pogledi pogl. 24. i 25.). Dakle u družtvu ovih vojvodah horvatskih udariše Magjari g. 901. i 902. u Italiu, i pomogoše Berengariu vojvodi furlanskomu svu Longobardiu osvojiti, i sebe na kraljevsko dostojanstvo podignuti. Doista u to vrěme živio je još Branimir sin Muntimirov, koi je bio s Petrislavom svojim stričevićem u boju uhvaćen i oslěpljen. Na jednaki način Tolimir, koga Porfirog. zove Hlonimir, sin Strojmirov, rat je podigo protiva Petru ili Petrislavu, i osvojio varoš Destinicu u Serbii, ali u istom boju je i poginuo. Istoga pako Petrislava kralja horvatskoga Pavao sin Branimirov a unuk Muntimirov je

Digitized by Google

uhvatio, i Simeonu kralju predao; i ovaj Pávao ili Pavlimir bio je poslě Petrislava od Bugarah za kralja horvatskoga načinjen. — Sva ova dogodiše se od g. 892 — 913., niti je što ovdě izmišljeno, nego sva su iz Du Fresna i Porfirogenete izpisana.

Iz gori rečenih očito je, da Magjari za života Arpadova, koi je g. 907. umro, niti Horvatsku niti Panonie pod svoju vlast spravili nisu; ali niti su bili mogući krajine ove osvojiti: jer tko su bili Magjari? Osmi samo dio stanovnikah Panonie prěkodunavske, koji sami po sebi nisu bili u stanju niti započeti s Němci rata, kamo li uzdržati, ili Horvate preobladati, koje niti zapadni niti istočni cari sasma sebi podložiti nisu mogli. Ali to niti jedan němački, latinski ili gerčki pisac, navlastito Porfirog., koi je sve poglavitie dogadjaje Horvatah popisao, nespominja, da su Magjari za života Arpadova Horvatsku do Splita osvojili, ili da su samo prěko Drave vladanje svoje preněli. Nu niti za osvojiti Panoniu Valeriu pod Arpadom nisu imali vrěmena: jerbo g. 899. počeli su rat s Ludovikom, koi rat su sveudilj deržali, i premda su Magjari s Horvati Berengariu u Italiu na pomoć išli, ali da se je onamo samo jedna čast magjarske vojske odputila, druga pako strana da je na granicah Bavarie bdila, od ovuda se izvodi, jerbo drugačie Ludovik bio bi svoje krajine opet osvojio. Doista němački pisci i kronika Bojoarska spominjaju, da je g. 907. Ludovik sam protiva Magjarom rat podigo, i neprestance proti njim vojevao, dok ih je poslě Henrik prisilio, da mir na devet godinah načine. Ja dakle kažem, da su se od g. 907 — 925. něka pokolenja Magjarah, i kako isti Anonim svědoči, većom stranom Biseni t. j. Slavini u Noriku na lěvu stranu Dunava, u starinsku Ostericiu a današnju Austriu naselili, i to zato, da Němce nepuste robit na desnu stranu Dunava, i da nasertanja njihova odbiju. Ovo će mi svaki dopustiti, koi dogadjaje i stališ Magjarah promotri, jerbo Magjari nisu bili varganji niti gljive, koji za dan i noć iz zemlje bi bili iznikli, nego su bili ljudi, kojih dětca do petnaeste godine u boj iti nisu mogla, i koji su u puste krajine avarske došli. Tko pametan dakle misliti može, da su Magjari Němcem svu Bavariu, Sveviu, Norik i Turingiu tia do Frankonie; Horvatom pak obědvě Panonie oteli, i s ovimi jakimi i gorostasnimi narodi rat uzdržati mogli? Ovo niti Karlo Veliki, koi sve skoro zapadno carstvo imade, učiniti nije mogo, a kamo li Magjari, koji niti u istoj prěkodunavskoj Panonii, kao osmi samo dio stanovnikah, ništa sami po sebi nisu radili, nego u

Digitized by Google

družtvu Avarah (koje Porfirog. *Chabare* zove), i koji gledom na Germane i Horvate bili su to, što je šaka prama cělomu tělu. Dakle očito je, da su Magjari družtvo i prijateljstvo Horvatah tražili, a ne, da su proti njim rat podigli, i krajine jim otimali.

Isti ugarski kralji, kano sv. Stěpan, sv. Ladislav i Koloman, koji su se u svojoj kraljevini bili već utverdili, nastojali su, da s Horvati mir i prijateljstvo uzderže, što ćemo sve u potlašnjih dogadjajih viděti. Ako dakle pervi i mogućni ugarski kralji nisu se usudili na Horvate silom udarati: zaisto Arpad ili Zoltan mnogo manje su se usudili Horvate uznemiravati, budući da su se s Němci za svoja stajališta boriti, i zbog toga svakako nastojati morali, da Horvate neuvrěde. Nisu oni bili tak bezpametni, da bi, imajući na Němcih velike dušmane, bili tražili, da izza ledjah Horvate nepriatelje sebi načine.

Iz ovih nadalje očito i pověrovano ono takodjer slědi, da Arnulfo cesar u Panonii Valerii, a još manje u Savii nikakvoga vladanja nije imao, i da Braclav nije bio vojvoda od Panonie Savie, kako Šenleben i iz njega naš Kerčelić piše (pogledi pogl. 18.). Jer da je to bilo, Magjari bili bi morali najprie u Panonii Savii i Valerii s Ludovikom ratovati; ali od ovoga rata niti kronika Bojoarska, niti ostali pisci išta spominjaju, nego očito pišu, da su Magjari sdruženi sa Slavini preko Dunava u Němačku udarili, i Bavariu, Sveviu i Turingiu osvojili, odkuda ih je Henrik g. 935. na desnu stranu Dunava protěrao, i ovako prekodunavske pokrajine od Karla Velikoga pod vlast Němacah spravljene, opet osvojio, radi što nazvan bi od svojih: *Pater Patriae*, t. j. otac domovine. Znademo takodjer, da je u vrěme cesara Arnulfa Vladimir kralj nad svom Horvatskom i Serbiom vladao, i za njim su slědili njegovi sini: Muncimir, Strojmir i Gojnić. Muncimir doista spomenutu već privilegiu cerkvi spalatskoj podarenu, g. 891. u Bihaću je podpisao, i kraljevskim perstenom podpečatio, za njim pako njegovi odvětci sveudilj vladahu: dakle Magjari ili Arnulfo cesar nisu mogli imati nikakvo vladanje u Panonii Savii.

Poslě spomenutoga gori Pavlimira bio je Zakaria od Gerkah i Bugarah skupvoljno za kralja izabran, ali budući da se je s Gerci sdružio, zato bi okolo g. 917 — 919. od Bugarah ubijen ili protěran. Po smerti njegovoj dovedoše Bugari na izliku kralja u Horvatsku Česlava (Porfirog. piše polag Du Fresna *Tzeesthlabus*, Diokleas pako *Pribislaus*), koi se je poslě sedmogodišnjeg sužanjstva u

Digitized by Google

Serbiu povratio (pogledi pogl. 25.), i do g. 935. vladao. — Za njim slědio je sin Krepimir, kojega Lucio (*Lib. 2. cap. 2.*) polag Porfirogenete (*cap. 31.*) imenuje Kresemere. Jakost Horvatah u vrěme Krepimira Porfirog. na rečenom městu ovako izpisuje: „Varoši Dalmacie od pokerštenih Horvatah nastanjeni su slědeći: Nona, Běograd, Bělica, Skradin (*Scordona*), Hlěvno, Stolpon, Knin (*Tenen*), Kori i Klavoka, i imadu konjanikah 60,000, pěšakah 100,000; zatim ladjah Sagene zvanih 80, a drugih Kondure imenovanih 100, od kojih Sagene po 40 ljudih, Kondure veće po 20, a manje po 10 ljudih imadu, i ova jakost i množtva bila su tia do kralja Kresemere. — Po smerti ovoga vladao je njegov sin Miroslav (*Myrosthlabus*) četiri godine nad pukom, dok je bio od Pribunia bana ubijen. Po mnogih onda bunah i nemirnom vrěmenu broj konjanikah i pěšakah verlo se je pomanjšao.“ Ovako piše Porfirog., koi je do g. 959. živio, i kano gerčki cesar i susěd Horvatah sva ona zaisto pravo znao. — Da je Krepimir imao rat s Alemani, koji u Istriu biše navalili, to spominjaju Du Fresne i Kačić. Ovo se je dogodilo, kako gori pisao sam, g. 931.: jerbo g. 935. Henrik kralj němački Magjare i Horvate je pobio, i na desnu stranu Dunava protěrao. Zatim odveo je Henrik vojsku svoju u Italiu, da Longobardiu osvoji, i krunu carsku u Rimu zadobije. Onda možebit u Istriu je nahrupio: ali Krepimir čujući ovo, sakupi svoje čete, pozove svoje družbenike Ugre, udari na Alemane t. j. Němce, pobije jih, i protěra iz Istrie, sa svojimi pako družbenici Ugri u Longobardiu nepriateljski navali, što Berti na g. 937. spominja.

Vidi se dakle, da su Horvati u ono vrěme imali kralja, koi je nad svom Horvatskom i Serbiom vladao, ter sto tisućah pěšakah i šestdeset tisućah konjikah imao. — Ovomu su dakle Magjari težko směli i najmanje što zaměrit se, a kamo li njegove krajine ili u Panonii ili u Horvatskoj do g. 937. otimati. — Po smerti Krepimirovoj stupi na prestolje sin njegov, kojega su Horvati zvali, polag Porfirog. Miroslava, a polag Du Fresna i Kačića Svetorada, buduć da je bio veoma bogoljuban i umiljat. Po svědočanstvu Porfirog. ubio ga je potle četiri godine Tribunio ban, t. j. možebit ban od Tribinja. Buduć pako da Radoslav sin Svetoradov, imade rat s Horvati, kako je u njegovom životu izpisano, dakle ovo moralo se je dogoditi do g. 959. Jerbo rečeni pisac veli: „nakon mnogih bunah i nemira broj konjikah i pěšakah verlo je umanjšan“; ova pako nebi broj mogo Porfirog. pisati, da se je to poslě g. 959. sbilo, bu-

Digitized by Google

duć da je spomenute godine preminuo. Da pak Horvati g. 955. u družtvu Magjarah protiva Otonu I. vojevahu, to nemački pisci Sigebert Flodoard i Alold na g. 955. po tom zadosta svědoče, kada od tolikoga Magjarah množtva pišu, koliko nikada prie vidjeno nije bilo, po čem same Magjare razumčti nisu mogli: dakle morali su jim i Horvati sa svojimi puki na pomoć dojti.

Po smerti Sveteslava bio je kraljem sin njegov Radoslav, koi Horvate, koji se od njega odvergoše, sa sinom Ciaslavom na podložnost je natěrao. Ali kada je Ciaslav otca progonio, onda (pišu Kačić i Du Fresne iz Dioklea) Magjari na Bosnu navališe. To sam ja istini priličnie ovako razložio: da su se Horvati, koje Ciaslav nemilo je robio i progonio, pobunili, i da Ciaslava lašnie preobladaju, Magjare na pomoć pozvali. Kada je pako Ciaslav (kako Diokleas pripověda) svu magjarsku vojsku izsěko, u kojem boju i vojvoda srěmski Vladislav, od Magjarah Kiš t.j. Mali zvan, poginu: onda se udova Vladislavova odveć razljutjena k magjarskomu vojvodi, za onda Toksi utekla, moleći ga, da joj vojsku dade, da se Ciaslavu osveti, i valjada je sebe i sve vojvodstvo pod krilo Tokse izručila (pogledi dogadjaje Ciaslava u pogl. 29.). Ovo je onaj dogadjaj, koi pokazuje, kada i kako su Magjari vladanje svoje na desnu stranu Drave preněli. Moželi pako žena jednoga vojvode deržavu pod oblast tudjega vladaoca pravedno predati, to neka pravdoznanci promotre: nam je dosta, da znademo, kako su Magjari u tako kratko vrěme přěko Drave vladanje svoje razširili, što se je moralo okolo g. 960. dogoditi. Svědočanstvo bo Dioklea našega u ovih dogadjajih, ako ne više, toliko je zaisto pověrovanja vrědno, koliko svědočanstvo neimenovanog bilježnika Belina.

Istina je, da su Horvati po smerti Ciaslava nčko vrěme bez kralja bili, nu kako dugo, to se neznade. Kačić piše iz Dioklea, da je Radoslav porodio u Rimu sina Petrislava, i ovaj opet Pavlimira, ali ovo se s godinami nesudara. Ja bi dakle sudio, da se je Petrislav još u Horvatskoj rodio, i s otcem Radoslavom u Rim uteko. Ovo se je moralo dogoditi još prie g. 960., jerbo Pavlimir sin Petrislavov g. 970. ili možebit još prie u Horvatsku je došao, a njegov praunuk Deržislav bio je već g. 994. kraljem horvatskim. Du Fresne iz Dioklea piše, da je Pavlimir imao rat s banom od Rascie, i predobivši njega, da je udario na Magjare, i pobivši jih u Srěmu, mir je s njimi načinio, u kom bi Sava za medju odredjena. Ali ja mislim, da je bila medja Drava, i da je Du Fresne falio pišući „Sava.“

Digitized by Google

Ovu moju misao isti događaj potverdjuje: jerbo Pavlimir naravski zato je na Magjare udario, da jim Srĕm otme, i pod vladanje Horvatah, na koje i prie je spadao, opet spravi. Budući pako da je Vladimir (kako isti Du Fresne iz Dioklea piše) Magjare iz Srĕma protĕrao, dakle morao je Dravu za medju načiniti, jerbo Srĕm medju Dravom Savom i Dunavom leži. Zaluda pako bi se Pavlimir bio s Magjari borio, kad bi dopustio, da Magjari svu krajinu do Save zaderže, kako i prie deržali su. Nego samo je Pavlimir Magjarom poradi mira odpustio, što je preko Drave pod horvatsku kraljevinu spadalo, i ovo je ono vrĕme, kada je Drava za medju od Horvatske i Ugarske načinjena, i kada su Magjari svu Panoniu, medju Dravom, Murom i Dunavom zaokupili, što se je okolo g. 970. dogodilo. Da pako prie ovoga vrĕmena Magjari niti pod Arpadom, niti pod Zoltom, da su i hotĕli, nisu bili mogući Panoniu Valeriu osvojiti: to nam s jedne strane jakost Horvatah onoga vrĕmena, a s druge vĕkoviti rati svĕdoče, u kojih su Magjari, neprestano proti Nĕmcem vojujući, sasma bili oslabili. U ono pako vrĕme, kada Horvati kralja nisu imali, nego su na mnoge strane raztergani bili, Magjari od udove Vladislava vojvode pozvani, mogli su Srĕm i druge prekodravske deržave osvojiti.

U ovo vrĕme (kako pišu Sigonio na g. 969.; i Platina u životu pape Ivana 13.) Slavini, prebrodivši se u Italiu, Saracene strašno preobladaše, i iz gore Gargana protĕraše. Berti (*Append. ad Sec. 10.*) od istoga boja slĕdeće bilježi: „Cesar pak Oton, koi g. 968. Apulje i Brutie od kervoločnosti saracenske biaše oslobodio, slĕdeće godine je jih prisilio sve strane Italie ostaviti.“ Dakle godine se sudaraju, samo što Berti Slavinah nespominja, nu spominjaju jih drugi pisci. Može se dakle kazati, da je Oton Slavine na pomoć pozvao, i da su Slavini, što sam Oton nije mogao, Saracene s gore Gargana protĕrali; gora pak ova leži u Apulji. Odkuda opet znademo, da ono, što nĕmački pisci od Otona pišu, da je Horvatsku porobio i popalio, stojati nemože, jer da je to bilo, neznam, kako bi mu Horvati na pomoć išli.

Pavlimir porodio je Tĕšimira, koi bi u zibki krunjen, i imade dva sina: Prelimira i Krešimira. Prelimir posta kralj po smerti otčinoj, a Krešimir bio je najprie vojvoda od Bosne, zatim, kad je Cidomir ban, dĕd njegov po materi, preminuo, posta vojvoda od Like i Karbave, i po smerti brata Prelimira stupio je na prestolje kraljevsko. Prelimir je Albaniu i Serbiu razdĕlio medju svoje sinove:

Digitized by Google

Hvalimira, Boleslava, Dragislava i Svevlada. Kako su svi ovi vojvode i njihovo pokolenje poginuli, ter kako je sve kraljestvo slovinsko na Krešimira i njegovo koleno spalo, to ćemo u dojdućih dogadjajih viděti. — Krešimir imao je pet sinovah: Deržislava, Stěpana, Svetoslava, Krešimira i Goislava. Kada je Krešimir kralj umro, pravo se kazati nemore. Što sam ja u dogadjajih Krešimira I. pisao, da je Deržislav g. 970. bio kralj, to se s godinami i dogadjaji nesudara; vérojatnie je svědočanstvo, koje se nahodi u diplomi podignutja cerkve sv. Mihaila od g. 1000., odkuda slědi, da je Kreišmir prie g. 1000. umro, jerbo sin njegov Držislav bio je već kralj spomenute godine.

Ovako su slědili redom kralji horvatski stolětja 9., i njihovo pokolenje vladalo je do g. 1000. Što pako Lucio *(Lib. 2. cap. 4.)* od Petra Urseola iz mletačkih pisacah piše, to je od někojega himbenika izmišljeno, jerbo kralji Terpimir i Muncimir, kojih imena se ondě spominjaju, vladahu mnogo godinah prie, naime Terpimir g. 832., a Muncimir g. 873. Lucio takodjer pokolenje Krešimira I. nepravo izvodi *(Lib 2. cap. 8.)*, jerbo prie Deržislava i za ovim Krešimira I. imenuje, Svetoslava pak i Gojslava medju banovi spominja, što je istoj privilegii Krešimira Petra suprotivno; ali od ovoga obilatie, kada na dogadjaje Krešimira Petra dojdemo. Lucio tersi se u spomenutom razlaganju mletačke pisce izpričati, i krivnju na Arkidiakona splitskoga meće, nu po tom samo pokazuje, da je Mletčanom za volju dogadjaje poměšao. Ovako Lucio veli, da Arkidiakon splitski Terpimira i Muntimira nepravo medju kralji broji; ja pako velim, da Lucio nepravo piše, jerbo Terpimir i svi kralji, koji za Mislavom ili Svetopilekom slědiše, mogli su se pravo kralji zvati, budući da su ono dostojanstvo od pape Stěpana III., ili kano Diokleas piše, od Hadriana I. dobili, što sam u dogadjajih Mislava kralja obilato pokazao. Nadalje Lucio tersi se razdružiti puk horvatski, razlučujući Neretvane, Horvate i ostale Slavine, što su bili svi jedan narod spadajući pod jednu horvatsku kraljevinu. Ova sam zato od Lucia popisao, da koi ga bude čitao, sve Luciove rěči za istinite nederži.

Digitized by Google

Poglavje XXXIV.

Dalje razlaganje od sinovah Prelimira i Krešimira do god. I. 1000.

U pervašnjem poglavju razložio sam, na koliko je bilo moguće, dogadjaje desetoga stolětja, i metnuo sam u red kralje, te zabilježio, kada je koi vladao; sada popisati imam, kako kod Du Fresna i Kačića nahodim, što se je dogodilo s onimi vojvodami iz kraljevskoga koléna, koje sam već gori spomenuo. Kano što je Prelimir kralj, starii sin Těšimirov, Albaniu i Serbiu još za života medju svoje četiri sina: Hvalimira, Boleslava, Dragislava i Svevlada razdělio: na isti način i Krešimir, koi se je za života brata svoga Prelimira samo vojvoda od Horvatske zvao, po smerti pako brata za kralja krunjen bio, razdělio je horvatske krajine s privoljenjem brata svoga medju svoje sinove: Deržislava, Stěpana, Svetoslava, Krešimira i Gojslava. U kojih su krajinah ovi Pavlimirovi sinovi izperva stajali, kazati se nemože: to jedino znade se, da je Stěpan bio vojvoda od Bosne, i da je imao osim zakonitih sinovah kopilana imenom Legleta, koi je bio (kako Du Fresne piše) s Boleslavom sinom Prelimirovim u Tribinju odhranjen. Od ovuda izvoditi možemo, da je bio Tribinj stolno město kraljevah horvatskih i serbskih, i da su se ondě, kako smo i kod Pavlimira viděli, krunili. Ovaj Leglet (kako Kačič i Du Fresne pišu) dospěvši do mladosti, poběži iz Bosne u Tribinj k rodjaku svomu Boleslavu, jer nebuduci zakoniti sin Stěpanov, bi od ostale bratje zlogledan i najposlě prognan. Boleslav Legleta lěpo primi i oženi ga s jednom lěpom děvojkom imenom Loricom, s kojom porodi sedam sinovah žestokih kano lavi. Medjutim sinovi Prelimirovi vladahu svaki u svojoj deržavi, ali tako opako, da gospoda, nemogući podnositi njihova nepravedna i ohola načina vladanja, odlučiše pogubiti jih i njihovu svukoliku dětcu. Nagovoriše dakle rečenoga Legleta i njegove sinove, da pohode otajno sve deržave, u kojih ona bratja vladahu, i da nagovaraju puk za izkoreniti jih i njihovu mužku dětcu. Ovo sve bi učinjeno, i u odredjen dan pobijeni biše svi sinovi Prelimirovi, i njihova mužka dětca, osim Silvestra sina Boleslavova, koi je s materom svojom Sivom u Dubrovnik uteko, gdě je i ostao, dok su ovi domaći ratovi trajali (ovako piše Du Fresne iz Petra Lukaria *Lib. 1. pag. 6.*). Ovaj Leglet osvojio je dakle sa

Digitized by Google

svojimi sinovi po smerti svoje bratje svu Albaniu i Bosnu, i sazidao je (polag Du Fresna) na kotorskom bregu grad, Trajekt zvani, u kom je stanovao. Ali malo poslě bio je Leglet i sa sinovi svojimi po pokaranju Božjem od kuge umoren. U slěd toga postao je vojvoda u Albanii Silvester, sin Boleslavov i unuk Prelimirov; u Bosni pako Vukmir, zakoniti Stěpanov sin. Dakle, da se znade pokoljenje ovih principah, popisati ću najprie vojvode od Albanie do god. 1000., koje su Kačić i Du Fresne nepravo medju kralje brojili.

Leglet, kako sam malo više kazao.

Silvestar, sin Boleslava, koi s materom Sivom u Dubrovnik, odkuda je ova bila rodom, běše uteko, i bi od Dubrovčanah protiva Svetoslavu (kojega Lukari Bogoslava piše) koi biaše možebit princip od Serbie i brat Deržislava kralja, obranjen, od Albancev pako za vojvodu izabran. Du Fresne iz Lukara *(Lib. 1. p. 7.)* piše, da je bio pravedan i bogoljuban, i da su od njega Dubrovčani otoke: Koločep, Lopud i Šipan *(Calomotta, di Mezzo e Giupana)* blizu Dubrovnika dobili.

Tugomir, sin Silvestrov, dao je sazidati grad Pogoricu, i sdruživši se s Neretvani, porobio je krajinu Helmsku t. j. humsku, koja se je poslě nazvala Hercegovina sv. Sabe.

Falimir, ili kako Lukari *(Lib. 1. pag. 9.)* kod Du Fresna piše, Kralimir, sin Tugomira, dao je načiniti most na Neretvi kod Konjica, i sazidati několiko gradovah. Sestru svoju udao je za bana vienackoga, Vienac pako je u Bosni kod potoka Verbasa. Umro je u Eleku, i ostavio je tri sina: Petrislava, Dragimira i Miroslava; Zentu ostavio je Petrislavu, Tribinj i Livno Dragimiru, Podgorje Miroslavu. Poslě malo vrěmena zaželi Miroslav viděti brata svoga Petrislava, odputi se dakle k njemu po jezeru skadarskom na jednoj maloj ladjici, ali baš u to doba postade vihar i nepogoda, u kojoj se Miroslav utopi sa svimi, što su ga pratili. Petrislav zatim zadobio je i Miroslavovu deržavu, i ovako vladahu u Albanii Petrislav i Dragimir. Po smerti Petrislavove slědio je sin njegov

Vladimir, lěpotom i svimi krěpostmi od Boga nadaren. Samuel bugarski kralj podigo je silnu vojsku i udario na krajine Vladimirove, nu zašto, neznade se, možebit zato, što se nije hotio s Bugari protiva Gerkom sdružiti. Vladimir nemogući sili bugarskoj suprotstati, poběže s malenom svojom vojskom u jednu goru, gdě vojska njegova bi od ljutih zmijah napastovana, ali po volji Božjoj

Digitized by Google

zmije nemogahu poslě nikoga ujěsti. Viděći Samuel, da na gori Vladimiru nauditi nemože, poče ga lěpim nagovarati, věru i Boga jamca zoveći, da mu neće nauditi, nego da će se š njim pomiriti. Vladimir budući pun dobrote, i neznajući što je nevěra i prevara, snide s gore, nu Samuel dade ga svezana u Bugariu odvezti, i u tavnicu zatvoriti (pogledi dogadjaje Samuela kralja u pogl. 30.). Ova su se dogodila (kako piše Du Fresne iz Skilica i Ane Komnene) g. 1005., kada je bio Samuel malo poslě kod potoka Spercie od Gerkah pobijen. — Samuel imade kćer verlo dobru i bogoljubnu imenom Kosaru, koja siromašnim dobro činjaše, sužnjeve pohadjaše, i poděljujući njim milostinje, te perući sama njihovu opravu, sjajno pokazivaše ljubav iskrenoga. Dogodi se dakle jednoč, da Kosara, děleći sužnjem darove, ugleda u tavnici Vladimira veoma lěpa i ponizna, pa zaljubivši se u njega, odluči u serdcu njega za svoga zaručnika od otca moliti. Kada se je dakle otac njezin iz Gerčke povratio, ide pred njega, i moli ga kleče, da joj dade Vladimira za zaručnika. Samuel, premda biaše ljuta i tverda serdca, ali buduć da Kosaru veoma ljubljaše, izpuni njezinu moljbu, dade Vladimira iz tavnice izvesti, i s Kosarom ga věnčati, povrati mu sve njegove krajine, i pokloni mu za věno Drač (Dyrhač), koi varoš Samuel Gerkom je bio oteo. — Po smerti Samuela postao je kraljem bugarskim

Radomir sin Samuelov, koi je Vladislava sina Aronova, svoga stričevića od smerti izbavio (pogledi pogl. 31.). Radimir kralj započe na novo rat s Basiliom cesarom, pobije mnogo putah vojsku gerčku, porobi i popali sve krajine do Carigrada. Basilio nemogavši mu ništa silom nauditi, okrene se na lukavost: pošalje naimre mudre poklisare k Vladislavu rodjaku Radomira kralja, da ga nagovore, da Radomira smakne, i da mu potajno kraljestvo od Bugarie obećaju. Prignuo se je na to Vladislav, i kada ga je Radomir jedanput sa sobom na lov uzeo, posěče ovaj nevěrni i prokleti rodjak Radomira, svoga izbavitelja i odhranitelja, za dobiti njegovu kraljevinu. Ali bojeći se od svaka njegova Vladimira, namisli i njega prevarom ubiti. Pošalje dakle poklisare k njemu moleći, da se dostoji dojti na medju Bugarie, za dogovoriti se s njim radi mira. Ali Vladimir znajući nevěrno serdce Vladislavovo, odgovori poklisarom, da se on boji nevěre Vladislava, koi je kralja svoga a šuru njegova pogubio, i da dojti neće. Viděći Vladislav, da ga na taj način prevariti nemože, sazva dva vladike, kaže jim svoju odluku, i

Digitized by Google

preda jim križ u ruke govoreći: „Otidite k Vladimiru, pokažite mu križ ovaj, i kažite, da sam se na njem zakleo, da ga neću prevariti.“ Vladike učiniše, kako kralj zapovědi, odputiše se k Vladimiru, prikazaše mu križ, i sobćiše mu zakletvu, koju Vladislav na njem běše učinio. Vladimir misleći, da vladike lagat neznadu, i da Vladislav u Boga věruje, uputi se š njimi u Bugariu, i dojde u Preslavu, gdě bi u cerkvu odveden, i od vojakah na to odredjenih ubijen. Mertvo tělo dade Kosara njegova žena u Krean odněti, gdě biaše prestolje Vladimirovo, i u cerkvi blažene Gospoje ukopati, sama pak otide u manastir, i ondě sveto život svoj doverši. Zatim poče prokleti ubojica Vladislav města i gradove u krajini Vladimirovoj osvojivati; ali baveći se pod Dračom ugleda večerom Vladimira s mačem u ruki, i prestrašivši se, vojnike poče na pomoć zvati, nu ovi doletivši najdoše ga već mertva, što se je dogodilo g. 1017. Drač biaše dakle u ono vrěme pod vlastju Horvatah. (Ovako Du Fresne iz Skilica *pag. 170. E. R.*) Što pako Du Fresne nadalje iz Skilica *(pag. 712. E. R.)* piše, da je Drač bio Gerkom podložan, to je bilo po smerti Vladimira i strica njegovog Dragimira, kada su Gerci Bosnu, Srěm, Serbiu i svu Albaniu osvojili.

Dragimir, stric Vladimirov, čujući nesrětnu smert svoga sinovca i njegovog ubojice kralja Vladislava, naumi krajine svoje otačbine pod svoju vlast spraviti. Sakupi dakle vojsku što veću more, i udari na Kotorane, koji ga nisu hoteli za svoga vojvodu spoznati. Došavši u Boku kotorsku, dočekan bi od Kotoranah s velikim poštenjem i veseljem, ter na čast pozvan, ali u najvećem veselju nahrupiše nevěrnici na njega, hoteći ga ubiti, nu Dragomir u cerkvu sv. Gabriela uteče. Ali niti u cerkvi spasiti se nemože, jerbo Kotorani, skočivši na krov cerkve, kupu skidoše, i u cerkvi ga ubiše. Ali niti sada pokolěnje Prelimirovo nije poginulo: jerbo Dragimirova žena, kći Ljutomira velikoga kneza od Rascie, začuvši smert nesrětnoga svoga supruga, poběže u Rasciu, nu razuměvši, da je otac njezin preminuo, okrene se pram Bosni, i na putu u drinskom hotaru, na městu Brusno zvanom, budući noseća, porodi sina i nada mu ime Dobroslav. Ovako se je pokolěnje Prelimirovo već drugi put (pervi put u Silvestru sinu Boleslava vojvode) po milosti Božjoj uzderžalo. Od ovuda znademo, da svi ovi vojvode od Albanie nisu bili kralji horvatski, što i Skilices polag Du Fresna svědoči, nazivajući Vladimira samo vojvodom jedne strane od Albanie; ali da su bili naslědnici Krešimira I. kralji, to svě-

Digitized by Google

doči Krešimir Petar, na koja ću poslě dojti. Istina je, da su Du Fresne i Kačić imena verlo poměšali, popisavši napose kralje horvatske i serbske, kano da su iz dvojega pokolěnja bili; ali mi znademo, da se svi ovi iz kraljevskoga Terpimirova pokolěnja izvode. Premda pako kraljeljevina horvatska po smerti Těšimirovoj medju njegova dva sina Prelimira i Krešimira razděljena běše, nistarmanje jedan samo kralj iz jednog ili drugog pokolenja cělom kraljevinom upravljaše.

Imena kraljah i vojvodah od g. 1000., kano i mnoge dogadjaje někoji su pisci verlo poměšali, pišući, da su Gerci od g. 1047. nad svom Dalmaciom, Serbiom i Bosnom vladali; ali da niti ovo, niti to, što mletački pisci od Petra Urseola pišu, stojati nemože, iz istih pisacah ću pokazati. Za sada je dosta, da znademo, da g. 1017. vojvode Vladimir i Dragimir deržahu Drač i sve albanske krajine; nad Serviom pako, Bosnom, Horvatskom i Dalmaciom vladahu Deržislav, Svetoslav, Krešimir i Gojislav. Ovi biše s Bugari protiva Gerkom sdruženi, Vladimir nehoteći se možebit sa Samuelom sdružiti, bi od njega uhvaćen i u Bugariu odveden. — Deržislav živio je do god. 1015., po njegovoj pako smerti bratja njegova: Svetoslav, Krešimir i Gojislav nad svom kraljevinom vladahu.

Poglavje XXXV.

Od dogadjajah Ilirah pod kraljevi Deržislavom Svetoslavom, Stěpanom, Krešimirom Petrom, Slavićem i Zvonimirom, od g. 1000. do g. 1089.

Kazao sam u pervašnjem poglavju, da je bio po smerti Krešimira stariega Deržislav kralj Horvatah: od ovoga dakle počima se red kraljevah horvatskih stolětja XI. Što se tiče bratje Deržislava napervo staviti ću sve, što pisci od njih spominjaju, odkuda svaki uvěriti se može, da bratja ova biše vojvode u krajinah Bosni, Serbii i Albanii, u kraljevini pako jedan samo kralj je vladao.

Deržislav, sin Krešimira I. stariega, bio je 37. kralj horvatski. Nezna se pravo koje godine je na prestolje stupio; ali da je g. 1000. već živio, to svědoči očito diploma podignutja cerkve sv. Mihaila kod igrališta varoša Solina, koja ovako glasi: „U ime Isukersta Amen, Amen. Godine istoga gospodina našega Isukersta 1000., Ind. 13.,

Digitized by Google

kada kraljevahu GG. NN. Basilio i Konstantin Veliki cesari, u kraljevini pako horvatskoj vladaše gospodin Deržislav glasoviti kralj horvatski, a na stolici blaženoga Domnia sědjaše gospodin Martin prepoštovani arcibiskup, s gospodinom Florinom principom od Splita i Klisa.“ Do koje godine je Deržislav živio, nezna se točno, ali ako dogadjaje Bugarah pravo promotrimo, suditi možemo, da je živio do g. 1014., jerbo do ove godine ostaviše u miru Gerci i Bugari Serbiu, Bosnu i kraljevinu horvatsku; samo onu stranu Albanie, koja je na Vladimira spadala, bio je Samuel kralj bugarski osvojio (vidi pogl. prediduće).

„Naslědnici ovoga Deržislava zvali su se: „kralji od Dalmacie i Horvatske“, jerbo dobivahu uresi kraljevskog dostojanstva od cesarah carigradskih, i imenovali su se njihovi Eparki ili Patricii, imadoše bo pravom naslědstva vladanje u kraljestvu dalmatinskom i horvatskom.“ Ovako piše Lucio (*Lib. 2. cap. 8.*) iz Arkidiakona splitskoga, iz kojega svědočanstva slědi, da ono jest izmišljeno, što Lucio (*Lib. 2. cap. 4.*) iz Sabelika i Dandula od Petra Urseola vojvode mletačkoga piše, da je Dalmaciu predobio: jer da je to bilo, Deržislav nebi se mogo zvati u diplomi cerkve sv. Mihaila glasovitim kraljem od Dalmacie, nego bi ondě Petar Urseol napisan stojao, ako je bio vladalac od Dalmacie. Dandul piše, da je u vrěme Petra Urseola živio Gargur 5. papa rimski, koi od g. 996—999. dana 18. Febr. vladaše. Za njim spominja Dandul Ivana 17. papu; ali to nije istina, da je Ivan 17. za Gargurom 5. slědio, i da ga je cesar Oto protěrao. Jerbo Berti piše, da Krescentio, koi se je s Otonom za carsku krunu borio, protěravši Gargura 5., postavio je na njegovo město biskupa placentinskoga, imenom Ivana 16. Ovoga je Oto došavši u Rim s prestolja skinuo, i oči mu izbosti dao, za papu pako postavi iste g. 999. biskupa ravenskoga, koi se je imenovao Silvestar 2., i vladao je do g. 1003. dana 11. Maja. Za ovim slědio je iste godine Ivan 17., koi je potle 7 měsecah umro (Ovako Berti *Hist. Eccl. ad Sec. 10. & 11.*). Ali ima još drugih očitih dokazah, koji pokazuju, da su sva ova, koja je Lucio iz Dandula izpisao, izmišljena. — Ovako nadalje piše: „U ono vrěme po smerti Terpimira horvatskoga postade razpra zbog vladanja medju sini njegovimi Muncimirom i Surinjom, koja je velikomu razdruženju u ovoj kraljevini povod dala.“ Tko nebi morao kazat, da Dandul nije niti iz daleka kralje horvatske poznao, kada je ovako od njih pisao? Jerbo Terpimir vladao je g. 831., što njegova povelja svědoči; Muncimir pako kra-

Digitized by Google

ljevao je g. 892., i bio je sin Vladimirov, ili kako Porfir. piše Vlastimirov; Terpimirov pako sin zvao se je po svědočanstvu istog pisca Kresemere. Nadalje u istom izpisu Dandula veli Lucio, „Od ovuda (t. j. od Trogira varoša) došao je (razumij Petra Urseola) u plemeniti i jaki varoš Split, koi biaše stolno mĕsto Dalmacie, i bi od Petra arcibiskupa i od svega varoškoga duhovnoga i svetovnoga množtva u svetačnoj odĕći dočekan, po doveršenoj pako misi primio je od svih zakletvu vĕrnosti.“ Promotri dakle sam moj čitatelju, kako se ova s pervašnjimi složiti mogu: iz Arkidiakona splitskoga svědočio je Lucio, da je bio od g. 970. arcibiskupom splitskim Martin, a ne Petar, koi je živio 832. u vrĕme Terpimira kralja. Ovo svědočanstvo arkidiakonovo potverdjuje Lucio diplomom cerkve sv. Mihaila kod Splita od g. 1000., gdě se čini uspomena od glasovitoga kralja Deržislava i od Martina arcibiskupa. Kako je dakle mogo Dandul arcibiskupa splitskoga Petrom zvati, ako je bio Martin? Ali bio arcibiskupom tko mu drago, pitam se nadalje: kako je mogo onaj arcibiskup, koi Petra Urseola sa svim pukom tako svetačno je dočekao, i vĕrnost mu prisego, u spomenutoj diplomi Deržislava zvati kraljem horvatskim, i zašto nije dao zapisati Petra Urseola (koi je živio od g. 996 — 1003.) kano vojvodu mletačkoga i dalmatinskoga, ako je ovaj Dalmaciu osvojio? Ali ovdě bi se opet moglo Luciu reći, što je on našemu Diokleasu kazao. Njegovi pisci Sabelik i Dandul čuli su možebit pripovědati od Terpimira i Muncimira, pak su načinili Muncimira sinom Terpimirovim, vladavšim u vrĕme vojvode Petra Urseola; iz Martina pak arcibiskupa splitskoga načinili su Petra, koi je takodjer sědio na stolici arcibiskupskoj u vrĕme Muncimira g. 932. Lucio pako, nehoteći se Mletčanom zamĕriti, neistinite ove dogadjaje na světlo je dao, i na arkidiakona splitskoga nasloniti se je tersio: ali moguće nije kozu situ i kupus čitav světu ostaviti.

Sada znademo, da Petar Urseol nikada nije Dalmaciu osvojio; ali da niti ono stojati nemore, što Lucio od Otona, vojvode mletačkoga i naslědnika Urseolova, piše, to ću dole nize pokazati. Jerbo do g. 1015. vladahu u Albanii i Epiru Vladimir i stric njegov Dragimir, g. pak 1017. osvojio je one krajine Vladislav kralj bugarski, i poginu pod Dračom (kako pišu Du Fresne i Kačić), od strahovitog pogleda Vladimira, kojega je dao smaknuti. Deržislav kralj umro je g. 1014., i njegova bratja: Svetislav, Krešimir i Gojislav razděljiše medju se kraljestvo. Svetislav, budući da se u privilegii Krešimira Petra pervi spominja, morao je

Digitized by Google

biti kraljem, što ću iz iste privilegie u dogadjajih Petra Krešimira pokazati. Svetoslav dakle vladao je nad Serbiom, Bosnom, Likom i Karbavom; Krešimir nad Dalmaciom i Albaniom; Gojislav nad Srěmom i Panoniom Saviom. Ovako opisuju vladanje ove bratje gerčki pisci, kojim se više věruje, nego mletačkim. Od g. 1018., kad su gerčki cesari Basilio i Konstantin Bugariu većom stranom predobili, počeli su i horvatske krajine pomalu osvojivati, najprie Rasciu i Albaniu, zatim Dalmaciu dolnju: odkuda opet očito je, da Mlečani, da su i hotěli, nisu mogli Dalmaciu osvojiti, jerbo Gerci, koji su uvěk Dalmaciu ko svoju vlastitost smatrali, nebi bili jim to dopustili; nu ova sva dogadjaji bolje pokažu.

Svetoslav 38. kralj, sin Krešimira I. a brat Deržislavov, počeo je g. 1015. s bratjom svojom Krešimirom i Gojislavom vladati. Ovoga spominjaju Krešimir Petar u svojoj privilegii, kojoj se věrovati mora, i Du Fresne, gdě Krešimira 2. za kralja horvatskog stavlja. Ali Du Fresne je u tom pobludio, da je kralje horvatske od serbskih i dalmatinskih razlučio; ja pak izvodim kralje od pokolěnja kraljevskoga, koji nad svom Iliriom vladahu, i ovo meni će svaki dopustiti, koi dogadjaje pazljivo promotri. Istina je, da su više putah kraljevi horvatski medju sinove svoje, ili ovi medju se kraljevinu razdělili, ništarmanje samo jedan izmed njih bi za kralja spoznan i krunjen. Zakonito pak je bilo kod Horvatah, da su uvěk najstariega za kralja izabrali. Ovako po smerti Krešimira 1. najstarii njegov sin Deržislav bi za kralja krunjen; za ovim pako slědio je Svetoslav, buduć da je Stěpan vojvoda od Bosne, kojega sin kopilan pokolěnje Prelimirovo zatamani, mnogo prie umro; bratja pako Svetoslava: Krešimir i Gojislav biahu samo vojvode.

Popisavši ova osětiti moram čitatelje moje, da su Du Fresne i Kačić, koji obodvojica iz Dioklea kralje popisaše, imena ovih u tom poměšali, što su kralje serbske od dalmatinskih i horvatskih razlučili, i ovako iz jedne kraljevine dvě načinili. K ovomu su pripomogla i različna imena, od gerčkih i mletačkih pisacah kraljem i vojvodam pridana; nu ako dogadjaje i godine promotrimo, onda prava imena na světlo dolaze. Ovako iz povelje Krešimira Petra znademo, da je bio otac njegov Štěpan kralj horvatski, ali pod ovim ga imenom samo gerčki pisci spominjaju, zovući ga takodjer Bojislava ili Boeslava, Diokleas pak i polag njega Du Fresne imenuju ga Dobroslavom, a Dobroslav bi sin Dragimirov, rodjen od njegove žene kod Brusne,

Digitized by Google

kad je iz Rascie u Bosnu běžala, okolo g. 1018., kako sam u pervašnjem poglavju pokazao. Kolika ovo smutnja!

Nadalje Kačić i Du Fresne spominjaju iz Dioklea pet sinovah Dobroslava: Mihailu, Gojislava, Saganca, Rodoslava i Predemira; nu medju ovimi neima Krešimira Petra, a znade se izvěstno, da je bio ovaj glasoviti kralj od sve Ilirie: dakle odkuda ćemo ga izvoditi? Ja velim, da iz dogadjajah i godinah, jer ako ove pozorno promotrimo, vidět ćemo, da najstarii sin Stěpana kralja Mihail bi Krešimir Petar; ovako ćemo razumět pokolěnje Krešimira Petra.

Sada povraćam se na Svetoslava kralja i njegovu bratju Krešimira 2. i Gojislava. Gdě je koi vojvoda bio, to sam već gori pokazao, vladahu pako do g. 1019., kako Lucio (*Lib. 2. c. 8.*) iz Cedrena na g. světa 6527., g. I. pak 1010. svědoči, ovako pišući: „Podloživši Bugariu cesaru predade se i bližnji horvatski narod, sa svojimi principi dvojicom bratje, kojim dade cesar dostojanstvo i blago veliko. Jedini jošte Sermo gospodar od Srěma (*Dominus Sermii* t. j. *Syrmii*), brat Nestongov, nije hotio vladanje cara spoznati. K ovomu pošalje Konstantin Diogenes poglavica bližnje pokrajine poklisare, davši mu pod zakletvom věru, da ga želi posětiti, i od potrěbitih stvarih s njim se razgovarati: ako bi se pako nevěre i zasěde bojao, da će samo s trěmi službenici k brěgu tekuće ondě rěke dojti, i da ovako on takodjer učini. Posluša ga Sermo, i sastane se na ovaj način s Diogenem; ali ovaj na město razgovora mač u njedarah sakriven izvadi, i jednim mahom Serma zakolje. Službenici Sermovi utekoše, Diogen pako, sakupivši bližnje čete, s jakom vojskom u Srěm otide, i uplašenu udovu s velikimi obećanji nagovori, da sebe caru predade. Ona bi zatim u Carigrad poslana, i ondě za pervoga někojega Carigradjana udata, Diogen pako postade na skorom poglavica (*praefectus*) od predobljene krajine.“ Ovako Lucio iz Cedrena; Du Fresne pako Cedrena nespominja, kano da ov poslě g. 900. nije živio, nego on isti dogadjaj iz Skilica i Zonara (*Scylitzes pag. 717.; Zonaras pag. 181.*) izpisuje. Isti spisatelj iz Lupa protospata na g. 1024. pripověda: da je Bojoan ili Bujan, vojvoda gerčki, spomenute godine Horvatsku predobio, ter ženu Kosmika t. j. Gojislava uhvatio, i u Carigrad poslao.

Iz ovih Du Fresne (*De reg. Croat. et Dalm. pag. 76. §. 13.*) izvodi, da dva ona bratja, koji su (neznade se na kakvi način) u Carigrad otišli, biše Svetoslav i Krešimir; Gojislav pako, kojega je Konstantin Diogen g. 1019. na brěgu Save po nevěri ubio, i kojega Lupo protospata

Digitized by Google

po običaju gerčkom zove Kosmika, da je bio tretji brat, i vojvoda od Srěma i Panonie Savie. Od ovuda pověrovano slědi, da, premda je Diogen Gojislava po izdajstvu ubio, Srěm ipak nije predobio, nego udova Gojislava branila se je do g. 1024. Istinu ovih potverdjuje Du Fresne (*De reg. Dalm. et Serb. c. 3. § 34. pag. 45.*) svědočanstvi Skilica (*pag. 745.*) i Zonara (*pag. 197.*), koji pišu, da je Serbia g. 1036. pod Mihailom Paflagonom pod vladanje gerčkih cesarah spala; odkuda naravski slědi, da, premda Svetislav i Krešimir u Carigrad biše odvedeni, a brat njihov Gojislav po izdajstvu bi ubijen: bani i župani nisu se ipak hotěli Gerkom podložiti, nego su s njimi tja do g. 1036. mnoge kervavo boje imali. U ovo pak doba poslě kad su se někoji izmed njih, budući možebit od Gerkah podmitjeni, ovim podložili, spoznadoše i ostali domovini věrni gerčko vladanje, nu da vladanje ovo niti sada drugo trajalo nije, to ćemo doli niže viděti.

Iz ovih vidiš moj čitatelju, kako su lukavo Gerci s Horvati baratali, ter more li ono stojati, što něki pisci lažljivo pripovědaju, da u ono vrěme Mletčani Dalmaciu, Ugri pako Panoniu Saviu posědovahu. Doista učenomu Du Fresnu, koi ova brez svake pristranosti iz gerčkih pisacah popisa, više se věrovati mora, nego mletačkim i ugarskim piscem, koji za prilizati se svaki svojemu inoplemenomu vladanju, pod kojega jarmom stenjahu, često su proti svojemu vlastitomu narodu takove stvari nestidno pisali, koje se nikakvimi věrojatnimi dokazi posvědočiti nemogu. Ako su dakle Gerci okolo g. 1019. dvojicu od vojvodah po Ilirii vladajućih lukavštinom u Carigrad odveli, a protiva věri i zakonu ubili; ako su zatim do g. 1036. s bani i župani ilirskimi uvěk ratove imali, gerčki pako pisci niti uspomene od Magjarah ili Mletčanah u ovih ratovih nečine: naravski slědi, da niti Magjari u Panonii Savii, niti Mletčani u Dalmacii nikakvoga vladanja u ono vrěme nisu imali.

Imena istih ilirskih banovah spominja Petar Krešimir; u vrěme Krešimira I. i sina njegova Deržislava, biše banovi: Pribina i Godemir; u vrěme pako Svetoslava, Krešimira II. i Gojislava: Varda, Boztarc i Stěpan Praska, koji poslědnji, poslě kad kraljevi njihovi u Carigrad odvedeni biše, morali su s Gerci bojevati. Od ovih nahodi se něka uspomena u někojih pismoshranah, kano u pismoshrani sv. Krisogona (kod Lucia *Lib. 2. cap. 8. pag. 79.* na g. 1029. *Indice 12.*) čita se testament ili pismo poklona načinjena po Elenici sestri Godemira bana manastiru sv. Krisogona zadarskoga, u vrěme vladanja cara Romana Augu-

Digitized by Google

sta i Andrie biskupa cerkve zadarske. — Od bana pako Stěpana Praske na god. 1018. (premda se ova godina pravo nesudara) čitamo slědeće: „Ja Stěpan ban sagradio sam ovu cerkvu na čast sv. Nikole izpovědnika Isukerstova, i sv. Petra apostola, i sv. Stěpana biskupa, i blaženoga Dimitria mučenika, i velikoga Krisogona mučenika, i blažene Bogorodice Marie, i svih Svetih Isukersta, sa ženom mojom Mariom u vrěme Konstantina Monomaka. Ja dakle ban Stěpan, cesarski protospatario, doveršio sam sva ova u tečaju godine Isukersta 1018., u početku god. 10. Indikcie 22. Načinio sam ju pak iz vlastitog imanja, i dao sam na nju 15 svilenih oděćah, 1 svileni zastor (*cortina*), 5 svilenih kazulah, 4 para pojasa (*cingulum*), 4 manipule, 4 štole, 6 albah, 4 odeće, 1 zdělu, 1 žlicu, 1 cěv od srebra, 3 križa, 1 od srebra, 4 vampule ili gostarice od zlata i 3 od srebra, 1 tamjanicu, 1 kadionicu (*thuribulum*) i 2 kaleža od srebra, 3 knige misne (*missale*), 1 od muke, 3 od homiliah, smaragd jedan dragi kamen, 2 knige antifona, dvoje rukavice, 3 knige psalmah, 2 himnah, 1 breviar, 2 svěćnjaka, 1 stolicu, 1 par pojasah monačkih, i 3 mahrame. Dao sam takodjer majur, koi se zove Otok, s cerkvom sv. Petra, sa 6 slugah i 4 služkinjami; drugi majur zvani Novoselo, sa 12 obiteljah; i tretji major imenom Butina viso (t. j. Butina věs), s 8 obiteljah. Nadalje poklonio sam 20 volovah, 2 konja, 30 kravah 400 govedah i 32 kermakah. Postavio sam tri zvona, koja su procěnjena 1 funt zlata. Ova sva izručujem gospodinu duhovnomu otcu momu Trasonu opatu, da budu za uvěk uspomena cele sv. Krisogona, kojega sveto tělo u Zadru počiva. I ako se tko od mojih ili tudjih (što Bog sačuvaj!) oduzeti ova usudi: neka umre od ramata, neka neima sěmena na zemlji, i neka plati zlata 30 funtih. Sverhu toga neka spozna serditost Otca, i Sina, i Duha svetoga, i prokletstvo 318 Otacah; na strašnjem pako sudu neka se s vragom i njegovimi cernimi angjeli ter s Judom Iskariotom u paklu broji; i hoćemo, da ova cedulja ostane u svojoj moći. † Ja Marko Indigo, biskup horvatski, pohvaljujem, potverdjavam i dopuštam.“

Ova diploma očito pokazuje imena onih banovah horvatskih, kojih i Krešimir Petar u svojoj povelji na god. 1067. i 1069. spominja, kako ćemo u njegovih dogadjajih viděti. Ali Lucio hoće, da Dalmacia u ovo vrěme od Petra Urseola bi predobljena, i da je pod Mletčane spadala, ovo tersi se pokazati iz Dandula, koi na g. 1018. ovako piše. „Biaše pako vojvoda Oto godinah 18, t. j. g. 1009., kada je kćer kralja ugarskog, i sestru Stěpana naslědnika za ženu

Digitized by Google

uzeo, ženu u duhu bistru, u pogledu lěpu, u poštenju vitežku. U devetoj vojvode godini Krešimir (prie pod Petrom Urseolom pisa Muncimir), predsědnik Horvatah, uznemirivaše svakdašnjim četovanjem krajinu zadarsku i druge primorske varoše Dalmacie, od kojih vojvoda pomoljen, izišavši s bojnimi ladjami, da jih brani, nepriatelja u běg natěra, i gradjane onih varošah u věrnosti i podložnosti pram sebi utverdi. Povratjajući se pako, primio je od Vitala, biskupa kerčkoga, Maja, biskupa rabskoga, Martina, biskupa osorskoga, i od svih priorah, duhovničtva i puka spomenutih otokah obećanje, da ćedu jemu i njegovim naslědnikom za věke svake godine harač plaćati.“ — Plaćanje ovog harača Lucio slědećim pismoglasjem iz rabskog biskupskog arkiva izvadjenim potverdjuje: „U ime Boga i spasitelja našega Isukersta, godine od upùtjenja njegova 1018. měseca Julia, Indikcie perve, u gradu Rabu. Mi Majus, biskup rečenoga varoša Raba, zajedno s Tribunom Trum i Bellato našim priorom, takodjer s duhovničtvom i pukom u gorispomenutom varošu stanujućim, s odvětki i praodvětki našimi zavětujući zavětujemo, i obećajući obećamo vam gospodinu našemu Otonu stariemu, vojvodi mletačkom i dalmatinskom, i naslědnikom vašim davati svake godine harač od 10 funtah lakna svilenog po našem poslaniku, na dan rodjenja gospodina našega Isukersta, ako se pako vam vašega poslanika poslati dopalo bude, nikada i na nijedan način nećemo se suprotiviti plaćanju ovog harača. Ova sva, kako se gori čitaju, brez svakog propuštenja i izgovora izpuniti obećajemo; ako pako sva ova, kako se gori čita, u prepisano vrěme nebi izveršili, onda obećajemo s našimi odvětki i potomki, vam i vašim naslědnikom 5 funtih čistoga zlata. Ova obećanja cedulja neka ostane na uvěk u svojoj stalnosti. Ja Majus biskup pisao sam ova svojom rukom. Ja Bellata prior molio sam, da se ova načine. Ja Ivan arkipresbiter pisao sam svojom rukom, i tak ostali.“

Prie nego ova moj čitatelju, za istinska primeš, promotri, što pisa Lucio iz Dandula od Petra Urseola, koi biaše prie Otona vojvoda mletački, da je ovaj već prie několiko godinah Dalmaciu pod mletačko vladanje natěrao, odkuda bi naravski slědilo, da je on, radi spoznanja mletačkog vladanja ikakvi harač na varoše dalmatinske nametnuo. Buduć pako da se u spomenutoj diplomi nikakva uspomena nečini, da su gradjani od Raba ikada něku daću vojvodi mletačkomu platjali, ili podložnost obećali: očito slědi, da su ona od Petra Urseola izmišljena, i da se u

Digitized by Google

ovih takodjer Dandulu věrovati nemože. Moglo je biti, da su rabski gradjani radi drugog uzroka obećali spomenutu daću platiti; nu da su ovi radi podložnosti Mletčanom kano vladaocem spomenutu daću obećali, to niti dogadjaji nedopuštaju, niti gerčki pisci niti iz daleka nespominjaju.

Ovo je, što sam morao od ovog vrěmena razložiti.— U ostalom od g. 1019 — 1036. morao je u Ilirii medju Gerci i Iliri sveudilj rat biti, kako Skilices piše. Vojvode Svetoslav i Krešimir ili su se sami od drage volje poddali, ili po lukavštini Gerkah biše uhvatjeni i u Carigrad odvedeni, gdě su život svoj doveršili. Od ženah i dětce njihove ništa se drugo nezna, osim da je sin Svetoslavov, kojega Skilices i Zonaras Boistlava ili Boeslava i Stěpana imenuju, iz Carigrada uteko, i Horvate od jarma gerčkoga oslobodio. Nu imena su pisci verlo poměšali: jerbo Kačić spominja iz Dioklea Dobroslava, sina Dragimirova, Du Fresne pako zove Dobroslava polag gerčkih pisacah takodjer Bojislava i Stěpana; zato od potrěbe je ova razložiti, da se razuměti mogu. Ja dakle kažem, da je bio Dobroslav, kojega je mati iz Albanie u Bosnu bežeća, g. 1018. kod Prusne rodila, od matere sačuvan i odhranjen, a okolo g. 1038. (kako Kačić piše), budući od nje naučen, obilazio je svu horvatsku gospodu, i nagovarao ju, da se proti Gerkom podignu. Čujući ovo valjada Stěpan, sin Svetoslava kralja, uteče i on iz Carigrada, gdě biaše s otcom i stricom čuvan, i dojde u Horvatsku, da Horvati imadu iz kraljevske kervi kralja. Ovako Stěpan, preobladavši Gerke, postade kralj nad svimi krajinami, Dobroslav pako dobi vojvodstvo od Albanie. Ali sverhu sinovah Stěpana i Dobroslava velika je razpra. Da je Stěpan imao sina Krešimira, to svědoči povelja istog Krešimira Petra, i ovaj dolazi pod imenom Mihaila, što će dogadjaji bolje bokazati, nego ista imena od pisacah zabilježena. Samo to oprěděliti moguće nije: jesu li svi ovi bili sinovi samo Stěpana ili možebit i Dobroslava, i koi je bio kojega sinom. Ako su bili svi Stěpanovi, tak je Dobroslav u boju brez odvětka morao poginuti, i pokolěnje Prelimirovo uterlo se je, kraljevina pako spala je na koleno Krešimirovo. Zato poslě Svetoslava slědi

Stěpan 39. kralj, sin Svetoslava, iz Carigrada, gdě bi odhranjen, je uteko, i u Serbiu došao. Ovoga gerčki pisci Skilices *(pag. 745.)* i Zonaras *(pag. 197.)* kod Du Fresna Bojistlava ili Boeslava i Stěpana zovu. Viděći Dalmaciu i Serbiu sebi prignutu, obědvě deržave osvoji, i poslě kad su Horvati s medjusobnim dogovorom sve Gerke po gradovih i selih kano posadnja vojska razděljene, u

Digitized by Google

jedan dan i u jednu uru potukli, protĕra i on Erotika, vojvodu gerčkoga, iz Serbie. Kačić polag Dioklea ove događaje samomu Dobroslavu, sinu Dragomira, pripisuje; ali Du Fresnu, koi iz spomenutih gerčkih pisacah pokaza, da je Bojislav ili Stĕpan Horvate oslobodio, više se vĕrovati mora, jerbo njegove rĕči i povelja Krešimirova potverdjuje. Dakle ova stvar mora se ovako razumĕti: Dobroslav, sin Dragomirov, koi biaše od materi sakriven i potajno odhranjen, obilazio je bane i župane od ilirskih deržavah, i prignuvši ih sebi, pozvaše Stĕpana iz Carigrada, koi biaše odvĕtak kraljevskog roda, i onda dogovoriše se svi Serblji, Albanci i Dalmatini sa svojimi župani, zatim bani od Like, Karbave i Srĕma, da u jedan dan i uru sve Gerke po varoših i gradovih za posadu razredjene pobiju, i zatim se odmah sa svojom vojskom k zastavam vojvodah Stĕpana i Dobroslava priklope, jerbo nĕki bani i župani ostali su još Gerkom prignuti, kako ćemo dole niže viděti, i ovako biše sva izveršena (okolo g. 1038.).

Razumĕvši ova cesar Mihail Paflagon, sakupi vojsku što veću može, i udari (kako Du Fresne iz Dioklea, Skilica i Zonara piše) pod vojvodom Harmenopolom najprie u krajinu Cetinsku, da ovako Stĕpana i Dobroslava, prie nego vojske skupe, razbije; ali Stĕpan i Dobroslav sa skupljenom već vojskom Harmenopolu na susrĕt idu, i kod varoša Vuranie s Gerci se pobiju, preobladaju jih i izsĕču. U ovom boju (piše Du Fresne) Rodoslav, sin Stĕpana, junački se je deržao, i radi toga pokloni mu otac kezeansku župu na uvĕk. — U ovo vrĕme dogodi se (veli isti Du Fresne iz Skilica *pag. 745. E. R.)*, da gerčka ladja, velikom silom zlata natovarena, i k cesaru Mihailu, onda u Tesaloniki stanujućemu, brodeća, bi od valovah morskih na primorje ilirsko bačena. Ovu Stĕpan osvoji i zlato uzme. Cesar Mihail ladju i zlato od Stĕpana natrag iska, i budući da Stĕpan za potrĕbovanje ovo ništa mario nije: rat mu opet cesar navĕšti, i uškopljenoga Gjuku Probata s vojskom proti njemu pošalje. Ovaj, došavši u tĕsnoće od Serbie, svu vojsku izgubi, i jedva sam život spasi. Ovo se je dogodilo g. 1040, jerbo slĕdeće godine postade gerčkim carom Konstantin Monomak. Pod ovim započeo se je još ljutii rat, jerbo Stĕpan, porobivši i popalivši sve gerčke krajine tia do Carigrada, vladanje svoje do potoka Bause razširi, gdĕ tverdi grad dade sagraditi, i providi ga vojniki, da medjaše od nepriateljah čuvaju. Nemogući ova cesar Monomak podnĕti, sakupi vojsku, i pozove u pomoć bosanskog bana, župana od Rascie, i Ljutovida, sina Semiidre,

Digitized by Google

i župana livanjskog (helmenskog): ovi bo biahu Gerkom prignuti. Sakupljenoj ovako do 60,000 vojski predpostavi za vojvodu poglavicu od Drača, kojega Diokleas imenuje Kursila, Skilices pako (kod Du Fresna *pag. 754.)* Mihaila patricia, sina Anastasia Logoteta. Ovaj dakle vojvoda izručenu sebi vojsku pram varošu Varu po putovih zaraštjenih vodi, tako, da niti dva konjika uzpored nemogahu jašiti; Horvati pako na izliku sve dalje i dalje pred njim izmiču, dok ga u ravnice privabe. Vojvoda gerčki nebrineći se, kuda će se povratiti, došavši u ravnice, poče varoše i sela robiti i paliti. Nakupivši dosta plěna, odluči se povratiti, nu sve putove i klanjce najde od Horvatah obsědjene i zatvorene, od kojih strašno pobijen izgubi 40,000 vojske, ostali pako, i medju njimi isti vojvoda gerčki Mihail, razběže se, i sakriju se u špiljih i pećinah. Od ovoga boja pripovědaju (po svědočanstvu Du Fresna) Skilices *(pag. 754.)*, Zonaras *(pag. 197. E. R.)* i Lukari *(Lib. 1.)*. Diokleas pako piše, da se je ovaj boj dogodio kod kotorskog primorja, perve godine carstva Monomaka, dakle g. 1041. Ljutovida, banu od Rascie, kod Cermice, ostale pak župane, koji su s Gerci deržali, kasnie je Stěpan preobladao, i ovako vladanje svoje utverdio.

Ovaj kralj imao je (kako Kačić piše) pod svojom vlastju Bugariu, Rasciu, Slavoniu, Bosnu, Liku, Karbavu, i svu Dalmaciu, odkuda bi slědilo, da su se Bugari bili sdružili s Horvati. Du Fresne piše iz Petra Lukara, da se je Stěpan dva puta ženio: pervi put uzeo je za ženu Nedu, unuku Samuela, kralja bugarskoga, u Dubrovniku, kojom prilikom dade gradu onomu gerb od Dalmacie, naimre tri zlate lavove glave u modrom polju. Nadalje pišu něki pisci, da je sa spomenutom suprugom rodio sine, koji otca od druge ženitbe zaludu odgovarahu. Buduć pako da Lukari ime druge žene Stěpanove nekaže, zato se Diokleasu više mora věrovati. Umro je u Propratni, i bi u cerkvi sv. Andrie sahranjen. Godina preminutja njegovog nezna se, medjutim polag toga, kako je Du Fresnu njegove dogadjaje popisao, moglo bi se suditi, da je okolo g. 1045. preminuo. Po njegovoj smerti sinovi kraljevinu medju se razděliše: Gojislavu i Predimiru dopao je Tribinj i župa Gripuli, ali obadva biše ubijeni od Tribinjanah, koji na njihovo město kneza, imenom Dodanek za bana izabraše. Čujući ovo ostali tri brata: Mihail, Rodoslav i Saganče, preobladaše Tribinjane, ubojice brata svoga, a bana njihovog Dodanka, mučivši ga prie nemilo, pogubiše. Zatim živila su trojica ova bratje pod ravnanjem svoje materi,

Digitized by Google

zoveći se samo vojvodami do godine 1050., kada je mati njihova umrěla, onda bo Mihail vojvoda, kojega ja Krešimira Petra zovem, kralj je postao.

Krešimir Petar imenom II., u broju 40., bi od svih banovah i županah za kralja ilirskog izabran, i g. 1050. krunjen (Du Fresne iz Skilica *pag. 789.*). Načinivši s cesarom Monomakom savez mira, nazvan bi od njega protospatar, i bi u broj priateljah i družbenikah carstva zapisan. Ovoga dalmatinski pisci i Skilices zovu Mihailom, on sam pak piše se u svojih privilegiah Krešimir Petar. Od otca zadobio je veliku i mirnu kraljevinu; da je pak osim toga i Bugariu pod svojom obrambom imao, premda su se u njoj někoji kralji nahodili, i da je sina svoga Bodina Bugarom za kralja poslao, to ćemo u dogadjajih kraljevah bugarskih viděti. Imade (kako Du Fresne iz Dioklea *c. 3. pag. 46. §. 35.* piše) sedam sinovah: Vladimira, Prieslava, Sergiu, Deriu, Gabriela, Miroslava i Bodina. Děleći kraljevinu medju svoje sinove, kada je vidio, da mu nije zadosta krajinah, uze od brata svoga Rodoslava cetinsku pokrajinu, i dade ju sinu svomu Vladimiru. Po smerti perve žene oženi se opet s rodjakinjom cesara carigradskoga, s kojom opet četiri sina rodi: Dobroslava, Priaslava, Nicefora i Teodora. Svi ovi sinovi, osim Vladimira i Bodina, još za života otca brez odvětka su umrěli. Krešimir živio je u miru do stražnje godine (g. I. 1073.), onda pako Bugari, koji se biše g. 1071. u vrěme Mihaila Duke pobunili (Du Fresne iz Skilica *pag. 851. E. R.* i Zonara *pag. 228. E. R.*), utekoše se ka Krešimiru Petru, obećajući sinu njegovomu Bodinu krunu bugarsku. Krešimir sakupi dakle vojsku i pošalje š njom sina Bodina u Bugariu, gdě bi taki za kralja krunjen. Od ovuda vidimo, zašto Krešimir u svojoj privilegii piše: da je gospodin Bog svemogući kraljevinu njegovu na moru i na kopnu razširio. Za života svoga mnoge je poklone i privilegie cerkvam podělio, koje Lucio iz različnih arkivah na světlo dade, a ja u našem narodnom jeziku ću popisati. Nu prie ću svědočanstvo Cedrena (kod Lucia *Lib. 2. c. 9. pag. 82.*) od Stěpana otca Krešimirova priobćiti, koje ovako glasi: „Pod Mihailom Paflagonom Serbia, koja je po smerti cesara Romana jaram sbacila, opet bi carstvu pridružena. Princip serbski Stěpan, koi se i Bojsthlab zove, malo prie iz varoša (Carigrada) je uteko, i Serbiu osvojio, protěravši odanle Teofila Erotika. U isto vrěme Mihail, sin Stěpanov, koi po smerti otca principom serbskim i tribaljskim posta, načinivši s cesarom savez mira, dobi od njega dostojanstvo protospataria, i bi u knjigu družbenikah i priateljah zapisan.“

Digitized by Google

Ovako bilježi Lucio iz Cedrena; ali Du Fresne polag Skilica i gori spomenuti Zonaras pišu, da su se ova g. 1050. dogodila, Lucio pak ova na g. 1042. pripoveda; dakle poslednji i ovdě je pobludio. Budući pako da se Krešimir Petar u svojih privilegiah sinom Stěpana i kraljem horvatskim i dalmatinskim zove, ter svědoči, da je božanska svemogućnost njegovu kraljevinu na kopnu i na moru produljila: od ovuda očito slědi, da je Krešimir Petar onaj isti, kojega gerčki pisci Mihailom zovu. — Sada ću njegove privilegie popisati, kako ih kod Lucia (*Lib. 2. cap. 8. & 15.*) nahodim.

1. *Iz starinskog arkiva manastira sv. Krisogona zadarskoga, na g. 1067.*

„Ja Krešimir kralj horvatski i dalmatinski, koi se drugim imenom Petar zovem, dajem na znanje svim, da se meni pravo vidi, da se naredbe mojih roditeljah neukinu, najpače one, koje na spasenje njihovih dušah spadaju. Razuměli smo pak iz dělih praděda našega Krešimira Većjega, da je za spasenje svoje duše manastiru sv. Krisogona poklonio za věčno posědovanje stanovitu zemlju, na městu, koje se zove Hikulas, od hrasta iznad doline Běsne stojećega, tia do stupa na trojputu pram Zablatu radi toga ukopanog, koja sva zemlja ostala je u vlasti manastira u vrěme poklonitelja, njegova sina Deržislava i zmožnih banovah Pribine i Godemira, ter u vrěmenih Svetoslava, njegove bratje Krešimira i Gojislava, i njegova sina kralja Stěpana, mojega otca, s privoljenjem njihovih plemenitih banah, koji u to doba vladahu, naimre: Varde, Boztara i Stěpana Praske. Radi toga naredjujemo, da njihove odluke od nas za navěk potverdjene ostanu. Ako bi se pako po našoj smerti tko usudio ova prekeršiti, neka spoznade serditost najvišnjega sudca, i na strahovitom sudnjem dnevu lěvo zadobivši město, neka čuje, koja su lěvi (t.j. prokleti) zaslužili. — Načinjeno u gradu Ninu pred ovimi svědoci: Boleslav Tepa, svědok. Adamić ninski župan, svědok. Vialkić župan od Like, svědok. Voleta Dad, svědok. Budić postelnik, svědok. Ivan kraljev kapelan svědok. Zvoić volar, svědok. Dragonja štitonoša (*scutobajulus*), svědok. Dodavid Vinota Grabonja dekan, svědok. Ja opat sv. Bartola pisao sam ova po zapovědi kralja gospodina moga. "

2. *Pismo poklona ili nadarenje* (Donatio) *glasi ovako:*

„Budući da prevelika Božanska visost najveće i najmanje věčne časti ne samo po zaslugah, nego takodjer po

Digitized by Google

nedohitnom razděljenju poklanja, i na neizvidljiv način izvišenja vrědne izvisuje, i oholih izvišenih vrate lomi, neizgovornoga pako sudca neizgovorni takodjer sud obstoji, i buduć da iz neizcerpivog vira izlazeća milost svemogućega zemaljska vladanja razděljuje: radi toga ja Krešimir, darom milsoti Božje horvatske i dalmatinske deržave ravnajući, i kraljestvo praděda moga blažene uspomene Krešimira kralja, i otca moga srětno u věčnom pokoju (*in elysio campo*) počivajućega Stěpana kralja upravljajući, godine Gospodinova upùtjenja 1069., Ind. 7., epakte 5., *concurrente* 3., počeo sam u prebivalištu našem ninskom skupa s našimi župani, bani, knezovi i kapelani kraljevskoga našega dvora misliti, kako bi Bog svemogući ravnanje kraljestva naslědnoga, koje mi je podělio, i uzderžao, i dusam mojih predměstnikah věčni pokoj darovao. Našao sam pako, da nijedno dělo nije vrědnie i Bogu ugodnie, nego posvetjena prebivališta nebeskih stanovnikah i svetih iz naših zemaljskih dobarah pristojnimi posědovanji i pokloni nadarivati. Dakle, buduć da je svemogući Bog kraljevinu našu na kopnu i na moru razširio, odredili smo i dragovoljno odlučili manastir sv. Krisogona, kojega časti vrědno tělo medju zidovi istoga varoša počiva, zajedno s imanji i vlastnici počitovati, tim veće, buduć da smo u pismih naših predměstnikah, najuzvišeniih kraljah, spomenuti manastir u povlastjenom posědovanju mnogih poljih i zemaljah našli. Mi dakle od prědměstnikah naših u ničem neodstupajući, za spasenje naše i svih naših pokojnih duše poklanjamo i za stalno deržanje darujemo Tebi preblaženomu Krisogonu mučeniku u nazočnosti Petra, opata svete tvoje çerkve, vlastiti naš otok u moru dalmatinskom ležeći, i Mauni zvani, na kojega istočnoj strani leži otok, koj se u narodnom slavinskom jeziku imenuje Veru, da ga manastir spomenutoga presvetoga mučenika na věke, bez ikojega od ljudih uznemirenja imade i derži, jerbo ovako je dobra naša volja s privoljenjem i moljbom poštovanih kraljevine naše principah odlučila. Da se pako nadarenje ovo za uvěk utverdi, i u věčnoj stalnosti ostane, podpiramo ga i neprekeršljivo potverdjujemo našim i biskupah naših svědočanstvom, odredjujući, da tkogod od umerlih i nevrědnih našega kraljevskog dostojanstva, nemisleći na sud Božji, ikada bude hotio po bezumnoj preuzetnosti duhovničtvo manastira sv. Krisogona u posědovanju kraljevski prikazanog mu otoka uznemiriti, i zajedno naše pravice pogaziti, neka ońuti najveću serditost budućega sudca, i neka bude na stražnjem izpitu kano krivac s Herodom, Judom i Simonom Magom na věke ob-

Digitized by Google

sudjen, budući u družtvu Antikersta bez svakog mira. Neka zadobije od Boga, svetih apoštolah, skupštine svih Svetih i od preblaženoga Krisogona věčno prokletstvo, našoj pako kraljevskoj komori, i ostalim našim naslědnikom kraljem, županom, knezom ili banom neka plati 100 funtih zlata i u kraljestvu našem neka bude uvěk nepošten. † Ja Krešimir kralj horvatski i dalmatinski. † Ja Stěpan biskup zadarski pisao sam, i ova su imena svědokah, koji kod ovog děla biahu: Adamić ninski župan, svědok. Bolislav nadvorni župan (*comes curialis* ili *palatinus*, odkuda su Magjari načinili svoje *Nádor-Ispán*), svědok. Viakić, župan od Like. † Voleta dad, svědok. Budec postelnik i župan brebirski, svědok. Ivan kraljev kapelan, svědok. Petar kraljevskog dvora sudac, svědok. Svidoc kraljevski peharnik, (*pincerna*) svědok. Gospodin Leo carski protospatar i cěle Dalmacie katipan, svědok. Salvislav ninski sudac, svědok. Adam monak i opat od sv. Bartola, svědok. Petar, župan od Sidrage, svědok. Dragomir župan cetinski, svědok. Andria prior běogradski, svědok.

Ja Anastasio biskup horvatski (hrivatski), kraljevskoga dvora kancelar i bilježitelj ovoga pisma, po zapovědi i volji gorispomenutoga gospodina moga kralja srětno sam ga napisao i potverdio u varošu Ninu Amen.“

3. *Iz arkiva manastira SS. Kuzme i Damiana.*

„U ime svetoga i nerazděljenoga Trojstva. Na sversi godine upùtjenja Isukersta svim vladajućega 1059., indikcie 10., kad je po svem světu preblaženi papa Nikola apostolovao, u istočnih pako stranah Komneno carigradski carevao, ter kada je u Běogradu Teodosio biskupovao, i Dragoslav ondě priorom bio, měseca naimre Februara. Ja Krešimir sin Stěpana kralja, po Božjoj milosti kralj od Dalmacie i Horvatske dozvao sam Andriu, duhovnoga, Bogu i ljudem miloga čověka, od otoka imenovanog Zuri, opominjajuć ga i moleć, buduć da to biskup, prior, duhovnici i puk spomenutog varoša zahtěvaše, iskaše i hvališe. Koi kada bi i s bratjom svojom dozvan, zapovědio sam u nazočnosti gorispomenutih biskupa, priora i gradjanah běogradskih, u pribitju takodjer prepoštovanoga muža gospodina Majnarda, rimske cerkve apohrisara i spomenutoga apostolskoga naslědnika Nikole poklisara, po kraljevskoj mojoj vlasti i s odobrenjem mojih velikašah privilegiu sastaviti, koja ovako glasi:

„Buduć da ste Ti Andrio, po milosti Božjoj opate, i bratja Tvoja, podloživši se mojim moljbam, cerkvu za

Digitized by Google

koju sam vas ozgor molio, sagradili, i pomoćju miloserdnosti Isukerstove ter vašom marljivostju na moje veselje doveršili: sbog toga dopuštam, dozvoljujem i poklanjam Tebi Andrii opatu i tvojim zakonitim naslědnikom ovu vlast i slobodnost, da osim poštovanja cerkvenomu poglavarstvu dužnoga, nikakvoj cerkvenoj ili duhovnoj vlasti podložni nebudete, dapače neka manastir sv. Ivana apostola i evangeliste na toliko slobodan i prost bude, da niti daću, niti maltu u kraljevsku našu peněznicu platjati, niti poklone světovne banom, županom i ostalim velikašom davati nemora. Da se pak ova naša odluka za stalno potverdi, zato ju u poslušanju i nazočnosti gorispomenutih svědokah kraljevski opunovlastjujem, gospodski objačujem, i zmožno utverdjujem, i zapovědam, da se ovo moje odredjenje po nikakvoj smionosti ili oskrunjujućoj preuzetnosti neprekerši, nego kano što je predpisano, za navěk u svojoj krěposti uzderži. Hoću takodjer, dohrohotno dopuštam i po kraljevskoj mojoj oblasti naredjujem: da čitav otok Zuri sa svim, što se ondě od naravi ili rukoděljstva nahodi, sa svimi oranimi i neoranimi zemljami, lugi, šumami, vrěli, studenci, pašami u dolini i gorah, zelenimi i suhimi livadami i svimi ondašnjimi městi vlastitost spomenutoga manastira bude; dapače i cerkva, koja je ondě, neka se po katoličanskoj pravověrnosti bez svega odpora spomenutomu manastiru podloži. Buduć pako da se neimade počętnik děla za hvale vrědnoga, nego zavěta dionik i izveršitelj polag zaslugah se hvali, jer svaka hvala pěva se na sversi; i buduć da ondě molitve bogoljubnih neobhodno prestati će, gdě sbog pomanjkanja potrěbitih za življenje srědstvah nada života uteče, zato poklanjam, prikazujem i predajem po kraljevskoj vlasti zajedno s Gojzonom banom i mojimi velikaši Tebi Andrii opatu i svim, koji će manastir blaženoga Ivana polag naredbah otacah upravljati, majur Rogova u podnožju bližnje gore pram sěveru blizog varoša Běograda stojeći, sa svim,što na njega spada. —

Ako se pako tko usudi kraljevska ova i kraljevski potverdjena dobročinstva prikazana manastiru sv. Ivana Apostola i Evangeliste, za moju, mojih roditeljah i naslědnikah duše, nepravedno pokvariti, pomanjšati ili oteti, neka na njega serditost Božja obilno pane, i neka kano izdaica Juda pogine, sverhu toga neka imade prokletstvo 318 otacah, neka se liši pravde kerštjanske, i neka se podloži pravdi kraljevskoj horvatskoj, t.j. neka plati sto funtih zlata pedepse onomu kralju, koi bude kraljevinu ravnao. Da se pako punovlastje ovo, kano što je kazano, u svo-

Digitized by Google

joj krěposti uzderži, potverdjuje se pravičnim svědočanstvom i istinskim odobrenjem nazočnih svědokah, koji svi ova pohvaljuju, i podpunoma potverdjuju. Osobito pako gorispomenuti gospodin Majnard apohrisar, Laurentio arcibiskup, Rainer biskup horvatski, Teodosio biskup, i Prestantio biskup, Gojzo ban, Boleslav, Teuzo, Privaneg župan od Like, Dragoslav prior, Juraina župan od Sidrage, Drago prior, Drago od Kastrice, Dabreina prior i Petar sin njegov, Gargur Petraina oružnik, Druso sin biskupa prestinskoga i brat njegov Madia, Mihail i brat njegov Petar, Braneik i brat njegov Pisa kapelan i sin njegov Budić, Ivan uškopljenik štitonoša i brat njegov župan od Kručene, Dražen župan od Blate, Sabač i brat njegov s mnogimi drugimi.“

4. *Iz istoga arkiva.*

„U ime svetoga i nerazděljnoga trojstva, i godine upùtjenja Gospodinova 1069, Indikcie 6., měseca Oktobra. — Ja Krešimir kralj horvatski i dalmatinski sa svimi mojimi plemenitimi naredjujem, da se svědočba ova, koju manastiru sv. Tome apostola, rukom gospoje Dobrice istog manastira materi podělјujem, u svojoj krěposti i stalnosti uzderži, naimre: da spomenuti manastir od sada do uvěk od svake daće prost ostane, tako, da nikakvom običnom dužnostju prama meni ili mojim naslědnikom obteršen nebude, ako dragovoljno počitovanje iznimlješ, da sve služkinje u manastiru ovom se zaderžavajuće, budući od svakoga uznemirenja světovnih vlasti proste, slobodnie i revnie stvoritelju svomu služiti mogu, kojemu su se pod jarmom zapovědi podložili. Zato spomenuti manastir ne samo slobodom nadarivamo, nego sverhu toga poklanjamo mu i kraljevsko naše zemljište nahodeće se na městu Rasokatica zvanom, i to u duljini: oda dva vodometa (*fontanæ*) u istoj Rasokatici, tia do studenca, koi stoji pri zemlji Mogorovići; u širini pak: od gore Knina tia do Živoga i Smurdulanah, počimljuć od kraja doline tia do podnožja gore Knina. Ako pak někoi izmed mojih naslědnikah ovu moju odluku prezirati, i ove, koja sam odredio, pomanjšati štogod ili prekeršiti bude hotio: serditost Boga i svih svetih neka na njem ostane, neka se prokletstvom 318 otacah sveže, na poslědnjem pak i strašnom sudu neka se s vragom, njegovimi službenici i s Judom izdaicom osudi, i u nepogašljivoj vatri muči. Naredba ova bi javno načinjena, i od slědećih svědokah potverdjena: Laurentio arcibiskup, Rajner horvatski biskup, Gojzo ban i t. d.“

Digitized by Google

5. *Iz arkiva opaticah sv. Marie zadarske.*

„Godine upùtjenja gospodina našega Isukersta 1066., kada je u Carigradu Dubkiza (Konstantin Duka) vladao. Ja Krešimir kralj horvatski i dalmatinski, sin Stěpana kralja, dajem s dopuštjenjem Laurencia arcibiskupa splitskoga, ter s pohvaljenjem vojvode Stěpana i ostalih županah, kraljevsku slobodu manastiru sv. Marie zadarske, koi je sestra moja Cića *(Cicha)* sazidala; tako, da ako se něki svojevoljac spomenutomu manastiru u čemugod suprotiviti bude hotio, ili ako šta ukrade, cerkvi četveroverstno to povratiti mora, njegovo pako sve imanje podloži se kraljevskoj pravici. Ovo bi od arcibiskupa i svih biskupah kanonički potverdjeno i od cěle skupštine pohvaljeno. Laurencio arcibiskup hvalim. Stěpan biskup zadarski hv. Rajner biskup horvatski hv. Ivan biskup trogirski hv. Dabro biskup běogradski hv. Drago biskup rabski hv. Petar biskup ozorski hvalim. Ovo bi pisano pred svima za spomenutu opaticu Ciću u Sibeniku na dan rodjenja Gospodinova.“

6. *Iz istoga arkiva.*

„Godine upùtjenja Gospodinova 1072. Ja Krešimir kralj horvatski i dalmatinski poklanjam za spasenje moje i mojih predměstnikah duše, manastiru opaticah sv. Marie u Zadru, koi bi na moljbu sestre moje Ciće iz nova sazidan, poznatu kraljevsku ili kraljevskih službenikah zemlju u Tuhenii, pružajuću se od istoka pram zapadu kroz dolinu, koja se tia do mora proteže; pram sěveru tia do izvišene gore, pram podnevu pako do zemljišta, koje děd moj dade rodjaku svomu Madiu i sinu njegovomu Dabranu pred ovimi svědoci: Dobrom priorom sinom Bolice, Niceforom i bratom njegovim Madiom sinom Zele, Dobrom drugim štitonošom, Dešinom jurišarom, Budilom kapelanom, i Desom klerikom zadarskim. Ako pako nětko nadarenju našemu suprotiviti se bude hotio, neka plati kraljevsku globu, naše pako nadarenje neka vazda u svojoj jakosti ostane. Dato je ovo u Tohini i potverdjeno u Zadru, u nazočnosti Stěpana istog varoša biskupa, Draga priora, Sege sudaca, Zele i Dode i drugih premlogih.“

7. *Iz arkiva SS. Kuzme i Damiana.*

„Aprizo Sakalarastić poděli za věčno spasenje istomu manastiru (sv. Ivana Evangeliste) zemlju u Jelčanih *(Elzani)* pred ovima svědoci: Radoslavom Lisicai, Musom i Stěpanom bratom Radoslava, i to u vrěme Petra opata.

Digitized by Google

Dobio je pako zemlju ovu na slědeći način: stanoviti dan primi isti Aprizo kralja Krešimira i kraljicu na konak, i načini jim s kraljevskim troškom gostbu, poslě koje ih bogatimi dari počasti: kralju naimre pokloni najlěpšeg momka s najboljim konjom, kraljici prikaza najlěpšu služkinju, kraljevskomu štitonoši štit i sulicu, i ostalim takodjer različne poděli darove. Ostale medjuležeće zemlje poklonio je kralj istomu manastiru sv. Ivana u vrěme opata Petra; zemlju pako Kamenjani i svekolike oranice ondě, prikazao je istomu manastiru jedan od bratje imenom Pribina Gušić, koi ju dobi od kralja Krešimira za blagoslov poslě obrijenja vlasah. Ja Morimir poklanjam za věčno spasenje s privoljenjem, odobrenjem i pohvaljenjem brata moga Drasela, svu moju čast od majura, koi se počimlje od doline SS. Kuzme i Damiana, tia do zemljišta monakah sv. Tome."

8. *Iz starinskog arkiva manastira sv. Gargura u Zadru.*

„Godine upùtjenja Gospodinova 1070., Indikcie 3., kada je carevao Roman 3., u kraljevini pako horvatskoj Krešimir je kraljevao i Zvonimir bio banom. Ja Kroatin i brat moj Luka Strah poklanjamo manastiru sv. Krisogena za věčno posědovanje, u pribitju opata Petra, zemljište naše na městu Sekirani zvanom, koje medjaši sa zemljištem iste cerkve. Tkogod pako ovo naše nadarenje bude hotio oduzeti, neka u serditost Svemogućega upane. Ovo bi načinjeno u varošu Zadru, pred svědoci: Drago prior svědok. Kuzma župan od Like, svědok. Adamizo župan od Nina, svědok. Majus zadarski sudac, svědok. Kandido, svědok. Dabro, svědok. Andria sin biskupov. Ja Adam misnik, pomoljen od poklonitelja i spoznavši istinu, pisao sam ova mojom rukom."

9. *Iz istoga arkiva.*

„Godine upùtjenja G. N. Isukersta 1072., Indikcie 7., u vrěme vladanja glasovitoga Krešimira, kralja horvatskog i dalmatinskog. Dopalo se je nam bratji: Zovinu, Dosimiru, Petru, Gromilu, Slaviću, da za spasenje naših i pokojnih roditeljah naših duše, kojih imena su slědeća: Veliac, Stěpan, Tomidrag, Vahemir, Radomir; ženah takodjer pokojnih, po imenu: Petrone, Bolenege, Klare, manastiru sv. mučenika Krisogona i t. d. — Dato u Novogradu, u nazočnosti spomenutoga kralja: Družine ded, svědok. Pribidrug postelnik, svědok. Drugana, kraljevski šti-

Digitized by Google

tonoša, svědok. Adamizo župan, svědok. Desina, svědok. Prodan župan, svědok. Majus sudac, svědok. Prestantio, Doda, svědok. Petar Komercar, svědok. Kandido, svědok. Nikifonos, svědok. Ja Adam, budući pomoljen od gorirečenih, pisao sam ova vlastitom rukom.“

10. *Iz arkiva cerkve rabske.*

„Godine upùtjenja G. N. Isukersta 1062., Indikcie 15., kada je carstvom upravljao gospodin Komnen, u kraljevini pak horvatskoj gosp. Petar vladao, i božanstveni věrozakon se razširivao, premlogi kerstjani, ostavivši světovna, samomu Bogu živili, i drugi, trapeći tělo različnimi mukami, prikazivali su Bogu dušu. Premda pako mi nismo iz broja ovih: ipak budući ganuti strahom Božjim u serdcu, i séćajući se naših grěhovah, želimo mi svi stanovnici varoša Raba s gorućom revnostju i velikom željom jednodušno na otoku našem sagraditi manastir i luku spasenja naših dušah. Dakle u početku ja biskup Drago, sa svim našim duhovničtvom, i Majus prior sa svim gorirečenim pukom, s plemenitimi i neplemenitimi, velikimi i malimi varoša stanovnici, sa skupnim privoljenjem, ter na čast G. N. Isukersta, pravoga i saveršenog Trojstva, blažene Bogorodice Marie uvěk děvice i svih Svetih, tebi Fulkonu opatu i tvojim naslědnikom, da naš manastir sagradiš, poděljujemo, odredjujemo i s věčnom pravicom potverdjujemo cerkvu na čast blaženoga Petra verhovnoga apostola sazidanu, sa svim, što na nju spada, slědećim načinom: Najprie od početka zidine kod gore tia do potoka, niz potoka tia do mora, po moru tia do mlina, i uz goru, ter iduć po njezinom verhuncu tia do pervašnje medje, tebi Fulkonu opatu i naslědnikom tvim za navěk predajemo. Drugu pak cerkvu na čast sv. Cipriana podignutu, sa svim što na nju spada, ovim redom vam poděljujemo: od Tamne doline tia do doline Trasinske; ostale tri strane more obkoljuje, skupa sa stranom pomorskom i sa svimi klisurami na artu (*promontorium*) ovom se nahodećimi; zatim doline, koje su kod sv. Cipriana i kod sv. Petra s tom pogodbom poklanjamo, da nitko bez vašeg dozvolenja ribe ondě nelovi, i da svaki četvertu čast ribah manastiru sv. Petra preda. Ovo pak mi Drago zakoniti biskup s privoljenjem svega našega duhovničtva, ter Majus prior i sav puk tebi Fulkonu i tvojim naslědnikom tako poděljujemo, da si, gděgod se vam dopade, na jednom od ovih městah s pomoću Gospodinovom manastir sagradite, kano što sveti blaženoga Benedikta red zahtěva. Ova pako časti

Digitized by Google

vrědna měsla vam podpunoma, kako smo gori odredili, s gorirečenimi cerkvami i sa svim gori i doli spomenutim, ter s dotičnimi ulaznimi i izlaznimi putovi ko imanje vaše poděljujemo, za da ondě sve naredbe manastirske oversavate; niti komugod od naših potomakah ili naslědnikah pravicu ostavljamo natrag iskanja odanle čast něku: dapače odredjujemo i čversto obećajemo, da ako ikada ili mi, ili potomci naši, ili inostranac někoi vam ili naslědnikom vašim nemir uzrokujemo, hoteći odanle něšto oduzeti ili pomanjšati, i mi nebudemo vas od svih branili i vam pomagali, sto funtih zlata neka platimo manastiru, i ova naša privilegia i odluka neka čversta ostane. Ako se pak ikada poslě ovog naredjenja uporna něka pravda suprot vam podigne, zapovědamo, da pred biskupom i priorom, ili pred svim pukom proglas jedan put učinite, i ako na drugi put vam nikakvu polaštiću nenačinimo: onda imat ćete slobodu ostaviti nas i otići ka kralju, da ondě polag zapovědih pravo svoje tražite. Ovu privilegiu zapovědamo za tebe Fulkone i tvoje naslědnike ovako napisati. Načinjeno u gradu Rabu. Opet potverdjavamo, da se gorirečeno odvětstvo sv. Cipriana stopi s odvětstvom sv. Petra. Ne sam biskup, ili moji roditelji, nego sama cerkva, bratja, sve duhovničtvo i sav puk poklonili su ovo svamogućemu Bogu."

„Ja Drago nevrědni biskup sa svim duhovničtvom potverdjavamo ovo i naredjujemo, da svaki ovoga varoša stanovnik ili inostranac, koi se usudi suprot ovoj našoj odluci pravdati, neka pane za navěk u prokletstvo cerkve, svemogućega Boga, svih prorokah, 12 apostolah i 344 svetih otacah, budući s Judom Iskariotom u paklu usužnjen, neka zasluži, da čuje strašne rěči, koje će Kristus nepravednim kazat: idite prokleti! On pako, koi bude njihov branitelj, neka bude dostojan s pravednimi sladki on glas čuti: hajdite blaženi! Ja Drago biskup načinio sam znamenje †. Ja Ivan arcidiakon načinio sam znamenje †. Ja Juraj diakon nač. sam zn. †. Ja Barba presbiter nač. sam zn. †. Ja Juraj arcipresbiter nač. sam zn. †. Ja Majus prior nač. sam zn. †. Ja Martin nač. zn. †. Ja Majus nač. zn. †. Ja Konstantin nač. sam zn. †. Ja Majus Gatus nač. sam zn. †. Ja Marino načinio sam zn. †. God. 1071. Vidivši, da je svědočba ova prava i dobra, ter od biskupa, duhovničtva i ostalih vaših gradjanah potverdjena i pohvaljena: zato i ja Krešimir kralj isto pohvaljenje i potverdjenje potverdjavam, i ako tko od djavolskog nagona pritěran ovo moje potverdjenje prekeršiti pokuša, valja da bude jačji od nas, i da priateljstvo naše za ništa derži."

Digitized by Google

Evo moj čitatelju imadeš pred očima dogadjaje Petra Krešimira, imadeš godinu, koje kralj je postao t. j. g. 1050., i koje je umro t. j. g. 1073.; imadeš njegove vlastite donacie i povelje, i druge od plemićah i cělih varošah u vrěme njegovo načinjene, od njega pako potverdjene privilegie i diplome, odkuda mnogo světla na dogodovštinu ilirsku izvira. Buduć pako da poglavitia svaki možebit nije zapamtio, zato ona na kratko spomenem.

1. Od potrěbe je najprie, da kraljevsko pokolěnje Krešimira Petra iz donacie pod brojem 1. popisane pokažem, gdě on óvako veli: „Buduć da smo iz dělah praděda našega Krešimira Većega razuměli, da je on za spasenje svoje duše manastiru sv. Krisogona poklonio zemlju —“ Od ovuda očito vidimo, da Krešimir I., imenovan Većji, bi praděd Krešimira Petra: sada moramo dakle iztraživati, tko je bio njegov otac, i tko děd, što se iz iste donacie razuměti može, jerbo Krešimir ovako nadalje piše: „koja sva zemlja ostade cěla u vrěme njegovo, sina njegova Deržislava, i zmožnih njihovih banah Pribine i Godemira.“ Ove rěči pokazuju, da je bio u vrěme Krešimira Većega ban Pribina, i da je za Krešimirom na prestolje kraljevsko stupio Deržislav, kojega ban zvao se je Godemir. Nu odanle još neslědi, da je bio Deržislav Krešimirov děd, promotrimo dakle, što nadalje piše: „i u vrěmenu Svetoslava i bratje njegove Krešimira i Gojislava, i sina njegova Stěpana kralja otca mojega.“ Ovdě Krešimir očito piše, da je bio njegov otac Stěpan kralj; nu tko je bio otac Stěpanov, to Lucio veoma netemeljito popisuje. On bo kralje ilirske *(Lib. 2. cap. 8.)* ovako je u red metnuo: za Krešimirom Većim stavlja Deržislava i Krešimira, vladavši od g. 994 — 1000., u isti red, za ovim spominja Svetoslava i Gojislava banove, i najposlě Stěpana sina Krešimira II. Zaisto svaki, koi bude spomenutu, od mene na naš narodni jezik od rěči do rěči prevedenu privilegiu Krešimira Petra pozorno čitao, vidět će, da Lucio nepravo piše. Ja pak iz Krešimirovih rěčih: „u vrěmenih Svetoslava, i njegove bratje Krešimira i Gojislava, i sina njegova (t. j. Svetoslavova),“ izvodim, da Krešimir Petar zato piše „u vrěmenih“, jerbo Svetoslav vladao je s bratjom Krešimirom i Gojislavom od g. 1015 — 1019.; Stěpan pako počeo je g. 1038., kada je iz Carigraga uteko, i domovinu svoju oslobodio, kraljevati, i vladaše do g. 1045., koja vrěmena su na daleko razstavljena. Da pako Stěpan bi sin Svetoslava, a ne Krešimira II., to će svaki razuměti, koi je slovnicu (gramatiku) učio; jer kakogod se goripopisane rěči i nje-

Digitized by Google

gove bratje“ na Svetoslava pretežu: na isti način moraju se réči „i sina njegova“ takodjer na njega pretezati. Odkuda naravski slědi, da je po smerti Krešimira I. najstarii njegov sin Deržislav, i za ovim Svetoslav bio kralj, a njegova bratja Krešimir II. i Gojislav biahu samo vojvode. Svetoslav i Krešimir biše zatim u Carigrad odvedeni, Gojislav pako, vojvoda od Srěma i Panonie Savie, bi po nevěri Diogena ubijen. Po smerti ovoga (kako Du Fresne iz Lupa Protospata, Skilica i Zonara svědoči) trajali su medju Gerci i Iliri neprestance ratovi tia do g. 1024., kada je udova Gojislava u Srěmu uhvaćena i u Carigrad odvedena bila. — G. 1036. spala je Serbia, Bosna i ostale krajine pod jaram gerčki, budući da su se něki župani, kanoti bosanski, livanjski i raski s Gerci sdružili, što sve Du Fresne spominja. Krešimir Petar spominja u svojoj privilegii u ovo vrěme bane, kanoti: Vardu, Bozetara i Stěpana Prasku, jer onda, kada nestade kralja, ravnali su kraljevinu bani i župani. Ovo svědoči i Krešimir pišući u svojoj privilegii: „našoj kraljevskoj komori i ostalim našim naslědnikom, kraljem, županom ili banom neka plati 100 funtih zlata.“ Dakle kada kraljah nestade, naslědnici njihovi biahu župani ili bani, što se je više putah dogodilo, n. p. po smerti Svetopileka od g. 796 — 832., kada je Terpimir kralj postao; nadalje u vrěme Basilia Velikoga, tia do Pavlimira, kano što smo sve ovo u pervašnjih dogadjajih već viděli.

2. Velika je razpra medju pisci radi Panonie Savie; Kerčelić *(Per. 3. § 3. nro. 2.)* tersi se pokazati iz Ivana arkidiakona od Gverče, da je Panonia Savia u vrěme Stěpana kralja ugarskoga pod Ugarsku spadala, i da bi Krešimiru Petru samo kano miraz kćeri njegove, za Mirka sina sv. Stěpana udate, predana. Pray pak u dogadjajih Andrie I. kralja ugarskoga na g. 1056. piše: „Ostade još, da se ona strana, koja medju Dravom i Savom leži, i koju Krešimir II. kralj horvatski u vrěme domaćih bunah i nemirah běše oteo, opet Ugarskoj pridruži. Ovaj posao izručen bi palatinu Rado, koi sa svojom vojskom u kratko vrěme krajinu ovu natrag zadobivši, Horvate prěko potoka Bakuncia protěra, i na istom městu, gdě prie Srěm stojaše, manastir sv. Dimitria sazida, i duhovnoj vlasti pečuskoga biskupa izruči, što je kralj slědeće g. 1057. na kraljevskom saboru u Stolnom Běogradu deržanom potverdio.“ Nu od ovuda nemože se razuměti, koja je ona strana bila, što je Petar Krešimir Ugrom oteo, jeli sva Panonia Savia, ili možebit samo varmedje: srěmska, požežka i

Digitized by Google

verovitička. Španjik doista (*in Comp. hist. regni Hung. de Andrea I. rege §. 4.*) piše, da su Gerci u vrěme Stěpana kralja Srěm zadobili, ter u bližnje ugarske pokrajine požežku i verovitičku uletěli," i ovo tersi se iz Skilica, Cedrena, Zonara i Ane Komnene pokazati.

Ovo su ugarski pisci od Panonie Savie popisali, i ovo se u kraljevskih učilištah kano istinito nauča, odkuda bi slědilo, da su u vrěme sv. Stěpana kralja, ako ne sva Panonia Savia, zaisto varmedje: srěmska, požežka i verovitička pod Ugarsku spadale. Ali svaki, koi dogadjaje od mene popisane pozorno čita, uvěrit će se, da ono, što gorispomenuti pisci pišu, stojati nemože. Što se najprie ženitbe Mirka sina sv. Stěpana s kćerom Krešimira Petra dotiče, od koje Pray piše, to na nikakvi način istinito biti nemože. Jer Stěpan, otac Krešimirov, bi u Carigradu u sužanjstvu tia do g. 1038., kada je sa sinovi svojimi iz Carigrada uteko. Mirko pako (po svědočanstvu svih pisacah) umro je g. 1031., i otac njegov sv. Stěpan g. 1038. U ovo pako vrěme niti Stěpan otac Krešimirov nije bio još u Horvatskoj, i samo g. 1041., kada je Gerke i župane s njimi sdružene sa svim preobladao i vladanje svoje utverdio, bi za kralja krunjen, sin pako njegov Krešimir Petar po smerti materi g. 1050. popeo se je na kraljevsko prestolje. Kako je dakle mogo sv. Stěpan kćer Krešimirovu za sina svoga izprositi?

Na jednaki način što se dotiče pitanja: jeli sv. Stěpan imao vladanje prěko Drave, i jeli pečuski biskupat i u varmedje srěmsku, požežku i verovitičku produljio? odgovoriti se mora, da on nikakvo vladanje prěko Drave nije imao, dakle niti pečuski biskupat onamo produljiti nije mogo. Jerbo kako Du Fresne i Lucio iz gerčkih pisacah Skilica, Zonara i Cedrena pověrovano svědoče, Diogenes gerčki vojvoda i patricius g. 1018. Gojislava srěmskog vojvodu, kojega gerčki pisci Kosmika zovu, po nevěri je ubio. G. 1019. osvojili su Gerci Srěm, i premda mnoge ratove s horvatskimi župani|i bani imadiahu, zaderžali su ga do g. 1038., niti spominja ikoi gerčki ili drugi pisac, da je sv. Stěpan něki rat imao s Gerci ili Horvati radi Srěma i ostalih prěkodravskih pokrajinah. Isto svědoči i fundacialna diploma biskupie pečuske, g. 1019. dana 9. Septemb. Ind. 7. u Ugarskom Rabu od sv. Stěpana načinjena, koju i Andria II. u svojoj privilegii od g. 1217. očito spominja, i popisavši sve medje biskupie pečuske od sv. Stěpana naredjene ovako nadalje veli: „Buduć pako da se kraljevskomu veličanstvu pristoji na mirno stanje cerkvah uvěk paziti: radi toga

Digitized by Google

odlučili smo medje, koje pečusku cerkvu od zagrebske, po sv. Ladislavu kralju roditelju našem razlučene, děle, na ovaj način popisati: Buduć da prěko rěke Drave medja biskupie pečuske nije bila opredělěna, kada je sv. Ladislav pervi prěko Drave prešao, i zadobivši strane slavonske, ter pridruživši ih svojoj kraljevini, biskupsku stolicu zagrebsku ondě je podigo, koju biskupiu od pečuske iznad potoka Lisnice, drugačie Valko zvanoga, je razlučio.“ Proti ovoj kraljevskoj diplomi neće zaisto nitko něšto reći; ovdě pak Andria II. očito spominja pečuske biskupie, od Stěpana kralj g. 1019. podignute, fundacialnu diplomu, u kojoj su sva města, potoci i kotare na istu biskupiu spadajuća popisana, i veli, da ova biskupia nije bila prěko Drave omedjašena, da je sv. Ladislav pervi vladanje svoje prěko Drave prenio i ondašnje pokrajine kraljevini svojoj pridružio, ter da je biskupsku stolicu u Zagrebu podigo, pečusku pako biskupiu da je pervi i na desnu stranu Drave razširio, i medje njoj oprědělio. Od ovuda slědi, da ili sv. Stěpan prěko Drave nikakvo vladanje nije imao, dakle niti pečusku biskupiu onamo protegnuti nije mogo; ili da su Andria II. kralj, Ugolin kraljevskoga dvora kancelar, s ostalimi dvoranici i biskupi suprot istini i fundacialnoj diplomi sv. Stěpana privilegiu ovu sastavili, što zaisto nitko věrovati nebude. Doista, da je u fundacialnoj diplomi sv. Stěpana pisano bilo, da se je vladanje ovoga kralja i u današnju Horvatsku i Slavoniu protezalo, nebi bili Andria i njegovi dvoranici propustili diplomu svoju ovimi rěčmi potverditi.

Znaduć dakle izvěstno iz gerčkih pisacah, da su do g. 1019. sinovi Krešimira Većega: Svetoslav, Krešimir i Gojislav nad cělom Iliriom, dakle i nad Slavoniom i Srěmom vladali; znaduć takodjer iz istih pisacah, da su Gerci vladanje svoje u Horvatskoj do g. 1038. uzdržali; nadalje da je Stěpan spomenute godine iz Carigrada uteko, i oslobodivši Serbiu, Albaniu, Bosnu i Horvatsku od gerčkoga jarma, velik i zmožan kralj postao; razuměvši, da Krešimir Petar, sin Bojislava ili Stěpana, glasovito vladavši od god. 1050 — 1073. u svoj Ilirii, u svojoj privilegii pod brojom 1. popisanoj, očito govori, „da je božanska svemogućnost kraljestvo moje na moru i na kopnu razširila,“ — što pisati nebi bio mogo, da nije imao sve ilirske deržave pod svojom vlastju; — vidivši najposlě, da isti kralj Andria II. u svojoj g. 1217. izdatoj diplomi očito svědoči, da prie sv. Ladislava nijedan kralj ugarski vladanje svoje nije prenio prěko Drave: s podpunom izvěstnostju kazati možemo, da niti sv. Stěpan, niti drugi koi ugarski kralj do sv. Ladislava, nikakvu vlast prěko Drave nije imao.

Digitized by Google

Ali Kerčelić i ostali pisci, za dokazati, da je Slavonia već prie sv. Ladislava na Ugarsku spadala, pozivaju se na testament palatina Rada, koi (kako Kerčelić veli g. 1056., a polag Praya i Španjika g. 1057.) bi na saboru kraljevine u Stolnom Běogradu deržanom po Andrii I. kralju ugarskom potverdjen, i koi (kod Kerčelića *Per. 3. § 3. Nro. 4.*) ovako glasi: „— Ja Rado palatin odredio sam s dopuštjenjem najbogoljubniega kralja Andrie i brata njegovog nepreobladanoga vojvode Adalberta, stranu imanja mojega sv. Petru pečuskomu, i primio sam Maura biskupa iste cerkve za duhovnoga otca. — Cerkvu pak, koju sam iznad Drave rěke na čast sv. Mihaila arkangjela sagradio, kano i cerkvu sv. Petra, priporučio sam istomu biskupu Mauru, da odanle uvěk župnika kod ruke ima. — Molio sam takodjer ja palatin Rado milostivnu moju gospodu preglasovitoga Andriu kralja i predobroga vojvodu Adalberta, da manastir moj sv. Dimitria iznad rěke Save, koi sam po mnogih bojevih skupa i s cělom deržavom sv. kruni podložio i opet zadobio, buduć da je u parokii sv. Petra pečuskoga, tako s duhovnim, kano i svetovnim vladanjem priorat zvanim, koje ja palatin Rado u njem imadem, takodjer sv. Petru pečuskomu i otcu našemu Mauru, dati mogu, gdě i pokop hoću. — Brigu za isti manastir neka ima uvěk sam biskup i njegovi naslědnici, i za sve imanje, gděgod i štogod manastir ovaj posěduje, neka takodjer pečuski biskup skerb imade.“

Ovako glasi testament palatina Rado, odkuda vidimo, da je on cerkvu sv. Mihaila i manastir sv. Dimitria iznad Save u okolišu biskupie pečuske stojeći, sa svim imanjem na isti manastir spadajućim, Mauru biskupu pečuskomu izručio i poklonio, ovaj pak njegov poklon ili donaciu Andria I. kralj je potverdio, i ovo sve kano istinito dopustiti se može; ali od ovuda se nipošto zaključiti nemože, da je palatin Rado sve krajine prěko Drave tia do Save osvojio, i da je sv. Stěpan kralj biskupiu pečusku prěko Drave tia do Save produljio, jerbo sva ona města i potoci, kojih imena u fundacialnoj diplomi biskupie pečuske čitamo, nahode se medju Dravom i Dunavom, kano: Rina, Erač, Almaš, Kopuš, Ozora, Marenje, i badava Kerčelić imena ova prevratja, i po Slavonii traži. Znao je dobro kralj Andria I., da se imena ova na okolicu medju Dravom i Dunavom ležeću pretežu, i zato u kraljevskoj svojoj diplomi sam izpověda, da nije sv. Stěpan, nego sv. Ladislav kralj vladanje biskupie pečuske prěko Drave razširio. Što pako sv. Stěpan u fundacialnoj diplomi biskupie

Digitized by Google

pečuske veli: „iznad Save rěke doveršuje se“; i što Rado palatin u popisanom testamentu takodjer piše: „i manastir moj sv. Dimitria iznad Save rěke“, — to mogo jedan i drugi spomenuti, jerbo Drava iznad Save u Dunav teče; da je sv. Stěpan vladanje svoje i biskupiu pečusku prěko Drave protego, bio bi morao pisati: tia do Save, kano što i Andria II. piše: „do Save i uzduž Save.‘ Ovako rěči iznad Save nemogu istinu zamazati, koju dogadjaji, gerčki pisci i ista diploma Andrie II. potverdjuju, tim manje, buduć da dogodovština pripověda, da je bio Petar Krešimir, vladavši od g. 1050 — 1073., zmožni kralj, i da je sina svoga Bodina Bugarom za kralja poslao (Du Fresne iz Skilica i Zonara).

Lucio iz Zonara (*Lib. 2. cap. 9.*) piše: „Tretje godine vladanja Mihaila Duke (kojega Lucio Parapinaka imenuje) narod serbski, koi i Horvate zovu, naumi Bugariu osvojiti, i zaisto je i něka města predobio; ali po mnogih bojevih, u kojih od oboje strane mnogi biše pobijeni, Serblji ne samo da su ono izgubili, što biaše zadobili, nego budući preobladani i iz rimskih deržavah protěrani, prisiljeni biše povratiti se u svoja prebivališta.“ Ovo se je polag Lucia dogodilo g. 1074., ili onda, kada bi Bodin po něvěri uhvaćen, i iza kako i otac njegov Petar Krešimir je umro. Prie doista (kako Du Fresne iz Skilica i Zonara *pag. 228.* svědoči) bila je sva vojska Mihaila cesara pobijena, i vojvode njezini pohvatjeni, medju kojimi biaše i Longobardopulus, kojemu je Krešimir kasnie kćer svoju za ženu dao, g. pak 1073. s vojskom ga je sinu svomu Bodinu kralju bugarskomu na pomoć poslao. Ovo očito pokazuje, da tako jakomu kralju palatin Rado g. 1056. doista nije mogo Srěm ili Panoniu Saviu oteti, podpirao se Spanjik koliko mu drago Skilicem, Zonarom i Cedrenom, pišućimi, da je Isak Komnen, vladavši od g. 1056 — 1059., vojsku proti Ugrom podigo; jer od ovuda neslědi, da je to načinio radi Srěma i Slavonie, gdě biaše Krešimir gospodar.

Krešimir Petar preminu g. 1073- ili 4., i bi u cerkvi SS. Sergia i Baka ukopan. Svi njegovi sinovi osim Bodina još prie njega i bez odvětka su pomrěli, samo Vladimir ostavi za sobom pokolěnje. Što se je dogodilo s Bodinom, i koji kralji su za Krešimirom vladali, to ću u slědećem poglavju popisati.

Digitized by Google

Poglavje XXXV.

Slěde nadalje kralji ilirski.

Po smerti Krešimira nastade u Horvatskoj velika buna, nu pisci su tako pomešano one dogadjaje popisali, da se pravo nezna, tko je po smerti Krešimira kralj postao. Du Fresne i Kačić iz Dioklea spominjaju Radoslava vojvodu od Albanie i brata Krešimira Petra, od kojega (kako Du Fresne piše) Krešimir Petar uzeo je pokrajinu cetinsku, i dao ju sinu svomu Vladimiru. — Na protiva Kerčelić (*Per. 3. § 3. Nro. 6.*) iz Farlata (*Tomo III. pag. 138.*) napervo donosi privilegiu vojvode Stěpana, sina Radoslava, i sinovca Krešimira Petra, koja ovako glasi: „Ja pako Stěpan, istoga strica odvětak, i Božjom milostju budući u kraljestvu naslědnik, poklon ovaj potverdjujem i zapovědam pred istim arcibiskupom i Gargurom biskupom od Horvatske, da za navěk u svojoj krěposti ostane —". Ovoga vojvodu Stěpana spominja i Krešimir Petar u svojoj donacii od g. 1066., gori pod brojem 5. popisanoj, odkuda Du Fresne i iz njega Kerčelić izvode, da Krešimir Petar nije imao odvětka; ali mi znademo iz njegovih dogadjajah, da je on imao više sinovah, nu da su svi osim Bodina još za njegova života umrěli. Iz spomenutoga svědočanstva to se samo věrojatno izvodi, da je Bodin prie g. 1066. kralj bugarski postao, i da je onda otac njegov za naměstnika u Horvatskoj sinovca svoga vojvodu Stěpana izabrao. — Kako sam već gori pisao, umro je Krešimir g. 1073., što se izvodi iz arkiva opaticah zadarskih, gdě privilegia jedna (kako Lucio *Lib. II. cap. 10.* svědoči) ovako glasi: „U ime G. N. I. i godine uputjenja njegova 1073., kada je kraljevao Krešimir i ban Zvonimir"; medjutim něki vele, da je dulje živio.

Po smerti Krešimira Petra postao je veliki razdor sbog prestolja medju banom i župani. Iz pisamah arkiva splitskoga, koje Lucio na gori spomenutom městu napervo donosi, vidi se, da za Krešimirom něko vrěme kraljevaše Slavić, ili kano isto pismo veli Slavizo i Slaviz; uspomenu od njega čini i donacia u predidućem poglavju pod brojom 9. popisana.

Kako se je popeo na kraljevsko prestolje, to se nezna; ali da je od velikoga roda morao biti, možebit isti sin Radoslava brata Krešimirova, možěmo slutiti, buduć da Horvati nisu rado iz drugoga nego kraljevskoga koléna kra-

Digitized by Google

lje svoje izabrali; Radoslav pak imade (kako Kačić i Du Fresne iz Dioklea pišu) osam sinovah: Branislava, Gradislava, Gojislava, Dobroslava, Hvalimira, Stanislava, Kociapara i Pinezeka. Može se dakle kazati, da su se bratja ova medju sobom radi kraljevskoga dostojanstva posvadili, i da se je někoi izmed njih i Slavić zvao, koi, budući da je veću čast župana na svojoj strani imao, bratu svomu Stěpanu (koje ime se medju gori spomenutimi takodjer nenahodi, ali iz popisanoga svědočanstva Du Fresnova znamo, da se je ovako zvao jedan sin Radislavov), već od Krešimira za budućega kralja odredjenomu, krunu je oteo, i zato ga u broj kraljevah postavljam.

Slavić 41. kralj (bio je sin Radoslava brata Krešimirova, ili možebit isti Radoslav), popeo se je po velikoj buni, najviše pomoćju bana Zvonimira, na prestolje, ali nije dugo vladao. Da je pako kralj bio, to potverdjuje starinsko jedno pismo cerkve splitske, koje kod Lucia ovako glasi: „Dogodilo se je u to vrěme, da je došao u našu okolicu kralj Slavić, Petar ban i Saruba radi razpre, koja je bila medju Slavićem i Lubomirom — pozvali su nas Tugarani u cerkvu sv. Petra, koja se nahodi u Omišu, pravdajući se naimre u nazočnosti Slavića, Petra i Sarube — Poslě došao je Slavić kralj, i potverdio je spomenute zemlje Petru bana, Sarubi županu i Velkanu setniku. Ondě Slavić pred istimi svědoci, kakogod je stranu bratra svoga potverdio, ovako je svoju stranu, koju je ondě imao, za spasenje svoje i brata svoga duše za navěk poklonio — Zatim pako Zvonimir kralj —.“ Iz arkiva pako manastira SS. Kozme i Damiana bilježi: „G. upùtjenja G. N. I. 1075. měseca Novembra, u ono vrěme, kada je knez Amiko kralja horvatskoga uhvatio.“ Ovaj uhvatjeni kralj biaše Slavić, odkuda vidi se, da je bila u Horvatskoj velika buna radi kraljestva, i da Slavić nije dulje vladao, nego do g. 1075. měseca Septembra, kada je bio od kneza Amika uhvatjen i možebit od nepriateljah svojih i ubijen. Lucio piše, da je bio Zvonimir Slavićev nepriatelj, jerbo, veli on, Slavić je Zvonimiru prestolje otuzco, i Petra za bana izabrao. Ali ja mislim, da se Zvonimir nije Slaviću opro, nego da mu je samo sgodu dao, da se proti Stěpanu vojvodi i odredjenomu kralju podigne, i da ovako najposlě Zvonimir sam prestolje kraljevsko zadobije, što se je i dogodilo. Jerbo g. 1075. posta već kralj, i g. 1076. (kako Lucio izvodi iz XI. Tabule *Annal. Baronii A. 1076.*) bi po dvih poklisarih Gargura VII. pape rimskoga na duhovnom saboru za kralja potverdjen i krunjen, i obeća, da će rimskomu papi svake

Digitized by Google

godine uvěk 200 bizantičkih (verst gerčkih novacah) plaćati. Od ovoga sabora Lucio iz Baronia piše: „G. I. 1076., vladanja pako pape Gargura VII. 4. Iz duhovnog sabora u Dalmacii od 7 poklisarah pape Gargura deržanog. U ime svetoga i nerazděljenoga Trojstva. G. upùtjenja Gospodinova 1076. Ind. 14. měseca Oktobra.“ Ako je Lucio ova věrno iz Baronia popisao, lahko može svaki već iz samog početka smotriti, da to nije istina. Jerbo Gargur 7. postao je papa g. 1073., dakle 4. godina vladanja njegova bila je g. 1077, a ne 1067., kada je bio duhovni sabor deržan. — Nadalje g. 1067. niti Zvonimir nije bio kralj, niti Gargur 7. papa, dakle niti rečeni sabor nije mogo onda deržan biti. Jerbo g. 1067. kraljevao je Krešimir Petar, a papa je bio Aleksander II., kako Berti (*cap. 1. ad Sec. XI.*) svědoči; ja dakle od ovoga sabora neću nadalje pisati; tko želi od Centia, koi je ova izmislio, više čitat, neka pogleda Kerčelića. — Da je pako za Slavićem Zvonimir kralj horvatski postao, to svědoči njegova privilegia, koju ću niže u njegovih dogadjajih popisati.

Zvonimir postao je kraljem u redu 42. po smerti Slavića g. 1075. Kako je prestolje dobio, nezna se izvěstno, nu ako dogadjaje Krešimira Petra promotrimo, možemo to lahko razuměti. Znademo zaisto, da je Krešimir g. 1073. veliku vojsku sakupio, i sinu svomu Bodinu kralju na pomoć protiva Gerkom, možebit pod vojvodstvom Zvonimira bana, poslao. Buduć pako da je Krešimir na skorom zatim umro, a Bodin takodjer po nezgodi bi uhvaćen, zato je Zvonimir lahko mnoge knezove i župane, s kojimi je u rat išao, na svoju stranu privabio, i ovako kraljevsku krunu dobio; Stěpana pako je prisilio, da u manastir otide, ili možebit Stěpan, budući bolestan, sam iz drage volje je to učinio. Věrojatno to čini i testament Stěpana vojvode, koi Kerčelić (iz Farlata *Per. 3. de Zvonimiro pag. 113.*) popisuje, i koi ovako glasi: „U ime Isukersta. Ja Stěpan, prie vojvoda světli Horvatah, kada su na mene velike boli navalile, zapovědio sam poštovane misnike kraljestva horvatskoga sazvati, da težjem jošte bolestim duše moje lěk doprinesu. Po njihovom pako naputku dao sam se preněti u manastir sv. Stěpana pervoga mučenika, gdě odbacivši naziv vojvode i sva dostojanstva, město za moj grob odredio sam, moleći opata, da mene neprestanimi molitvami Bogu preporuči. Za spasenje pako duše moje poklonio sam istomu manastiru dvoje imanje od moje baštine: pervo kod mosta Alteslug, i imanja sinovca moga, koje se tja do potoka pruža; drugo proteže se po zemljištu

Digitized by Google

Brestempotok uzduž potoka, i medji se s istimi imanji.— Ova biše načinjena pred Zvonimirom kraljem i gospodinom mojim, Lěpom kraljicom, Radovanom kralja sinom, Petrom presbiterom kardinalom i rimske cerkve poklisarom, Laurencom arcibiskupom, Gargurom biskupom, Ivanom opatom sv. Bartola, Ursonom opatom sv. Mojsie, Andriom i Nikolom prepošti cerkve kraljevske. Ja pako Teodosio pisar gospodina kralja sastavio sam ovo odluke pismo, i bio sam polag svědok. Ja pako Sabacia zakleti občinski bilježnik, prepisao sam ovu snjemku (*Copia*) od rěči do rěči iz istoga izvornoga rukopisa." Iz ovoga testamenta vidimo, da je Stěpan dostojanstvo svoje položio i u manastir otišao, k čemu ga je po svoj priliki Zvonimir primorao, bojeći se njega, buduć da je bio odvětak kraljevskog koléna. Jer nevidi se pametni uzrok, da se je Stěpan samo radi bolesti dostojanstva svoga odreko. Nu po smerti Zvonimira ipak je Stěpan za něko vrěme kraljevao, kako ćemo doli viděti. Zvonimir pako vladao je do g. 1078., što svědoči njegova vlastita privilegia, koja se u arkivu biskupie splitske nahodi (kod Lucia *Lib. II. cap. 15. pag. 98.*) i ovako glasi: „U ime svetoga i nerazděljenoga Trojstva g. upùtjenja G. N. I. 1078., Indikcie perve. Ja Zvonimir (Suinimir), koi se i Dimiter zovem, pomoćju Božje milosti i oštroumne nebeske znanosti kralj od cěle Horvatske i Dalmacie, smatrajući oštroumnim pozorom duha pogledom naprasne světovnih stvarih proměne, i viděći ne bez začudjenja, da nijedna izmedj njih nije stalna, i nenašavši nigdě budućega spasenja nadu, osim u onih stvarih, koje Bogu i njegovim izabranim kano uzaimljemo, buduć da se nam stoverstno naplatjene povratjaju: nakon občenitog savěta Gargura čestitoga biskupa horvatskoga, Tepsi Dominika, mojih županah i drugih plemićah, deržao sam spasonosno i koristno tako meni, kako i mojim naslědnikom i mnogoverstnim kraljevine moje deržavam, da stolicu blaženoga biskupa splitskoga i mučenika Domnia u posědovanju župe Cetinje, u vrěme Laurencia arcibiskupa joj poklonjene, uništavajuć sva naslědnikah mojih u ovoj kraljevini protivogovorenja, tako potverdjujem, i iz svih stranah objačeno poděljujem, da se spomenuta župa, kudgod se u duljinu i širinu proteže, istoj svetoj vlasti podpunoma i sasvim podloži. Ovo pako tako govarim i kažem, da sve, štogod zdravim razumom na red cerkvene službe spada, podpuno ima, da nauk věre kerštjanske svagdě uzderži, da svekolike posvetjene i ostale misnike k čistomu životu pritěra, da za posvetjenje prikladne posvetiti,

Digitized by Google

i polag zapovědi duhovnih saborah raditi čini, nesložne pako polag kanoničkoga predpisa umiriti se tersi, da pervince i desetine od svega, oda šta se desetina zakonito uzeti može i smě, od većjih i manjih u obće prima, i sve poklone od živih ili martvih poděljene, poseduje. Ovo sam pako zato načinio, da Bog i gospodin naš Isukerst, slavna njegova mati i děvojka, sveti Petar i blaženi Domnio zemlji moć i slavodobitje nad svimi nepriateljskimi kovarstvi poděle, i na nebu, izmolivši kod najvišnjega sudca oprošćenje grěhovah, slavu prigotoviti izvole. Ako se pako tko, što budi daleko, poklonenje ovo prekeršiti bude tersit, serditost svemogućega Boga neka sverhu njega dojde, neka na njega prokletstvo 318 svetih otacah i 12 apostolah napane, u věčnom odsudjenju neka podnaša neprestano paklenu vatru, i neka plati 60 funtih zlata, od kojih polovina neka se stavi u kraljevsku blagaonicu, druga pako polovina neka se preda spomenutoj cerkvi blaženog Domnia. Ovako overšavajuć ovu našu odluku, neka ugodna města, gdě bogoljubne duše počivaju, podpuni mir poseduju. Ovo bi načinjeno sa znanjem slědećih svědokah: prie svega Helene slavne kraljice, Gargura poštovanoga biskupa horvatskoga, Ivana pošt. opata manastira sv. Bartola apostola, zatim Dominika Tepsi, Pribine cetinjskoga, Jakova gitfajskoga, Adama ninskoga župana, Stersine bribirskoga, Desine karbavskoga, Dominika zadarskoga misnika, Stěpana kapelana, i presbitera sv. Nikole.

I ja Teodor nevrědni misnik bilježio sam ovu odluku na zapověd gospodina gori rečenoga moga kralja Zvonimira, koi se i Dimitrio zove, i gosp. Gargura njegova biskupa, i bio sam ondě svědok."

Druga privilegia Zvonimira kralja od iste g. 1078., nu bez početka, koju Kerčelić (*Per. 3. § 3. pag. 113.*) spominja, ovako glasi: „U slěd — i nuždne moljbe poštovanog moga duhovnog otca Laurencia arcibiskupa, i mnogih plemenitih gradjanah splitskih, mojih ljublenih i věrnih, koji su meni skupa i s njihovim biskupom težku tužbu napervo doněli, da naimre mnogobrojne živine i marhe istih varošanah, arcibiskupovih selah i njegove cerkve pašu zadovoljnu neimaju, moliše dakle, da jim slobodno bude u mojem kraljevskom hataru, — proti privilegii od roditeljah mojih načinjene i potverdjene, — navlastito selah i zemljištah Serenine, Gote, Kujme, Osik, Debric, Dlanoce, Valart i Kremene, koja stoje izpod gorah Mazarskih; takodjer selah i zemljištah: Sv. Juraja n Putalu, Korice, Lašani, Priač, sa svim okolišom grada Albone, Radošić i Smine, koji

Digitized by Google

stoje s ove strane gorah, u gorah, i pod gorami Dubrave; nadalje selah i zemljištah: Stoloc u Cetinji, Sudušćice, Hlivno, — Varošani splitski neka takodjer imaju vlast i slobodu pasti i napajati vašu marhu u mojem hataru, na mojih pašah i na bližnjih městih, — bez suprotivštine i plaćenja daće někomu, navlastito pak u mojem kraljevskom zemljištu Bosiline.“ Pečat, kojim biaše pismo ovo zapečatjeno, Farlat ovako opisuje: „— U pečati ovoj biaše izrězana kraljevska prilika na prestolju sědéća, u desnici deržeći batinu, na kojoj je bilo odzgora stanovito oko postavljeno, u lěvoj pako ruci imajući něku okruglu sliku, pred kojom križ a na okolo slědeća slova biahu izrězana: „Zvonimir kralj Dalmatinah i Horvatah.“

Zvonimir je osim ove još mnoge druge privilegie podario, nu Lucio je samo onu popisao, koju Baronio iz Centia spominja, ostale pako možebit zato je propustio popisati, da pokaže, što je Zvonimir po vlasti pape Gargura 7. kralj postao, i harač mu platjati morao. Nu izmišljotinu ovu oproveržu osim gori popisanog pismoglasja još i druge diplome i povelje, kanoti potverdjenje Zvonimirovo od g. 1076. stanovite donacie, još od Terpimira kralja cerkvi SS. Domnia i Anastasie poděljene, koje potverdjenje (polag Kerčelića i Farlata) ovako glasi: „U ime svetoga i nerazděljenoga Trojstva. Ja Zvonimir kralj horvatski i dalmatinski god. uptjenja Gospodinova 1076. Indikcie 14. dana 9. Oktobra, vladajući u kraljevini mojoj po objačanju milosti Božje i pomoću zaslužbah preblaženih mučenikah Domnia i Anastasia, za kojih čast i zavětnu ljubav gospodina Laurencia, poštovanoga biskupa splitskoga, dajem i potverdjujem list ovaj i t. d.“ Ovdě niti uspomene neimà od pape Gargura 7. — Nadalje spominja Kerčelić iz Farlata *(Tomo 3. pag. 154.)* donaciu Smine na arcibiskupa Laurencia na g. 1083., koja ovako glasi: „Ja Zvonimir Božjom milostju kralj horvatski i dalmatinski, buduć da se u vrěme ravnanja cerkve pape Gargura 7. u kraljevini mojoj, po osobitoj dobroti Božjoj svagdě mir i pokoj vlada, ništa važniega nisam imao, nego da počimljem podložnikom mojim, najpače pako poštovateljem Boga dobro činiti, misleći, da najbolje budem radio, ako se nitko od moje milosti neizključi, i t. d.“ — U ovoj donacii spominja Zvonimir Gargura 7., nu nespominja, da je njegovom pomoću ili milostju kralj postao; dana pak je bila ova donacia g. 1083. monakom sv. Stěpana sverhu zemljišta Radune zvanoga. Druga pako donacia, koju je Smini arcibiskupu splitskomu dao, glasi ovako: „Ja Zvonimir kralj

Digitized by Google

horvatski i dalmatinski, iza kako je mene svemogućega Boga dobrota miloserdno na kraljevsko prestolje posadila, i kraljevskom krunom i žezlom po svom naměstniku ključaru Petrovom, blaženom papi Garguru 7. nakitila: počeo sam se radi mojih věrnih i Boga slavećih zmožno brinuti za darovanje moje miloštje, za vrědno deržeći, da nijedan nebude izključen od našeg poklona.“ Ovdě Zvonimir takodjer spominja papu Gargura 7., ali nepiše, da je od njega kraljestvo primio, nego samo da je bio od njega krunom i žezlom nadaren, iz kojih svih slědi, da je diploma Centiova izmišljena. Kod Lucia i Kerčelića čita se ulomak dopisa, koi je Gargur papa Mihailu kralju slavinskomu (t. j. Krešimiru Petru) g. 1078. pisao, ali ovo spomenutoj diplomi Gargura 7., od koje Centio veli, suprotgovori, jer ako je bio Zvonimir g. 1076. po dvih poklisarih Gargura pape krunjen, kako je mogo isti Gargur Mihailu slavinskomu kralju poslanicu pisati? Nadalje popisao sam gori donaciu Zvonimirovu od g. 1078., znamo pak, da je bio Slavić kralj g. 1075. uhvaćen: dakle g. 1078. nije mogo Zvonimir živěti.

Iz privilegiah Zvonimirovih vidi se, da je bio dva puta oženjen: u svojoj povelji od g. 1078. spominja kraljicu Helenu, u drugih pako diplomah spominja Lepu i sina Radovana. Od ove Lepe pišu ugarski pisci, da je bila sestra sv. Ladislava kralja, ali naš splitski arcidiakon od toga ništa negovori. — Pisci spominjaju, da su bili medju Robertom kraljem od Italie, i medju gerčkim cesarom u vrěme Zvonimira ratovi, i buduć da je Zvonimir, koi do g. 1087. živiaše, možebit takodjer u one ratove bio poměšan, zato ću od ovih u slědećem poglavju govoriti.

Poglavje XXXVI.

Slěde nadalje dogadjaje kraljah Zvonimira i Stěpana.

Da je Krešimir Petar kralj horvatski g. 1073. umro, ali pred svojom smertju veliku vojsku sakupio, i sinu svomu Bodinu kralju bugarskomu na pomoć poslao: to sam već u dogadjajih Krešimira Petra spomenuo. Rat ovaj s Gerci terpio je (polag Kuropalata i Zonara) do g. 1074., koje godine (kako Du Fresne iz Skilica svědoči) Bodin kralj bugarski i sin Krešimira Petra, bi od Gerkah uhvaćen. Onda je i u Horvatskoj buna postala: jer premda su Radoslav brat Krešimirov sa svojimi sini, i Stěpan vojvoda,

Digitized by Google

od Krešimira za naslědnika u kraljestvu odabrani, živili: ipak su ostali vojvode radi vladanja bunu podigli, i ovako je Slavić (nezna se bio li ovaj brat Stěpana vojvode, ili iz drugoga roda) g. 1074. krunu zadobio; nu već slědeće godine bio je od Amića kneza uhvaćen, kako sam već gori spomenuo. Ovaj Amić morao je biti na strani Zvonimirovoj, koi je iste godine kralj postao; ali nesamo kralj od Horvatske, kako Kerčelić i Lucio pišu, jerbo Horvati nisu stanovali samo u današnjoj Horvatskoj i Slavonii, nego i u Bosni, Serbii i Albanii, kano što ovo i gerčki pisci Kuropalata i Zonaras svědoče, pišući: „Horvati, koji se drugačie Serblji zovu.“ Svi pak Horvati, Serblji i Dalmatini biahu više putah od gerčkih i latinskih pisacah u obće Slavini zvani, što isti Lucio *(Lib. 2. cap. 11. pag. 86.)* svědoči, pišući: „Da su se gori imenovani kralji od Horvatske i Dalmacie nazvom horvatskih i dalmatinskih kraljah služili, to iz njihovih privelegiah znademo, ali kanošto su Horvati i Serblji Slavini bili, zato i njihovi kralji biahu od inostranacah dapače i od istih susědnih Dalmatinah većom stranom slavinski zvani, kano što se iz ostavših pisamah vidi. Ovako blaženi Petar Damian, koi je u vrěme Krešimira Petra živio, piše, da opsorki Dalmatini kano podložnici kralja slavinskoga i čast kraljestva slavinskoga biahu smatrani. On u svoj poslanici na rimskoga papu Nikolu II. *(Epistolarum Lib I. epist. 9.)* ovako veli: „Poštovani takodjer biskup Gaudencio, — biskupat je ostavio, i brodeći iz slavinske kraljevine u Italiu, kod varoša Ankone se je izkercao, gdě je ne dugo poslě dvě godine mirno preminuo.“ Ovako papa Aleksander II. dopisu Krešimiru Petru poslanom dade slědeći nadpis: „Aleksander poštovanim biskupom i kralju od Dalmaciah,“ po rěči „Dalmaciah“ on ne samo Dalmaciu, nego i Horvatsku sa Serbiom razuměva. — Papa Gargur VII. *(Epistolarum Lib. 5. epist. 12.)* ovako piše: „Mihailu kralju Slavinah.“

Iz svih očito je, da su se Horvati, Serblji i Dalmatini u obće Slavini zvali, pobudišo dakle pisci, koji su Dalmatine od Horvatah i Serbaljah, i svih ovih od Slavinah razdružili, načinivši ovako samo smutnju u dogodovštini ilirskoj. Svi ovi puci spadahu pod jednu kraljevinu horvatsku, premda na mnoge, razna imena imajuće pokrajine, razděljenu. Ovo svědoči i Zvonimir u svoj gori popisanoj privilegii, pišući: Ja Zvonimir — kralj od sve Horvatske i Dalmacie — deržeći za spasonosno i koristno, kako meni i mojim naslědnikom, tako i svim kraljevine moje mnogobrojnim deržavam,“ po čem očito izpověda, da je bila

Digitized by Google

njegova kraljevina na daleko razširena. U ovoj kraljevini počeo je Zvonimir g. 1075. mirno vladati, jerbo Radoslav u Serbii, i u krajinah od brata svoga Krešimira Petra sebi prikazanih mirno se je sa svojimi sinovi zaderžavao, Gerci pako, budući s Normani, koji su onda cělu skoro Italiu već bili osvojili, u neprestani rat zapleteni, nisu mogli Horvate uznemirivati. Ovaj rat Gerkah s Normani započeo se je g. 1075., kada je Mihail VII. sin Konstantina Duke, Parapinaka zvanoga, vladao (od g. 1071 — 1078.). Od ovog rata Kuropalata kod Lucia (*Lib. 2. cap.4. pag.84.*) piše: „U vrěme nemarnog i dětinskoga vladanja Mihailova, Normani postadoše gospodari od jednog mora tia do drugoga, i podložiše sebi Longobardiu i Kalabriu, i razdělivši ju, zvali su sebe knezi i Roberta vojvodu. Mihail pako ne samo da krajine na se spadajuće zaderžao nije, nego da Turke iz iztočnih krajinah iztěrati može, za potrěbito je scěnio, da savez s njimi načini, i njihovom pomoćju i u njihovom družtvu preuzetno Turakah u rimsko carstvo nasertanje uzbije. Radi toga stupi u priateljstvo s Robertom, i kćer njegovu Helenu zaruči za sina svoga Konstantina, hoteći na ovaj način sverhu stvarim načiniti."

Ovako dočim su se Gerci s Horvati radi Bugarie borili, Normani sve njihove varoše i krajine u Italii osvojiše, i vladanje njihovo iz cěle Italie i Adrianskog mora protěraše. Lucio hoće, da su Mletčani u ovo vrěme Dalmaciu proti Normanom branili, ali to je izprazno pisanje, jerbo Zvonimir bio je sam s Normani sdružen. Ali kada su Normani Drač osvojili, i gospodari od svega Adrianskog i Jonskog mora načiniti se hotěli: onda su se Dalmatini s Mlečani proti volji svoga kralja Zvonimira suprot Robertu složili, i njega preobladali, što ćedu gerčki pisci pokazati.

Proti Mihailu Parapinaku podigoše se (kako Lucio *Lib. 3. cap .2.* piše) tri Nicefora, i Botoniat zadobio je carstvo g. 1078. (polag Bertia); Mihail pak poběgo je k Robertu, tražeći od njega pomoć, što Lupo Protospata kod Lucia na gori spomenutom městu ovako izpisuje: „Ove godine Mihail cesar otišao je u Apuliu, tražeći pomoć od vojvode Roberta proti Botoniatu. Robert vojvoda išao je sa spomenutim cesarom u Hidruntum, poslavši prie ladje svoje na otok Korfu, koje ga osvojiše; zatim i on s cesarom tamo prebrodio. Měseca Julia obsěli su na moru i na kopnu Drač, nu Mlečani obsědjenje ovo raztěraše i otvoriše Dračanom more. Ove godine postao je Botoniates monak, i Aleksio postao je cesar." Ovako piše Lupo protospata; da pak medju spomenutimi mletačkimi brodi i dal-

Digitized by Google

matinskih varošah brodi biše, to ću potle iz odredjenja arcibiskupa splitskoga Laurencia pokazati. — Sada ću čitateljem priobćiti, što Ana Komnena kod Lucia od ovoga boja pripoviéda. Ana Komnena popisala je dogadjaje otca svoga Aleksia cara gerčkoga. Iza kako je opominjajuće pismo, koje je otac ujezia na početku svoga vladanja izdao, popisala, veli nadalje: „Pisa poglavicam primorskih varošah i otokah, pozva Longobarde i Alemane proti Robertu, i obeća Henriku (zapadnomu caru) poklone i novce.“ Od ovuda očito je, da pisalica ova po varoših primorskih i otocih ništa drugo nerazumě, nego Dalmaciu i Horvatsku, jerbo ovamo pod Drač je Robert sa svojimi ladjami i vojskom došao, Drač pako je primorski varoš od Albanie, za koi su se Gerci uvěk s Horvati borili, jerbo varoš ovaj je ključ od mora Adrianskoga i Jonskoga; zato već Rimljani, kada pod kraljicom Teutom pervi put u Iliriu navališe, prie svega nastojali, da luku ovu predobiju. Vojvoda Robert tersio se je takodjer po naputjenju prognanoga cara Mihaila, da varoš osvoji, ali bi od mletačkih i slavinskih brodovah protěran. To svědoči odluka Laurencia arcibiskupa, priora gradjanskoga i svega puka (kod Kerčelića *Per. 3. § 3. No. 2.* iz Farlata *Tom. 3. pag. 155.)*, koja ovako glasi: „Ja Laurencio Božjom milostju biskup splitski s Valjom grada priorom i sa svim duhovničtvom i pukom odlučili smo, da se Dabru, jopatu manastira sv. Stěpana pervoga mučenika izvan varoša, i ostalim monakom nepriateljskim nasertanjem inverženim sva moguća pomoć pruža.“ Od ovuda očito je, da arcibiskup splitski s poglavicom varoša i sa svim pukom dokonča braniti se proti svojim nepriateljem, što su bili u ovo vrěme Normani sa svojim kraljem Robertom. Što pako Zvonimira kralja nespominjaju, to je dokaz, da su odluku ovu proti njegovoj volji načinili, jerbo ovaj (kako i Kerčelić opazuje) biaše prignut Robertu rimskoga papu branećemu. Ali naši Iliri i Mlečani iz mora živeći, i znadući, da ako Robert preoblada, onda se njihova tergovina na moru upropasti, sdružili su se s Mlečani, da obćenitog nepriatelja od svojih varošah, otokah i mora protěraju, i pervašnju slobodu uzderže. Dakle nije istina, što Lucio piše, da su Mlečani Dalmaciu pod obrambu uzeli, jerbo Dalmatini, ke čast velike horvatsko-ilirske kraljevine, nisu se doista Mlečanah bojali. Ovo i slědeći dogadjaji, koje je Ana Komnena od ovog boja popisala, svědoče. Iza kako je njegovo u Epir izkercanje i množtvo njegove vojske opisala, veli nadalje: „Kada je (Aleksis gerčki car) vidio, da sva nje-

Digitized by Google

gova vojska, koju ima, i kojoj se još nadati može, niti s jednom častju velike Robertove vojske, što se množine dotiče, uzporediti se nemože, namisli Turke iz izhoda pozvati, i poče se po poklisarih sa sultanom dogovarati. Mlečane tersio se je takodjer obećanimi pokloni proti Robertu podignuti, iskajući od njih, da čim prie uzmogu, s cělom morskom silom luke ostave, k Draču odjadre, i s Robertovim mornarstvom boj zametnu, da čedu izvěstno u svakoj zgodi naplatu dobit. Jer budi da Božjom pomoćju preobladaju, budi da nestalnost čověčanske sriče okuse, on da će jim u svakoj sgodi platiti, što je obećao. Ako bi pak osim toga još nešto želili, što se sa srećom carstva slaže, da ga ćeju k dozvoljenju pripravnog najti, i da će věčnu vrědnost svojih poděljenjah zlatnimi bulami (diplomi) potverditi. Ovo ponudjenje činilo se je Mlečanom za vrědno, da se neodbaci. Pošalju dakle poklisare, koji bi njihova potrěbovanja caru sobćili, i iza kako ova izveršena biše, krenulo se je zmožno, množinom ladjah, vojničkim zaptom i uredjenjem strahovito mletačko mornarstvo pram Draču. Prebrodivši veliku daljinu na moru, dojadri k městu, koje se Palia zove, gdě se je viděla cerkva na čast najčistie i neoskrunjene Bogorodice jednoč sazidana, od Robertova tabora, izvan varoša Drača utverdjena, po priliki 18 stadiah (to jest naše pol druge milje) udaljeno. Odanle gledajući Mlečani Robertove ladje, suproti varošu Draču stojeći, i svake versti oružjem i spravami za braniti se, ili nepriatelju nauditi, obilato providjene, nisu se zaisto usudili njega dražiti, i u boju srěću kušati. Nu Robert razuměvši njihov dolazak, pošalje k njim Baimunda, kojega je cělo mornarstvo pratilo, sa zapovědju, da za cara Mihaila i istog Roberta spoznaju, i svoje poštovanje uzkliknutjem očituju. Ovo su Mlečani na sutradan odložili, večerom pako, buduć da radi pomanjkanja větra nisu mogli k obali dojadriti, postavivši u jedan red veće brode, konopci ih med sobom povežu, i prividnim ladjah na vid velikih u bojevi poredak razredjenjem, istu morsku luku načine. Zatim na město jadarah podignu dervene torne, na koje s užami sve svoje čamce izvuku i u red stave, na svaki pako něki broj oboružanih postave, i dovoljnom množinom strělah obskerbe. Biahu pak ove strěle od slědeće slike. Razcěpiše naimre debele panje na komade od duljine jednog lakta, i načiniše ih tverdie, težie i za naudjenje priličnie zabitjem mnogih oštrih i velikih gvozdah. Ovako pripravljeni čekahu došastje franačkih ladjah. Niti je izostao Baimund čim prie dan svanu, iskajući obećanu

Digitized by Google

jučer poviknutje, ali ništa drugo nije dobio, nego velike pogerde u oči. Neterpeći osramotjenje, sa svom silom na mletačke ladje navali, u čem ga je na skorom i ostalo mornarstvo slědilo, i ovako se je žestok boj započeo, osobito od Baimunda, kojega su osim naravne vatrenosti i pogerde razdražile. Dakle dočim on sa svojim glavnim na čverste mletačke brode odveć smiono navaljuje, Mlěčani jedan od gori spomenutih panjevah s visine na njegovu ladju svale i probiju nju. Kad se je voda u nutra prodirala, a ladja se pogružala, počeli su brodari svaki za se běžati, ali baš u istu nevolju, od koje izbaviti se nastojahu, jerbo bojeći se od utopljenja utopiše se u moru, i ovako svi poginuše, koji od mletačkih strělah u istom boju nisu bili ubijeni. Baimund pak u najveću stisku doveden težko se je na drugi brod spasio i izmako. Udaljivši ovako vojvodu Mlečani na ostale već uplašene još silnie udare, i u běg ih natěraju, progoneći ih tia do Robertova stana, dapače izišavši hitro na kopno, s istim Robertom se pobiju. Viděći ovo iz grada Paleolog, izhrupi i on iznenada, i navalivši u družtvu s Mlečani žestoko na nepriatelja, pogibelj tia do kraljevskoga stana prinese, i razširivši na sve strane strah i běg, mnoge pobije. Mlečani odnesu veliki plěn na svoje ladje, a Paleolog povrati se u grad. — Mlečani pako poslaše nakon nekoliko danah glasonoše k cesaru, da mu jave, što se je dogodilo, koje cesar koliko moguće milostivno primi, i bogato nadarene odpusti, predavši im veliki broj novacah, koje mletačkomu vojvodi i drugim poglavicam mletačke republike pokloni. Ali Robert, čověk neprestrašenog i proti svim vojničkim nezgodam nepreobladanom postojanostju oboružanog duha, naumi ne drugač, nego s pobědom boj doveršiti, i s ovom čverstom odlukom ne samo neba i nepogodah, nego i nepriateljskih navalivanjah, pribavljenje hrane zabranujućih, nezgode podnašati. Jer radi holujah nije mogo sam ladje na segurno město odvedene na more odpraviti, a ista nesgoda prěčila je i njegove brode u italianskih pokrajinah, hoteći mu potrěbite stvari pribaviti, a k tomu pazljivost posadah, od rimskog i mletačkoga mornarstva u sve luke na okolo pometanih, more za svaku Roberta potrěbu još više zatvori. Iza kako se je pak nebo razvedrilo i u sled toga more slobodno postalo, Mlečani, nezadovoljni samim obsědjenjem, počeli su na Roberta sa svojimi brodovi navaljivati, i poslě kad se je im i Mauriks s gerčkim mornarstvom pridružio, zametnuvši boj, vojsku Robertovu u běg natěraju. Od ovoga vrěmena činilo se je Robertu potrěbito, da sve

Digitized by Google

brode na kopno izvuče, i slobodno posědovanje mora neprijateljem ostavi. Ali ovom njegovom nesrěćom stanovnici otokah, epirskog primorja i drugi na okolo ohrabreni, usudiše se jemu javno plaćanje dače uzkratiti. Odkuda je Robert na skoro poćutio, od kolike je važnosti vladanje na moru, ali barem slobodno uživanje mora za naprědovanje i srěćan uspěh njegovih poduzetjah: odluči dakle ponovljenim navaljenjem rat na moru i na kopnu podignuti.“

Popisavši nadalje, kako je Aleksio proti volji svih pametnih osobito pak Juraja Paleologa poglavara od Drača, boj s Robertom zametnuo, i budući preobladan u Akridu uteko, Paleolog pako, budući prisiljen s ostalimi běžati, u Drač se povratiti nije mogo, brigu Aleksia poradi Drača ovako izpisuje: „Zaostavše u Draču tersio se je cesar koliko moguće u postojanosti u dužnosti utvrditi, i izručivši stražu od grada izabranim Mlečanom, koji su se bili ondě naselili, ravnanje i branenje ostalog varoša preporučio je Komiskorti Arbanasu, pisavši mu točno od svega, sto u takvo vrěme činiti ima.“ Od ovuda vidimo, da je bio Arbanas Komiskorta zapovědnik od cěloga varoša, dakle nisu ondě Gerci vladali. — Izpisavši nadalje, kako su se gradjani od Drača věćali i najposlě u tom složili, da varoš predadu, što i načiniše; nadalje kako je Robert za braniti papu u Rim otišao, Aleksio pako brineći se samo za novce, iste cerkve porobio; zatim kako je Baimund Aleksia dva puta preobladao, i kako se je Robert s velikom bojnom zpravom povratio, *(Lib. 60.)* piše: „Dočim je ovo Robert radio, cesar se takodjer nije lěnio, niti je radi ovih oružanjah duhom klonuo. Prie svega pisa Mlečanom, nagovarajući ih svim načinom, da opet brode svoje oboružani proti Robertu, obećavajući im veoma darežljivo množinu novacah na troškove ladjah i platju vojakah.“ — Iza kako je od dvih obladah pripověda, koje su rimsko i mletačko mornarstvo sverhu Roberta dobili, veli: „Ovdě kano što se to dogadja, počeli su iz velikoga u sebe pouzdanja radi priašnjih pobědah, ili iz preziranja neprijateljah, kano sasma preobladanih, razpuštenie i slobodnie živiti, nego što je u susědnosti věštog i junačkoga vojvode Roberta vladati se valjalo. Osim ostale nemarnosti berze ladje, nemalu čast morske vojske, u Mletke odprave, kano da je toliko glasonošah trěbalo, za javiti preslavnu pobědu, nad Robertom oderžanu.“ — Zatim kako je Robert iznenada na njih udario, ovako pripověda: „Čujući, Mlečani, ne bez začudjenja, da se Robert iznenada približava, povežu većje svoje ladje konopci medju sě i postave jih suprot

Digitized by Google

luke varoša Korife, te načinivši s njimi morsku luku, čamce u srédinu skupe, i ovako oboružani nepriatelja čekaju. Niti je ov kasnio, i ovako se je ljutii boj nego ikada prie zametnuo. S najvećom snagom i junačtvom borili su se obědvě strane, bijući jedna drugu, buduć da nitko nije hotio pervi ledja okrenuti. Ali buduć da su Mlečani u slěd dugotrajnog rata hranu, kojom ladje svoje natovarene imadiahu, potrošili, brodi njihovi, osim vojnikah i oružja ništa drugo nenoseći, postali su odveć lahki, nego da su se mogli prikladno ravnati, buduć da voda niti do drugog pojasa nije dosigala. Dakle kada su vojnici onu stranu ladjah, koja je pram nepriatelju okrenuta bila, tělom svojim odveć obtersili, počeli su se ladje na onu stranu nagibati, dok su najposlě utonule; bi pak na njih okolo 13,000 ljudih. Ostale ladje biše i s njihovimi brodari pohvaćene. Robert glasovitom ovom pobědom se je služio, da bol od prošastih poraženjah kervoločnom osvetom utaži. — Po nedugom vrěmenu Mlečani, sakupivši većju, nego ikada prie vojsku, krenuli su se s mnogimi berzimi, trojveslovimi i manjimi ladjami proti Robertu, kod Butrota stojećemu, i zametnuvši boj, sasma su ga preobladali, pobivši i udavivši premnoge od njegove vojske, dapače malo je falilo, što nisu njegovoga sina Gidu i suprugu Gaitu ulovili. Čim prie bi cesar po njihovih poklisarih od ove sjajne pobědě ubavěštjen, velikimi pokloni i častmi ih nadari. Vojvodi mletačkomu poděli dostojanstvo protosebasta s godišnjom pletjom, i svim mletačkim cerkvam odlučio je znamenit broj novacah iz carske blagaonice platjati. Veličanstvenoj pak cerkvi na čast evangeliste i apostola Marka podignute, harač od Melfenacah dućane u Carigradu imajućih primati dopusti, i sve dućane, koje od starinskih Hebrejskih skalinah na tak zvanu Biglu spadaju, kano i skaline, koje se na ovom prostoru nahode, njoj pokloni. Osim mnogih poklonah negibućeg imanja u Carigradu, Draču i gděgod su iskali, što najvažnie bi, svu njihovu robu u cělom rimskom carstvu za navěk od platjanja malte i daće oslobodi, tako, da od ovoga, što uvoze ili izvoze, niti filera carskim peneznikom, maltarom i spodobnim kraljevskih dohodakah sbirateljem pod imenom tergovine, ili druge daće plaćati nemoraju, nego imat ćedu sasma slobodnu i od svake vlasti rimskih poglavarstvah prostu tergovinu. Ali Robert nije niti nakon ovoga preobladanja mirovao.“

Spomenuvši nadalje smert Robertovu, ovako veli: „Razuměvši cesar neočekivanu smert toli ljutoga nepriatelja, tak si je odahnuo, kano da je gomilo brěme, od du-

Digitized by Google

goga vrěmena na njegovih ledjih ležeće sbacio. Znadući, da se u spodobnoj zgodi štentati nesmě, sve je zapletke upotrěbio, da medju one, koji Drač deržahu, sěme nesloge razsěja, scěněći, da na ovaj način varoš ovaj lahko pod svoju vlast opet privede. Zbog toga dozva k sebi Mlečane, koji su se onda slučajno u Carigradu desili, pogadja se s njimi, da pošalju pismo Amalfencom, Mlečanom i ostalim prihodnikom varoš Drač pohadjajućim, i neka jim savětuju, da cesaru k osvojenju Drača pomoć pružaju. Nagovarao ih je osim toga i sam cesar na to, obećavajući i poklanjajući brez sverhe i konca. Lahko ih je na to nagovorio, jerbo sav italianski narod je podmitljivi, i zbog proklete pohlepnosti za novci, gotov i navadan i to, što mu je najdražje, prodati i pogoditi se radi gadne nade dobitka. Dakle dračanski vojnici i prihodnici, velikimi obećanji primamljeni, dogovorivši se, najprie one smaknu, koji su povod dali, da se Drač Robertu predao, zatim pak i one, koji mu još věrni biahu. To doveršivši, sami su k cesaru otišli i grad mu predali, i njegovu darežljivost u poklonih i slobodnostih opet okušali."

Ove dogadjaje popisao je i Lupo Protospata, ali ne tako obširno, kano Ana Komnena. On spominja, da je Robert g. 1085. Mlečane preobladao, odkuda bi slědilo, da su Mlečani ove ili slědeće godine iz Ilirie, imenito iz Dalmacie, gori spomenute berze i trojveslove ladje dobili, i ondě veliku tu vojsku skupili, i ovako Roberta pomoćju Ilirah preobladali, jer Mlečani nisu bili zaisto u stanju toliku vojsku u samih Mletakah skupiti, što i Lucio svědoči. Iz ovih pověrovano vidimo: 1) Da niti Gerci, niti Mlečani u Dalmacii nikakvo vladanje nisu imali. 2) Da su Iliri onda stopram Mlečanom svoje ladje i vojsku na pomoć poslali, kada su viděli, da je Robert Mlečane sasma preobladao, bojeći se, da nebi poslě i na njihove varoše udario, i jih takodjer sebi podložio. 3) Da je to izmišljeno, što mletački pisci pišu, da gerčki cesar Isak Komnen Mlečanom naslov vojvodstva od Dalmacie dade, jer Ana Komnena samo piše, da je Aleksio mletačkomu vojvodi dostojanstvo protosebasta dao, Dalmaciu niti nespominja; da pako Gerci nisu takodjer Drač pod svojom vlastju imali, to svědoči ista pisalica, pripovědajuća, kako se je njezin otac cesar pokloni, obećanji i poděljenjem slobodnostih Dračane pod svoje vladanje privabiti tersio. Ovo se i dogodi, i to ne bez uzroka: u to naimre vrěme Bodin, sin Krešimira Petra, budući po svom stricu Radislavu oslobodjen, počeo je istoga Radislava i njegove sine progoniti, i za kraljes-

Digitized by Google

tvo se s njimi boriti. Ovaj Bodin imao je i sa Zvonimirom kervavi rat, u kom je Zvonimir poginuo. Ovo se izvodi iz donacie Kolomana kralja, g. 1105. Martinu Lapsanoviću podĕljene, koje pismo je naš Kerčelić od kraljevske nadvorne kancelarie kano věrojatno i istinsko, u našom narodnom jeziku pisano dobio, i na latinski jezik preveo, a ja ga opet u našom ilirskom jeziku čitateljem mojim priobćujem. Pismo to ovako glasi: „Mi Koloman veliki kralj od Dalmacie, Bosne i Ugarske, gospodar od mora Adrianskoga i drugih prostranih deržavah, objavljujemo junačtvo Martina Lapsanovića od Jabogonova, kneza Karinskoga i Lamockoga, ter vojvode našega dalmatinskoga, od kojega mi smo bili svĕdok; kano i junačka dĕla njegovoga dĕda Radule, koi Zvonimira kralja dalmatinskoga triputa od smerti izbavi, koi biaše strah Bugarah i slava svoga roda, koi 17 putah Bugare preoblada, najposlĕ pak budući na junačkom majdanu od Bugarah preobladan, Kosovo polje svojom i sedam svojih sinovah kervju napoji. Radi toga poklonili smo Martinu županiu Cetinjsku. On pak i njegovi potomci sa svojim pukom nam i našim naslĕdnikom budu podložni. Ovu našu kraljevsku odluku potverdili smo pred župani Dalmacie, kanoti: plemenitim Jurajom Ćaćitorović, plemenitim Pavlom Gusić, plemenitim Obradom Kazmičitorović, i plemenitim Jametnotorević, koji su nam svi na donacii Martinu velikomu županu karinskomu načinjenoj zahvalili. — Pisano u Zadru po kancelaru Dalmacie Petru Bereslavić od Bočki. Godine rodjenja G. N. I. 1105. — Koja donacia i njezina pravda potverdit će se u Budimu. Koloman v. r.“

Ovo pismeno svĕdočanstvo je vĕredostojno, ali bez dogadjajah nemože se razumĕti, dakle od potrĕbe je, da ga razsvĕtlimo. Iz dogadjajah znademo, da je Krešimir Petar Bugarom sina svoga Bodina za kralja dao, i da je bio isti Bodin po smerti svoga otca, okolo g. 1074., uhvaćen i u sužanjstvo u Carigrad odveden. Ovoga Bodina oslobodio je od sužanjstva stric njegov Radoslav, kako poslĕ vidĕt ćemo. Buduć pako da se je zatim Bodin poradi kraljevine otčinske sa Zvonimirom borio, odtuda znademo s kojim Bugarinom Zvonimir je on rat imao, koi Koloman spominja, s Bodinom naimre kraljem bugarskim. Proti ovomu dakle Bugarinu vojevao je Radula vitez, i sačuvao je (po svĕdočanstvu Kolomana kralja) tri puta život Zvonimirov, ter preobladao 17 putah Bugarina t. j. Bodina; ali najposlĕ poginu sa svojimi 7 sini na polju Kosovom vojujući za kralja Zvonimira, gdĕ je možebit i ovi pao. Ova junačtva Radule Koloman

Digitized by Google

(kao što u izpisanoj donacii kaže) sam je vidio; odkuda bi slědilo, da je Zvonimir, budući u potrěbi, Ladislava kralja, kano svoga šuru, na pomoć zvao, a Ladislav posla mu na pomoć sina svoga Kolomana s vojskom, i ovako je Koloman mogo viděti junačtvo Radule viteza, i od njega kano kralj svědočiti. Od ovuda nadalje vidimo i uzrok: zašto Koloman kano kralj nije prěko Drave prešao, i na Horvate silom udario, nego je k njim poklisare poslao, i na lěp način dokončao, da se k njemu pridruže. Vidio bo je svojima očima kaki ljuti borci su Horvati, i da s njimi zlim načinom ništa neopravi. Iz gori rečenih ovo takodjer slědi, da Horvati imadiahu u vrěme Zvonimira strašne domaće ratove, jer Serblji branili su Bodina, Horvati pako Zvonimira, ali budući da su se od ovih mnogi bili sdružili, da nasertanja Normanah odbiju, Zvonimir bi preobladan god., pako I. 1087. je preminuo. Du Fresne iz Lukara (*Lib. 1. pag. 15.*) svědoči, da je sahranjen u cerkvi sv. Antuna na otoku Metaburi. Štogod dakle Du Fresne i Lucio pišu, da su horvatski kralji od carigradskih cesarah dostojanstvo kraljevsko primali, i zato od njih protospatari nazvani bili; zatim da su se u Horvatskoj gerčke poglavice nahodile, i na kralje horvatske pazile, istini je suprotivno. Cari carigradski su zato něke kralje protospatare nazvali, i něke biskupe i vojvode različnimi tituli nadarili, da si njihovo prijateljstvo i nagnutje pribave. Jer kakogod odanle, što su gerčki cari vojvodi mletačkomu dali dostojanstvo protosebasta, neslědi, da su bili Mlečani Gerkom podložni: na isti način se isto zaključenje niti na Horvate protezati nemože. Razděljenje kraljevah ilirskih je takodjer plod samo neznanosti i nepozornosti pisacah, jer isti kralji, koji su gospodovali u Horvatskoj, vladahu i Serbiom. Ali po smerti Zvonimira kralja Iliria bi razděljena: jerbo Horvatska, pod koju je spadala osim današnje Horvatske i strana Dalmacie iz nad Epira, zatim Lika, Karbava, Slavonia i Medjumurje, pridružila se je kraljevini ugarskoj. Uzrok toga bio je ljuti Bodin, koi ratujući se sa Zvonimirom, sve one vojvode i župane, koji su sa Zvonimirom deržali, još i po smerti ovoga proganjaše, Stěpana pako, něko vrěme kralja horvatskoga, zatvori, radi šta slědbenici Zvonimirovi, bojeći se osvete Bodina, nisu se mu hotěli podložiti, nego su volili s njim se za slobodu boriti. Odkuda postade, da je vojvoda Slavonie, koi biaše možebit sin Radislavov, k Ladislavu kralju ugarskomu otišao, pa ga nagovorio, da dojde s vojskom u Slavoniu, da će ju zbog domaćeg rata lahko osvojiti moći, i da razjareni vojvode i župani volit ćedu

Digitized by Google

s Ugarskom se sdružiti, nego Bodinu se podložiti; što da se je zaisto i dogodilo, dole niže ćemo viděti. Sada još moram někoja od Stěpana kralja popisati.

Stěpan, 43. kralj, sin Radoslava, a sinovac Krešimira Petra, popeo se je na prestolje po smerti Zvonimira kralja, ovo pako se je dogodilo po naputjenju Laurencia arcibiskupa i drugih biskupah. Laurencio t.j., čověk velike oštroumnosti, viděći, kolike su bune medju bani i župani radi kraljevskoga prestolja postale, kako je Slavič kraljevsku krunu Stěpanu oteo, a Zvonimir opet Stěpana po Amiku knezu uhvatio, i za kralja načiniti se tersio: savětovao je Stěpanu vojvodi, da se za vrěme u mir u manastir prenese, iz toga (kako ja sudim) uzroka, da se nedužna kerv ilirska neproljiva. Stěpan, budući mirnoga serca i zdravog razuma, poslušao je pametno veće, i za bolje je deržao u miru živěti, nego radi dostojanstva kraljevskoga u rate se zaplesti, te isti život u pogibelj staviti. Ovako Stěpan, odreknuvši se kraljevskoga prestolja i svakoga dostojanstva (vidi njegov testament u dogadjajih Zvonimira), mirno živiše; medjutim pako Bodin, sin Krešimira Petra, izmaknuvši iz sužanjstva, okolo g. 1080. u Serbiu dojde, i viděći, da su mu mnogi od Horvatah naklonjeni, započe radi prestolja rat sa Zvonimirom, u kom bcju poginu možebit i Radula junak sa svojimi 7 sini, što se je g. 1088. dogodilo. Onda je Laurencio arcibiskup s ostalimi biskupi i plemići Stěpana vojvodu iz manastira na prestolje podigo, jeli to bi pravo činjeno, neka svaki sam razsudi, ja sam zadovoljan, što sam pokazao, da je bio Stěpan po smerti Zvonimira za kralja horvatskoga izabran. Ovo svědoči i njegovo potverdjenje donacie, od Zvonimira manastiru opaticah sv. Benedikta u Splitu poděljene, premda mu se vrěme nezna, koje kod Lucia *(Lib. 2. cap. 11.)* ovako glasi: „U ime Isukersta. Ja Stěpan iz Božje volje kralj horvatski i dalmatinski. — Iza kako je nas miloštja i dobrotivnost svemogućeg Boga na prestolje mog otca, dědovah i pradědovah, s odobrenjem svih horvatskih i dalmatinskih plemićah uzvišila, počeli su sve plemstvo, kano što ruka maloga puka, i ostali cerkvah i manastirah ravnitelji — k nam se uticati. Dakle i muti i upraviteljica manastira opaticah sv. Benedikta u Splitu došla je s někojimi sestrami na dan rodjenja Bogorodice i děvojke Marie pred nas, noseći sobom něko pismo, od ne davno preminuvšega kralja Zvonimira, sverhu stanovitoga kraljevskoga zemljišta na městu Lazani zvanom, poděljeno, iskajući, da bi mi takodjer ovu donaciu pečatom našim potverdili i za věke u-

Digitized by Google

krěpili, kąno što je i spomenuti kralj pismo ovo za pravo spoznao. Što razuměvši, ganuti njihovom moljbom i poduperti savětom našega plemstva, zapovědismo, da se potrěbovanje njihovo izpuni. Dakle mi jim posědovanje spomenutoga zemljišta, na rečenom městu ležećega, kano i zemlju Pustice zvanu za věke potverdjujemo, tako, da nikomu od naših naslědnikah, ili kojemugod velikomu ili malomu njihovomu činovniku, dopuštjeno nebude našemu potverdjenju i pečatu suprotstaviti se. Ako se tko, što daleko budi, drugač činiti usudi, i gori rečenu kuću Božju ovih zemljištah lišiti pokuša, serditost trojjedinog Boga neka počuti, prokletstvo 318 sv. otacah neka zadobije, i neka se s Judom izdaicom u paklu zasužnji."

„Ovo bi dano u gradu Šibeniku, na dan spomenute svečanosti, sa znanjem slědećih svědokah: prie svega Laurencia arcibiskupa, Ivana biskupa trogirskoga, Petra arcidiakona splitskoga, Petra presbitera splitskoga, Jakova Morstića, Ubomira, Ebca, Strezinja, Brebirskoga, Višena, Cetinjskoga, Dragoslava, Jagorskoga, Vracina, Polstića, Ozrina, Dridiskoga, Desimira, — Kolana, Epiciza, i ostalih naših plemićah. Osim toga poklonili smo s naše strane radi velike ljubavi Božje mlin u Solinu, kano i naše — s potverdjenjem svědokah, kojim svim dali smo za poklisara župana Cenene Jusena —"

Dalje nije mogo Lucio čitat, buduć da je kožica bila izjedjena, kano niti to nije se moglo poznati, jeli bio pečat udaren. Ali da je Stěpan ovo pismo možebit u vrěme svoga krunjenja izdao, to slutim iz njegovih rěčih, da su k njemu od svih stranah plemići i duhovnici počeli dolaziti, tražeći obrambu i polašticu, buduć da je nemir i rat svuda vladao; nu badava su od ovoga kralja pomoć očekivali, jerbo samo malo vrěmena je vladao, budući od Bodina uhvaćen ili možebit i ubijen. Zato ću ja napervo staviti i dogadjaje Radoslava i Bodina, koji su u isto vrěme živili, kako ih Du Fresne i Kačić pripovědaju, da ovako moji čitatelji dogadjaje cěle Ilirie pred očima imadu, i odanle tužni stališ Ilirah, potle njihovoga razdruženja u 11. stolětju, spoznaju. — Po smerti Zvonimira morao je kraljem, postati Stěpan, jerbo u gori popisanoj povelji spominja „malo prie preminuvšega kralja Zvonimira", — Zvonimir pako (kako Lucio iz njegove privilegie od g. 1087. i Du Fresne iz Lukara svědoče) g. 1087. preminu: dakle Stěpan iste godine kralj posta, ali već slědeće g. 1088. morao je poginuti. — Pisci ove dogadjaje verlo poměšaše. Kačić piše, da je bio Stěpan kopilan Zvonimirov, ali to

Digitized by Google

stojati nemože: jer viděli smo, da ga je arcibiskup na kralja krunio, iza kako se je malo prie vojvodstva i svega dostojanstva pred Zvonimirom i istim arcibiskupom bio odreko. Dakle biaše sin Radoslava, od istoga Krešimira Petra za vojvodu izabran, kako sam već u pervašnjih dogadjajih pokazao. S ovim Stěpanom, kano poslědnjim, samo od jedne strane Horvatah za kralja krunjenim (jerbo ostali su Bodina slědili), broj kraljevah horvatskih se doveršuje, ja ću ovdě samo zato još dogadjaje Radoslava i Bodina spomenuti, da se pervašnji dogadjaji bolje razumĕju.

Radoslav brat Krešimira Petra, kako Kačić iz Dioklea spominja, postao je kralj po smerti brata svoga, kojega gerčki pisci (kano n. p. Skilices) Mihaila zovu. Isto piše i Du Fresne, jerbo on takodjer kralje horvatske od serbskih razlučuje; ali da u tom obziru obadva blude, svaki, koi je dogadjaje od mene popisane pozorno čitao, smotriti je mogo. Doista Stěpan kralj, sin Svetoslava, koi je iz Carigrada uteko, vladaše nad cělom Iliriom, i za njim sin njegov Krešimir Petar, drugač Mihail zvani. Brat njegov Radislav bio je samo vojvoda do smerti Zvonimira kralja, u ko vrěme, t. j. okolo g. 1076., ili morebiti kasnie, sinovca svoga iz sužanjstva je oslobodio, i to, kako Kačić piše, slědećim načinom. Radoslav sazva sve svoje věrne i stavi jim napervo, da sinovac njegov Bodin u sužanjstvu cvili, i obeća onomu, koi ga oslobodi, velik poklon (Kačić veli: svoju kćer). Na to se je osudio Tratomir: obuče dakle oděću kalugjersku, i ovako otidje do varoša Antiokie, gdě biaše Bodin zatvoren. Došavši tamo, bi upitan od straže: odkuda je i što traži? Tratimir odgovori, da je on pustinjak, koi ob noć po angjelu zapověd od Boga zadobi, da ide k Bodinu u Antiokiu, da ga s Bogom pomiri, i dušu njegovu spasi, buduć da će došaste noći umrěti. Straža ga pusti k Bodinu, koi s Tratimirom skupa stražu izsěče, i k stricu svomu u Serbiu poběži. Ov ga je veselo primio i poklonio mu Budvu sa svom krajinom; ali Bodin je malo kasnie stricu svomu kraljevinu oteo, i sinove njegove progonio. Onda Radoslav, nehoteći kerv proljivati, ostavi Bodinu kraljevinu, i otidje u Tribinj, gdě mirno tia do smerti živiaše. — Du Fresne pak iz Skilica piše, da je Mihail t. j. Krešimir Petar sina svoga Bodina sam od sužanjstva odkupio, koi po njegovoj smerti i serbskim kraljem posta. Jeli Du Fresne ovo iz Skilica pravo izpisao, neznam, nu s godinami se to nikako nesudara. Isti Du Fresne piše nadalje iz Dioklea, da je najstarii sin Radoslavov Branislav šest sinovah imao: Predihnu, Petrislava, Draginu, Tver-

Digitized by Google

dislava, Dragilu i Grubeša, što nam razjasnjuje mnoge one domaće ratove, svaki naimre od njih hotio je veću vlast imati. Svi ovi su se od straha pred Bodinom po kraljevini razběžali.

Od Bodina Du Fresne *(cap. 3. §. 37.)* ovako piše: „Bodin 39. kralj, kojega Skilices *(pag. 851. E. R.)* Konstantina imenuje, sin Mihaila, bi od otca za kralja od Bugarske imenovan. Kada je na kraljevsko ovo prestolje stupio, bi od Saronita, kojega Mihail Dukas s velikom vojskom proti njemu posla, uhvaćen i u Carigrad odveden, gdě je bio někoje vrěme u manastiru sv. Sergie zatvoren, i zatim vojvodi Isaku Komnenu u Antiokiu poslan, da ga čuva. Dakle oslobodjenje Bodinovo sgodilo se je pod Mihailom Dukom, koi od g. 1071—8. vladaše, odkuda opet slědi, da Bodin morao je biti uhvaćen g. 1074., jerbo g. 1075. bio je već Slavić, a slědeće godine Zvonimir kralj. Ovo pokazuje netemeljitost rěčih Du Fresna, koje ov iz Ane Komnene izpisa: da je Mihail sa sinom Bodinom još u vrěme Nicefora Botoniata, vladavšega od g. 1078—81., živio. Ali to, što Du Fresne nadalje iz Ane Komnene *(Lib. 1. pag. 40.)* izpisa, i ja za istinu deržim, naimre: da je Bodin u vrěme Nicefora Botoniata god. 1080. u Serbiu došao, i Cetinjsku krajinu sinom Radoslava oteo, ali na moljbu arcibiskupa ove krajine opet jim povratio. Zatim da je Rasciu zadobio, na dvě županie razdělio, i svojim věrnim Belkanu i Marku podělio, Bosnu pako, koju takodjer je osvojio, izruči knezu Stěpanu. Sada dakle znademo, kada se je medju Bodinom i Zvonimirom rat započeo.

Du Fresne iz Ane Komnene *(Lib. 6.)* piše, da se je Bodin s Hiacintom plemića iz Bari kćerju g. 1081. oženio, i po njezinom naputku Branislava, Predihnu i Gradislava, sine Radoslava, koji su u Skadar došli za posětiti ga, u tamnicu zatvoriti dao, što kada su ostali brati razuměli, poběgoše u Dubrovnik. Bodin iduci za njimi s vojskom dade Dubrovnik obsěsti. Ali Dubrovčani junački su se branili i vojvodu Kosara, brata Hiacinte, ubili. Hiacinta, zbog preobladanja vojske i ubitja brata svoga odveć razljutjena, nagovori Bodina, da svoja tri bratranca u tamnici zatvorena dade pogubiti, što kod cerkve sv. Nikole na očigled ostale bratje i rodjakah u Dubrovniku obsědjenih bi učinjeno; ali kasnie se je Bodin radi ovoga kervoločnoga děla veoma kajao. Du Fresne, rodom Talian, piše, da se je ovo g. 1082. dogodilo, i da su poslě domaći ratovi u Horvatskoj trajali, t. j. do g. 1089., kada je pozvani Ladislav kralj ugarski Panoniu Saviu zadobio, jer-

Digitized by Google

bo Horvati volili su s Ugarskom se složiti, nego kervoločnomu Bodinu se poddati. Bodin je živio do g. 1100.

Iz popisanih Bodina dogadjajah, koje Du Fresne iz gerčkih pisacah pobilježi, znademo pravi stališ Horvatah, osobito pako vidimo, da niti Gerci, i još manje Mlečani někakvo vladanje u Dalmacii nisu imali: jerbo Bodin bi uhvaćen g. 1074., i do 1080. ništa od njega gerčki pisci nespominjaju, možebiti da i spominjaju, nu Du Fresne ništa o tom negovori, tko bi dakle Skilica, Anu Komnenu i Dioklea čitao i prispodobio, mnoge bi zaisto dogadjaje saznao.

God. 1080. vladaše cesar Nicefor Botoniat, i u ovo vrěme otišao je Mihail Dukas k Robertu vojvodi Normanah. G. 1081. postao je cesarom Aleksia Komnen, i započeo je rat s Robertom. Iste godine oženi se Bodin s Hiacintom, kćerju plemića latinskoga od Argira iz Bari; g. pako 1082. obsědo je Bodin Dubrovnik, i dao je tri bratranca pred cerkvom sv. Nikole, izvan varoša Dubrovnika ležeću smaknuti. Isti Bodin imade pod svojom vlastju takodjer Skadar i cělu Albaniu; Dračani pako podložiše se Gerkom, za da se laglje proti Normanom braniti mogu. Poslě je Robert gerčku i mletačku vojsku razbio, a Paleolog, gerčki vojvoda i zapovědnik od Drača, otišavši cesaru na pomoć, više se nije povratio, predade se Drač proti volji cesara Robertu. Po smerti ovoga, podmitjeni od cesara Aleksia Dračani Normane pobiše i u slobodu se staviše. Ali kasnie sami su u Carigrad otišli i cesaru se podložili, zbog kervoločnosti Bodinove, radi koje su se i Dubrovčani od njega odmetnuli. — Ova sva izpisuje Ana Komnena, nu ništa negovori, da je Aleksia cesar někakvo vladanje u Draču imao, dapače veli, da je Dračanom mnoge novce i poklone poslao, njihove pravice i slobodu potverdio, i mnoga obećanja osim toga jim načinio. Ova sva očito pokazuju, da niti Aleksio, niti pervašnji cesari nikakvo vladanje u Draču nisu imali, drugač bo varošani nebi bili mogli svoja starinska prava cesaru napervo staviti. Što se pako dolnje strane Dalmacie dotiče, gdě Split, Trogir i t. d. biaše, iz donaciah i privilegiah horvatskih kraljah znademo, da ovi varoši kraljem svojim horvatskim tia do poslědnjega Stěpana, koi bi g. 1088. u Šibeniku krunjen, vazda věrni ostahu, Mlečanom pako nikada podložni nebiahu. Doista god. 1085., kada je Robert mletačke i gerčke ladje potopio i pohvatao, Gerci i Mlečani nebi mu bili mogli put zapréčit, i on bi bio lahko gerčke otoke, Macedoniu, dapače i Mletke osvojio, da jim nisu primorski Iliri sa svojim mornarstvom na pomoć došli, i Roberta preobladali.

Digitized by Google

Svaki istine ljubitelj, koi ova pozorno promotri, izpovědati mora, da je to samo izmišljotina, što někoji pisci vele, da je Aleksio cesar Mlečanom dao pravo naslovom vojvodah od Dalmacie služiti se: jer pervić Ana Komnena od toga ništa negovori; drugoč, nitko drugomu ono dati nemože, što sam neima; dakle buduć da Aleksio niti Drač, a kamo li ostale ilirske varoše pod svojom vlastju neimade, niti vojvodom dalmatinskim se zvaše: očito je, da niti Mlečanom dostojanstvo to podĕliti nemogaše. Istina je, da su gerčki cesari někojim vojvodam i biskupom ilirskim različne titule i poklone podĕljivali, za da njihovo nagnutje dobiju, i razdor u kraljevini uzrokuju: nu vladaoci od Ilirie nikada nisu bili, jer ako jim i kadkada za rukom podje, svojimi zapletki nemir u kraljevini uzbuditi, i někoje strane Ilirie osvojiti: čim prie se Iliri osvěstiše i sdružiše, strašno su lukavi Gerci svoju vlast platjati morali, budući pobijeni i iztĕrani biahu. Ali niti Mlečani nisu imali nikakvo vladanje u Ilirii do Bodina, u vrĕme pak ovoga kralja poddali su se Dračani zbog njegove kervoločnosti pod krilo gerčkih cesarah. Ovako i Horvati volili su s Ugarskom se sdružiti, neg okrutnomu Bodinu se podložiti. Dakle poslĕ sedmogodišnjeg domaćeg rata (kako Du Fresne i Ana Komnena pripovědaju) u kom dva ilirska kralja Zvonimir i Stĕpan poginuše, g. 1089. otišao je vojvoda panonski k Ladislavu kralju ugarskomu, nagovarajući ga, neka on uzme Horvatsku pod svoje krilo, jer svi župani i klezi da su mu nagnuti, i da ovako moći će cĕlu kraljevinu sebi pridružiti, *) što kako se je dogodilo, pokazati ću obilato u u dogadjajih Ladislava kralja ugarskoga.

---

*) Starodalmatinska kronika iz staroga někoga horvatskoga pisma lĕta 1546 prepisana, a sada u Rimu u vatikanskoj biblioteki čuvana, piše o tom dogadjaju (kako Fr. Palacky u Časopisu Českoga Museuma na strani 365. godine 1838 javlja) od rĕči do rĕči, samo s promĕnjenim pravopisom, ovako:

„I to slišavši kralj ugarski imenom Bella pervi, što se biše zgodilo u Harvatih, pride na pospih s vojskom golemom, i vaze kraljestvo harvatsko, i požali smert slavnoga kralja Zvonimira, i vazam Harvate, i zagorsko, i primorsko, i bosansko kraljestvo, i imiše kralja Bellu za gospodina, jere svoga bihu ubili prez krivine. I po rečenom kralju ugarskomu Harvati biše podloženi od volje u nevolju, i od slobodnih u rabotu obratjeni: i bi kako pismo govori, da zli teg zlu plaću čeka. I biše za svoj teg plaćeni oni prokleti i nemirni Harvati krocić griha, zašto pogubiše svoga dobroga gospodina Zvonimira, kako Žudii gospodina Isukarsta. I tako prokleti Žudii inim služe neimajući ni oni od svoga jazika gospodina itd.“ *Pazka slagatelja.*

Digitized by Google

Od g. 1088. počeli su Mlečani varoše Dalmacie k sebi mamiti, i poslě se je Horvatska s Ugarskom sdružila, Mlečani t.j. viděći, da Horvati kralja neimaju, osvojili su někoja města u Primorju nagovori i pokloni, a někoja silom, i onda (kako Lucio iz Sansovina piše) se je počeo mlětački vojvoda ovako pisati: *„Nos Vitalis Phaletro divinae gratiae largitate Venetiae et Dalmatiae dux,“* t. j. Mi Vital Faletro pomoćju Božje milosti vojvoda od Mletakah i Dalmacie. Ovaj titul mletački vojvoda nije dobio od Aleksia cara, nego si ga sam je dao, iza kako je někoje dalmatinske varoše lukavo osvojio, što se je pervi put dogodilo, ne kako Lucio *(Lib. 3. cap. 2.)* piše okolo g. 1084, nego od g. 1088—96, jer da Petar Urscol i njegov naslědnik Oto nikakvo vladanje u Dalmacii nisu imali, to sam već u dogadjajih Deržislava pokazao. — Da se bolje pozna, kako se je naša Horvatska s Ugarskom sdružila, popisati ću sada na kratko dogadjajaje kraljah ugarskih gledom na našu Horvatsku.

Poglavje XXXVII.

Kralji ugarski od g 997—1075.

1.) **Stěpan**, sin Gejzin, primi vladanje od Ugarske po smerti otca svoga g. 997. Taki iz početka vladanja pokaza mu se Kupa vojvoda šimegski kano veliki nepriatelj zbog uvedenja zakona kerštjanskoga u Ugarsku. Ovi, pobunivši puk neznabožni, skupi veliku vojsku, poče sva kerštjanska města paliti i robiti, ter isti grad Vesprim obsědne: ali Stěpan pomoćju Božjom, junačtvom kerstjanah i savětom vojvode svoga Vencelina buntovnike preoblada, Kupu uhvaćenog po zaslužbi smaknuti dade, i ovako prosti puk opet na pokornost natěra, zatim pako zavět Bogu učinjeni izveršiti odredi. Obećao je naimre Bogu, da ako boj s Kupom srětno doverši, podignut će manastir na čast sv. Martina na gori Panonii, što je g. 999. i učinio. Nakon toga podigo je po cěloj kraljevini biskupie, i izabrao biskupe za imati verle pomoćnike u razširivanju věrozakona kerštjanskoga. Devet ovih biskupiah bilo je slědećih: arcibiskupia ostrogonska, zatim pako biskupie jagerska, bačka, čanadska, koločka, gjurska, pečuska, sedmogradska i vesprimska. Ostale biskupie, koje se sada u Ugarskoj nahode, bile su kasnie podignute, osim nitranske, koju je još Svatopluk kralj moravski utemeljio. Posvetivši ovako puk brigi svojoj predan Bogu, pošalje po nagovoru cesara Otona 3.

Digitized by Google

Astrika, odredjenoga cerkve koločke biskupa, k rimskomu papi Silvestru 2., s moljbom, da ov kraljevinu na zakon Isukersta obratjenu u naručaj sv. cerkve prime, i njemu kraljevsko dostojanstvo poděli. Slučajno se je Oto 3. cesar baš onda u Rimu desio, i osobito na njegovo nagovaranje papa krunu, koju biaše za vojvodu poljskoga pripravio, Štěpanu našemu po apostolskom poslaniku i Astriku posla, i vlast mu poděli, da cerkve na město pape u red metne, ter na znamenje apostolskoga dostojanstva križ pred sobom nositi dade. Ovako bi Stěpan nakon povratka Astrika g. 1000. u Ostrogonu pervi svečano za kralja ugarskoga krunjen, od pape pako imenovan bi kraljem apostolskim kojim nazvom se ugarski kralji do sada služe. Sve one naredbe i zakone, koje je Stěpan za usrěćenje svoje kraljevine načinio, spomenuti meni netrěba, jerbo ja dogodovštinu Ilirah pišem, dakle samo ono, što se na Ilire preteže, pripovědati moram.

Gori već sam pokazao, kako je Panonia pod Ugarsku spala, sada još kazati moram, jeli Panonia Savia ili barem strana od nje u vrěme Stěpana na Ugarsku spadala. Premda sam ja na pitanje ovo već u dogadjajih Deržislava obširno odgovorio, ništarmanje ponavljam odgovor ovi, za da ostale dogadjaje bolje razuměmo. God. 1000. vladaše u Horvatskoj Deržislav i njegova tri brata: Svetoslav, Gojislav i Krešimir 2. — G. 1015. postao je kralj Svetoslav, njegova pako bratja biahu vojvode, Krešimir od Dalmacie i Albanie, Gojislav od Panonie Savie. — G. 1018. biše Svetoslav i Krešimir u Carigrad odvedeni (neznade se pravo zašto; gerčki pisci pišu, da su se sami podložili, i da ih je cesar Basilio 2. dostojno primio, i bogato nadario), jedini Gojislav, kojega Skilices i Zonaras Sermona (od Srěma, gdě biaše vojvoda), ostali pako gerčki pisci Kosmika zovu, nije se hotio poddati. Ovoga Diogenes gerčki vojvoda g. 1018. kod rěke Save po nevěri je ubio. Poslě toga trajali su u Panonii Savii (kako Du Fresne iz Lupa Protospata svědoči) do g. 1024. sveudilj bojevi, ove pako godine Bojoanes ili, kako Protospata piše, Bugjan s vojskom u Panoniu Saviu dodje, ženu Kosmika uhvati, i u Carigrad posla. — Ako dakle od g. 1018. Gojislav biaše vojvoda od Panonie Savie; ako je zatim do g. 1024. žena njegova ondě vladala, kada je Bujan pokrajinu ovu osvojio: neznam gdě i kakvo vladanje je mogo imati u Panonii Savii Stěpan kralj ugarski, od kojega gerčki pisci gledom na ove dogadjaje niti uspomene nečine, što zaisto učiniti nebi bili propustili, da je Stěpan u Panonii Savii ratovao. —

Digitized by Google

Dakle Panonia Savia u vrěme Stěpana kralja nije spadala na Ugarsku; ali da ugarski kralji niti kasnie nisu imali ondě vladanje, to svědoči Du Fresne iz Skilica, pišućega, da do g. 1036. u Panonii Savii i Serbii sveudilj su domaći ratovi trajali, g. pako 1037. Boeslav ili Stěpan sin Svetoslava 1. (kojega něki pisci zločesto zovu Dobroslava, jer Dobroslav biaše sin Dragomirov) iz Carigrada je uteko, i kraljevinu svoju Gerkom oteo, kano što sam u njegovih dogadjajih obilatie pokazao.

Odanle lahko se može i to pitanje razložiti: jeli Stěpan sina svoga Mirka s kćerju Krešimira Petra oženio. — G. 1036. biaše Stěpan otac Krešimirov još u sužanjstvu u Carigradu, Mirko pako, Stěpanov sin, bi (polag Praya) g. 1026. s kćerju Krešimira Petra věnčan, i već g. 1031., po svědočanstvu svih ugarskih pisacah, sahranjen, a Krešimir Petar stupi na prestolje horvatsko g. 1050. Dakle na ov način Mirko se je 24 godine prie oženio, i 19 godinah prie umro, nego je Krešimir kralj postao, — ov protigovor neka razrěše oni, koji od Mirkova věnčanja u učionicah pripovědaju.

2.) Petar, sin Otona Urseola vojvode mletačkoga i Gisele sestre sv. Stěpana, stupi g. 1038. na prestolje, ali budući da je samo Taliane i Němce odlikovao, Magjare pako prezirao, g. 1041. bi s prestolja sbacen, i na njegovo město izabran

3.) Samuel Aba, suprug Šarolte sestre sv. Stěpana, ali ov sbog svoje kervoločnosti i nemarnog vladanja već g. 1044. život i kraljestvo zgubi. Petar dakle pomoćju Henrika cesara opet se na kraljevsko prestolje pope, i za pokazati Henriku svoju zahvalnost, pozove ga slědeće godine u Ugarsku, i primi ga veoma svečano u Stolnom Biogradu, pa mu pokloni pozlaćeni singjerčić, i pod ovom izlikom sebe i kraljestvo svoje u njegovu obrambu stavi. Ovo je na toliko Ugre razljutilo, da su Andriu, sina Ladislava Ćeljavoga, na kraljevsko dostojanstvo pozvali, i na medji od Ruske dočekali, pa najprie u Čanad, zatim u Peštu odveli. Čujući to Petar kralj sa svojimi u Stolni Biograd je uteko, i budući odanle od varošanah iztěran, pram Mošonu se krene, da odanle u Austriu uteče. Ali njegovi nepriatelji zatvoriše mu sve putove, Petar dakle zatvori se kod sela Zamur u něku kulu, gdě izgubivši sve vojake, bi uhvaćen, očiuh lišen, i u Stolnom Biogradu g. 1046. u tavnicu bacen, gdě je na skorom i preminuo.

Digitized by Google

4.) Andria I., sin Ladislava Ćeljavoga iz žene Ruske, koje ime se neznade, postade kralj ugarski g. 1046. Imade mnoge rate s Henrikom cesarom, koje sve srětno doverši. Zatim pozva brata svoga Belu iz Poljske, i načini ga vojvodu tretje strane od Ugarske, odkuda su kasnie mnogi domaći ratovi proiznikli.

Ugarski pisci pišu, da je Rado palatin pod ovim kraljem krajinu s desne strane Drave, koja bi u vrěme domaćih ratovah izgubljena, g. 1056. ugarskoj kruni opet povratio: ali koja je ta krajina, kada bi zadobljena, i kada izgubljena, od toga ništa negovore, dapače niti to nepripovědaju, kako su Magjari Panoniu Valeriu predobili, jer što Neimenovani bilježnik Belin veli, to isti ugarski pisci za istinu nederže. Nu ako to utverdjavaju, da je Rado něku pokrajinu s desne strane Drave osvojio, dužni su i to pokazati, koja je ta krajina bila, pod kojim vojvodom bi zadobljena, i u kom dogadjaju izgubljena, i zajedno dokazati, da je Rado s Krešimirom Petrom u Srěmu rat imao, i jemu krajinu ovu oteo. Nu ja sam iz Dioklea već pokazao, da se je ovo pod Ciaslavom dogodilo, i da je Pavlimir Srěm opet pod svoju vlast spravio, i za medju kraljevine Dravu načinio, ter da su Horvati i saladsku varmegju do vrěmena Andrie I. zaderžali, i ondě je Rado rat imao, i Horvate prěko potoka Bakonje protěrao. Ovo svědoči njegov testament, jerbo spominja cerkvu sv. Mihaila iznad Drave od Rada sazidanu, i Mauru biskupu pečuskomu izručenu. Ondě neka ugarski pisci traže i manastir sv. Demetria ter imanja Radova, koja ov takodjer spomenutomu Mauru izruči, Andria I. pako g. 1057. potverdi, doista ondě ćeju jih lasnie najti, nego u Srěmu, u kraljevini Krešimira Petra, glasovitoga kralja horvatskoga. koi sam svědoči, da je Bog kraljevinu njegovu na kopnu i na moru razširio. Zaisto tako zmožnomu kralju Rado nije mogao Srěm oteti. — Nadalje pitanje je: ako je Rado s kraljevskom vojskom krajinu onu ugarskoj kruni povratio, kako je mogao iste godine i krajine one osvojiti, i manastir ondě sazidati, i posědovanji ga nadariti, i u testamentu biskupu pečuskomu izručiti? znamo bo, da je on morao prie od Andrie I. donacialnu diplomu dobit. Ali ako i dopustimo, da mu je bilo slobodno u onoj pokrajini sve polag svoje volje upravljati, nije moguće dokučiti, kako je on sva ova u jednoj g. 1056, doveršio. Ako dakle ugarski pisci pokazati nemogu, da je Rado već prie g. 1056. medju Dravom i Savom svoje gospoštine imao, ondě manastir sv. Dimitria podigo i posědovanji ga nadario: najbolje učinit ćedu, ako se medju Dravu i Du-

Digitized by Google

nav povrate, i ondě i manastir sv. Dimitria i Radova dobra tražit ćeju, jer ovako samo mogu se uklonit svim neskladnostim. Na ovaj način sačuvat ćeju i věrodostojnost diplome Andrie II. od g. 1217., drugačie može biti samo jedno od ovoga dvojga istinsko: ili da je Andria II. kralj ugarski sa svimi svojimi dvorjanici pobludio, kada je dao u spomenutu diplomu ove rěči napisat: „Jerbo sv. Ladislav kralj je pervi prěko Drave prešao, i osvojivši slavonsku krajinu, kraljevini svojoj pervi put ju je pridružio"; ili da ugarski pisci Radov testament nisu razuměli, smisao njegovih rěčih sasma nepravo na današnju Slavoniu protegli, i ovako povod dali, da se ovakve izmišljotine u kraljevskih učionicah predavaju. Da je pako Andria kralj sa svimi svojimi dvorjanici u spomenutoj diplomi pobludio, to neće zaisto nijedan pametan dopustiti: dakle samo to slědi, da su ugarski pisci spomenutu diplomu zločesto tumačili. Badaya podupira Pray dogadjaj ovi rěčmi Skilica i Zonara, a Španjik Striterom, pisućih: da je Isacio Komnen vojsku proti Magjarom podigo radi prekeršenoga mira. Jer ako i dopustimo, da je Isacio Komnen Magjarom rat navěstio, odanle nipošto neslědi, da je to sbog Srěma načinio, jerbo g. 1059. vladaše u Serbii Krešimir Petar (Skilices i Du Fresne zovu ga Mihaila), koi je sina svoga Bodina kralja bugarskoga načinio, i do g. 1073. živio. Dakle budući da Isacio Komnen niti Serbiu, a kamoli Srěm pod svojom vlastju nije imao, prekeršenje ono mira nije se moglo sbiti u Srěmu, nego u Bugarii, koja onda već opet pod gerčkom vlastju biaše. To svědoči isti Španjik iz Stritera, gdě piše, da su magjarski poklisari Isacia Komnena kod varoša Sofie (naški Triadice) srětli, i njega svratili, varoš pak Sofia nestoji u Srěmu, niti u Serbii, nego u Bugarii. Gerci dakle nisu nikada imali s palatinom Radom rat sbog Srěma, jerbo bi bili morali i Serbiu posědovati, ovdě pako gospodovaše Krešimir Petar, kojega su oni poštovali i u broj priateljah i družbenikah svojih zapisali (ovako Du Fresne iz Skilica *pag. 789. E. R.*).

Razsudi dakle sam, moj čitalelju, iz ovih, koja sam ovdě pisao, može li se ono, što je Rado pisao, na kojugod krajinu s desne strane Dunava protezati, i može li to zdrav razum dopustiti, da je mogući kralj Krešimir, koi nad cělom skoro Iliriom vladaše, gerčkoj vojski dopustio kroz Serbiu putovati, za da se s Magjari pobije sbog Srěma, koi od starine na horvatsku kraljevinu spadaše: i da je to mirno gledao, kako je Rado Srěm osvojio, ondě manastir podigo, i posědovanji nadario. Tkogod ova po-

Digitized by Google

zorno promotri, uvěrit će se, da ugarski pisci nisu dogadjaje ove razuměli, ili da su iz pristranosti istinu hotonce pokvarili. — Andria poginu u boju proti bratu Beli g. 1061.

5.) **Bela I.**, čim prie je kralj postao, odmah je zakon kerštjanski, od kojega se već mnogi biše odvernuli, u cělu svoju kraljevinu uveo, i pobunjeni puk u pokornost natěrao. Neslažu se pisci u tom, koja od Zvonimirovih suprugah biaše kći Belina, jeli Lěpa, ili Helena; nu to je istina, da se je Zvonimir dva puta ženio, i da je jedna od njegovih ženah bila Belina kći, jerbo znamo, da je Zvonimiru, kada je s Bodinom radi prestolja rat imao, Ladislav kralj sina svoga Koloman a s vojskom na pomoć poslao, kao što to Ladislavova diploma Martinu Lapsanoviću poděljena svědoči. To je očiti dokaz, da medju Ladislavom i Zvonimirom veliko priateljstvo biaše. — Bela imade tri sina: Gejzu, Ladislava i Lamberta; polag někojih bi u Demešu od srušene kuće, u kojoj je baš sabor deržao, hoteći rat proti Salomonu podići, satert; drugi pišu, da se je stolac, na kom sědiaše, pod njim srušio, u slěd šta je i umro g. 1063.

6.) **Salomon I.**, sin Andrie I., postao je kralj po smerti strica svoga Bele, iza kako su se Belini sinovi kraljevskoga dostojanstva svečano odrekli, i sbog toga poklisare k Henriku cesaru poslali, za da Salomona na prestolje pozovu, moleći samo, da Salomon nadležeći jim dostojanstvo i imanja potverdi i u njihovom posědovanju uzderži, — Henriko cesar poklisarstvo radostno primi, Salomona sam u Stolni Biograd odvede, i ondě ga za kralja kruniti dade. Ali nije dugo medju kraljem i vojvodami mir obstajao: jerbo Vid, najpouzdanii kraljev savětnik, nagovori svoga gospodara, da Belinim sinom spadajuću na njih tretju čast kraljevine nedaje, za da ovi jaki nepostanu, i to s njim nenačine, što je Bela s Andriom učinio. Posluša ga mladi kralj, i uzkrati Gejzi, što mu obeća; razuměvši to pako Gejza poběže s bratjom k rodjaku svomu Boleslavu vojvodi krakovskomu, moleći pomoć od njega. Vojvoda je taki s vojskom, koju uprav biaše proti Rusom sakupio, sine Beline u Ugarsku natrag vodio, gdě su se s njim taki i mnogi ugarski plemići sdružili. Ali biskupom i vojvodom pojde za rukom kralja nagovoriti, da svojim bratrancom dostojanstvo vojvodah i tretju čast kraljevine poděli, i ovako jih pomiri; Gejza pako, za pokazati, da on za prostoljem neteži, vlastitom rukom je Salomonu g. 1065. u Pečuhu krunu na glavu stavio. — Pray iz kronike karantanske (*Lib. 7. cap. 32.*) na g. 1069. piše: da je Salomon

Digitized by Google

Krešimiru Petru kralju horvatskomu Gejzu i Ladislava s vojskom na pomoć proti Bertoldu vojvodi koruškomu poslao, koji u družtvu Horvatah Korušce preobladaše, i Krešimiru onu stranu Horvatske opet podložiše, koju mu je Bertold oteo. — Salomon imao je kasnie mnoge rate sa svojimi bratranci, od kojih bi najposlě preobladan, i od ugarskih velikašah prestolja lišen. Nezna se pravo kada je umro. Za njim postao je kralj ugarski g. 1074.:

7.) Gejza I., koi samo poslě mnogoga nagovaranja žezlo kraljevsko primi, nu krunit se je dao samo nakon srěćno doveršenih ratah s Henrikom cesarom, iza kako mu je sam Salomon kraljevinu izručio, za sebe pako je něke varoše na granici austrianskoj zaderžao. Ali Gejza nije dugo mirno vladao, jer Salomon hlepteći sveudilj za krunom iznova se je počeo buniti. Miroljubivi Gejza predpostavljao je srěću domovine kraljevskomu dostojanstvu, naumi dakle, za ukloniti svaki domaći rat, kraljevsko prestolje Salomonu povratiti, nu dočim je radi toga k njemu poklisare poslao, g. 1077. je preminuo.

Poglavje XXXVIII.

Kralji ugarski Ladislav i Koloman, od g. 1077—1114.

8.) Ladislav I. bi po smerti brata svoga Gejze jednoglasno od sakupljenih velikašah za kralja izabran i krunjen, ne samo radi svoga junačtva, nego i sbog svoje dobrotivnosti i bogoljubnosti. Berzo po svom krunjenju bi u rat s nemirnim Salomonom zapleten, ovi bo i sada još hleptiše za ugarskim prestoljem, koje po vlastitoj nemarnosti i nestalnosti zgubi, dok ga je Ladislav g. 1087. sasma preobladao i protěrao, nakon šta na skorom i preminu.

Dolazimo sada k najvažniemu dogadjaju historie horvatske, k onomu t. j. vrěmenu, gdě se je Horvatska s Ugarskom sdružila. Nu prie nego k razlaganju istog dogadjaja pristupimo, od potrěbe je izpitati: koja biaše granica u vrěme Ladislava medju Ugarskom i Horvatskom. Ja velim, da su deržave ove rěke Mura i Drava dělile, i to izvodim iz spomenutoga već testamenta palatina Rade, města bo, koja on ondě spominja, očito pokazuju, da on težke svoje rate nije imao u Srěmu, kao što današnji pisci kažu, nego iznad Mure, koi zavičaj spadaše na Horvatsku do vrěmena Andrie I., kada je Rado one strane kruni ugarskoj opet podložio, i Horvate (kako Pray piše) tia do potoka Bakuntia

Digitized by Google

protěrao. Potok ovi zove se naški Bakonja, i izvira izpod šume Bakonja. Od njega je možebit ista šuma ime svoje zadobila, kao što je i grad Salavar i varmedja saladska od potoka Sala ovako nazvana. Da je bio ovi potok Bakonja medja Horvatske od Ugarske, to pokazuje ustmeno predanje (*traditio*) današnjih stanovnikah Medjimurja, to svědoči čisto slavjansko poreklo istog puka, to potverdjuju i donacie kraljah ugarskih, iz kojih se vidi, da današnje Medjimurje još g. 1593. na varaždinsku varmedju spadaše. Donacia Matie kralja g. 1470. u Budimu pisana ovako glasi: „Mi Matia Božjom milostju kralj ugarski itd. dajemo pismom ovim na znanje svim, na koje spada, — da smo mi, imajući obzir na věrnost — imanje Gardinovec zvano, u varmedji varaždinskoj i hataru medjumurskom (*Dráva-Muraköz*) ležeće itd. — Isto čitamo i u diplomi cesarah i kraljah Rudolfa II. u Pragu g. 1603. d. 8. Maja; a Ferdinanda II. g. 1635. dana 11. Decembra pisane. To svědoče najposlě i kraljevske povelje manastiru sv. Jele iznad Čakovca i monakom sv. Pavla pustinjaka poděljene, koje Bedeković (*Parte I. cap. 53.*) spominja, kanoti: Ladislava Posthuma od g. 1455.; Matie Korvina od g. 1458., a druga od god. 1465.; i Ferdinanda od god. 1554., u kojih svih se veli, da je Medjimurje spadalo na Slavoniu (ovako se je prie zvala današnja Horvatska). Da Medjimurje nije prinadležalo na Ugarsku, to vidimo takodjer iz fundacialnih diplomah biskupiah pečuske i vesprimske, ter iz testamenta palatina Rade: jer Stěpan kralj u onih diplomah niti rěčcu nekaže, iz koje bi se izvoditi moglo, da je někoja barem strana od Medjimurja na jednu od gori rečenih biskupiah spadala, nije pako moguće věrovati, da je sv. Stěpan Medjimurje, akoprem njegovoj vlasti podloženo, sasma izpustio, i nijednoj biskupii podredio. Palatin pako Rado spominja u svom testamentu cerkvu sv. Mihaila arkandjela, na brěgu Drave, nedaleko od utoka Mure ležeću, po kom takodjer očituje, da dalje Mure nije ništa ugarskoj kruni podložio. K ovim dokazom pribrojiti trěba i § 3. člana 34. zakona deržavnoga g. 1498. u Budimu od stališah ugarskih načinjenoga. U ovom članu oprědjeljuju se města, gdě se ima kraljevska harmica pobirati; za Horvatsku biše odredjena: Zagreb, Varaždin i Nedělište. Pod Nedělište pako spadahu, kano filiale, malte u Rackoj Kaniži i Sombathelju. Nu Nedělište i Racka Kaniža nahode se u Medjimurju, ugarski dakle stališi brojili su Medjimurje k Horvatskoj; da su pak i Sombathelj, koi u pravoj Ugarskoj leži, Nedělištu podredili, uzrok biaše taj, što je Nědělište bližje bilo

Digitized by Google

Sombathelju, nego drugi koi ugarski varoš s glavnom harmicom. — Okolo g. 1593. (kako Bedeković pripověda), kada je saladska varmegja od Turakah tak bila opustošena, da varmedjinska spravišta niti u Salavaru niti u Egersegu nisu se mogla obderžavati: grof Juraj Zrinjski, ondašnji administrator saladske varmedje, dobi od kralja sbog svojih zaslužbah Medjimurje, i sakupljaše stališe u Dolnjoj Lendavi, što biaše i kasnie zaderžano, iza kako je grof Nikola Zrinjski g. 1608. verhovni župan od saladske varmedje postao, ov bo je Medjimurje, gdě je bio zemaljski gospodar, sa svojom varmegjom stopio. Nistarmanje plemići medjumurski zvahu se uvěk Horvati, a ne Magjari, osim onih možebit, koji su se za rod svoj stidili, i po tom pokazali, da nisu vrědni slavnoga imena Horvatah. Ovo je, dragi čitatelju, što sam popisati morao od medje kraljestva horvatskoga pram Ugarskoj u vrěme sv. Ladislava. — Sada se povraćam k ostalim njegovim dogadjajem.

Pray piše na g. 1080—1., da Ladislav kralj, prešavši s vojskom prěko Save, Srěm prěkosavski i varoše kod Dunava stojeće osvoji. Da ovo stojati nemože, to sam već u dogadjajih Salomona kralja pokazao, u piscih to jest ovoga i priašnjih vrěmenah niti uspomene neima od Srěma na desnoj strani Save. Kako je pako Gargur IX. papa rimski g. 1229. od dvojega Srěma pisat mogo, ja nedokučujem. Svědočanstvo Cinama, kojim Pray svoje rěči podupira, nemože se amo pretezati, jer Cinamus (kako Du Fresne svědoči) počeo je pisati poslě g. 1100., u ovo pako vrěme mogo je pisati: da su Magjari malo prie, kada cesar Aleksio Komnen vladaše, Srěm dobili, mloge varoše prěko Srěma osvojili, i tia do potoka Nese, ili (kako Pray u dogadjajih Salomona veli) Ibara došli; ali dogadjaji Stěpana III., pod kojim se je ovo zgodilo, i sv. Ladislava na daleko su razstavljeni. — Možebit i to, da Cinamus ovo od Zvonimira ili od Krešimira Petra pripověda, kojim su Magjari s vojskom na pomoć proti Gerkom i Koruškom došli, nu od ovuda nipošto neslědi, da su oni Srěm i ostale varoše na desnoj strani Dunava osvojili i za sebe zaderžali: dakle Pray sam je dogadjaje ove poměšao. Doista Spanjik ove od Praya popisane dogadjaje u dogodovštini Ladislava kralja nespominja, dobro znajući, da istini prilični nisu, i da se s diplomi slědećih kraljah neslažu. — Ladislav i sin njegov Koloman dobro su poznali Horvate, viděli su bo vlastitima očima njihovo junačtvo, i zato nisu na njih silom udarili, nego su ih po dobrom sebi pridružiti nastojali. Ovako je Ladislav samo onda u Horvatsku do-

Digitized by Google

šao, kada ga je ban od Slavonie pozvao i uvěrio, da će u kraljevini, domaćimi rati razorenoj, sve sebi priklonite najti. Arcidiakon splitski izpisuje ovako *(cap. 17.)* osvojenje Horvatske po sv. Ladislavu: „U to vrěme preminuo je kralj Zvonimir, neostavivši naslědnika od svoga koléna. Ovako u pomanjkanju kraljevskoga odvětka, nebiaše nitko više, koi bi kraljevsko prestolje u Horvatskoj zauzeo. Počela se je dakle medju velikaši ove kraljevine velika nesloga dizati, i dočim si u razdoru, sad ovi, sad on hlepteći za vladanjem, gospodovanje u deržavi osobovaše, proiznikle su nebrojene krivice, porobljenja, ubojstva i svih zločinstvah sěmeništa, buduć da nisu prestali jedan na drugoga navaljivati, proganjati i ubijati. Nu u ovo vrěme nahodio se je u Slavonii jedan velikaš, koi budući od svojih družbenikah mnogo putah uvrědjen, i od podnesenih kvarah oslabljen, dvojeći, da drugač tolikomu zlu odporovati može, u Ugarsku se odputi. Došavši tamo pojde k Ladislavu kralju, nagovarajući ga, da otidje u Horvatsku, da ju osvoji i svomu kraljestvu podloži, dajući mu tverdo ufanje, da će to moći lahko overšiti, buduć da je kraljevina ta prazna, i bez kraljevske obrambe. Ovimi rěčmi pobudjen Ladislav, sakupivši bez štente vojsku, dodje i osvoji sve zemlje od Drave do gorah, koje se zovu Gvozdene, bez ikojega odpora. Prešavši zatim ove gore, poče obsědjati grade i tverdjave, i mnoge boje zametjati s horvatskimi puki, nu buduć da su bili medju sobom razdruženi, niti je hotio jedan drugomu pomoći, lahko mu je bilo jednu stranu horvatske kraljevine zaokupiti. Ali tia do primorskih pokrajinah nije došao, jer čujući, da je stanoviti narod u njegovu kraljevinu navalio, pohiti natrag u Ugarsku. Biaše pak kralj ovi ne samo u boju junački, nego i pobožnostju i svetostju glasovit. U vrěme njegovo narod skitički (Kumani) u velikoj množini nahrupi u Ugarsku, i prolivaše strašno kerv čověčansku. Ali Ladislav, navalivši junački na nepriateljske čete, Božjom pomoćju veću čast svěrepah ovih pobije, ostale protěra iz kraljevine.“ Ovo svědočanstvo Arcidiakona splitskoga novii takodjer pisci (kano Španjik) za istinsko deržе, niti mu se zaista pravedno něšto prireći može.

Prie nego je Ladislav Horvatsku ostavio, imenova sinovca svoga Almusa za kralja horvatskoga, ali s tom pogodbom, da ugarskomu kralju podložan bude. To pokazuje diploma jedna u arkivu manastira sv. Marie u Zadru, koja polag Lucia *(Lib. 3. cap. 1.)* ovako glasi: „Godine uputjenja G. N. I. 1091., u vrěme vladanja Kira Aleksia

Digitized by Google

cara carigradskoga, kada je Ladislav kralj panonski, navalivši u kraljevinu horvatsku, Alma sinovca svega za kralja ondě odredio, i kada je u zadarskoj cerkvi gosp. Andria častivrědno biskupovao, a ja Drago unuk gosp. biskupa Prestancia tretji put priorom bio.“

Od ovuda očito je, da je Almus bio kralj horvatski, nu jeli, gdě i kada za kralja krunjen bio, nezna se. Verojatno jest i to, da su si Horvati sami Alma za kralja izabrali, videći, da se ugarskoj kruni pridružiti moraju, i pod njegovim vladanjem ostade Horvatska tia do Kolomana kralja. Ladislav, hoteći Horvatom svoju zahvalnost pokazati, i njihovo nagnutje zadobiti, podigo je biskupiu zagrebsku. Ovo svědoči Kerčelić u svojoj dogodovštini cerkve zagrebske (*Par. 1. cap. 1.*) iz sudbene knjige Feliciana arcibiskupa ostrogonskoga, koja ovako glasi:

„U ime Otca, i Sina, i Duha svetoga Amen. Kada je najplemenitii kralj Ladislav kraljevao, i kada su ostrogonsku cerkvu pervi put Aha, bačku pako arcibiskup Fabian ravnali, a Kosma vesprimski biskup, Gjula Nadvorni, i Grab šimegski župani bili, spomenuti kralj po nadahnutju Božje milosti ter ovih i ostalih plemićah savětu, podigo je biskupiu zagrebsku s tom naměrom, da one, koje je neznaboštvo od štovanja Boga odvuklo, briga biskupa opet na put istine dovede. Dakle za podučiti puk ov u neznanosti ponoren, našao je prikladnoga stanovitoga Čeha, čověka poštenoga imenom Duha, kojega je istoj cerkvi po svom kapelanu Franciku za pastira odredio, koi za istu cerkvu druge takodjer službenike iz šimegske i saladske varmedje opredělí. Osim toga drugi kapelan, imenom Gupan, dao je istoj cerkvi po zapovědi kralja gospoštinu Dumbroe (Dubrova) sa zemljom i šumom spadajućom. Poslě několiko vrěmena, kada je Stěpan kraljevao, i spomenuti Francika, biskup one cerkve bio, čověk něki, imenom Sudenjo, u gorirečenoj cerkvenoj šumi kvar je načinio. Biskup, zaměrivši mu to, uteko se je pod obrambu kralja, koi cělu pravdu Felicianu arcibiskupu ostrogonskomu izruči. Ovaj protivnike cerkve na sud pozva, i buduć da nisu na odredjeni dan dojti hotěli, niti 50 novacah po zakonu deržavnom platiti mogli: spomenuta šuma bi arcibiskupskom odlukom po poglavici (*pristaldus*) imenom Isak cerkvi povratjena, niti se je usudio tko više za života Francike krivicu njoj učiniti. Po smerti pako kralja Stěpana bogoljubni Bela kraljestvo Panonie pomoćju milosti Božje zadobi, i spomenutoga Franciku u bačku arcibiskupiu milostivno premĕsti, cerkvi pako zagrebskoj predpo-

Digitized by Google

stavljen bi za biskupa Macelin jerosolimski kanonik. Tretje pako godine njegova biskupovanja Adalbert župan, brat Kaladina župana šimegskoga, skupa s Klanisom, njegovim bratom, Sudenjom i drugimi mnogimi iste zemlje posednici podigoše u vrême biskupa Valteria u saboru Varadinskom pred Felicianom biskupom ostrogonskim na novo pravdu radi spomenute šume. Po kojega odsudjenju dva biskupa Francika naimre bački i Macelin zagrebski bez uvrědjenja biskupskoga dostojanstva pravicu i istinu svete cerkve posvědočiše, trojica pak od poglavarah iste cerkve, kanoti: Barkis, Mahal, Dersibna, pred svetim oltarom varadinske cerkve u nazočnosti kanonikah su se zakleli, kada biaše pristojnik *(Pristaldus)* Augustin, cerkve ostrogonske kanonik. Ovo bi učinjeno g. Gospodinova uputjenja 1133. d. 26. Aprila. —"

Ladislav je dakle biskupiu zagrebsku podigo, da pak on pervi vladanje ugarske krune na desni brěg Drave je prenio, to sam već gori iz diplome Andrie II. pokazao, u dogadjajih pako Kolomana dojti će jošte od toga uspomena. — Ladislav dade sina svoga Kolomana još za života svoga za kralja kruniti, i preminu g. 1095. d. 29. Julia povratjajući se iz Češke. Tělo njegovo bi u Varadin odvedeno i u cerkvi blažene Děvice Marie sahranjeno. Sa suprugom svojom Adelhaidom, kćerju Rudolfa cesara, rodio je sina Kolomana i dvě kćeri: Prisku, od Gerkah Irenu zvanu, ženu Ivana Komnena istočnoga cesara, i Sofiu, udatu najprie za Ulrika vojvodu koruškoga, zatim za Magna vojvodu saksonskoga. Ladislav biaše kralj junačkoga i bogoljubna života, zahvalni narod odredio je sbog toga trojgodišnju žalost za njim, a papa Celestin III. primio ga je g. 1191. u broj Svetih.

9.) Koloman, sahranivši s dostojnom svečanostju tělo otca svoga Ladislava, dao se je za kralja kruniti, premda je bio već za života svoga otca jedan put krunjen. Skoro zatim počele su se velike vojske u svih skoro europejskih deržavah dizati, za da Jerosolim i ostala sveta mésta iz rukuh Saracenah iztergnu. Rati ovi, križarski zvani, trajali su od g. 1096—1101., i vojske ove križarske kroz Ugarsku prolazeće mnoge su Kolomanu neprilike dapače i kervave boje uzrokovali.

Izprazno je, što Pray od Kolomana i Petra kralja horvatskoga na g. 1096. iz mletačkih kronikah piše, da je Koloman, dočim je u njegovoj kraljevini od tudje vojske vervilo, rat proti spomenutomu Petru podigo, i preobladavši ga, svu Horvatsku tia do mora osvojio. Mletački pi-

Digitized by Google

sci čuli su po svoj priliki pripovědat, da Koloman, prešavši Petrovu goru, u Dalmaciu dodje (*Colomanus superato Petro monte in Dalmatiam venit*): oni pak iz Petrove gore učiniše Petra kralja, u čem jih ugarski pisci věrno slědiahu. Ali mi ovakove izmišljene pripověsti netrěbamo, jerbo imamo temeljita i istinska svědočanstva, koja nam očito pokazuju, kako je Koloman u Horvatsku došao, i Horvate kraljevini svojoj pridružio. Na kraju kronike Arcidiakona splitskoga nahodi se stara jedna i věrodostojna pazka, u koj se ovi dogadjaj slědećim načinom izpisuje: „Koloman sin Ladislava kralja ugarskoga, vladajući u kraljevini nakon otca svoga, iza kako je mnoga junačka děla već doveršio, odluči Horvatsku tia do mora dalmatinskoga osvojiti. Dodje dakle sa svojom vojskom tia do rěke Drave. Ali Horvati, razuměvši kraljev dolazak, sakupe svoje čete i pripravljaju se za boj. Kralj pako čuvši od njihovoga sakupljenja, posla k njim svoje poklisare, hoteći s njimi milostivno baratati, i tako, kako bi sami želili, s hjimi se pogoditi. Horvati dakle, poslušavši poklisare g. kralja, poslě učinjenoga savěta, poziv kraljevski inoskupno primiše, i poslaše k njemu od 12 horvatskih župah 12 mudriih plemićah, naimre:

Župana Guru od koléna Čačićah;
„ Hugrina od koléna Kučačah;
„ Marmonju od koléna Šubićah;
„ Pribislava od koléna Sudomirah;
„ Jurju od koléna Snačićah;
„ Petra od koléna Čićah;
„ Pavla od koléna Gusičah;
„ Martina od koléna Karinskih i Lapsanovićah;
„ Pribislava od koléna Polićah;
„ Obrada od koléna Lasnićah;
„ Ivana od koléna Jamomećah;
„ Miroga od koléna Tugomirah.

Ovi, došavši k gospodinu kralju, dostojnu čast su mu izkazali, g. kralj pako primi jih na poljubac mira, i baratahe š njimi častipuno. Zatim pako dogovoriše se, da svi gorispomenuti imanja svoja u miru zaderže, i da nijedno od spomenutih pokolěnjah niti njihovi ljudi kraljevskomu veličanstvu harač nemoraju platjati. Samo ako bi tko u kraljevske deržave navalio, i g. kralj po njih poslao, dužni budu najmanje s 10 oboružanih konjanikah od svakoga gorirečenih pokolěnjah o svojem trošku tia do Drave rěke iti. Odanle pak o kraljevskom trošku u Ugarsku, gdě mo-

Digitized by Google

raju ostati, dok bude rat trajao. Ovo bi odredjeno godine spasenja našega 1102.“

Istinu ove mirne pogodbe i prijateljskoga Horvatske s Ugarskom sdruženja potverdjuje i privilegia Kolomanova, cerkvi sv. Marie u Zadru iste godine poděljena, koja kod Lucia (*Lib. 3. cap. 3.*) ovako glasi: „Iz arkiva manastira sv. Marie zadarske. Godine upùtjenja G. N. I. 1102. Ja Koloman kralj ugarski, horvatski i dalmatinski, na deržavnoj skupštini poslě moga krunjenja u kraljevskom primorskom varošu Biogradu, poděljujem na molbu doli podpisanih župana za ljubav Boga i spasenje moje duše manastiru opaticah sv. Marie u Zadru věčni mir i kraljevsku slobodu, da ondě mirno stanujuće Bogu pobožno služiti i za kraljevinu moju moliti ga mogu, jer nitko světovnimi zapleten brigami Bogu dostojno služiti nemože. Zato podarenje ovo kraljevske slobode nazočnom privilegiom tak potverdjujem, da se nitko u mojem kraljestvu neusudi štogod od gibućeg ili negibućega imanja ovoga manastira prodati ili oduzeti. Ako pako tverdoglavac koi ovoj našoj kraljevskoj zapovědi protiviti se pokuša, i něšto od cerkvenoga imanja nepravedno osvoji, neka to četverostručno istoj cerkvi povrati, nasilnik pako neka se sa svim, što ima, kraljevskomu sudu predaje. Ovo potverdjujemo našim i slědećih županah pečatom (slěde podpisi).“

Iz ovih věredostojnih svědočanstvah očito vidimo:

1) Da je Koloman kralj ugarski g. 1102 s vojskom do Drave potoka došao, ali prěko Drave nije hotio iti. — Ovdě pitanje postane: zašto nije Koloman s vojskom svojom taki prěko Drave išao, ako je već sv. Stěpan krajine ove bio osvojio, a palatin Rado pod Andriom I. drugi put jih ugarskoj kruni podložio? Zašto nije dakle Koloman vojsku svoju taki na desnu stranu Drave u starinsku ugarsku pokrajinu vodio, nego je na granici dangubio i čekao, dok se Horvati sakupe, i onda je k njim poklisare poslao, hoteći se s njimi mirno pogoditi? Na ova pitanja bilo bi ugarskim piscem mučno zadovoljno odgovoriti; nu meni dogadjaj ovi je najtemeljitiim dokazom istine u priašnjem poglavju razložene, naimre: da niti sv. Stěpan, niti Rado nisu Horvatsku ili Slavoniu osvojili, nego da je sv. Ladislav pervi izmed ugarskih kraljah Dravu prešao, iza kako bi od vojvode slavonskoga pozvan. Zato nije niti Koloman Dravu prekoračio: poznato mu biaše junačtvo Horvatah, i radi toga, dvojeći da jih preoblada, tersio se je lěpim načinom sebi jih pridružiti, iza kako su njegovoga strica Almusa (možebiti zato, što jih je uvrědio) iz Horvatske odpratili.

Digitized by Google

2) Nadalje izvodi se iz ovih svědočanstvah, da Koloman, sdruživši se priateljski s Horvati, i Dalmaciu svojoj kraljevini priklopio. Istina je, da Lucio mnoga svědočanstva mletačkih i ugarskih pisacah napervo dovodi, za pokazati, da je Koloman mnoge boje u Dalmacii imao, ali tkogod gori popisana svědočanstva pozorno pročita, ubavěsti se, da rěči mletačkih pisacah stojati nemogu. To medjutim biti može, da gradjani dalmatinskih varošah nisu hotěli prie Kolomana za svoga kralja spoznati, dok im njihove pravice nije potverdio, kano što to naš Arcidiakon u poglavju 17. pripověda: „Koloman dakle tia k moru dodje, da primorske varoše osvoji, i onda najprie Split obsědne.“ Izpisavši zatim obsědjenje i mir po Krescenciu arcibiskupu sklopljen, veli dalje: „iza kako bi sve popisano, što se je s jedne i druge strane iz drage volje odlučilo, prisego je kralj sa svojimi principi, da će sve točno obderžavati; sutradan pako zakleli su se Splitčani, i to najprie velikaši, zatim manji, a najposlě vas puk, da će u svako vrěme Kolomanu kralju i njegovim naslědnikom kano podložnici ugarski věrni ostati. Onda kralj, unišavši u varoš, bi velikolěpno od duhovničtva i puka primljen, — i načinivši i predavši privilegie, otišao je odanle, i stigo u Trogir, a zatim u Zadar, od kojih varošah, podělivši jim privilegie slobode, bi na isti način primljen; i ovako se je g. 1103. u Ugarsku povratio.“ Da se je pak ovo iste godine dogodilo, to svědoči privilegia od Kolomana cerkvi splitskoj podělјena, koju i Lucio zabilježi, i koja ovako počimlje: „Iz arkiva cerkve splitske. U ime Gospodina našega Isukersta, godine od uputjenja njegovoga 1103. d. 15. Junia: Koloman Božjom milostju kralj ugarski, horvatski i dalmatinski itd.“

Iz ovih svědočanstvah očito je, da je bio Koloman g. 1102. s privoljenjem Horvatah i Dalmatinah za njihovoga kralja krunjen, s tom pogodbom, da jim njihove pravice ostavi i potverdi. Jerbo pak ove svečanosti u svakom varošu su se obderžavale, zato morade Koloman u Dalmacii dulje vrěmena se baviti. — Lucio, koi svaku vodu na mlin Mlečanah vodi, tersi se pokazati, da je Koloman stopram g. 1105. Dalmaciu zadobio, onda to jest, kada su Mlečani sa svojimi ladjami u Palestinu otišli. Ovo svoje mněnje potverdjuje napisom, koi se nahodi na tornju cerkve sv. Marie zadarske, i koi ovako glasi: „God. uputjenja G. N. I. 1105. poslě obladanja i ulaza u Zadar, kano plaće mira od Boga podělјene, dade Koloman kralj ugarski, dalmatinski i horvatski ovi toran o svojem trošku sazidati i podići.“

Digitized by Google

Ovi nadpis podpira Lucio pismenim svědočanstvom iz arkiva manastira sv. Marie Zadarske, koje ovako počimlje: „God. uputjenja G. N. I. 1105., Indikcie 3., kraljevanja bogoljubnoga Kolomana u Horvatskoj i Dalmacii godine perve, kada je slavodobitno u Zadar ulazio.“ — Iz ovih dakle svědočanstvah Lucio hoće da pokaže, da je Koloman stopram g. 1105., kada su Mlečani sa svojim mornarstvom u Palestini bili, Zadar predobio. Ali Lucio nije opazio, da si sam protigovori, buduć da je malo prie sam privilegiu popisao, koju je Koloman g. 1102. cerkvi sv. Marie u Zadru podělio. Ako je dakle g. 1102. Zadar u vlasti Mlečanah bio, pitanje je: kako je mogo Koloman manastiru, pod tudjim vladanjem stojećemu, privilegiu poděliti? i kako se je mogao dalmatinskim kraljem zvati, ako Dalmacia nije na njegovo vladanje spadala? Neznam kako bi Lucio na ova pitanja odgovorio. — Iz spomenutih svědočanstvah samo to slědi, da je Koloman svoj slavodobitni ulazak u Zadar g. 1105. obderžavao; Mlečani bo nisu imali u Dalmacii nikada stalnoga vladanja. Zaisto, da je bio Ordelaf Faletro, mletački dužda, vojvoda od Dalmacie, nebi bio (što Lucio i mletački pisci pišu) g. 1103. sa svojom vojskom u Palestinu odjedrio, nego bi se bio u Dalmaciu odputio, da ju proti Kolomanu brani.

Da je Koloman u Horvatskoj i Dalmacii posebnu, od ugarske razlučenu kancelariu imao, i da je Ilire u njihovoj domovini sudio, to se očito vidi iz privilegie Martinu Lapsanoviću poděljene, koju sam već gori točno popisao: ondě bo se naročito spominja kancelar od Dalmacie. Jedna od najpoglavitiih pogodbah, pod kojimi su se Horvati i Dalmatinci Ugarskoj pridružili, bila je po svoj priliki ta, da oni ćeju svakoga ugarskoga kralja napose u Dalmacii kruniti, i da on kraljevine ove po Ilirih ravnati mora. Da ja ovo sam nisam izmislio, to pokazuju sami dogadjaji, jer Koloman je svaku tretju godinu u Dalmaciu dolazio, kano što to njegove privilegie pokazuju. Ovako da je bio g. 1102. u Biogradu krunjen, i da se je g. 1105. u Zadru bavio, viděli smo iz popisanih već poveljah. Da je pak g. 1108. opet u Dalmaciu došao, to očituje uspomene vrědna privilegia, koju je Trogiranom podělio, i koja kod Lucia *(Lib. 3. cap. 4.)* ovako glasi: „Godine Gospodinova uputjenja 1108., měseca 5., dana 25., godine mojega kraljevanja 12. Ja Koloman kralj ugarski, horvatski i dalmatinski zaklinjam se sv. križem, da ću Vam Trogiranom stalni mir poděliti, da Vi niti meni, niti naslědnikom mojim porez platjati nebudete, da ću biskupa ili kneza, ko-

Digitized by Google

jega duhovničtvo i puk izabere potverditi, i dopustiti, da se svojim dosadanjim zakonom služite, osim da će dvě časti mitovine od inostranacah za ulaz u gradsku luku kralj dobiti, tretju varoški knez; desetinu pako biskup. Nijednomu Magjaru ili inostrancu nedopustim u Vašem varcšu stanovati, osim kojega Vi budete hotěli imat, ako pako k Vam dojdem, da se kruniti dajem, ili da s Vami poslove kraljevine obavim, neće se nijednomu gradjanu gledeć na konake nasilje učiniti, i od Vaše dobrohotnosti viseti će, hoćete li někoga u kuću primiti. Ako pako ikada vladanje moje někomu težko bude, i on želio bude drugamo iti, slobodno bude mogo sa svojom ženom, sini, obitelju i svim svojim imanjem, kamo mu drago, otići. Ova zakletba bi od kralja, arcibiskupa Laurencia i magjarskih županah potverdjena. Ja Ivan nadvorni župan hvalim i potverdjujem; Ja Apa župan hv. i potv; Ja Toma stolnobiogradski župan hv. i potv.; Ja Jakob boršodski župan hv. i potv.; Ja Vgudi železnički župan hv. i potv.; Ja Slavić novogradski župan hvalim i potverdjujem.“

„I ja Stěpan kralja Kolomana sin, kralj ugarski, horvatski i dalmatinski, god. Gospodinova uputjenja 1224., Indikcie 2., měseca Julia, godine mojega kraljevanja devete, istu slobodu, Vam trogirskim i splitskim gradjanom od otca moga podělјenu, s biskupi, župani i svimi kraljestva moga principi pod istom zakletvom potverdjujem i ukrěpljujem. Ja Marcel ostrogonski arcibiskup hvalim i potverdjujem; Ja Gargur bački arcibiskup hv. i potv.; Ja Simon biskup pečuski hv. i potv.; Ja Kledino župan hv. i potv.; Ja Marko hv. i potv.; Ja Lambert župan hv. i potv.; Ja Bucko župan hv. i potv.; Ja Nikola hv. i potv.; Ja Jakob župan sv, i potv.; Ja Sergio župan hvalim i potverdjujem.“

Ovo su očiti dokazi, da Koloman Horvatsku i Dalmaciu nije silom kraljevini svojoj priklopio, nego da su mu se Iliri iz drage volje priklopili, iza kako im je svečano obećao, da će njihove pravice uzderžati, i polag njezinih starinskih zakonah kraljevine ove upravljati. Jer po rěčih „kada pako k Vam dojdem, — da poslove kraljevine s Vami obavim“ nemože se drugo razuměti, nego da se je Koloman zavezao, da će sve pravde i druge poslove na ilirsku kraljevinu spadajuće, sam u někojem od ilirskih varošah s ilirskimi poglavicami opravljati, radi šta je posebnu ilirsku kancelariu i mnoge ilirske dvorjanike imao.

Da je Koloman nakon dvě godine t. j. g. 1111. opet u Dalmaciu došao, i na način horvatskih kraljah ondě sud deržao, to vidimo iz slědeće njegove privilegie rabskoj cer-

Digitized by Google

kvi poděljene (kod Lucia *Lib. 3. cap. 4.*): „Godine uputjenja Gospodinova 1111., Indikcie 4., epakta 9. Mi Koloman po Božjem miloserdju kralj ugarski, zadobivši kraljestvo dalmatinsko-horvatsko, prizvoljujemo, i na koliko na nas spada, potvrdjujemo rabskoj cerkvi sve njezine parokie, župu pod gorami s njezinimi medjami, od grada, zvanoga latinski *Murula* a slavinski Stenice, tia do rěke Kopriva; Kisu s njezinimi medjami; župu Liku, župu Bukani i Bokači, koje da je uvěk imala, spoznali smo iz privilegie Krešimira Petra, i razuměli smo iz svědokah, koje je Pavao iste cerkve biskup doveo. Odredjujemo takodjer na čast i dostojanstvo iste cerkve, da se povlaštjenja (*investitura*) cerkvam, biskupom i opatom, kao dosada, bez kraljevskoga savěta poděljuju. Zatim uznali smo za potrěbno s občenitim savětom obojega kraljestva, da duhovnici dalmatinski istu slobodu uživaju, koju duhovničtvo ugarsko imade, to jest da pod nijedne druge vlasti sud nespadaju, osim pod sud biskupah i arcidiakonah, da se polag kanoničkih zakonah pozivaju i sude. Desetinu neka na isti način, kano u Ugarskoj dobivaju, pristojnik (*pristaldus*) kraljevski s pristojnikom biskupskim neka dobiju za sebe iz biskupske desetine desetu čast, od koje jednu polovinu kraljevski pristojnik za se zaderži, drugu pako polovinu neka pristojnici medju sobom i nadvornim županom svega biskupa razděle, tak da jedna polovina spadne na nadvornoga župana, drugu pak pristojnici medju sobom poděle. Data bi ova privilegia cerkvi rabskoj za navěk, indikcie 4., po rukuh častnoga arcibiskupa ostrogonskoga Laurencia, s dopuštjenjem Kolomana kralja ugarskoga, horvatskoga i dalmatinskoga, u nazočnosti njegovih biskupah i županah, kojih imena ova su: Marcelo biskup vacovski, Simon biskup pečuski, Mate biskup vesprimski, Juraj biskup gjurski, Siksto biskup varadinski, Tulbert biskub koločki; župani pak: Ivan, nadvorni župan, Klaodin, Marko, Saul, Sunik, Vgaren, Teobald, Jaodin, i premnogi drugi dalmatinski biskupi po kojih svědočanstvu gori rečeni biskup je dokazao, da je cerkva rabska svo ovo vazda ovako posědovala: Krescencio arcibiskup splitski, Anastasio biskup kninski, Ivan biskup trogirski, Bano biskup biogradski, Marko biskup zadarski, Dominik biskup karčki, Petar biskup ozorski i staresina dvora gospodina kralja; i da ova privilegia u svojoj krěposti uvěk ostane, zapovědamo, da se našim pečatom obskerbi i potverdi.“

Ova privilegia pokazuje, da je Koloman g. 1111. veliku skupštinu u Horvatskoj deržao, gdě biahu svi pogla-

Digitized by Google

vice ugarsko-ilirskoga kraljestva nazočni, kano što i to potverdjuje, da je Koloman svake tretje godine u Iliriu dolazio. Iz svih pako gori popisanih svědočanstvah očito razuměmo, da su Horvati i nakon svoga s Ugarskom sdruženja starinske svoje običaje, pravice i zakone zaderžali, i samo pokolěnje svojih kraljevah proměnili, čemu je povod dala stranom kervoločnost Bodinova, a stranom nesloga i slavoljubje ilirskih velikašah, koji su volili inostranomu, nego domorodcu se podložiti.

Poglavje XXXIX.

Kralji bugarski od g. 1014—1074.

Gabriel drugač Radomir zvan, sin Samuela kralja, postao je kralj bugarski u broju 21. g. 1074. Od njega pišu Skilices *(pag. 702.)* i Lupo protospata na g. 1015. Čim je na prestolje stupio, odmah je poslao vojvodu Nestorića s vojskom proti Tesaloniki, ali Teofilakt Botoniata zapovědnik od Tesalonike njega preoblada, a Basilio cesar tabor Bugarah u těšnjavah, koje u Bugariu vode, osvoji, zatim pako Teofilaktu, poslě preobladanja Bugarah k njemu došavšemu, zapověd dade, da na nepriatelja udari, ali ov nevěšto u bugarske zasěde pade, i sa svom vojskom poginu. Što čujući Basilio, koi je baš onda Melenić grad osvojio, nije se usudio dalje iti, nego se je kući povratio. Ali u prolětje slědeće godine opet je vojsku u Bugariu odveo, i grad Vodene, koi Gabriel biaše predobio, opet osvojio, i načinivši kod těšnjavah bugarskih tabor, u Tesaloniku se povratio. Dočim je ondě stanovao, posla Gabriel k njemu poklisara, da cesaru mir i podložnost ponudi. Cesar, misleći da je to samo prevara, odbaci ponudu, i i pošalje vojvode Ksifiu i Konstantina Diogena, koi biaše onda zapovědnik od Tesalonike, s vojskom u krajinu moglevsku, koji ju pod gerčko vladanje sprave. — Poslě toga je Ivan, drugačie Vladislav zvan, sin Arona i stričević Gabriela, kojega je ov kano děte od smerti spasio, ovoga svojega dobročinitelja g. 1015. d. 24. Oktobra, po nagovoru gerčkoga cesara, na lovu ubio. Ovakimi ružnimi srědstvi služiahu se gerčki cesari, za utamaniti narod slavinski, nemogavši ga u javnom boju sasma preobladati.

Vladislav biaše 22. kralj bugarski, kako je prestolje zadobio, i někoje druge njegove dogadjaje pripovědao

Digitized by Google

sam već na strani 276 i 277. — Sakupivši vojsku u Serbiu i Albaniu otidje, gdě Onogost, Risan, Kotar, Rosu, Burgo i druga města okolo Dubrovnika porobi, nu čujući, da Basilio boj protiva njemu pripravlja, pohiti u Bugariu natrag. Basilio, naimre znajući, da Vladislav nenamerava s Albanci ratovati, nego na Gerke iznenada navaliti, naumi ga preteći. Naserne dakle s vojskom u Bugariu, porobi Ostrovo, Sosko i sva polja Pelagonie, i dodje do Akride kraljevskoga varoša, štogod pako Bugarah pohvata, svim dade oči izbosti. Ostavivši kod Akride dvě svoje vojvode, pram Draču se odputi, koi varoš biše Bugari po smerti Vladimirovoj osvojili. Nu razuměvši, da je Ibako vojvoda bugarskí vojsku gerčku pod zapovědju Goniaka i Oresta kod Akride ostavljenu hametom pobio, u Bugariu se povrati, i progoneći Ibaka u Tesaloniku dodje. Odanle u Mosinopol pohiti, i Davida Arionitu odpravi, da Strumpicu varoš predobije. Osvojivši ov grad, kano i Triadicu i Bojon po vojvodi Ksifiu, g. 1016. měseca Januara u Carigrad se povrati. Ovo izpisuje Skilices (*pag. 710. & 711.*), i mi to radi dogadjajah horvatskih dobro moramo zapamtiti.

Iste godine je Basilio k Triadici s vojskom otišao i obsio, ali nemogavši ju predobiti, u Mosinopol se povrati, da si vojska njegova opočine. Čim je prolětje došlo, u Bugariu je unišao, i poslavši svoje vojvode Davida Arionitu i Konstantina Diogena (koi je kasnie Gojislava ubio) u Pelagoniu, sam je k varošu Kastorii hitio, ali nemogavši ga na predanje prisiliti, Borheu je objačao. Ovdě je čuo, da Vladislav nedaleko sa svojom vojskom stoji, naumi dakle na njega navaliti, i pošalje napervo vojvodu Konstantina Diogena s jednom stranom svojih četah. Ovo razuměvši Vladislav navede Gerke u zasěde, i ondě na nje udari; ali u vrěme dodje cesar na pomoć, kojega ugledavši Bugari, taki su počeli běžati, vapijući: „Bižite, ide cesar veći!“ Ove rěči je Skilices tak, kako sam jih amo stavio, samo gerčkimi pismeni popisao, primetjajući, da su Gali (pod kojimi on Bugare razumi) ovaki jezik govorili. — Došavši dakle Basilio svojim na pomoć, poplašene Bugare protěra, mnoge pohvata i u Carigrad se povrati. Vladislav pako s vojskom pod Drač otidje, da ga opet Gerkom, koji ga biše nedavno osvojili, otme, i ondě bi (kako Diokleas piše) od Angela ubijen.

Kada je to cesar od Nicefora Pogoniata dračkoga zapovědnika razumio, taki je u Bugariu s vojskom hitio. Kod varoša Drinopolja došli su mu na susrět někoje bugarske poglavice, sebe i svoje gradove cesaru predajući. Zatim

Digitized by Google

stigo je David arcibiskup bugarski s pismom Marie udovice Vladislava, u kom se je pod stanovitimi pogodbami i s cělom kraljevinom predati obećala. Načinivši dakle pogodbu s Mariom, i nadarivši bugarske velikaše svakakimi gerčkimi dostojanstvi, krene se glavom u Akridu, stolni grad od Bugarie. Došavši u varoš najprie novce, koje je u kraljevskoj blagaonici našao, kano cesarski dar medju vojake svoje razděli, i varošu onomu Eustakia Dafnomela s jakom četom vojske predpostavi; zatim otidje u grad, gdě ga je kraljica Maria s 3 sinovi i 6 kćerami dočekala. Imala je još Maria kod sebe i sina kopilana Samuela, ter 5 kćer i 2 sina Radomirova, od kojih jednomu Vladislav dade oči izbosti. Osim ovih rodila je Maria još tri sina, koji su u Kerauničke gore pouticali, ali budući ondě dugo obsědjeni, najposlě se cesaru predadoše. Ov jih je dostojno primio, i jednoga od njih imenom Prusiana za magistra, dvojicu pako za patricie naimenovao. Sam još Ibak ili Ivak suprotiviše se cesaru u někojih gradovih, ali na skorom bi uhvatjen i očih lišen. Ovako nadvladavši sve svoje protivnike, povrati se Basilio u Gerčku, i u velikom proslavljenju kroz zlatna vrata u Carigrad unidje. Cesar biaše zlatnom, dragim kamenjem bogato urešenom krunom krunjen, pred njim idjahu Maria kraljica, kćeri Samuela i ostali Bugari. U cerkvi sv. Sofie zahvalio se je Basilio Bogu na dobitoj glasovitoj obladi. Ovo se je dogodilo g. 1019., od kojega vrěmena Bugariu ravnahu gerčki poglavice, od kojih pervi biaše Konstantin Diogenes. Odanle vidimo, da ovaj Diogenes nije Gojniča vojvodu slavonskoga g. 1018. kod Save ubio, jer onda nije bio još prefekt, nego da se je to kasnie dogodilo: pravo dakle piše Lupo protospata, da Srěm do g. 1024., a Serbia do g. 1036. nije bila od Gerkah predobljena. — Ali u vrěme cesara Mihaila Paflagona okolo g. 1036. izabraše si Bugari opet svoga vlastitoga kralja, u ko vrěme je i Stěpan sin Svetoslava iz Carigrada uteko, i kraljevinu svojih dědovah od gerčkoga jarma oslobodio. Ovako su i Bugari i Horvati opet u samostalnosti živili. Ali niti prie nisu Gerci cělu Iliriu posědovali, nego samo jednu stranu, i ovu takodjer tek do g. 1038., onda bo su Iliri sve Gerke izsěkli i Horvati Stěpana a Bugari Petra za kralja izabrali.

Petar biaše 23. kralj bugarski; od njega Skilices *(pag. 745.)* i Zonaras *(pag. 191. & 192.)* pišu, da se je zvao drugim imenom Deleana, i da je bio sluga kod někojega Carigradjanina. Zatim da je u Bugariu uteko, i Bugarom sebe za sina Aronova (koi biaše brat Samuela kra-

Digitized by Google

lja) izdao. Naš pako Diokleas piše, da je Stěpan ili Boeslav i Bugariu dobio. Možebit da se je Petar još u Carigradu sa Stěpanom dogovorio, da ćeju domovinu svoju osloboditi, i sve Gerke u jedan dan posmicati, što se je i dogodilo. Berželi to Basilio Sinoden poglavica od Drača začu, odmah vojsku sakupi, da bunu ovu u početku uduši, nu budući od vojvode Dermokaita kod cesara obtužen, da on Bugariu za sebe osvojiti naměrava, bi u tamnicu zatvoren, i na njegovo město isti Dermokaita za prefekta naimenovan, i s vojskom u Bugariu odpravljen, kojega Bugari pobiše i proteraše. Ovo se dogodi g. 1040. ili 1041., u ko vrěme je u Bugarii velika razpra postala, jerbo jedna strana izabra Tihomira za kralja, ali ov bi na skorom od puka kamenjem ubijen. Delean, preobladavši svoga takmaca, krene se s vojskom pram Tesaloniki, gdě se je baš cesar bavio, što čuvši ovi, uplaši se, i bez reda u varoš poběgne, a zairu, zlato i srebro Ivacu Bugarinu, koi onda gerčki vojvoda biaše, i uškopljenomu svomu postelniku u varoš dopratiti zapovědi; ali ovi, predavši sve Deleanu, jemu se pridruže. Delean, ovimi objačan, po Kavkanu Drač osvoji, po vojvodi pak Antimu Gerke kod varoša Tebe hametom pobije, ter Nikopoljsku pokrajinu i isti Naupaktum pod svoje vladanje natěra. (g. 1040.)

U to vrěme Alusian, drugi sin Aarona, koi biaše kod Gerkah patricio i prefekt Teodosiopolja, u Bugariu uteče, i k Deleanu dojde. Ov njega lěpo i dostojno primi, kano kraljevskoga roda odvětak, za družbenika kraljestva naimenuje, i s vojskom od 40,000 k Tesaloniki, gdě onda biaše poglavar Konstantin patricio, stričević cesara Mihaila Paflagona, pošalje. Ali varoška posada na Bugare iznenada navali, do 15,000 od nje pobije i mnoge pohvata. Poslě ovoga nesrětnoga boja bugarski vladaoci jedan od drugoga sumniti počmu, jedan i drugi u ovom preobladanju izdajstvo gledajući. Alusian dakle, da družbenika svoga Deleana preteče, pozva ga na čast, i iza kako su se Delean i ostali Bugari opili, dade mu oči izbosti, bez da to tko od gostovah opazi, sam pak u Mosinopol k cesaru uteče, koi ga dostojanstvom magistra nadari. O nevěro, nigda te nebilo! Mihail cesar zatim u Bugariu pohiti, uhvaćenoga Deleana u Tesaloniku pošalje, i predobivši cělu Bugariu, prefekta njoj predpostavi, a sam se u Carigrad povrati (g. 1041.). — Ove dogadjaje pripověda Skilices *(pag. 829.)*.

Od ovoga vrěmena tia do g. 1071., kada su Bugari od Krešimira Petra sina njegovoga Bodina za kralja izprosili, vladahu u Bugarii (polag Skilica) slědeći gerčki

Digitized by Google

prefekti: Nicefor, Karantino, Damian Dalaseno i Nicefor Brienio. Nu to se ovako mora razuměti, da samo Bugaria s desne strane Dunava Gerkom biaše podložena, prěkodunavska pak, ili današnja Moldavia i Valahia, gdě Pečenci, Kumani i Biseni stanovahu, ostala je kano dosada slobodna.

Bodin, sin Krešimira Petra, biaše 24. kralj bugarski, i stupi na prestolje g. 1071. Od njega sam već u dogadjajih kraljah horvatskih i sv. Stěpana obilato pisao, dakle je odviše sve to ovdě ponoviti. — Poslě Bodina stajala je Bugarska opet pod gerčkimi prefekti tia do cesara Isacia Angela, nu imena njihova Du Fresne nespominja.

Ovako je, dragi čitatelju, zmožna kraljevina ilirska k svomu koncu dospěla, budući po neslogi vlastitih sinovah zatamanjena, upropaštjena. Dočim su Iliri složni bili, dočim su se bratinski ljubili, a sebičnost, razdor i merzost běžali, dotle su, kano sunce na nebu, oni na zemlji jasno sijali, i sva nepriateljska nasertanja junački odbijali. Nemogaše jih niti rimsko, niti gerčko carstvo sasma preobladati; niti hunska, niti franačka sila sasma utamaniti, niti mletačko, niti normansko mornarstvo uništiti; široko i daleko, na kopnu i na moru plamtiše slava Ilirah. Nu čim su Iliri vlastitu korist občemu blagostanju predpostavljati, i sbog slavoljubja i věrozakona proganjati se počeli: Bože dragi, koliko razsutje! Gerci navališe u Serbiu, Mlečani u Dalmaciu, Němci u Korušku, Magjari u Horvatsku; plemeniti junaci poginu, glasoviti gradovi se poruše, umětnosti i tergovina izčeznu, — nestade slave ilirske! Zaisto tužni bolipuni pogled za svakoga věrnoga domovine sina pružaju nam dogadjaji naše otačbine; ali oni saderžavaju za nas i velevažni, kervju vlastite naše bratje preskupo zaplaćeni nauk: da je samo nesloga rod ilirski razvalila. Nauk ov neka nas podbode, da odbacivši svaku merzost, bratinski se zagerlimo, budući gotovi isti život za svoju bratju žertvovati. Onda će nam opet zlatno sunašce slobode i prosvětjenja, sréće i veselja svanuti; a stara slava Ilirah podići će se ko feniks u većoj još světlosti iz pepela nesloge, i sijati će nepogašljivim plamom na tverdini narodah. — U to ime Bog pomozi!

Ovdě se doveršuju dogadjaji Ilirah, koje sam obećao u ovoj tretjoj strani moje dogodovštine popisati; nu budući da dogadjaje ove onda samo pravo možemo razuměti, ako i na ostale narode, s kojimi su Iliri u někom razmérju bili, pogledamo: zato nebude odviše, ako čitateljem mojim dodadjaje istočnoga i zapadnoga carstva na kratkom ob oči stavim.

Digitized by Google

Poglavje XL.

Cesari istočnoga i cesari zapadnoga carstva.

1. Cesari zapadnoga carstva.

Henriko II. bi po smerti Otona III. na saboru němačkom g. 1002. za cesara izabran, i g. 1014. dana 22. Februara od rimskoga pape Benedikta 8. zlatnom krunom krunjen. On biaše sin vojvode bavarskoga i unuk Otona I., njegova pako žena Kunigunda, radi svoga blagodarja mati ubogih nazvana, biaše kći Sigefrida palatina od Rena. Henriko preminu g. 1024. d. 14. Julia, Kunigunda pako god. 1040. d. 3. Marcia. Obadva biše sbog svoje bogoljubnosti u broj Svetih zapisani.

Konrad II. s prezimenom *Salicus*, bi po smerti Henrika za cesara němačkoga izabran, i g. 1027. od pape Ivana 20. krunjen. Biaše sin Hermana i Adelaide, ali rod njegov se pravo nezna. Něki ga izvode od Eberharda brata cesara Konrada 1., a drugi od Konrada vojvode od Lotaringie. — Umro je u Trajektu u Brabancii g. 1039., a sahranjen bi u Spiri kod Rena, u cerkvi B. D. Marie, koju je on sam sazidao. Za ovim je slědio:

Henriko III., sin Konrada i Gisele kćeri Lotara franačkoga kralja. Radi cernih kosah nazvan bi *Niger* t. j. Cerni. Imade dvě žene: perva je bila Kunilda kći Kanuta kralja od Danie i Norvegie, s kojom se je g. 1036. věnčao, ali nijedno děte s njom nije imao. Druga njegova žena biaše Agnes, s ovom ga je papa Klemens II. g. 1026. krunio. Agnes mu je rodila 2 sina Henrika i Konrada, i 3 kćeri Juditu, Matildu i Itu. Umro je g. 1056. dana 7. Oktobra, tělo njegovo bi u Spiru sahranjeno.

Henriko IV. sin pervašnjega, bi još za života svoga otca g. 1054. kano děte u Akvisgranu za kralja krunjen, a 5 godinah star t. j. g. 1056. postao je cesar, ali pod ravnanjem materi svoje Agnesi, kćeri Vilhelma vojvode od Akvitanie. Nu na skoro se je izpod materinske vlasti oteo, i sam carsko žezlo u ruke primio, samo da polag svoje volje raditi može. Henriko IV. je u dogodovštini cerkvenoj i političkoj uspomene vrědan. On je sva duhovnička dobara prodao, i pravicu poděljivanja duhovnička dostojanstva sebi je povlastio. Radi toga imao je s papom Gargurom 7. veliku razpru, najposle je Rim osvojio, Gargura s prestolja skinuo, i na njegovo město Gviberta biskupa ravenskoga pod imenom Klemensa III. podignuo. Zatim se

Digitized by Google

je put Rudolfu vojvodi od Svevie krenuo, kojega su Gargur 7. i Saksoni za cesara nazvali, i mnogo putah se je s njim pobio, dok je Rudolfova smert, koju on g. 1080. d. 15. Oktobra u boju blizu Najburga nadje, ratu ovomu sverhu načiuila. Na jednaki način su i Herman vojvoda od Lotaringie g. 1087., a Ekbert markgrof saksonski g. 1089. u ratu proti Henriku, hoteći ga s carskoga prestolja skinuti, poginuli. G. 1093. podigo se je isti Henrikov sin Konrad proti otcu, oteo mu Italiu, i iza kako je papi Urbanu II. věrnost obećao, bio je u Milanu krunjen; nu devete poslě godine naglom smertju je preminuo. — G. 1105. izabrali su svi němački principi mladiega Henrika sina imenom takodjer Henrika za cesara, i otac njegov morade mu carsko dostojanstvo izručiti. Poslě toga je Henriko 4. u tolikom siromaštvu živio, da je bio primoran milostinju od misnikah molit, i nedobivši ju plačući s Jobom vapiaše· „Smilujte se meni, smilujte se meni, barem vi priatelji moji, jerbo je ruka Gospodinova mene taknula!“ (Ovako piše Sigonio kod Bertia *ad Sec. XI.*) Henriko 4. umro je u Leodii g. 1106. d. 7. Augusta. Tělo njegovo već sahranjeno, bilo je opet izkopano, buduć da je bio od pape izobćen (*anathemate percussus*); ali g. 1111. bilo je od njegovoga sina Henrika 5. s dopuštenjem pape Paskala 2. u Spiru prenešeno i dostojno sahranjeno.

Henriko V. sin pervašnjega vladao je 19 godinah. G. 1111. u Rim je išao, i od pape Paskala 2. je silom dobio povlastjenje podĕljivanja duhovničkih dostojanstvah, i u Němačku se povratio. Ali iza kako mu povlastjenje ovo na duhovnom saboru lateranskom opet bi oduzeto, razljutjen natrag u Rim otidje, i na město Gelasia 2., koi ga je izobćio, postavi za papu Mauritia Budina, pod imenom Gargura 8. Od ovoga bi krunjen i dobi natrag oduzeto mu od Gelasia povlastjenje. Preminu bez odvětka g. 1125.

Lotario II. vojvoda saksonski slědio je za Henrikom u carskom dostojanstvu, i bi g. 1113. od Inocentia 2. rimskoga pape krunjen. Rogeria kralja sicilianskoga, koi biaše protivnik Inocentia, a priatelj Anakleta pape, dva puta je preobladao; ali povrativši se ko slavodobitnik u Němačku, kod Tridenta u priprostoj kućici g. 1137. d. 3. Dec. preminu.

Digitized by Google

2. Cesari istočnoga carstva.

Roman Argiro po smerti Basilia od g. 1028—1034. je carevao;

Mihail Paflago od g. 1034—1041.;

Mihail V. Kalafata g. 1041.;

Konstantin Monomak od g. 1041—1054.;

Teodora sestra Zoesa g. 1054.;

Mihail VI. Stratoniko od g. 1054—1056., koje godine je prestolje radi starosti ostavio.

Isacio Komnen vladaše od g. 1056—1060., onda je monak postao.

Konstantin Duka carevaše od g. 1060—1067.;

Eudocia, udova Konstantina udata za Romana Diogena, od g. 1067—1071.;

Mihail VII. Dukas od g. 1071—1078.; koje godine je u manastir otišao;

Nicefor Botoniata od g. 1078—1081.; onda je redovnik postao;

Aleksio Komnen, Isacia Komnena najmladii sin, od g. 1081—1118.

Sverha strane tretje.

24. V. 1929

Digitized by Google